

СИМОН ПЕТЛЮРА

СТАТТІ · ЛИСТИ · ДОКУМЕНТИ

Перший пам'ятник Симону Петлюрі в Україні.
Відкритий у Рівному 14 жовтня 2001 року за ініціативи народного депутата України I-IV скликань, теперішнього голови Рівненської обласної державної адміністрації Василя Червонія. Освячений патріархом Київським і Всієї Русі-України Філаретом за участю нинішнього Президента України Віктора Ющенка.
Скульптори — Петро Подолець, Володимир Шолудько, Володимир Стасюк.

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ЦЕНТР УКРАЇНОЗНАВСТВА
ЦЕНТРАЛЬНИЙ ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ВИЩИХ
ОРГАНІВ ВЛАДИ І УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНИЙ ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ
ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ УКРАЇНИ

Симон Петлюра

Статті Листи Документи

Том IV

Київ — 2006

УДК 94 (477) "1902/1926"
ББК 63.3 (4 УКР) 6
П 29

Петлюра Симон. Статті. Листи. Документи. — К.:
ПП Сергійчук М. І., 2006. — Т. IV. — 704 с.

У четвертому томі праць Голови Директорії та Головного
Отамана військ УНР Симона Петлюри вміщено маловідомі
статті, а також досі неопубліковані листи і документи, при-
свячені розбудові Української держави.

Видання розраховане на всіх, хто цікавиться постаттю
Симона Петлюри, і приурочене до 80-річчя трагічної заги-
белі цього видатного українського державника.

Упорядник Володимир Сергійчук.

Редактор Микола Іщенко.

СКАНУВАННЯ
ANDRIYDM

- © Петлюра Симон, 2006
© Володимир Сергійчук, Вступ-
не слово, упорядкування, 2006
© Леонід Демчишин, художнє
оформлення, 2006
© ПП Сергійчук М. І., 2006

ISBN 966-2911-00-6

ВИСОКИЙ ЧИН УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВНИЦТВА

Про Симона Петлюру сьогодні в Україні вже можна про-
читати багато правди: та література, яка прийшла до нас з
діаспори, ті документи, що віднайдені в колишніх спецхранах,
подають доволі об'єктивний портрет одного з чільних провід-
ників української національної революції початку ХХ сто-
ліття. Але для будівничих нової України важливо не тільки
знати справжню біографію цього нашого великого патріота й
державника — пізнання і втілення в життя його політичного
заповіту є набагато важливішим завданням для всіх нас,
особливо нинішніх можновладців. Відтак усі, хто бере на се-
бе відповідальність за майбутнє України, має скористатися з
творчої спадщини Симона Петлюри, яка писалася кров'ю
серця вірного сина рідного народу з безмежної любові до
нього і з глибокою пошаною до батьківських традицій честі
і моралі.

Саме такий підхід притаманний уже молодому Петлюрі,
коли він вперше береться за перо, і в цьому переконає на-
писане ним звернення до чорноморців, яких він закликає
жити за традиціями козацької честі предків.

Очевидно, саме тоді гартувався той високий український
чин Симона Петлюри, коли він, виступаючи на захист соці-
альних прав робітників на Північному Кавказі, усвідомлює
необхідність нагадати нащадкам запорожців про їхнє поход-
ження, про їхній високий національний обов'язок: "Спогадай-
те, — може забули — хто ви і чий ви діти... Ваші діди —
то було вільне Запорожське військо... і славилось на цілий
світ надзвичайною боротьбою за волю України... Славними
були ваші діди... і чим же стали Ви? Хлопами московсько-
го царя..." (За сто літ. Матеріали з громадського й літера-

турного життя України XIX і початків XX століття. — К., 1928. — Книга друга. — С. 313).*

Петлюра не просто соромив кубанських козаків. Він хотів, аби вони відчули своє національне єство, зрозуміли, що Україна для них — рідна мати, яку їм доведеться ще й захищати колись. Ось чому, опинившись на Кубані, він її будив, намагаючись національно освідомити: "Прокиньтесь ж і Ви! Хай розкриються ж Ваші засліплені очи, і як настане та година, коли наш народ підніметься проти царя і його холопів-міністрів й захоче собі волі, не заважайте цьому... Не стріляйте в робітників, а сами приставайте до них... Бо вони хочуть волі для людей. Ваші діди билися за волю... Згадайте ж їх і сами ставайте до боротьби за святу правду. Хай згинуть вороги нашої України і нашого люду — царь з його прислужниками. Тоді настане краще життя..." (там само. — С. 314).

Ознайомлення з тодішніми друкowanими матеріалами Симона Петлюри засвідчує: вимушене перебування на Кубані розвиває в його поглядах соборницьке мислення, бачення майбутнього українського народу в об'єднанні всіх частин його. Але через пильну увагу до окраїн українського розселення він усе більше цікавиться і в цілому українством, його внеском в економіку царської Росії. І вже в 1902 році дає повний аналіз грабунку нашого народу, коли в статті "Стан народньої освіти та медицини в Полтавщині в цифрах" переконливо показує це на прикладі тільки однієї губернії, котра віддає в загальноросійську казну вдвічі більше, ніж одержує через різні джерела назад (Літературно-науковий вістник (Львів). — 1902. — Т. XIX. — С. 152—154).

* Залишаючи, в основному, лексику і авторський стиль документів оригінальними, упорядник і редактор мали на меті надати можливість сьгоднішнім читачам скласти уявлення не тільки про тогочасний стан української мови, а й відчуті дух епохи, оскільки за жанром вони — історичні свідчення, витворені в найвищих сферах влади людьми до неї причетними. — В. С.

Аналіз Петлюри в названій статті набагато глибший за винятково економічний: автор чітко виставляє українські національні інтереси, що, зрештою ми чітко простежуємо і в маленьких замітках, якими він стає в оборону українського навіть за цензурування новел Василя Стефаника в Катеринодарі — материнське слово має доходити до всіх розселень нашого народу живим. До речі, Симон Петлюра завжди дбав про поширення українського слова. В листі до відомого етнографа Миколи Сумцова від 8 січня 1908 року він прохає допомогти в розповсюдженні газети "Слово" на південно-східні українські землі, де ще мало "знають про свою газету. Особливо це треба сказати про селян та робітників Слобожанщини та інших закутків Степової України" (Центральний державний історичний архів України в Києві — ЦДІАУК: Ф. 2052. — Оп. 2. — Спр. 44. — Арк. 2 зв.).

Цілоком можливо, що прагнення краще пізнати південно-східні українські землі плекало тоді ж в душі Петлюри мрію "вступити до університету Харківського, щоб серйозно присвятити себе науковим студіям" (там само. — Спр. 45. — Арк. 3).

Справді, вже в той час Петлюра задумується над багатьма проблемами розвитку української нації, про що він пише в листі до М. Сумцова від 19 червня 1907 року. Зокрема, відкидає різні обвинувачення на адресу українства, бо воно розвивалося під впливом цілого "комплексу обставин, серед яких урядова денационалізаторська політика займає, звичайно, перше місце. Оці самі обставини пояснюють нам і ті факти, які Ви зазначаєте в своїй передмові: життя по закутках та по затишках etc, etc. Я не знаю також, що сказати про "взаємну неприязнь"... Я рішуче не можу сказати, щоб вона характеризувала нашу національну вдачу. Замурзану і шабланову тезу: де зібралось двоє українців — там вже розбрат і партійна незгода, можна

прикласти до кожного народу. Коли під "неприятню" розуміти незгоду в думках, навіть боротьбу за перемогу цих думок, то пошли доле, щоб такої боротьби у нас було побільше! Бо тільки тоді буде жива акція, жива (зіпсоване слово. — В. С.) і не буде оскальства, апатії, інерції і життя в закутках, не буде "моєї хати з краю"... Недаром французи кажуть, що з боротьби думок бризкає істина...

А в нас на Україні так мало цієї істини в формі науки, діяльності і активності громадянства, що знов таки, треба молити долю, щоб вона послала нам побільше боротьби думок, боротьби за перемогу громадських та наукових течій. Щиро бажаю Вам поспіху в тій справі, за яку Ви взялись, щоб допомогти культурному розвою нашого народу і буянню його самосвідомости. Тут справді всякому свідомому своїх обов'язків діячеві стане праці на цілий вік. Міні уявляється іноді, що це просто якась прірва, безодня, куди треба гатити, гатити, кидати, задовольняти, годувати ..." (там само. — Арк. 2).

І як кожен свідомий українець він справді болуче відчував власну національну безсилість, але знав, вірив, що це — тимчасово, тільки десь в глибині душі. Тому й рвався до громадської роботи постійно, пробуджуючи своїм словом рідний народ по всіх розселеннях: у Києві видає "Слово" і співробітничав в "Раді", в Петербурзі — один з творців "Вільної України", в Москві — редагує "Украинскую жизнь"...

Тож не випадково провід Союзу Визволення України з Відня звертається наприкінці 1914 року саме до Симона Петлюри піднімати український народ на повстання за відродження власної державності. І він усією душею готовий був іти за тим покликом, але стримувався, бо "тяжкий неповторний час і боліємо ми, як і ви, за долю нашого народу, непідготовленого до великих подій..."

Треба було готувати свій народ до великих подій — і він це сповняв щоденно в полум'ї Першої світової війни. І коли

на берегах холодної Неви, в самому серці російського самодержавства, солдати-українці Волинського полку піднесли синьо-жовтий стяг, Симон Петлюра взявся будити рідний народ, який уже пройшов через горнило випробувань воєнного лихоліття. Намагався не прискіпувати події, але ішов шляхом реального творення українського війська, бо тільки власна збройна сила давала вигляди на майбутнє.

Як генеральний секретар з військових справ Української Народної Республіки Симон Петлюра об'єднав навколо себе в 1917 році всіх найвідданіших синів нашого народу, які довірили йому очолювати Український Генеральний військовий комітет у ті важкі часи, коли треба було остаточно усвідомити, що російська демократія закінчується там, де починається українське питання. І коли йому деякі гарячі голови з числа самостійників закидали, немовби то він нічого не зробив на цій посаді, Петлюра відповів делегатам 3-го Всеукраїнського військового з'їзду в жовтні 1917 року: "Генеральний Військовий Комітет є плоть од плоти і кість од кости Вашої. Він має стільки сили, скільки у Вас єсть. І зробив стільки, скільки у Вас було організованости. Але яка б не була робота Комітету, він чує тепер твердий ґрунт під ногами... я скажу, що тільки ми самі спасемо наш рідний край. І зробимо це тоді, як українські частини будуть мати у себе порядок. До того порядку і до праці кличу Вас". (Народна воля, Київ). — 1917. — 22 жовтня).

Він мав моральне право так говорити, бо знав солдатські настрої, постійно спілкуючись з вояками й переконуючись, що вони швидко прозрівали політично. Так, вернувшись з двох військових українських фронтових з'їздів, що відбулися в Бердичеві й Мінську, Петлюра заявив, "що українські народні маси виставляють багато більші і ширші національні домагання, ніж наші політичні провідники".

Українські солдати, робив свій висновок Генеральний се-

кретар з військових справ, змінилися дуже за кілька місяців революції. Між ними дуже зміцнилося "почуття організації і єдності і збільшилась свідомість в національних та політичних справах. Організації українських вояків на фронті стали міцніші, а також вимоги і тон організованих вояків підвищились значно. Українські вояки вірять твердо, що їх справедливі домагання мусять бути справджені, що нема вже повороту з дороги до їх мети — Вільної України" (Народна воля, Київ). — 1917. — 14 жовтня).

Петлюра радів від того, що свідомість нашого вояцтва потужно зросла, це давало йому віру, що воно розумною і організованою роботою дасть рідній землі повну волю, якої не відбере ніякий ворог. Однак його плани розбудови збройних сил України не вдалося втілити в життя.

Відставлений соціалістами Центральної ради з поста першого військового міністра УНР, Петлюра не покинув бойових позицій у боротьбі за утвердження української державності, а взявся за організацію Гайдамацького коша Слобідської України. Практично саме цей підрозділ спільно зі створеним Всеволодом Петрівим Кінним полком імені Костя Гордієнка та Студентським куренем відіграв найважливішу роль в обороні Києва в січні 1918. І саме Петлюра повернувся до Києва на чолі українського війська через місяць.

Від української справи Петлюра не самоусувається й тоді, коли відмовився співпрацювати в подальшому з урядами відновленої УНР і Павла Скоропадського. Зокрема, наочним прикладом цього є піклування його як голови земських організацій України про впорядкування могили Тараса Шевченка в Каневі. Це саме його підпис стоїть першим у зверненні членів Київської губернської народної управи до всього українства із закликом допомогти пожеертвами для цієї мети. Це він протестує проти каральних акцій німецьких окупаційних підрозділів до посла Німеччини в Україні Мумма. Відтак

слава українського воєначальника поступово піднімала його до висоти національного провідника. Тому саме на його ім'я розраховують восени 1918 року члени Українського Національного Союзу, коли постає питання про повстання проти гетьмана Павла Скоропадського.

Випущений з тюрми Симон Петлюра в ранзі Головного Отамана приймає під свою команду збройні сили УНР і веде їх у бій за відновлення справді самостійної Української держави. Це йому як сину і слугі свого народу належать передані 18 грудня 1918 року з Козятина слова: "Столиця Української Республіки після боїв взята респуб[ліканською] армією. Респуб. армія очистила від от прислужників гетьмана та його наймитів майже всю Україну, спираючись на волю народу. Правительство Респ(убліки). приступає до організації влади і всього краю, а також для переведення в життя великих соціальних і політичних реформ в інтересах трудового люду. Війська Укр. Респ. билися з ворогами своїми і умирали не для того, щоби допустити панування. Для того, щоби завести твердий демократичний лад і порядок" (Життя Поділля, Кам'янець). — 1918. — 25 грудня.

Це він з того ж Козятина, де залізничники подарували йому білого коня для переможного в'їзду до Києва на чолі республіканських військ, звернеться до рідного народу із закликом, в якому висловить сподівання, що "нарешті настав час, коли всі роз'єднані сили Української землі радісно обіймуться і об'єднані в одне національне тіло і душу скажуть: **"ВІД КУБАНИ ПО СЯН — ЛИШ ОДИН БУДЕ ЛАН; А ВЛАСНИКОМ ЙОГО — ЦІЛИЙ УКРАЇНСЬКИЙ НАРОД"** (Дністер, Могилів-Подільський). — 1918. — 21 грудня).

Цей клич стане для всіх свідомих українців святою заповіддю в боротьбі "за змучений і облитий кров'ю народ". З цим гаслом буде жити й сам Петлюра аж до останньої

хвилини свого життя. І тоді, коли закликатиме "кожне село у себе наводить порядок", безпощадно боротися з усякими провокаторами та грабіжниками, а кращих вояків з-поміж себе — "добрих, здорових та тямущих, чи то буде піхотинець, чи гарматчик, чи кулеметчик — виряджає до Українських народніх Республіканських військ" — тільки б не сиділи на печі!

І коли кине гасло всенародної турботи про поранених і хворих вояків, тоді "кожний козак і старшина будуть знати, що сам народ дбає про него, а це дасть їм нові сили для дальнійшої боротьби з ворогами" (ЦДАВОВУ: Ф. 538. — Оп. 1. — Спр. 68. — Арк. 27—29).

Невідомі досі для широкого загалу документи однозначно засвідчують: Симон Петлюра завжди клопотався про насувні потреби кожного вояка, кожного службовця, зрештою, кожного громадянина УНР до якої національності той не належав би. Стосувалося це і євреїв. В одному з листів військовому міністру Головний Отаман чітко висловлює свою позицію з цього питання: "По законам нашим ми не маємо права робити якісь обмеження для жидів. Звичайно, в тому разі, коли вони відповідають загальним вимогам, які ставимо до старшин нашої армії иньшої національності і віри. В цій справі ознаку релігійної приналежності треба покрити державною приналежністю, ідучи чи за прикладом французької армії, де національність євреїв-старшин чи козаків не заважала їм бути добрими французькими патріотами. Такою політикою ми скоріше привернемо на свій бік наші жидівські елементи, як політикою обмежень чи переслідувань, бо перша, врешті-решт, утворить для нас, українців, Мойсеевого визнання, а друга ворогів нашої державности, що розкладатимуть її з нутра (ЦДАВОВУ: Ф. 3890. — Оп. 1. — Спр. 8. — Арк. 5).

Основний висновок, що впливає при вивченні цих доку-

ментів, — це їх творчий аспект в розмаїтті настанов щодо державного будівництва, утвердження його демократичної спрямованості. Це одна важлива закономірність документів — їх багатогалузева охоплюваність, що однозначно засвідчує: Симон Петлюра не залишав поза увагою бодай незначних, на перший погляд, аспектів державотворення, чим збагачував законодавчі напрацювання й сам утверджуючися як провідник нації. І в цьому — чи не головне історико-пізнавальне значення змісту поданих тут публікацій, які повною мірою можуть прислужитися дослідникам тієї складної епохи в минулому України.

... У лютому 1919 року, коли всі нестійкі в справі доконечної боротьби за незалежність України виїхали за кордон, Симону Петлюрі довелося взяти на себе відповідальність за долю нашого народу, за його майбутнє, очоливши Директорію УНР. І він залишався зі своїм військом, із своїм народом на рідній землі до останньої можливості, щодня й щохвилини працюючи для утвердження української державности, про що засвідчує кожен його наказ, кожен лист, кожен закон держави, підписаний його рукою.

Коли ж долею судилося йому покинути рідний край, не зрадив високому чину українського державництва до останнього подиху — еміграційне листування, яке нині вводиться до наукового обігу, документи державного характеру, яскраве цьому підтвердження.

Зокрема, саме Симону Петлюрі маємо завдячувати тим, що він не дав розбрестися на манівці нашої політичній еміграції, не допустив до розпорошення, а зумів своїм жертвним чином сконсолідувати її, змусив учорашніх вояків вчитися в університетах. До речі, настільки важливим вважав він питання підтримки українського студентства в еміграції, що одразу ж після візиту до нього в Тарнів першого голови Союзу українських студентських громад у Польщі Тимоша

Олесіюка з товаришами 9 липня 1921 року написав листа до міністра освіти УНР Петра Холодного, адресуючи копії прем'єр-міністру і військовому міністру: "Влада державна повинна всіма силами сприяти такому настрою нашого студентства і допомогти реалізації його як явищу, відповідаючому завданням державного будівництва.

Тяжкий фінансовий стан, в якому зараз перебуває наш державний центр, стоїть на перешкоді намірів Уряду в справі допомоги нашому студентству. Але Уряд мусить вишукувати засоби для полагодження сеї справи, якій в програмі нашого державного будівництва треба одвести одне з чільніших місць" (ЦДАВОВУ: Ф. 1429. — Оп. 2. — Спр. 85. — Арк. 3).

Як бачимо, і в умовах чужини Симон Петлюра робив усе для творення власної еліти рідного народу, бо знав, що без неї українська нація не має майбутнього. Як і без власного війська як гаранта цього ж майбутнього.

Високий чин українського державництва Симона Петлюри усвідомлювали не всі за його життя, що стало трагедією не тільки для нього самого, але й обернулося загальноукраїнськими втратами. Не всі розуміють Петлюру і сьогодні. Ось чому, аналізуючи діяльність цього видатного сина нашого народу, яка все яскравіше постає перед нами з його нововідкритих праць, важливо усвідомити всім нам: без цього високого чину українського державництва, якщо він не стане за приклад для нинішніх провідників нашого народу, справді незалежної України ми не побудуємо.

**Володимир Сергійчук,
директор Центру українознавства
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, доктор історичних наук.**

ЧАСТИНА I 1902—1915 РОКИ

Відозва С. Петлюри* до чорноморців із закликом жити за традиціями козацької честі

1902 рік

До чорноморських козаків

В Ростові та на станції Тихорецькій робітники, котрим дуже мало платили за їхню роботу, не захотіли робити й прохали побільшити місячну платню... Але хазяїни фабрик, заводів та залізних дорог, бачуть, що від того, що робітники не роблять, вони терплять велику шкоду, счинили гвалт і почали кричати, що робочі бунтують... Правительство, що завше помагає багачам, зразу послало туди козаків, щоб ці усмірили робочих... Й от счинилося страшне діло: козаки по приказу свого начальства, стріляли у безоружних мирних людей, стріляли у жінок, рубали шашками своїх же братів, робітників. На станції Тихорецькій козаки вривалися в хати робітників, били їх, знущались над ними і поводитись так люто, як звірі, жорстоко, як поводитись на війні з ворогами. Круг Тихорецької земля полита кров'ю безвинних й декілько з них уже померло... В перший раз чорноморські козаки убивають невинних людей... Перший раз беруть на свою душу тяжкий гріх... Убивають безоружних людей і цим роблять такий тяжкий вчинок, що хай буде проклятий той, хто командує піднімати руку на брата, й той, хто слуха тієї команди. Чи знаєте Ви, козаки, за що били, чи знаєте за що проливали невинну кров?.. Чи знаєте Ви, що слухаючи приказ Ваших командирів, Ви піддержуєте велику неправду, Ви помагаєте здирищикам-багачам ще більше давити бідних людей... Адже ж Ви знаєте, що більша частина землі у Росії, на Україні — в руках багачів, що усіма фабриками, заводами, залізними дорогами володіють сам царь, князі, багатирі, купці, пани, получа-

* Авторство С. Петлюри засвідчив його близький товариш А. Жук. (Див.: Петлюра С. Статті. Листи. Документи. — Нью-Йорк, 1956. — Том I. — С. 463). — В. С.

ють дуже великі доходи з цього, що вони бенкетують, купаються в розкошах, не знаючи, як то тяжко побиватися за кусок хліба... Гарно живеться багачам, — та не так бідним робітникам. У них землі або стільки, що не стає прокормитися до Різдва єю, або й зовсім немає... У кожного на руках жінка, купа малих дітей, котрих треба прогодувати, кожному треба платити різні податки та податки в казну... Й от він йде у найми на шахти, залізні дороги, на заводи, щоб хоть щонебудь заробити, щоб хоч не вмерти з голоду, щоб прокормити малих дітей та сплатити тяжкі податки... А фабриканти, бачучи, що робітникам більш нікуди йти, платять їм мало грошей за тяжку роботу і наживають цілі міліони з праці нещасних робітників... Хіба можна терпіти таку неправду далі?.. Минули уже часи кріпацтва, минув уже той час, коли людину мали за скотину... Тепер скрізь і в Росії, й на Україні робітники прокидаються і хочуть, щоб їм жилося краще, хочуть, щоб багатирі-фабриканти побільшили ту малу платню, яку вони одержують за свою тяжку працю і з якої не можна прожити в світі, хочуть, щоб їм поменшили число робочих часів... Як-же цього добитись?.. От й надумали робітники робити страйки, себто покинути роботу і не братися за неї доти, поки фабриканти-хазяїни не збільшать їм платні... Та тільки не звикли ділитися з тими, хто їх дає, ці гроши, — з робітниками. Як тільки робочі не хотять робити, вони, бачучи, що це їм не на руку, що від цього вони терплять великі убитки, кричать: "Робочі бунтують"...

А правительство, підкуплене грішми фабрикантів, зразу починає нагайками та ружьями усмиряти робочих... Так сталося і в Тихорецькій. Там робітники не хотіли робити й прохали, щоб їм побільшили у 20 коп. на день платні, а залізнодорожне начальство не захотіло допомогти бідним робітникам, бо воно тільки звикло гроші класти в свої кишені, й давай кричати, що робітники бунтують... та скоріше скликати військо, щоб обороняло

їх від робітників та примусило їх і далі робити за мізерну платню... З Катеринодару послано козаків, котрі, забувши, хто вони, не знаючи, чого хотять робочі, почали стріляти в безвинних людей і вбивати безоружних... Чорноморські козаки стріляли не в ворогів, а в мирних людей, що хотіли правди, що зважились казати: „й ми люди і нам треба жити, бо так, як до цього часу жили, — далі не можна”. На Ваших головах, чорноморці, лежить прокляття тих невинних страдальців, що ви убили, прокляття нещасних їхніх жінок і малих нещасних дітей, котрі осталися тепер без хліба... Ви осрамили своє славне ім'я, свою честь, свою минувшу славу. Наші прадіди, діди билися за волю народню, повставали проти неправди, а ви помагаєте давити бідних людей. Діди билися з дужими ворогами і були героями, а ви, як ті злодії в темну ніч, убиваєте безоружних і знущуєтесь над бідними людьми і навіть над жінками... Спогадайте, — може забули — хто ви і чий ви діти... Ваші діди — то було вільне Запорозьке військо. Воно не знало ніякого начальства, не слухалось нікого, крім виборного отамана, і славилось на цілий світ надзвичайною боротьбою за волю України. Запорожці билися і з Ляхами, щоб не дати рідний Український народ у їхню неволю; запорожці вішали Жидів арендаторів, котрі як ті п'явки, висисали кров з бідного люду; запорожці билися з Татарами, котрі ордою набігали на Україну, грабували її й забирали у неволю дівчат українських... Запорожці на своїх чайках перепливали навіть Чорне море, щоб виривати своїх братів з турецької неволі, і сам Царьград не раз тремтів від ляку, коли під його стінами зачувалися войовничі поклики та пісня запорожців. Билися не раз запорожці й з московськими (руськими) царями, котрі хотіли повернути український народ в неволю і заводили кріпацтво на Україні... Запорожці завше були не розбійниками, а оборонцями бідного люду, або оборонцями правди, волі та рівності людей. Й ви, козаки, повинні бути не розбійниками, а оборонцями люду. Славними були

ваші діди... і чим же стали Ви? Холопами московського царя. Царь забрав у Вас волю і честь. Царь заставляє Вас піддержувати та боронити багатих, бо він сам багатирь, бо він сам перший звір і здирищик укуті з фабрикантами, він налогами та податками здирає послідню свитину з бідного. Справді, Ви зробились славних прадідів великих правнуки погані. Не думайте, що багачі та царь — на Вашій стороні. Ось — незабаром і Вам теж буде, що Ви зробили з робітниками в Тихорецькій.

Як стане землі менше, а люду більше (воно йде до цього) і захочете кращого життя, то прийдуть інші козаки чи москалі і будуть робити те, що зробили Ви з невинними робітниками...

Прокиньтесь же Чорноморці!..

Пригадайте, яких славних героїв-дідів Ви діти, і станьте горою за покривджений люд. Не стріляйте в робітників, коли Вас будуть примушувати це робити. Не вірте, коли Вам будуть казати про присягу. Присяга не від Бога. Христос ніколи не велів людям присягати. Він завше казав (про це в євангелії кажеться), "що присяга—то великий гріх". Невже Христу буде мило, коли Ви будете убивать людей-братів Ваших по команді офіцерів та генералів, цих підлих хлопів та посіпак московського царя. Тепер і солдати прокидаються потроху, і між ними уже багато знаходиться таких, котрі не хотять слухати команди офіцерів і не стріляють в своїх братів-робітників. Як не морочать їм голови дисципліною та муштрою і як не забивають їх всякими наказами — все ж і вони починають розуміти, що робочі, студенти стоять за правду, що вони добиваються волі народу, добиваються того, щоб народом управляли не якісь здиришки-пани в голові з найбільшим здирищиком — царем, а виборні від усього народу.

Отже ж Ви, чорноморці, сини українського народу, що завше боронили правду, і далі будете стояти за неправду, помагати багачам і бути підлими хамами, холопами москов-

ського царя? Невже ви і далі будете піддержувати всяких здиришків народніх, як-от: фабриканти, заводщики, залізнодорожники, і будете гнобителями бідних робітників?

Знайте, козаки, що царь піддержує багачів, фабрикантів, через те, що він є найбільший багач, що він і усі князі мають страшенну силу заводів, золотих шахт, фабрик, земель, що ці князі беруть участь (компаньонами) в різних залізнодорожних товариствах. Щороку царь з доходів з усього царства бере собі добрий шматок в свою кишеню. Але й його родичам, котрих розплодилося до біса— й цього мало: вони скуповують землі, будують заводи і беруть участь, в різних торговельних ділах. Й через це царь й його родичі, і також міністри є найбільші здиришки й вороги народу. А хіба здиришки і вороги народу не є і наші вороги, хіба вони не обдирають вас так, як обдирають і давлять ваших братів робітників? Робітники встають проти царя, проти п'явок людських... Прокиньтесь ж і Ви! Хай розкриються ж Ваші засліплені очі, і як настане та година, коли наш народ підніметься проти царя і його холопів-міністрів й захоче собі волі, не заважайте цьому. Не стріляйте в робітників, а сами приставайте до них... Бо вони хочуть волі для людей. Ваші діди билися за волю... Згадайте ж їх і сами ставайте до боротьби за святу правду. Хай згинуть вороги нашої України і нашого люду — царь з його прислужниками. Тоді настане краще життя... Скрізь йде боротьба за волю... Й кожному, в кого є серце, хто любить рідний свій народ, треба пристати до других борців і вкупі з ними боротися за кращу долю.

Передавайте з рук до рук, з хати до хати.

1902 року.

Р.У.П.

Друкарський текст.

За сто літ. Матеріали з громадського й літературного життя України XIX і початків XX століття. — К., 1928. — Книга друга. — С. 313, 314.

Замітка С. Петлюри про видання в Лондоні Біблії українською мовою

1902 рік

ВИДАННЄ УКР. БІБЛІЇ

Біблія переведена на український язык Кулішем і докінчена Ів. Левицьким, як відомо, не була принята російським Синодом. Виданне її взяло на себе "Біблійне товариство в Лондоні", що має на меті розповсюдження і видання Біблії на всіх языках. Тепер, як сповіщає "Нов. Вр.", видання вже готове і на днях вийшов у Лондоні перший випуск, куди увійшли перші п'ять книжок Мойсея.

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1902. — Книга 7. — С. 1.

Замітка С. Петлюри про початок спорудження пам'ятника Івану Котляревському в Полтаві

1902 рік

ПАМ'ЯТНИК КОТЛЯРЕВСЬКОМУ В ПОЛТАВІ

нарешті вже почали будувати з 29 квітня. Тепер копають канави для фундамента і звозять необхідний матеріал для будівлі... Кажуть, що за 2—3 місяці пам'ятник буде готовий зовсім і восени думають урочисто святкувати його відкриття... Стояти пам'ятник буде на Протопоповській вулиці, т. є. на такому місці, що найменш відповідає значінню пам'ятника. Але що робити... Полтавські "гласні" замало освічені, замало знають роль Котляревського в нашому національному відродженню, щоб відповідно цьому піклуватись про те, щоб поставити пом'ятник поетові на якомога кращому й людному місці. Вони (принаймні більшість із них) залишають самі кращі місця для тих пам'ятників, що

колись то ще поставлять "більш значним (?) людям", ніж Котляревський: Петрови Першому, Гоголю!.. Гласний Ринденко (+в), місцевий купець, прямо казав у залі магістрата, коли балакали про вибір місця для пам'ятника: "Этотъ, какъ его, Котляревскій, не заслуживаетъ Петровской (краща в городі) площади"... Залежить від того безперечно, з якого боку дивитись на діло. Коли так, як дивиться Ринденко (+в), то справді "этотъ, какъ его, Котляревскій", про якого він тільки й знає, може, що він Котляревський із Полтави, — не заслужує Петровської площі... Але досадно те, що інші "гласні" так мало свідомі своїх обов'язків перед пам'яттю поета, перед тими, що давали свої трудові копійки для пам'ятника і були певні, що полтавський магістрат справдить надії цілої свідомої частини українського суспільства... Стидно полтавським "гласним"; сором також і тутешнім українським діячам, що допустили впливати на діло таким добродіям, як Ринденков і т. и.!

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1902. — Книга 7. — С. 1, 2.

Замітка С. Петлюри про преміювання передплатників газети "Хуторянин" українською літературою

1902 рік

УКР. КНИЖКИ ЯК ПРЕМІЇ

Редакция "Хуторянина" — хліборобської часописи, що видається в Полтаві, розіслала своїм передплатникам в минувшому 1901 р. в додатках між иньшим брошуру Чикаленка "Виноград" і доклад Л. В. Падалки: "Экономическая и сельскохозяйственная дѣятельность земледѣльческихъ кружковъ въ Галиціи". За попередні роки із українських видань в до-

датках до часописі були розіслані ось які: перші три брошури Чикаленка про "Сельське хазяйство", "Як дбаєш, так і маєш" — Ганька і "Про бджільництво" Немоловського.

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1902. — Книга 7. — С. 4.

Замітка С. Петлюри про відкриття в Катеринославі музею Поля

1902 рік

МУЗЕЙ ПОЛЯ В КАТЕРИНОСЛАВІ

Дня 6 мая в Катеринославі було урочисте відкриття місцевого музею імени Поля. Музей багатий ріжними археологічними та етнографічними рідкостями. Директором музею згодився бути проф. Яворницький, — відомий історик Запорозжя. В музей починають поступати всілякі речі від місцевих аматорів старовини, — між иньшим від самого д. Яворницького, так що музей обіцяє й далі розростатись і бути дуже цікавим.

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1902. — Книга 7. — С. 4.

Замітка С. Петлюри про звільнення з посади завідуючого Полтавським статистичним бюро О. Русова

1902 рік

ВІДХІД З ПОСАДИ О. О. РУСОВА

О. О. Русов, завідуючий Полтавським статистичним бюро Губернського Земства, автор цінних праць з поля ста-

тики і відомий український діяч, залишає свою посаду з причин, відомих... урядови російському.

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1902. — Книга 7. — С. 11.

Замітка С. Петлюри про смерть професора С. Рачинського

1902 рік

ПОСМЕРТНА ЗГАДКА

2 травня помер С. А. Рачинський. Небіжчик був у 60-их р. гарним професором ботаніки в Московському університеті. Від 1867 р. він залишив професуру і присвятив себе всього справі народної просвіти. З незвичайною енергією й любов'ю він працював у побудованій ним школі в с. Татеві Смоленської губ. більше 30 років. Був прихильником "церковних шкіл" і їх оборонцем — власне безпідставним і даремним — у часописях. Відомий також, як автор багатьох творів з поля педагогіки, в яких він теж проводить свої ультра-церковні погляди. Найбільшою популярністю користується його "Сельская Школа".

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1902. — Книга 7. — С. 11.

Замітка С. Петлюри про встановлення бюстів Шевченка в Катеринодарі

1903 рік

БЮСТИ ШЕВЧЕНКА В ГОРОДСЬКОМУ САДІ У КАТЕРИНОДАРІ

В Катеринодарі, головному місті Кубанської області, стоять у

городському садку на чільних місцях два бюсти Шевченка, які поставила тут міська комісія. Факт досить цікавий, особливо коли пригадати, що майже в жадному місті на Україні (крім м[а]б[уть] Харкова) до цього часу не ставлено бюстів Шевченка.

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1903. — Т. 21. — С. 72.

Замітка С. Петлюри про звернення до українського композитора Миколи Лисенка в справі збирання козацьких пісень на Кубані

1903 рік

ЗБИРАНЄ УКР. ПІСЕНЬ

Кубанський статистичний "Комітет" (в Катеринодарі) звернувся до М. В. Лисенка з проханням подати докладні вказівки в справі вивчення і досліджування пісенного репертуару кубанського чорноморського війська. "Комітет" має на меті опублікувати всі пісні, що тепер співуються козаками, і підложити їх на ноти, але не знає, як певно приступити до цієї справи. З огляду на це він удався до д[обродія] Лисенка, щоби той висловив свій погляд на цю справу і пораяв чоловіка, здібного для сеї праці.

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1903. — Т. 21. — С. 72.

Замітка С. Петлюри про підготовку на Кубані історії Чорноморського козацького війська

1903 рік

ІСТОРІЯ КУБАНЩИНИ

Написання історії Кубанського (Чорноморського) козачого

війська уряд останнього ухвалив доручити д. Щербині, відомому земському статистикови та автору деяких праць переважно з історії та економіки Кубанського краю. На уложення історії військовий козачий уряд ухвалив призначити 26.900 карб. Термін для уложення сеї поважної праці — 2 роки, починаючи з того дня, коли російський військовий міністер затвердить проект програми, по якій буде складатися історія війська. Що до останньої, то вона досить широка. Д[обродій] Щербина більшу увагу в своїй програмі звертає на змальовання громадського життя та культурно-правного розвою чорноморського козацтва, ніж на історію участі в військових походах та боротьбі з горцями. В рами своєї будучої праці автор вводить і стародавню історію Кубанського краю по історично-археологічних документах та пам'ятниках, починаючи аж від часів до Різдва Хр. і звертаючи особливу увагу на період від 1787 року, коли було засновано з бувших Запорожців нове Чорноморське військо, що тільки в 1792 році перейшло для постійного життя на Кубань. Матеріалу для історії сих часів — велика сила. Особливо багато його в військовому архіві, де зустрічаємо акти кінця XVIII віку, а власне від часів зруйнування Запорожжя. По документах сього архіва можна намалювати досить правдивий стан економічного та правно-політичного життя бувших Запорожців, що оселилися на Дністрі та Бузі, а потім уже й на Кубані. Праця над уложенням історії Кубанського війська досить широка; одному чоловікові вона не під силу, тому то д. Щербина має на увазі, як довідуємося з проекта програми, закликати двох-трьох помічників та декілька підручних. Вступні праці над обробленням архівних документів військового архіва вже почались.

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1903. — Т. 24. — С. 61, 62.

Замітка С. Петлюри про вивчення економічного стану гірських станиць Кубані

1903 рік

ДОСЛІДИ НАД ЕКОНОМІЧНИМ СТАНОМ ГІРСЬКИХ СТАНИЦЬ КУБАНСЬКОЇ ОБЛАСТИ

З поручення "Кубанського Статистичного Комітету" д. Македонов (фаховець-статистик) почав досить цікаві статистичні дослідження над економічним станом гірських станиць Кубанської області. Сі станиці засновані були в 60-х роках XIX ст. під часи війни з "горцями" і заселені переважно козаками з Чорноморських станиць та емігрантами-селянами з українських губерній Полтавської, Харківської та Чернігівської. Умови життя в сих станицях — неможливі і нарікання на пануючу тут бідноту та жебрацтво почали мозолити очі навіть військовому урядови, який нарешті зважився на економічне досліджування йменованих станиць.

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1903. — Т. 24. — С. 62.

Замітка С. Петлюри про появу нового твору Л. Толстого "Хаджі-Мурат"

1903 рік

НОВИЙ ТВІР ТОЛСТОГО

Російські часописи сповіщають, що славний письменник викінчив новий свій белетристичний твір "Хаджі-Мурат". Річ діється на Кавказі в часи царювання Миколи I. Ті, що їм випало познайомитись із новою працею славного письменника, підкреслюють високу вартість її; по їх думці вона така-ж талановита, як і попередні твори Толстого. З наукових статей останній закінчив недавно одну, під заголовком "Христiанская

добродѣтель", що скоро буде уміщена в якомусь російському місячнику.

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1903. — Т. 24. — С. 62.

Замітка С. Петлюри про нові наукові дослід польського письменника В. Серошевського

1903 рік

ДОСЛІДИ СЕРОШЕВСЬКОГО

Російська Академія Наук доручила відомому польському письменникови Вацлаву Серошевському зробити наукові дослід над антропологічним та етнографічним етапом Айнів, — народа, що раніш володів островом Іезо, а тепер швидко вимирає під владою Японців. Серошевський відомий своїми етнографічними працями про сибірські дрібні народи. Деякі з його белетристичних творів з життя тих народів містились на сторінках "Вістника".

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1903. — Т. 24. — С. 62, 63.

Замітка С. Петлюри про призначення В. Перетца професором Київського університету

1903 рік

Д[обродія] Перетца, відомого автора цінних наукових дослідів з поля українського письменства XVII та XVIII в., закликано на надзвичайного професора на катедру історії російської літератури в Київськiм університеті. Доси д. Перетц був приват-доцентом Петербурського університету. Вітаючи одержання шан[овним] професором катедри в Київському універ-

ситеті, будемо тішитися надією, що пробування його в Києві відіб'ється корисно на стані розроблювання нашої стародавньої літератури, на якому полі за останні часи не видко було справді наукових та видатних сил. На такі надії дає нам право попередня наукова діяльність шановного професора.

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1903. — Т. 24. — С. 68.

Замітка С. Петлюри про заборону святкування 25-річчя з дня смерті Тургенєва

1903 рік

ЗАБОРОНА СВЯТКУВАННЯ 25-ЛІТНІХ РОКОВИН СМЕРТИ ТУРГЕНЄВА

З "Орловського Вістника" довідуємося про цікаву новину, можливість якої про те не може дивувати нікого, хто звик до російських "несподіванок" з боку уряду. Річ у тому, що міська шкільна комісія в Орлі хотіла справити урочисте сьвято з приводу 25-літніх роковин смерті славного російського письменника Тургенєва, що походив із орловських мешканців. Але виконати сей намір комісії не пощастило. За кілька тижнів до 22 серпня — день проектованого сьвята — вона одержала від орловського губернатора на свою постанову відповідь, де між нншим сей писав, що не маючи нічого проти осущення иньших постанов комісії, він вважає потрібним, на підставі 83 ст. "Город. полож.", заборонити виконання сеї одної постанови, з уваги на те, що — згідно з повідомленням міністер. внутр. справ із 25 вересня 1885 р., государь імператор, з огляду на те, що заходи про подібні сьвяткування почали все більше й більше зростати в числі, "зволив наказати: зовсім ніяких ювілеїв не визнавати і сьвяткування їх особливо врочистим робом заборонити".

Довго, а красномовно! Цікаво в сім разі запитати губернатора: на що він покликуюється на 83 ст. "Город. положенія", яка каже, що "губернатор може заборонити переведення постанови міської ради в тім разі, коли постанова а) незгідна з законом, або виходить із обсягу прав міської ради, або б) не відповідає державним потребам та перешкоджає інтересам місцевих мешканців. Не можна ж справді припустити, що літературне св'ято перешкоджає "інтересам" останніх, а також, щоб воно не відповідало потребам держави, яка мусить уживати всіх засобів задля народньої просвіти і між иньшим таких, як прилюдні св'яткування пам'яті людей, що своєю діяльністю причинилися до культурного та просвітнього розвою рідного краю. Не виходить постанова Орловської шкільної комісії і поза межі призначених їй прав, бо в такім разі губернатор зразу б підкреслив сей факт, як се завше буває в подібних випадках. Таку нехить уряду до подібних постанов можна пояснити як доказ того страху, з яким дивиться він на дрібні навіть факти, що свідчать про ширшу свідомість громадських інституцій, про їх бажання сприяти хоча в легальних формах культурному підняттю народньої маси. Сьмішно б се було, коли б не було так сумно!

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1903. — Т. 24. — С. 69, 70.

Критична замітка С. Петлюри про невиконання постанови Катеринодарської міської ради про перейменування Ростовського бульвару на Шевченківський

1903 рік

НЕВИКОНАНА ПОСТАНОВА

Під час 40-літніх роковин смерті Шевченка Катеринодарська міська рада ухвалила назвати в честь поета один із

міських "бульварів" — Ростовський — "Шевченковським". Але, не дивлячись на те, що з того часу минуло вже більше двох років, ся симпатична постанова ще невиконана. Бульвар так само, як і раніш, іменують усі "Ростовським"; як і раніш, так і тепер на його "міська садова комісія" не звертає жодної уваги. З огляду на невиконання думської постанови і занедбанне бульвару катеринодарський дописувач "Донской Рѣчи", що виходить у Ростові на Дону, умістив докладну допись у сій справі, де ганьбив поведження "міської ради" і висловив думку про конечність поставлення на бульварі пам'ятника-бюста поетові; останне по думці дописувача, мало б виховуюче значінне для місцевого суспільства.

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1903. — Т. 24. — С. 70.

Критична замітка С. Петлюри про заборону учительського з'їзду в Казані

1903 рік

ЗАБОРОНА УЧИТЕЛЬСЬКОГО З'ЇЗДУ В КАЗАНІ

Російські часописи сповіщають про досить цікаву новину. В Казані в липні мав відбутися з'їзд "иностранческих" учителів Казанської і сусідніх губ[ерній] Метою з'їзду було: обговорювання методів та засобів щодо кращої постанови шкільної справи з "иностранческим" елементом учнів. Але в самий день відкриття з'їзду 28 липня, по телеграмі міністра внутрішніх справ до сього не допустили... і учителі мусіли роз'їхатись до дому. Коментарі — зайві! Російський уряд боїться всього, добачає скрізь небезпеку та підриванне "основ", навіть у такій справі, як наукове об-

говорювання педагогічних методів до поправи шкільного діла.

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1903. — Т. 24. — С. 71.

Замітка С. Петлюри про початок археологічних розкопок на місці Запорозької Січі

1903 рік

АРХЕОЛЬОГІЧНІ РОЗКОПИ ЗАПОРОЗЬКОЇ СІЧІ

Археольогічна імператорська комісія в Петербурзі зняражає по весні експедицію для археольогічних розкопів на Дніпрових порогах, а власне на тім місці, де була колись Запорозька Січ.

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1903. — Т. 24. — С. 139.

Замітка С. Петлюри про ювілей газети "Русскія Вѣдомости"
1903 рік

ЮВІЛЕЙ ПОСТУПОВОЇ РОСИЙСЬКОЇ ЧАСОПИСИ

Д[ня] 3 жовтня сьвяткувала 40-літній ювілей видання краща російська часопись "Русскія Вѣдомости". За сей — розмірно довгий — період часу (від 1863 р.) названа часопись придбала собі ім'я і славу толерантного, поступового органа кращої частини російського суспільства. І справді, "Рус. Вѣд." се майже одинока в Росії часопись, про яку можна бути тої думки, що вона чесно поводи́ла ся з друкованим словом. Що до національного питання, "Рус. Вѣд." тримали також себе досить толерант-

но і завше підкреслювали потребу більшої свободи для недержавних національностей Росії. Про українське питанне писали вони рідко, але завсіди з очевидним змаганем до об'єктивности. Нещодавно подані були в них переклади з Франка та М. Левицького. Коли взяти на увагу безпринципність та безідейність російської щоденної преси, літературно-громадське обличчє "Рус. Вѣд." буде визначатися найбільш симпатичними рисами. Тому то часопись і користується пошаною з боку поступового російського суспільства.

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1903. — Т. 24. — С. 139, 140.

Критична замітка С. Петлюри про виступи української труппи Глазуненка в Керчі та Новоросійську

1903 рік

УКРАЇНСЬКИЙ ТЕАТР НА ЧОРНОМОРІЇ

В Керчі з початку серпня грала труппа д. Глазуненка. З кінця серпня і в початку вересня ся труппа почала давати вистави в Новоросійську. Труппа п. Глазуненка — одна з тих, про які щиро бажаєш, щоб яким-будь робом вона розпалася. Антихудожність виконання, безідейність п'єс, що їх виставляє д. Глазуненко, брак сьвідомости тої культурно-просьвітної та виховуючої ваги, яку має театр взагалі, а український особливо, — ось характерні риси названої "русско-малорусской"(!) труппи... Своєю діяльністю д. Глазуненко тільки шкодить тому національному та просьвітному ділови, яке між иньшим мусить виконувати наш театр.

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1903. — Т. 24. — С. 146.

Замітка С. Петлюри про нездійснений намір видатного російського співака О. Шаляпіна організувати український хор
1903 рік

НЕВИКОНАНИЙ ЗАМІР

Відомий славний співець російський Шаляпін мав замір, оселившись на літо в Харківській губ., вистудіювати українські пісні, що співаються по селах Слобожанщини, аби потім, зорганізувавши український хор, дати декілька концертів у Москві. Але, на жаль, сьому симпатичному замірови не пощастило здійснитися, з огляду на приватні, особисті причини.

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1903. — Т. 24. — С. 146.

Замітка С. Петлюри про майбутнє видання Концевичем на Кубані збірки українських народних пісень
1903 рік

ІСТОРИЧНІ ПІСНІ НА ЧОРНОМОРІЇ

Ми довідалися, що регент військового козачого хору кубанського козачого війська д[обродій] Концевич невдовзі має видати досить значну збірку українських пісень, що їх співають козаки. Поміж піснями є багато таких, що темою мають руйнування Січі та інші події з історії козаччини. Д. Концевич, якому часто випадає їздити по Чорномор'ї, оповідає, що "старинні" пісні ще досить часто можна почути в чорноморських станицях.

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1903. — Т. 24. — С. 146.

Критична замітка С. Петлюри про заснування в Росії товариств відродження церковно-громадського життя
1903 рік

НОВІ РЕАКЦІЙНІ ЗМАГАННЯ В РОСИЇ

Російські часописи подають звістки про державні проекти заснувати "Товариства відродження Церковно-громадського життя в Росії". Треба гадати, що запропоновані товариства стануть новими джерелами темноти та осередком, біля якого будуть групуватися реакційні елементи російського суспільства. Право на такі надії дає один уже той факт, що найбільш діяльну роль в ньому будуть грати вони та інші духовні "чини" — все такий елемент, який заплямив себе, а надто на останні роки, зрадою народнім інтересам і став "гасителем" усього, що має своїм спільником розум, світло та правду...

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1903. — Т. 24. — С. 149.

Критична замітка С. Петлюри про дальші русифікаційні заходи царського самодержавства
1903 рік

НОВІ ФАКТИ ПОЛІТИКИ "ОБРУСІННЯ"

Заходи російського уряду над "обрусінням" та відбиранням особистих прав зрабованих національностей за останні часи визначилися все новими й новими подіями. Так уряд має на увазі підхилити своєму контролю вірменські школи і духовну академію в Ечміядзині. Нещодавно видано наказ, аби Вірмени присягали на російській мові, а не на вірменській, як се було доси. Те ж саме провадиться в відношенню й до Грузинів. Щодо Фінляндії нещасної, то тут утиски

приймають найгострійшої форми. Зруйнувавши всі ознаки політичної незалежності та самостійності Фінляндців, уряд починає звертати своє око й на внутрішнє життя краю. З часописів довідуємося, що тепер на черзі стоїть заведення російської школи, російської освіти в Фінляндії. В Гельсінгфорському університеті заводять нові катедри: російського державного права, російської історії і т. п. — яким надають досить велике значення. Складання іспитів по сим дисциплінам стає *condition sine qua non* одержання університетського диплома. Крім того, уряд заводить російські школи по краю.

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1903. — Т. 24. — С. 150.

Критична замітка С. Петлюри про діяльність товариства дослідників Кубані

1903 рік

ТОВАРИСТВО ДОСЛІДНИКІВ КУБАНЩИНИ

існує більше п'яти років. Як і більшість науково-просвітних товариств провінціальних, воно не виявляє особливого життя та руху. Не робить широких дослідів ні над історією краю, ні над історичним, економічним та етнографічним станом його, — таких дослідів, які б справді давали значний вклад у науку. "Труди" товариства, яких воно впродовж 5 років встигло видати 3 книжки, складаються з тих рефератів, що читалися на Зборах товариства, про деякі з них можна говорити з позитивного боку (до сеї категорії належать праці д. Фелініна "Про вулкани на Тамані", Сисоєва "Нариси з історії Тмутороканського князівства"), але таких праць не багато; більшість відрізняються або компліятивним характером, з ясно визначеними рисами безсовісного плягіату (праці

Дячкова-Тарасова про мінеральні води на Кубані), або кореспонденційним змістом. Окремо стоять праці д. Короленка та д. Дмитренка по історії Чорноморського козацтва та інших народів, що живуть на Кубані. Даючи деякі фактичні відомости, досить певні і оперті на архівних даних, праці сих добродіїв відрізняються прагматичністю змісту і браком ширшого філософського погляду на річ. Вимогам науковим сучасної історіографії вони не можуть відповідати. До того ж праці п. Короленка написані в "лизоблюдному" тоні, в дусі занадто ортодоксального російського патріотизму, що робить їх неможливими для читання. В останні часи товариство якось наче завмирає. З більше-менше живих проявів його існування за останні часи зазначимо постанову звернутись до Отамана Війська з проханням обмежити свавільство поліцаїв до лірників, які ще заховалися на Чорноморі, а також зробити досліди над вистудіюванням пісенного матеріалу чорноморського війська. Сі постанови виникли наслідком пропозиції одного з сторонніх для товариства добродіїв, котрий, з приводу перебування в Катеринодарі кобзаря Михайла Кравченка в лютому сього року прочитав реферат про історичний розвій кобзарства і його сучасне становище. Чи мали якісь реальні наслідки зазначені — як не як, а все ж симпатичні — постанови товариства, доси невідомо. Такому мертвому, недіяльному становищу Кубанського товариства винен брак інтелігентних наукових сил у Катеринодарі, а також брак організаторів, що могло би стати осередком місцевої колективної праці над історією, етнографією та економічно-правним станом краю, краю багатого, з історичним минулим і цікавим сучасним.

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1903. — Т. 24. — С. 151, 152.

Замітка С. Петлюри про вихід на Кубані збірки українських пісень

1903 рік

Збірник українських пісень невдовзі має вийти з друку в Катеринодарі на Чорноморці. До "Збірника" мають увійти пісні (між ними чимало "історичних"), що їх співають тепер кубанські козаки. На ноти пісні уложені д. Кошицем.

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1904. — Т. 26 — С. 190.

Замітка С. Петлюри про цензурування видання новел В. Стефаніка на Кубані

1903 рік

Дозволено цензурою видати в Катеринодарі: "Кленові листочки" В. Стефаніка з деякими пропусками і відмінами супроти оригіналу.

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1904. — Т. 26 — С. 190.

Критична замітка С. Петлюри щодо присудження премій за українознавчі дослідження

1903 рік

ПРЕМІЇ ЗА НАУКОВІ ПРАЦІ

На зборах комітету для присудження грошових премій з фонду, заснованого в пам'ять 25-літнього царювання Олександра II Харківським Земельним Банком, що відбулися 14 та 18 лютого с. р., ухвалено преміювати спільну працю проф. Д. Багалія та Д. Мілера "Исторія г. Харькова въ 17—18 в." премі-

єю 1000 карб.; праці ж дд. Ф. Щербини "Крестьянские Бюджеты" і С. Лисенка "Очерки домашнихъ промысловъ и ремеслъ Полтавской губ. Роменскій уѣздъ" — преміями по 500 карб, кожному. Розгляданне представлених на конкурс праць доручено було: першої — Ол. Єфименковій, другій — проф. Мігуліну і третій — проф. Яснопольському. Справоздання п. Єфименкової та проф. Яснопольського по розгляданню названих праць, уміщені в "Додатках до справоздання" комітету, що вийшли недавно окремою книжечкою, зроблені старанно і на підставах широкого об'єктивно-критичного аналізу, підносять високу наукову стійність праць проф. Багалія та д. Мілера і д. Лисенка. Не так гарно стоїть справа щодо рецензії проф. Мігуліна на книгу д. Щербини "Крестьянские бюджеты"; складається вона власне з короткого переказу праці без ширшого, наукового вияснювання подібних дослідів; до того ж значна частина "Крестьянских бюджетов" зроблена його співробітниками; взята в цілому, вона являється продуктом компілятивної праці і таким чином д. Щербині належить тільки загальна редакція "Крестьянских бюджетов". Нагорода 500 карб, одного Щербини, дивуючи його співробітників, є недорозумінне; так само і рецензія проф. Мігуліна, залишаючи в читачів багато непорозумінь, являється досить типовим зразком формальних, невисокої вартості наукових рецензій.

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1904. — Т. 26 — С. 191.

Некролог, присвячений С. Петлюрою пам'яті вірменського письменника Абгара Йонісіяна

1904 рік

Дня 25 цвітня в Тіфлісі помер відомий вірменський письменник Абгар Йонісіян. Небіжчик користувався великою по-

шаною серед ширших кругів вірменського народу, на користь якого він невтомно працював упродовж цілого свого життя. В своїй особі він гармонічно сполучував широко і по-європейському освіченого чоловіка з глибокою діяльною любов'ю до рідного народу і толерантністю до інших народностей — це останнє робило його популярним не тільки серед Вірмен, а також і інших пригноблених народностей Кавказа. В часописах та журналах, що видавались за участю Йонісіяна або під його редакцією, він завше підкреслював потребу широкої освіти серед народних мас у цілях національного розвитку й боротьби з утиском національним. Серед європейської публіки небіжчик відомий як редактор-видавець "Armenische Bibliothek", серії публікацій, яку він видавав по-німецьки для ознайомлення й популяризації вірменського національного руху та вірменської літератури серед інших європейських націй. Йонісіян вважався одним із найкращих вірменських публіцистів; його смерть — велика втрата для Вірмен.

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1904. — Т. 26. — С. 195.

Замітка С. Петлюри про плани будівництва в Полтаві народної школи імені Івана Котляревського

1904 рік

ШКОЛА ІМЕНІ КОТЛЯРЕВСЬКОГО В ПОЛТАВІ

Міською радою Полтавською ухвалено збудувати народню школу імені Котляревського недалеко того місця, де жив славний поет, там, де проєктовано було засадити "Іванів гай". Задля школи пропоновано збудувати двоповерхову кам'яницю. З огляду на технічні перепони щодо ґрунту землі, де

пропоновано збудувати школу, міська рада ухвалила зробити докладні досліді, а на підставі їх винести такий чи иньший рішинець. Бажано було б, щоб ці досліді провадились не так, як провадилась справа з будуванням пам'ятника славному поетови!

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1904. — Т. 27. — С. 58.

Замітка С. Петлюри про подання до Катеринодарської цензури казок Андерсена українською мовою

1904 рік

Подано до цензури в Катеринодарі отсі казки Андерсена в перекладі М. Старицького: а) Нова одежа царська; б) Пташина пісня; в) Мати і г) Дівчатко з сірниками.

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1904. — Т. 27. — С. 58.

Відгук С. Петлюри на публікацію Гомеца-Карільо в "Mercure de France" про сучасну іспанську мову

1904 рік

ЕВОЛЮЦІЯ ЕСПАНСЬКОЇ МОВИ

В одному з останніх чисел Mercure de France Гомец-Карільо присвячує цілу статтю сучасній еспанській мові. Автор зазначає між иньшим цікавий факт еволюції мови що до стилю її. Доси письменники Еспанції визнавали красномовство та правильність мови; на стиль її вони не звертали жодної уваги. Дякуючи сьому твори еспанської літератури з більшою приємністю читалися в гарних перекладах, ніж в оригіналі.

Тепер, каже автор статті, в Еспанії відроджується любов і до слова. Ціла група молодих письменників із Beasco Ibanez, Benavente, Dario, Vovadila і ин. на чолі утворює новий, літературний стиль, "блискучий, нервовий, ритмічний, здатний до виявлення ріжних відтінків почуття."

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1904. — Т. 27. — С. 59.

Замітка С. Петлюри про оголошення статистичних даних щодо релігійності населення земної кулі

1904 рік

РЕЛІГІЙНА СТАТИСТИКА

Директор Віртежберського статистичного комітету Целер оголосив досить цікаві статистичні відомости щодо поділу людей усього світа по вірам. Усіх людей на світі, виказує Целер 1.544,580.000. З цього числа на християн випадає 34,5% — 534,940.000, на Жидів 0,7% — 10,800.000, магометан 11—13% — 175,290.000, иньших вір — 823,420.000. Серед останніх більше ніж 300,000.000 можна лічити конфуціян. На кожних 100 чоловік Целер рахує — 346 християн, 7 Жидів, 114 магометан і 534 иньших вір. Цікаво порівняти показані цифрові відомости з такими-ж зібраними 100 літ назад відомим географом Мальт-Бріном. По рахункам останнього всіх людей на світі було не більше як 545,000.000. З цього числа на християн припадало 220,000.000, на Жидів 5,000.000, решта на иньші віри. Таким робом кількість усього людю зросла(?) за 100 років на 999,580.000, себто на 64,7%; а власне число християн збільшилося на 315,000.000, себто на 58,8%; Жидів збільшилося на 5,860.000, себто на 53,9%, а иньших вір на

679,000.000, себто 67,9%. Так би виглядало, як би на докладність цифр можна було покластися.

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1904. — Т. 27. — С. 59, 60.

Замітка С. Петлюри про планову лекцію в Москві, присвячену Тарасу Шевченку

1905 рік

ВИКЛАД ПРО ШЕВЧЕНКА

Московське викладове бюро, що ставить собі метою урядження лекцій на провінції, а також і в Москві, оголосило недавно реєстр викладів і окремих курсів, що мають виголосити в новому році по ріжних містах Росії члени названого бюро. Між иньшими викладами проєктовано також виклад і про Шевченка, який виголосить відомий критик приват-доцент Московського університету І, Іванов.

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1905. — Т. 29. — С. 138.

Замітка С. Петлюри про ухвалу Полтавської міської думи щодо відкриття ліцею Івана Котляревського та окремого відділу його імені в громадській бібліотеці

1905 рік

МУЗЕЙ ІМ. КОТЛЯРЕВСЬКОГО В ПОЛТАВІ

На останньому зібранні Полтавської "думи" ухвалено відкрити музей імені основателя української нової літератури і при тутешній громадській бібліотеці окремий відділ імени Котляревського. До

музея і відділу бібліотечного мають вступати книги і інші видання та річи, зв'язані з іменем незабутнього поета. По дискусії над сим питанем дума ухвалила: доручити "городській управі", аби виготовила умотивований доклад про допущене в "каталоги народних шкіл" заборонених творів Котляревського.

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1905. — Т. 29. — С. 140.

Замітка С. Петлюри про вихід українських книг на Кубані 1905 рік

Подано до цензури в Катеринодарі: "До сьвітла" Ів. Франка. Незабаром в Катеринодарі ж мають вийти з друку "Кленові листочки" В. Стефаника.

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1905. — Т. 29. — С. 140.

Замітка С. Петлюри про новий часопис "Полтавщина" 1905 рік

НОВА ЧАСОПИСЬ

Від першого грудня почала виходити в Полтаві під редакцією В. Головні (член губернського земства) нова часопись — "Полтавщина", головною метою котрої є, як повідомляє редакція, сприяти культурному та економічному розвоєви Полтавської губ. Програма часописі зложена досить широко і має багато спільного з програмою кращих російських часописів, от як, напр., "Рус. Вѣд.", "Кіев. Откл.", "Вѣстникъ" Юга", "Наша Жизнь" і др. Одним із своїх головних завдань редакція ставить "вияснення та оборону національних прикмет

Полтавщини", бо духовний розвій та культурний зріст народа можливі, по думці редакції, "тільки при свобідному проявленню його національних рис та прикмет."

В добрий час! Потреба порядної часописі давно вже почувалася на Полтавщині і треба тільки побажати, щоб наміри редакції нової часописі були проведені в життя якнайбільше об'єктивно та правдиво. В перших же числах "Полтавщини" уміщено декілько статей, що так або інакше дотикаються українознавства в якнайширшому розумінні сього слова, —напр. "О необходимости участія мѣстныхъ силъ въ изученіяхъ прошлаго малыхъ территорій. Л. П. (ч. 1). — "Къ юбилейному чествованію И. С. Левицкаго (Нечуя)". Л. П. — Иванъ Семеновичъ Левицкій. В. П. К. Із названих статей приємно відкреслити статі Л. П., що визначаються знаннем річий, про які пише автор, і вірним трактуванням їх. Стаття В. П. К. про Левицького нічого нового не дає для літературної характеристики сього письменника, зате многословна і подекуди темна як щодо змісту, так і до форми. З інших заміток треба завважити докладну допись із села Ignotus-a про перешкоди, які зустрічають учні народніх шкіл у справі розвою та просьвіти, дякуючи забороні українського язика яко викладового в школах.

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1905. — Т. 29. — С. 141.

Замітка С. Петлюри про лекції Д. Яворницького та Гната Хоткевича на українознавчу тематику

1905 рік

ВІДЧИТИ

В Чернигові д[ня] 24 і 25 січня с. р. відбулися відчити проф. Еварницького на тему "О древностях Южной Россіи", уряджені на користь чернигівської публичної бібліотеки. Сі відчити перед

двома роками були заборонені чомусь бувшим чернігівським губернатором Андрієвським, відомим ворогом усього, що хоч трохи мало звязок із українством. На відчити зібралось чимало люду, і вони мали певний матеріальний успіх. Відчит про кобзарів у Катеринодарі був 20 січня виголошений д. Хоткевичем, який після відчиту виконав у супроводі гри на бандурі декілька народніх дум і пісень. Судячи по програмі відчиту, яку маємо під руками, лектор лише повторив те, що було відчитано ним на Археологічному з'їзді в Харкові і надруковано в "Этнографическомъ Обозрѣніи" і "Л. Н. Вістнику".

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1905. — Т. 29. — С. 257, 258.

Замітка С. Петлюри про переклад з української мови в російському місячнику "Семья и школа"

1905 рік

ПЕРЕКЛАДИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

В "Полтавщині" (ч. 39) уміщено переклад казки Старицької-Черняхівської "Первісток".

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1905. — Т. 29. — С. 262.

Замітка С. Петлюри щодо ухвали Полтавського губерньського земства про запровадження української мови в народних школах

1905 рік

ПОСТАНОВА ПОЛТАВСЬКОГО ЗЕМСТВА

В останню сесію Полтавське губерньське земство зважилось

нарешті зробити постанову про заведенне української мови яко викладової в народні школи Полтавщини. Постанова повстала наслідком відповідного доклада д. В. Леонтовича (Левенка), що пролежав у канцеляріях земства більше ніж чотири роки. І тільки на п'ятий рік земство, почасти під впливом "подувів" російської весни, по части по намаганню поступових гласних розглянуло доклад, що порушує таку пекучу і важну краєву справу.

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1905. — Т. 29. — С. 265.

Рецензія С. Петлюри на твір російського письменника Леоніда Андрєєва "Червоний сміх"

1905 рік

ЛЕОНІД АНДРЕЄВ І ЙОГО "ЧЕРВОНІЙ СЬМІХ"

Часи, що переживає тепер російське суспільство, значно підвищили його інтерес до літератури, а горяча праця громадської думки більше ніж коли будь примушує шукати в творах і публіцистів, і критиків, і белетристів живого відгука на всі ті події, на всі ті думи і болі, якими живуть тепер, болять і турбуються свідомі верстви російського суспільства.

Новий твір молодого, талановитого і популярного не тільки в Росії, але і в Західній Європі письменника Леоніда Андрєєва відповідає якраз інтересам хвилини і настрою російського суспільства. Знята невеличкою горсткою капіталістів і урядової державної кліки тупа і жорстока війна, що важким тягаром лягає на добробуті народнім, забирає кращі, здорові елементи російського люду і иньших народностей, маючих нещастє входити в склад російської держави, і веде їх на люту, безцільну різню, заважає народньому поступови і натуральному розвоєви народньої продукції, обезсилює народ-

ній організм і якнайрішуче суперечить інтересам і російської держави і ширшим верствам російського суспільства, приковує до себе тепер цілковиту увагу громадської думки в Росії і викликає однодушний протест і гнівне обурення у всіх незасліплених формулою державного патріотизму.

Андреев також протестує проти війни, але мотиви цього протесту, навіть зміст і характер його, цілком інші і відмінні. І хоча деякі деталі в малюванні страховищ війни і окремі речення, розкидані в "Червоному сьміху", показують, що автор, творячи свої художні концепції, оперував матеріалом, який безпосередньо дала йому величезна сила кореспонденцій із манджурської війни, але ми не впадемо в помилку, коли завважимо, що протест проти війни, як проти ненормального, патологічного явища, ставиться автором у рішучій і загальній формі, незалежно від обставин і інтересів даної хвилини. Автор реальними картинами манджурської різни хоче викликати у читача огиду і обурення на сам факт існування в "часи цивілізації" і "культурного розвою" такого явища, як війна. На протязі всього свого оповідання, коли так можна назвати обривки, майже незв'язані, безсистематичні і часто обірвані на півслові, з незакінченими, іноді ледве зазначеними думками, автор зводить до купи всі ті страхи, які родить війна, а також і той страшний, трагічний жах, який викликає вона в мізку і в душі тих, хто хоч переживав її здалека, але з огляду на тонку нервову організацію може своєю інтуїцією відчутти її страхи. В результаті такої концентрації страховищ війни в одну цілість одержуємо образ цілковитого божевілья, яким одним тільки можна пояснити і оправдати факт війни, того божевілья, до якого завше прийде, як до остаточного пункту, думка чоловіка, що захотіла б уперто і рішуче аналізувати ті болючі факти. Так думає Андреев. Війна, се божевілле, божевілле і страх.

Твір Андреева, се величезний літературний протест проти

війни. Вірними, реальними рисами, зі сьмілістю, на яку здатен тільки великий письменник, з глибоким знанням психології, автор на двох конкретних прикладах ілюструє нам усі ті болі, які викликає війна в мізку й душах сьвідомої людини. Силою свого таланту він примушує читача переживати всі ті муки і страждання, які випадають на долю його героїв.

Коли раніш у виборі тем для своїх художніх концепцій Андреев показував "прокляту" дисгармонію і "страх" нашого життя і обмежувався тільки на глибокій аналізі житевих дисгармоній і страхів (Василь Тебайський, Стіна, "Мысль" і ин.), то тепер, остаючись при тім самім основнім тоні, він знайшов новий спосіб їх трактування, більш житевий, більш відповідний реальним фактам. Се й виявилось тим великим зацікавленням, яке викликав його новий твір у Росії. Маса газетних літературних заміток, які появились з приводу "Червоного сьміху", численні статті "товстих" російських місячників, спеціально присвячені аналізі й оцінці його, а також прилюдні читання його і дискутування на зборах різних літературних і просьвітних товариств досить ясно говорять про розмір того зацікавлення.

С. Петлюра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1905. — Т. 30. — С. 87, 88.

Відгук С. Петлюри на статтю Сердюка щодо відкриття музею Івана Котляревського

1905 рік

В СПРАВІ МУЗЕЯ ІМ. КОТЛЯРЕВСЬКОГО В ПОЛТАВІ

написана досить горяча і докладна стаття д. Сердюка в ч. 27 "Полтавщини" під заголовком "Къ вопросу о Полтавских му-

зеяхъ". В сій статті автор, підкреслюючи пасивне відношення "міської думи" до якнайскоршого відчинення названого музею, підносить думку про konieczність збирання відповідного матеріалу для нього і подає свою схему програми для збирання тих матеріалів. В ту схему автор пропонує внести не тільки річи, що так або інакше звязані з пам'яттю поета, але також і загально-українську наукову бібліотеку вкупі зі шкільно-історичною колекцією, що характеризувала би старинну українську школу і діяльність "мандрованих дяків".

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1905. — Т. 30. — С. 89.

Некролог, написаний С. Петлюрою в пам'ять кубанського педагога Івана Ротара

1905 рік

Д [ня] 2 (15) марця умер у Катеринодарі "преподаватель" кубанської учительської семінарії Іван Ротар у тридцять третім році життя. Як учитель він тишився щирою симпатією і глибокою прихильністю та повагою. Надзвичайно інтелігентний, з глибокими науковими інтересами, широко освічений і працьовитий він умів притягати до себе симпатію людей навіть протилежних поглядів. Надто любили його учні. Серед семінаристів популярність він мав надзвичайну. Не диво, що при сердечних товариських відносинах він умів викликати в них глибоке зацікавлення і до того, що було головним змістом його життя, до українства. Українство для Ротара не було питанням лише язика або культури і просвіти; в його очах воно мусіло охоплювати собою всі сторони соціально-політичного і культурно-економічного життя українського народу. Воно скристалізувалося у нього і прийняло ясно

визначені форми, коли на Чорноморії була заложена Вільна Громада (Р.У.П.). Він покладав великі надії на діяльність тої партії, тишився незначними навіть її успіхами спеціально на Чорноморії. Вступивши членом до вільної громади, він і сам багато працював поміж шкільною молоддю, серед якої мав величезний вплив і популярність... Завше виступав як Українець. На загальних зібраннях громадських, учительських, у різних просвітних інституціях порушував справи, що так або інакше доторкались українського питання. Широке розумінне останнього, річева, наукова аргументація того, що порушував або боронив, викликали повагу до його і щирю прихильність. Смерть Ротара — значна втрата для українства, головно з огляду на нечисленність українських активних діячів. Поливив також деякі наукові праці. Одна з них "Епифаній Славинецькій, літературний діятель XVII в." була друкована в "Кіевской Старинѣ". Останніми часами він пильно займався збиранням матеріалів до історичної монографії про Антона Головатого, та не встиг виконати сеї праці. Нам пишуть із Катеринодара, що під час похорону Ротара там відбулася значна демонстрація. Крім різних верстов місцевого суспільства, в похороні взяли участь учні семінарії, жіночої гімназії д. Робінзон, а також і місцеві робітники. Серед вінків чимало було з червоними лентами — від "чорноморської вільної громади Р.У.П.", від "товаришів із Р.У.П. з за кордону" і ин. Говорено над могилою багато промов від представників різних груп, із якими небіжчика зв'язували ті чи иньші інтереси. Відспівано український жалібний марш. Врешті поліція звеліла зняти з катафальку вінки з червоними написами і арештувала трьох чоловік.

С. Петлюра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1905. — Т. 30. — С. 98, 99.

Замітка С. Петлюри про заборону царських властей випускати українські часописи

1905 рік

ЦЕНЗУРНІ ЗАБОРОНИ

Д[обродій] Шемет, що вдавався до міністра внутрішніх справ із проханням о дозвіл на видання української щоденної часописі "Поступ", дістав відповідь, що прохання не узгоджено міністром.

Подібну відповідь дістав і др. Луценко на просьбу видавати тижневий журнал "Новина". Таку ж саму відповідь, очевидно, дістануть і інші, що удавалися до уряду з подібними проханнями.

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1905. — Т. 30. — С. 184.

Замітка С. Петлюри про українознавчі публікації різних газет

1905 рік

ГАЗЕТА "ПОЛТАВЩИНА" ПОДАЄ М. І. ОСЬ ЯКІ ПРАЦІ:

П. А. Кулишъ — невеличка стаття, присвячена пам'яті письменника з приводу осьмих роковин від дня його смерті. (ч. 35).

Д. Л. Мордовцевъ и Украинифилы прошлаго вѣка. В. П. К. — Стаття написана з приводу 50-літнього ювілею літературної діяльності письменника; нового до характеристики цієї діяльності автор нічого не подає; проба в'яснити і оправдати назви в українській літературній діяльності ювіляра залишалася не зовсім виконаною. До того ж автор подекуди робить фактичні помилки і неясности. Так, напр.,

оповідаючи про нову суспільну течію, яка постала на місце тієї, до якої належав Мордовцев, він характеризує напрям і зміст цієї течії як напрям тільки культурний; про політичні елементи її не каже ані слова. І даремне автор навчає читачів "Полтавщини", що сучасна молода течія стоїть на сторожі самих "культурних" інтересів українського народу; факти говорять значно більше і розширюють програму діяльності молодого українського покоління постулятами політичного і економічного характеру.

В "Вѣстникѣ Юга" поміщено в ч. 841 і 843 "Д. Л. Мордовцевъ", нап[исав] Л. Жигмайло. В кінці статті автор підносить заслугу письменника на полі полеміки з ворогами українського слова і української літератури. — Додатком до цієї статті являється "Літературная замѣтка" С. Станиславського, в якій автор підносить літературне значіння оповідань Мордовцева з жидівського життя і їх широке розповсюдження серед жидівського суспільства.

В "Нашихъ дняхъ" поміщено в ч. 21: "Священное Писаніе на украинскомъ языкѣ", К. Шрагъ. Автор коротко розповідає історію заборони сьв. Письма російським Синодом і тих заходів коло його видання, які врешті не принесли жодних позитивних наслідків (ч. 21, 1905 р.).

В ч. 2 поміщена стаття д. Сільчевського про "И. С. Левицкого" з приводу ювілея письменника. — Подається коротка характеристика його літературної діяльності.

В кореспонденції із Чернигова, з д. 9 січня про збори членів "громадської бібліотеки", на яких ухвалено вдатися до уряду з проханням знесення "правил 1885 р. для бібліотек", знаходимо досить докладні відомости про виступ на тих зборах д. Коцюбинського з внеском: додати до того прохання також згадку і про те, щоб цензура була відмінена для всіх книг і видань, без ріжниць языка. Д[обродій] Коцюбинський розповів присутним про те неможливе становище, в яке по-

ставив російський уряд українську літературу, і про ті митарства, які доводиться пройти українській книжці перше, ніж вона побачить світ божий. Збори одногосно ухвалили внести в своє прохання і додаток д. Коцюбинського. ("Наши Дни", ч. 23).

В "Вѣстникѣ Воспитанія" ч. 1, 1905 р. уміщені бібліографічні замітки на нову працю М. Грушевського "Очеркъ исторіи украинскаго народа" Д. Д. і на брошюру Д. Дорошенка "Народная украинская литература".

В "Искрѣ", центральному органі Р.С.Д.П. уміщена стаття "Объ украинской революціонной партіи" д. Украинца — Искровца (ч. 80, 1904 р.). В ній автор коротко оповідає історію і характер діяльності названої партії, розглядаючи все те з "іскровського" централістичного погляду. Основна тенденція статті — доказати необхідність тіснішого сполучення партії з С.Д.Р.П.; але зусилля автора неуспішні. Фактичних, організаційних доказів і наукових аргументів на необхідність такого сполучення автор не навів жадних; так само не уґрунтував він своєї думки, коли відбирав Р. У. П. право на самостійність в національно-політичному і організаційному відношенню.

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1905. — Т. 30. — С. 280, 281.

Замітка С. Петлюри про завдання Полтавської міської комісії про увіковічення пам'яті Івана Котляревського
1905 рік

Міська комісія ім. Котляревського в Полтаві була обібрана "Думою" для виконання тих завдань, які зв'язані з іменем поета. На обов'язку комісії лежать функції: а) виконання пос-

танови "Думи" про відкриття музею ім. поета і української бібліотеки при нім; б) обговорення проекту програми школи ім. Котляревського, де пропонується завести студіювання українського язика при розширеній програмі; в) заведення орнаментики в українському стилі в школі ім. Котляревського і нарешті г) постановлення оради круг пам'ятника поета.

С. П—ра.

Літературно-науковий вістник (Львів). — 1905. — Т. 30. — С. 288.

Стаття С. Петлюри в газеті "Рада" з осудом окремих запродавців-українців

15 жовтня 1906 рік

Про "малоросів"

Пригадую собі сторінки із історії нашого народу.

Вони завше викликали в душі моїй тяжкі почуття, а спомин про них гостро й пекуче краяв моє серце.

Передо мною як живий стоїть огидливий образ гетьмана Брюховецького, що за "ласощі" та за московські подарунки продавав свою Україну, зневажав її честь і інтереси свого народу...

За цим запродавцем ідуть інші. Їх багато, сотні, і цілі тисячі... Як п'явки, вони висисали всі сили і всю кривавицю з живого організму народнього. Вони, як той бур'ян, глушили здорові рослини, що виростили й хотіли буяти на рідному полі. Кожний їх подих був нездоровим і мертвою отрутою був він для всього живого.

Вони, ці запродавці, зробили все, що тільки могли, аби Україну, вільний край, де панували воля й права чоловіка, повернути в страшне пекло мук і страждань...

Вони, ці іуди, залишили глибокий слід в історії нашого

народу і породили ціле покоління ще гірших запродавців, ще гірших зрадників, що тільки й живуть надіями на "ласощі", на ріжні "нагороди", і не перестають лизати руки і збирати крихти з-під столу "власть имущих".

Поміж ними більше таких, яких можна зарахувати до "безбатьківщан". Це люде "без роду, без племені".

Але є чимало і таких, що признаються до свого народу і гордо заявляють:

— Я теж українець!

Або:

— Какъ-же, и я малороссь!

І коли я зустрічаюсь з таким "малороссом", мені завше пригадується один мій "знайомий" жандарський офіцер, який, забравши у мене на трусі українські "нелегальні" книжки, тепер вже дозволені, почав зо мною "щиру" розмову. Він без мила ліз в мою душу, сподіваючись, очевидно, зустріти і з мого боку таку ж саму щирість і одвертість...

— Ех, молодий чоловік, кар'єру собі губите, будучність свою псуєте...

— Це моє діло, — відповів я йому.

— Ну, конечно, я знаю. Я тільки так... по-дружеськи...

Я витріщив очі і хотів було заявити, що "дружбы" з ним ніколи не вів, та певно й не буду.

Він зрозумів мабуть це і з таємничим видом і притишеним голосом почав мені плести:

— От у вас найдена "малорусская" література. Да... тамъ много интереснаго... Только зачѣмъ ви увлекаетесь всѣмъ этимъ?... Знаете... я вѣдь самъ малоросъ — ще тише промовив він і зразу ж, наче перелякавшись своїх слів, — добавив:

— Только я не йду такъ далеко.

— О, добродію! Нащо ви так кажете? Ви підете дуже далеко. Всі "малоросы", такі от як ви, завше йшли дуже далеко, — відповів я йому.

Мій "ширий" жандар "малоросъ" образився і увірвав балачку.

Через півгодини він віз мене до тюрми і цілу дорогу уперто мовчав.

В тюрмі мені довелось зустрінути ще одного "тоже малороса", трохи тільки дурнішого і не такого пролазу, як "малоросъ" із жандарів. Це був начальник тюрми, старий кубанський козак, жорстокий деспот. Балакати по-російському він умів дуже кепсько, а коли вставляв якесь російське слово, то воно виходило у нього "ни къ селу ни къ городу".

— Що ж це, господине, задумали ви робити? До нашого народу підсовуєтесь? Один був народ порядний, та й той хочете споганити. Та я вас, с.с... вивішав би всіх, як наш Гонта колись вішав "жидів" та уніятів!...

— Хто його зна! Може б Гонта й не повісив мене, — процідив я крізь зуби. — А як уже вішати, то певно б, довелось раніш Гонту почепити...

— Що, Гонту? Ви мені не заговарюйте зубів. Я "тоже малоросъ"... Знаю дещо. Мій дід на Запоріжжю був.

— Дуже може бути.

— І не нас вчити таким пісклятам. Гонта... Гонта був герой, за правду стояв, а ви народ баламутите. Та ще який народ?... — з докором сказав мій "патріот" і скося поглянув на "патріота" в жандарському убранню. Я пильно поглянув на цю оригінальну "патріотичну" кумпанію і мимоволі згадав тих запродавців, що сто літ раніш "роспинали" нашу країну і затягували петлю на шию свого ж вільного народу.

Передо мною пишались, так мовити б, спілі груші з старого дерева українського зрадництва, запродавства і національного каліцтва. Тим часом "славних прадідів великих правнуки погані" не вгавали. Жандар почав признаватись, що він — з Катеринославщини і що дуже любить українські пісні, а начальник тюрми оповідав, як він укупі з Кухаренком рубав черкесів і як Шевченко любив Кухаренка.

— Чуєте? — звернувся він до мене: — так любивъ, що здѣлавъ йому посвященіє Кобзаря і сказавъ у тому посвященіі: "друже мій єдиний"... А за що? За то, що Кухаренко вѣрою і правдою служивъ на служби, не робивъ того, що ви робите — и за свою службу дослужився до генеральського чына... Отъ і я вже статський совітникъ — додав він з гордо.

— Ще б пак, — зауважив я. — Хиба даром черкесів рубали... Я от кажу і офіцеру жандармському, що він теж далеко піде.

Особа "тоже малоросса" із начальників тюрми пригадалась мені, як читав я в "Кієвлянині" промову якогось д. Баришнікова на зібранню "Союза русскихъ людей".

Д. Баришніков (певно раніш прозивався просто Баришником) радив зграї чорносотенців додержувати тієї ж самої тактики, якої колись тримались запорожці.

Мені нема чого виводити на чисту воду брехні д. Баришника і ті перекручування, які він робив з поведження і звичаїв запорожців. Як небо від землі, так різняться колишні лицарі і оборонці свободи від "истинно-русскихъ" погромників. Мені хочеться лише підкреслити характерний факт участі в огидливих вчинках ворогів свободи і наших "земляків". Ви їх зустрінете скрізь; ціла маса шпівнів-"земляків", провокаторів, погромників набирається із темних елементів нашого народу. І коли ви може іноді не осудите їх і зумієте инколи простити їх, бо часто ці елементи "не знають, що творять", то "малороси", як от мій знайомий жандар або начальник тюрми, можуть тільки викликати в душі вашій глибоке обурення і болючі почуття за ту націю, яка породила оттаку гидоту.

"Я тоже малоросс!" — Як це стало гидко чути! Такі слова виринаються у бездушних, денационалізованих запродавців; вони стали ознакою не тільки повного недбалства до інтересів нації, до інтересів пригнобленого люду, але ознакою ренегатства і злочинства проти того народу, ім'я якого так

зневажають і обкидають грязюкою оці вилюдки, коли називають себе "тоже малороссами".

Рада (Київ). — 1906. — 15 жовтня.

Стаття-спогад С. Петлюри про арешт

22 жовтня 1906 рік

ЯК Я ПОВІРИВ В БРАТЕРСТВО ЛЮДЕЙ І ЩО З ТОГО ВИЙШЛО

Я не знаю, як воно й сталося.

І як би мене ще за пів години хтось почав упевняти в тому, в що я ніколи не вірив, я тричі б плюнув йому межі-очі і сказав би:

— Не може бути. Не вірю, от хоть ти тут, як знаєш, а не вірю...

Не вірю й край!

І хоть мені самому соромно признатись, але нічого не поробиш. Я повірив.

І як сталося це зо мною, цілюча благодать наляляла все моє серце, зневір'я пропало і з тихими мирними думами я ліг в своє ліжко. Воно було убоге, але за то душа стала багата: вона придбала віру в людей; вона тепер вірила, що всі люде браття, близькі, дорогі одне одному браття.

І як тихий сон злетів до мене і обвіяв моє зневірене ще недавно серце цілючою благодаттю віри, я покоровився йому.

Останні слова, які прошепотіли мої губи, були: "братерство"... "Так, люде — браття..." Як гарно, як любо почувати себе братом людей...

А перед тим, як засинати, я з подякою згадав Меньшикова, кривавого письменника з "Нового Времени", за його фельетон, в якому він писав про братерство людей і любов до "ближнихъ" і які повернули мене неймовірного на віру.

— Спасибі, брате Меньшиков!... спросоння пробубонів я...
Не знаю, чи довго я спав, чи недовго, але, коли прокинувся, наді мною стояв "брат" жандар і тряс мене за плечі.

— Вставайте, господин!

— Що за свинство? — подумав я. — Меньшиков йому друг і товариш, Меньшиков пише, що всі люде — браття, значить і жандар — мені брат, — і не дивлячись на це, він мене "господином" величає.

І потім: брати не можуть так грубо трясти за плечі.

Подумавши так — міркую, що ніхто не заперечить мені, що я думав нелогічно — я звернувся до жандара і сказав йому:

— Слухай, брате, ти... не того...

— Прошу безъ формальностей... — заверещав він, наче облитий окропом, і стяг з мене одіяло.

— Трохи здивований, я мусів встати з ліжка і з чемности одягнути пальто. Бо справді, якось незручно і неввічливо стояти в одній білизні перед людьми, одягненими і убраними в сині мундири.

— У васъ я долженъ произвести обыскъ, — трохи вже притишеним голосом сказав мені жандар. І хоть я раніш звик до непроханих гостей, але тепер, як я повірив в братерство людей, мені дивно було, як то можуть вриватися до мене вночі і перевертати догори дном все моє помешкання браття-жандари. Через це я відповів йому.

— З дорогою душею, мій любий брате... Вас тут 8 чоловіка. Щоб скоріше зробити діло, — я навіть допоможу вам.

Мої слова, що плили з глибини серця і братньої душі, чомусь не подобались жандару і він, не відповівши мені нічого, почав робити трус. Мене це аніскільки не збентежило. Я подумав, що він певно, так само, як і я до сьогоднішнього вечора, не вірив в братерство людей, був певен, що homo homini lupus est, себто "людина людині за вовка стає", а як він жандар, — то, значить мусить бути вовком, не тільки "за

страх, а й за совість". — А зміркувавши це, я постановив не зважати на його неввічливість і "самому честь знати".

І я старанно показував синім гостям свої книжки; одчиняв мого коша і чемодан; з братерським почуттям виклав їм на стіл брудні сорочки, пару старих штанів, кілька рваних онуч і инше, про що якось не зручно писати. Жандар все те обдивлявся і коли нічого вже було дивитися, не то з докором, не то яхидно вимовив:

— Що ж? Почистилися? Ждали?

— Не те, щоб дуже, а так трохи. На що обтяжувати себе зайвими речами!...

— Н-да... Стреляний?

— Бувало! — незлобно відповів я йому.

— Больше ничего нѣтъ? — запитав він у "околодочного".

Я бачив, як той уперто, наче баран, витріщився на умивальник, де поруч з щіточками до зубів стояли маненькі бляшанки з порошком для чистки зубів і для боротьби з моїми ногами, а особливо з пальцями на ногах, які хто-зна з якої причини пріли і, не вам кажучи трохи таки смерділи. Околодочний якось непевно показав на умивальник і процідив крізь зуби:

— Жесстьянки.

— Для бомб? — з острахом запитав мене жандар.

— О, ні. Не максималіст. "Не занімаюсь". В бляшанках зубний порошок і "гальманін".

І як всі стояли нерухомо, сподіваючись, очевидно, вибуху і наглої смерті, то я, без страху і як справжній лицар, пішов до умивальника, сміливо зняв з бляшанок покришки і дав понюхати порошки жандару.

— Да... это, дѣйствительно, порошки, — згодився він і потім, на мою думку, цілком нелогічно, об'явив мені:

— І все ж таки я вас заарештую.

— Але за що? — запитав я.

— Не ваше діло!

— Як? Мене арештують і це не моє діло? — не згодився я з ним.

— Прошу безъ разговорь! — рішуче відповів жандар і наказав мені одягтися і взяти з собою подушку й одіяло.

Я побачив, що одягтися справді треба. Поки натягав на себе штани і піджак, околочний звязував ремінцями подушку з одіялом, а коли я нагадав, що туди треба покласти бляшанки з порошком до зубів і від поту, то він на диво сміливо, навіть сміливіше ніж я, взяв ці бляшанки і власними руками поклав їх в пакунок.

Як все було готово, ми рушили в похід.

Я живу недалеко від "Володимирської горки". Коли я виїшов з братами — жандаром і околочним — на рундук, був вже ранок, чистий здоровий ранок.

Червоне сонце випливало з за лісу. Широкі луки пишались навкруги. Сизою широкою смугою вився далеко Дніпро. Жива благодать наповняла собою природу.

Але я не думав вже про братерство людей. Мене оточила згряя поліції і за нею я не відчував ні краси природи, ні того щастя, яке навів на мене фельетон Меньшикова про братерство людей.

"Брат" околочний досить нечемно і зовсім не по братерському посадив мене на звощика, і ми вкупі з ним і поліцейським, як тепер пригадую, — бляха №37 — поїхали до Лук'янівської тюрми.

Рада. — 1906. — 22 жовтня.

Стаття С. Петлюри про розвиток українського молодіжного руху в Санкт-Петербурзі

18 листопада 1906 року

УКРАЇНСЬКА МОЛОДІЖ У ПЕТЕРБУРЗІ

В місцевих вищих школах учиться де-кілько тисяч студентів

українського походження. До останнього часу вони мало виявляли себе як українці і здебільшого гуртувались біля різних російських гуртків та організацій. Але останніми часами, а особливо цього року серед українських по походженню студентів помітна нова приємна течія національного освідомлення і збудження інтересу до українського, своєрідного. Це видно хоч би з того, що серед студентів зростають і що далі, то все більше, різні українські "земляцтва", партійні гуртки різних ідейних напрямів, але українського характеру. Так, напр., в університеті заснувалось недавно "українське земляцтво", "Студентський гурток Української соціал-демократичної робітничої партії" і "Українська академічна громада". Про діяльність останньої організації не можна ще нічого сказати, бо про неї ще мало чутно; зато перші дві виявляють неабияку рухливість і жвавість. "Українське Земляцтво" хоч і має головним завданням матеріальну допомогу найбільш бідним із своїх членів, але не цурається і культурно-просвітної праці. На зібраннях земляцтва, а також і на зібраннях студентів с. д. читають реферати, продають українські книжки. Взагалі про українців-студентів Петербургського університету можна сказати, що їхній гурт найбільший, і вони виявляють найбільший інтерес до українства. Досить жваву діяльність в національному напрямі виявляють і українки-курсистки. На Бестужевських курсах жваво працює гурток українок, а курсистки з вищої школи Лесгафта домагаються навіть, щоб там заведено було виклади з української історії і історії української літератури. Саме тепер вони збирають підписи на петіцію, яку мають подати курсовій раді в справі заснування на курсах українських кафедр. Є також український гурток, хоч і невеликий кількістю, в Лісному інституті. Склався український соціал-демократичний гурток (щось більше 60 чол.) і на "Общеобразовательных" курсах. Взагалі про українське студентство в Петербурзі можна сказати, що національна свідомість його значно розвинулась за останній рік, і, коли раніш,

таких свідомих можна було рахувати десятками то тепер їх декілька сот. Вони організуються в гуртки, прилучають до них земляків і, не дивлячись на ідейні різниці і напрямки, визнають свою кривність з рідним народом і необхідність служити для його добробуту в національних формах.

З інших українських гуртків в Петербурзі треба згадати про діяльність колишньої редакції соціально-демократичної "Вільної України". Не маючи змоги, через урядові утиски, видавати регулярно самого журналу, редакція готує тепер до друку публіцистично-науковий збірник — "Вільне Слово", яке, певно, вийде з початку 1907 року.

Видавництво "Боротьба" готує до друку: переклад брошури Браке "Геть соціал-демократів", а видавництво "Праця" — книжечку "Про державний лад". Обидві книжки вийдуть незабаром.

Рада. — 1906. — 18 листопада.

Стаття С. Петлюри про урядові спроби вирішувати соціальні проблеми робітництва бюрократичними методами 19 листопада 1906 року

СТАРИМ ШЛЯХОМ

Цими днями почала працювати над проектом реформ робітничого законодавства спеціальна комісія при міністерстві торгівлі і промисловости. Комісію складено із чиновників різних канцелярій та фабрикантів. Ця комісія замірилася розв'язати велику соціальну справу нашого віку, запутану і гостру, а надто у нашій державі.

Чи можемо ми сподіватись чогось від праці бюрократичної комісії? Відповідь на це запитання дає вся попередня діяльність нашої бюрократії. Тисячу разів бюрократія виявляла свою нездатність до творчої праці в інтересах широких народних мас і тисячу разів вона могла переконатися, як далеко

стоїть її праця від живого життя і його пекучих потреб. Але горбатого, кажуть, могила виправить. Бюрократія не хоче бачити своїх помилок, не хоче признатись в своїй нездатності піти назустріч життю. Вона складає комісію із фабрикантів і урядовців з різних "заинтересованных ведомств" і каже їм: міркуйте над долею робочого люду, складайте закони, що зітруть гострість конфліктів праці з капіталом, робітників з фабрикантами та промисловцями. Покликати в цю комісію самих робітників, представників робітничих професіональних організацій, як найбільш заінтересованих в справі робітничого законодавства, вона не хоче, як не хотіла ніколи слухати безпосереднього, живого, наболілого крику народних мас. На думку бюрократів досить, коли в такій комісії будуть представлені інтереси одних підприємців-фабрикантів та промисловців, "безсторонність" яких в робітничій справі занадто вже відома, щоб про неї можна було сказати щось доброго.

Цікаво, що в основу своїх праць, над реформою робітничого законодавства, комісія взяла "славетний" проект міністерства, автором якого є не менш "славетний" діяч в справі робітничого питання д. Літвінов-Фалінський. Незграбність, недотепність і нікчемність цього твору бюрократичної творчости одностайно довела вся поступова преса, професіональні організації і, — на превелике диво — сами фабриканти і промисловці-капіталісти! Не дивлячись на це, міністерство торгівлі і промисловости, має "свій погляд" на нього і, хоч з усіх сторін чується руйнуюча критика згаданого проекту, міністерство каже комісії: "а ти, Марку, не зважай і грай!" І бюрократична комісія буде "грати", або, ліпше, гратись в робітниче законодавство, буде робити те діло, на яке вона нездатна і яке можуть доладно виконати тільки живі сили самої країни, тобто народне представництво при участі найбільш заінтересованого в порушеній справі класу, — класу робітників.

Рада. — 1906. — 19 листопада.

СПРАВА ГУРКО-ЛІДВАЛЬ

Справа д. Гурко загуркотіла на цілу Россію. І хоч "Союзъ истинно-русскихъ людей" взяв під свою "высокую руку" героя ватерклозетної фірми, але шила в мішку, певно, не пощастить втаїти, і вельможному товаришу міністра доведеться іти віддихати від тяжкої державної праці, не покликаючись навіть на "переутому" або "нездоров'я" — як звичайно це роблять бюрократи, коли чим небуть прошпетяться і їх жєнуть з посади. І хто б міг подумати, що призананому — звичайно в бюрократичних сферах — знавцю земельного питання, авторові кількох земельних та переселенських проєктів доведеться так безславно зіходити з арени історії, закалявши і власну репутацію, і "добре" ім'я бюрократів темними зносами з якоюсь ще більш темною фірмою.

Нашій бюрократії не ведеться; наче з мішка сипляться на неї несподівані лиха та скандали.

Ще не забули про знаменитий овес Дурново, а тут тобі нова халепа скоїлась! Та така скандальна і компроментуюча, що навіть уряд не витримав і зважився вивести справу на чисту воду. Чи пощастить "просвѣщенной" бюрократичній комісії, до якої призначено навіть відомого сенатора д. Коні, дошукатись правди в заплутаній справі і задовольнити обурення громадянства, покликавши до карного суду "конституційного" товариша міністра, — невідомо. Один Бог знає, що комісія гадає зробити із справою вельможного героя, що має "плечі" в вищих сферах. Та як би там не було — скандал з д. Гурко має нинше значіння, більш широке, ніж те, яке йому надає наша бюрократія.

То ще нічого, що гроші, призначені для запомоги голодним губерніям і зібрані з голодного люду, попали через якісь

темні і одному тільки добродію Гуркові відомі причини, до кишені д. Лідваля. То нічого, що на цій справі де-кілько тисяч заробила якась пані — корсетниця, що визволяла бюрократів, коли вони "скакали в гречку". Все це нічого. Ми давно вже звикли до того, що хто "казенного козла подержить за хвостъ, у того и шуба бывает". Не мусить дивувати російського громадянина і те, що д. Гурко злигався із "славетною" тепер фірмою, бо коли д. Дурново мав заробляти на вівсі, жінка Стеселя на коровах, а інтендант, під час японської війни, на чоботах, то чому нашому герою не указати д. Лідваля? У кожного барона своя фантазія! Погано ось що: неприємна okazія д. Гурко виплила на світ Божий як раз в початку виборчої агітації і самим уже фактом своєї появи дала зайвий, але дуже красномовний доказ нездатности нашої бюрократії до праці в інтересах бідних, голодних народних мас. Історія ця чудово показала, яка небезпека загрожує здобутим такою кривавицею народним копійкам, коли ними безконтрольно порядкують добродії бюрократи. Зрозуміла річ, що для міністерства д. Столипін, яке вважає з невідомої причини себе конституційним і хоче здобути військовими судами та нечуваними репресіями прихильність серед широких мас населення, неприємний випадок з одним із членів конституційного міністерства гірше ножа в серце! Ще б пак! Поступові демократичні партії скористуються нагодою і під час виборів тикатимуть на добродія Гурка.

— Дивіться, який птах! — скажуть. — А він із "стаї славних бюрократів". І от так народні гроші розкидатимуть по кешенях ріжних корсетниць або д.д. Лідвалів аж доти, доки порядкування державними фінансами, як і іншими державними справами, не буде відбуватись під доглядом народних заступників.

Історія ця може, та, певно, й буде мати досить неприємні наслідки для бюрократії взагалі і для міністерства зокрема, і от, щоб та грязюка, якою обліпив своє ім'я д. Гурко, не пристала

й до цілого міністерства — воно поспішає, за дозволом найвищої влади, призначити слідство над необачним товаришем міністра, що так несподівано — скандально — прошпетився перед громадянством, а самому урядові так нашкодив.

Що принесе слідство, — чи виявить воно всю правду величезного скандалу і дасть моральне задоволення зворушеному громадянству — ще невідомо. Певно, бюрократична братія не дасть на поталу одного із своїх улюблених синів, — а проте, може статися й таке, що вона принесе його в жертву і відцурається від необережного грішника.

А що ж грішник? Поки що він залишається товаришем міністра і, ходячи по гарно прибраному кабінеті, виспіває:

"...Як був колись я вільним хлопцем,
Не знав я лиха ні турбот!..."

Рада. — 1906. — 21 листопада.

Стаття С. Петлюри з критикою політичного вибору історика Дмитра Яворницького

23 листопада 1906 року

ВІД "ГАЛУШКОВОГО ПАТРІОТИЗМУ"

ДО ОКТЯБРИСТСЬКОГО ЧОРНОСОТЕНСТВА

Мій сьогоднішній фельетон — спокута перед українською пресою. Д[обродій] Грінченко багато каже правди, коли докорує українській пресі за те, що вона мало звертає уваги на українське життя. І от, щоб хоч трохи спокутувати свій гріх перед українською пресою і надати їй рідного колориту, я присвячую цього фельетона "широ" українському патріоту д. Еварницькому.

Хто знає "извѣстнаго знатока" Запоріжжя, хто не читав його "Исторіи запорожскихъ козаковъ", або не чув про "патріотизм" "козацького батька"? Про це всі знають: і вельможні — дуже вельможні пани, яким "з широкої і глибокої пошани" д. Еварниць-

кий присвячував свої історичні праці, і ширші гурти українського громадянства, і навіть читачі "Кіевской Старины", яких він нудив там своїми довгими-предовгими оповіданнями. Склалась навіть байка, що д. Еварницький — поважна наукова сила, а "Кіевская Рѣчь" ще недавно називала його як претендента на кафедру української історії в одному із південних університетів. Не знаю, відкіля з'явилась ця байка, бо ж люде справжньої історичної науки тільки усміхаються, коли хто каже про "науковість" праць Еварницького, але до останнього часу його вважали в деяких українських гуртах не тільки істориком, але ще й патріотом.

І от, коли одного дня нікчемний дрот телеграфічний, той самий, що його д. Гурко з великою охотою розірвав би зубами за те, що він розніс на цілий світ звістку про його вчинки, оповістив, що Еварницький стає за редактора газети октябристів в Катеринославі, дехто з вразливих українців, а особливо ті, що досі мали облудну думку про глибокий демократизм геть усього українського громадянства, засмутились, наче кожного з них ця звістка особисто образила.

Щодо мене, то, довідавшись про редакторство колишнього професора, я мимоволі подумав:

— Ну, значить, чоловік зовсім "сходить на пси", — як кажуть по той бік Збруча наші брати-галичане!

Галушковий патріотизм прибірає новітні форми! Справді, для свідомої людини, що походить з пригніченої української нації, стати за редактора газети "союза 17-го октябрия" все їдно, що стати редактором чорносотенних "Кіевлянина" або "Вѣче": різниця в програмах цих двох партій неабияка велика, а ненависть до визвольного руху і прав пригнічених націй на повний національний розвиток, — однакова. Єдина різниця між ними — це назва. Тоді, як перших всі називають просто чорносотенцями, других, до кодла яких пошився тепер пан Еварницький, можна назвати чорносотенцями-конституціоналістами.

І коли наш галушковий патріот став на чолі газети кате-

ринославських октябристів, то не один — хай мені вибачуть — хиба дідько, як би він замінив своєю персоною "тоже мало-росса" — д. Піхно?!

Проф. Еварницький в першому числі своєї газети дає найкращий доказ того, що різниці межі ним і д. Піхно або Крушеваном чи Булацелем нема ніякої. Так само як і ці сумні лицарі він боронить "истинно-русскія начала самобытности", так само, як і вони, ганить він на всі боки "разрушительныя тенденції" різних поступових партій. Правда, пан професор не міг ще показати себе як слід і розвинути свою політичну програму, але незабаром він певно покаже себе. Вже й той матеріал, який ми бачимо в першому числі "Русской Правды", може бути показчиком ідейних симпатій д. Еварницького. — Там, поруч з киванням на "разрушительныя тенденції" пишеться прихильне звідомлення про зібрання "истинно-русских" чорносотенців, а замість фельетона — чорним по білому надруковано велику статтю самого пана редактора під цікавим заголовком: "Судъ, наказаніе и казни у запорожцевъ".

Для чого згадувати про тяжкі факти із старовини? — запитає знервований вже й без того тяжкими фактами сучасного життя читач. — Для чого викликати страшні тіні минулого, коли й новочасні кари військових судів і карательних експедицій не дають спокою і мучать, крають серце?

— А бачите, історик Запоріжжя робе це наче так, без причини. Раніш, мовляв, було, трохи інакше. Тепер просто вішають, або розстрілюють, а раніш — спочатку попоб'ють киями, а потім вже вбивають. Яка ж з того для нас, теперішніх людей, наука — нехай читач сам догадається.

Була цель й иньша, "просто чорносотенна" — згря кричить: "Крові, шибениць і розстрілів!!."

Ідейний проводирь "союза 17 октября" д. Гучков сам не вимагає шибениць, але вихваляє тих, хто бачить в шибеницях спасення Росії.

А безталанний український "галушковий патріот", що пошився в октябристи доводить.

"Еге, в старовину, мовляв, ще й не таке було!"

І сам мудрий Едип не вмів би розгадати загадки: кому з оцих трьох сучасних діячів громадських покласти на голову лавровий вінок.

Та можна сподіватись, що пан професор "не посрамить рідної землі". І за квітоньками октябристської антидемократичности виростуть настиглі ягідки чорносотенного зухвальства.

І я певен, що ждати нам не доведеться дуже довго.

"Галушковий патріотизм", що не йшов далі етнографічного інтересу до старовини, прийме новітні чорносотенні форми, а його апостоли на українському ґрунті, слідком за добродіями Демченками і Еварницькими, будуть старатись глушити і псувати молоду рослину новочасного демократизму українського, прищепляючи українському народові реакційну отруту антидемократичних принципів "союза 17 октября" і "истинно-русскаго" чорносотенства.

Нелюдські й хижацькі початки цієї праці ми вже бачили в формі погромних відозв, писаних українською мовою, в яких погромники нагадували нещасним "жидамъ" часи Гонти і Кривоноса.

Що ж до нашого патріота, то він взяв на себе більш "шляхетне" завдання — завдання бути на Україні апостолом ворожих демократизмові буржуазних ідей "союза 17 октября" і доказати, що й український народ не минула доля поділу на класи, що і серед нього може з'являтися чимало

"Понтійських Пилатів...лукавих Іуд,

Що країну свою розпинають,
свого Христа продають".

Що ж? Сумувати з цього, як робить дехто?

Ніколи в світі! Український народ мусить тільки радіти, що один із цих лукавих іуд, що ховався серед диму з ста-

ринних запорожських люльок і інших святощів етнографичного патріотизму, а через це міг обманювати декого з легковірних українців щодо глибини свого демократизму, перескочив до табору народних ворогів. А для всіх побірників волі — еволюція "галушкового патріотизму" в октябристське чорносотенство мусить нагадувати, що вороги народні не сплять, що вони часто живуть серед нас і що проти їхньої отруйної праці треба поставити свою працю щиро-демократичну, розумну і невгаваючу.

Бо лише одна така праця, як каже поет, нам шлях уторує.

"Довгий той шлях та тяжкий,
Що аж до щастя і волі прямує!..."

Рада. — 1906. — 23 листопада.

Стаття С. Петлюри з критикою політичної платформи російського чорносотенства

25 листопада 1906 року

ХАМЕЛЕОНИ

Що таке хамелеони — читач, певне, знає: це — мале, нікчемне звірятко, що зараз же линяє й міняє свою масть коли йому треба.

Знає також читач, що єсть на світі чимало людей — "хамелеонів". Вони так само швидко, а може ще й швидче, — міняють свою масть, міняють свої думки, свою душу, своє "святе святих" (коли може тільки бути у них щось святе) швидше, ніж циган коні. Зразки такого хамелеонства можна зустріти на кожному кроці.

Пречудовий і — я сказав би — ідеальний, зразок хамелеонства ми бачимо в письменниках "Нового Времени". Вони плюють сьогодні на те, що вчора ще вихваляли, а завтра почнуть возвеличувати, що вчора обкидали грязюкою.

Візьміть першого писаку із зграї Суворіна і запитайте його.

— Слухай, ти? Оця стіна біла?

— А як же, як же! Звичайно, біла!

— А може вона чорна?

— Гм... Воно й справді... так ніби що чорна...

А завтра, — як що тільки треба буде, — вона стане зеленою, жовтою, одно слово — якою завгодно. А писака з газети "І нашим і вашим" ("Новое Время") буде допомагати вам морочити людей і напускати на їх яку хочете облуду. За "страх", за гроші ново-временський писака справді з білого зробить чорне.

Але останніми часами прикмети хамелеонства починають прокидатись і серед тих, хто ось ще до сьогоднішнього дня, галасував на весь світ про те, що хоч нехай тут, мовляв, й свята земля репнеться надвоє, а вони все таки залишаться такими, якими "породило їх саме життя", і нізачо в світі не змінять ні своєї душі, ні одежі! Ознаки хамелеонства з'являються серед "істинно-руських" людей. Всі знають добре, як вони вихвалялись своїм чорносотенством: на зборах, на з'їздах, в пресі, в своїх книжечках вони гордо заявляли: "Еге, ми чорносотенці!"

Грішний чоловік, — я думав: ну так тоді треба і офіційно вже партію свою назвати чорносотенною. Але тверді в своїх поглядах і горді, щодо свого прізвища — "істинно-руські люди", коли прохали уряд легалізувати їх яко політичну партію, чомусь засоромились і назвали себе, "Союзомъ істинно-руськихъ людей", хоть "по вулишному" їх не перестають кликати чорносотенцями. Та хоч нова назва і була з верхнього боку трохи якось краща, проте скоро і вона стала огидливою, і кожен порядний чоловік за десять верстов обминає "істинно-руського" патріота, як обминає він кожного чорносотенця, як обминають люде асенізатора. Нове прізвище не прихилило до табору "істинно-руськихъ" людей "чор-

них мільйонів" народу і до зграї Крушеванів, Булацелів, крім почаївських ченців та хуліганської братії, ніхто не пристав. А час минав. І от тепер, як надійшли вже вибори, проводарі "истинно-русских" чорносотенних полків змінюють свою назву. В своїх передвиборчих відозвах вони вже називають себе "національно-русской партією", а то так і "національно-ліберальною", а на з'їзді "истинно-русских избирателей" устами свого красномовного вітряка д. Савенка (землячок!) кличуть до з'єднання не "всіх чорносотенців", а "всѣрусскія національня партіи". Очевидячки, "истинно-русскую" назву наші твердолобі спасителі Росії так заплюгавили і заклали, що від неї дуже вже смердить, і вони взнали за краще й користніше для себе зректися свого першого прізвища. А через це пускаються на нові хитрощі і видумують нові прізвища, сподіваючись таким маніром зтягнути до свого болота темний, непросвічений люд. Марна надія!

"Во всѣхъ нарядахъ, ты, душенька, ужъ слишкомъ хороша".

"И хоть нова у тебя лишь кожа, да душа то вѣдь все та же".

"Истинно-русскіе" люде міняють одержу, міняють масть, але зміст і дух залишається той самий. І у виборчих відозвах їхніх та самісінька, що і в чорносотенних бумажках, ненависть до всього світлого, до всього, що визволяє народ з неволі, до всього, задля чого він страждає, умірає і несе неймовірно тяжкі жертви. Те ж самісіньке туподумство, облуда і темнота; ріжниця тільки в тому, що одну назву змінено на иншу перед виборами до Думи, щоб легше було дурити темний люд. А хоч чорносотенці почали називати себе "національно-ліберальною партією", проте вони не вгаваючи будуть сіяти розбрат серед народу, вони не перестануть проповідувати ненависть до волі і бути апостолами насильства і сваволі.

Дві тисячі років тому Христос казав про таких вовків в

овечій шкурі: "по ділам їхнім ви довідаєтесь хто вони". А про наших "истинно-русских" хамелеонів можна сказати, що вже одна програма їхня каже, щоб гнати їх геть від себе і старатись розумною, просвітньою працею винищити цей кукіль, що так буйно погнався через прихильність до його уряду.

Рада. — 1906. — 25 листопада.

Стаття С. Петлюри з критикою українського дворянства
30 листопада 1906 року

ЗАСЛУГИ "МАЛОРОСІЙСЬКОГО" ДВОРЯНСТВА

Ми мало шануємо тих, хто так "широ" і так багато дбає про народ. Ми часто забуваємо імення й прізвища наших "героїв" і "діячів", що покладали всі свої сили "на користь" народу. Особливо не вміємо шанувати таких діячів ми — українці. Невдячність до них — то наша прикмета, а забуття їх імен — то наша хиба і хиба велика. Кожен культурний народ пам'ятає своїх "ліпших" синів; на могили їхні носить квітки запашні, а в честь їхню складає пісні голосні. Так будьмо ж і ми культурними людьми, і складемо, хоть не пісню, то пару вдячних слів на честь наших новітніх героїв, що вславились своїми вчинками хвальними!

Вслаavimo наших "малоросійських" дворян, "білу кость" нашого чорного народу. Вони заслужили не цю похвалу і варті, щоб ще за їхнього життя збудувати їм достойний пам'ятник в мільйонних серцях нашої нації.

Читач, а особливо, читач-селянин або робітник український здивується такій несподіванці і скаже: та де воно те дворянство "малоросійське?" Давно ж бо вже позакладувало або пороспродувало свої маєтки; замість його шляхетної руки ми вже ось мало не 40 років (після скасування панщини) почуваємо на своїй шії руку новітнього пана — пана капита-

ліста або арендатора, про походження якого і сам чорт не добере правди.

Винирнуло "малоросійське дворянство" аж в Петербурзі на з'їзді "Партії центра Державної Ради" і — хто б подумав! — зробило таке велике діло, що вчинок цей не скоро щезне з пам'яті українського народу, а особливо з пам'яті "подлого сословія" його.

Виявляється, що останні сенатські пояснення, які навіть така богобоязлива та покірлива урядова партія, як партія "валер'янових капель" чи інакше — "мирного обновлення", назвала беззаконними, появились на світ божий, дякуючи старанням наших дворян. Бачите, вразливе серце малоросійського дворянства боліло і краялось на шматочки, що до Думи Державної селяне повибірали не темних людей, а сміливих, розумних і чесних заступників, які хоч іноді і не жили по селах, а були приписані тільки до сільських громад, та за те знали тяжке життя селянина, знали його злидні і горе і без страху казали Думі, що без "землі та волі" селянам хоть пропадай.

— Як би таких депутатів не було в Думі, як от, приміром, Анікін, Аладьїн та інші, — казав полтавський дворянин Бразоль, — то селяне сиділи б собі тихо та мирно, виглядали б ласки з неба, а сама Дума була б покірливішою від того тельця, яке, коли вірити старим людям, навіть двох маток ссе.

— Святу правду каже д. Бразоль, — промовила харківська "біла кость", — а потім вся дворянська братія із "центра Державної Ради" постановила, щоб уряд не допускав до виборів тих селян, що "нічого спільного не мають із землею".

Отака коротка історія сенатських пояснень, історія великої кривди, заподіяної нашим урядом сотням тисяч виборщиків, і тієї скромної ролі, яку відіграло в цій справі наше "рідне" дворянство.

Напевне цей вчинок "малоросійського" дворянства пам'я-

татиме український народ. Та хоть би "подлое сословіє" (так за старовини називався простий робочий люд) і схотіло забути вчинок своїх непроханих опікунів, саме життя не дозволить цього зробити і силою щоденного горя, страшного безправ'я і економічних злиднів буде нагадувати йому про тих, хто натякнув урядові одібрати від "подлих" людей і ті обгризані права, які здобули вони під час визвольного руху. Гострим клинком він зараз застряне в пам'яті ображених і окрадених людей і буде боліти і краяти його і без того вже наболілу душу.

А "малоросійське дворянство"!.. О, як воно не змінилось в своїх звичках, в своїй поведінці до "подлого" сословія!! Пригадаймо часи Гетьманщини і ті утиски, які робило воно тоді "посполітим". Пригадаймо часи Катерини II, коли "малоросійські" депутати від дворянства в знаменитій комісії 1767 року а ні одним словом не обмовились, ні в своїх "наказах", ні в своїх заявах про гірку долю простих робочих людей, обстоюючи лише права "шляхетства, горожан та козацтва". Пригадаймо пізніщі часи — і скрізь ми не знайдемо ні одного факта, який би казав за те, що для них, крім власних панських інтересів, існують ще якісь інтереси цілого народу, нації, країни. Та коли в ті, давно минулі, часи ви знайдете все ж щось світлого в їхній діяльності (депутати, напр., Катерининської комісії вимагали "чтобъ всѣмъ онаго малоросійскаго народа чинамъ остаться вѣчно при своихъ правахъ, привилегіяхъ, преимуществяхъ, вольностяхъ, свободахъ и обыкновенияхъ, тѣхъ самихъ, на которыхъ они состояли подъ королями польскими и князьями литовскими безъ всякаго нарушения и отмены"), то в діяльності і поведінці сьогочасного малоросійського дворянства нема ні одного світлого момента, ні однієї порядної риси.

Дворянство, як клас великих земельних власників, увесь час вороже стоїть до визвольного руху і виключає з свого кола тих з дворян, що йдуть за людьми, або ж ці кращі дво-

ряне сами тікають від своєї братії і пристають до прихильників "подлої черні".

Зденаціоналізоване, одірване від рідного, національного ґрунту, перетворившись з "військової старшини" на земських начальників, предводителів та інших урядовців, воно дбає про народ, охороняючи "подлоє" сословіє, від "вредных" хвороб, як от просвіта народня, збудження серед нього національної, правової або класової свідомости... І подумаєш: яку любов виявляє в таких випадках наше дворянство до народа, як воно піклується про нього!

Висока любов, що й казати!...

Честь вам, магнати вкраїнські!

Честь вам, "малоросійськіє" дворяне, за ваші ласки до народу і ваші турботи про нього!

Рада. — 1906. — 30 листопада.

Стаття С. Петлюри про збоченість окремих українців на шлях російського октябризму

1 грудня 1906 року

СЛІДКОМ ЗА ЗАПОРІЖЦЕМ Д. ЕВАРНИЦЬКИМ

Коли "батько" Еварницький побачив, що можна з користю для вкраїнського народу не тільки чатувати "по слѣдам запорожцев", але бути й політиком, він сів за редакторський столик і промовив: "Годі! Нехай інші тепер чатують!"

А потім, закрутивши, по запорожському звичаю, свого довгого вуса, гукнув на всю Україну: "Гей, хто в лісі, озовися! Запорожці всього світу — збираймося до купи! Нашу матір стару Україну можна ще спасти: хай тільки приголубить її "Союз 17 октября". Так ото, хлопці, приставайте до нього — спасайте заплакану неньку, вдову-сиротину, нашу рідну Вкраїну!"

Покотилася луна по всій Україні, та й мала згубитись... Але ось почув голос "батька" вірний син його Михайло Ганько з Полтавщини і гукнув йому у відповідь: "Чую, батьку! І знай, що твій голос не вмере, не загине і не стане "гласом вопіючого!"

А як д. Ганько не любе шуткувати, а зараз береться й до діла, то він прийшов 21 листопада на збори полтавського відділу "Союза 17 октября" — "яко представник правої фракції українців" і промовив:

— Я увесь, от як мати народила, і тілом, а найпаче душею — ваш.

Я буду вашим і не піду до демократів. Цур їм! Тільки скажіть, як ви дивитесь на права українців? — Приміром, коли д. Гучков, замість д. Столипіна, буде порядкувати Росією, то чи можуть українці сподіватись ласки від нього?

— Ну, а вже ж можуть сподіватися. Хто ж може заборонити сподіватись? — відповіли октябристи. — Надія — то право кожного чоловіка.

Звичайно, сподіватись вам на автономію України — марна річ, але щодо мови, то балакайте, якою хочете, хоч по готтентотському. Ми завше будемо стояти за "свободу язика".

"Рідний Край", подавши оці звістки, каже: "Таким способом, найголовніші діячі полтавського відділу "союза" висловились не туманно про українську справу, а доволі тямомо (тобто цілком зрозуміло. — В. С.) і ясно — і більше прихильно, ніж можна було сподіватись від октябристів (ч. 47).

Грішний чоловік — я не поділяю оптимізму редакції "Рідного Краю" і дозволяю собі думати, що розв'язання вкраїнської справи не полягає тільки на тому, щоб за українською мовою признано було певні права. Ці права може признати і міністерство, якого небудь вилупка Дубровіна. Навіть більше: д.д. Дубровіни з охотою пристануть на те, щоб погромну і реакційну літературу друкувати і ширити усякими мовами і

в тім числі українською, щоб народ краще розумів, що належить робити чорносотенцям.

Розуміти національну справу, як справу про мови недержавних націй, про заведення цих мов по школах, в суді, адміністрації — ще не значить розв'язувати національне питання. Воно охоплює собою усі боки — життя недержавних націй: і політичний, і економічний, і культурний, і тільки тоді, коли ці нації одержуть автономні права, можна сказати, що їх національну справу розв'язано. І тільки ту політичну партію, яка боронить політичну автономію націй, останні можуть вважати за свого прихильника, а не за ворога.

"Союз 17 октября" власне одних то прав і не визнає за пригнобленими націями, а через це його не можна назвати партією демократичною, такою партією, яка має на увазі оборону народа від усякого утиску, в якій би формі він не виявлявся. Через це і українські народні маси, — маю на увазі селянство і робітників, — не мають чого дуже радіти з того, що на Україні з'явився пан Ганько і з усіх сил хоче їх потягти за собою в обійми "Союзу 17 октября". Я вірю, що д. Ганькові, як і д. Еварницькому, дуже приємно бути в обіймах д. Гучкова. Але коли народні маси довідаються про обгризану національну програму нової української партії, яка не йде далі мови, то з глибини душі будуть молитися: "Спаси й сохрани нас, Господи, від труса, потопа, огня, меча і нашествія на нашу Україну октябристської армії".

А як ще вони дознають, що октябристи ні земельної, ні робітничої справи не хочуть розв'язати так, як хочуть селяне та робітники, то напевне вони скажуть про нових своїх приятелів: "Дуже вже паном пахне! Десятою дорогою треба обминати "правих-українців" — октябристської віри.

І от після всього цього кажіть комусь про старий історичний демократизм української нації! Добродій Ганько зруйнував цю легенду і доказав, що й український народ не минула

доля поділу на класи і організації цих класів в окремі політичні партії, які инакше розуміють не тільки справи політичні та економічні, але разом з цим і національні.

Сталося так, що серце московського пана д. Гучкова дало вістоньку серцеві пана українського д. Ганька, і вони злилися до купи. Як дві струни, почеплені уміло на одному струмені, так оті обидва серденька подають гармонійні і пречудово-лагідні згуки... Слухати українському людові так само, як і московському, ці згуки не дуже то приємно, бо октябристська музика не дасть їм ні хліба, ні волі, ні повних національних прав. А без цього музика д. Ганька, хоч би він вигравав її й на щиро-українських цимбалах, ніколи не стане милою та любою для українських народніх мас.

Я, звичайно, не хочу обвинувачувати д. Ганька в тому, що він заходився біля нової праці над українським бідним людом без любови до нього. Напевне любов ця в його є, але мені та любов нагадує любов kota до сала. З другого боку не було б Ганька, був би Еварницький, а не було б цього "батька", з'явився б якийсь український дядько і почав би робити те діло, біля якого заходився тепер з таким запалом д. Ганько. Та все ж не можна не сказати, що життя поглузувало і поглузувало дуже эле над д. Ганьком.

Про його склалася слава, як про найбільшого українського патріота. Вздовж і впоперек виїздив він всю Україну, був в Румунії, де колись була Задунайська Січ, мандрував він і по Терції, знає його й Мала Азія, куди він вивіз дві чи три сотні українських селян на поселеніє. Хтось розголосив навіть чутку, що д. Ганько, слідком за козаком Ашиновим, збирався до абесінського негуса в Африку. Наче той британський бурлака Вельмот або "вічний жид Агасфер", — так блукав наш октябрист, шукаючи "обітованої землі" для українського народу з "тихими водами та ясними зорями". А виявилось, що шукати її по далеких чужих краях зовсім і не тре-

ба було, бо вона лежить під боком. І для того, щоб її побачити, треба взяти тільки білет "прямого сообщенія" і без пересадки з Полтави, через Курськ, чкурнути просто в Москву до д. Гучкова.

Таким чином, на Україні з'явився новоявлений Мойсей, що намірився повести за собою український народ в "обітовану" землю. Але ж хай д. Ганько пригадає, якого лиха набралися і Мойсей і народ, що пішов за ним. Аджеж д. Ганько знає, що ніхто із тих, що пішли за Мойсеєм, в "обітовану землю" не попали. Та й самого Мойсея Бог не сподобив раювати в ній.

Не сподобить Бог і українського Мойсея, д. Ганька, ввести свій народ через "Союз 17 октября" в "обитовану" землю, бо навряд чи народ розживеться в того "союзу" хоч на звичайнісіньку ріллю!

Рада. — 1906. — 1 грудня.

Стаття С. Петлюри з аналізом формування виборчих блоків до Державної Думи Росії

5 грудня 1906 року

ПРО БЛОКИ

Вчорашня стаття в "Раді" про передвиборчі блоки викликає сумні думки.

Справді. Тоді як в таборі чорносотенства конституційного і просто чорносотенства готуються до виборів і організуються ворожі народові сили, серед демократичних партій пробігає чорна кішка незгоди і відокремлення. І дивна річ: початок для цієї незгоди дають ті, хто раніш виступав запальним апостолом і оборонцем з'єднання і спільної діяльності їхньої для того, щоб здобути свободи і конституційні права, без яких не може йти нормальне життя в державі.

Там, в таборі октябристів та "истинно-русских" людей, невігласи галасують: "єднаймося, братаймося в товариство чесне" — хай братерством, "чесними" трудами... знову насильство та безправ'є воскресне! А лідери партії "Народної Свободи" вживають всіх доказів, щоб довести "кадетам", що вони мусять під час виборів виступати самостійно і сахатись лівих: різних соціал-демократів, соціал-революціонерів тощо. І ці нікчемні докази витягають тоді, коли єднання демократичних сил потрібне більш, ніж в який иньший час. Не треба закривати очей на те, що діється навкруги нас: дякуючи страшним нечуваним репресіям, сили всіх демократичних партій в значній мірі розбито, тоді як силу ворожих народнім змаганням партій, через допомогу бюрократичного уряду, збільшено. Справа з виборами до Думи стоїть так, що ледве чи можна знайти якесь місце в Росії, де б певна демократична партія могла провести свого кандидата до думи, або навіть у виборщики власними силами, без допомоги якоїсь иньшої партії. Виємки можна рахувати тільки одиницями. Але ніколи ні одна партія політична не будувала своєї тактики на таких виємках та одиноких випадках. Коли б же ж вона робила це та й шла б по політичному шляху з зажмуреними очима і завела б у прірву не тільки себе, але поруч з цим поховала б у тій прірві і ту справу, за для якої вона бореться і працює. Людей з заплющеними очима нагадують власне добродії із "Рѣчи", коли радять "кадетським" гуртам триматися згубної, на погляд кожної безсторонньої людини, "тактики самостійного поведіння" під час виборів. "Рѣчь" дивиться на справу з "своєї параквії", не бажаючи оглянути становища справи по цілій Росії. Бо коли в Петербурзі "кадети" мають надії провести своїх кандидатів власними силами, цих сил у їх не вистачить для побіди над октябристами та иньшими антидемократичними партіями по иньших місцях. Це ясно, як Божий день, так само як ясно й те, що ідея передвиборчих

порозуміння і блоків між демократичними партіями знаходиться до себе прихильників навіть серед тих, що досі вважали такі порозуміння за зраду своїм принципам і безпеку для таких класів, ідеологами або діячами яких вони виступали. Ми маємо на увазі партії соціально-демократичні. І от, коли найбільш революційний клас і його політична партія, в інтересах діла, ідуть на порозуміння з правими демократичними партіями, ці останні, або принаймні деяка частина їх, "б'ють отбой" і страхаються єднатися на спільній передвиборчій платформі.

Які причини примушують їх це робити? "Рѣчь" каже, що те гасло, під яким соціально-демократи хочуть з'єднатися з іншими демократами, а власне "рівноправна Дума" небезпечно, що соціально-демократи розуміють його інакше ніж кадети, а через це останні мусять повернути свої голоблі назад від небезпечних спільників. Але невже ця причина має таке велике значіння, щоб через неї псувати справу порозуміння, яка тільки й може в даний момент забезпечити прихильникам свободи їхні надії на перемогу над реакцією? Нехай політичні ідеали і тактика, і розуміння сучасного моменту не однакові з одного боку у соціально-демократів, а з другого у "кадетів", невже ж те, що є спільного у них, не може стати за цемент міцний, який мусять з'єднати найбільш сильні демократичні партії в їхній боротьбі проти реакції і в їхній творчій праці щодо заведення в Росії конституційних свобод і елементарних прав горожанських? Цього спільного у обох партій є дуже багато і на його обидві вони можуть йти ще де-який час вкупі.

Народне прислів'я каже, що вище лоба не підскочиш. Так само що й до соціально-демократичних планів та надій. Само життя та досвід його покаже, наскільки їхні соціальні ідеали та розуміння завдань сучасного моменту мають під собою реальний ґрунт, та було б безглуздом і необачним через де-які "утопійні", на погляд де-якого, погляди соціально-демократів забувати те, що з'єднує всі демократичні партії до купи і що так

виразно виступає в програмі і діяльності робітничої партії. Не кажучи вже про опозиційне становище до бюрократії й реакції, праві демократичні партії можуть йти спільно з лівими, а між ними головне з соціально-демократами, і в багатьох інших питаннях політичної програми, як от приміром вселюднє виборче право, відповідальне міністерство перед народним представництвом, розв'язання земельного питання шляхом примусового відчуження земель на користь безземельних або малоземельних селян, скасування військових судів, військових станів та різних станів охорони, встановлення основних конституційних прав: волі особи, зібрань, спілок, волі слова і т. ін. Всі оці придбання треба одержати в першу чергу, а для цього, знов таки, доведеться витратити певний час, в продовж якого всім прихильникам свободи треба йти не нарізно, а вкупі, бо, в противнім разі, реакцію не тільки не пощастить побідити, а навпаки, вона ще міцніш запанує в нашій державі. От через що те становище, на якому стала "Рѣчь", може не тільки дивувати, а ще й викликати глибоке невдоволення у кожного справжнього демократа. "Рада" вірно зауважила в попередньому числі, що така політика є "необачна". Справді: вона загрожує шкодливими наслідками, про які треба було б подумати всім, кому успіх визвольного руху дорогий.

Нерозумна постанова кадетів петербургських про самостійні виступи під час виборів не може бути обов'язковою для членів конституційно-демократичної партії по інших містах; ми гадаємо, що провінційальні комітети цієї партії відмовляться від неї і подивляться на справу виборів не з інтересів та вигод "власної паравії" і "свого куточка", а з інтересів цілого визвольного руху і успіху виборчої справи по цілій Росії. На нашу думку, краще віддати одне місце соціально-демократам по Петербургу, ніж позбавитись їхньої допомоги в провінціях і в тих взагалі місцях, де без спілки демократичних партій не може пройти до Думи ні один поступовий

кандидат. Цього вимагає логіка життя і потреби реальної політики і велика буде шкода, коли на її голос демократичні елементи, слідком за петербургськими "кадетами" будуть затицати свої вуха. "В інтересах діла, — сказав якось Бебель, — "я готовий увійти в порозуміння хоч з самим чортом і його бабою"! Нам здається, що інтереси отієї великої справи, яка стоїть тепер перед усіма демократичними справами, мусять переважити над страхом перед революційністю соціально-демократів (бо не такий вже страшний чорт, яким його малюють!) і йти поруч з ними в спільних питаннях політичної програми і безпосередніх завдань моменту.

Те, що висловили ми з приводу блоків, однаково торкається як російських демократичних партій, так і українських. Бо обставини політичні як в Росії, так і на Україні однакові. Треба також зауважити, що хоч ми з-поміж лівих партій і говоримо в статі про соціально-демократів, але цим ми не хочемо сказати, що праві демократичні партії мусять увиходити в порозуміння тільки з соціально-демократичними партіями. Наша замітка викликана була статтею "Рѣчи", присвяченою виключно статті відомого російського соціально-демократа Плеханова про передвиборчі блоки демократичних партій з партією соціально-демократичною. Все те, що говорили ми про соціально-демократів, однаково треба сказати і про інші ліві демократичні партії.

Рада. — 1906. — 5 грудня.

Стаття С. Петлюри про мораль октябристів
8 грудня 1906 року

ПРО МОРАЛЬ ОКТЯБРИСТІВ

— Всі нас гудять та лають. Давай хоть самі себе будемо хвалити! — надумались октябристи. Ну й почали гладити себе по голові:

— Наш "Союз 17 октября" — єдина партія, що не кривить своєю душею; "союз" в своїй програмі і тактиці спирається тільки на моральну основу, — заявляє на зібранні в Смоленську московський октябрист Белкін і, певно, гадає, що йому так-таки й повірять на слово. Єдина порядна, чиста партія, яка, можна сказати, "не знає зерна неправди за собою" — і не заплямувала свого білосніжного вбрання ані краплиною крові!!

Це звучить гордо, чудово!

І якби справді воно було так, можна б було тільки радіти, що партія октябристів зберегла невинність і чистоту, ці найперші оздоби, які губить майже кожна політична партія, коли виходє на круті та вузькі манівці політичних викрутасів. Можна б було тішитись і відчувати найвищі почуття морального задоволення, що однодумців д. Гучкова сам Господь Милосердний обібрав із 130 мільйонів російських, українських і всіляких иньших горожан російської держави для того, щоб показати жестоковийному роду людському, як то люде, а до того ще й політики, можуть зберегти свій прапор в боях з неправдою та злом чистим, непошматованим і гордим. Так, так можна б було... коли б...

Коли б, напр., все більш-менш чесне і справді чисте не цуралось октябристів і не тікало від них, як від чуми або холери.

— Де поділись ті люде, що були раніш членами союзу і вславились, як діячі визвольного руху? Де Шіпов, Гейден, Стахович? — запитував кадет Мандельштам у московських октябристів на славнозвістному політичному турнірі 30 листопаду. Ну, і звісна річ, ніхто із октябристів, "чистих і високоморальних" октябристів, не поспішив відповісти на це запитання. Причина такої мовчанки ясна і проста: сором було. Октябристи могли б сказати, що то неправда, хоча б із їхнього табору хтось утік, що ніхто не тікав. Октябристи могли б заперечити якій завгодно правді і фактам. Від них

можна було сподіватись, що вони і чорне назвуть білим. Називають же вони самих себе конституціоналістами, хоч з тим конституціоналізмом у них стільки спільного, як у д. Гурка з обережністю до грошей народних. Октябристи могли б все сказати і всьому заперечити, коли б їм хто-небудь повірив, коли б вони своєю одвертою прихильною до уряду політикою не скомпромітували себе в очах широких гуртів громадянства. Ця компромітація пішла геть далеко, що навіть "Слово", яке ще так недавно вихваляло октябристів і боронило їх від ріжних нападів, мусіло таки згодитись, що вони стали партією протиконституційною і закаляли свої руки в крові численних жертв урядового утиску і розправи. Октябристам ніхто не забуде, як їхні головні проводирі пили шампана саме тоді, як проливалася кров московських повстанців, як вони скрізь вихваляли протиконституційні вчинки уряду і славили, і братались, і цілували тих, кого з огидою згадує все свідоме і політично чесне громадянство. І, безперечно, кн. Трубецької казав щирю правду про октябристів, коли зауважив, що їхній прапор, "прапор 17 октября", втоптано в грязюку і що на ділі їх ніколи не можна назвати прихильниками конституційних начал. Доводити правду такої оцінки політичного обличчя наших високоморальних людей — не варт. Факти, тисячі фактів, могли б ствердити, що така характеристика не тільки вірна та влучна, але ще й заслаба. Тисячами фактів можна б було довести, що октябристи — партія реакційна, партія безправ'я політичного, партія, що гребує ніякими гидкими засобами для того, щоб досягнути своїх планів. Але ми вважаємо, що кожен, пригадавши, як октябристи вихваляють військові, полеві суди, як вони боронять протизаконну політику міністерства Столипіна і називають її "благоустановительной по существу", — не захоче вже інших доказів і згодиться, що така партія стоїть на заваді всім поступовим змаганням громадянства, і як

кожну заваду її треба усунути з шляху визвольного руху.

Але скільки треба мати нахабства, щоб, закалявши своє ім'я, свій прапор ідейний, своє поведження, все ж таки галасувати на увесь світ про те, що ми, мовляв, єдині чисті і моральні люде, і тільки на нашому лоні "всѣ труждающіеся и обремененныя" знайдуть щирю допомогу і душевний спокій!.. Якими легковірними треба бути, щоб мати надію на те, наче пригнічені і зневажені підуть на цей голос, пронятий брехнею й отрутою, і дадуть себе обняти отим рукам, що закаляли себе в братнюю кров тисячних жертв нашого лихоліття.

Ті, хто справді шукає спокою від страшних утисків і кривавих примар нашого часу, не підуть на цей голос і не почувуть його. На нього озвуться добродії Ганьки та Еварницькі та інші прихильники безправ'я і зневаги. Їм, і тільки їм, уготовано там місце і на ньому ці добродії будуть почувати себе тепло і гарно. Широким народним масам, покривдженим у своїх правах, окраденим соціально і зневаженим у своїх найліпших громадянських почуттях, в таборі октябристів нема чого робити, бо вони, крім петлі на свою шию, крім насильства над своїми правами, нічого там не знайдуть і десятою верствою будуть обминати політичних ошуканців "союзу 17 октября".

Добродії октябристи можуть, звичайно, хвалитися. Але тільки не тим, що вони рідні брати моралі і що тільки серед них вона буває пишним цвітом. Краще хвалитися своєю прихильністю до урядових утисків, до полевих судів, до реакційних ідеалів в політиці, до нечистих засобів в тактиці, одно слово до всього того, що має спільність з "мораллю панів". Що ж до моралі мас — убогих і пригнічених мас, — то тут їм нема ніякого діла. І зв'язуючи своє ім'я з нею, вони не тільки каляють її чистоту, що куплена такими великими, тяжкими стражданнями, і ображають тих, хто страждав і страждає за неї.

Рада. — 1906. — 8 грудня.

Стаття С. Петлюри про негативне ставлення ректора Київського університету Св. Володимира Цитовича до відкриття українських кафедр

10 грудня 1906 року

СВІТОЧ КАЗЕННОЇ НАУКИ І УКРАЇНСЬКІ КАФЕДРИ

Відповідь ректора київського університету проф. Цитовича на домагання українських студентів в справі українських кафедр варта того, щоб на ній спинитись. Безперечно, ця відповідь належить до тих шедеврів "наукової" мудрости, на яку може здобутись тільки професор-чиновник поліцейського права, що цілком пронявся і всмоктав у себе, як дерево всмоктує соки землі, дух поліцейської системи нашого бюрократичного уряду. Відповідь проф. Цитовича київським студентам-українцям класичний зразок наукової закамєнілости деяких із російських професорів, закамєнілости, що нічого спільного не має з справжньою, живою наукою, істоту якої так гарно схарактеризував поет, назвавши її "вічним революціонером", що ніколи не уступить, "п'їтьмі поля", що вічно рветься до бою, до руїни старих ідолів і чутливо відгукується на голос живого життя.

Професор Цитович не належить до тих, що слухаються цього голосу; він ніколи не досягає їхнього вуха, не викликає у них бажання зрозуміти і по змозі задовольнити його. Голова вищої наукової інституції в Києві більше урядовець, ніж учений, через це і його погляди в справі домагання студентами українських кафедр скоріше скидаються на погляди поліцейського чиновника, ніж на погляди професора поліцейського права. Ця наскрізь урядова душа шановного професора виявляє себе в кожному слові, яке він промовив українцям-студентам.

— Київський університет — російський університет, утримується коштом російського уряду, а тому й наука в ньому мусить бути виключно державною мовою російською...

— Якою старовиною, громадянською закамєнілостю і науковою задубілістю тхне від тіради ученого мужа!

Яка плутанина думок в голові професора! Університет утримується коштом російського уряду! Ученому ректорові, що звик до наукових дослідів, слід би було пригадати, що ці гроші збираються з українського народу і, значить, мусять, мусять повертатися йому назад в тій формі, якої він хоче, яка йому люба і корисна. Можна б було ще зрозуміти шановного професора, коли б він оповів українським студентам, що їхня справа висить в повітрі, що вона не має під собою ніякого наукового ґрунту, або що не від його волі залежить її проведення в життя. Це ще можна б було зрозуміти. Але д. Цитович про це не згадує; він одягається в офіційну тогу урядовця і заявляє:

— Мої любі, невже ж ви не знаєте, що в Київському університеті повинно "Русско пахнуть", що це — урядова інституція і мовою в ній повинна бути мова тільки державна?..

Однаковісінько як той околочний, що на всі запитання має стереотипну відповідь:

— Начальство не дозволяєть, а слѣдовательно запрещаеть!!

Але рівняти проф. Цитовича до якогось околочного трохи ніяково. Все ж таки образа і зневага для науки, все ж таки соромно і болюче, що поліцейські закамєнілі погляди знаходять для себе тихий затишок в ученій голові ученого мужа. Та очевидячки проф. Цитович, читаючи через довгі роки поліцейське право, цілком перенявся "поліцейськими" поглядами на все, що невпинно твориться життям, на всі його ріжномаїті і наболілі питання. До всього він прикладає урядові погляди; все міряє поліційним масштабом і про все, що не може бути зміряно цим масштабом, заявляє:

— Удовлетворенію не подлежать!

Хай життя руйнує старі святощі, хай ангел смерти повіває своїм крилом над ними... хай життя це кричить про нові пекучі потреби свої, — закамєнілі мумії урядової науки затикають

вуха і не хочуть слухати того, що завтра або через день стане фактом, стане силою, перед якою вони перші схиляють свою голову і признають її за закон, за непорушну встанову для себе. Але сьогодні має силу інший закон і вони слухаються його і не хочуть навіть признатися вселюдно, що він залишився далеко позаду життя і не може вже плентатись за його буйним поступом... Він став уже в гостру суперечність з життям, а д.д. Цитовичі намагаються з усіх сил впевнити українську молодь, що про цю суперечність не може бути й речі, бо її немає, бо між життям і спорохнілими встановами існує гармонія.

Наука йде поруч з життям. Справжня наука помагає життю, і ті наукові діячі, чие серце і думи б'ються в темп із серцем народа, чия наукова діяльність ламає старі пута, де жива душа закута, стають славними, оточеними сяйвом не-підкупної і незалежної і вічно поступової науки.

Але є світочі науки і є чадні каганці, що ніколи не світять і не гріють, а тільки чадять та затуманюють голови.

До кого з цих двох наукових категорій можна зарахувати д. Цитовича — хай рішить сам читач. Одне можна сказати з певністю. Коли істориків українського відродження доведеться зустріти сінодик численних ворогів вкраїнської справи, він з інтересом археографа зупиниться над цікавими археологічними фігурами цілої плеяди професорів а la Буліч, Соболевський, та інших — "їх же имена ти, Сам, Господи, всі" — і зазначить, як абсурдний з погляду об'єктивної науки факт, що на порозі нового життя вкраїнської нації, в момент відродження її, учений професор Київського університету, голова його і т. д. обливав холодною водою запальні змагання української молоді. Він підкреслить, як цей професор замість подивитися на справу українських кафедр, як на справу науки і живої потреби народу, що був засуджений на смерть і нині воскресає до нового життя, упевняв молодих синів цього народу, що їм краще спати в домовині, що вони не мають права на свою мову, на свої вкраїнські кафедри і що єдине право,

яким вони можуть вільно користуватися, це право на те, щоб загубити власну душу і стати денаціоналізованими перевертнями урядової поліцейської системи бюрократичного уряду.

Рада. — 1906. — 10 грудня.

Стаття С. Петлюри з оцінкою національних платформ соціал-демократичних партій

15 грудня 1906 року

ЛИСТ З ПЕТЕРБУРГУ

Українські "спільчане", що живуть у Петербурзі, не на жарти таки хочуть показати, що національного питання на Україні немає, а коли й є, то його не треба так розв'язувати, як розв'язує українська соц. дем. партія, бо це буде чистим шовінізмом. Єдине вірне розв'язання цього питання ніби то дають російські соціаль-демократи. Отсю думку хотів довести в новому своєму рефераті "Разрѣшеніе національнаго вопера въ программѣ рос. соц.-дем. раб. партіи", який відбувся 5 декабря. Зміст реферата, коротко кажучи, такий: інтереси соціалізма і його приближення є головний критерій, з якого мусить виходити соціаль-демократія в своїй діяльності. Принципи соціалізма через це стоять вище безпосередніх інтересів пролетаріята, інтересів, які переоцінюються здебільшого ріжними національними соціаль-демократичними партіями, що прищеплюють цим інтересам націоналістичний відтінок, а іноді так навіть і прямо реакційний. До таких партій референт зараховує і Українську соціаль-демократичну робітничу партію. На його думку, партія ця, в своїй обороні автономії України, стоїть на непевному ґрунті, бо, бажаючи забезпечити Україну від економічної експлоатації, переоцінює продукційні сили країни і, слідком за Українською радикальною партією, певно не від того, щоб окопати економічне

життя України таможенними кордонами. Як небо від землі, так ріжняться погляди Російської соц. дем. партії на національне питання від погляду українських соціаль-демократів. Щоб довести оцю глибоку думку, референт присвятив тільки хвилин 5—10 з свого реферату, гадаючи, що коли висловить її категорично, то йому так-таки кожен і повірить.

Опоненти — виключно українські соціаль-демократи — зауважили д. референту, що так говорити, як каже він, ще мало для того, щоб переконати в націоналістичності програми українських соціаль-демократів. Закиди такі треба довести фактами. А оцих то фактів власне й бракує референтові і через це його обвинувачування не мають під собою ніякого ґрунту, виявляючи лише неосвіченість його в тій справі, за яку взявся балакати. Бо, справді, уявляти, що автономія України, вимагає таможенних застав, значить не знати прав і компетенції автономних країн і не вміти відрізнити краєвої самоуправи (областного самоуправління) від автономії та федерації.

Так само, поки програма Рос. соц. дем. партії по національному питанню обмежується загальними фразами, не можна вважати її за найвірніший зразок розв'язання національного питання. Доти, доки органи краєвих самоуправ не будуть мати таких прав, яких домагається для українського сейму українська соціаль-демократія, доти економічної форми національного гніту, як показує досвід Західної Європи, не може бути знищено і доти, значить, такі країни, як Україна, будуть підлягати економічному визиску з боку центрального уряду держави. Російські соціаль-демократи люблять доказувати, що як тільки буде заведено горожанську рівноправність, то пригнічені нації не будуть терпіти національного утиску в його культурній формі. Але це теж не вірно, бо в програмі Рос. соц. дем. партії чорним по білому стоїть (§ 5, 7 і 8), що освіту для всіх громадян пригнічених націй буде забезпечувати держава (себто: центральний уряд її та місцеві органи краєвих самоуправ), в діяльність яких

цей уряд може втручатися і, як показує досвід Західної Європи, часто-густо гальмував її. Очевидячки, що, коли здійсниться національна програма російських соціаль-демократів, пригнічені нації не тільки не можуть впорядкувати свого економічного життя по власній уподобі, але ще й в культурно-просвітних потребах будуть терпіти різні перешкоди та гальми. Через це не можна вважати російським соціаль-демократам себе правими, а інших шовіністами, бо потреби пригнічених націй розуміють краще, хто показує цим масам конкретні шляхи для того, щоб вийти із свого кепського становища, а не ті, хто літає в небі і обмежується пишними словами, які ні до чого і нікого не обов'язують.

Ось в загальних рисах що сказано було опонентами д. Турчанського з українських соціаль-демократів. Як і попередній реферат його, так і новий мав на увазі доказати, що українські демократичні партії, а особливо українська соціаль-демократична, прищеплюють націоналізм українським масам, коли вимагають в своїй програмі автономії України.

І як того разу, так і тепер це бажання не мало успіху, бо референт не має для цього ні відповідного знання, ні вміння, не кажучи вже про те, що хоч би він ці перли й мав, то все їдно не міг би науково знищити, чого вимагає саме життя і що засновано на повному науковому ґрунті.

Рада. — 1906. — 15 грудня.

Стаття С. Петлюри про політичну лінію октябристів
17 грудня 1906 року

"ГОСПОДЬ НАВЧАЄ МЛАДЕНЦІВ
І ОДКРИВАЄ ОЧІ НАВІТЬ СЛІПИМ"

Так говорить премудрий Давид. І після того, як царь Давид помер, історія тисячу разів давала нам докази великої правди, яку він так коротко висловив.

Але, коли знайдеться неймовірний і йому мало буде тисячу прикладів — то характеристика державної мудрости і розуміння державних справ нашими чорносотенними партіями (все одно, як вони там себе називають!), яку зробив д. Пихно, буде тисяча першим прикладом і певно вже переконає хоч якого Хому.

Ось послушайте, що каже д. Пихно про своїх чорносотенців: "Если только вы посадите ихъ (чорносотенцевъ) въ "парламентъ", заставите ихъ править государствомъ и писать законы, они будутъ дѣлать глупости". Суццю правду кажете, добродію, що "истинно-русскіе" люде робитимуть "глупости", бо вони ні на що більше й не здатні, як на дурниці, жорстокі, дивовижні і звірячі дурниці! На це давно вказували всі поступові газети, всі поступові партії; та це не може не кинутись у вічі кожному, хто має хоч трохи глузду в голові. Не доставало цього глузду тільки редакції "Кіевлянина", яка вихваляла увесь час "истинно-русскихъ" погромників, їхні ідеали програмові возвеличувала, а діячів їхніх вславляла мало не геніями і спасителями Росії. Але, коли тепер д. Пихно думає, що спасителі ці, крім дурниць, не можуть нічого путящого робити в Думі, що вони неuki і не розуміють ні бельмеса в державних справах, то ми мусимо повірити йому. Він їх краще знає од нас, бо він був навчителем "истинно-русскихъ" людей, і кому иньшому як не д. Пихнові знати, що то за цяця його побратими, прихильники та духовні діти і ученики.

Таким чином один із учителів "Союза русскихъ людей", почесний член їхніх з'їздів і зібрань, прилюдно заявляє, щоб під черепом "истинно-русскої" партії звели собі гніздо одні дурниці, що в голові у них пусто, як в степу, і як в степу там тільки "віють вітри, ще й буйнесенькі".

Допустити таких людей до порядкування державними справами, як цього хоче уряд, справді небезпечно і д. Пихно тисячу разів говорить правду, коли каже, що вони будуть говорити в Думі тільки "глупости".

Не можна сказати, щоб оці "компліменти" приємно було слухати "истинно-русскимъ" людям. Справді. Вони думають, що тільки у них захована правда і секрети, як спасти Росію, що тільки вони одні зможуть вивести нещасну країну на шлях здорового державного розвитку, — а тут д. Пихно чорним по білому виводить на сторінках "Кіевлянина" і прилюдно заявляє: — Е, та що про їх балакати: сказано, дурні, і більш нічого!" Сперечатись з д. Пихном і доводити йому, що ця характеристика новочасних Мініних та Пожарських — неправдива, ми звичайно не будемо. Обома руками і, коли б можна було, то навіть ногами ми підписалися б під нею.

Але, коли вже зайшла річ про те, що в голові "истинно-русскихъ" людей свистять вітри буйні і що вони в державних справах тямлять стільки ж, "як хтось в опальщині", то кожен член "истинно-русскаго" братства має право повернути назад д. Пихнові в "дурности и неприкосновенности" ту характеристику, яку він дав чорносотенцям, і сказати йому: "Отче духовний! Ми завше йшли за тобою; наші серця, душі, горлянки й вуха золотою струною були зв'язані докупі, і ми завше грали в одну дудку з тобою, — так через що ж тепер так не по-батьківському ображаєш ти нас і називаєш дурнями?!"

Що д. Пихно справді трохи нечемно поводитьсь з своїми духовними дітьми і зневажає їх перед усим світом — це ясно як божий день, і я, власне кажучи, не розумію, куди дивиться д. Юзефович і чому він не б'є досі телеграми до д. Столипіна і не прохає у нього допомоги проти новоявленого революціонера-зрадника, що називає дурним і нікчемним те, що навіть сам уряд визнав за путяще і розумне.

Оцінку державної мудрости "истинно-русскихъ" партій, що зробив д. Пихно, можна прикласти, звичайно, й до інших партій, що хоч і не називають себе офіційно "истинно-русскимъ" іменем, але по духу, по програмі і по державній мудрості (або, як називає Пихно, по "глупости") нічим

не різняться від них. В першу чергу, тоді доведеться цю характеристику прикласти до октябристів, тим більше, що вони сами починають голосити на весь світ про свою кривність з "истинно-русскими" людьми. Д. Загуляев, председатель гатчинського одділу "Союза 17 октября", прямо заявляє, що "чорна сотня — це найбільш близька до нас (до союзу 17 окт.) партія; це наші політичні діти" — хвалиться він.

Після тієї характеристики, яку дав "дітям" октябристських "батьків" д. Пихно, не дуже то велика честь буде мати таких дітей.

Але коли д. д. октябристи все ж таки голублять і не цураються їх, то, очевидно, що й правий українець д. Ганько має нещасливу долю попасти до реєстру тих, про яких один з його духовних батьків, д. Пихно, висловився, що вони в Державній Думі "будуть дѣлать глупости"!

Бо хоч редактор "Кіевлянина" сказав це про "дітей", але з однаковим правом його слова можна прикласти й до "батьків", через те, що яблука від яблуні недалеко падають, або як говориться в польській приказці:

"Яке древо — такий й клин;
"Який батько — такий й син".

Рада. — 1906. — 17 грудня.

Лист С. Петлюри до редакції журналу "Літературно-науковий вістник" щодо безплатного пересилання книжок для української колонії в Лозанні

28 травня 1907 року

1907 р., травня 28. м. Київ.

В редакцію Л[ітературно]-Н[аукового] В[істника]

Представник української колонії в Лозанні — корреспондент "Ради" звертається через нашу редакцію до редакції Л[ітературно]-Н[аукового] В[істника] з проханням вислати ту-

ди безплатно книжки Л[ітературно]-Н[аукового] В[істника].

Адреса така: Suisse. Losanna. Biblioteque Russe — для "Українця".

Секретар редакції "Рада" С. Петлюра.

Рукописний оригінал.

ЦДІА України у м. Києві: Ф. 1235. — Оп. 1. — Спр. 688. — Арк. 1.

Лист С. Петлюри до М. Сумцова з проханням допомогти в розшуку матеріалів до біографії Федора Квітки і з'ясувати умови вступу до Харківського університету
31 травня 1907 року

Київ, 31 мая

Шановний п. професоре!

Звертаюсь до Вас з ось яким проханням: чи не буде Вашої ласки подати міні деякі відомости про літературні джерела для біографії Федора Квітки — батька поета. Річ в тому, що, займаючись в архивах Кубанського козачого війська, надібавав цікаву переписку Антона Головатого з Федором Квіткою. Переписка ця має певний інтерес не тільки для характеристики обопільних зносин Головатого і Квітки, але й для характеристики того часу, коли вони жили. Всю цю переписку я готую до іюньської книжки журналу "Україна". Хотілось би подати знайдені мною листи з деякими коментаріями і поясненнями і ссилкою на літературні джерела. На превеликий жаль, останніх то в нашій літературі страшенно обмаль: як кіт наплакав. Отже звертаюсь, по раді Вол. Павл. Науменка, до Вас з проханням допомогти міні в цій справі: може що друковалось про родину Квіток в збірниках Харківського історико-філологічного товариства? Все, що містилось в "Київській старині", Л. Н. Вістнику — міні відомо. За всякі вказівки — буду дуже і дуже дякувати Вам. Не турбував би Вас своїм лис-

том, бо і не знайомий Вам я чоловік, так звернутись ні до кого. Тут, в Києві, ні до кого звернутись: ніхто ні звука не знає в цікавій для мене справі. Отже, прохаю вибачити міні і сподіваюсь, що Ви поділитесь зі мною своїми відомостями про родину Квіток.

Це одне.

А по-друге, хотів Вас попрохати ще в одній справі. Хочу я вступити до університету Харківського, щоб серйозно присвятити себе науковим студіям. На великий жаль, я не маю формальних даних для вступу — себто атестата зрілості. Маю замість цього тільки "свідетельство об'являючі закінчення 5 класової Духовної семінарії". Торік, я знаю, в Вашому університеті принімали семінаристів з свідоцтвом за 4 кл. Дух. семінарії. Не знаю, як стоїть справа тепер. Коли я не обтяжу, я б дуже прохав Вас повідомити, чи можу я сподіватись на те, що можу й цього року вступити до Харківського університету? З семінарії я вийшов уже років з 5 тому — багато займався сам самоосвітою, був за кордоном, але тепер хочеться більш серйозно пройти університетський курс.

Сподіваюсь, що одержу від Вас відомості потрібні. Я ще раз прохаю вибачити міні за те, що, не будучи особисто знайомим Вашим, утрудняю Вас оцим листом.

Надто міні потрібні вказівки про родину Квіток.

З пошаною до Вас, С. Петлюра.

Київ, Стар.-Благовещенская ул., 96, кв. 5.

Симону Васильевичу Петлюрі.

Рукописний оригінал.

ЦДАУК: Ф. 2052. — Оп. 2. — Спр. 45. — Арк. 1—3.

Лист С. Петлюри до М. Сумцова з власною оцінкою окремих українських проблем

19 червня 1907 року

Дуже дякую, шановний п. професоре, за Вашого листа і ті відомості, які одержав від Вас в цікавих для мене справах.

Поскільки можна буде, скористаюсь з них. Кажу поскільки можна, бо Київ таке кляте місто, що не знайдеш, де й шукати відповідних книжок для якоїсь праці літературної або наукової. Доведеться обмежитись загальними вказівками про джерела літературні щодо біографії Ф. Квітки, та й на тому кінець.

Дякую Вам і за Вашу брошуру. Популярна вона і гадаю, що піде на нашому книжному ринкові. З деякими місцями Вашої передмови не згожуюсь. На мою думку, справа з інертністю українських мас стоїть не так вже кепсько, щоб вони відзнача(ли)сь в цьому від інших. Я не міг би, поклавши руку на серце, сказати, що український народ заслужив обвинувачення в "нарочитій неосвіченности", як Ви вказуєте в Вашій передмові до "Леонардо з..." (далі текст попсовано. — В. С.).

Ледве чи при вславленому нахилі українського(народу) до індивідуалізму його можна б було обвинувачувати в "нарочитому" негативному відношенню до культурних та просвітних справ. Суб'єктивно він не винен в цьому гріху. Об'єктивно цей нахил, поскільки про нього можна говорити як про щось одрізняюче, видатне і характерне, утворився дякуючи цілому комплексу обставин, серед яких урядова денационалізаторська політика займає, звичайно, перше місце. Оці самі обставини пояснюють нам і ті факти, які Ви зазначаєте в своїй передмові: життя по закутках та по затишках etc, etc. Я не знаю також, що сказати про "взаємну неприязнь"... Я рішуче не можу сказати, щоб вона характеризувала нашу національну вдачу. Замурзану і шабланову тезу: де зібралось двоє українців — там вже розбрат і партійна незгода, можна прикласти до кожного народу. Коли під "неприязню" розуміти незгоду в думках, навіть боротьбу за перемогу цих думок, то пошли доле, щоб такої боротьби у нас було побільше! Бо тільки тоді буде жива акція, жива (зіпсоване слово. — В. С.) і не буде оскальства, апатії, інерції і життя в закутках, не буде "моєї хати з краю"... Недаром французи кажуть, що з боротьби думок бризкає істина...

А в нас на Україні так мало цієї істини в формі науки, діяльності

і активності громадянства, що, знов таки, треба молити долю, щоб вона послала нам побільше боротьби думок, боротьби за перемогу громадських та наукових течій. Щиро бажаю Вам поспіху в тій справі, за яку Ви взялись, щоб допомогти культурному розвою нашого народу і буянню його самосвідомости. Тут справді всякому свідомому своїх обов'язків діячеві стане праці на цілий вік. Міні уявляється іноді, що це просто якась прірва, безодня, куди треба гатити, гатити, кидати, задовольняти, годувати... Я думаю, що коли брати "относительно", то національна свідомість нашого народу справді помітна, коли розуміти "швидкий темп" національного розвою в абсолютному значінню цього слова — тоді я згоджуюсь з увагою Вашою до моєї передмови "Про завдання укр. театру".

Ах, той театр... Іноді — і це хронічно буває — міні соромно буває сидіти в нашому театрі... Таке жебрацтво, така убогість культури відчувається, коли йдеш в наш храм Мельпомени... Або візьмеш українські журнали... Ну, хоч би белетристику. Так мало оригінальності, сили, чарівної краси і смілих синтерів... І як порівняєш з тим, що дає тепер російська література — то ще більш нудьгуєш...

Ну, та це така річ, що ледве чи варто про неї довго розводитись. Я певен, що кожен свідомий українець болоче відчуває власну національну безсилість, знаю, вірю, — що тимчасову — десь в глибині душі.

Прохаю вибачення, що забираю своїм листом дорогий для Вас час... Мимоволі пишеш про те, що болить, як та рана, що ніколи не загоюється.

Ще раз дякую за Ваші вказівки і відомости, подані в цікавій для мене справі.

З пошаною до Вас Симон Петлюра.

Київ, 1907 р. — 19 юнія. Стар. Благовещенская, 96/5.

Рукописний оригінал.

ЦДАУК: Ф. 2052.— Оп. 2.— Спр. 38.— Арк. 1—2 зв.

Стаття С. Петлюри про діяльність військових судів після російської революції

22 вересня 1907 року

Воєнні суди.

Всякому, хто хоч трохи слідкував останніми часами за тим, як розвиваються у нас репресії, які жертви тягнуть вони за собою, всякому, певне, кидалося у вічі одне: воєнні суди працюють у нас тепер не менше, ніж суди гражданські. Не можна сказати, щоб сталося це через те, що число злочинців у війську зросло дужче, ніж серед всіх інших громадян. Ні. Причиною того, що воєнні суди мають дуже багато роботи, є те, що вони тепер судять здебільшого не воєнних. А це сталося через те, що вся Росія тепер на "исключительном положеніи". Правда, воєнні суди за всякі провини судять граждан тільки там, де заведено "военное положение"; там генерал-губернатори мають право назначати замість суду гражданського воєнний на основі "правил про місцевості на воєнному положеніи". Здавалося б, що воєнні суди не повинні судити невоєнних там, де немає воєнного положення. Але воєнні суди у нас заведені мало не всюди, і судять вони за всякі справи всіх граждан.

Що ж таке суд воєнний? Чим він одріжняється од суду гражданського?

Всюди, де заведено воєнне положеніє, з наказу генерал-губернатора можуть судити по воєнному за всякі провини всіх граждан (п. 7. ст. 19). При цьому, треба зауважити, законами воєнними наказується воєнним судам карати на смерть всіх тих, хто винен в "вооруженном сопротивленіи властям" або в нападі на воєнних, чинів поліції і всяких чиновників "при исполнении служебных обязанностей", коли при цих злочинах було вбито, покалічено, тяжко побито чиновника, чи коли при цьому трапився підпал (ст. 279 Воєнного Устава).

Для того, щоб одповісти на поставлене вище запитання, нам

треба насамперед придивитися, хто такі судді в воєнних судах.

Предсідатель суду завше — генерал-юрист, иньших четверо звичайних суддів — офіцери, чином нижче предсідателя. В звичайних гражданських судах судді, хоч і призначені правительством, зостаються на довгий час, на цілі роки ті ж самі, в воєнних же судді визначаються воєнною властію кожного разу.

Отже, перше, що кидається нам у вічі, це те, що з 5 суддів тільки один предсідатель-правник, а иньших чотири — офіцери, які не вчили права і тому в справах тямлять зовсім мало і через те раз-по-раз мусять няти віри кожному слову предсідателя, бо він, мовляв, знає добре, як судити, якою карою карати. Опріч того, не треба забувати, що предсідатель не тільки освічений юрист, а ще й генерал, начальник для иньших чотирьох суддів, нижчих од його чином.

Погляньмо ж тепер, як йде сам суд. Воєнний суд здебільшого судить тепер за вбивства, "покушення", напади на чиновників, чинів поліції, або теж за революційну пропаганду. Свідками в цих справах мало не завше бувають москалі, поліцейські сторожі і агенти охрани, при чому останні і по судах воєнних користуються не дуже то великою пошаною. Отже, свідки здебільшого нижчі чини війська і поліції.

Не треба забувати ще й того, що воєнні суди — частина воєнного тіла. Вони повинні піддержувати дисципліну в війську. Військові люде — суворі люде. Отже, і воєнні суди, і право, і карі — все суворе, і повинно бути суворим. Гражданські суди завше звертають увагу на всякі обставини, що зменшують провину злочинця, і через те кара йому буває призначена менша. От, приміром, коли хто зробить злочин, напившись, тому кара менша, ніж тверезому, хоч би обидва вони зробили той самий злочин. Потім гражданські суди одріжняють злочин од підготовки до злочину, напр., вбивство од "покушення на убійство", а через це і кара буває неоднакова. Зовсім иньше ми бачимо в воєнних судах.

На основі статті 20 "правил про місцевості оголошені на воєнному положенні" кара на смерть визначена за вбивство, "покушення" або й за те, коли тільки тяжко побито чиновника або якого-небудь "чина".

Та ось воєнний суд присудив злочинця до якоїсь карі.

Обвинувачений хоче виправдатися і подати до Головного Воєнного Суду касацію. Він хотів би розказати в ній, що свідки показували на його користь, що він безвинно засуджений. Показання свідків не записуються до протоколів засідання воєнного суду. Головний Воєнний суд може й не побачити касації й не почути голосу безвинно засудженого. На основі пункту 10 статті 19 "Правил" генерал-губернатор має право затвердити присуд воєнного суду, а значить і не пустити касації до "головного суду".

П[етлюра].

Слово. — 1907. — 22 вересня.

Лист С. Петлюри до невстановленого адресата* з подякою за матеріальну підтримку редакції газети "Слово" 15 жовтня 1907 року

1907 р., жовтня 15.

Шановний добродію! м. Київ.

Редакція газети "Слово", одержавши через д. Бородая передані Вами 5 карбованців на користь редакції, висловлює Вам щиру подяку за ту допомогу, яку Ви їй подали в скрутний для неї час.

З щирою повагою.

Редакція "Слово" С. Петлюра

Рукописний оригінал.

ЦДІА України у м. Києві: Ф. 1235. — Оп. 1. — Спр. 688. — Арк. 2.

* О. Музичук вважає, що цей лист адресується М. Грушевському.

Лист С. Петлюри до М. Сумцова з проханням допомогти в поширенні газети "Слово" на південно-східні українські землі

8 січня 1908 року
8/1 Київ

Шановний пане професоре!

Посилаю разом з цим свою брошуру про Заньковецьку, а також № 1 "Слова" за новий рік. Посилаючи "Слово", звертаюсь од імени редакції з проханням до Вас, аби зробили в редакції "Южн. края" заходи, щоб вона умістила наше оголошення. Це має для нас величезне значіння з боку реклами нашої газети серед робітничого та селянського населення того району, де розповсюджено "Южн. кр.". Свою газету ми призначаємо для робітників та селян, але, на превеликий жаль, вони мало знають про свою газету. Особливо це треба сказати про селян та робітників Слобожанщини та інших закутків Степової України. Отже, оголошення про "Слово", уміщене на сторінках такої поширеної газети, як "Южн. край" могло б звернути увагу на себе сільської інтелігенції і взагалі читачів з певними українськими симпатіями. З огляду на це я і вдаюсь до Вас з проханням допомогти редакції в цій справі.

А тепер особисто прохав би Вас сповістити мене, чи можна через Ваші руки надсилати статті до "Южного краю" на українські теми. Приміром, огляди літератури, життя тощо. В першу чергу хотілось би умістити статтю про українське життя і літературу в минулому році. Вдаюсь до Вас з цим проханням приневолений скрутними обставинами життя. З припиненням "України", де я мав сякий-такий заробіток, щоб удержувати себе і своїх батьків, доводиться терпіти велику нужду. Залишати Київ, де виходить "Слово", в яке я вкладаю частину свого я, понад мої сили. От і доводиться шукати заробітку по сторонам, бо "Слово" видається на бенефіції, і свою працю і редакція, і співробітники дають дурно.

Прошу вибачити міні, що звертаюсь до Вас з таким проханням, та сподіваюсь, що Ви зрозумієте мене.

Користуюсь слушною нагодою, щоб і від себе подякувати Вас за лекції з історії української літератури, розпочаті Вами в минулому році. Дай Боже, щоб ті зерна, які Ви сієте своїм науковим словом, проросли добрим пожиточним житом і налились колосом активної, опертої на науці любови до українських народніх мас.

З пошаною до Вас

Сім. Петлюра.

Київ

Б. Владімірская, 76
редакція "Слова".

Рукописний оригінал.

ЦДІАУК: Ф. 2052. — Оп. 2. — Спр. 44. —
Арк. 1—2 зв.

Замітка С. Петлюри про перекладацьку діяльність
Марії Загірної

4 лютого 1908 року

Переклади М. Загірної

Д[обродій]ка М. Загірна добре відома в українській літературі, як перекладчиця та популяризаторша. Популярні книжки, написані нею для народу, — то, мабуть, чи не найкраще з того, що має наша "народна" література. Останніми часами д-ка М. Загірна почала збогачувати нашу літературу перекладами драматичних західноєвропейських письменників. Треба тільки дивуватись тій енергії, активній ініціативі та продуктивності, які виявляє шановна перекладчиця в цій справі. За короткий час видати заходами д. Б. Грінченка такі цінні переклади, як "Примари", "Підпори Громадянства",

"Ворог Народів" — Ібсена, "Монна Ванна" М. Метерлінка — це значить не тільки збагатити нашу перекладну літературу, але й піти назустріч тій потребі, яка відчувається українською сценою в новому репертуарі.

Треба тільки побажати, щоб праця д. Загірної не пропала дурно, а власне - щоб її працями скористувалась українська публіка не тільки для читання, а щоб змогла побачити їх і на сцені, в виставі українських театральних труп.

Переклади зроблено гарною чисто українською мовою, яку так гарно знає М. Загірна.

С. Петлюра.

Слово. — 1908. — 4 лютого.

Відповідь С. Петлюри акторам з трупи М. Садовського щодо їхнього реагування на його критику

9 березня 1908 року

Моя відповідь акторам з трупи д[обродія] Садовського.

На сторінках "Ради" (ч. 47) артисти й артистки з трупи антрепреньора д. Садовського умістили до мене як до автора статті "Про життя та працю українських акторів" (№6, "Слово"), одкритого листа в якому вони змагаються довести, що подані мною фактичні відомости з антропопреньорської діяльності д. Садовського "неправдиві", що я образив "честь людини", себто д. Садовського, що вони здивовані, як то я, "дбаючи про добробут і краще становище українських артистів", змалював діяльність д. Садовського як антрепреньора, "тенденційно" і "не перевіривши фактів". Лист артистів та артисток, власне кажучи, нічого не простує.

1. Артисти кажуть, що вони не пригадують, "щоб коли д. Садовський вживав на свою користь штрафи без вини артистів". Це неправда. Своім листом артисти констатують, що штрафи вживаються і в трупі д. Садовського, але разом

з тим заявляють, що в цих штрафах винен не антрепреньор, а вони — артисти. Маю право не вірити цій заяві і ось через що. При наймі на службу українські антрепреньори, між ними і д. Садовський, не кажуть наперед, за що саме вони будуть штрафувати артистів, за які провини, в якому розмірі, як часто і т. д. Все це встановлює антрепреньор сам і без ніякої згоди на це з боку артистів. Так ведеться сливе у всіх українських трупах. Так воно ведеться і в трупі д. Садовського. Наскільки ненормальним і протизаконним є таке явище — зрозуміло кожному. На цю ненормальність в своїй статті я й звертаю увагу.

Далі — артисти змагаються упевнити мене, що вони не пригадують, "щоб коли Садовський вживав штрафи на свою користь і без вини артистів". А на чію ж користь ідуть оті штрафи, самого факта котрих откидають і артисти, і мотиви котрих чинно і юридично не зазначені при договорі на службу? Невже не на користь, не в кишеню антрепреньора, в данім разі д. Садовського?!

2. Автори листа не можуть також пригадати, щоб д. Садовський "примушував" артистів їздити у "скотських" вагонах. Жаль бере мене, що у декого з артистів така коротка пам'ять. Ну, та коли вони забувають, то я їм нагадаю ст. Миргород К. П. Ж. Д, звідкіль їх було в початку ноября 1906 р. перевезено до ст. Ромодан в "скотських" вагонах. Про цей переїзд мусили б пам'ятати деякі артисти, ну, от, приміром, д. Вільшанський, бо саме він був тоді адміністратором трупи д. Садовського, наймав той "скотський" вагон і вислухував за це не дуже то приємні нарікання од групи артистів, яка не захотіла їхати в "скотському" вагоні і, заплативши за білети свої власні, потім повернені адміністрацією трупи гроші, поїхала в пасажирському, який, як на те, прийшов на ст. Миргород і вийшов з неї перед отходом скотського поїзду.

Що ж до "примусу" їздити в скотських вагонах, то уважене читання моєї статті показало б артистам, що я їй не кажу про прямий примус в цій справі з боку антрепрізи. Я тільки констатую факт такого перевозу артистів.

Таким чином, лист артистів з трупи д. Садовського не простує нічогосьенько. А сталося так через те, що взялися вони не за своє діло. Простувати повинен був той, хто краще знає, коли і за що він брав і клав в свою кишеню штрафи, с. т. д. Садовський. Та добродій Садовський, очевидно, занадто любе "гласність", занадто великий демократ, щоб братися за таке діло, як спростовання в газеті "невірних" відомостів про свою діяльність. "Кулачне право і расправа" миліші українському антрепреньорові, що показує найкраще оцеї лист д. Садовського до мене.

"Пане Петлюра!

Прочитавши в №6 Вашу безглузду балаканину про життя і працю українських актерів, де Ви д[обродію], як новий український Маркс, притуляєте горбатого до стіни і наколочуєте гороху з капустою, я розумієця не звернув би навіть уваги на таке блягузкання. Але Ви, добродію, добалакались уже до тих преділів, які звуться інсинуаціями, і навіть починаєте безсоромно кидати болотяні камінці міні в лице, підкреслюючи курсівом мою фамілію.

Цей випад Ваш уже дотикається моєї чести, а брудні плями з чести змиваюця, як то напевно і Вам відомо — не печатним словом отповіді, а сукровицею з підлого серця писаки, а на худий кінець мазкою з задратого носа писаки інсинуатора.

І от Вам, добродію, мій ультімадум: або Ви виправдаєтесь в своїм же органі, що Вас хтось завів в тенета і Ви заплутались на манівцях і що Ви написали завідому лжу, або я змию з себе Вашу інсинуацію Вашою ж мазкою з носа. Я ще не розучився накидять намордника на писок таким писакам

паперопусувателям, як Ви, добродію. Ври, да знай же мѣру. М. Садовський".

Коментарії до листа зайві.

С. Петлюра.

Слово. — 1908. — 9 березня.

Редакційна стаття С. Петлюри* про роль українських земств у переселенні селян

22 червня 1908 року

Переселення селян і українські земства

Недавно, 9—11 іюня, в Полтаві закінчився з'їзд представників од українських земств: Полтавського, Харківського, Катеринославського, Київського, Чернігівського і Херсонського. Представники цих земств радились про те, як би разом, спільними силами наладити переселенську справу. Досі земства робили для неї дуже мало. Поміщики, що заправляють усією земською роботою, не хотіли і палець об палець ударити, щоб допомогти селянам в їх бідолашньому життю. Селянство біднішало, серед нього ставало все більше та більше малоземельної та безземельної голоти, безземелля по селах з кожним роком зростало, а поміщики, заправляючи земством, дбали тільки про те, щоб свої інтереси закріпити та зміцнити. Та ось по селах почалась хуртовина: селянська голота почала хвилюватись, непокоїтись; по селах розкотились забастовки, селянські розрухи. Голота, обідрана, зубожіла почала вимагати для себе панської землі. Як відомо, розрухи селянські правительството поспішило втихомирити. Але голод земельний по селах зостався. Зосталася і голодна на землю голота. Живучи під боком, на очах у поміщиків, вона завда-

* Авторство визначене за характерним стилем С. Петлюри. — В. С.

вала і завдає їм чимало страху та небезпеки. Хоч селяне наче й втихомирились, та проте zostались таки голодними і без землі, а значить і дуже небезпечними. І от поміщицькі земства почали тепер гадати, як би собі ради дати з тими неспокойними і голодними селянами. Шукаючи куска хліба, селяне давно вже почали шукати його в Далекому Сібіру, на Зеленому Клину тощо. Тепер і поміщики взялись за це переселення безземельного селянства і вхопились за нього, як той потопаючий хапається навіть за стебелиночку.

Нема що й казати: переселення частини наших селян на Сібір тощо, коли воно буде улаштовано так, як слід, трохи зменшить земельний голод села. Але порішити розв'язати земельну справу одним переселенням, як гадають наші поміщики, ніяк не можна. Переселенська справа — то тільки частина, мала, невеличка частина великої справи земельної. А порішити цю справу без заінтересованого в ній селянства прямо таки неможливо, як неможливо знов же ж такі і порішити її, не порішивши раніш справи про самопорядкування, про те, щоб земство перестало бути поміщицьким, а стало всесловним, демократичним. Та тільки теперішні земства усіма руками одмахуються од селян і не пускають їх до себе для порядкування хазяйськими, культурно-просвітними та всякими иньшими справами губернії. Не маючи ні сили, ні уміння, ні навіть охоти порішити земельне питання, наші земства не мають того самого уміння і тієї самої сили, щоб і організувати, як слід та в інтересах селянства, і справу переселенську. Це видно вже з того, що на той з'їзд, який оце відбувся в Полтаві і на якому обговорювали ту справу, поміщики не закликали селян, не пустили на свої засідання ні публіки, ні представників преси. Чи вони боялись їх. Чи може через щось иньше, а тільки радились українські поміщики про переселенську справу, щільно позачинявши раніш двері. Як радились, що говорили земці, знають тільки стіни полтавського земства.

Нам відомі тільки постанови з'їзду. І от з тих постанов

ми довідуємось, що земці, може й несвідомо для себе самих, може й проти власної волі, дійшли до того, що нам уже не раз доводилось писати у "Слові". А саме, що такі справи, як піклування про народне хазяйство, переселення, народна освіта тощо, не можуть бути порішені в одному центрі в Петербурзі. Земці прийшли до тієї думки, що переселенську справу можна організувати, як слід тільки тоді, коли буде засновано окрему інституцію, яка обхоплювала б переселенські інтереси селянства українських губерній і керувала справою переселення селян з українських губерній. З цією метою на з'їзді постановлено заснувати окреме "совѣщаніе представителей уполномоченнихъ отъ земствъ, примкнувшихъ къ областной організації". Оце "совѣщаніе" стоїть на чолі переселенської справи, заправляє нею, подаючи од себе певні вказівки (директиви) "Областному Бюро — исполнительному органу совѣщанія", яке вже фактично заправляє справою. Поки що до обласного (краєвого) совѣщанія" пристали такі українські земства: Полтавське, Харьківське, Чернігівське, Катеринославське і Київське. Отже, поки що не пристали: Херсонське, Волинське та Каменець-Подільське. Певна річ, що через деякий час і ці земства будуть в спілці з иньшими українськими земствами, бо і по згаданих губерніях "голод земельний" примушує селян кидати рідну країну. Організувати переселення з цих місць згаданим земствам куди легше буде, якщо пристати до спілки з иньшим.

Не можна, звичайно, запідозрити українські земства в прихильности до автономії України. Українські поміщики не думають, що дійде до неї. Але саме життя висовує це питання на порядок денний і навчає ворогів автономних прав українського народу, що багато справ економічного і культурного характеру можна порішити для України тільки тоді, коли на Україні буде засновано таку інституцію, яка б обхоплювала інтереси, хазяйські чи культурно-просвітні — все од-

но — цілої України і мала право видавати про ці справи закони. "Гони природу в двері, она влетить в окно". Українські поміщики несвідомо для себе і, керуючись не інтересами цілого нашого краю, не інтересами нашого народу, а тільки своїми класовими інтересами, прийшли почасти до тієї думки, яку ми вже не раз висловлювали на сторінках "Слова".

Вони прийшли до того, що на Україні повинна бути окрема інституція, яка б об'єднувала переселенчеську справу українських губерній. Ця сама інституція повинна об'єднати і роботу тих землеустроїтельних комісій, що працюють зараз на Україні. Отже, ця інституція повинна допомогати і тому, щоб порішити земельну справу українських селян.

Та тільки наперед можна сказати, що заходи українських земств дадуть мало користі для наших селян. Не питаючись селян, не порозумівшись з ними — поміщики земельного питання не розв'яжуть. З другого боку, земства українські не можуть встановити такої інституції, яка б вільно порадкувала переселенчеською справою і мала б право видавати про неї закони. Такого права заведене з'їздом Полтавським "совѣщаніе" не має, а це страшенно гальмуватиме всю його роботу.

Слово. — 1908. — 22 червня.

Стаття С. Петлюри з осудом вироку над Мирославом Січинським

22 червня 1908 року

Помста

З приводу суда над Січинським.

Телеграф приніс з Галичини звістку: там Львівський суд засудив молодого українського студента Мирослава Січинського на шибеницю. Мирослав Січинський два місяці тому убив намістника Галичини графа Потоцького.

Тепер суд посилає убивця на смерть. Кров за кров і смерть за смерть!

Така постанова львівського суда, такої думки, очевидно, й та частина польського громадянства, що має силу і власть, не була ні для кого несподіванкою та постанова, бо вже раніш можна було сподіватись її. Як рослина з землі виростає вона з того ґрунту, де до цього часу так буяла національна ворожнеча, злоба і насильство сильного і дужого над безправним та кволим.

Гострим болючим акордом забрєніла постанова львівського суда в тій боротьбі, яку ведуть польські пануючі класи Галичини з українським народом. Ми кажемо, що для нас не була несподіванкою постанова суда, бо все діялось, всі сили вживались для того, щоб вона була іменно такою, а не іншою. Шовіністичні газети польські вимагали кари суворой над Січинським і над всім українським рухом. Сповняючи волю польських шовіністів, вони під'южували поляків, провокували їх до погромів над українцями, розпалювали національну ненависть, вливали отруту в мозок і думи поляка і врешті таки добились того, чого хотіли.

Вони задовго ще перед судом створили таку атмосферу, такий настрої серед польського громадянства, що постанова суда явилась тільки природним, логічним актом шовіністичної агітації. Судді сказали в справі Січинського тільки те, що було написано раніш в польських газетах. І подивились вони на справу тими самими засліпленими очима, якими дивиться на український рух взагалі і на вчинок Січинського, зокрема шовіністично-буржуазна частина польського громадянства. Між домаганнями цього громадянства і постановою суда запанувала дивна, гармонійна згода. Все сталося так, як прописано було раніш. І все сталося так, щоб кожний розумний політик і історія засудили постанову польського-львівського суда як нерозумну, шкідливу і по самій суті своїй хвору, а

до того ще й на таку хворобу, яка може принести і напевне принесе нечислімо тяжкі наслідки для обох народів того нещасного краю, над яким так дико і так жорстоко панує дикий польський поміщик.

Постанова львівського суда повісити Січинського виросла на ґрунті національної злоби і ненависти польської буржуазії, взагалі польських пануючих класів до українського народу.

Тепер, після суда над Січинським, на цей ґрунт виливають рясним дощем шовінізму, і національна ворожнеча зростатиме. Як шашіль, вона точитиме тепер ще більше, ніж раніш, громадянський організм Галичини і як дурман вона буде одурманювати і труїти свідомість обох народів Галичини. Коли раніш з боку українців такого шовінізму було менше помітно, ніж у поляків, то після суда над Січинським він зросте і стане буяти усіма отими противними колірами і рисами, якими такий огидний націоналізм засліпленого фанатика, у котрого все випливає, все виростає з його хворого чуття.

Замість спокою, замість втихомирення присуд львівського суда принесе в розбурхану країну нове зерно національної ворожнечи, нові іскри для того злобного вогню, який ви побачите в очах галицького шовініста, все одно чи буде він поляк, чи українець, коли почнете йому говорити про польсько-українські стосунки в Галичині. Ті іскри можуть запалити велику пожежу, од якої певно тяжко зазнають і ті, хто її запалював. Чисто класові інтереси польських поміщиків і польської буржуазії, що з'єднались в партію "народових демократів", "холодні рахунки" повинні б були підказати їм, що політика їхня до українців небезпечна перш усього для них самих, що вона викличе проти себе протест, і протест цей буде тим більшим, тим сильнішим, чим завзятійше будуть поляки братися, щоб позбавити українців політичних прав і повернути їх в націю "другого сорту". Вистріл мо-

лодого інтелігентного хлопця "з ясними, чистими очима і не менч чистим, пронятим любовію до обездоленого народу серцем", безумовно, був тим голосом, до якого б польські верховодарі повинні були уважніш прислухатись. Шовіністична хвороба зробила їх і сліпими, і глухими. Вони не збагнули, що той вистріл походив з роспуки, з одчаю народнього. Терор являється, як засоб політичної боротьби в ті хвилини, коли нормальна боротьба політичних партій робиться неможливою. Січинський, член соціалістичної партії, не міг не знати цього: він був освіченим і діяльним соціалістом. Отже, коли до голови такого чоловіка приходять такі думки, це значить, що боротьба польсько-українська приймає ненормальні форми, що польсько-українські стосунки складаються так, що "тигром стає навіть той, хто ніколи по природі своїй не може ним бути". Вистріл Січинського повалив Потоцького. Замість того, щоб розважити, оцінити ті мотиви, ті причини, які повели Січинського до такого розпучливого вчинку, поляки ще більшими стають звірями. Запах крові, пролитої сином того народу, у якого польська народова демократія наточила так багато сукровиці, викликає у них бажання помсти: *Na rrr!* — підвивають шовіністи, а за ними те саме слово помсти злітає з уст навіть у таких поважних журналів, як "*Krytyka ta Mysl niepodległa*". Всі кричать про помсту. Січинського обкидають помями, лайками. У Львові декілька день польські шовіністи чинять погроми над українцями.

Далі — суд. Українці і сам Січинський вимагають, щоб суд був поза межами Галичини, бо нема чого сподіватись од польського суда правди і милости. З цинізмом такі заяви нехтуються. Поляки не бояться суда історії і посилають Січинського на шибеницю. Слова остороги перед таким небезпечним вчинком, що говоряться до поляків з ріжних кутків Австрії, наче завмірають на межі Галичини.

На місто холодного, здорового розуму приходе хворе, підвищене під'южуванням почуття і акт помсти — готовий. Поляки можуть тішитися тим, що вони здобули стільки сили, щоб покарати Січинського. Але це перемога Піррова. Рокотом розпуки і глибокого одчаю пролунають слова присуди над Січинським по цілому краю і певно стануть за ту гарячу краплю, яка може переповнити чашу терпіння і страждання. Тільки сліпий або свідомий провокатор міг пролити цю краплю. І ми боїмось, як би вона не стала початком нових вибухів, але гостріших, але ще більш розпачливих, ніж були досі. Там, де два протилежних табору починають в обопільних стосунках керуватися розпаленим почуттям, там не може не бути нерозумних вчинків з обох боків. Уважно переглядаючи галицькі газети, ми можемо цілком об'єктивно сказати, що українське громадянство навдивовижу веде себе спокійно в тій провокаторській атмосфері, яку створили польські шовіністи. Заклики депутата Будзиновського і ин., повні муки і горя, повні розпуки, що переходять часами в бажання "впасти", але й противника-поляка потягти за собою, залишаються поки що без відповіді з боку українського громадянства.

В інтересі країни і розвитку народнього життя в ній треба побажати, щоб Українці і надалі "заховали в собі холодну кров" і не слухались провокаторських гадючих голосів. З другого боку, й поступовій частині польського громадянства треба б було вжити всі сили на те, аби надіти уздечку на тих шовіністів, що роздмухують огонь національної ворожнечі і із власних інтересів нацьковують один народ на другий. Та політика, якої досі держалось до українців польське правительство і та частина польського громадянства, що має вплив на це правительство, може породити тільки такі сумні вчинки, як вчинок Січинського. Ледве чи в інтересі польського громадянства, і перш усього, трудящих мас обох народів буде, коли за Мирославом Січинським з'являться інші і поч-

нуть вживати в своїй боротьбі з гнобителями такі терористичні прийоми, до яких звернувся "молодий юнак з ясними очима", серце і душа котрого так боліли за народні муки і горе.

С. Петлюра.

Слово (Київ). — 1908. — 22 червня.

Рецензія С. Петлюри на статтю Стешенка "Українські шестидесятники"

1 січня 1909 року

З української наукової літератури
(Бібліографічна замітка)

Д[оброд]ій Стешенко, відомий в нашій літературі і як поет, і як письменник, що попробував свого хисту на полі красном письменства (проба ця вийшла дуже і дуже ординарною, а нецікавою), і як автор історично-літературних праць прочитав в початку минулого року три публічних лекції про українських шестидесятників. На лекціях тих було мало слухачів — отже, через це мало хто міг і почути, що саме говорив лектор про піонерів українського національного відродження. Тепер ці лекції напечатано в 2-й кн. *Записок українського наукового товариства в Києві* (стор. 39—83), і українське ширше громадянство може познайомитись з тим, що говорилося про цікавий момент національного життя д. Стешенком в невеличкому колі слухачів. Прочитавши уважно статтю українського лектора, приходиш до тієї думки, що говорилося там і дуже мало, і дуже нецікаво. Маєте собі: д. Стешенко в своїх лекціях зробив не більше і не менше, як простісеньку компіляцію тих статтів, які писалися нашими шестидесятниками в "Основі" (1861—62 рр.). В статті найдете довжелезні цитати із цих статтів, виписані дуже старанно, "добрисовісно" і коли не хочете перечитувати старої "Основи", то з гріхом на поло-

вину обмежитесь статтею д. Стешенка для того, щоб коротко познайомитись з тим, що писалось на сторінках "Основи" в справі української національно-культурної програми. І коли автор розумів своє завдання лише в компіляції, то тоді, звичайно, своєї мети він досягнув. Але коли справа стояла так, а не инакше, то в такому разі не варто було печатати такої компіляції на сторінках наукового видання. "Записки Наукового Товариства" друкують: "наукові розвідки, статті і оброблені наукові матеріали", повідомляє своїх співробітників і передплатників редакція згаданого видання. Об цім треба було знати секретареві цього товариства д. Стешенкові, бо наукового значення його праця не має, бо ніхто ще і ніде не признавав такою працею компіляцію, бо, прочитавши в змісті 2-ої книги "Зап. Наук. Тов." назву статті "Українські шестидесятники", читач зацікавиться, купить книжку і, звичайно, розчарується. Не найде такий читач в праці д. Стешенка ні критичної оцінки національної програми українських шестидесятників, ні відповіді ясної на питання про відповідність її до потреб українського народу. Ми не можемо, за браком місця, зупинятись над иньшими питаннями, на які не одповів автор і які лізуть кожному в голову, хто хоче вяснити собі ролю і значення в історії українського національного відродження наших шестидесятників. Але все ж не можемо не зазначити хоч деяких. Отже: який вплив мали шестидесятники на сучасне ім громадянство, в чому цей вплив виявлявся, які форми прибирав, в якому зв'язку стояли ідеї і практична програма шестидесятників з такими ж ідеями і практичною діяльністю тих поколінь громадянства українського, що прийшли на зміну шестидесятникам, в чому змінили, розширили чи вглибили програму своїх попередників нові покоління, яка була роля і значення в рухові 60 р.р. окремих шестидесятників, ну хоч би Шевченка, про якого д. Стешенко згадав якось між иньшим, тоді як його діяльність варта того, щоб над нею спинитись в галереї

українських шестидесятників, яке ідейне і організаційне значення мала "Основа" для українців 60-х років, хиби її програми, відповідність останньої до всього того, що "на думку тогочасних провідарів було потрібним для добра рідного краю" — на всі ці питання автор не дає ніякої одповіді. А ставлячи справу так, д. Стешенко звужує своє завдання як історика 60-х р.р. на Україні, не кажучи вже про те, що позбавляє цим свою працю найбільш цікавих з наукового боку моментів. Переповівши зміст "ісповіді Антоновича", автор на кінці своєї статті ставить цікаве питання: "Чи здійснились Антоновичеві думка та віра?.. Чи признав його і товаришів — Житецького, Рильського і иньших український нарід?" — Запитання дуже цікаве і, на нашу думку, одповідь на нього логічно впливає із статті автора. Але автор "ні пари з уст"! Що це: страх, чи невміння одповісти? Ховатись за "фігуру умолчання" тоді, коли вже прийшов час для такої об'єктивної, безсторонньої одповіді, — незручно. Тим більше, що дальша діяльність шестидесятників, ну хоч би Антоновича, надзвичайно цікава своїми манівцями і ухиляннями од прямих шляхів демократизму, оборонцем якого Антонович виступив, коли поривав з польською шляхтою, а ще більше цікава тією шкодою, яку мали такі манівці в історії розвитку демократичних ідей серед нашого громадянства.

Взагалі праця д. Стешенка не дає нам того, що вона обіцяє своєю голосною назвою. Українські шестидесятники чекають свого історика, а їх ідейна національна програма — критичної оцінки. В кінці не можемо не зауважити, що д. Стешенко робить велику помилку, коли приписує Луї-Бланові заслугу впровадження класової теорії (куди? — С. П.) з першорядним значенням в ній класової боротьби і економічних відносин (стр. 46). Луї-Блан в своїй праці "Organisation du travail" виступає оборонцем не боротьби класів як основи розвитку історії, а оборонцем гармонії класів і мож-

ливости спільної діяльності експлоататорів і пригночених; Луї-Блан не признавав самостійної політики пролетаріата, тим то з його йменням зв'язано оппортуністичний, дрібно-буржуазний соціалізм, з його внутрішніми суперечностями, компромісами, докази яких дав сам Луї-Блан, коли став міністром і активно виступав проти того самого пролетаріата, нужденну долю якого він з таким жалем малював. Про це д. Стешенко міг би довідатись з першої книжки по історії французького соціалізма...

С. Петлюра.

Слово. — 1909. — 1 січня.

Стаття С. Петлюри про низький рівень критики в газеті "Рада"

1 січня 1909 року

Критика чи деморалізація.

В українській "Раді", одинокому щоденному органі, систематично містяться огляди одинокого на всю Русь-Україну, щомісячного журналу "Літературно-Науковий Вістник"; Огляди ці дуже цікаві з деякого боку. Не менш цікавою і, можна сказати, характерною фігурою серед українських письменників являється і автор їх якийсь Д[обродій]. А. Б.

Огляди свої цей добродій веде не хитро: бере якусь книжку українського журналу, випишує заголовки якоїсь там статті, іноді перекаже зміст її, іноді просто зазначить її, а далі починаються діфірамби. Звичайно д. А. Б. вихвалює і авторів статей і самі статті. На думку автора "оглядів", всі співробітники "Вістника" пишуть так, що їй краще не треба. Переглядаємо "огляди" за 908 рік і читаємо: *Грушевський* пише "блискучим юмором, в'їдливою сатірою, гірким почуттям українського патріота". Цикл статей його "На українські

теми" та інші статті "визначаються сміливістю поглядів, глибиною та оригінальністю думок, колоритністю язика".

Ол. Грушевський подає "цікаві і влучні" характеристики Українських письменників.

І. Франко пише повісті, "які визначаються звичайними для цього майстра пера високими прикметами художньої творчості". Інші статті цього письменника теж завше "цікаві".

До якої б статті не звернувся б д. А. Б., завше вона одкриває йому Америку, завше вона каже йому про щось "цікаве", "варте уваги", варте того, щоб на неї "звернуло увагу наше громадянство". І коли ви переглянете всі огляди разом, ну хоч за 1908 рік, будете мати надзвичайно цікавий букет діфірамбів і славословій. Виходе так, що *М. Грушевський* пише все, не виключаючи нічого, завше розумно, з знанням теми і саме те, що треба знати кожному правочинному українцеві; *Ол. Грушевський* — пише завше "цікаво". *М. Гехтер* — не може не писати цікаво; *М. Лозинський* — теж, *Матушевський* — так само, *В. Панейко* — їй балакати нема про що, бо всі співробітники *Вістника* не можуть не писати инакше, як розумно, цікаво, знаючи про те, за що беруться, словом бездоганно. Певно, що якби д. А. Б. був учителем в школі, а співробітники "Вістника" його учнями, — він усім би поставив їм найвищий бал: по 5 чи що!

І от, коли д. А. Б. випише отак заголовки статей, перекаже зміст їх, пересипле цей переказ вихвалюваннями, він гадає, що свою ролю як критика скінчив, що виконав свій обов'язок і перед читачами, і перед авторами, про твори яких йшла річ в "оглядах".

Тоді в його уяві встає "відрадна картина багатства, різноманітності і високої вартости того матеріалу, що дає українському читачеві наш єдиний всеукраїнський щомісячний літературно-науковий журнал".

Щасливий український читач! Певно, йому повинні заздри-

ти всі інші читачі, приміром російських журналів, німецьких, польських. Щасливий і український критик "Ради", що так нехитро і примітивно розуміє свої обов'язки літератора!

Не знати, чи згоджується з думками д. А. Б. читач "Ради" і чи радіє з такої "критики" на "Літературно-Науковий Вістник" редакція та співробітники його.

Але, коли приступити до оцінки критичних "оглядів" д. А. Б. безсторонно, об'єктивно, взявши на увагу і становище нашої молоді журналістики, і завдання критики взагалі, а української тим більше, то ми повинні осудити критику "Ради" на одинокий журнал український і оцінити її, як шкодливу, нікчемну. Ми повинні признати, що вона не відповідає основним завданням і тим вимогам, які в кожній літературі ставляться до критичних статтів.

Українська журналістика — без року — тиждень, як з'явилась на світ на ґрунті Російської України. Вона робить тільки перші кроки свої, переживає перші моменти свого розвитку.

Журналістика наша шукає свого виявлення і науково-обґрунтованого "служення" ідеям розвитку. В такі моменти журналістика вимагає не діфіраблів для себе, не диму кадильного, не вихвалювань, а поважної допомоги і безсторонньої оцінки достоїнств і хиб. Завдання критика, отже, не в тому, в чому бачить їх д. А. Б., а в тому, щоб правдиво, без "лицеприяття" і остогидлого "розшаркивань" перед авторитетами національної думки і слова, вказати, чого не хватає нашій журналістиці, в чому її хиби, а не тільки достоїнства, чого бракує окремим літераторам, на що вони повинні звернути увагу, щоб їх статті справді приносили користь читачеві, сприяючи його розвиткові, розширюючи та вглубляючи його світогляд, збуджуючи його думку та вводячи його в круг все нових думок, все нових ідейних, громадських і наукових інтересів. Сила критики і значіння її полягає в тому, що вона

звертається не тільки до свідомости читача, а і до волі його. Та тільки заклик критика до волі — діяльності читача, чи то в сфері думки, чи то в сфері громадської діяльності, може бути тоді, коли він — критик — має свій власний світогляд, з якого він оцінює той літературний матеріал, який береться критикувати, коли він знає по якомусь питанню не менше од того, кого критикує. Коли ми звернемось до історії критики в Росії, то ми побачимо, що вона силу там мала власне через те, що критики окремі — Білінський, Добролюбов, Чернишевський, Міхайловській, — тепер Плеханов і інші. — задовольняли оцим вказаним нами вимогам. Так, вони знали справді не менше од тих, твори кого брали до своїх рук, щоб, вивчивши їх, оцінити їх і поділитись своєю безсторонньою оцінкою з численною аудиторією читачів. Я не знаю, чи подумав про це д. А. Б., коли брався до своїх "оглядів". Все каже за те, що про це він не думав. Все каже і за те, що значіння такої критики, якою він годує бідолашних читачів "Ради", не тільки нікчемне, а й шкодливе. "Время слѣпыхъ влюбленностей прошло", — ще в початку минулого століття сказав Чаадаєв. Якби він знав, що через *сто літ* на Україні має народитись д. А. Б. — певно, не висловив би сказаного. Для таких добродіїв, як А. Б., досвід історії не існує. Закоханими очима вони дивляться на розвиток українського слова і в своїй закоханості стоять "на мертвій точці", маючи сили тільки хвалити це слово. А не допомагати його внутрішньому зростові, його науковому зміцненню. Для їх досить, щоб якась стаття з'явилась у "одинокому" українському журналі, щоб признати її і "цінною", і "цікавою", бездоганною з наукового боку, а авторові її видати патент на фахового літератора, що має навчати читача та вказувати йому шлях до розвитку і науки. Хай автор цей зовсім не відповідає своєму призначенню, хай у нього трапляються грубі помилки, хай він потребує допомоги, вказівок — критик в душі

д. А. Б., — не скаже, що автор той взявся не за своє діло, не виправить йому помилок, не допоможе йому необхідними вказівками-порадами, бо він знає сам менше од автора. Він знає тільки одне: хвалити.

І цим він шкодить молодим українським журналістам. Привичаївшись до похвали, вони проймаються її отруйним духом, не ростуть, як журналісти, а каменіють, топчуться на "мертвій точці" — бо вони знають, що їм "все сбряде" і не тільки "сбряде" — а ще й з похвалою од критиків в роді А. Б.

Та роблячи велику шкоду журналові, редакції, співробітникам його, деморалізуючи їх в певній мірі, зазначена "критика" ще більшу шкоду робить громадянству українському. Вона привчає його дивитись на українську журналістику і цілу біжучу літературу нашу тими самими очима, якими дивляться д. д. А. Б. На цьому ґрунті виростають такі небажані і огидні явища, як "преклоненіє" перед авторитетами, обмеженість і вузькість поглядів та думок, закоханість в форму. Переоцінка наших культурних сил, нашої інтелігентности, наукової підготовки, — т. є. все те, що страшенною гальмою встряє в наш розвиток і заважає нам вибитись на широкий шлях вільної незалежної думки і невинної еволюції. Привчаючи до обмежености, до самозвеличення та заважаючи цим розвиткові нашому, вказана критика, звичайно, виявляє своє внутрішнє убожество, нездатність до тієї ролі, за яку вона береться: вона не піднімає розвитку громадянства на вищу щабель, а зменшує, знижує його, не привчає критично ставитись до творів літературних. А приймати їх "на віру" тільки через те, що вони уміщені в "одинокому українському журналі".

Сказаним ми зовсім не хочемо довести, що "Літературно-Науковий Вістник" не має своїх достоїнств і заслуг. Ці достоїнства є. Ми тільки хочемо звернути увагу читача на ту

шкоду, яку роблять цьому виданню "приятельські" критики з "Ради, поливаючи рясним дощем "восхвалення" той ґрунт, на якому виростає "слѣпая самовлюбленность", на яку так гостро нападав небіжчик М. Драгоманов, справедливо вбачаючи в ній найбільше гальмо для національного розвитку і появ твердолобого, тупого і огидного націоналізму.

Той факт, що в одинокому щоденному органі українському в межах російської України можуть з'являтися подібні критичні "огляди", навіває дуже сумні думки: невже редакція "Ради" думає, що наша журналістика для свого розвитку потребує одних тільки дифирамбів та возвеличувань, замісто поважного відношення до себе, безсторонньої оцінки, обґрунтованих з наукового боку порад та вказівок. Невже вона гадає, що, ставлячи справу журнальної критики на ґрунт похвали однієї, — вона виконує чесно і сумлінно свої обов'язки перед громадянством?! Нам здається, що редакції "Ради" слід зупинитись над цими питаннями і вдуматись в їх. Може б тоді вона згодилась, що її "огляди" українських журналів скидаються більше на деморалізацію, ніж на справжню поважну критику, яка не знає "лицеприятія" та запобігання, не схиляє своєї голови перед авторитетами, а дивиться правді у вічі і виводє на чисту воду все те, од чого тхне нещутвом, поверховністю, що заважає вільному розвитку і збагаченню національної думки.

Чи, може, рабство думки таке вже міцне кубло собі звело під черепом "самовлюблєнных", що вони гідні тільки сіяти деморалізацію серед громадянства і прищеплювати йому ті самі риси, які являються характерними для добродіїв "критиків", подібних до автора "оглядів" з "Ради"?!

С. Петлюра.

Слово (Київ). — 1909. — 1 січня.

Лист С. Петлюри до М. Грушевського в справі видання українського журналу російською мовою

25 жовтня 1911 року

1911 р., жовтня 25.

м. Москва.

Вельмишановний Михайло Сергієвичу,

Звертаюсь до Вас в ось якій справі.

Певно з газетних відомостей, а може й з якихсь приватних джерел, Ви чували про заходи української колонії в Москві видавати журнал, присвячений українським справам в мові російській.

Влітку цього року доля несподівано перекинула мене на постійне перебування в Москву (тут я маю зараз службову посаду) і поставила мене ближче до справ майбутнього видання.

З огляду на те, що видання проектованого журналу має ширший, сказав би, загально національний характер, що інтереси такого видання хоча б і в стадії підготовчих заходів не можуть Вас не цікавити, вважаю своїм обов'язком з одного боку познайомити Вас з ціми заходами, а з другого звернутись до Вас з деякими пропозиціями, що скоріше мають характер прохання.

Отож перш про ті заходи. З боку фінансового справа стоїть так: для видання між московськими українцями розписано паїв на 1500—1700 карб. та в Петербурзі між тамошніми українцями на 400 карб. (певних) і обіцяних 300—350 карб. Маємо гарантію, дякуючи заходам адвоката Д. К. Лаврентьєва, — що 440 видання буде розповсюджуватись по всіх кіосках Суворіна на залізних дорогах. В ближчому часі мають вияснитись грошові відносини харківських українців до видання. Але так чи инакше московські українці будь-що будуть стояти за видання журналу коли не в кінці цього року, то в початку 1912-го.

Щодо самого міста видання, то це питання поки що не вирішене. Натурально, що московська колонія, поклавши багато заходів і енергії на справу, хоче видавати журнал в Москві, дехто з петербуржців стоїть за те, щоб видавати в Петербурзі на московські гроші; дехто також з петербуржців висловлюється за Москву, виходячи з того, що в Петербурзі ніщо не виходе. Як бачите — справа тут не в'яснена і може вирішитись лише після особистих розмов між москвичами та петербуржцями. Маю певні дані, що така розмова відбудеться 24—28/X. Побачення це має вирішити і питання про склад редакції та характер видання, а також і про програмову фізіономію журналу. Передбачаю деякі труднощі в пертракціях на сю тему. Річ, бачите, в тому, що петербуржці висовують, при умові колегіальности в редакційних справах, од себе яко членів редакції д. Славінського і Мих. Могилянського, що не дуже подобається москвичам. Та коли ще кандидатура Славінського може бути принята, хоч, з огляду на його правий кадетизм, це було б і не зовсім бажанно, то Мих. Могилянського не можна рахувати за чоловіка відповідного до тих вимог, які прийшлося би поставити до журналу. Занадто він — еkleктик, не виразна фігура з усіх боків, особливо ж з боку українського. Тим часом ініціатори видання намагаються створити з нього орган живий, яскравий, впливовий, орган, що з ним би мусіли рахуватись, що відогравав би ролю хмелю в черепах російських "просвіщенних" голов. Чи пощастить ініціаторам в їх планах та сподіванках, покаже будуче. В кожному разі, передбачаючи ту кон'юктуру, в якій виходитиме видання, я певен, що фізіономія, тон, вся "музика" видання залежатиме од того, хто в ньому буде писати, а тим самим і впливатиме на його напрям. От, зважаючи на це, я й звертаюсь до Вас з проханням освідомити про своє відношення до справи видання іп рієпо. Не кажу вже про те, що Ваша участь в журналі, як найближча, найактивніша, була б дуже бажаною і в інтересах журналу, маючи тут на увазі послі-

довність національного програму та витривалість національного достоїнства; більше значіння має в данний момент Ваша порада, Ваш досвід, Ваш погляд на видання: а) чи є об'єктивні дані за те, що такий би журнал був зараз на часі, бо може бути що москвичі переоцінюють значіння видання, особливо ж при сучасних політичних умовинах; б) в якому напрямі його слід видавати, щоб він відіграв ту ролю, що належе йому, і кого б Ви хотіли бачити поміж ближчими співробітниками журналу і г) зрештою — яке особисто Ви зокрема могли б зайняти відношення до журналу. Само собою зрозуміло, що Ваш голос і слово кожне в цій справі буде прийнято на увагу з подякою великою і може мати величезне значіння. Наперед можу сказати, що коли б Ви захотіли та знайшли для себе можливим взяти ближчу участь в журналі в тій чи иньшій формі, ініціаторам справи та тим людям, що зараз організують її, Ви зробили б велику послугу, і вони б дуже раділи кожному актові такої участі.

Я знаю, що одбираю своїм листом дорогий Вам час, але звернутись з цим листом примусили мене інтереси самої справи і моє розуміння її.

Прохаючи вибачення за турботи, залишаюсь з великою пошаною до Вас

С. Петлюра.

P. S.

Коли б Ви знайшли можливим одповісти на листа — подаю Вам свою адресу: Москва, Лубянская площ., д. Страхового Т-ва "Россия". "Восточное Общество", бухгалтеру Симону Васильевичу Петлюре.

Рукописний оригінал.

ЦДА України у м. Києві: Ф. 1235. — Оп. 1. — Спр. 688. — Арк. 3—6.

Спільний з О. Саліковським лист С. Петлюри до М. Грушевського з пропозицією очолити новий український журнал у Москві

22 листопада 1911 року

1911 р., листопада 22.
м. Москва.

Вельмишановний Михайло Сергієвичу,

Ви вже знаєте про намір московських українців видавати в Москві щомісячний журнал, присвячений українському національному рухові. Напевне й шановний Олександр Сергієвич писав Вам про загальне прохання до Вас ініціаторів видання взяти участь в ньому не тільки як співробітника, але і як керманича його.

По уповноваженню редакційного комітету додаємо оцім листом ще раз таке саме прохання. На доказ його ми повинні б були послатись на ті почуття глибокої до Вас пошани та признання Вашого обговоренню питання про співробітників; але, сміємо певно думати, що почуття сі, — що мають до Вас українці, Вам добре відомі і про них зайвим було б тут довше згадувати. Без Вашої допомоги та участі досі не починалась жодна поважна українська справа, зв'язана з інтересами нашого народу, — отож треба сподіватись, що й та справа, яку ми починаємо, так само потребує Вашої допомоги і зустріне з Вашого боку належну поміч та активну симпатію.

З огляду на те, що Ви брали близку участь в "Укр. Вестнике", ми не будемо спинятись на характері проектованого нами видання, бо воно приблизно буде таким самим і по такій самій програмі має видаватися, як і "Укр. В[естник]". Скажимо лише, що редакції дуже бажаним було б, щоб Ви першу книжку журналу ошасливили своєю статтею. Розмова в цьому напрямку проводилась між иньшим і в Петербурзі на зібранню пайщиків майбутнього журналу, при чому висловлено було бажання, щоб за Вашим підписом уміщено було в першому числі статтю на

тему: "Що таке Україна?". Ся стаття, як ми розуміємо, повинна в живому нарисі на протязі якихсь 8 журнальних сторінок подати головне з того, що повинен знати великоросіянин — читач українського журналу: тут повинно бути трохи і історії, і географії, і етнографії, і статистики. Ся стаття ввела б нашого читача в курс тих інтересів, що їм має на увазі присвятити себе майбутнє видання.

Якщо Ви солідарні з поглядом редакції, то не одмовте дати для першої книжки журналу таку статтю; якжеж Ви знаходите більш відповідним написати про щось иньше, то, будь ласка пришліть, що самі признаєте потрібним: кожна стаття і сторінка буде зустрінена і редакцією і читачами з радістю.

Якщо Вас не обтяже подати редакції декілька рядків в відповідь на листа, будь ласка, прислати таку відповідь до першого декабря с/р. З щирою повагою до Вас Ол. Саликовський, С. Петлюра. Адреса: Б. Палашевский пер., 6, кв. 32. А. Ф. Саликовскому.

Рукописний оригінал.

ЦДА України у м. Києві: Ф. 1235. — Оп. 1. — Спр. 688. — Арк. 7—10.

Лист С. Петлюри до М. Грушевського з повторним проханням надіслати статтю до першого числа "Української жизни"

28 листопада 1911 року

1911 р., листопада 28.
м. Москва.

Вельмишановний Михайло Сергієвичу,

Московські члени редакційного Комітету "Української Жизни" од цілої душі дякують Вам за спочуттє, висловлене Вами в справі початої справи видання журналу. Але одмовитись од думки, що

перша книжка "Української Жизни" не буде скрашена Вашою статтею, вони не можуть, а для того постановили одсунути термін випуска книжки до 20, а в крайньому разі і до 25/І 1912 р., — тільки б в цій книжці була Ваша стаття.

Коли б розміри 8—10 журнальних сторінок Вас обмежили, редакція, звичайно, нічого не мала б проти того, щоб нарис Ваш "Що таке Україна" був і більший — до цілого аркуша друкованого.

В кожному разі по дорученню редакційного Комітету ще раз уклінно і сердешно прохаю Вас, високоповажний Михайло Сергієвичу, прислати нам статтю (по Вашій вподобі) для першої книжки журналу.

З глибокою пошаною до Вас С. Петлюра.

Рукописний оригінал.

ЦДА України у м. Києві: Ф. 1235. — Оп. 1. — Спр. 688. — Арк. 11.

Лист С. Петлюри до М. Грушевського щодо публікації в "Української жизни" скороченого варіанту статті "Богданівство і Мазепинство"

10 лютого 1912 року

1912 р., лютого 10.
м. Москва.

Вельмишановний Михайло Сергієвичу,

На зібранню редакції з приводу майбутнього змісту другої книжки (за лютий) "Української Жизни" ухвалено було подати в перекладі на російську мову Вашу статтю "Богданівство і Мазепинство", надруковану в першій книжці Літ. Наук. Вістника за 1912 рік. Тема ся, як самі знаєте, зараз є актуальною, і ми не можемо краще реагувати на неї, як виступивши з Вашою статтею і за Вашим підписом її. Отож, повідомляючи Вас про се, сподіваюсь, що Ви не будете мати

нічого проти такої "узурпації", а читачам "Укр. Жизни" тим самим дасте змогу почути ґрунтовне та правдиво авторитетне слово в сім питанні. Статтю ми трохи скоротимо, з огляду на розміри журналу, які з другої книжки будуть вже менчі в порівнянні з першою, але сі скорочення, звичайно, падатимуть на менш важливі моменти, все ж головніше умістимо. В кожному разі Вашу мовчанку з приводу сього повідомлення будемо вважати як доказ Вашої згоди на наміри редакції.

Не забувайте нас своїми статтями та порадами і на далі.

Як показаласть Вам перша книжка?

З правдивою повагою до Вас С. Петлюра

Р. С. В другій книжці "Укр. Ж." надруковано буде відповідь Ф. Є. Корша на статтю Струве.

Рукописний оригінал.

ЦДІА України у м. Києві: Ф. 1235. — Оп. 1. — Спр. 688. — Арк. 12, 13.

Лист С. Петлюри і О. Саліковського до М. Грушевського щодо підготовки статті, присвяченої виборам до Державної Думи

До 10 квітня 1912 року

1912 р.

м. Москва.

Вельмишановний Михайло Сергієвичу,

Наша редакція давно вже мала на увазі присвятити статтю в одному з близьких чисел "Украинской Жизни" справі виборів до четвертої Державної Думи. Знаючи, що Ви занадто обтяжені своїми працями, не зважались турбовати Вас проханням дати нам статтю на згадану тему. Одначе на останньому зібранні редакції ми прийшли до того, що ніхто, як Ви, не зможе виконати завдання: бо вже одно ймення, не кажучи

вже про зміст, могло б надати статті і належного авторитету, і цікавості. Отож звертаємось до Вас з проханням не одмовити дати нам таку статтю, в якій вияснено було б обов'язки та вимоги, що їм мусить задовольняти той, хто ставить свою кандидатуру на депутата Державної Думи в українській місцевості. Гарно було б, коли б отся стаття була одержана до 10/IV с/р, аби пішла вона до четвертої книжки "Укр. Ж".

Прохаємо вибачення, що турбуємо Вас, але разом сподіваємось що Ви одгукнетесь на наше прохання.

З сердешною повагою до Вас та прихильністю С. Петлюра, А. Саліков[ський]

Рукописний оригінал.

ЦДІА України у м. Києві: Ф. 1235. — Оп. 1. — Спр. 688. — Арк. 16, 17.

Лист С. Петлюри до М. Сумцова щодо використання статті добродія Катранова, присвяченої українському театру 2 червня 1912 року

2 іюня дня 1912 г.

Вельмишановний п. професоре,

В відповідь на листа Вашого в справі статті д. Катранова маю сповістити, що редакція уже замовила статтю про український театр. Та то нічого! Перешліть її нам, і я сподіваюсь, що ми якось вийдем з ситуації, бо сподіваюсь, що д. Катранов розглядає питання про театр трохи з иньшого боку. Ваша рекомендація і Ваш отзив про статтю є порукою, що вона справді варта того, щоб її умістити в "Укр. Ж". На пропозиції автора щодо 200—300 одбитків з статті — згоджуємось.

Отож чекаємо рукопису. Одночасно, користуючись наго-

дою, дякую од імени редакції за Вашу статтю і прохаю надалі не забувати нас своїми статтями та замітками.

З сердешною повагою та прихильністю до Вас С. Петлюра.

Рукописний оригінал.

ЦДАУК: Ф. 2052. — Оп. 2. — Спр. 39. — Арк. 1.

Написано на бланку редакції і контори "Української життя".

Лист С. Петлюри до Григорія Коваленка щодо видавничих проблем

3 липня 1912 року

Вельмишановний Григорій Андрієвичу!

Відповідаю на листа Вашого з 29/VI. 1912 р. Матеріал од чергової книжки "Укр. Ж", яка, як я писав вже Вам, вийде подвійним числом за іюль—август, шліть безпосередне на редакцію; на коли саме — в свій час сповістить. На будуче так само. Зайва децентралізація в редакційних справах шкодить і плодить цілий ряд непорозуміннів. Не маю змоги зупинитись над тим, через що так склалось, але прошу надалі придержуватись безпосередніх зносин з редакцією. Гонорар Вам за 5 книжку вишлють днів за 2—3. Щодо гонорару за 6 кн., — трохи зачекайте: нам треба тут звести ріжні рахунки. Вияснивши їх, зможемо і вирішити питання про гонорари взагалі. Тим часом — зачекайте!

Справа з Яблоновським, признаюся, мало мене цікавить. В деталі її я не входив. Зокрема, якось прогавив те число, в якому було висловлено відповідний погляд на сю справу. Коли хочете знати мій особистий погляд, то ось він: користування листами Яблоновського було з Вашого боку необачністю і на Вашому місці я б не зважився їх цитувати, навіть при умові, що одержано дозвіл на се од власника. Лист — власність не тільки того, кому його адресовано, але й того, хто його писав. Згода на користування та-

ким листом потрібна од обох. Може помиляюсь, так думаючи, але в громадянстві такий погляд на сю справу зустрінете.

Ще більше мене вразила та позиція, на яку Ви стали, полемізуючи з Яблоновським. Певен, що ті докори, які роскидано в листі його на адресу української преси і взагалі національної роботи українців, — і Ви самі до певної міри поділяєте! Приміром: хіба не правда ота оцінка, яку дано укр. пресі? Хіба Ви, поклавши руку на серце, не скажете, що редагують її невміло, малоцікаво, а тим самим гальмують розвиток національної справи, звужують вплив одинокого органу і зменшають число свідомих прихильників справи?? Хіба Вам, що так близько знає, хто стоїть біля редагування газети бідолашної, невідомо, що иньшої думки про неї й не можна скласти, а надто чоловікові, який стоїть оддаль од української справи і лише приглядається до неї зокола. В своїй полеміці Ви пробували стати на історичну позицію і показати, що иньшою Вона — укр. преса — і не могла бути на даному моменті національного розвитку. Але се — тут непотрібна річ. Якби мали діло з друкованим матеріалом — можна було таку позицію оправдати. А там, де чоловік висловлює приватно свої думки, од нього не можна вимагати ні аргументації, ні докладного освітлення та пояснення справи. Така моя думка. Взагалі я думаю, що нам треба більше дбати про позитивні завдання, ніж негативні. Більше творчої роботи над національним "гараздом", ніж нападів та докорів! Се не значить, що останні не потрібні. Але для них, як і для всякого овощу, "свій час" потрібен і "місце". Думаю, що Вами сі умовини вибрано було не слушно. Коли помиляюсь, прохаю вибачення за таку формулюровку свого погляду.

З правдивим поважанням

С. Петлюра.

Рукописний оригінал.

ІР НБУВ: Ф. 134. — Спр. 59—60. — Арк. 1, 2 зв.

Лист С. Петлюри до Г. Коваленка щодо видавничих проблем

20 липня 1912 року

Шановний Григорій Андрієвич,

Матеріал до 7—8 книжки готуйте з таким рахунком, щоб редакція одержала його не пізніш 8—9 августа, бо книжку маємо на увазі випустити не пізніш 15 августа. В справі Вашої замітки "Вокруг памятника Шевченко" маю сповістити, що ледве чи може вже піти. Я рішуче обстоюю в наших редакційних справах таку думку, щоб статті в "Укр. Ж" не були перекладом або пересказом тих статей, які друкуються по інших українських часописах. Тим часом наші милі співробітники "б'ють двох зайців разом": спочатку десь щось надрукує по-українському, а потім уже переказує і по-російському в "Укр. Ж" — а читачі наші ремствують на се: пережовує, мовляв, журнал те, що нам і так відомо. До певної міри сі закиди вірні. Редакція постановила не допускати надалі можливості їх. Отже, окремою заміткою присланий Вами матеріал піти не може, як надрукований в останньому числі "Снопа". Думаю, що в хроніці Ви могли б подати про се замітку і сказати декілька слів і про позицію "Кіев. М" (в особі В. Чаговця), але коротко.

З повагою до Вас

С. Петлюра.

Р. С. Якщо я Вас не ображу своїм проханням, безмежно вдячен був би, коли б Ви допомогли міні: в Літ.-Наук. Вістн. (здається за 1898 р.) була надрукована велика поема Франка під заголовком "Великі роковини". Чи не могли б Ви десь дістати міні її для праці про Франка. Десь поділась ся книжка у мене, а тим часом вона така міні потрібна. В кожному разі не одмовте відповіді.

Ваш С. П.

Рукописний оригінал.

ІР НБУВ: Ф. 134. — Спр. 59, 60. — Арк. 3—3 зв.

Написано на бланку редакції і контори "Украинской жизни".

Лист С. Петлюри до М. Грушевського з пропозицією продовжувати патронування журналу "Украинская жизнь" 21 листопада 1912 року

1912 р., листопада 21.

м. Москва.

Вельмишановний Михайло Сергієвичу,

Не знаю, чи знайдете можливість та час подати відповідь на мого листа, але все ж мушу його писати і сподіваюсь, що він не буде марним. Керують мною виключно інтереси справи видання "Укр. Ж.", а сподіватись впевняють Ваш активний інтерес та увага до всього, що лише може сприяти розвитку українства. Отож, як і на початку видання, в стадії підготовчих заходів до видання журналу, так само і нині вважаю необхідним поінформувати Вас про стан річей з виданням. З II-ї книжки "Укр. Ж" Ви дізнаєтесь, що журнал має виходити в наступному 1913 році. Перший рік видання ми закінчимо з дефіцитом біля 1000—1300 карб. Се — не так зле, коли зважити і умовини видання і те, що силу примірників ми розсилали, в цілях інформации, дурно. Маємо надію, що в другому році нам пощастить більше щодо передплати та комісійного продажу. Не покладаючись на се — до певної міри гарантували себе новими внесками од пайщиків, з яких дехто подвоїв свої паї, а решта, за окремими випадками, візьме участь в виданню попередніми внесками. Так або инакше, але видання в но[во]му році існувати буде і буде робити почате раз діло. Щодо програму журналу, то принципіально він не буде змінений і має виглядати так само, як і в попередньому році. Не мені судити, оскільки щасливо журнал сповняв своє призначення: з боку се краще видно. Особисто мене, як одного з редакторів, не задовольняє позиція, на якій стояв журнал, щодо стосунків російсько-українських. Освітлення цих стосунків не зовсім і не в усьому можна вважати вірним, як і не певні, на мою думку, ті "добрыя чувства", які поклала

"Укр. Ж" на росіян: на почуттях ніколи не можна будувати національну політику, отож і шлях сей вважаю мильним, а сподіванки, що "вони" нас пізнають та почнуть інакше до нас ставитись — помилковим і почасти, з національного боку, шкодливим. Та тут вина тих обставин, в які попало видання, і з якими не числиться не можна було. Мимо того, що сі обставини ненормальні — усунути їх можно було лише за допомогою трохи інакшого відношіння до журналу з боку ширших кол українських чи найвиразніших представників останніх. Рахуючись з голосом цих представників, редакція, принаймні ті члени її, що є оборонцями "добрых чувств", може б трохи інакше задивлялися б на завдання журналу. Та сього, на превеликий жаль, не сталося. Хоч ми і мали засвідчення та признання за свою роботу, але цінних вказівок, доброзичливої але ґрунтовної критики не мали. Особисто я увесь час сподівався од Вас власне такого слова і фактичного коректива до програму видання, до його напрямку і тону, в формі статтів по найбільш пекучим і настиглим питанням українського життя, про які варто знімати голос в українському журналі, видаваному російською мовою. Але сподіванки марні були. З сим примиритись я особисто не хотів би, — отож і зважуюсь вдатись до Вас з проханням допомоги нашому виданню в формі активної участі в ньому та вказівок-порад в разі чи непослідовности, чи збочень з найбільш відповідного шляху, що найкористніше може привести до поставленої журналом мети. Міні все думається, що Ви щось принципіально маєте проти "Укр. Ж", бо в противному разі не залишили б його без належної участі та порадицтва. Міні все здавалось і здається, що Ваша довга мовчанка пояснюється не лише тим, що Ви обтяжені иньшою працею і не можете урвати вільної хвилини для нашого журналу. Я дозволяю собі навести сі признання особисті в надії, що вони Вам здадуться не якимсь дівачьким розмірковуванням та безпідставними домаганнями, з якими я, зрештою, і не маю права наражатись, а тільки щирим

бажанням знати правду і зробити "Укр. Ж" більш заслуговуючою на Вашу увагу. Я тішу себе надією, що так на будуче станеться, і журнал, за Вашою допомогою, придбає і инший вигляд, і инший тон. Се було б і в інтересах справи, і порукою успіху її.

Як знайдете можливість подати хоч коротку відповідь на сього листа, буду дуже дякувати.

З щирим поважанням до Вас С. Петлюра.

Р. С. Д-ій Порш в останній книжці "ЛНВ" закидає нам, що занадто пізно ми озвались на Вашу книжку "Культурний Рух". Се вина — не редакції, а М. Пр. Василенка, що обіцяв нам прислати ширшу рецензію на неї, а потім щось йому завадило і не прислав. "Водив нас за ніс" цілих три місяці, аж примушені були звернутись до Д. Дорошенка. Так само цілих п'ять місяців годував нас обіцянками В. Дорошенко зі своєю статтею про Наукове Товариство ім. Шевченка.

Рукописний оригінал.

ЦДАУК: Ф. 1235. — Оп. 1. — Спр. 688. — Арк. 14, 15, 27.

Лист С. Петлюри до С. Єфремова щодо підготовки спеціальної книжки "Украинской жизни", присвяченої Івану Франкові

6 травня 1913 року

6 мая дня, 1913 г.

Вельмишановний Сергію Олександровичу,

Для того, щоб уникнути надалі непорозумінь з рукописами, будь ласка, засилайте їх до редакції не пізніш 15—16 кожного місяця; тоді напевне можно сказати, що вони уміщені будуть в тій книжці, до якої призначались. В даному разі я все ждав "Текущих тем" — і як вже далі абсолютно не можно було ждати — довелось пустити иньше. Те, що

прислали, volens nolens прийдеться пустити до 5-ї книжки*, коректу я Вам пришлю завчасу — може щось додасте?

Щодо статті про Франка, то присилайте її так біля 18—20 мая. У нас є намір сю книжку випустити подвійною, себто за май—июнь з таким роцотом, щоб вийшла вона числа 5-го іюня. Робимо се через 1) фінансові причини і 2) персональні, зв'язані з "отпусками" людей, що працюють тут в редакції. Сі отпуски думаємо пристосувати до іюня—іюля, щоб в августі можно було випустити слідуєче подвійне число "Укр. Ж" за іюль—август.

В справі статтів про Франка нічого певного ще не маємо, плани наші такі: Ви даєте загальний нарис про Франка як письменника і діяча так на полі громадському, як і на науково-літературному. В сих межах маєте вільну руку; зважайте тільки на те, що окремо має писати до "Укр. Ж" про Франка як про беллетриста М. Данько; але се не може мати значіння для Вас і звужувати межі Вашої статті. Якщо знайду я час обробити свої матеріали, то, можливо, теж подам замітку, але вона буде присвячена одному лише моменту в творчості поетичній Франка і не буде торкатися цілої творчості. Отож гарно було б, якби Ви в своєму нарисі схарактеризували Франка і як поета. Тільки, Бога ради, обов'язково присилайте статтю про Франка і не підведіть: на Вас вся надія.** Потрібні також і рецензії, яких давненько від Вас не маємо.

Нетерпляче чекаємо грошей, бо зараз дуже скрутно: 4 книжка вийшла 3 мая і, значить, треба платити за третю; а платити нічим. Гроші потроху йдуть, але ними покриваємо ми ріжні біжучі трати, як от на експедицію, помешкання тощо. Словом — якщо у Вас є вже якась готівка, присилайте і то

* Я міркую, що вони не загублять своєї вартости і як підуть до 5-ї кн.

** Сьогодні Моргуліс міні переказував Ваші сумніви щодо дати ювілею. Я гадаю, що краще тепер присвятити Франкові належну книжку: хто зна, що буде з нашим журналом восени?

як скорше! — Своєю звісткою про можливість "великої допомоги" Ви нас заінтригували. І тільки страх наш, щоб не показались ми Вам занадто цікавими "бабами", змушує нас не запитувати докладніші відомості в сій справі: як витанцюється надія на сю допомогу — певно самі сповістите.

Петербуржане наче води в рот набрали, хоч вже декілька листів написав туди в справі журналу!

Чи не можна зробити так, щоб "Рада" не одкладала оцінки 4-ї книжки "Укр. Ж" до пізнішого часу? Торік з приводу кожної книжки містила фейлетони підвальні, а тепер лише за три книжки зразу. Се має свої негативні риси: губиться інтерес до видання, тоді як про нього треба нагадувати — і частіш і в свій час!

Всього доброго

З щирою повагою

С. Петлюра.

Рукописний оригінал.

ІН НБУВ: Ф. 317. — Спр. 1079. — Арк. 1, 2 зв.

Написано на бланку редакції і контори "Украинской жизни".

Лист С. Петлюри до С. Єфремова щодо видавничих справ "Украинской жизни"

6 травня 1913 року

6 мая дня, 1913 г.

Вельмишановний Сергію Олександровичу,

Посилаючи при сьому листі проект трат та прибутків, які треба мати на увазі, щоб довести видання до кінця 1917 року, мушу подати деякі пояснення. Складено її з таким рахунком, який, на мою думку, може дати деякі вигляди що й до дальшого видання журналу. З моїх підрахунків випливає, що якби

редакція мала готівкою з Києва 3000 карб., можна було б звести баланс щасливо і — навіть! — оголосити передплату на 1914 рік! Вживши належних заходів, можна мати од передплати за 1914 рік біля 3500—4000 карб. Решту зібрати паями та екстренними зборами, як от з концертів, спектаклів тощо. Думаю, що лише великий український вечір в Москві міг би дати прибутку біля 1000 карб., коли, звичайно, влаштувати його як слід. Такий вечір у нас є намір влаштувати восени для того, щоб покрити частину боргів по виданню "Укр. Ж" за 1913 рік. Для сього, звичайно, треба чимало затратити всяких заходів, але все можна зробити. 1913 рік ми починали порівнюючи щасливо, але майже більшість значна наших прибутків од передплати за 1913 рік пішла на те, щоб покрити борги попереднього року, котрий, як завше буває, коли починають справу без великої готівки (основного капіталу), вимагав чимало трат і на організацію справи, і ріжні заходи, зв'язані з цією організацією. Ми іноді виходили з тих меж, через які не слід було би переступати, приміром, щодо розмірів журналу тощо, але в сьому треба винити потрохи і нас, а трохи і обставини, в яких прихотилося видавати журнал. Хотілось, щоб він був показним, щоб було чим перед людьми стати, і з того виходило, що часом ми "заривались" і обтяжували наш бюджет. Зараз, коли з одного боку журнал придбав собі таке-сяке добре ім'я, коли з другого в нас є вже певний досвід технічний в справі видання, — можна проводити його в ясно означених цифрових межах, ні на крок не переступаючи їх. Отож і здається міні, коли редакція матиме для того, щоб покрити трати 1913 року певних 3000 карб., журнал може виходити і в слідуєчому році, і може щасливіше, як в 1913 році. Редакція буде мати до діла з певною готівкою од передплати 1914 року і порядкуватиме з нею в зовсім иньшій атмосфері, зовсім в иньших обставинах, як було досі. Страшенно тяжкі були се часи: непевність завтрашнього дня психологічно обезсилювала нас, часом паралізуючи і

енергію, і волю, і ініціативу. Се — цілком зрозуміло. Ситуація зміниться на краще, коли ті перспективи, про які у Вас була розмова з Зиновієм Григоровичем, справді виясняться. Цифра, показана нами в "смотре", як конче потрібна для доведення справи до кінця 1913 року, а саме 4270 — а коли її зменшити, скоротивши за счет ріжних економій, — то 3250, — може бути власне зменшеною до 3000 р. Отся, скажемо, фінантована цифра і є тою, яка не тільки допоможе нам щасливо скінчити сей рік, але й дасть змогу — я думаю, цілком певну, з ласки божої вступити в третій рік існування. Думаю, що дальше видання журналу лежить в інтересах української справи і допоможе їй де в чому ще більш скріпити свої позиції. Отож здається міні, що доля наша в руках киян. І коли справді надають вони "Укр. Ж" відповідне значіння, то треба всіх сил вжити, понатужитись, щоб доказати нашу силу націоналізму і не дати до рук наших ворогів нового зайвого аргументу до глуму над нашим безсиллям та "штучністю" українського руху. З свого боку ми і тут не будемо спати, а станемо рухатись, щоб зреалізувати ті симпатії до журналу, які ми придбали. Се ж характерно, що такі, приміром, одірвані од українства люде, як Кістяківський, всіма силами стоять за видання журналу: в 1912 році, приміром, він дав допомоги тільки 300 карб., а в 1913 р. вже 700 карб. Сподіваюсь, що і далі можна буде використати і його, і декого з иньших. Ми ще не звертались до таких заходів, як концерти тощо. У Москві до них можна звернутись, і я певен, що не дурно, що не прийдеться приплачувати з власної кишені. Лише треба, щоб в теперішній момент, для нас критичний, прийшла ота допомога, про яку я згадував вгорі. Все, що пишу, для Вас, звичайно, не новина, але я зважився про се згадати лише тому, що висловлені думки — не мої особисті, — а всіх нас, що от уже другий рік стоїмо біля справи, допомагаючи їй по змозі сил та уміння нашого.

На закінчення перепрохаю, що "смета" виготовлена мною не так, як слід би було згідно з вимогами бухгалтерії. Треба було

виготовити її в кілька годин, щоб змогла в свій час прибути до Києва, отож зроблено було її нашвидку і не в формі так зв. контокорентної виписки. Се міні, як комерсанту, не було б тяжко зробити, але абсолютно часу не було: так заскочив мене Моргуліс, що лише сьогодні приїхав з Києва.

Сповіщайте про наслідки наради: нетерпляче будемо чекати добрих вістей.

Всього кращого

С. Петлюра.

Р. S. Стаття др. Левіцького про Познанського — бажана, і Ви попрохайте його, щоб він прислав її.

Подайте також Вашу адресу, де будете пробувати влітку, щоб, в разі потреби, можна було озватись.

Рукописний оригінал.

ІР НБУВ: Ф. 317. — Спр. 1080. — Арк. 1—2 зв.

Написано на бланку редакції і контори "Украинской жизни".

**Лист С. Петлюри до П. Стебницького про поточні справи
7 травня 1913 року**

Вельмишановний Петро Януаровичу —

Я дуже пильно перечитав статтю Вашу і гадаю, що боятись наслідків якихсь тяжких од неї нема чого. Адже ж всі ті хитрування, що їх доводилось вживати для того, щоб уникнути ріжних цензурних перепон, тичаться минулого, "доконституційного", до тої ж думки приходять і інші товариші по редакції, яким я, не довіряючи собі, давав на перегляд Вашу статтю. Тож ми тут всі гадаємо, що її слід друкувати в тій редакції, в якій її написано. Зрештою я вишлю на Ваші руки коректуру і Ви, значить, матимете змогу переглянути її ще раз і в разі потреби чи змінити, чи зм'ягчити, чи, нарешті, додати дещо.

Стаття дуже нам вподобалась, і я особисто радий, що читачі н/журналу матимуть змогу ознайомитись з діяльністю одного з найбільш заслужених наших товариств. Стаття піде до 5—6 кн. "Укр. Ж", яку маємо намір видати подвійною з огляду, головним чином, на фінансові причини. Так само думаємо зробити і з слідуючою книжкою 7—8 (за іюль—август).

Звичайно, стан річей фінансовий — кепський. Трохи нас радують заходи киян в справі допомоги "Укр. Ж." Там рішуче взялися за збирання нових передплатників та пайщиків, і деякі наслідки тих заходів вже показуються. 10 мая у Києві мають бути збори, спеціально присвячені н/журналові, од яких дуже може бути щось реальне "вспоможует".

Матеріалу до найближчої книжки не бракує: хочемо її присвятити Франкові з нагоди ювілею.

Тим часом бажаю Вам всього найкращого.

З щирим поважанням

С. Петлюра.

Р. S. Статтю Вашу завтра здаю до друкарні; коректуру вишлю Вам, як тільки одержу з друкарні.

Рукописний оригінал.

ІР НБУВ: Ф. 244. — Спр. 324. — Арк. 1—1 зв.

Написано на бланку редакції і контори "Украинской жизни".

Лист С. Петлюри до М. Грушевського щодо проблем з пересиланням журналу "Украинская жизнь"

4 червня 1913 року

1913 р., червня 4.

м. Москва.

Вельмишановний Михайло Сергієвичу,

Замовлені "Народним Базаром у Станіславові" книжки н/жур-

нала було одіслано 25 іюня ст/ст; другий лист "Базару" датовано 5 липня нов/ст і одержано в Москві 26 іюня ст/стилю. Отже, листи просто розминулись, так само і пакунок з книжками. Сталася проволочка з одержанням грошей з почтамту через те, що тимчасово наш редактор-видавець виїхав з Москви на кілька день, а замість його ніхто не міг тих грошей взяти. Справу полагоджено з запізненням кількох день, а саме 4—5. Се — звичайна річ в практиці тутешніх місячних журналів. Так само ми просто не маємо фізичної можливості щодня ходити до почтамту за грішми, тим більше, що їх буває там для нас "як кіт наплакав". Звичайно практикується пересічно ходити раз або двічі на тиждень на почтаamt.

Користуючись слушною нагодою, звертаюсь з проханням, коли тільки до того є хоч якась можливість, дати нам статтю для "Укр. Ж"; зарані за неї складаємо подяку.

З правдивою повагою С. Петлюра.

Рукописний оригінал.

ЦДАУК: Ф. 1235. — Оп. 1. — Спр. 688. — Арк. 18.

Лист Петлюри до С. Єфремова з приводу видавничих проблем "Украинской жизни"

6 червня 1913 року

6 червня дня, 1913 р.

Сергію Олександровичу,

Ваші рецензії на "Мойсея" та книжку Яреми підуть до 6-ї кн. "Укр. Ж", а в 5-й не було де містити; з огляду на брак місця цілий одділ бібліографії одкинули на далі.

Звертаюсь до Вас з проханням: напишіть статтю до "Укр. Ж" про останні розмови в Державній Думі з приводу українських справ. Нам обов'язково треба одгукнутись на промови Шингарева, Петровського, Керенського, Дзюбінського, згадавши "не злим

тихим словом" і про Скоропадського та Родзянка. Отож майте се на увазі, коли будете писати "На текущіє теми", хоч, на мою думку, краще було б виділити сей матеріал в окрему статтю. В кожному разі сповістіть, чи можна сподіватись? В разі згоди присилайте статтю до 15—16 іюня, бо хочемо сю книжку трохи раніш випустити, щоб дати декому спочинок на літо. Слідуючу за шестою книжку випустимо подвійною(іюль—август). Гроші одержали і трохи повеселішали. Дуже дякуємо за клопоти та допомогу.

З привітом С. Петлюра.

Рукописний оригінал.

ІР НБУВ: Ф. 317. — Спр. 1081. — Арк. 1—2 зв.

Написано на бланку редакції і контори "Украинской жизни".

Лист С. Петлюри до С. Єфремова з приводу видавничих справ "Украинской жизни"

19 червня 1913 року

Іюня 19 дня, 1913 г.

Вельмишановний Сергію Олександровичу,

Статтю "Приказ жизни" одержали. Добре, що Ви взяли під розвагу власне виступи Савенка, Родзянка та Скоропадського. Річ в тому, що вже після того, як написав Вам в сій справі, одержав листа від д. Лотоцького з пропозицією прислати до 6-ї книжки статтю про українське питання в 4-й Думі. В своїй статті Олександр Гнатович якраз має на увазі зробити докладний переказ промов Дзюбінського, Керенського та інших, що виступали в оборону українства, покористувавшись для сього стенографічним справозданням Думи. Таким чином у нас буде 2 статті про укр. справу в Думі, при чому оцінку справи буде зроблено з різних моментів: Ваша стаття виведе на чисту воду К° Савенків, а Лотоцького виясняє противну сторону виступів. І се добре, що "Укр.

Ж" має змогу виступити в сій справі двома статтями: вона варта того! Матеріалу до 6-ї книжки є більше, як треба, доведеться частину одсунути до 7—8 кн. Щодо грошей у Штейнгеля, то ми думаємо звернутись до нього в разі крайньої потреби, тим часом всякі виплати протягом літа "по традиції" ми припинили, одсунувши їх до осені. А рецензій Ваших так ми і не дочекались. Прохаємо вибачення, але н/контора впевняє, що не одержала їх. Як будете виїздити з Рокитного, черкніть пару слів, щоб в справі статті до 7—8 книжки знати, по якій адресі до Вас звернутись. Сьогодні одержали од Жебунього з Євпаторії листа, в якому повідомляє, що чував від значних персон про хмари, що знову збираються над українством: наче митрополіт Флавіан розіслав усім сенаторам книжку Щоголіва і Сікорського з тою метою, щоб восени підняти в Сенаті справу про ріжні утиски над українством. В зв'язку з цим Жебуньов вимагає од нас знову статей про книжку Щоголіва і Сікорського. Не знаю, чи варт після того, що містила "Укр. Ж" про Щоголіва, знову вертатись до цього сукиного сина? Що ж до книжки Сікорського, то ми будемо мати докладно озватись на неї статью Корша, який дав слово нам "знищити ригуального професора". Дуже може бути, що стаття Корша піде до ближчої книжки "Укр. Ж".

Тим часом бажаю Вам всього кращого.

Привіт од товаришів по редакції. С. Петлюра.

Рукописний оригінал.

ІР НБУВ: Ф. 317. — Спр. 1082. — Арк. 1—1 зв.

Написано на бланку редакції і контори "Украинской жизни".

Лист С. Петлюри до С. Єфремова щодо видання 6-ї книги "Украинской жизни" 29 червня 1913 року
29/VI-913 Москва

ВШановний Сергію Олександровичу

Книжку 6-ту довелось трохи затримати, і вийде вона 1—2

іюня. Причина — стаття О. Білоусенка, першу половину якої він прислав лише 26-го, а решту 27-го. Все число було вже готове, але містити його статтю "Украинский вопрос в 4-й Думе" не було жодної рації в слідуючій книжці, отож довелось випустити книжки спинити, поки наберуть прислану статтю. Що до статті Корша, то вже маємо од його обіцянку листом, що до слідуючої книжки він дасть замітку про книжку Сікорського і подбає про те, щоб "знищити" ригуального професора. Є у нас намір звернутись до проф. Анучіна з проханням озватись на сю ж таки книжку з огляду на те, що Сікорський веде річ про антропологічний тип українця. Про наслідки заходів в свій час сповістю.

Статтю Чубінського видамо окремою брошурою (300 примірників) і в осені розішлемо членам Думи і Державної Ради — в цілях боротьби з ворожими нападами вона надається. До того ж Чубінський має певне ім'я в відповідних колах.

Перебуваючи в Києві — може нагадаєте Ор. Левіцькому про обіцяну статтю? Коли ж не маєте часу — подайте його літню адресу — самі звернемось до нього.

Гроші присилайте — будуть не зайві!

Якщо Штейнгель може що зараз дати — не одмовимось, а самим нам до нього звертатись — якось ніяково: сором! Ви — ближче до нього стоїте і Вам, може, зручніше? Коли потрібна Вам цифра, жадана од нього — то досить буде 250 карб.

Хведір Павлович пише міні, що може таки напише до слідуючої книжки статтю — а я боюсь, що його страхове т-во зовсім "застрахує" "Укр. Ж" од його статті. Отож все таки і Ви нагадайте йому, що читачі н/журналу 1 1/2 року ждуть од нього, щоб зрештою озвався до них на сторінках журналу.

Тим часом всього кращого.

Привіт од товаришів по редакції. Ваш С. Петлюра.

Рукописний оригінал.

ІР НБУВ: Ф. 317. — Спр. 1083. — Арк. 1, 2.

Лист С. Петлюри до М. Грушевського з приводу поточних видавничих справ "Української життя"

23 липня 1913 року

1913 р., липня 23.

м. Москва.

Вельмишановний Михайло Сергієвичу!

Рукопись "На новом пути" сьогодні одержав, так само і листа Вашого. Коректуру вишлю. Пан з "Русской Молвы" справді зветься Junior — в належному місті вставку зроблю. Щодо перекладів Ваших статей — то на далі буду слати коректури їх, аби не було прикрих непорозуміннів. Питаєте про перспективи журналу і про теперішній стан його. Щодо останнього, то в кожному разі до кінця року дотягнемо, здається без особливих напружень; зрештою відновлення піврічної передплати, яке оце зараз тепер почалось, щось певнішого скаже. Що ж до виглядів на 1914 рік, то я не знаю, що й сказати Вам: боюсь, коли б не довелося видавати "Укр. Ж" ще рік. Дехто з пайщиків принаймні висловлюється в такому напрямі. Але се — звичайно — не є Vox populi. Міркую, що восени справу сю треба буде поставити на обговорення заінтересованих в виданню громадян, або — беручи ширше — і передплатників.

Звичайно, справу сю треба вияснити заздалегідь. Отож, як тільки з'їдуться сюди прихильники н/журналу, перш за все треба з ними порадитись, щоб, знаючи їх думку в сій справі, повести балачку і з іншими нашими прихильниками по інших містах. Думаю, що до Вашого приїзду в Москву, як обіцяєте, можна до певної міри вже знати, як воно буде справа стояти. Тим часом варто і цікаво б було знати зарані і Ваш особистий погляд: чи варто і енергію, і гроші (бо їх прийдеться достачати — може менше — і в 1914 році), і літературні зусилля витратити на удержання російського укра-

їнського місячника, чи може краще з усіх боків було б все те повернути на український ґрунт? Нам дехто закидав, що ми одтягуємо сили, так потрібні для української літератури, од участі в рідній пресі і тим самим позбавляємо її часом цінного співробітництва. До певної міри сей закид є може й оправданий, але тут зачіпається инше питання — про потребу власне органу такого типу і з такими завданнями, як "Укр. Ж". Не берусь зараз сього питання розв'язувати — бо в тих обставинах, серед яких приходиться визначати особисту позицію в сій справі, — міні власне належить тут останній голос.

В справі полеміки д. Саліковського з моєю заміткою в відомій Вам справі запізнення відповіді пояснюється моєю органічною неохотою відповідати на які б то було статті, викликані моїми писаннями. Та тут ще й не встиг я виступити з відповідю, як одержав кілька листів, в яких прохали "відповідати не гостро", щоб, мовляв, не давати зброї в руки ворогів та неприхильників, що от в редакції нелад, принципіальний розгардіах тощо. Дехто висловлював бажання, щоб та відповідь була лагідна, не задержувата — словом цілий кодекс "доброго тону" подавався. І зло і сміх брали! Зрештою я вважав, що і як пізніш озвуся з відповідю, або й зовсім не озвуся, од того лиха не буде, бо стаття Саліковського жодного відгомону не мала, коли не рахувати невеличкої замітки в "Южной Заре" (Катеринослав) та в "Огнях". Але одгукуватись на теревені пані Прохаски, хоч би й пайщиці, — часу немає: "на всякое чиханье не наздравствуешься". До того ж ціле літо я страшенно обтяжений працею комерційною, бо приходиться, крім своїх безпосередніх обов'язків, замінити шефа місцевого, і часу у мене акурат вистачає лише на те, щоб проводити редагування журналу та зв'язані з сією справою праці, яких, до речі кажучи, дуже багато — всякої і "чорної", і механічної, і конторської. На літо майже всі, що допомагали в редакції та конторі, роз'їхались і, приміром, в

даний мент залишився я один та прислужник. Зрештою, коли я переможу свою неохоту встрявати в полеміку, то не буду одповідати Саліковському, а подам статтю взагалі про психологію людей, хворих на всякі "больные вопросы" з обсягу національних переживань.

З справою відповідей на н/анкети якимось не клеїться. Саліковський забрав з собою матеріал, обіцяв його повернути з відповідними увагами, але до цього часу своєї обіцянки не здійснив. Маю на увазі справу сю посунути, бо і сам бачу, що з нею ми трохи застряли. До 7—8 книжки пускаю відповідь проф. Бод-де-Куртєня, дуже простору, хоч і не таку вже мудру, — зветься вона "Украинский вопрос с внациональной точки зрения". До сеї книжки піде також і ширша, як на наші розміри, стаття проф. Корша, присвячена книжці Сікорського "Русские украинцы". Сею статтею вдовольню прохання киян, а головню Л. Жебуньова, що рішучо од нас вимагав своїми універсалами статті власне Корша на сю тему, сповіщаючи нас, що Митрополіт Флавіян агітує поміж членами Сената та Державної Ради проти українства, користуючись книжками Щоголіва і Сікорського і, що, мовляв, треба обов'язково озватись нашому журналові знову на книжку Щоголіва, не кажучи вже про Сікорського. Думаю, що з того Щоголіва досить вже маємо статей, — що ж до Сікорського, то старий Корш пристав на наше прохання і справді збештав ритуального професора.

Тим часом бажаю Вам всього найкращого. Сердешна подяка Вам за статтю: давно вже читачі не бачили Вас на сторінках журналу.

З правдивою повагою С. Петлюра.

Рукописний оригінал.

ЦДАУК: Ф. 1235. — Оп. 1. — Спр. 688. — Арк. 19—24.

Лист С. Петлюри до С. Єфремова щодо поточних видавничих справ "Украинской жизни"

31 липня 1913 року

31/VII дня, 1913 г.

ВШановний Сергію Олександровичу

Листа Вашого одержав. Щодо адресата за пай Чижевського — допильную. Од гр. Штейнгеля одержано звістку про перевод через банк 300 карб.

Якщо у Вас є хоч яка змога написати статтю, присвячену пам'яті Лесі Українки — шліть, — в противному разі сповістіть.

Бажаю всього кращого. С. Петлюра.

Рукописний оригінал.

ІР НБУВ: Ф. 317. — Спр. 1084. — Арк. 1.

Написано на бланку редакції і контори "Украинской жизни".

Лист С. Петлюри до С. Єфремова щодо поточних видавничих справ "Украинской жизни"

9 вересня 1913 року

9/IX-913

Вельмишановний Сергію Олександровичу,

Повернувся з подорожі по Волзі і довідався, що Ів. В. Лебединський трохи наплутав з листами в редакційних справах: написав Вам листа в Гурзуф, тоді як Вас там давно вже немає. Отож, виправляючи сю помилку та дбаючи про зміст 9-ї книжки, звертаюсь до Вас з проханням подати обов'язкову статтю. Бракує "передової". Добре було б, якби спромоглись на неї і не одкладаючи справи, прислали її числа 15—16-го. Якщо є дрібні замітки до бібліогрфії, також присилайте: матеріялу у мене до сеї книжки мало.

З грішми — кепсько.

Всього кращого. С. Петлюра.

Р. С. Якщо змогу матимете здібатись з Будюю та Ніковським, накажіть їм не спізнюватись з присилкою обіцяного матеріалу.

До речі: чи не слід би було взяти під розвагу Київські з'їзди і українські моменти на них?

Рукописний оригінал.

ІР НБУВ: Ф. 317. — Спр. 1087. — Арк. 1.

Написано на бланку редакції і контори "Украинской жизни".

Лист С. Петлюри до М. Сумцова з проханням готувати самому й організувати статті інших авторів для "Украинской жизни"

30 вересня 1913 року
30 септября дня, 1913 г.

Вельмишановний Микола Федоровичу, —

Давно вже редакція "Украинской Жизни" не має од Вас для своїх читачів ні ширших статей, ні заміток. Тим часом вони дуже бажанні. Отже, зважаюь турбовати Вас проханням не забувати про наш журнал і прийти до нас хоч з невеличкою літературною допомогою. Я знаю, звичайно, що Ви обтяжені і професорськими, і всякими иньшими обов'язками, але єдиним оправданням для мене в сій справі є те, що на "Укр. Ж" всі дивляться як на спільне діло, особливо потрібне в даний момент, і що цей погляд також і Вами поділяється. Отож і тішимо себе надією, що в найблизшій часі ми зможемо на сторінках Нашого журналу умістити за Вашим підписом якусь статтю чи хоч коротку замітку.

Одночасно звертаюь до Вас ось з якою справою. Ще в початку весни я замовив д-ію Плевако статтю про заслуги та діяльність на полі українознавства Історично-філологічного товариства в Харкові*.

Мав од його листа, в якому він обіцяв таку статтю пода-

* Як се було зроблено про Київське наукове товариство.

ти. Тим часом осінь уже почалась — а статті не маємо. Признаючи потребу згаданої статті на сторінках "Украинской Жизни", редакція звертається до Вас з проханням допомогти їй в сій справі і — або од імени редакції запропонувати комусь тямущому таку статтю, або, коли се буде краще, вказати їй на такого добродія, щоб вона вже сама звернулась до нього безпосередньо з сім проханням.

Є ще одна маленька справа. В нашому журналі провадиться одділ "Литературная Летопись", де зазначаються всі відомости українські, що з'являються по ріжним органам про Україну. Ми знаємо, що Ви часто виступаєте в "Южному краю" з такими статтями, а дістати їх не можемо, бо скільки раз не звертались до сеї газети з проханням обмінюватись виданнями, нічого з того не виходило. Отже, добре було б, як би се, при Вашій допомозі, якось наладити. Бажано б було, якби до редакції нашого журналу приходили і видання Історично-філологічного Т-ва для рецензій і інформаційних звісток.

Одночасно з цім посилаю на Ваші руки останні видання "Украинской Жизни". Може знайдете можливим сказати про них на сторінках місцевої преси добре слівце?

З правдивою повагою до Вас С. Петлюра.

Рукописний оригінал.

ЦДАУК: Ф. 2052. — Оп. 2. — Спр. 40. — Арк. 1.

Написано на бланку редакції і контори "Украинской жизни".

Лист С. Петлюри до С. Єфремова щодо поточних видавничих справ "Украинской жизни"

9 жовтня 1913 року

С. Єфремову у Києві

Вельмишановний Сергію Олександровичу,

500 карб. од Штейнгеля одержали. Дякуємо за клопоти.

Контора мусіла Вам сьогодні виплатити належний гонорар. Сповістіть, чи одержали? Прохаю дати статтю або на "Текущія теми" і для 10-ї книжки і то обов'язково. Також і рецензії пришліть. Ви якось обіцяли перебалакати з Ор. Левицьким і напосісти на нього, аби зрештою хоч щось подав до "Укр. Ж". Може б Ви нагадали йому? Де тепер д. Липінський, яка його адреса і чи не могли би Ви, при нагоді, попрохати од нього також статтю для н/журналу?

Од Хведора Павловича також нічого не маємо протягом двох років, хоч декілько раз він заспокоював і листами, і особисто — під час перебування в Москві, — що стаття для нас буде і то в найближчому часі. Коли ж, зрештою, він той час наблизить? Попрохайте його озватись хоч клаптиком писаного для "Укр. Ж" паперу.

Дуже прошу вибачити, що обтяжую Вас отсими проханнями, та, знаючи Ваше ставлення до журналу, маю надію, що прохання ті не зостануться без відповідних заходів: так хочеться, аби останні книжки "Укр. Ж" мали добрий вигляд.

Тим часом бажаю Вам всього кращого.

Сповістіть, чи пришлете матеріял до чергової книжки?

З пошаною С. Петлюра.

Рукописний оригінал.

ІР НБУВ: Ф. 317. — Спр. 1085. — Арк. 1—1 зв.

Написано на бланку редакції і контори "Украинской жизни".

Лист С. Петлюри до С. Єфремова щодо поїздки до Києва з метою розв'язання фінансових проблем "Украинской жизни"

16 жовтня 1913 року

16/Х-1913 г.

Вельмишановний Сергію Олександровичу,

Пишу отсе Вам, сидючи в помешканні Олександра Фло-

ровича разом з Моргулісом. Вияснили справу видання "Укр. Ж" на 1914 рік. Отож вияснили її так, що нам треба мати побачення з нашими київськими приятелями та пайцниками. Виїдемо з Москви ми з таким роцотом, щоб бути в Києві в неділю 20-го/Х. Зібрання, одначе, краще призначити на понеділок 21-го в той час, який Вам зручніше буде встановити. З Москви поїду я і певно Зіновій Григорович.

Отож і прохаємо Вас подбати про скликання прихильників н/видання і близьких співробітників київських. Варто розглянути не тільки фінансовий бік справи, а й обмінятись думками з приводу напрямку журналу, намітивши ряд певних питаннів, які бажано було б висвітлити в майбутньому році, коли, звичайно, в цьому році вирішено буде журнал видавати.

В інтересах справи бажано, щоб зібрати людей якомога більше, а се для того, аби таку важну справу, як припинення видання чи продовження його вирішувати ширшою громадою, а не кількома людьми. У неділю увечері ми будемо у Клубі: добре було б побачитись там і з Вами, і з иньшими активними нашими прихильниками, щоб заздалегідь дещо вияснити та переговорити.

До Вашої відомости подаю Вам звістку, що нам І. О. Кістяковський дає 2000 р. на видання "Укр. Ж" в 1914 році; маємо надію ще зібрати тут карб. 500 р. і в Петербурзі 500 р. Виходячи з цих цифр, міркуйте про ту цифру, яку може дати Київ, і в цьому напрямку, коли тільки можливо, ведіть розмови з киянами.

Тим часом бажаю Вам всього найкращого.

Привіт од присутніх: Олександра Флоровича і Зіновія Григоровича.

Ваш Петлюра.

Рукописний оригінал.

ІР НБУВ: Ф. 317. — Спр. 1086. — Арк. 1—1 зв.

Написано на бланку "Присяжный поверенный Александр Флорович Хруцкий".

**Лист С. Петлюри до С. Єфремова з приводу поточних
видавничих справ "Української життя"**

12 листопада 1913 року

12/XI-913 р.

Вельмишановний Сергію Олександровичу,

Ваша стаття запізналась, і до X книжки її не довелось пустити. Посилаю Вам на руки коректуру її. Може знайдете можливість трохи доповнити її, бо ми хочемо пустити її як передову. Одночасно поробіть зміни в ній в зв'язку з закінченням справи Бейліса. Якщо обкреслені міста здадуться Вам також кримінальними — будь ласка, змягчіть якось їх: не хотілось би нашого Щеромецінського підводити під штраф! Зараз виробляємо плян компанії конторської в зв'язку з передплатою на 1914 р.: сила роботи, з якою тим гірше справитись, що всі ми обтяжені кожен власною працею і ніяк не можемо — що до часу — приспособитись один до другого. Наш меценат Кістяковський "передумав" було давати 2000 карб., бо злякався, щоб не довелось часом добавлять до них. Коли ж довідався про київську цифру, страшенно здивувався, що у Києві могли стільки зібрати. Все ж він хоче ставити нам якісь умовини, про які не можемо ніяк довідатись. Справа цими днями виясниться.

Ви зовсім забули посилати нам рецензії, тим часом з кожною хвилиною у нас завше буває ціла історія на ґрунті недостачі сього матеріалу. Ради бога, хоть щось присилайте.

Чи нагадували Ви Оресту Левицькому про його обіцянку дати нам статтю?

Коректуру повертайте скоріш! Ся книжка повинна вийти в свій час!

Ваш Петлюра.

Р. С. Прочитав учора Ваш фельетон з приводу авантур, що замишляють "браття галичане" в Науков. Т-ві, і не міг

заспокоїтись: невже вони не знають собі, що роблять? Просто якесь хамство і куряча сліпота та галицьке політиканство у всій цій компанії позначається. І все ж страшенно противно читати про ті авантури!

С. П.

Рукописний оригінал.

ІР НБУВ: Ф. 317. — Спр. 1088. — Арк. 1—1 зв.

Написано на бланку редакції і контори "Української життя".

**Лист С. Петлюри до С. Єфремова з приводу поточних
видавничих проблем "Української життя"**

29 листопада 1913 року

29/XI дня, 1913 г.

Вельмишановний Сергію Олександровичу,

Звертаюсь до Вас з проханням — Ви вже знаєте з яким — дати статтю до 12 кн. Мушу признатись, що з кожною книжкою стає все тяжче і тяжче діставати матеріал. Розвиваю неможливе щодо кількості листування, але наслідків мало з того листування. Отож сподіваюсь, що Ви, з огляду на лихі наші обставини, і самі щось подасте, і інших наженете. Може б Черкасенкові сказали про се, давши їй тему для статті? Од Василенка досі й слова не маємо, хоч я йому вже два листи написав.

Про Грушевського і Наук. Т-во не будемо писати; відзначимо лише виход його з Т-ва: міркували-міркували і рішили мовчати по токричним мотивом.

Є одне прохання, чисто вже конторське. В декабрі ми хочемо, як і торік, розіслати при "Київ. мысли" оголошення про передплату "Укр. Ж"(грошовий перевод) в кількості 12.000 примірників. Торік, через заходи О. Саліковського, се нам коштувало 60 карб. Чи не можна б використати приятель-

ство Василенка з Калішевичем? Коли се прохання Вас не образить, перебалакайте при нагоді з Миколою Прокоповичем і вжійте свого впливу на нього, аби ся справа для нас скінчилась на добре. Звичайно, бажано її не одволікати. 11 кн. вийде 30-го. Боюсь за Вашу статтю — дуже гостра. 12 книжку треба раніш випустити з огляду на різдвяні свята, — трохи присилайте свої матеріяли заздалегідь.

Тим часом бажаю Вам всього найкращого.

С. Петлюра.

Рукописний оригінал.

ІР НБУВ: Ф. 317. — Спр. 1089. — Арк. 1—1 зв.

Написано на бланку редакції і контори "Украинской жизни".

Лист С. Петлюри до М. Сумцова в справі статті, присвяченої Тарасу Шевченку

1 січня 1914 року

1/1 дня, 1914 г.

Вельмишановний Миколо Хведоровичу —

Стаття до II книжки "Украинской Жизни", яка, до речі сказати, буде присвячена пам'яті Шевченка, дуже бажана. І коли Ви збираєтесь дати нам статтю на тему Шевченко как гуманист, то ми тільки сердечно будемо Вам дякувати за Вашу допомогу. Добре було б якби сю статтю Ви прислали до Першого лютого. 50 одбитків, звичайно, пришлемо.

Тим часом бажаю Вам всього кращого. Сердешна подяка Вам, що не забуваєте нашого видання.

З глибокою пошаною С. Петлюра.

Рукописний оригінал.

ЦДАУК: Ф. 2052. — Оп. 2. — Спр. 41. — Арк. 1.

Написано на бланку редакції і контори "Украинской жизни".

Лист С. Петлюри до М. Сумцова з подякою за статтю про Тараса Шевченка і проханням написати відгук про заслуги Павла Чубинського на ниві української етнографії

11 січня 1914 року

11/1 дня, 1914 г.

Вельмишановний Миколо Хведоровичу,

"Любимія песни Шевченко" одержала редакція і складає Вам подяку за статтю. Звичайно, підходе і піде в другій книжці (на лютий), яку, як я вже писав Вам, маємо присвятити цілком пам'яті Шевченка. Отже, коли у Вас ще щось знайдеться про Кобзаря, то охоче надрукуємо; те, що в одній книжці буде дві статті за підписом одного автора, справі не зашкодить.

Одбитки, звичайно, теж зробимо і належне число їх Вам в свій час пошлемо.

Звертаюсь до Вас з проханням, хоч може вже й пізно. Річ у тім, що в январі с/р минає тридцять років зо дня смерті П. П. Чубинського. "Укр. Ж" хотіла б одзначити се одповідними замітками про небіжчика.

Може б Ви були ласкаві сказати на сторінках "Укр. Ж" хоч кілька слів про заслуги Чубинського на полі української етнографії. Якби таку замітку од Вас редакція одержала до 20 января, тоді б вона могла піти до I-ї книжки, і ми не знали б, як дякувати Вам за таку допомогу.

Бажаю Вам всього найкращого.

З сердешною до Вас повагою С. Петлюра.

Рукописний оригінал.

ЦДАУК: Ф. 2052. — Оп. 2. — Спр. 42. — Арк. 1—1 зв.

Написано на бланку редакції і контори "Украинской жизни".

Лист С. Петлюри до С. Єфремова щодо поточних
видавничих справ "Украинской жизни"

14 січня 1914 року

Користуючись слушним випадком, пишу оціх кілька рядків.

1) З приводу останніх подій — заборона укр. виданнів, фонетики і інших, слід би було звернутись з докладною запискою до членів Державної Думи. Тут ходять чутки, що така записка складається; позаяк і у нас була подібна думка, сповістіть, чи будуть посилати з Київа записку?

2) Хоч як тяжко нам усім і опускаються руки і в серці клеботить, але, поки не припинили нашого журналу, слід все ж організувати літературну допомогу "Укр. Ж", бо тих людей, що біля неї тут працюють, — самі знаєте — мало. Отже тим часом матеріал присилайте, щоб редакція не опинилася в тяжкому становищі. Книжка XI—XII виходе 18 — дуже запізнилась через причини, од редакції незалежні; знову ж треба випустати першу книжку за 1915 р. (так в оригіналі. Правильно, очевидно, 1914. — В. С.). Матеріалу немає. Треба подбати, аби Ви, Волох, Василько, Жученко і інші дали свої статті, бо інакше справа стоятиме дуже кепсько. Дуже прохаємо про се подбати.

Чи не можна було б знайти знавця — приміром Кричевський, — хто б дав оцінку критичну галицьким малярам? Перекажіть Соф. Фед., щоб і вона прислала ті статті, про які їй писала редакція!

Тим часом бажаємо всього кращого.

Редакція.

Р. С. Коли є що для передачі нам — можна використати того добродія, через якого сей лист передається!

Рукописний оригінал.

ІР НБУВ: Ф. 317. — Спр. 1090. — Арк. 1, 2.

Лист С. Петлюри до С. Єфремова щодо поточних
видавничих справ "Украинской жизни"

31 січня 1914 року

31/І дня, 1914 г.

Вельмишановний Сергію Олександровичу,

Вичитавши з газет про нещастя, що скоїлось у Вашій родині, я вже й (не) турбовав Вас нагадуваннями, знаючи, що Вам не до того було.

Статтю одержано Вашу, але так пізно, що вже ніяким чином її не можна було втиснути до першої книжки. Пустимо її аж до мартовської книжки, бо книжку за лютий маємо намір всю заповнити матеріалом на Шевченківські теми. Не знаю, чи пощастить міні зібрати бажану повноту матеріалу, але все ж маю непохитний тим часом намір дійти до поставленої мети. Отож майте се на увазі і дбайте про невеличку хоч статтю за Вашим підписом для "Укр. Ж", бо мусите самі згодитись, що якось незручно буде випустати сю книжку без Вашої участі.

Якщо не стане часу у Вас на ширшу статтю, дайте хоч "На текущія теми", присвятивши її націоналістичним завданням в справі пам'ятника Ш-кові.

Користуюсь слушною нагодою і подаю до відомости, що ми (редакція in pleno) були у скульптора Андреева і бачили проекти (2) пам'ятника Ш-ві, виготовлені ним до конкурсу. Один проект прекрасний: Ш-ко сидить в задумі глибокій і прислухається до гри кобзаря, що сидить у ніг його; фігура кобзаря натхненна, прекрасно виконана. Взагалі сей проект справив на нас глибоке вражіння ідейністю, гармонією ліній, єдністю настрою в фігурі Ш-ка і кобзаря і якоюсь незвичайною простотою композиції. Серед нас був такий знавець штуки, як Ол. П. Новіцький, і він також високу оцінку дав творові Андреева.

Тим часом бажаю Вам всього найкращого.

С. Петлюра.

Р. S. Книжку за лютий маємо намір випустити до 25-го/II — отож матеріял треба прислати до 16-го. В кожному разі сповістить, чи можна рахувати на Вас?

С. П.

Рукописний оригінал.

ІР НБУВ: Ф. 317. — Спр. 1091. — Арк. 1—2.

Написано на бланку редакції і контори "Украинской жизни".

Лист С. Петлюри до невстановленого адресата щодо видання спеціального числа журналу "Украинская жизнь", присвяченого Тарасу Шевченку

1 лютого 1914 року

Москва.

1/II-914.

ВШановний добродію,

Вчора одержав листа Вашого в справі статті про Шевченка і поспішаю скласти Вам сердешну подяку за готовність допомогти редакції "Укр. Ж" як слід вшанувати пам'ять Кобзаря. Прохаю тільки не баритись з присилкою статті.

Не знаючи адреси п. Зайцева, не можу звернутись до нього особисто, отож прохаю Вас переказати йому подяку од редакції за статтю про Шевченка і прохання також не спізнюватись з нею. Число II "Укр. Ж" все має бути заповнене матеріялом виключно на теми про Шевченка і вийде до свят ювілейних в Москві.

З правдивим поважанням

С. Петлюра.

Рукописний оригінал.

ЦДАВОВУ: Ф. 3809. — Оп. 2. — Спр. 4. — Арк. 16 а.

Лист С. Петлюри до М. Грушевського щодо відзначення 100-річчя від дня народження Тараса Шевченка

4 лютого 1914 року

1914 р., лютого 4.

м. Москва.

Вельмишановний Михайло Сергієвичу,

Останні газетні вісті про Шевченкові свята у Києві роблять тут певне вражіння: у декого викликають реакцію в такому напрямку, щоб зовсім одмовитись од святкування ювілею. В комітеті по організації свят ся справа ще не дискутувалась, але серед поодиноких членів виразно помітно бажання припинити заходи, довівши звичайно до відомости громадянства про мотиви такої одмови од святкування.

Іншої форми реагування на те, що діється в Києві, не можна придумати. Остаточне рішення, зрештою, в сій справі можна зробити лише порозумівшись з іншими містами, де також мається на увазі святкувати ювілей.

Отже, цікаво було знати б, як в сій справі думають в Києві?

З пошаною С. Петлюра.

Р. S. Книжка за лютий — вся буде заповнена Шевченківським матеріялом — принаймні такий намір редакції.

Рукописний оригінал.

ЦДІАУК: Ф. 1235. — Оп. 1. — Спр. 688. — Арк. 25, 26.

Лист С. Петлюри до С. Єфремова з приводу поточних видавничих справ "Украинской жизни"

12 лютого 1914 року

12/II дня 1914 г.

Вельмишановний Сергію Олександровичу,

Дуже прохав би з матеріялом до 2-ї книжки поспішати,

щоб не було задержки в друкарні. Знаю, що Ви обтяжені працею, але все ж благаю не одволікати статей, призначених для "Укр. Ж". В призначений термін присилайте!

Чимало нервів псують заходи проти Шевченкових свят і се одбивається на праці, бо не можна приступати до неї, вчитавши кожного ранку з газет добру порцію всякого свинства, що коїться над нами.

Листа Вашого в справі свят одержали; завтра порадимось з Коршем як головою Шевченківського комітету і тоді вже скличемо цілий комітет для остаточного в'яснення справи.

У середу їду на кілька день по справам "Укр. Ж" до Петербургу і буду по змозі провадити і там ту саму лінію, яку маємо намір вести і в Москві.

Передплата йде гірше, як торік. Се нас смутить і непокоє.

Редакція наша має серце проти "Ради", яка взагалі останніми часами нас бойкотує. Особливо се кидалось у вічі в кінці року, коли якраз треба було підняти інтерес до видання чи то оголошеннями, чи відповідними статтями про чергові книжки журналу.

Тим часом оголошення на передплату на 1914 рік в "Ради" було надруковано лише два чи три, а про 11—12 кн. і досі не згадано так, як досі робилось.

Така зміна "Ради" до нас викликає серед товаришів по редакції невдоволення, бо справді дала себе пізнати на зменшенню передплати.

Не знаю вже, кого дякувати за се.

Якщо се прохання Вас не обтяжить, - попрохайте редактора "Ради" подати замітку в одділі "Перед ювілеєм" про те, що головою комітету в Петербурзі в справі організації там Шевч. свят є проф. М. П. Чубінський. В листі до нашої редакції він дав про се звістку, а ми прогавили її, не умістивши в 1-й книжці "Укр. Ж". Тим часом він заінтересований в тому, щоб українці не думали, що українство його вияви-

лось лише в статті, надрукованій в нашому журналі, а що він взагалі бере посильну участь в укр. справах. Будь ласка, зробіть се і тим самим допоможіть нам виплутатись з okazji, хоча б по тактичним мотивам.

Збираємось засновувати в Москві українську книгарню і товариство допомоги учням на зразок Петербуржського.

Стискаю руку

Ваш С. Петлюра.

Рукописний оригінал.

ІР НБУВ: Ф. 317. — Спр. 1092. — Арк. 1—2 зв.

Написано на бланку редакції і контори "Украинской жизни".

Лист С. Петлюри до П. Стебницького щодо випуску книги про український рух

26 лютого 1914 року

Вельмишановний Петро Януаровичу

Порадившись між собою, ми прийшли до тої думки, що книжку краще буде видати в Петербурзі і обложки сюди не присилати. Отож маєте вільну руку в виданні запропонованої книжки. Листа, підписаного редактором-видавцем "Укр. Ж", при сьому не посилаю.

Всякі технічні відомости в справі розсилки книжки н/передплатникам подам цими днями, бо зараз дуже заклопотаний випуском Шевченківської книжки.

З поважанням С. Петлюра.

P. S. В листі на адресу друкарні простежте самі назву книжки, бо її нам Ви не подали.

С. П.

Рукописний оригінал.

ІР НБУВ: Ф. 244. — Спр. 326. — Арк. 1—1 зв.

Написано на бланку редакції і контори "Украинской жизни"

Лист С. Петлюри до П. Стебницького щодо випуску
книги про український рух 11 березня 1914 року

Вельмишановний Петро Януаровичу,

В справі видання книжки про український рух ми вчора мали балачку і прийшли до таких постанов, які, коли се вже не пізно і можливо, прохали б взяти на увагу:

1) Обкладку книжки бажано мати таку само, в якій виходять №№ "Укр. Ж.", себто синю.

2) В передмові, коли така буде, слід зазначити, через що редакція "Украинской Жизни" видає сю книжку (приміром — потреба в об'єктивній інформації, що мала б більш-менш постійний характер, а не біжучий, який мають №№ н/журналу.

3) Для мартовської книжки "Украинской жизни" треба скласти (се треба зробити петербуржанам) примітку (од редакції) про видання книжки; примітку сю ми пустимо на першому місці в тексті, незалежно од оголошення на обгортці журналу, або на якомусь іншому чільному місці.

4) Коли можна — на обгортці книжки слід подати оголошення про книжки, що вийшли досі виданням "Укр. Ж" (Корша, Чубінського тощо).

5) Коли (пункт) 3-й для Вас неприємний, можна в 3 числі "Укр. Ж" вкласти спеціальне оголошення (текст укладіть самі) і розіслати його всім нашим передплатникам; коли б Ви знайшли можливим — ціна книжки для н/передплатників могла б бути пониженою, щоб дати хоч якусь вільготу для передплатників наших в порівнянні з іншими покупцями.

6) Як будете містити уваги про "склад ізданія", слід може згадати й контору "Укр. Ж". Здається, все.

Щодо Вашої уваги про оцінку книжки, то коротко кажучи, — вона в цілому добра і написана відповідно до завдання.

Деякі уступи її у мене особисто викликали уваги і запитання, почав я викладати їх в довжелезному листі до Вас, а потім знищив

його, раз через те, що вже пізно було ті уваги взяти Вами на увагу, а друге, й через те, що мене самого взяв сумнів щодо права мого ті уваги Вам подавати. Ні план книжки, ні укладання тексту, ні тон і т. ин. не був відомий нам раніш — все те робилося поза редакцією, і їй довелося мати діло вже з готовим текстом, який в цілому тямущий, написаний з знанням справи, в свій час буде мати, на мою думку, цінне значіння. Соватись вже в виготовлену працю — не в моєму дусі, тим більше, що вже й запізно було. Між іншим можу лише зробити таку увагу: деякі уступи книжки, особливо в кінцевій частині, справляють вражіння перебільшеного сервілізму і також запевнення в лояльності. На мою думку, се зайва річ, бо й без тих запевнень книжка цілком відповідає своїй цілі і представляє українські змагання в об'єктивному світлі. Тим часом деякі уступи власне своїм тоном "жують" "музику" річевого змісту книжки і справляють небажане вражіння на читача-українця, тим більше, що певно й самі автори не хотіли, щоб таке вражіння залишилось од читання сеї основної праці.

Бажаю якнайбільшого успіху їй; дуже жалко, що видання затягується; слід випускати його в світ божий — воно саме на часі.

Стискую Вам руку

З правдивою пошаною

С. Петлюра.

Рукописний оригінал.

ІР НБУВ: Ф. 244. — Спр. 325. — Арк. 1—3 зв.

Написано на бланку редакції і контори "Украинской жизни".

Лист С. Петлюри до С. Єфремова в справі поточних
видавничих проблем "Украинской жизни"

21 березня 1914 року

21/III дня 1914 г.

ВШановний Сергію Олександровичу,

Матеріал до мартовської книжки є; між іншим я пускаю до неї і Ваші "На текуція теми", що запізнались до першої

книжки; даю тільки відповідну примітку; од мартовської книжки можемо Вас увільнити і дати спочинок, а квітневу майте на увазі. Між иньшим я маю намір зробити хоч невелику приємність старому Михальчуку: дати кілька заміток про нього. Обіцяв Корш, через нього Шахматов і Д. Дорошенко. Крім того, маю вже в руках статтю Ярошенка (се ученик Шахматова) про "Что такое малорусская речь?" Мали б і Ви взяти участь у в сій пошані та написати кілька слів. Се, звичайно, в тому разі, коли найдете для себе відповідним.

Коли пришлете грошей — буде добре, бо справи тут не дуже веселі.

Щодо свят, то зараз не можу нічого певного сказати. Мої особисті справи прив'язують мене до Москви; зрештою справа ся в тих днях виясниться.

Хоч про "Раду" Ви й подаєте виправдуючі відомости, але все ж треба признати, що в більшій чи меншій мірі, а її мовчанка, надто під час відновлення передплати, до певної міри одбилась на журналі. Принаймні поведінка "Ради" в свій час чимало викликала в нашому гурті нарікання та здивування. Ну, та минулого не вернеш. Якщо буде час — не забувайте нас рецензіями. Бажаю Вам всього кращого.

Привіт од товаришів.

С. Петлюра.

Рукописний оригінал.

ІН. НБУВ: Ф. 317. — Спр. 1093. — Арк. 1—1 зв.

Написано на бланку редакції і контори "Украинской жизни".

Лист С. Петлюри до С. Єфремова в справі поточних видавничих проблем "Украинской жизни"

1 травня 1914 року

1/V дня, 1914 г.

ВШановний Сергію Олександровичу,

Про справи матеріальні "Укр. Ж" Вам докладно оповіда-

тиме Зіновій Григорович, який збирається бути у Києві 6—7 с/місяця. Я звертаюся до Вас з проханням про підмогу літературну: її од Вас ми давно вже не мали. Отже, сподіваюсь, що до 5 книжки щось дасте, маючи на увазі, що "На текущія теми" давно вже не писали. На всякий випадок посилаю Вам кореспонденцію Кашкарова в "Утро Росії" під заголовком "Оскверненная страна" в надії, що зробите з неї відповідний вжиток і дл "Укр. Ж". Якщо кореспонденції Кашкарова не скористуєте, пришліть її назад, при okazji до неї можно буде повернутись.

Давно рецензій не присилали — може щось дасте?

Бажаю всього кращого.

Ваш С. Петлюра.

Рукописний оригінал.

ІР НБУВ: Ф. 317. — Спр. 1094. — Арк. 1—1 зв.

Написано на бланку редакції і контори "Украинской жизни".

Лист С. Петлюри до С. Єфремова в справі поточних видавничих проблем "Украинской жизни"

16 травня 1914 року

16 мая, дня 1914 г.

ВШановний Сергію Олександровичу,

Як бачите, і на одпочинку не втечете од наших листів. Зіновій Григорович, напевно, прохав уже Вас про матеріал. Сподіваюсь, що пришлете.

Прохаю не забувати й далі. Я виїзду в половині юня з Москви місяців на 1 1/2 на Кавказ лікуватись, отже хотілося б забезпечити портфель редакційний матеріалом. Особлива недостача у мене на передові статті. В плані своїх літературних праць для "Укр. Ж" майте се на увазі і по змозі дайте для юньської книжки щось відповідне.

Якби Ви могли ще когось підбити до писання для н/журналу, бо я вже останніми часами просто безсилий щось путнього в сій справі робити. Пишу, благаю і жодних наслідків не маю: один іспити складає, другий не може, третій обтяжений працею, і від всіх радости мало. Хочу податись в димісію, як кажуть галичане, бо иньшого вихіду не побачиш. Зморивсь серед сіх обставин, яких не подолати, хоч всі сили вживаєш, аби їм не підлягти. Мене не задовольняє стан річей, при якому мусиш пускати до друку не те, що хочеш, а те, що є. Се знижує якість видання, впливаючи на ріжноманітність його змісту, часто надаючи останньому малу цікавість та позбавляючи його тих прикмет, які повинен журнал мати.

Як се не тяжко признатись, а певне з третім роком видання "Укр. Ж" прийдеться ліквідувати.

Отже, хоч з честю слід до кінця дотягти.

А тим часом статей і статей і своїх і иньших.

Всього найкращого.

С. Петлюра.

Рукописний оригінал.

ІР НБУВ: Ф. 317. — Спр. 1095. — Арк. 1, 2.

Написано на бланку редакції і контори "Украинской жизни".

Лист С. Петлюри до С. Єфремова в справі поточних видавничих проблем "Украинской жизни"

31 травня 1914 року

31/V-914

Вельмишановний Сергію Олександровичу,

Статтю одержав і, відповідно до редакційних обставин, зробив над нею невелику вівісекцію.

Вона була потрібна міні як передова, бо нічого иньшого не було — отже, я дав їй иньший заголовок (Вокруг Львовского процесса) і відкинув уваги про Погодина, бо друкую в окремій замітці листи Лозинського, Ваші і Погодина під заголовком "О

вольностях проф. Погодина". В "Утре Росції" (30/V) надрукована стаття Погодина, яку Вам посилаю на той випадок, коли б захотіли з неї зробити якийсь вжиток. Чергове число "Укр. Ж" ми пускаємо подвійне 5—6 з огляду на обставини, в яких зрештою треба дати якусь раду, бо коли обіцянка киян щодо фіксованої суми ламається, то, само собою, викликає звідсіля кризіс журналу і заосмотрюються перспективи та вигляди надалі. Очевидно, що рішаюча роля в сій справі буде належати знов таки киянам, бо припинити видання ми самі і права не маємо і бажання. Особисто міркую, що припинення було б тяжкою втратою для української справи, з якої могли би добре покористуватись лише приятелі наші а ля Погодин, не кажучи вже про більш чорні елементи росіян. Отже, вясняючи питання про долю "Укр. Ж", треба все оце брати на увагу.

Вийшов тут перший № "Народъ и области", але вийшов в такий час, коли ніхто не випускає. Про се видання нічого абсолютно ми не знали. Місцева преса тим часом не реагувала на видання, і я боюсь, коли б з тих заходів не вийшло наслідків, яких менче всього сподівались жертводавці.

З огляду на те, що слідує за 5—6 книжками число "Укр. Ж" вийде теж або подвійне, або в кінці іюня, статтю до нього прохав би подати числа 10/VII на тему з Вашої вподоби. Коли б могли скористуватись виходом "Народъ и областей" для статті, то виручили б мене від обов'язку писати статтю на сю тему. В кожному разі статтю з приводу згаданої справи нам мати потрібно, бо ніяково (не) озватись на неї.

Про згоду сповістіть. Коли когось підіб'єте на статтю — виручите з біди, бо зараз в теці редакції матеріалу — наче миші все згризли, увесь запас, який тільки був, пустив до друку.

З пошаною

С. Петлюра.

Рукописний оригінал.

ІР НБУВ: Ф. 317. — Спр. 1096. — Арк. 1.

Лист С. Петлюри до П. Стебницького про видання в
Петербурзі книги про Галичину російською мовою
16 вересня 1914 року

Вельмишановний Петро Януаровичу,

Я чув про блага діло, задумане петербуржанами, а саме про намір видати на російській мові книжку про Галичину. Вітаючи сей намір, я, в інтересах справи, звертаюсь до Вас з такою пропозицією: видати її, як і "Український вопрос", од імени "Української жизни", а раніш — окремими главами (може не всіма) надрукувати її на сторінках журналу як черговий матеріал.

Поміркуйте про се і сповістіть.

Така комбінація для нас дуже підходяща; так само, гадаю, і для Вас. Надрукувавши деякі глави в журналі, можна б було схоронити набір для книжечки, і се дешевше коштувало б, а для журналу була б вигода велика з огляду на брак матеріалу. Тим часом статті про Галичину — інформаційні — дуже потрібні. Ми взагалі мало писали про неї, коли не згадувати заміток про Наук. Т-во та "Просвіту". А тепер без цього матеріалу не можна нам і соватись у світ, дістати ж його страшенно тяжко.

Порадьтеся про свою комбінацію — благаю — присилайте матеріал. Я про се вчора писав В. В. Садовському. Звертаюсь з таким самим поханням і до Вас. Попрохайте про се і Ол(ександра) Гн(атовича).

Позавчора ми відкрили "Український лазарет" Кобзаря на 15—20 ранених. Дуже гарно його влаштували. Серед ранених вибираємо українців з походження. Гроші для лазарета маємо.

З сердешною повагою С. Петлюра.

Рукописний оригінал.

ІР НБУВ: Ф. 244. — Спр. 327. — Арк. 1—1 зв.

Написано на бланку редакції і контори "Української жизни".

Рецензія С. Петлюри на видання з історії Кубанського
козацького війська

Грудень 1914 року

Извѣстія Общества Любителей изучения Кубанской Области. Выпускъ VI. Подъ редакціей Секретаря О-ва Б. П. Городецкаго. Екатеринодаръ, 1913.

Останній випуск (VI) "Извѣстій" Товариства дослідників Чорномор'я містить в собі чимало цікавого і ріжноманітного матеріалу з обсягу українознавства. Годиться перш за все принотувати совісно оброблену працю Л. М. Мельникова: Я. Г. Кухаренко и Т. Г. Шевченко въ ихъ взаимныхъ отношеніяхъ (стр. 24—72), про яку була вже докладніша згадка в 3 числі "України" (стр. 105—107) і на якій зараз спитись не будемо. Крім сеї статті, уміщено в "випуску" ширшу згадку історика Чорноморського війська Ф. А. Щербини, присвячену пам'яті пр. П. Короленка (помер 6 марта 1913 р.), одного з попередників д. Щербини в справі досліджування історії Чорноморського війська. Згадка написана прихильно до пам'яті небіжчика. З неї довідуємось про життя п. Короленка, нащадка запорожських козаків з роду, перейнятого любовію до свого краю, етнографічного українця, козачого історіографа, що, пробуваючи довший час на посаді архіваріуса Кубанського Краєвого Архіву, витяг чимало з нетрів його цікавих матеріалів та видрукував їх по різних виданнях в формі оброблених монографій та нарисів, а також подавши їх подекуди і в формі передруків з оригіналів. Серед праць Короленка переважають історичні, хоч не цурався він етнографії, історичної географії, пробуючи часом свого талану і в красному письменстві. Серія останніх творів написана на українській мові; з них визначаються "Чернець Лаврін або хутірські беседи" і "Кара Божа", видруковані в "Кубанських Вѣдомостяхъ": "Мертвяки" въ "Казачьемъ Вѣстникѣ".

Більше значіння мають праці, присвячені історії Чорномор'я і головним чином Чорноморського (Кубанського) війська. З-поміж них треба згадати "Черноморцы", "Головатый, Кошевой атаманъ Черноморского казачьего войска," "Некрасовские казаки", "Древнія свѣдѣнія о Межигорскомъ Монастырѣ". Не треба прибільшувати значіння історичних праць Короленка. Для того, щоб бути істориком, йому бракувало відповідних даних: не було освіти, яку він потім з гріхом пополам придбав самотужки, часом не хватало розуміння відрізнити істотне, головне серед сили того архивного матеріалу, який він мав в своїх руках, від другорядного, а часом не маючого жодного значіння, взагалі не було наукового методу при користуванні з історичного матеріалу. Все це одбилося і на розвідках Короленка, присвячених історії Чорномор'я. Не треба шукати в них ширшого соціологічного освітлення подій, бо часом не знайдете там і якоїсь провідної думки, що собою зв'язувала б окремі факти в їх генетичній залежності та послідовності. Короленко, як цілком слушно зауважує д. Щербина, "всегда лишь протокольно передаетъ то, что самъ добылъ въ архивахъ и вычиталъ въ печатныхъ источникахъ". До сеї уваги треба додати, що й переказ історичного матеріалу не завжди небіжчик проводив ясно і зрозуміло. Плутана мова з концелярськими зворотами чимало шкодить у нього ясності думки і легкості викладу. Поза тим усім праці Короленка з історії Чорномор'я не гублять свого значіння, яке полягає головним чином в їх прагматизмі, в реєстрі дотичних відомостей фактичного змісту, на зразок тих, які маємо в "Историческихъ запискахъ о войскѣ Черноморскомъ" А. Туренка, надрукованих у свій час в "Кіевской Старинѣ" (XVII т. 1887 р.) та "Черноморскихъ казакахъ" И. Д. Попка. (Окреме видання 1858 р.). — Минаючи замітку Ф. А. Мигдала "Запорожскія минеральныя воды" (стор. 212—216, в долині річки Убинки, 30 верстов од ст.

Сіверської Владик. З(алізної) д(ороги), віднайдені 1911 р., і совісно оброблену статтю Л. Бобиря-Бухановського "Уловія розвитку и внутрєнній строй сельскаго хозяйства на Кубани" (стор. 217—253), слід спинитись на ширшій розвідці Б. М. Городецького, "Очеркъ развития русской периодической печати на Сѣверномъ Кавказѣ" (стр. 73—166). Для історії російського друкованого слова розвідка д. Городецького буде неабиякою підмогою з огляду на силу фактичного матеріалу, зібраного і обробленого дослідувачем: цікава ся розвідка і тими українськими моментами, які в ній знаходимо. Так, приміром, вже з початку видання "Кубанскихъ Войсковыхъ Вѣдомостей" (1863 р.) редакція містить в них "Бытовые картины. Изъ записокъ неизвѣстнаго" (П. П. Короленка) на українській мові, статті і замітки, присвячені місцевому побуту, археології та етнографії: "Вѣдомости", ставлячи собі завдання бути "правительственнымъ органом", разом з тим, що далі, все більше і більше розширюють свою програму, подаючи в неофіційній частині видання часом цікавий матеріал, що до певної міри порушував уже межі і завдання "правительственного" органу. Росширення програми в значній мірі залежало від редакторів "неофіційної" частини "Вѣдомостей" і так би мовити "попустительства" місцевої військової влади, а головним чином військового отамана Кубанського війська. За часів редагування І. І. Бенетовського в "Вѣдомостяхъ" було уміщено, між иньшим, "Исторические документы Запорожскаго Сѣчеваго Архива" 1889 р.,* під час редагування В. В. Скидана в "Вѣдомостяхъ" були співробітниками відомий український етнограф М. Дикарев, А. Бігдай, О. Білородов, що потім якийсь час жив в Галичині і брав участь в українських виданнях, і М. М. Мельников, що потім став сам редактором "Вѣдомостей", об'єднавши в своїх руках і функції цензора їх. (1897—1902 р.р.). Часи редагування "Вѣ-

* А. А. Скальковського. — В. С.

домостей" д. Мельніковим, надзвичайно цікаві для характеристики відносин місцевої влади до військового органу і тих корективів до сих відносин, які знаходило потрібними провадити міністерство внутрішніх справ. Отже, ген. Малама, яко представник вищої влади на Кубані, заявивши себе прихильником "гласности", не раз висловлював бажання, щоб газета "заглядала по можливості у всі кутки місцевого життя, освітлюючи його потреби та показуючи засоби для задоволення їх" (стр. 146). Редактор поняв віри йому і справді зумів реформувати "Правительственный органъ" до рівня поступової провінціальної газети. Само собою зрозуміло, що видання "Вѣдомостей" з тим напрямком, який надав йому редактор — він же і цензор, — не могло тягтись занадто довго. Посипалися уваги з боку міністерства в зв'язку з невідповідним напрямком "Вѣдомостей" та уміщенням в них такого ж невідповідного матеріалу. Одна з таких міністерських уваг зв'язана з переслідуванням українського слова і на ній слід довше спинитись, тим більше, що вона мала певні наслідки щодо дальшої долі українського слова на сторінках "Вѣдомостей". В числі 28 "Вѣдомостей" за 1902 р. було надруковано оповідання з життя кубанських козаків під заголовком "Білько", в якому дієві особи розмовляють між собою по-українському. І ось, "Главное Управление по дѣламъ печати" звертає увагу на сю провину редактора: "На основаніи Высочайшаго повелѣнія, послѣдовавшаго 18—30 мая 1876 года и сообщенаго губернаторамъ въ циркулярѣ главнаго управления по дѣламъ печати 23 іюня 1879 г. за № 3570, печатаніе произведеній изящной словесности на малороссійскомъ нарѣчїи разрѣшено лишь подѣ тѣмъ условіемъ, чтобы въ нихъ не было допускаемо никакихъ отступленій отъ общепринятаго русскаго правописанія и чтобы разрѣшеніе на печатаніе такого рода произведеній давалось не иначе, какъ по разсмотрѣніи рукописей въ главномъ управленіи по дѣламъ печати. Между

тѣмъ въ № 28 "Кубанскихъ Областныхъ Вѣдомостей" напечатанъ фельетонъ подѣ заглавіемъ "Білько", большая часть котораго изложена по-малороссійски (т. е. діалоги), при чѣмъ допущено и отступленіе отъ общепринятаго русскаго правописанія употребленіемъ въ текстѣ буквы і тамъ, гдѣ слѣдова-ло би ставити букву и". Наслідкомъ сього епізоду була заборона друкувати щось по-українському в "Вѣдомостяхъ": "Генераль Малама, получивъ изложеннаго содержания бумагу, положилъ по ея поводу такую резолюцію: "Ничего не печатать на малороссійскомъ нарѣчїи". Через деякий час (25 мая) редактора Л. Мельнікова було усунуто з посади з наказу міністра Сипягина. Автор розвідки, над якою ми спинились трохи довше, виясняючи заслуги редактора (який в той самий час, як згадано вище, був і цензором!), підкреслює, між иньшим "значительное расширение мѣста на столбцахъ газеты для статей по малорусской этнографіи и по исторіи того движенія, которое извѣстно подѣ названіемъ украинофильства (Sic!). Въ этомъ безусловно заключается немалая заслуга редактора въ краѣ, который населенъ преимущественно малороссами" (стр. 153).

Стаття Г. М. Концевича "Чумаки въ народныхъ пѣсняхъ" (стр. 167*—160), цікава головним чином збіркою пісень чумацького циклу, записаних по різних станицях Чорномор'я. В статті свящ. І. Максимова "Бытовья черты духовенства Старой Черноморіи" (стр. 191—211) можна знайти чимало матеріалу для характеристики місцевого духовенства, його відносин до населення та до місцевої влади. Варто одмитити між иньшим ті нарікання, які стягало на себе духовенство од місцевої вищої влади за шлюби "женщинъ и дѣвокъ"-чорноморок з не козаками. Чорноморські козаки мало не до половини ХІХ ст. відчували дошкульну недостачу в жінках — "умаленіе въ войскѣ пола женскаго толико для многихъ хо-

* очевидно "157". — В. С.

лостяхъ, для вступленія въ бракъ нужнихъ" — і всі міри вживали, аби якомсь зарадити лихови "дабы не принадлежащіе войску люди не могли вступать въ бракъ съ вдовами и дочерьми сословія войска сего". Військова власть зверталась до єпархіального владика, той слав відповідні суворі накази місцевому священству, але панотці чорноморські видко мало слухались тих наказів і вміли уникати од кар за непослушенство. Як самі не вінчали, то відбували заручини молодих і давали їм на руки посвідчення про се, а з цими посвідченнями молоді знаходили вже собі панотця десь поза межами Чорноморя в сусідній єпархії.

Крім бібліографії на книжки, що так чи инакше стосуються місцевого краю, в "випуску" знаходимо 1) "библиографическій обзоръ литературы о Сѣв. Кавказѣ за 1904 г.", 2) Список докладів, читаних на засіданнях Товариства "любителей изучения Кубанской Области" за 1898—1913 р.р. і чимало портретів, між иншим Я. Г. Кухаренка, Шевченка (з автопортрета, подарованого поетом Кухаренкови) і ин. Цілий випуск справляє гарне вражіннє, як цікавістю уміщеного в ньому матеріяла, так і совісним обробленнєм останнього. Будемо бажати кубанському товариству дослідників і далі проводити свою корисну для науки працю в такому ж напрямку.

С. Петлюра.

Україна (Київ). — 1914. — Кн. 4. — С. 109—112.

Лист С. Петлюри до М. Сумцова з проханням підтримати публікацію в "Украинской жизни" циклу статей про Галичину
23 січня 1915 року

23 января дня, 1915 г.

Вельмишановний Микола Хведоровичу —

Звертаюсь до Вас з проханням, сподіваючись, що Ви — в часи люті для нас — не одмовите здійснити його.

Маємо намір дати цілий ряд статей про Галичину та освітити життя тамошніх українців по можливості з ріжних боків.

Отож прошу і Вас в сій справі допомогти нам. Дуже бажаною була б стаття, напр., на тему: "Вкладъ галицких украинцевъ въ науку украиноведенія"; коли ся тема занадто широка, можно було б звузити її, подавши замітку про те, що зроблено галицькими вченими на полі етнографії або історії української літератури. В останньому разі можно розбити статтю на дві частини, подавши окремо замітку(для одної книжки) про історію літератури.

Велика дяка буде од нас Вам, якщо знайдете час для статті в "Укр. Ж".

З глибокою до Вас пошаною С. Петлюра.
Р. С. Сповістіть!

Рукописний оригінал.

ЦДІАУК: Ф. 2052. — Оп. 2. — Спр. 43. — Арк. 1.
Написано на бланку редакції і контори "Украинской жизни".

Лист С. Петлюри до П. Стебницького в справі видавничих проблем "Украинской жизни"

25 лютого 1915 року

Вельмишановний Петро Януаровичу,

"Украинский вопрос" я вже передав видавництвові, — передано друкарні до набору. Умови я ще не підписував. Щодо кількості примірників, то, очевидно, що видавництво схилиється до 2.000. Принаймні в розмовах моїх з деким із членів Правління саме сю цифру називали. Яка Ваша в сій справі думка? Сповістіть, і я вже після цього буду знати, як поводитись. Формат і обклашка — такі самі, як і в "Галичині".

Що до книжки "Галичина etc", то поки що вона йде непогано. Зі складу видавництва вийшло вже 1.400 примір-

ників: дещо за готівку — інші на комісовий продаж, — але рахунків, звичайно, підводити ще не можна.

З одгуків газетних я читав поки що в "Кієв. мысли" досить прихильну рецензію. Кажуть, що се "найкраща" книжка на тему про Галичину. Швидко можуть бути рецензії в "Голосі Москви", до речі, ся починає частіш і частіш озиватись на наші справи в прихильному для нас напрямку. "Голос минувшого" замовив рецензію на н/журнал М. Чубінському. Що буде нового в сій справі — сповіщу.

Статтю одержав — дякую. Напевне до II книжки й піде. Друкарня дуже задержує нас; лаємось, але й лайка мало помагає.

Третю книжку є намір присвятити пам'яті Корша. Клопочусь, щоб було більше матеріалу на сю тему. Сьогодні ж звертаюсь і до Шахматова дати замітку. Чи не могли би Ви або Ол. Гн. дати згадку про участь Корша в перегляді українського тексту Євангелія. Наскільки пригадую, Корш завше з приємністю згадував зустрічі і спільну працю з "євангелістами". Так ото може б можна було сей момент в біографії Корша вияснити в невеликій замітці? Якщо згодиться се зробити — то прошу мати на увазі, що термін для мартовської книжки — 7—10 марта.

В неділю 1/III ми шануємо пам'ять Корша в з'єднаному зібранні "Кобзаря" і Укр. Секції, але не певні, що дозволить адміністрація.

Одночасно я повертаю на Ваші руки 50 крб. із тих 100 крб., що Ви прислали міні за працю біля "Галичини, Буковини та Угорської Русі". В одному з своїх листів, коли ми виясняли сю справу, я писав, що 50 крб. буде досить за мою працю. Отже, й тепер я стою на своєму. В зв'язку з цім я довідався, що "Задруга", очевидно, не знаючи наших з Вами умовин що до матеріальної компенсації моєї праці, постановила заплатити міні по 5 крб. з аркуша за читання редакційної коректури. Се начеб така вже практика і правило у "Задруги". Маючи на увазі, що 50 крб. моя праця і без того

вже винагороджується, а також, щоб не збільшувати видатків на видання книжки, які прийдеться розбивати пополам між видавництвом і нами, я од гонорару за читання коректури одмовився. Думаю, що так краще для справи, бо може прийдеться й далі мати якісь справи з видавництвом, отже не слід одбивати у нього охоти до видання наших книжок великими тиражами.

Бажаю Вам всього кращого. Сповістіть, чи можна подати матеріалу на згадану тему про Корша?

Ваш С. Петлюра.

Р. С. Відповідно до Вашого листа коректури будуть посилатися на В/адресу.

Рукописний оригінал.

ІР НБУВ: Ф. 244. — Спр. 328. — Арк. 1, 2 зв.

**Лист С. Петлюри до С. Єфремова в справі видання спеціального числа "Украинской жизни", присвяченого Ф. Коршеві
25 лютого 1915 року**

25 лютого 1915 г.

Вельмишановний Сергію Олександровичу,

Маємо на увазі присвятити 3 книжку пам'яті Корша. Якщо можливо, дайте статтю "Корш і українство", притягнувши до неї, звичайно, матеріал, уміщений небіжчиком на сторінках "Укр. Ж". Дуже потрібно, щоб таку статтю написали Ви. В проєкті 3—4 статті про Корша. Звертаюсь і до Шахматова в сій справі. Якби Ви через щось не могли написати, попрохайте Андрія Васильовича замінити Вас, але стаття з Києва на тему "Корш і українство" — обов'язково потрібна.

А як же стаття про Драгоманова і москвофільство?
Всього найкращого.

Ваш Петлюра.

Р. С. Привіт од товаришів.

Що нового? Справді професора висилають в Сібірськ? В неділю 29-го уряджуємо збори "Кобзаря" і "Укр. секції", присвячені пам'яті Корша. Як справи з виданнями Наук. Т-ва?

Рукописний оригінал.

ІР НБУВ: Ф. 317. — Спр. 1097. — Арк. 1.

Написано на бланку редакції і контори "Украинской жизни".

ЧАСТИНА II
1917—1920 РОКИ

Звернення Українського Генерального Військового Комітету до народу з проханням підтримати матеріально формування національної армії

До 3 жовтня 1917 року

Відозва Генерального Військового Комітету

Український Військовий Генеральний Комітет видав таку відозву в справі допомоги нашим воякам на фронті:

Народе Український!

Саме тоді, як відроджується до нового життя наш край, саме тоді, як Українська Центральна Рада стала найвищим органом на Україні, а Генеральний Секретаріат її бере до своїх рук розпорядчу владу, щоб порядкувати всією Україною й завести той лад, якого хочуть люди наші, саме в сей час велика відповідальність спадає на Українців-вояків, що боронять нашу землю од ворога.

Зараз цілий ряд дівізій і корпусів на фронті перетворюються в Українські, отже, незабаром матимемо велику національну армію. З усіх усюд поспішають до сих дівізій та корпусів Українці солдати і офіцери. Тисячами і десятками тисяч їдуть українці до своїх братів в українські дівізії, щоб стати з ними плече до плеча і не допустити до загибелі добра нашого і бути тою непорушною скелею, об яку розіб'ються напади противника.

Український Військовий Генеральний Комітет вживає всі сили, щоб якнайкраще і найшвидче допомогти нашому рідному війську і тим спасти і впорядкувати нею справу його добробуту.

Допоможіть же, брати, і Ви нам в сій справі. Зогрійте любов'ю Вашою синів і братів Ваших, що на фронті в Українських дівізіях боронять наш край і життя своє оддають для нього; покажіть їм, що Ви пам'ятаєте про них. Допоможіть тим жінкам солдатів, що спинились зараз без помочі і не мають

змоги впоратись з хазяйством. Збирайте зокрема для наших Українських дівізіій подарунки, і все, що Ви дасте і пожертвуєте, все це ми перешлемо нашим воякам-братом на фронті.

Хай кожне село та деревня не забудуть про своїх: жінка про чоловіка, батько про сина, діти про батька, що далеко од рідної сторони пробуває в окопах.

Жертвуйте гроші, хліб, рукавиці, наушники, полотно, онучи, теплу одягу на осінь та на зиму, шапки, теплі штани, жилетки, тютюн, мило, сало і всякі харчі — за сорочку, за кусок рідного хліба, за все од щирого серця подякують вони батьків, жінок і дітей своїх.

Налагодьте і організуйте се діло широко по селах, містечках по всій нашій Україні. В кожному селі голова (староста) сільської громади повинен взяти на себе обов'язок, вибравши людей (комісію), піти по хатах з проханням жертвувати, хто що може, записуючи в список, хто що подарував, а зібравши всі ці подарунки при одному спискові перепроводить до волосної ради (волости), другий список з повідомленням надіслати до Києва в Український Генеральний Військовий Комітет і третій список лишити у себе для контролю.

Волосна Рада (волость) першим ділом повинна розповсюдити ці відозви, а далі ужити всіх заходів для збирання подарунків, зорганізувавши комісію до прийома і одправки до повітової Ради, а од повітової до губерніяльної.

Все це при трьох списках треба отправлять і сповіщати в Український Генеральний Військовий Комітет. В кожному селі, кожній волосній, повітовій, губерніяльній Раді ця комісія повинна існувати завше і якомога більше брати на увагу, щоб подарунки-пожертвования подавались щиро і негайно, бо Ваші чоловіки, брати, сини, радісно вітаючи Вас, чекають подарунків, зарані щиро дякуючи.

В місцях, де подарунків збереться велика сила, де Ради не зможуть управитись самі з передачею Генеральному Коміте-

тові, радимо негайно сповістити про це Комітет, який вишле свого прийомщика.

Росповсюдьте цю відозву в десятках і сотнях тисяч примірників, розклейте її скрізь, на станціях залізниць, пристанях, зверніться до комісарів, повітових і сільських комітетів, щоб з хати до хати поширити цю відозву і з рук до рук передати її, щоб вона стала відомою по всій нашій землі і щоб на неї з щирим серцем і опікою одгукнулась ціла Україна.

Голова Комітету Петлюра

Народна воля (Київ). — 1917. — 3 жовтня.*

Интерв'ю С. Петлюри після його повернення з фронтових українських з'їздів

До 14 жовтня 1917 року

Розмова з генеральним секретарем С. Петлюрою.

Наш кореспондент розмовляв учора з генеральним секретарем військових справ С. Петлюрою, який вернувся з двох військових українських фронтових з'їздів, що відбулися в Бердичіві і в Мінську.

Генеральний секретар говорив про свої вражіння од з'їздів і заявив, *що українські народні маси виставляють багато більші і ширші національні домагання, ніж наші політичні провідники.*

Українські солдати — каже генеральний секретар, — змінилися дуже за скілька місяців революції. Між ними зміцнилося дуже почуття організації і єдності і збільшилась свідомість в національних та політичних справах. Організації українських вояків на фронті стали міцніші, а також вимоги і тон організованих вояків підвищились значно. Українські вояки вірять твер-

до, що їх справедливі домагання мусять бути справджені, що нема вже повороту з дороги до їх мети — Вільної України.

Коли українські солдати почули про той непорядок, що робиться на Україні чужим військом, вони стали ще більш рішуче домагатися, щоб краєва власть на Україні взяла все діло в свої руки, і щоб временне правительство не мішало їй порядкувати нашою землею.

Вояки твердо вірять, що тільки Центральна Рада, її Секретаріат, необмежений з Петрограду, спасе народ од нещастя — бо знають, що в Центральній Раді сидять їх рідні брати і батьки — селяне і солдати.

І для того військові з'їзди обіцяли піддержувати усіма своїми силами Центральну Раду.

Серед українських вояків замітна велика жажда освіти. Командіри армій і корпусів передають прохання солдат про освітні курси на рідній мові.

Крім того, треба одмітити довірря солдат до українських офіцерів, бо ті офіцери, які самі вийшли з простого народу, не цураються ні мови, ні звичаїв народу. Через те в українських частях є більш порядку та організованости.

Українські фронтові з'їзди виявили, що велика більшість українських вояків бере діяльну участь в українських соціалістичних партіях і що соціальні та політичні кличі серед них так само живучі, як серед широких, не військових, трудящих мас.

Український вояка почуває тепер в собі достоїнство громадянина України — і він вимагає рішучих заходів для того, щоб завести на Україні порядок — особливо на західних дорогах. Отсе все наша краєва влада мусить мати на увазі.

Слід ще згадати про "статут порядку", який виробляється самими солдатами і який зміцнить організацію українських частин.

Я, каже Генеральний Секретар, тішуся і радію, коли згадаю за свідомість нашого вояцтва, і вірю, що українські вояки

* Співробітники газетного відділу Національної бібліотеки України імені В. Вернадського підготували список публікацій С. Петлюри в роки Української національної революції, який невдовзі вийде в світ. — В. С.

розумною і організованою роботою приведуть нашу рідну землю до повної волі, якої не одбере ніякий ворог.

Народна воля (Київ). — 1917. — 14 жовтня.

Виклад промови С. Петлюри на 3-му Всеукраїнському військовому з'їзді

До 22 жовтня 1917 року

Промова С. Петлюри

Після промови Винниченка виступив на трибуну серед гучних привітань генеральний секретар військових справ С. Петлюра. На залі чути оклики "Слава першому воєнному міністрові". Самостійники вигукують проти Петлюри, немов би то він нічого не зробив.

С. Петлюра говорить: "Генеральний Військовий Комітет є плоть од плоти і кість од кости Вашої. Він має стільки сили, скільки у Вас єсть. І зробив стільки, скільки у Вас було організованости. Але яка б не була робота Комітету, він чує тепер твердий ґрунт під ногами".

Вказавши на те, що наше вояцтво, це переодягнені селяне і робочі, промовець закликає з'їзд виробити єдність думки з нашим найвищим органом — Центральною Радою. "В тій Центральній Раді засідають представники українського трудящого народу. Наше слово мусить бути для нас законом.

Коли ми говорили про анархію і безладдя, то я скажу, що тільки ми самі спасемо наш рідний край. І зробимо це тоді, як українські частини будуть мати у себе порядок. До того порядку і до праці кличу Вас."

Гучні оплески і привітання, і вигуки подяки почувались серед вояцтва.

Народна воля (Київ). — 1917. — 22 жовтня.

**Перший статут збройних сил УНР, підписаний С. Петлюрою
17 грудня 1917 року**

Статут української народньої армії,
затверджений 17 грудня військовим
генеральним секретарем С. Петлюрою

Постійне військо до цього часу було засобом панування буржуазних класів, відбираючи у трудового люду величезну кількість сил і засобів. Українська Народня Республіка мусить прямувати до скасування всякого насильства, а значить і одного з найбільших засобів насильства — армії. Але поки иньші сусідні народи, що оточують Україну, не скасують своїх армій і можуть загрожувати незалежности України, доти Україна мусить мати армію сильну настільки, щоб отбити можливі напади на республіку і охороняти свою свободу. Але ця армія мусить бути переформована в народню міліцію, як тільки запанує мир зовнішній і внутрішній, і міжнародні стосунки дозволять перейти до подібної демократизації армії.

Розділ I. Загальні права і обов'язки.

1. Кожен громадянин Української Народньої Республіки повинен захищати свій рідний край, життя і добробут його мешканців від нападу ворогів.

2. Кожен громадянин, що стоїть в лавах армії Української Народньої Республіки, носить назву "козак".

3. Козаки всіх родів зброї українського війська рівні в своїх громадських правах і однаково відповідальні за свої вчинки перед законом Української Народньої Республіки.

4. Не може бути ніяких привілегованих частин і ніякі окремі часті і роди зброї не користуються особливими правами і привілеگیями перед иньшими.

5. Всі вояки Української Народньої армії поза службою користуються в повній мірі і необмежено всіма громадськи-

ми правами, здобутими революцією, звичайно виконуючи всі обов'язки вільного громадянина Української Народньої Республіки.

6. На службі, муштри, в бою кожен козак користується правами і несе обов'язки в зазначених в цьому та інших (як то муштровому, польовому і др.) статутах відповідно своєму службовому становищу.

7. Звання офіцера в Українській Народній армії касується, а службове становище визначається дорученими йому обов'язками.

8. Поступ в службовім становищу кожного козака залежить тільки від його службової здібності, гідності військової, порядності, освіти і знання військової справи; а тому кожен козак може посуватись з одного ступеня служби на другий згідно з зазначеними умовами.

9. Назви козаків по посадах: а) козак, б) ройовий, в) чотар, г) бунчужний, д) півсотенний, е) сотник, є) курінний, ж) осаул, з) полковник, і) отаман бригади, и) отаман дівізії, к) отаман корпусу і так далі.

10. В Українській Народній армії в межах полку і всякої іншої окремої частини на всі посади, крім осаула, козацька старшина призначається отаманом частини.

11. На всі посади, починаючи з осаула і вище, козаки призначаються наказами по військовому Генеральному секретарству.

12. Військові ради мають право мотивованого отводу осіб командного складу в порядку, зазначенім в статуті військових організацій.

13. При призначенню на посаду, а також при переводі з одної посади на другу відповідні ради дають атестацію про службу і діяльність козака.

14. Вся старшина, що призначена до введення цього статуту, вважається затвердженою на своїх посадах і може бути усунена тільки в порядку, зазначенім в цьому статуті.

Розділ II. Відносини між козаками і старшиною.

15. Найголовніша сила кожної армії є порядок, організація і дисципліна, що може бути тільки тоді, коли всі козаки, крім загальної чесноти, будуть чесні і щирі в виконанні своїх службових обов'язків.

17. Службові обов'язки на козака-українця накладає не старшина, а рідний край, і через те зрада їх є зрадою рідного краю.

17(а). Кожен козак повинен виконувати обов'язки тільки в межах своєї посади (наприклад: полковник не може бути телефоністом, а звичайний козак не може командувати полком).

18. Кожен козак повинен виконувати накази своєї старшини негайно і безодмовно, крім тих, що явно суперечать законам Республіки і можуть принести їй шкоду.

19. Відповідальність за наслідки наказу несе той старшина, що віддав наказ.

20. Кожен козак повинен вислухати наказ старшини мовчки і якщо з'являється сумнів щодо законності розпорядження, — перепитати; після пояснення і ствердження наказу виконувати його безодмовно, коли пояснення з'ясує законність розпорядження; в противному разі негайно докласти вищому старшині.

21. Кожен козак відповідає як в дисциплінарнім порядку, так в відповідних випадках по суду за невиконання законного наказу, пам'ятаючи, що невиконання військового наказу часом може привести до загибелі багатьох людей і руйни військової справи.

22. Кожен козак, звертаючись до старшого, як то було в наших запорожським і лейстровнім війську, повинен казати "пане" і називати його посаду ("пане ройовий", пане полковнику і таке інше).

23. Кожен козак, коли він займає посаду старшини, повинен обходитись в приватнім житті з підлеглими йому козака-

ми, як рівний з рівними, а на службі сердешно, але рівночасно, непопускаючи непорядку і вимагаючи ретельного і безодмовного виконання своїх наказів.

24. Старшина, котрий не зверне уваги на порушення порядку йому підлеглими козаками, відповідає за це по закону, бо тим самим він попускає нищити силу Української Народньої армії, а з нею і всього рідного краю.

25. Злочинства, що порушують порядок армії, крім звичайних вчинків, є: відмова від виконання наказів, лінивство, п'яцтво, азартна грошова гра, спізнення на службу і друге порушення військового порядку.

26. Вся старшина відповідальна за муштрову і бойову підготовку своєї частини, за військову освіту, гідність і бойову здібність підлеглих козаків. Вся старшина повинна вжити весь свій вплив, щоб привести козаків до доброго товаришування поміж собою, до їх тісного з'єднання.

27. Військові ради повинні допомагати старшині в виконанню її великої і важкої праці.

28. Дисциплінарна влада відносно козаків належить відповідним радам.

29. Коли рада в цілому, чи окремі її члени не вживуть всіх заходів, не використають своєї дисциплінарної влади для установлення порядку, вони відповідають по закону як за бездіяльність влади.

Увага: компетенція рад в наложенню дисциплінарної кари визначається в статуті рад.

30. В становищу бою, перед лицем ворога, отаман має право силою примусити кожного до виконання своїх бойових розпоряджень.

Ради і суди.

31. Великою силою в підтримуванні в Народній Українській армії міцного порядку повинні бути виборні військові ради і суди, котрі існують по окремих статутах.

Форма одяжі.

32. Всі козаки на службі носять установлену для всієї Української армії особливу форму.

Увага: Зразки форми затверджуються військовим генеральним секретарем.

З огляду на переходовий революційний час, зараз не може бути вироблено постійного і повного статуту, тому ці короткі правила треба вважати тимчасовими. І до них може бути зроблено відповідні додатки і зміни, яких буде вимагати життя і потреби часу. Ініціатива додатків і змін належить раді військових депутатів і генеральному секретарству. Затвердження ж їх одбувається в звичайнім законодавчим порядку.

Народна воля. — 1917. — 20 грудня.

Звернення Київської губернської управи на чолі з С. Петлюрою до громадянства України щодо впорядкування могили Тараса Шевченка у Каневі

17 липня 1918 року

Найпершим таким признаним генієм Українського Народу є Т. Г. Шевченко, який в своїх натхненних творах, мов дорогі перлини, зібрав всі жалі-скорботи, всі радощі, бажання і стремління свого рідного народу. Щороку могилу Шевченка одвідує безліч прочан, яких кличе туди невмируща слава великого Кобзаря України і пошана до його пам'яті.

Вся історія визвольного руху Українського нерозривно зрослась з великими заповідями, зоставленими нам Т. Шевченком.

Ось через що найпершим нашим обов'язком повинно бути вшанування пам'яті Шевченка через упорядкування його славної могили, чого раніше не можна було зробити, дякуючи відомим всім умовам Московського панування над Україною.

Ще торік Губерніальна Управа разом з Канівською Повіто-

вою Управою та Канівською Мійською Управою зробила спільними силами дещо, щоб Могила Кобзаря виглядала краще та щоб їй не загрожувала небезпека. На сей рік намічено працю в цьому напрямку значно розширити. Отже, мається на увазі:

1) Деякі місця на території могили засадити деревом і всю територію могили аж на горі, так і внизу обгородити дротом.

2) Виконати деякі дренажні та меліоративні роботи, засадивши гору де треба травами та квітами.

3) Викопати колодязь з подачою води на гору.

4) Поробити стоки для спуску води з гори, а на горі поладнати стежки, поставивши де треба цементові лавки та столики.

5) Поглибити фарватер Дніпра біля наміченої пристані "Могила".

6) Поставити пристань біля "Могили".

7) Об'явити конкурс на стильну ограду біля Хреста на могилі в стилі Хреста.

8) Зробити під Хрестом новий гранитний високий постамент.

9) Впорядкувати книжний кіоск і тимчасові помешкання для прочан і туристів.

10) Причепурити хату на горі біля Могили, влаштувавши в ній бібліотеку, читальний зал і кабінет для праці письменників і художників.

11) З'єднати Могили телефоном з Києвом і організувати доставку пошти через заснування літньої поштово-телеграфної контори.

12) Зробити дамбу од Канева до Могили і шосе і т. и.

13) Опорядити в Українському стилі плавучу гостиницю під горою.

14) Улаштувати на острові проти Чернечої гори пляж, завести човни.

15) Відкрити спасательну станцію і ин.

Київська Губерніальна Народня Управа, з постанови Губерніальної Ради, зробила вже відповідні заходи, щоб як слід наладити справу з достойним впорядкуванням могили Шевченка.

Але Київська Губерніальна Народня Управа не в силі взяти

всіх розходів в цій справі і тому звертається до всіх урядових і громадських установ України, аби вони також відгукнулись і допомогли своїми жертвами на впорядкування Могили великого Співця України, бо це є свята повинність усього Українського Народу. Гроші просимо надсилати по адресі: Київ, Губ. Народня Управа, В. Володимирська, №33.

Голова Губерніальної Народньої Управи С. Петлюра.

Члени: Г. Кіріченко, Д. Одрин, П. Пожарський, І. Сніжний, М. Стасюк, П. Тележко, А. Фещенко, В. Химерик.

Уповноважений Губерніальної Управи по догляду над Могилою Т. Шевченка В. Королів-Старий.

Провесінь. — 1918. — 17 липня.

Лист С. Петлюри до дружини з ув'язнення щодо ситуації з його арештом гетьманською владою

Липень 1918 року

Дорога Оля,

Ще нічого не можу розібрати. На моє запитання про причини арешту відповідають: боїмось, що будете агітувати проти гетьманства. Але се розмова з фігурами другорядними. З фігурами більш значними не бачився. "Живу в двірці".

Цілую тебе і Лесіка. Твій Симон.

Рукописний оригінал.

ЦДАВОВУ: Ф. 3809. — Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 4.

Передмова С. Петлюри до перекладеної ним в ув'язненні на українську мову книги С. Колет "Королева Беатріса"

1918 рік

Передмова

Сидючи у військовій тюрмі з ласки українського уряду та під охороною німецьких вояк і проводячи в вимушеній бездіяльно-

сти дні та ночі, довгі, нудні і безкраї, я випадково натрапив на роман С. Колет "Королева Беатріса". Просто, часом примітивно оповідає авторка про перемогу ідеї демократії і пріоритету народу в державі, та в оцій простоті і в фабулі романа і тої дії, що розвиває авторка перед очима читача, є щось захоплююче, приваблююче. Ця привабливість нагадує привабливість самої ідеї демократії. Через тисячні перепони, зустрічаючи шипи та терни на своєму шляху, простує ця ідея по цілому світі до своєї перемоги. Падають оборонці її не раз і не два, наражаючись на перепони, що ставлять їм володарі світу і окремих народів, але знову піднімаються, як оті каменярі з чудового віршу І. Франка, що своїми власними кістками міцний торують "гостинець", маючи певність, що аж після них "прийде добро нове, життя нове у світ". Величаві, одвічні ідеї не гублять своєї внутрішньої привабливості, своєї сили чарівної од того, що часом їм не щастить зреалізуватись, що передчасно намагаються втілити їх в реальні форми. Така ідея "знову оживає і сміється знову". До таких ідей належить і ідея демократії. Одвічна вона, повна невичерпаної сили і непереможної правди.

Авторові оціх рядків здавалось, що роман д-ки Колет тепер, коли український книжний ринок збільшується і впитує в себе, як губка, все, що є кращого з світової літератури, теж не буде зайвим, а знайде свого читача і допоможе плеканню в свідомості нашого громадянства отої ідеї демократії, якій присвячено цей роман. А тим самим і я спокутую свою вину перед громадянством за вимушену бездіяльність. Оціми міркуваннями керувався я, зважившись перекласти роман д-ки Колет на українську мову та запропонувавши його до читання нашому громадянству.

С. Петлюра.

Рукописний оригінал.

ЦДАВОВУ: Ф. 3809. — Оп. 1. — Спр. 6. — Арк. 3.

Лист С. Петлюри до дружини після звільнення з ув'язнення

Без дати

Оля,

Я вже випущений з наказу ясновельможного Гетьмана, з яким мав досить цікаву розмову. Земська конференція послала делегацію про мій арешт до Скоропадського і настояла на увільненню. Зараз я на засіданню конференції земських делегатів.

Цілую тебе і Лесіка.

Твій Симон.

Рукописний оригінал.

ЦДАВОВУ: Ф. 3809. — Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 6.

Відозва від штабу українських республіканських військ після бою під Мотовилівкою

14 листопада 1918 року

Офіційно.

ВІД ШТАБУ УКРАЇНСЬКИХ РЕСПУБЛІКАНСЬКИХ ВІЙСЬК

Арміями українського народу зайнята ПОЛТАВА, ХАРКІВ, КАТЕРИНОСЛАВ. Передові частини стрільців наближаються до Києва. Під Васильковом 14 листопада розпочався бій. Перший загін добровольців розбитий. Убито до ДВОХСОТ. Багато поранено. Нам дісталась гармата і ВІСІМ кулеметів. З нашого боку троє вбитих і дев'ять поранених. Німці допомагають нам зброєю, робітники загальним страйком. Солдати-селяни з радістю озброюються. Мобілізовано до 30 тисяч селян і озброєно. Сердюки кидають добровольців і перебігають до нас цілими десятками.

Отаман всіх військ ПЕТЛЮРА.

Начальник Штабу Отаман Осецький.

Переклад з російської.

ЦДАВОВУ: Ф. 3809. — Оп. 1. — Спр. 6. — Арк. 4.

Звернення Головної Команди Українських Республіканських військ, очолюваної С. Петлюрою, до українського народу

16 листопада 1918 року

НАРОДЕ УКРАЇНСЬКИЙ.

Повіdomляємо Тебе про дуже важні події.

Тепер, коли вже затихає вогонь воєвiтньої війни і коли всі народи світа самовизначаються, стають повноправними господарями своїх національних земель, тільки в одній Україні **УЗУРПАТОР НАСИЛЬНИК СКОРОПАДСЬКИЙ**, захопивши владу за допомогою чужих штікiв, кров'ю та вогнем залив Україну та ще до того в цю велику хвилю хоче наш Рідний Край і нашу землю оддати в вічну неволю Москві. Щоб осягнути це, він покликав до влади московських міністрів з поміщикiв та старих прислужників царського уряду і осмілившись оповістити про те, що наш родний, Вільний Край знову має підпасти чужій московській владі. Такої ганьби і такого сорому не може стерпіти наш Український Народ і повинен однодушно повстати проти ката і обманщика, що протягом кількох місяців дурив увесь Народ, немовби він хотів добра і державної незалежності України.

З огляду на те утворилося нове **УКРАЇНСЬКЕ РЕСПУБЛІКАНСЬКЕ ПРАВИТЕЛЬСТВО**, під владу якого вже перейшли всі вірні України військові частини. Правительство це зложилось на основі порозуміння всіх соціалістичних і справді демократичних українських партій.

Супроти цього:

Оповіщаємо населенню України, що отсім касується і нищиться гетьманський уряд, установлений німецькими генералами та поміщиками.

Касуються всі закони і розпорядження, видані гетьманським урядом, і повертаються назад закони, **ВИДАНІ**

ПЕРШИМ РЕСПУБЛІКАНСЬКИМ УРЯДОМ УКРАЇНИ.

Заборонюється виконувати які б то не були розпорядження і його правительства, як центрального, так місцевого.

Всю урядову владу на землях України бере в свої руки Українське Республіканське Правительство.

Це Правительство дає поруку народові, що **ЗЕМЛЯ БУДЕ ЙОГО ВЛАСНІСТЮ ТА ЩО ВІКИ ВІЧНІ ЗНОСИТЬСЯ І КАСУЄТЬСЯ НА ЗЕМЛЯХ УКРАЇНИ ВЕЛИКА ПОМІЩИЦЬКА ПОСІЛІСТЬ, ЩО ССАЛА КРОВЬ З РОБОЧОГО ЛЮДУ.**

Робітникам дається порука 8-годинного робочого дня і достойної вільних людей винагороди за працю, а також поруку грошевої безпеки тим, хто загубив здатність до праці через хворобу, або старість.

ВІДНОВЛЯЄТЬСЯ ВОЛЯ-ВІРИ І СОВІСТИ, ВОЛЯ СЛОВА І ОРГАНІЗАЦІЙ, а народам, що утворюють національну меншість на Україні, — **ПРАВО НАЦІОНАЛЬНОЇ АВТОНОМІЇ В КУЛЬТУРНИХ СПРАВАХ.**

Відновлюються роспушені гетьманським урядом демократичні народні (Земські) і мійські Установи, управи, котрих повинні перейняти під росписки управу од незаконно призначених членів Управ, перевіривши ранійш як слід народне майно та гроші, якими незаконно порядкували прислужники гетмана.

Замість гетьманських старост адміністративну владу в губерніях та повітах повинні взяти тимчасово колишні комисарі Центральної Ради, а де їх немає, — голови демократичних народних (земських) Управ, або їх заступники.

Для охорони цих свобод і справедливого ладу та порядку в Україні закликаємо населення України по селах та містах, щоб нетайно було зорганізовано військові частини по громадах й повітах. Команду над ними беруть в свої руки в кожному повіті **НАЙСТАРШІ ЧИНОМ ВІЙСЬКОВІ СТАРШИ-**

НИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОСТІ. Всіх старшин військових Української Народности обов'язуємо під загрозою військового суду негайно вступити до Армії Української Народної Республіки.

Все українське населення кличемо стати в ряди Народної Республіканської Армії.

Хто з селян не послухає цього наказу, той буде виключений від права на користування землею, бо се право треба силою вибороти од поміщиків та гетьмансько-поміщицького правительства.

Всі мобілізовані народні сили України мають перш усього:

а) роззброїти карательні отряди, що залили невинною кров'ю наших селян всю Україну, а також військові отряди поміщицькі, зложені з чужинців, як російських офіцерів колишньої царської армії та інших наймитів.

б) негайно треба скрізь по містах та селах взяти всю владу, також й охорону порядку в свої руки, поставивши скрізь біля громадських магазинів, складів та державних скарбниць належно озброєну охорону, а про кількість грошей в скарбницях повідомити Правительство Української Народної Республіки.

в) всі телеграфні, телефонні й поштові станції взяти під охорону республіканської влади і українських республіканських військ та установити пильний контроль над їх діяльністю.

г) громадсько-технічні установи, як-от: водопроводи, електричні станції тощо, не повинні припиняти працю, і їх треба охороняти оружною силою та берегти.

д) на всіх залізничних станціях, пристанях, та більших шосейних і ґрунтових перехрестях поставити озброєну сторожу і доглядати та контролювати всіх подорожніх.

е) не допускати чорносотенців, злодіїв та погромщиків до погромів та вибухів проти Евреїв, бо Евреї допомагають Українцям в Галичині і у нас на Україні повинні йти разом з нами.

ж) українські республіканські військові частини повинні ро-

зоружити гетьманське військо, коли воно не перейде на сторону Республіканського Правительства і не допускати на території Української Народної Республіки формування та організації яких би то не було чужих національних військових сил, як-от: добровольческі офіцерські отряди, окремі частини тощо.

з) по містах та селах має панувати порядок і лад. Всякі грабунки мирного населення не дозволяти, а винуватих карати на місці військовим судом.

Щоб цей лад та порядок не порушувались, щоб не було підюджування проти цього, треба негайно припинити чорносотенні російські газети та журнали, а їхні друкарні реквізувати для потреб Республіканського Уряду.

Всіх поміщиків, що контрибуціями знеслили народ та розправлялись з ним езекуціями та иншим насильством, арештувати і тримати як заложників під доглядом, до суда над ними. Родини арештованих не повинні виїжджати з того місця, аж до дальшого розпорядження.

Всіх чиновників та російських офіцерів і начальників державної варті, що стояли на чолі карательних експедицій, убивали невинних селян і десятки тисяч неповинних людей запровадили до тюрми та вислали за границю, — негайно арештувати і віддати під військовий суд Української Народної Республіки.

Найголовніший ворог Українських селян і робітників, зрадник Української держави, б. гетьман Скоропадський і його міністри, що разом з ним залили кров'ю всю Україну, залишаються поза законом.

Во ім'я свободи, рівності і братерства, во ім'я народоправства і САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ, во ім'я того, щоб селяне на Україні одержали нарешті облиту їхнім потом та кров'ю землю, а робітники увільнились від експлуатації і одержали належне їм право в державі, кличемо всіх брати зброю в руки, знищити дощенту

гетьманський безлад і його насильства, а завести на нашій Рідній Землі той лад, якого хоче наш народ і Правительство Української Народньої Республіки.

Отсей заклик має бути перепечатаний скрізь, во всіх провінціональних містах і оповіщений плакатами всьому народу на станціях і державних та громадських установах та розісланий по селах.

Виконати це негайно наказуємо провінціональним, губерніональним і повітовим владам Української Народньої Республіки, а де влада зорганізувалась, то політичним Українським Організаціям.

Ставка, дня 16. Падолиста, 1918 р.

ГОЛОВНА КОМАНДА УКРАЇНСЬКИХ РЕСПУБЛІКАНСЬКИХ ВІЙСЬК

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 3809. — Оп. 1. — Спр. 6. — Арк.
6—9 зв.

Телеграма Головного Отамана військ УНР С. Петлюри про перемогу над підрозділами гетьмана Скоропадського під Мотовилівкою

18 листопада 1918 року

Копія телеграми-звіст. Головного команд. Українськ. Народн. Військ з Фастіва 18.XI, №1109

18 листопаду 1918 року відділ російських офіцерів-монархістів, наємних узурпаторів гетьмана Скоропадського і поміщиків, кількістю 700 чоловік розбитий на голову в окрузі ст. Мотовилівка отрядом Укр. Нар. Республіканського війська.

Головн. Отаман Укр. нар. військ Петлюра.

З оригіналом згідно: Районний Комісар Лисенко.

Село. — 1918. — 26 листопада.

Повідомлення Головного Отамана військ УНР С. Петлюри про бойові дії за 19 листопада 1918 року

20 листопада 1918 року

Бюлетень

Головної команди Українських Республіканських військ
з 20 листопаду 1918 року. Вечір.

Вчора лівобережна група українських республіканських військ під проводом отамана Балбочана, що посувається від Харькова, зайняла вузлову станцію Лозову, Люботин, Нову Баварію, Павлоград та йде на Херсон—Миколаїв.

Вчора попробували російські офіцери з допомогою бронірованого потягу зайняти Жмеринку, але частини українського республіканського війська правобережної групи побили їх на голову, відібрали панцерний потяг та ссадили їх. Жмеринка, Корсунь, Рівне, Волочиск, Проскурів, Бердичів в руках українських республіканських військ. Протигетьманський рух шириться, як пожежа. Села виставляють цілі сотні відразу з обозами, з харчами та висилають до українського республіканського війська. Селяне не хочуть навіть грошей приймати за харч, обоз.

Загалом, великий Київ скоро повинен здатись в руки українського республіканського війська.

Головний отаман Петлюра.

Село. — 1918. — 24 листопада.

Бюлетень Головної Команди Військ УНР про перебіг бойових дій
Після 20 листопада 1918 року

По всій Україні

Бюлетень Головної команди Українських Республіканських військ з 20 листопаду 1918 року. Вечір.

Вчора лівобережна група українських республіканських військ під проводом отамана Балбочана, що посувається від

Харькова, зайняла вузлову станцію Лозову, Люботин, Нову Баварію, Павлоград та й йде на Херсон—Миколаїв.

Вчора попробували російські офіцери з допомогою бронірованого потягу зайняти Жмеринку, але частини українського республіканського війська правобережної групи побили їх на голову, відібрали панцерний потяг та ссадили їх. Жмеринка, Корсунь, Рівне, Волочиськ, Проскурів, Бердичів в руках українських республіканських військ. Протигетьманський рух шириться, як пожежа. Села виставляють цілі сотні відразу з обозами, з харчами та висилають до українського республіканського війська. Селяне не хочуть навіть грошей приймати за харч, обоз.

Загалом, великий Київ скоро повинен здатись в руки українського республіканського війська.

Головний отаман Петлюра.

Село. — 1918. — 22 листопада.

Наказ Головного Отамана С. Петлюри про заборону посягати на народне добро

До 21 листопада 1918 року

Наказ Головного Отамана ПЕТЛЮРИ

Наказую: всіх, хто посягає на народне добро, поміщицькі маєтки, ліси і інше, словом чи чином, та розпосюджує провокаційні чутки, порушуючи успіхи українського народнього війська в його боротьбі з гетьманськими, поміщицькими бандами, лічити зрадниками українського народу і віддавати до військового польового суду.

Головний Отаман Українських

Республіканських військ

Начальник Штабу

Петлюра

Осецький.

Голос Подольської церкви (Каменець-Подольський). — 1918. — 21 ноября.

Наказ Головного Отамана С. Петлюри до українського козацтва прибувати до Києва для боротьби з гетьманською владою
До 22 листопада 1918 року

НАКАЗ

Головного Отамана всього Українського війська

Вояки-козаки! З наказу директоріату Української Народньої Республіки, стою на чолі всього українського війська, яко головний його отаман. Сповідуючи про це славних козаків, закликаю їх до боротьби за державну самостійність України проти зрадника і узурпатора генерала Скоропадського, що самозванно засвоїв собі назву і право гетьмана України. Скоропадський, з постановою директоріату, поставлений вні закону за головний державний злочин проти самостійности Української Народньої Республіки, за знищення свободлюбних порядків і установ, за заповнення тюрем найкращими синами України, за розстріли селян та сіл карательними отрядами, за насильство над селянським робочим людом. Поставлений вні закону — це значить, що нікому з громадян і мешканців України не вільно ніяким чином і під загрозою воєнного суду помогати цьому генералові Павлові Скоропадському чи то в утечі, чи прокормленню, чи укриванню його. Навпаки, обов'язок кожного громадянина на Україні арештувати генерала Скоропадського і видати в руки республіканської влади. Гетьманські розпорядження та накази по війську касуються і не сміють виконуватись. Військові частини гетьмана Скоропадського для того, щоб не було пролито крові і заколоту, хай переходять в ряди війська Української Народньої Республіки слідом за тими, що вже стали в оборону Української Народньої Республіки і мають своєю метою дощенту знищити безладдя, заведене гетьманським урядом, і ту силу, на яку вона досі спиралась.

Славні вояки-козаки Українського війська! В цю величну

хвилю, коли скрізь по всьому світу селяне і робітники стали господарями своїх країв, в цей великий день ви, брати-козаки, хіба осмілитесь піти за поміщицько-гетьманським урядом проти своїх же батьків та братів? В цей великий час ви, браття-козаки, хіба осмілитесь слухати тих, що самі запродались і Україну хочуть за продати чужинцям? Козаки! Закликаю вас зо всіх усюдів, як широка і велика земля Українська, упорядкованими військовими частинами зі зброєю і амуніцією йти і їхати на Київ — столицю України.

Головний Отаман Українських
республіканських військ Петлюра.
Начальник Штабу Отаман Осецький.

Село. — 1918. — 22 листопада.

Наказ Штабу революційний військ УНР щодо перебирання влади від гетьманського режиму
До 24 листопада 1918 року

Приказ із штаба революційних військ Народної Республіки Народу український! Повідомляємо тебе про дуже важні події. Тепер, коли вже затихає вогонь всесвітньої війни, коли всі народи світа самовизначаються і стають повноправними господарями своїх національних земель, тільки в одній Україні узурпатор і насильник Скоропадський захопив владу за допомогою чужих штиків, кров'ю вашою залив Україну та ще до того, в цю велику хвилю хоче наш рідний край і нашу землю віддати в вічну неволю Москві.

Щоб досягнути це, він покликав до влади московських міністрів з поміщиків та старих прислужників царського уряду і осмілився оповістити про те, що наш рідний вільний край змушує підпасти чужій московській владі; немов би він хотів добра й державної незалежності України.

Такої ганьби і такого сорому не може стерпіти наш український народ. З огляду на це, утворилося нове Українське правительство, під владу якого вже перейшли всі вірні Україні військові частини.

Правительство це зложилось на основі порозуміння з соціалістичними і справді демократичними українськими партіями.

На підставі цього оповіщаємо, що **от цим касується й нищиться гетьманський уряд**, встановлений німецькими генералами та поміщиками.

Касуються всі закони і розпорядження, видані гетьманом, і повертаються закони, видані першим республіканським урядом України.

Забороняється виконувати які б то не було розпорядження гетьмана і його правительства як центрального, так і місцевого.

Всю урядову владу на землях України бере в свої руки Українська Народня Республіка — Директорія. Це правительтво дає поруку народові, що земля буде його власною та що на віки вічні зноситься і касується на землях України велика поміщицька посілість, що ссала кров з робочого люду.

Робітникам дається порука восьмигодинного робочого дня і достойної в їхніх людей нагороди за працю, а також порука грошової безпеки тим, хто загубив здатність до праці через хворобу або старість.

Відновлюється воля віри й совісти, воля слова й організації, а народам, що утворюють національну меншість на Україні, право національної автономії. В культурних справах відновляються роспущені гетьманським урядом демократичні народні земські й мійські установи, Управи котрих повинні прийняти під росписки управу од незаконно призначених членів Управ, перевірівши раніш, як слід, народне майно та гроші, якими незаконно порякували прислужники гетьмана.

Замість гетьманських старост адміністративну владу в гу-

бернях та повітах повинні взяти тимчасово колишні комісари Центральної Ради, а де їх немає — голови демократичних народніх Управ, або їх заступники. Для охорони цих свобод і справедливого ладу та порядку на Україні закликаємо населення України по селах та містах, щоб негайно було зорганізовано військові частини по громадах і повітах. Команду над народнім військом беруть в свої руки в кожному повіті найстарші чином військові старшини української народности. Всіх старшин військових української народности обов'язуємо під загрозою військового суду негайно вступити до армії Української Народньої Республіки. Все українське населення кличемо до порядку і спокою.

Всім отаманам брати владу в свої руки, при чому, по-перше: владу взяти військовою, адміністративну, судову; і останні дві до того часу, поки Діректорія не призначить відповідних особ; друге: всіх зрадників Українському Народові арештувати та поступати з ними по закону військовому; третє: не допускати заколоту та запобігати тому негайними военними розправами на місці; четверте: Діректорія надає повну владу під час бойових подій командірам окремих частин; п'яте: за боевими подіями влада отамана земель така: за головну зраду Українській державі, за військову зраду, за невиконання бойових наказів, за мародерство та грабунки виключно до рострїлу після постанови військового Польового Суду.

Мати на увазі, що до влади адміністраційної належать також залізниці, пошта, телеграф та інші інституції в межах земель, зазначених отаманам по згоді меж собою. Шосте: супроти зрадників і ворогов державної самостійности поступати рішуче і беспощадно.

Головний Отаман Петлюра.
Начальник штабу отаман Осецький.

Село. — 1918. — 24 листопада.

Наказ Головної Команди військ УНР щодо мобілізації галичан і буковинців

До 24 листопада 1918 року

Наказ Головного Отамана військ У.Н.Р.

По всіх станціях і городах України.

Здібних до зброї галичан і буковинців Української Народности від 20 до 35 літ, які перебувають на території України, взивається прибути до Білої Церкви, або до Фастова і зголоситись стати в команді українських республіканських військ, в цілі допомоги при організуванні великих селянських мас, які горнутья звідусіль на місцях. До теперішнього побуту можуть остатися тільки ті галичане, що не мають військового образування. Отаман Петлюра.

Полковник Січових Стрільців, доктор Назарук.

Розліпити на всіх видних місцях в городах і на станціях.

Село. — 1918. — 24 листопада

Наказ Головного Отамана Петлюри щодо боротьби з провокаторами
24 листопада 1918 року

Наказ Головного Отамана Петлюри.

Наказую: всіх, хто посягає на народне добро, поміщенцькі маєтки, ліси і інше словом чи чином та розпосюджує провокаційні чутки, порушуючи успіхи українського народного війська в його боротьбі з гетьманськими поміщицькими бандами, лічити зрадниками українського народу і віддавати до військового польового суду.

Головний Отаман
Українських Республіканських Військ Петлюра.
Начальник штабу Осецький.

Село. — 1918. — 24 листопада.

Наказ Головного Отамана військ Української Народної Республіки С. Петлюри щодо творення українських збройних сил згідно з ухвалою Директорії з поіменним переліком перших бойових підрозділів і умовами мобілізації військовозобов'язаних та добровольців, які визнають самостійність Української держави

24 листопада 1918 року

З ГОЛОВНОЇ СТАВКИ

1.

Наказую прийняти до відома і виконання такий наказ Директорії Української Народної Республіки.

1. а) Скласти армію Української Народної Республіки для оборони Української Народної Самостійної республіки і захисту всього трудового народу України. Обов'язок кожного вояки захищати всіх, хто живе на Україні, від якої б то не було кривди і несправедливості та доглядати за тим, аби ніщо не робилося всупереч наказам Директорії і не порушувало ладу на Україні;

б) всі вояки армії У.Н.Р., як козаки, так і старшини, мусять безперечно слухатися наказів своїх старших і міцно держатися дисципліни, всіх винних за порушення дисципліни карують військовим судом;

в) ні один вояка не має права вирішувати будь-які справи, що торкаються взаємовідношень між населенням України. Так саме не мають права робити цього ніякі установи і громади, яким це не доручено Директорією;

г) всякий вояка повинен доглядати лише за порядком і справедливістю, а для розрішення всяких справ і суперечок направляти людей під своєю охороною до судової влади та своїх старшин;

д) всіх вояків та мирне населення в районі Армії Ук-

раїнської Народної Республіки за злочинства, грабіжництва та всякі самочинства і безпорядки карати польовим військовим судом.

2.

Армії Української Народної Республіки наказую:

а) скинути гетьмана з його узько-класовим поміщицьким правительством та піддержати нове Народне Правительство України — Директорію, що бореться за передачу народів землі і права порядкувати державою до повного установлення твердого демократичного ладу на Україні Українськими Установчими Зборами;

б) захистити на Україні лад для користи трудового народу до сформування нової Народної Армії із громадян чергового призову.

3.

До складу Армії Української Народної Республіки зарахувати:

а) Окремий загін Українських Січових Стрільців.

б) Чорноморський Кіш.

в) Українську Сіру Дивізію.

г) Запоризьський загін.

д) Перший Полк Залізничників.

е) Студентський Полк Січових Стрільців.

ж) Другий Український Корпус (Подільський).

з) Всі иньши частини, що стають на захист Української Самостійної Народної Республіки, що вливаються після мобілізації, оголошеної Директорією.

і) Кадри Українських Корпусів, що перейшли на бік У.Н.Р.

4.

Армію поповнювати:

а) Мобілізацією бувших військових в зазначених місцях і вказаних строків.

б) Охочими людьми й командирами.

в) Призовом молодих років до корпусів, що буде оголошено окремо.

5.

В тих районах, де мобілізація оголошена, підлягають їй всі громадяне Української Народньої Республіки.

6.

Із охочих людей в армію приймати лише тих, що визнають Самостійну Українську Народню Республіку.

7.

Ніхто із охочих людей, які вписалися в армію Української Народньої Республіки, не має права покидати її по своїй волі. Прохання про увільнення можна подавати не раніше, як прослуживши в армії 2 місяці.

8.

Наказ цей прочитати у всіх військових частинах, корпусах, дивізіях, полках, сотнях і батареях.

Головний Отаман Республіканських Військ
Української Народньої Республіки

ПЕТЛЮРА.

24/XI 1918.

Дністер (Могилів-Подільський). — 1918. — 14 грудня.

Наказ С. Петлюри про оголошення постанови Директорії про взяття під опіку всіх поранених, хворих та інвалідів

26 листопада 1918 року

Н А К А З

Армії Української Народньої Республіки.

Довожу до відому армії постанову ДИРЕКТОРІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНЬОЇ РЕСПУБЛІКИ

26-го листопада 1918 року.

Згідно з докладом Головного Отамана Українських Народніх Республіканських Військ ДИРЕКТОРІЯ Української Народньої Республіки постановила:

Всіх старшин та козаків Української Народньої Республіканської Армії, які на заклик Директорії стали в ряди її Армії і потерпіли в боротьбі за інтереси У.Н.Р., взяти під свою опіку:

1) Лікування поранених і хорих відбувається на кошт Республіки в її кращих шпиталях. Крім того, поранені одержують допомогу для родин в розмірі: тяжко ранені — 1000 карб. і легко ранені — 500 карбованців.

2) Старшини і козаки, що через свої рани стали нездатними до праці і не можуть утримувати своїх родин власною працею, будуть одержувати довічну пенсію в розмірах, що буде встановлено українським Республіканським урядом.

3) Ті, що не можуть надалі через каліцтво, набути в боротьбі за самостійність Республіки, служити в війську, одержують право переваги для заняття посад в інших урядових громадських та приватних установах Республіки.

4) Ті, що не мають родин і замість пенсії забажають перейти на довічне удержання Республіки, прибувають до "притулку лицарів Республіки".

5) Вдови погиблих героїв одержують право на розмір

пенсії, що належить воякам, котрі загубили працездатність. З виходом заміж ці вдови позбуваються права на пенсію.

6) Діти героїв, що полягли на полі битви за Самостійну У.Н.Р., побирають науку по всіх школах У.Н.Р. дурно.

7) Круглі сироти загинувших лицарів у бою за Республіку поступають під догляд "притулків" сиріт лицарів, що полягли за добробут У.Н.Р.

8) Старшини та козаки, що взяли активну участь у боротьбі за право Республіки в нагороду за прихильність до інтересів рідного краю і для зміцнення персонального складу установ республіканської влади одержують право переваги по службі відповідно до заслуг і по затвердженню вищої військової влади У.Н.Р.

9) Всі учасники, що приймали участь в операціях, котрі закінчились здобуттям столиці У. Н. Р. м. Києва, одержуть право ношення особливого ордену Республіки.

10) Щоб уславити навіки пам'ять лицарів, котрі полягли головами за славу вітчизни, негайно розпочати заходи по збудуванню в столиці УКРАЇНИ в її найкращому місці пам'ятника, щоб вічно нагадувати наступним поколінням про славні події народних лицарів, які життям і кров'ю своєю заплатили за державну самостійність У.Н.Р. в боротьбі з самозваними узурпаторами та насильниками УКРАЇНИ.

Голова Директорії **ВИННИЧЕНКО**.

Члени: **ПЕТЛЮРА** і **ШВЕЦЬ**.

Наказую начальникам окремих частин відповідні точки постанови перевести в життя, а всю постанову прочитати в полках, сотнях, батареях і відділах.

Головний Отаман Українських Народніх республіканських військ **ПЕТЛЮРА**.

Ставка, 26 листопада 1918 року.

Республіканець. — 1918. — 10 грудня.

Наказ Головного Отамана військ У.Н.Р. щодо суворого покарання грабіжників і мародерів

До 6 грудня 1918 року

Наказ Головного Отамана військ У.Н.Р.

Всім волосним, повітовим та губерніяльним Управам Поділля, Волині, Київщини, Холмщини і по залізниці до Голоб, Бірзули, Умані, Житомира. Начальствуючим наказую: мародерство і грабунки, коли воно будуть мати місце, припиняти негайно і рішуче по приговорам військових польових судів. Про виконання цих вироків оповіщати населення, щоб знало воно, що військо Директорії Нар. Респуб. стоїть на сторожі ладу і порядку та інтересів народних.

Ніяким темним особам в рядах армії Народньої Республіки не може бути місця.

Всі командіри, окрім тих частин, які в районі бойових подій, так і в районі місцевости, оголошеної в стані облоги, повинні прийняти це на увагу для самого точного виконання.

Головний Отаман

Української Народньої Республіки **Петлюра**.

Начальник Штабу **Осецький**.

Нач. Канцелярії **Грищенко**.

Голова Команд[и]

Південно-Західнього району **Полковник Оскілко**.

Село. — 1918. — 6 грудня.

Наказ С. Петлюри про заборону антиукраїнської агітації на терені Катеринославщини

8 грудня 1918 року

НАКАЗ

про заборону агітації

Катеринослав, Маріуполь, Повітовому Комісарові.

Надсилаю для відома згідно оригіналу нинішній наказ із ставки від 8 грудня 1918 року.

Громадянам Української Народньої Республіки

Іменем головного командування та військ Української Народньої Республіки наказуємо всім громадянам стежити, щоб права та вольности народа невинно та рішуче проводити в життя та закріплялись.

1. Забороняється агітація устно та письмом супроти незалежності та з'єднання українських земель.

2. Забороняється агітація устно і письмом супротив Уряду Директорії, Головного Командування військ Української Народньої Республіки, а також і супроти їхніх розпоряджень.

3. Забороняється агітація устно і письмом, маюча на меті винести роз'єднання і смуту в єдність фронту військ Української народньої республіки.

4. Забороняється агітація устно і письмово супротив боротьби з узурпаторами та иньшими ворогами вільного культурно-політичного та економічного розвитку Українського народу.

5. Забороняється агітація устно і письмом за ввіз на Україну чужоземних військ, а також і формування військ на Україні для иньших країн.

6. Забороняється діяльність партій та організацій, маючих на меті боротися в тій чи иньшій формі з Українським рухом.

Окремі особи та організації, які будуть іти супроти цього наказу, притягати до відповідальности по законам військового часу.

За виконання цього наказу наказується всім військовим та державним урядовцям і всім громадянам Української Народньої Республіки слідкувати, а на випадок виступу ворожого проти влади Української Народньої Республіки і Ди-

ректорії, винуватих затримувати і надсилати до найближчої військової частини або до коменданта.

Головний отаман Українських

Народніх Республіканських військ Петлюра.

Губерніяльний комісар

Кондратенко.

Ставка. 8 грудня 1918 р.

Українська ставка. — 1918. — 17 грудня.

Наказ С. Петлюри армії УНР та представникам місцевої влади про заборону використовувати чужі військові кокарди

8 грудня 1918 року

Кам[янець]-Под[ільський]

З Козятина 8 (12.1918)

Всім. Наказ для армії Укр. Нар. Респуб.

Всім комендантам та комісаріятам та командирам окремих частин

З огляду на необхідність забезпечення території Укр. Нар. Респуб. від перебування неофіціальних військових представників иньших армій, тим більше під час військових акцій, наказую ні під яким чином не допускати, щоб на території Укр. Нар. Республ. могли з'явитися де б то не було військові чини в кокардах иньших армій, крім української, і за винятком німецьких та австрійських військ, що пакуються додому. Всіх, що не дозволяють не підлягати цьому наказу гостро, наказую арештувати, позбавляти військових ознак і притягати до суду і карати згідно закону військового часу.

Головний Отаман укр. нар[одних]

республ[іканських] військ

Петлюра.

Рукописний текст телеграми.

ЦДАВОВУ: Ф. 538. — Оп. 1. — Спр. 9. — Арк. 126—128.

**Наказ Головної Команди українському республіканському
війську щодо закріплення влади Директорії на Поділлі
11 грудня 1918 року**

Наказ Українському республіканському війську
11 грудня 1918 р. №50

Для забезпечення ладу й порядку та для скріплення революційної влади Директорії Української Народньої Республіки на Поділлі наказую Губкомісарові Поділля Степурі Григорію Калістратовичу та Начальникові військової канцелярії Губкомісара Поділля сотнику Сяяку Івану Михайловичу приступити до сформування і керування гайдамацького загону Подільського Національного Союзу імені Янка Кармелюка, першому яко Отаману і другому як начальникові штабу цього загону згідно з штатам та інструкції, ствердженої Головним Отаманом Українських республіканських військ; загін має право окремої дивізії, що підлягає вповні Головній команді Українських республіканських військ.

Територія набору незобов'язаних до військової повинності по мобілізації обмежується Подільською губернією для вищезгаданого загону, що має характер регулярної армії. Всі старшини і козаки користуються правами і забезпеченням на правах призваних по мобілізації.

Підписи: Головний Отаман Українських Республіканських військ Петлюра. Начальник Штабу отаман Осецький. Осавул Ф. Крушинський.

Життя Поділля. — 1918. — 17 грудня.

**Телеграма С. Петлюри до Директорії УНР про взяття
Києва республіканськими військами**

14 грудня 1918 року

Доношу до відомости Світлої Державної Директорії, що

наше військо сьогодні в 3 годині після полудня, після бою, ввійшло в столицю Української Народньої Республіки Київ. Докладніші донесення буде депешовано.

Головний Отаман Петлюра.

Дністер (Могилів-Подільський). — 1918. — 20 грудня.

**Наказ С. Петлюри волосним, повітовим та губернським
управам щодо негайного і рішучого припинення мародерства
і грабежів**

15 грудня 1918 року

Наказ Головного Отамана військ У. Н. Р.

Всім волосним, повітовим та губернським Управам Поділля, Волині, Київщини, Холмщини і по залізниці до Голоб, Бірзули, Умані і Житомира.

Начальствуючим наказую: мародерство і грабунки, коли вони матимуть місце, припиняти негайно і рішуче по приговорам військових судів. Про виконання цих вироків оповіщати населення, щоб знало воно, що військо Директорії Нар. Республіки стоїть на сторожі ладу і порядку та інтересів народніх.

Всяким темним особам в рядах армії Народньої Республіки не може бути місця.

Всі командири, окрім тих частин, які в районі бойових дій, так і в районі місцевости, оголошеної в стані облоги, повинні прийняти це на увагу для самого точного виконання.

Головний Отаман Української
Народ[ньої] Республіки
Начальник Штабу

Петлюра.
Осецький.

**Голос Подольської церкви (Каменец-Подольський). —
1918. — 15 декабрия.**

**Наказ С. Петлюри губернським і повітовим комісарам
щодо допомоги в зборі для армії одягу та взуття**

17 грудня 1918 року

Всім губернським і повітовим Комісарам передаю для широкого оповіщення волосних управ і населення слідуєчий наказ по всім містам Укр. війську Укр. Нар. Республ.

Ч. 17. Ставка. 17 грудня 1918 р.

В лавах Республіканського війська, що стало в оборону прав народніх, є багато козаків, які і одягнуті і озуті не так, як би це хотілось Директорії. За неможливістю придбати одіж та взуття в потрібній кількості десь на стороні за яку б там не було ціну, Директорія в цілях допомогти козакам звертається до населення з закликом допомогти хто чим може, здаючи речі військового вжитку, які є майже в кожній родині, до нижче зазначених установ. За здані цим установам речі, коли буде посвідчено сільською владою, що вони набуті не після 18 листопада цього року, Директорія установляє такі ціни: рушниця — сорок карбов., шинеля сіра 25 карб., штани суконні 15 карб., штани ватні 20 карб., шапка зимова 5 карб., кафтан, тілогрійка 18 карб., гімнастюрка 10 карб., чоботи 60 карб., черевики 45 карб. Гроші ці будуть зараховані на кошт майбутніх податків, про що здавшим річі будуть видаватися на місцях здачі квитанції. Річі приймаються у волосних народніх Управах, повітових та залізничних комендатурах та Управах військових начальників.

Примітка: постанова ця розповсюджується також і на козаків, які уступляють з цього часу до військових частин, принісши з собою що-небудь з перелічених річей і згадане вище посвідчення сільської влади. Квитанції їм видаватимуться військовими частинами.

Головний Атаман У.Н.Р. військ Петлюра.

Життя і воля (Бердичів). — 1918. — 21 грудня.

**Накази С. Петлюри про наділення землею вояків армії
УНР та про поширення національної свідомості серед них**

До 18 грудня 1918 року

НАКАЗИ ПЕТЛЮРИ

Подаємо два останніх накази С. В. Петлюри про землю та освіту. Згідно з моїм докладом Директорія Української Народньої Республіки постановила:

Всім тим, хто так чи інакше не бере активної участі в боротьбі з гетьманом і його правительством, землі дано не буде.

Для забезпечення права на землю всім учасникам дієвої армії Української Народньої Республіки наказую:

Скласти реєстри армії Української Народньої Республіки по кожній четі, або інституції при армії окремо, а кожному представникові армії видати особисту картку, в якій зазначено:

- 1) Ім'я, по батькові та прізвіще учасника армії,
- 2) з якого села, повіту, губернії родом,
- 3) коли встав у ряди армії Української Народньої Республіки,
- 4) по охоті чи по мобілізації,
- 5) особливі заслуги під час служби в У.Н.Р.

Особиста картка мусить бути завжди в руках учасника армії Української Народньої Республіки.

Кожного тижня командир чети власним підписом та зазначенням числа і [...] повинен зазначувати, що учасник чети чи інституції з армії не вибув.

Перший підпис всякого командіра чети скріплюється печаткою. Коли учасник армії в отпуску, то з його повороту, на особистій картці зазначається, що він був в отпуску, а не самовільній отлучці.

Реєстри й особисті картки повинні бути заведені і для залізничних служачих, які по закону про воєнізацію zostавлені на своїх посадах. Складання і ведення тих реєстрів і карточок покладається на начальників станцій. При чім такі реєстри й картки ведуться тільки для постійних служачих.

Цю постанову Директорії наказую Начальникам Окремих частин перевести в життя і прочитати в полках, сотнях, батареях і відділах.

* * *

Для поширення національної освітньої свідомости серед во-яків Республіки та для забезпечення їм духовної поживи й розваги наказую закласти при кожній окремій частині (численністю не більш полка) бібліотеки-читальні.

Бібліотеки-читальні забезпечити щиро національною літературою різного характеру, що розвинула б світогляд козака та виховувала в козакові любов до України, преданість інтересам Українського Народу та нагадувала б про історичні традиції Українського лицарства. При читальнях заснувати курси й школи загальноосвітнього характеру, до навчання в котрих притягати гарні сили зі сторони. В нормальнім розкладі лічити заняття обов'язковими години навчання в школах і курсах і одводити час для читання. На улаштування читалень та курсів асигнувати спеціальні кошти. Докладні інструкції надішлються, а виконувати наказ відповідно обставинам.

Трибуна (Київ). — 1918. — 18 грудня.

Наказ С. Петлюри про прийняття під свою команду збройних сил УНР

18 грудня 1918 року

Козятин № 2338 18/12. Наказ по всіх лініях залізничних, всім комісарам, комендантам, Начальникам окремих частин.

Столиця Української Республіки після боїв взята респуб. армією. Респуб. армія очистила от прислужників гетьмана та його наймитів майже всю Україну, спираючись на волю народа. Правительство Респ. приступає до організації власти і всього краю, а також для переведення в життя великих соціальних і політичних реформ в інтересах трудового люду. Війська Укр. Респ.

билися з ворогами своїми і умирали не для того, щоби допустити панування. Для того, щоби завести твердий демократичний лад і порядок, Директорія Респ. доручила мені керування всіма військами. Отож от їх імені як Головний Отаман Укр. Респ. військ і син свого народу та слуга його заявляю всім і кожному: безпощадно буду подавляти всяку анархію, провокацію, грабінництво та мародерство... Винуватих судитиму польовими судами, так само без всякого жалю буде втихомируватись агітація проти законної власти Директорії. Маючи довіренність народу, головна команда хоче оправдати те довірря і, спираючись на волю озброєного народу, нещадно буде боротись з кожним, хто буде іти проти нього, сіючи провокацію і заколот серед робітників і селян. Прошу допомогти мені і респ. війську в цій справі і стояти на сторожі Нар. Респ., стежити за провокаторами, що спеціально розсилаються ворогами для заволодіння всього народу, для проявлення ворожнечі всякого роду, щоби цим самим пробити дорогу новим гетьманам та всяким насильникам Укр. народу. Від комендантів, комісарів, начальників військових частин вимагаю повного освідомлення на місцях. Про всякі заходи проти сучасної нар. власти і військ попереджати кого слід і знищити їх в самому зародку... Нерішучих буду зсувати з посад і віддавати під суд. Вимагаю праці, щоби виправдати те довірря, яке має до нас, діячів і слуг народу, весь трудающий люду український.

Головний Отаман Петлюра.

Життя Поділля (Кам'янець на Поділля). — 1918. — 25 грудня.

**Наказ С. Петлюри воякам у зв'язку із взяттям Києва
19 грудня 1918 року**

Ставка, 19 грудня **НАКАЗ**
Головного Отамана Українських Республіканських військ

ВОЯКИ! Настав час, коли гордо можна оголосити, що Народ України має силу і волю захистити свою самостійність, що сила ця до дивовижних розмірів досягла, коли справа торкнулася національної і політичної незалежності Української Народньої Республіки.

НАРОДЕ! Ми входимо в Столицю нашого краю Київ і тим самим осягаємо ту мету(надруковано "межу", очевидно, помилково. — В. С.), котру собі поставили ми, вирушаючи на боротьбу з ворогами волі і свободи нашого краю. Вписано ще одну незабутню, кращу сторінку в історії нашої боротьби за самостійність славної лицарської нації, і українська завзятість проявила себе в теперішніх подіях. Відновлюється давня слава наших предків-козаків, що боролись за право і вільність народу і з правдивою гордістю, вояки, ми можемо відзначити, що цю боротьбу за право і волю українського народу ми чесно і достойно продовжуємо. Тепер, нарешті, наше Верховне, Народне Правительство — **ДИРЕКТОРІЯ** Української Народньої Республіки, спираючись на нашу загартовану волю і міць, може приступити до Державної роботи над тим, щоби забезпечити землюю трудячий люд-робітників, охороняючи і обороняючи їхню працю і закріпити становище Молодої Української Республіки та належні політичні права її людові. Понесені жертви мають окупити нашу волю, котру, сподіваюсь, ми будемо цінити дорожче за все, бо за більшу ціну вона тепер нам досталась. З гордістю склоняємо свою голову перед тими, хто впав у відважнім бою з наймитами й прислужниками узурпаторів-ворогів наших. Хай імена цих славних оборонців нашої Республіки стануть символом нашого змагання за добробут нашого народу. Разом з тим дивуюсь тому лицарству і тій завзятості та сміливості і розумінню продовжувати оборону інтересів нашого краю, що виявлені Вами за час нашого походу, коли надзвичайно у скрутних обставинах було зорганізовано наше Республіканське військо. Смілива і завзята Народня Армія є опорою Ди-

ректорії Української Народньої Республіки, і Армія ця пробила мури тої тюрми, в котру нас мріяли кинути бувший гетьман та його прислужники-поміщики. Хай сила ця й упертість і надалі направляється по дорозі до здобуття спокою і добробуту наших батьків, дітей, жінок, братів та сестер. Вони повірили Вам і поклали свої останні надії на боротьбу і визволення від насильників. Тепер і вони радіють разом з нами за нашу непереможність, завзятість і ту одностайність, з якою ми всі стали, щоби здобути землю і волю, спокій та добробут. Ви втерли їм ті горячі сльози, що пролились за час нашого пригноблення у всіх закутках України.

НАРОДЕ! Сподіваємось, що нарешті настав час, коли всі роз'єднані сили Української землі радісно обіймуться і об'єднані в одне національне тіло і душу скажуть: **"ВІД КУБАНИ ПО СЯН — ЛИШ ОДИН БУДЕ ЛАН; А ВЛАСНИКОМ ЙОГО ЦІЛИЙ УКРАЇНСЬКИЙ НАРОД"**. Цей клич мусить стати нам святою заповіддю в боротьбі за змучений і облитий кров'ю народ. Наша плодюча земля, природні багатства, росцвіт та добробут нашої Республіки, наша воля, наші бажання і стремління хай будуть тим цементом, що зміцнить нас і нашу Самостійну Народню Республіку. До праці ж за добро **РІДНОГО КРАЮ**, до організованости і залізного порядку, бо тільки ними може держатись Республіканська Армія. Я кличу Вас, вояки, і вітаю з днем вступу до Столиці нашої і разом з Вами проголошую гучно: **СЛАВА УКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНІЙ РЕСПУБЛІЦІ та ЇЇ ВІЙСЬКОВІ!**

Наказ цей перечитати у всіх полках, курінях, сотнях, батареях та окремих загонах.

Головний Отаман **ПЕТЛЮРА**.

Дністер (Могилів-Подільський). — 1918. — 21 грудня.

Проект наказу Штабу армії УНР щодо поділу України
на шість військових округів

Грудень 1918 року

НАКАЗ
ШТАБУ ГОЛОВНОЇ КОМАНДИ УКРАЇНСЬКИХ
НАРОДНИХ РЕСПУБЛІКАНСЬКИХ ВІЙСЬК
грудня 1918 року

С т а в к а.

ВСЯ УКРАЇНА на час боротьби з гетьманом і Його прихильниками поділяється на слідуючи округа:

Перша військова округа — Волинь, Підляшшя й Холмщина з підлеглистю Командіру 1-го Волинського корпусу.

Друга військова округа — Поділля, Херсонщина, з підлеглистю Командіру 2-го Подільського корпусу.

3-я військова округа — Київщина з підлеглистю Начальнику Осадної групи.

4-а військова округа — Полтавщина, Чернігівщина і приєднаних до цих губерній повітів Курщини і Вороніжчини з підлеглистю Командіру Полтавського корпусу.

П'ята військова округа — Харківщина з приєднанням до неї повітів Вороніжчини і з підлеглистю Командіру Харківського корпусу.

Шоста військова округа — Катеринославщина й Таврія з підлеглистю Командіру Катеринославського корпусу.

Головний Отаман
Українських Республіканських військ
Начальник Штабу,
О Т А М А Н

Машинописна чернетка.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 65.

Наказ Головної Команди військ УНР про введення в силу окремих статей закону про кримінальну відповідальність за антидержавну діяльність і грабежі мирного населення

22 грудня 1918 року

Києва 30/12 21 40

НАКАЗ

війську Української Народньої Республіки
22 грудня 1918 року ч. 3

1) В доповнення наказу військам Української Народньої Республіки з 18/го грудня 1918 року ч. 17 встановляю, що сила обов'язкова статей 9 (дев'ятої), 10 (десятої), 11 (одинадцятій) і 12 (дванадцятій) цього наказу ч. 17 лічиться від дня 18 листопада 1918 року включно й тому винні в злочинах, наведених в ст. 10 (А) — виступу й агітації проти самостійної Української Народньої Республіки, з якого боку вони не робилися б(мародерства, спекуляції і грабіжництво, вбивства й підпали), заподіяних після 17 листопаду 1918 року, мають віддавати[ся] польовим судам й підпадати смертній карі.

2) У випадках переваги об'легчуючих обставин польові суди мають право карати за злочини, вилічені ст. 10 наказу ч. 17 за заподіяні як перед 18, так і після 18/го грудня 1918 року безстроково та строково каторжною тюрмою.

Підписали: Головний Отаман Петлюра,
Начальник Штабу Отаман Осецький.
З оригіналом згідно: осавул Штабу
осадного корпусу сотник Матчак.

Оригінал телеграфної стрічки.

ЦДАВОВУ: Ф. 538. — Оп. 1. — Спр. 9. — Арк. 279, 280.

Наказ Головного Командування щодо формування збройних сил України

1 січня 1919 року

НАКАЗ

Головного командування військами
Української Народної Республіки.

Ч. 22.

1 січня 1919 року.

Наказую прийняти до виконання нижчеазначене:

1) Всі частини, які в цей мент суть мобілізовані і росташовані на території Волині та Поділля, залишаються в підлеглости Отаману Шаповалові; всі частини, які суть мобілізовані і росташовані на Херсонщині, залишаються в підлеглости Отаману Грекову; всі частини, які суть мобілізовані і росташовані на території Київщини, передаються в підлеглість Командирові Осадного Корпусу Отаману Коновальцеві; всі частини, які суть мобілізовані і росташовані на Лівобережжі, — залишаються в підлеглости у Отамана Балбачана.

2) Всі підлеглі отаманам Шаповалу, Грекову, Балбачану та Коновальцеві частини негайно ввести розпорядженням цих отаманів в штати, які додаються для цього зо всіх частин цілі корпуси, дивізії, полки, куріні, сотні, батареї та інші потрібні частини нормального складу, але ніяких нештатних частин існувати не повинно.

Корпус повинен складатися з двох або трьох піших дивізій з додатком технічних частин, дивізія з трьох піших та трьох гарматних полків та технічних частин, піший полк з трьох курінів, курінь з чотирьох сотень, гарматний полк з трьох батарей чотирьохорудійного складу, з них дві гарматних батареї і одна гаубична, кінна дивізія з чотирьох полків, кінний полк чотирьохсотенний, при кінній дивізії кінно-гарматний полк

трьохбатарейного складу. Запасова піша бригада з двох, трьох або чотирьох запасових полків в складі 12 сотень кожний.

3) Заново зформовані по мобілізації частини, які підлягають Отаманам: Шаповалові, Грекову, Балбачанові та Коновальцеві, повинні мати відмінні назви від тих, які присвоєні частинам постійних корпусів і, крім того, додаткове слово "дієвий" або "дієва", або "дієве". Щодо нумерації нових частин, то Отаману Шаповалу надається право присвоювати номери корпусам — 9, 10, 11, 12; дивізіям і відповідним легким гарматним бригадам — починаючи з 17 до 26 включно; пішим і гарматним легким полкам — починаючи з 49 і кінчая 78; кінним дивізіям відповідним кінно-гарматним полкам: 5 і 6; кінним полкам — починаючи з 27 і кінчаячи 34; інженірним куріням: 9, 10, 11, 12. Отаману Грекові надається право присвоювати номери корпусам: 13 і 14; дивізіям і відповідним гарматним бригадам: 27, 28, 29, 30; пішим і легким гарматним полкам — починаючи з 79 і кінчаячи 90; кінної дивізії і відповідному кінно-гарматному полку — 7; кінним полкам: 35, 36, 37, 38; інженірним куріням — 13 і 14. Отаману Балбачану надається право присвоювати номери корпусам: 15, 16, 17 і 18; дивізіям і відповідним гарматним бригадам — починаючи з 91 і кінчаячи 120; кінним дивізіям і кінно-гарматним полкам: 8 і 9; кінним полкам: 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46; інженірним куріням: 15, 16, 17, 18. Отаману Коновальцеві надається право присвоювати номери: корпусу — 19; дивізіям — 41, 42, 43 і 44; пішим і легким гарматним полкам — починаючи з 121 і кінчаячи 132; інженірному куріню — 19.

4) Отаманам: Шаповалу, Грекову і Балбачанові негайно приступити до утворення своїх штабів, по штату штабу окремої армії кожному. Причому до одержання нових штатів керуватися поки що штатами, які зазначені в "Положенні о полевомъ управленіи войскъ въ военное время", але рахуючись з економією в людях і засобах. Штат штабу корпусу

Отамана Коновальця тримати в складі, який вже існує.

5) Для поповнення всіх вищезгаданих формацій отама-нам: Шаповалові, Грекову, Балбачанові та Коновальцеві надається право, коли потрібно, взяти, окрім призваних по мобілізації, ще також старшин, підстаршин і козаків з існуючих (кадрових) корпусів, але з тим, щоби во всякому разі в кадрі постійної армії залишити непорушними: для управління корпусу не менше 15 старшин різного фаху і 2 старшин Генерального Штабу; Управління дивізії — не менш 6 старшин різного фаху і 1 старшини Генерального Штабу; Штабу гарматної бригади — не менш 3 старшин; пішого полку — не менш, як командир полку або його помішник, осаул, один курінний, шість сотенних, три старшини-кулеметчика, два старшини учебної сотні, один старшина команди розвідників, дванадцять молодших старшин, начальник постачання; лікар і трое урядовців; гарматного легкого, гаубичного і кінного полку-не менше, як командир полку або помішник командира полку, розвідчик, два батареїних командира, чотири молодших старшини, начальник постачання, лікарі: медичний і ветеринарний і два урядовці; кінного полку — не менше, як командир полку або помішник командира полку, осаул, два сотенних, шість молодших старшин, один старшина-кулеметчик, начальник кінно-техничної команди, один старшина учебної сотні, начальник постачання, лікарі: медичний і ветеринарний і три урядовця; Інженірного куріня — не менше, як командир полку або помішник, осаул, два сотенних, чотири молодших старшини, два старшини учебної сотні, командир польового інженірного парку, начальник постачання, лікар і один урядовець.

6) Дозволяється, як тимчасовий засіб, кадри гарматних тяжких та горних частин вжити на поповнення легких, гаубичних та кінних батареї, як кадрових, так і дієвих частин.

7) Існувавших досі вісім кадрових корпусів повинні існувати надалі, а через це старшини і підстаршини та козаки залишених кадрів, які зазначені в попередньому, п'ятому пункті, складають із себе кадр постійної армії, залишаючи за собою існувавшу досі нумерацію частин і назву їх, але з тимчасовим додатком слова "кадровий", наприклад: 4 кадровий корпус, 8 кадрова дивізія, 23 кадровий Корсунський полк.

8) Всі частини кадрових корпусів залишаються на місцях свого попереднього росташування і користуються тими помешканнями, які займали раніше, але там, де належні казарми заняті ворогами або тимчасово своїми дієвими військами, — для кадрових частин командиром корпусу вибирається иньше місце, при чому в останнім разі, частини можуть бути росташовані і по мешканцям.

9) Всі частини кадрової армії підлягають безпосередньо мені через своїх командирів корпусів. Залишаються також в моїй підлеглости всі повітові військові начальники через відповідних командирів місцевих бригад і Начальника Генерального Штабу.

10) Щодо майна, яке може бути використано отаманами Шаповалом, Грековим, Балбачаном і Коновальцем для дієвих частин, як нині існуючих, так і майбутніх, а також майна, яке повинно бути залишено для кадрових корпусів, то вказівки належить одержувати від відповідних постачаючих управ.

11) Всі командири кадрових корпусів мусять негайно донести мені про стан підлеглих їм частин і негайно, не вважаючи ні на які перешкоди, вжити всіх заходів, аби привести до ладу довірені їм частини, маючи на увазі, що в перших числах лютого 1919 року ці частини будуть поповнені рекрутами.

12) Отаманам: Шаповалу, Грекову, Балбачану і Коновальцеві, командирам кадрових корпусів і начальникам місцевих бригад негайно зв'язатися зо всіма підлеглими їм час-

тинами і поставити їх до відома про цей мій наказ, а також донести мені про час одержання цього наказу.

Оригінал підписали:

Головний Отаман Петлюра.

Начальник Генерального Штабу, Отаман Осецький

З оригіналом згідно:

Начальник Організаційного Відділу

Генерального Штабу, полковник Петровський.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075.— Оп. 2. — Спр. 8.— Арк. 1—3.

Наказ Військовому Міністрові УНР про вжиття суворих заходів до антидержавних елементів

2 січня 1919 року

Наказ Військовому Міністрові.

Ч. 18.

До мого відома дійшло, що в місцевостях, оголошених на військовому стані та стані облоги, ведуть злочинну агітацію проти Української Народньої Республіки та її законної влади — Директорії, — переважно люде, що не належать до громадян нашої Республіки і що наїхали з Великоросії та інших країн бувшої Росії. Ці люде, замість того, щоб дякувати нашій Україні за той хліб, який їдять тут, вчинюють різні заколоти, сіють анархію, грабують мирне населення, займаються саботажем, провокацією та спекуляцією. Бувші гетьманці поробились більшовиками, комуністами і хотять знову накинати нам на шию московське ярмо, від якого ми тільки що увільнились, і вирвати у нас ту землю та волю, яку ми здобули.

Повідомляю, що українське республіканське військо проливало свою кров не для того, щоб повернулась знову гетьманщина та московські совдепи, а для того, щоб наш народ зажив мирно і спокійно своїм власним життям в Самостійній Українській Народній Республіці.

А через це наказую всім командуючим фронтами, губерніальним комендантам і командуючим охороною залізниць, незалежно од встановлених уже мір по боротьбі з контрреволюцією та анархією, висилати за межі України всіх ворогів Української Влади, замічених в злочинній агітації проти неї, і це належить до громадян нашої Республіки.

Наказую оголосити для загальної відомости, що висилці підлягатимуть не тільки самі злочинці-агітатори, а разом з ними і їх жінки та діти.

З огляду на те, що агітатори не українці часто підроблюють документи і пашпорти на громадян Української Республіки, наказую телеграфно робити перевірку таким документам, а винуватих в фальшуванні документів розглядати як шпівнів з впливаючими звідси висновками.

Наказ цей телеграфно передати по призначенню, оголосити в часописах, наліпити на всіх станціях і негайно вводити в силу.

Головний Отаман Петлюра.

2 січня 1919 р.

Українська ставка. — 1919. — 5 січня.

Наказ Головної Команди військ УНР щодо розформування Окремої Дніпровської дивізії, очолюваної отаманом Зеленим

6 січня 1919 року

Таємно.

**НАКАЗ
ГОЛОВНОЇ КОМАНДИ ВІЙСЬКА
УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ
Ч. 1.**

6 січня 1919 року м. Київ.

Позаяк Окрема Дніпровська дивізія в більшості розбіглась і відмовилась їхати на Галицький фронт, наказую:

Дівізію лічити розформованою, за винятком першого Дніпровського полку, Гарматної бригади та Червоного кінного куріня. Цім частинам існувати під назвою: Дніпровський окремих полк, Дніпровська окрема гарматна бригада, Червоний Дніпровський курінь. Полк та гарматну бригаду лічити в складі військ Галичини, Червоний Дніпровський курінь приєднується до Осадного Корпусу.

Гроші і все майно по описам передати Осадному Корпусу, котрому негайно вислати охорону всього цього майна.

З решти людей дівізії сформувати сводний курінь під керівництвом Військового старшини Леонтовича, котрому поступити в розпорядження Командіра Осадного Корпусу.

Командіру Осадного Корпусу призначити слідство для вислідження причин розпаду дівізії й притягнення до судової відповідальности винних.

Начальнику дівізії отаману Зеленому і його помішнику отаману Данченко, здати всю відчітність і майно Командіру Осадного Корпусу і знаходиться при штабі цього корпусу до скінчення задачі і слідства.

Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Начальник Генерального Штабу Отаман Осецький.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи,

Сотник Введенський.

Машинописний оригінал.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075.— Оп. 2.— Спр. 3.— Арк. 197, 198.

Звернення С. Петлюри до місцевих органів влади й громадськості щодо надання допомоги пораненим козакам
14 лютого 1919 року

Кам'янець, губкомісару

З Жмеринки 14 (02.1919) 23.20

До всіх губерніяльних і повітових комісарів і комендантів,

до всіх народних управ, до місцевих та всеукраїнських кооперативних установ і їх філій, до губерніяльних та повітових філій Національного Союзу, до товариств "Просвіта"

За час боротьби українського народу о своє визволення багато козаків та старшин вибуло зі строю хворими та раненими крапка Ними тепер переповнені лікарні та шпитали, які зараз перебувають в надзвичайно важких умовах крапка Часто їм бракує лікарського персоналу запинка, а що до книжок, білизни та иньчого запинка папірос, то нічого і згадувати крапка Перебування борців за волю в таких умовах на далі продовжувать їх не може запинка само громадянство повинно допомогти їм, аби задовольнити самі необхідні їх потреби крапка Це піклування громадянства про них зробить своє діло крапка Кожний козак і старшина будуть знати, що сам народ дбає про него, а це дасть їм нові сили для дальнійшої боротьби з ворогами крапка Як Головний Отаман всіх військ звертаюсь до вас в справі поліпшення долі ранених та хворих вояків, щодо опіки над ними та задоволення не так великих потреб запинка, а тому я конкретно прошу дві крапки на засідання українських організацій підкласти питання на обговорення про допомогу раненим та хворим козакам, яка буде складатись в задоволенні потреб зазначених мною попереду запинка зокрема вважав би потрібним організувати в спеціальні дні допомоги улаштуванням в кожному місті кружечних зборів і про наслідки цього мене сповістіть крапка

Головний Отаман Петлюра.

Ч. 898.

Рукописний текст телеграми.

ЦДАВОВУ: Ф. 538.— Оп. 1.— Спр. 68.— Арк. 27 — 29.

Тимчасовий Закон Директорії УНР про порядок внесення й затвердження законів в УНР

14 лютого 1919 року

Копія з копії

ІМЕНЕМ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Затверджуємо 14 лютого 1919 р.

За Голову Директорії ПЕТЛЮРА

Члени:

МАКАРЕНКО

АНДРІЄВСЬКИЙ.

Посвідчую: Державний Секретарь М. КОРЧИНСЬКИЙ.
УХВАЛЕНИЙ КАБІНЕТОМ НАРОДНИХ МІНІСТРІВ
ТИМЧАСОВИЙ ЗАКОН,

про порядок внесення й затвердження законів
в Українській Народній Республіці.

На зміну й доповнення існуючих законів постановити:

1) Проекти законів і постанов по складанню їх в відповідних відомствах подаються безпосередньо до Голови Кабінету Народніх Міністрів.

2) Голова Кабінету Народніх Міністрів передає по своєму розсуду проекти законів і постанов на розгляд та ухвалу Кабінету Народніх Міністрів, або Ради Народніх Міністрів.

3) Кабінет Народніх Міністрів складається з Голови Кабінету та Міністрів Закордонних Справ, Народнього Господарства, Земельних Справ, Внутрішніх Справ, Фінансів і Військового.

В засіданнях Кабінету Народніх Міністрів беруть участь Державний Контрольор і Державний Секретар з правом дорадчого голосу.

4) Рада Народніх Міністрів складається: з членів Кабінету Народніх Міністрів, Керуючих Міністерствами, Державного Контрольора та Державного Секретаря, при чому останні два користуються правом дорадчого голосу.

5) Проекти законів та постанов, ухвалені Кабінетом Народніх Міністрів, або Радою Народніх Міністрів і остаточно зредаговані Державною Канцелярією, підписуються Головою Кабінету Народніх Міністрів та відповідним Міністром, або Керуючим Міністерством і докладаються Директорії Української Народньої Республіки Головою Кабінету Народніх Міністрів і Державним Секретарем.

6) Після письмового затвердження Директорією проекту закону чи постанови слідує посвідчення Державного Секретаря.

7) В надзвичайних випадках закони і постанови можуть видаватися безпосередньо Директорією без попередньої ухвали Кабінету чи Ради Народніх Міністрів. В цьому випадку ці закони і постанови посвідчуються Керуючим Справами Директорії і передаються до Державної Канцелярії для опублікування.

ГОЛОВА КАБІНЕТУ

НАРОДНИХ МІНІСТРІВ

С. ОСТАПЕНКО.

ДЕРЖАВНИЙ СЕКРЕТАРЬ М. КОРЧИНСЬКИЙ.

З оригіналом згідно: За директора Департаменту Законодавчих Справ Державної Канцелярії (підпис).

Провіряв: За Начальника Відділу (підпис).

З копією згідно: В. о. Начальника II Відділу Кузьмич.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1509. — Оп. 1. — Спр. 70. — Арк.
32—32 зв.

Наказ С. Петлюри військовому міністру щодо мобілізації всіх військовозобов'язаних

До 16 лютого 1919 року

НАКАЗ

Військовому міністрові

Ч. 480.

До ставки Головного Отамана дійшли відомости, що деякі

українці з Галичини, перебуваючи на Дніпрянській Україні, разом з тим не несуть в цей тяжкий мент державного життя Української Народньої Республіки військових своїх обов'язків перед батьківщиною, вважають себе вільними від служби. Приймаючи на увагу [...] потребу в свідомих українцях, яку має в сучасний мент Україна, Головний Отаман ставить на увагу, що на Дніпрянській Україні державним секретарем справ військових оголошена мобілізація, і громадяне в межах зазначених в наказі про мобілізацію, мусять яко вірні сини своєї батьківщини, стати до військ.

Наказую вжити саму строгу перевірку вищенаведених осіб, тих з них, хто не посідає урядових посад, негайно притягти до праці у війську чи на Надніпрянській Україні, чи експортувати до Галичини в розпорядження державного секретаря справ військових.

Головний Отаман Петлюра.

З оригіналом згідно: Секретар по інформації П. Іваницький.

Українська ставка. — 1919. — 16 лютого.

Лист-подяка С. Петлюри керівництву ЗУНР за теплий прийом

28 лютого 1919 року

Від Головного Отамана

військ Української Народньої Республіки

Голові Національної Ради д-ру Петрушевичу,

копія — Голові Державного Секретаріату д-ру Голубовичу,

копія — Заступникові Держ. Секр[етареві] справ

військових сотникові Бубелі.

Залишаючи тимчасово столицю Української Західньої Народньої Республіки Станіславів, вважаю своїм святим обов'язком яко представник верховної влади Соборної України і Головний Отаман спільних українських республіканських військ

висловити свою сердечну подяку Вам яко представникам цілого українського народу, заселюючого Західню Республіку, за ту увагу й привіт, які Ви в моїй особі виявили Верховній Українській Владі.

Під час свого короткого перебування на території Західньої Української Народньої Республіки я переконався, що праця по відбудуванню зруйнованого світовою війною народного майна проводиться як Державним Секретаріатом, так і всіма живими силами країни.

Народні маси, хоч змучені війною, хоч і перебувають в лихих обставинах, все ж несуть жертви в цілях захисту нашої спільної батьківщини і охорони суверенітету нашої Держави.

Схиляю своє чоло перед тими лицарями нашої батьківщини, які наклали й накладають своїм життям в боротьбі з віковим ворогом, що все хотів і хоче поневолити нас національно і соціально.

Подивляюсь тій енергії та ініціативі, з якою різні національно-громадянські організації ставляться до потреб моменту і допомагають державній владі та війську в задоволенню його потреб.

Прошу від імени Директорії повідомити широкі круги населення З.У.Н.Р., що Соборна Україна і її влада — Директорія зробить все, аби допомогти населенню З.У.Н.Р. хлібом та іншими харчами.

Сподіваюсь, що тісніший контакт зо всіма широкими верствами народу і правдиве розуміння та задоволення потреб його буде запорукою, що ми виборемо свою суверенність і, увійшовши в "Союз Народів", захистимо й надалі.

Іменем Директорії

Головний Отаман Петлюра.

28-II.1919.

Українська ставка. — 1919. — 5 березня.

Привітання С. Петлюри Командуючому Галицькою армією М. Омеляновичу-Павленку з приводу її успішних дій
28 лютого 1919 року

Головнокомандуючому Галицькою Армією

Отаманові Омеляновичу-Павленкові

копія — Військовому Секретарю, полковникові Курмановичу.

Те вражіння, що справляє стан річей на фронті та в тилу Вашої Армії, говорить про ту відданість та свідомість, з якою наш народ ставиться до Республіки та її інтересів.

Непримушеність, котрою виявляє себе вояцтво щодо виконання поставлених йому задач, підносить його на височінь, достойну справдешного війська Великої Української Республіки.

Віра в досягнення своєї цілі загартувала армію й міцно з'єднала її, вона ж ця цілість і певність доведе її до остаточної перемоги, до здобуття раніш чи пізніш славетного Львова — столиці Західньої Української Народньої Республіки.

З великим задоволенням констатується факт тісного єднання штабу з фронтом та його інтенсивної праці, що дає ще один твердий доказ на перемогу над польським шовінізмом. В Вашій особі складаю сердечну подяку всій Галицькій Армії, що тяжкими трудами й великими жертвами несе Соборній Україні суверенність її державного існування. Передайте славному вояцтву Галицької Армії, що Верховна Влада — Директорія У.Н.Р. — успішно прикладає всіх зусиль по задоволенню потреб народу Західньої У.Н.Р. та її війська всіма харчовими й іншими засобами.

Од'їжджаючи відси, виношу непохитне переконання, що згуртовані міцно й об'єднані в одну душу й одне тіло, спільними зусиллями виборемо її, захистимо право нашому народові на волю й землю, а Республіці її тверде світове становище.

Щасти Вам, Боже!

Головний Отаман Петлюра.

Українська ставка. — 1919. — 5 березня.

Відозва С. Петлюри до українського селянства виступити проти більшовицької окупації

Лютий 1919 року

СЕЛЯНЕ!

В повітах Харківщини, Чернігівщини, Катеринославщини та Полтавщини кацапи-більшевики та їх наймити китайці і мадьяре роблять ось що: забирають хліб, вигоняють скотину, ріжуть кабанів та курей і все це направляють до ГОЛОДНОЇ МОСКОВЩИНИ, а селяне остаються босі і голі і навіть в холодній хаті, бо большевики виймають шкло і вивозять теж до МОСКОВЩИНИ.

Скоро і у вас заберуть і хліб і все збіжжя ваше, як будете сидіти на печі.

ЧИМ ВИ ТОДІ БУДЕТЕ ГОДУВАТЬ ДІТЕЙ І ЖІНОК.

Большовики уже нарobili раз лиха у нас на Україні.

Одкрили фронт, привели німців на Україну і нарешті посадили гетьмана, а тепер гетманці поробились большевиками і домагаються "советів".

ДЛЯ ЧОГО Ж ТО ВОНИ ТАК РОБЛЯТЬ.

А для того, щоб знову посадити гетьмана або царя та одібрати од вас здобуту кров'ю й потом в тяжкій боротьбі землю й волю.

Отож беріться за розум та спільно будем одбиватись од напасників.

ЯК ЖЕ ЦЕ ЗРОБИТИ.

А треба держатись громади, щоби не було так — хто в ліс, хто по дрова, бо як не будемо йти разом проти большевиків, то вони одберуть од нас і збіжжя ваші і роздягнуть до останньої сорочки.

Хай кожне село у себе наводить порядок, хай безпощадно бореться з усякими большевиками, провокаторами та грабіжниками, а кращих вояків з-поміж себе — добрих, здоро-

вих та тямущих, чи то буде піхотинець, чи гарматчик, чи кулеметчик — виряджає до Українських народніх Республіканських військ.

Війська ці вже зробили одно святе діло — вигнали гетьмана з його прислужниками. Вони роблять другий раз велике й святе діло — виженуть большевиків і захистять вашу землю і волю.

ТІЛЬКИ ДОПОМАГАЙТЕ ЇМ І НЕ СИДІТЬ НА ПЕЧІ.

Дня лютого 1919 року.

Член Директорії Української Народньої Республіки,
Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Ставка.

Машинописна чернетка.

ЦДАВОВУ: Ф. 3809. — Оп. 1. — Спр. 6. — Арк. 11.

**Закон Директорії УНР щодо виплати держслужбовцям тримісячних компенсацій на випадок евакуації
9 березня 1919 року**

**ІМЕНЕМ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНЬОЇ РЕСПУБЛІКИ
ЗАТВЕРДЖУЄМО: 9 марта 1919 року**

За Голову Директорії ПЕТЛЮРА
Члени: АНДРІЄВСЬКИЙ.

Член-Секретарь ШВЕЦЬ.

Посвідчую: Державний Секретарь М. КОРЧИНСЬКИЙ.
**УХВАЛЕНИЙ КАБІНЕТОМ НАРОДНІХ МІНІСТРІВ
ЗАКОН**

про зміну й доповнення закону від 16 Січня 1919 року
"Про видачу трьохмісячного утримання служачим урядових інституцій в разі евакуації місцевостей, котрим загрожує небезпечність втручення ворогів".

На зміну й доповнення закону від 16 Січня 1919 р. "Про видачу трьохмісячного утримання служачим урядових інституцій в разі евакуації місцевостей, котрим загрожує небезпечність втручення ворогів" ухвалити:

1. Другу частину ст. 1 вищезазначеного закону від 16 Січня 1919 р. викласти так: "Видача наперед утримання переводиться розпорядженням відповідних Міністрів, а в екстрених випадках з дозволу місцевого губерніяльного комісара".

2. Зазначену в законі від 16 Січня 1919 р. трьохмісячну платню видавати наперед тільки при евакуації з місця постійної служби.

3. Тим служачим урядових установ, що по евакуації з місця постійної служби були або будуть звільнені від служби через вкорочення штатів, виплачена наперед трьохмісячна платня обертається в заштатню допомогу, замість допомоги, належачій їм по закону від 2 Серпня 1918 р. "Про заштатню та дорожню допомогу служачим в урядових та громадських інституціях, котрі утримуються на казенні кошти" (Держ. Віст. 1918 р., ч. 32).

Поверх того, тим з урядовців, які були призначені на посаду до 31 грудня 1918 р. включно, видається додатково і безповоротньо платня ще за один місяць з відсотковими надбавками по закону від 19 Листопаду 1918 р. "Про встановлення відсоткових додатків до утримання служачих державних установ та одноразової допомоги на дорожнечу" (Держ. Віст. 1918 р., ч. 73).

4. Ті урядовці, що були прийняті на службу в центральні урядові установи після 27 січня 1919 р. і потім звільнені через вкорочення штатів, отримують заштатню допомогу на підставі закону від 2 Серпня 1918 р., згаданого в ст. 3 цього закону.

5. Всі урядовці, що отримали трьохмісячну платню наперед, не мають права без законних причин і згоди голови установи

залишити службу в тій установі до закінчення трьохмісячного строку.

При переводі з одної установи до другої наперед видана платня повертається другою установою на поповнення кредитів першої установи.

Підписали: Замістник Голови Кабінету
Народніх Міністрів Дим. МАРКОВИЧ.
Державний Секретарь М. КОРЧИНСЬКИЙ.

З оригіналом згідно: За Начальника Відділу Департаменту
Законодавчих Справ Державної Канцелярії (підпис)

З копією згідно: За Начальника Відділу
Департаменту Загальних Справ Міністерства Фінансів
(підпис нерозбірливий).

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1509.—Оп. 1.—Спр. 70.—Арк. 39—39 зв.

Телеграма С. Петлюри командуючим фронтами, редакціям газет про його розпорядження перенести осідок Уряду УНР в Рівне
1 квітня 1919 року

[З] Красного 480. 210. 28. 111. 115 Тільки Кам'ян[ець] для губкомісара, товаришу військового міністра Сиротенко, особливо-му коменданту залоги Жуківському, редакції "Життя Поділля"

Копії: Підволочиськ, штаб фронту, полковнику Стефаніву
Здолбуново, начштабу Дієвої Армії отаману Мельнику
Рівне, отаману Оскілко
Бердичів, отаману Ковальчук
Ходорів, військовому міністру Шаповалу
Командуючому Галицьким фронтом, отаману
Омелянович-Павленку
Гусятин, заступнику Головради міністрів Архипенко
Рівне, редакція "Вільної України"

В зв'язку з поліпшенням нашого становища на всіх фронтах і посування нашого війська наперед, наказую зробити розпорядження, аби евакуйовані до Каменця міністерства негайно вирушили до Рівного, де одержать дальшійших вказівок в справі організації державної праці. В місцевостях, увільнених від ворогів нашої державної організації влади, вільних місцевостях нашого тилу крапка Не тільки кожен день, а кожна година має державне значення в сучасний мент [...] поскриплюють усіх наших військових частин, які забув(ши) всі свої політичні сварки і партійні суперечки, несуть свою кров і своє життя на овтар Отчизни крапка Цей мій наказ негайно надрукувати у всіх часописах Каменця для широкого оповіщення населення і попередити, що всякий саботаж або свідоме протиділа(ння) в справі виконання цього наказу я буду розглядати як державну зраду, як ніж в спину нашої дорогої України крапка

Ч. 19393. Головний Отаман Петлюра.

Оригінал телеграфної стрічки.

ЦДАВОВУ: Ф. 538.— Оп. 1.— Спр. 68.— Арк. 43, 44.

Телеграма С. Петлюри Б. Мартосу з пропозицією сформувати новий уряд
9 квітня 1919 року

Телеграма

1919 р. квітня місяця 9 числа
Рівне — Прем'єр-міністру Мартосу

Подаючи разом з цим копію телеграми моєї під №1571 з дня 9/IV.1919 р., пропоную Вам негайно приступити до сформування нового Кабінету Міністрів, аби останній міг зараз же приступити до роботи.

66/ОК Головний Отаман Петлюра

Рукописний оригінал.

ЦДАВОВУ: Ф. 3933.— Оп. 1.— Спр. 2.— Арк. 5—5 зв.

Постанова Директорії УНР про видачу держслужбовцям одноразової допомоги на Великодні свята

12 квітня 1919 року

Копія

ІМЕНЕМ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНЬОЇ РЕСПУБЛІКИ
ЗАТВЕРДЖУЄМО: 12 квітня 1919 року.

ГОЛОВА ДИРЕКТОРІЇ ПЕТЛЮРА

Член-Секретарь А. МАКАРЕНКО

УХВАЛЕНА РАДОЮ НАРОДНИХ МІНІСТРІВ

ПОСТАНОВА

ПРО ВИДАЧУ ОДНОРАЗОВОЇ ДОПОМОГИ
НА ВЕЛИКОДНІ СВЯТА 1919 РОКУ

1. Усім служачим державних установ, які знаходились на службі на 1 квітня 1919 року і перебувають в місцевостях, не занятих ворогом до часу затвердження цього закону, в тим числі і вільнонаємним, за винятком осіб, зазначених в статті 2 додатку до статті 1-й закону від 19 Листопаду 1919 року (Держав: Віст., Ч. 73-1918 р.) і в законі від 24 Грудня 1918 року (Держав: Віст., Ч. 84-1918 р.) видати одноразову, без вичоту, допомогу на Великодні Свята в розмірі місячного утримання зо всіма надбавками.

2. Під утриманням, зазначеним в § 1-м цієї постанови, розуміється: а) платня, харчові та квартирні гроші або утримання по штатах, не підрозділених на зазначені види задоволення; б) для осіб, утримання котрих не зазначено штатами, а встановлюється по згоді, або по розпорядженню начальства, річна сума винагороди; в) присвоєна по посаді додаткова винагорода; г) передбачені штатами надбавки за вислугу літ; д) винагорода вчительському персоналові по числу уроків, які кожний дає.

3. Суми, які необхідні для видавання зазначеної в § 1-м цієї постанови допомоги, відпускаються з коштів Державної Скарбниці при умові, що утримання одержується служачими з скарбу.

Допомога служачим Державного Банку, Державного Земельного Банку й Управління Державних Ощадних Кас видається із їх власних коштів, а допомога служачим, які одержують утримання зі спеціальних коштів, відноситься на ці кошти і тільки при відсутності або браку їх — на кошти скарбу, в розмірі браку.

4. Урядовцям, які одержали утримання наперед, ця нагорода залічується на повернення утримання.

5. Постанову цю перевести в життя по телеграфу.

ЗАСТУПНИК ГОЛОВИ РАДИ

НАРОДНИХ МІНІСТРІВ

АРХИПЕНКО.

Т. в. об. ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРЯ ГАЄВСЬКИЙ.

З оригіналом згідно: За Нач. Від. Депар[таменту]

Законодав[чих] Справ Державної канцелярії (підпис)

З копією згідно: Начальник відділу департаменту

Загальних Справ М-ва Фінансів (підпис)

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1509. — Оп. 1. — Спр. 70. — Арк. 36.

Закон Директорії УНР про надання евакуаційної допомоги урядовцям центральних і місцевих установ

12 квітня 1919 року

ІМЕНЕМ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНЬОЇ РЕСПУБЛІКИ
ЗАТВЕРДЖУЄМО: 12 Квітня 1919 р.

ГОЛОВА ДИРЕКТОРІЇ ПЕТЛЮРА

Член-Секретарь

А. МАКАРЕНКО

УХВАЛЕНИЙ РАДОЮ НАРОДНИХ МІНІСТРІВ

ЗАКОН

Про евакуаційну допомогу урядовцям Центральних і
Місцевих Установ.

На зміну і доповнення існуючих законів постановити:

1) Зазначені в ст. 7 закону від 20 серпня 1914 р. (Собр. Узак. 1914 р., Ч. 242, ст. 2325), а також і в додаткові II до цієї статті табельну допомогу служачим і добові гроші за час переїзду скасувати.

2) На зміну 3-ої примітки додатку II статті 7 зазначеного в попередній статті закону від 20 серпня 1914 р. і постанов від 16 грудня 1914 р. та від 30 жовтня 1915 р. про евакуацію державних установ встановити видачу служачим евакуаційної допомоги, незалежно від того, виїздила чи не виїздила з місця постійної служби зі служачим його родина, в розмірі двохмісячного оклада утримання з відсотковою надбавкою по закону від 19 Листопаду 1918 р. (Держав: Віст., Ч. 73) для жонатих і в розмірі одномісячного оклада з тою же надбавкою для нежонатих або вдових, не маючих дітей.

ПРИМІТКА 1. При виданні згаданої допомоги (ст. 2 цього закону) приймається на увагу і цивільний шлюб, якщо від нього маються діти.

ПРИМІТКА 2. Чинність цього закону не поширюється на тих евакуйованих з м. Києва в кінці січня 1919 р. урядовців, які на 1 квітня 1919 р. не перебували на службі.

3) Видатки по переведенню в життя цього закону провадити з готового фонду державних прибутків.

За Голову Ради Народніх Міністрів **АРХИПЕНКО.**
За Державного Секретаря **ГАЄВСЬКИЙ.**

З оригіналом згідно: Начальник Відділу Депар.

Законодавчих Справ Державної Канцелярії (підпис)

З копією згідно: Віце-Директор Департаменту

Загальних Справ Міністерства Фінансів (підпис)

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1509. — Оп. 1. — Спр. 70. — Арк. 37.

Телеграма С. Петлюри І. Феценку-Чопівському з проханням допомогти новому уряду УНР

14 квітня 1919 року

Військова

Негайно.

ТЕЛЕГРАМА

Рівне. Заступнику Голови Ради Міністрів Феценку-Чопівському К-о

Рівне. Членам Директорії Макаренко і Андрієвському Здолбуново

Начальнику Штабу Дієвої Армії

По мотивах викладеним мною в телеграмі Ч-63/ОК на ім'я Членів Високої Директорії являється конче потрібним аби реконструкція кабінету Міністрів відбулася вже сьогодні і щоби сьогодні новий кабінет приступив до праці крапка Ви-словляючи від імені Директорії Вам яко заступнику Голови Ради Міністрів і Вашим Товаришам по кабінету щиру подяку за державну працю для України в цей тяжкий мент, разом з тим пропоную Вам передати керування державними справами новому прем'єр-міністрові Мартосу й допомогти йому в державних інтересах загальними інформаціями та співробітництвом крапка Довожу до Вашого відома що одночасно з реконструкцією кабінета Директорія підтверджує пану Согаленку і пану Мацїєвичу їхні мандати в справі переговорів з Антантою на умовах даних їм від Директорії крапка Ч-1571

Головний Отаман Петлюра.

19 квітня 1919 року.

З оригіналом згідно:

Начальник Загальної Частини (Підпис нерозбірливий)

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 3933. — Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 4—4 зв.

Ухвала Директорії УНР про затвердження постанови Ради Міністрів щодо асигнування кредитів за рахунок кошторису 1918 року

1 травня 1919 року

ІМЕНЕМ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНЬОЇ РЕСПУБЛІКИ

Копія з копії

Затверджуємо: 1 Травня 1919 р.

За Голову Директорії ПЕТЛЮРА

Члени: Ф. ШВЕЦЬ

Член-Секретарь А. МАКАРЕНКО

Посвідчую: Т. в. Державного Секретаря

Іван ЛИЗАНІВСЬКИЙ.

УХВАЛЕНА РАДОЮ НАРОДНИХ МІНІСТРІВ

ПОСТАНОВА

Про доповнення постанови від 24 Лютого 1919 р. "Про порядок провадження видатків за рахунок сміт 1918 р."

Доповнити ухвалу Радою Народних Міністрів постанову від 24 Лютого 1919 року "Про порядок провадження видатків за рахунок сміт 1918 року" пунктами 8-9-им такого змісту:

"8) Асигнування кредитів за рахунок сміт 1918 року на підставах і порядком, зазначеним в цій постанові, провадити до 1 Липня 1919 року.

9) Надати цій постанові заворотню силу, починаючи з 24 Лютого 1919 року".

Голова Ради Народних Міністрів і міністр Фінансів Б. Мартос.

З оригіналом згідно:

За Начальника Відділу Департаменту Законодавчих

Справ Державної Канцелярії (підпис)

З копією згідно: Т. в. о. Ст. Діловода (підпис).

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1509. — Оп. 1. — Спр. 70. — Арк. 44.

Ухвалений Кабінетом Міністрів Закон про новий склад Директорії на чолі з С. Петлюрою

7 травня 1919 року

Ч. 282

Копія

Іменем Української Народньої Республіки
ЗАТВЕРДЖУЄМО: 7 травня 1919 року.

Голова Директорії Петлюра

Члени: А. Макаренко

Член-Секретарь Ф. Швець

Посвідчую: Т. в. о. Державного Секретаря Іван Лизанівський

Ухвалений Кабінетом Народних Міністрів
ЗАКОН

про склад Директорії Української Народньої Республіки.

1) Всі постанови Директорії Української Народньої Республіки дійсні і законні лише в тому разі, коли в засіданні приймав участь Головний Отаман Петлюра.

2) Для законности постанов і наказів Директорії необхідні підписи двох членів Директорії, в тому числі обов'язково підпис Головного Отамана.

3) Директорія має право винести постанову про вихід зі складу Директорії одного з її членів, коли це буде визнано необхідним в державних інтересах.

4) Для дійсности постанови про персональні зміни в складі Директорії необхідні підписи 3-х членів Директорії, в тому числі Головного Отамана.

5) Закон цей ввести в життя по телеграфу.

Голова Кабінету Народних Міністрів В. Мартос.

Народній Міністр Юстиції Андрій Лівіцький.

Копія. Машинопис.

ЦДАВОВУ: Ф. 3933. — Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 5.

**Доручення С. Петлюри генерал-інспектору армії УНР
вїїхати до табору Стрїлково з метою стабілізувати там
обстановку**

25 травня 1919 року

Генерал-інспектору Армії УНР.

З отриманням цього наказу негайно відїхати до табору Стрїлково і полагодити тертя, що виникли поміж начальником Стрїлковської групи полк. Ковальським і рештою вищого командного складу частин групи. Тертя ці загострились до порушення співпраці. Необхідно з'ясувати і прийняти засоби для привернення ладу в таборі.

Необхідно вжити засобів, полагоджуючих справу і паралізуючих повторення подібних явищ.

Всебічний звіт обслідування — представити мені,
Петлюра.

25/V.1919 р. Б.

Р. С. В разі неможливости Вашого персонального виїзду — командірувати для цього ген. хор. Безручка — або ген. хор. Забродського.

Машинописний оригінал.

ЦДАВОВУ: Ф. 3890. — Оп. 1. — Спр. 8. — Арк. 31.

Доручення С. Петлюри отаману Шайбле негайно відправити полковника Болбачана в Італію для формування військових частин з українців-полонених

5 червня 1919 року

УНР

Головний Отаман

УКРАЇНСЬК. РЕСПУБЛІК.

ВІЙСЬК

5 червня 1919 р.

ч. 2344.

До Пана Начальника Головного Управління Генерального Штабу Отамана ШАЙБЛЕ.

Наказую Вам з одержанням цього негайно відправити полковника БАЛБАЧАНА в розпорядження Української Торговельної Місії до Італії.

В разі згоди Італійського Королівського Правительства на формування з українських полонених військових частин, Полковник БАЛБАЧАН має взяти участь в формуванні військ з полонених згідно з вказівками і інструкціями, даними місії.

ГОЛОВНИЙ ОТАМАН Петлюра.

Начальник Канцелярії Сотник Бутенко.

Машинописний оригінал.

Центральний архів військовий у Варшаві: Ф. 380. —
Оп. 3. — Спр. 72. — Арк. 11.

Наказ С. Петлюри військовому міністру відрядити до Німеччини отамана М. Шаповала з метою формувати військові підрозділи з числа українців полонених Першої світової війни

14 червня 1919 року

Головний Отаман

Військ Української

Народньої Республіки

14 червня 1919 р.

До Пана Військового Міністра.

Ч. 2370.

Ставка

Наказую Вам з одержанням цього відправити Отамана Микола ШАПОВАЛА до Німеччини в розпорядження Українського Посла Пана ПОРША.

Отаман Шаповал має допомогти нашому Посольству в справі формування військових частин з українських військовополонених, підлягаючи безпосередньо Українському Послові і пра-

цюючи в контактi з Вiйськово-Санiтарною Комiсiєю в Нiмеччинi по справам вiйськовополонених українцiв.

Для проїзду Отамана Шаповала до Нiмеччини необхідно дати йому належнi уповноваження i забезпечити його коштами.

ГОЛОВНИЙ ОТАМАН ПЕТЛЮРА.

Начальник Канцелярiї, Сотник Бутейко.

Машинописний оригiнал.

Центральний архiв вiйськовий у Варшавi: Ф. 380.—

Оп. 3. — Спр. 72. — Арк. 10.

На документi є резолюцiя отамана Сиротенка вiд 16.06.1919 року начальнику Головного управлiння Генерального Штабу: "До виконання".

Ухвала Директорiї УНР про затвердження постанови Ради Народних Мiнiстрiв щодо виплати одноразової допомоги держслужбовцям в зв'язку з подорожання життя
18 липня 1919 року

ІМЕНЕМ У.Н.Р.

Копiя.

ЗАТВЕРДЖУЄМО: 18 липня 1919 р.

ГОЛОВА ДИРЕКТОРІЇ ПЕТЛЮРА.

Член А. МАКАРЕНКО.

Член-Секретарь Ф. ШВЕЦЬ.

Посвiдчую: Д[ержавний] С[екретар] ШРАМЧЕНКО

Ухвалена Кабiнетом Н[ародних]М[iнiстрiв]

ПОСТАНОВА

про видачу одноразової допомоги служачим Державних Установ i мiсцевого самоврядування.

1. Усiм служачим державних, центральних i мiсцевих установ, якi знаходилися на службi на 1-ше липня 1919 року, в тiм числi i вiльнонаємним, з приводу дорожнечi видати одноразову, без вичоту допомогу в розмiрi мiсячного утримання зо всiма надбавками, крiм добових, з тим, щоб розмiр

окремої допомоги не перевищував двох тисяч гривень.

2. Суми, якi необхіднi для видавання зазначеної в п. 1 цiєї постанови допомоги, вiдпускаються з коштів Державної Скарбниці при умовi, що й утримання одержується служачим з скарбу.

Допомога служачим Державного Банку, Державного Земельного Банку й Управлiння Державних Ощадних кас видається iз їх власних коштів, допомога служачим, якi одержують утримання зi спеціальних коштів, видається з цих коштів i тiльки при вiдсутності або браку їх — видається з коштів скарбу в розмiрi браку.

3. Усiм служачим установ Губернiальних i Повiтових Народногого i мiйського самоврядування, як тiм, що обсажують посаду по обранню, так й иньшим служачим цих установ видати одноразову допомогу з кошт: Державної Скарбниці в розмiрi i на умовах, зазначених в п. 1 цiєї постанови.

4. Постанову цю перевести в життя по телеграфу.
Голова Кабiнету Народних Мiнiстрiв Б. МАРТОС.
Державний Секретарь ШРАМЧЕНКО.

З оригiналом згiдно: В. о. Правителя Канцелярiї Експедицiї.

Машинописна копия.

ЦДАВОВУ: Ф. 1509. — Оп. 1. — Спр. 70. — Арк. 60.

Ухвала Директорiї УНР про затвердження постанови Ради Мiнiстрiв щодо виплати добових тим держслужбовцям, якi не одержують евакуацiйних грошей

18 липня 1919 року

Копiя з копiї

ІМЕНЕМ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ
ЗАТВЕРДЖУЄМО: 18 липня 1919 р.

ГОЛОВА ДИРЕКТОРІЇ ПЕТЛЮРА

Член А. МАКАРЕНКО

Член-Секретарь Ф. ШВЕЦЬ

Посвiдчую: Державний Секретарь Л. ШРАМЧЕНКО

УХВАЛЕНА РАДОЮ НАРОДНІХ МІНІСТРІВ
ПОСТАНОВА

Про добові гроші служачим центральних урядових установ,
які не одержують евакуаційних добових грошей.

1. Служачим центральних урядових установ, які не мають права на евакуаційні добові гроші, згідно закону від 10 лютого 1919 року "Про виплату добових грошей співробітникам державних установ на випадок евакуації", видавати добові гроші в розмірі, встановленому постановою від 14 квітня 1919 року "Про видачу добових грошей з приводу дорожнечі служачим місцевих урядових інституцій міст: Кам'янця-Подільського, Проскурова й Рівного за час перебування в цих містах центральних установ". При видачі зазначених добових грошей керуватися правилами статей 2, 4, та 6 останньої постанови й добові гроші видавати не наперед, а при кінці кожного тижня.

2. Видача зазначених в цій постанові добових грошей проводиться з часу вступу на службу в центральну установу до того часу, поки вони через евакуацію з відповідною установою не одержать права на евакуаційні добові гроші і у всякому разі припиняється одночасно з припиненням видачі евакуаційних добових грошей в відповідній центральній установі.

Підписали: Голова Ради Народніх Міністрів Б. Мартос.
Державний Секретарь Л. Шрамченко.

З оригіналом згідно: За Начальника Відділу Департаменту
Законодавчих Справ Державної Канцелярії (підпис).

З копією згідно: Ст. діловод Загальної
Канцелярії міністерства Фінансів (підпис).

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1509. — Оп. 1. — Спр. 70. —
Арк. 57.

Ухвала Директорії УНР про затвердження постанови
Ради Народних Міністрів щодо повернення держслуж-
бовців з відпусток

18 липня 1919 року

Копія з копії

ІМЕНЕМ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНЬОЇ РЕСПУБЛІКИ
ЗАТВЕРДЖУЄМО: 18 липня 1919 р.

ГОЛОВА ДИРЕКТОРІЇ ПЕТЛЮРА

Член А. МАКАРЕНКО

Член-Секретарь Ф. ШВЕЦЬ

Посвідчую: Державний Секретарь Л. ШРАМЧЕНКО

УХВАЛЕНА РАДОЮ НАРОДНІХ МІНІСТРІВ
ПОСТАНОВА

про повернення служачих центральних урядових установ
з відпуску до виконання службових обов'язків.

1. Служачих центральних урядових установ, які перебувають в відпуску, на підставі постанов від 11 травня 1919 р. "Про видачу утримання служачим центральних урядових установ при евакуації з м. Рівного" й від 27 травня 1919 р. "Про видачу утримання служачим центральних урядових установ, звільненим у відпуск з 23 травня по 1-ше грудня 1919 р." — закликати до виконання своїх обов'язків службових, при чому для повернення їх на службу встановити такі строки, рахуючи з дня оголошення цієї постанови в часописах:

а) для тих, що пробувають на території, занятій ворогом, — три тижні,

б) для всіх інших — десять днів.

2. Тих служачих, які не являються на службу з відпуску в зазначені в попередній статті строки, звільняти поза штат і визнати за ними право на заштатню допомогу в розмірі, зазначеному в законі від 2-го серпня 1918 р. "Про заштатню та дорожню допомогу служачим в урядових та громадських інституціях, котрі утримуються на казенні кошти" (Держав-

ний Вістник 1918 р., Ч. 32); на рахунок зазначеної заштатної допомоги віднести відповідну частину утримання, що одержано служачими наперед по 1 грудня 1919 р., а решта одержаного наперед утримання повинна бути обов'язково повернута до скарбу.

Голова Ради Народніх Міністрів Б. МАРТОС
Державний Секретарь Л. ШРАМЧЕНКО
З оригіналом згідно: За Начальника Відділу Департаменту
Законодавчих Справ Державної Канцелярії (підпис)
З копією згідно: Ст. Діловод Загальної Канцелярії
Міністерства Фінансів (підпис нерозбірливий).

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1509. — Оп. 1. — Спр. 70. — Арк. 58.

Ухвала Директорії УНР про затвердження постанови
Ради Народних Міністрів щодо забезпечення родин тих
осіб, які перебувають на військовій службі

30 липня 1919 року

ІМЕНЕМ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНЬОЇ РЕСПУБЛІКИ
ЗАТВЕРДЖУЄМО: 30 липня 1919 р.

ГОЛОВА ДИРЕКТОРІЇ ПЕТЛЮРА
Члени: А. МАКАРЕНКО

Член-Секрет ар Ф. ШВЕЦЬ

ПОСВІДЧУЮ: Державний Секретарь Л. ШРАМЧЕНКО.
УХВАЛЕНИЙ РАДОЮ НАРОДНІХ МІНІСТРІВ

ЗАКОН

про забезпечення родин осіб, що знаходяться
на дійсній військовій службі.

На зміну і доповнення існуючих законів постановити:

Родинам осіб, що знаходяться на дійсній військовій службі, видавати надалі допомоги по таких правилах:

1. Право на державну допомогу мають родини козаків та старшин або військових урядовців: а) закликаних до військової служби по мобілізації, б) вступивших до неї добровільно та в) прийнятих на дійсну військову службу по набору.

2. До родини, яка має право на державну допомогу, згідно ст. 1 цього закону, відносяться:

а) дружини та діти до 16-річного віку, а діти старші 16 років лише в випадку, коли вони будуть визнані через покалічення або хворість непрацездатними і якщо вони при тім утримувались працею пробуваючого на дійсній військовій службі;

б) батько та мати, брати і сестри, коли вони будуть визнані непрацездатними і якщо вони при тім утримувались працею пробуваючого на дійсній військовій службі.

ПРИМІТКА: Дружина і діти мають права на державну допомогу як шлюбні, так і позашлюбні.

3. Державна допомога видається в такому розмірі: дружина, мати і батько отримують по сто гривень кожний на місяць, а діти, брати та сестри — по п'ятьдесят гривень кожний на місяць.

4. Державна допомога видається за рахунок військового фонду і видача її переводиться органами Міністерства Внутрішніх Справ.

5. Родинам покликаних на дійсну військову службу по мобілізації робітників фабрик, заводів, майстерень і так иньше, — як приватних, так і державних та громадських, — а також родинам служачих в державних та земських і мійських установах, підприємцях та установи, де закликаний по мобілізації в останні перед заклик часи перебував на службі або роботі, повинні видавати частину його утримання або заробітку по таких правилах:

а) Розмір щомісячної допомоги встановлюється такий:

Коли родина складається з дружини — третина місячного

заробітку закликаного на військову службу робітника або служачого, рахуючи по окладу, який він одержував в підприємстві або в установі останній місяць, але без добових грошей.

Коли родина складається з дружини та дітей або лиш з дітей у вдовця — половина місячного заробітку.

Коли в склад родини входять батьки, якщо вони при тим непрацездатні та утримувались працею закликаного по мобілізації, або до 16-річного віку сестри та брати, якщо вони теж утримувались працею закликаного по мобілізації, розмір допомоги для родини встановлюється: в одну третину місячного заробітку закликаного по мобілізації, в випадку, коли родина складається з одного чоловіка і в половину заробітку, в випадку, коли склад родини є більший.

б) Допомога видається в розмірі, що зазначено в п. "а" цієї статті, на всю родину неподільно, в строк, в який видається утримання або заробіток всім иньшим робітникам або служачим відповідного підприємства чи установи.

в) Працездатні діти, коли вони досягнуть 16-річного віку, позбавляються права на допомогу.

б. Зазначені в попередній 5-й статті цього закону робітники та служачі, якщо вони не мають родини, якій надається попередньою статтею право на допомогу, одержують від підприємств або установ, де вони перед закликом були на службі, одноразову допомогу в розмірі трьохмісячної платні. Для служачих в установах державних або земського та мійського самоврядування зазначена платня рахується зо всіма додатками, але без добових грошей і видається вона як закликаним по мобілізації, так і вступившим до дієвої армії добровільно.

7. Як державна, так і зазначена в ст. 5 цього закону приватна допомога видається до повернення пробуваючого на військовій службі по розпорядженню влади в первісний стан або до становлення факта дезерції його з дієвої армії, або добровільної здачі в полон.

За своєчасним припиненням видачі допомоги з державних коштів повинна стежити місцева влада.

8. Закон цей перевести в чинність по телеграфу.
Голова Ради Народніх Міністрів Б. МАРТОС.
Міністр Внутрішніх Справ І. МАЗЕПА.

З оригіналом згідно: За Начальника Відділу Департаменту
Законодавчих Справ Державної Канцелярії (підпис).

З копією згідно:

В. о. Правителя Канцелярії Експедиції (підпис нерозбірливий).

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1509.— Оп. 1. — Спр. 70. — Арк. 64, 65.

Наказ по Головному управлінню Генерального Штабу про формування запасних частин

31 липня 1919 року

Наказ

(По Головному Управлінню Генерального Штабу).

Ч. 160.

31 липня 1919 року

Формування запасових і рекрутових частин необхідно провадити в тилу, де можлива спокійна систематична праця по навчанню, збиттю і кінечній підготовці.

Для чого наказую:

§ 1.

Формування нових частин бойовими штабами та командним складом бойового фронту припинити.

§ 2.

Всі формування запасових і рекрутових частин провадити розпорядженням Військового Міністра.

§ 3.

Істнуючих інспекторів піхоти, кінноти, артилерії та технічних військ, які знаходяться при Дієвій Армії, передати в

підлеглість Військовому Міністрові через Начальника Головного Управління Генерального Штабу.

§ 4.

Для використання всього досвіду сучасної війни і виявлення потреб по всім галузям постачання і навчання частин Дієвої Армії існуючим зараз інспекторам залишаються обов'язки та права доглядати за відповідним родом війська в Дієвій Армії, складаючи про ці інспекції доклади. Військовому Міністрові з копією Начальнику Штабу Дієвої Армії.

§ 5.

Військовому Міністру негайно виробити положення та інструкцію для інспекторів і представити мені на затвердження.

Підписав: Головний Отаман Петлюра.

Т. в. о. Військового Міністра, Полковник Петрів.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Копія. Машинопис.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 16 зв. — 17.

Наказ Головної Управи армії УНР щодо самовільного переходу вояків з військових підрозділів

Серпень 1919 року

**НАКАЗ ГОЛОВНОЇ УПРАВИ ВІЙСЬКА
УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНЬОЇ РЕСПУБЛІКИ
(По Канцелярії Військового Міністерства).**

" " Серпня 1919 року

Нижче оголошується наказ Головної Команди Війська Української Народної Республіки Ч. 100 від 30 Липня 1919 року.

"З переходом Галицької Армії на східний беріг Збруча, деякі начальники Наддніпрянської Армії з приводу некомплекту своїх частин, стали запрошувати до себе старшин та козаків Галицької Армії і приймати їх на службу без згоди на це Начальної Команди Галицької Армії.

Такі вчинки шкодливо відбиваються на складі галицьких військ і ніяким чином не можуть бути допускаємі.

Тому рішуче забороняю приймати на службу як в частини і інституції Наддніпрянської Армії, так і у всі державні Установи галичан-старшин і козаків, без згоди на то Начальної Команди Галицької Армії, як то було вже заборонено наказом Головної Команди від 12 Липня 6. р. Ч. 78 відносно частин Наддніпрянської Армії.

Старшин та козаків обох армій Наддніпрянської і Галицької, котрі перейдуть на службу без дозволу на то свого Начальства з одної військової частини до другої або до цивільної інституції, притягати до відповідальності як за дезертирство в військовий час, а начальників військових та цивільних інституцій — до відповідальності як за допомагання дезерції.

Всім перешедшим до тепер чи то в інституції, чи в другі частини козакам і старшинам негайно повернутися де своїх частин.

ОРИГІНАЛ ПІДПИСАЛИ:

Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Начальник Штабу Дійсної Армії

Отаман ТЮТЮННИК.

Т. в. об. Військового Міністра,

ПОЛКОВНИК

Начальник Канцелярії,

ПОЛКОВНИК

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 3. — Арк. 87.

Наказ Головної Команди армії УНР щодо розформування комісії в справі розгляду подій у Запорізькій дивізії

8 серпня 1919 року

Наказ ч. 202.

8 серпня 1919 року

Комісію для розгляду подій в Гайдамацькому полку 6-ї Запорізької дивізії, призначену наказом Головної Команди Військ Української Народної Республіки ч. 93, вважати розформованою з 17 серпня б. р, як скінчившу свою працю.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Начальник Штабу, Отаман Юнаків.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Машинописний оригінал.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 52.

Доручення С. Петлюри отаману Осецькому формувати військові частини з числа українців-полонених в Італії

До 18 серпня 1919 року

До 18 серпня 1919 р.

Отсим доручається бувшому наказному отаману військ У.Н.Р. Генерального штабу отаману Осецькому сформувати, за згодою високого уряду Королівства Італії, з військово-полонених українців в зазначеній державі наддніпрянців і галичан військові частини для боротьби з большевиками та забезпечення ладу в межах України.

Зазначене формування отаману Осецькому належить вести на таких підставах.

1) В справах евакуації з Італії військовополонених українців виражається особлива місія. До прибуття цієї місії до Італії отаману Осецькому яко заступнику голови і старшому раднику місії надається право входити в зносини на місцях з

урядовими та іншими інституціями і вживати всіх заходів, які тільки можливі, до заключення місіями відповідного договору щодо скорішого сформування війська з полонених. При цьому отаману Осецькому належить керуватися "Інструкцією місії до Італії в справі військовополонених українців".

2) Компетенції всіх інших українських місій в справі військовополонених українців в Італії припиняються з приїздом до Італії отамана Осецького. Щодо піклування цих місій, як і окремих осіб, військовополоненими українцями, наддніпрянцями чи галичанами, то вона може провадитися лише за згодою отамана Осецького.

По приїзді на місце місії до Італії в справі евакуації військовополонених українців отаман Осецький продовжує свою працю в складі місії, лишаючись самостійним в військових справах і користаючись в справах формування лише загальними вказівками голови місії.

4) Молодший радник місії і всі інші військові, прилучені до місії, підлягають безпосередньо отаманові Осецькому, а через останнього — голові місії.

5) Всі військові частини, формуємі з військовополонених українців в Італії, підлягають отаману Осецькому на правах командуючого окремою армією.

Рукописна чернетка С. Петлюри.

ЦДАВОВУ: Ф. 3991. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 51—51 зв.

Уповноваження отаману Осецькому для формування військових частин з полонених-українців в Італії

18 серпня 1919 року

ГОЛОВНИЙ ОТАМАН

Військ Української Народної Республіки.

Року 1919, місяця серпня, 18 дня

ч. 2228.

УПОВНОВАЖЕННЯ

Пред'явник цього бувший Наказний Отаман Військ УНР Генерального Штабу Отаман ОСЕЦЬКИЙ відряжається, як Уповноважений від Головного Командування Українських Республіканських Військ, до Італійського Королівського Уряду по справам формування з бувших полонених українців військових частин для боротьби з большевиками.

Отаману ОСЕЦЬКОМУ надається право зноситись з Італійським Урядом в справах організації військових частин з полонених українців і перевозки їх на Вкраїну, а також переводити саму організацію війська та заосмотрення цього війська всіма засобами повної боєздатності і евакуацію на Батьківщину.

При переведенню доручених йому завдань Отаман ОСЕЦЬКИЙ має робити в повному контакті з Українською Дипломатичною Місією до Італійського Королівського Уряду і в порозумінню з Головноуповноваженим по справам опіки і евакуації військовополонених українців в Австро-Угорщині і на півдні Європи Отаманом ОКОПЕНКО в справах загальної опіки полонених.

Всі інші особи і місії, які перебувають на терені Італійського Королівства, в справі організації війська з бувших військовополонених українців, мають підлягати Отаманові Осецькому безпосередньо.

Головне Командування Українських Республіканських Військ прохає Високий Уряд Італійського Королівства допомогти п. Отаману ОСЕЦЬКОМУ в переведенню в життя покладених на нього завдань.

ГОЛОВНИЙ ОТАМАН ВІЙСЬК
УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНЬОЇ
РЕСПУБЛІКИ

Петлюра
ВІЙСЬКОВИЙ МІНІСТР полковник Петрів.

Машинописний оригінал.

ЦДАВОВУ: Ф. 3991.— Оп. 1.— Спр. 1.— Арк. 6—6 зв.

Службова записка С. Петлюри Голові Ради Міністрів
I. Мазепі щодо розв'язання кадрових питань в уряді
Серпень 1919 року

Голова Директорії
Головний Отаман Військ
Української Народньої Республіки
1919 року

ч. Ісаак Прохорович,

В додаток до моїх конкретних побажань, висловлених під час останньої розмови з Вами (17-VIII) вважаю необхідним, од'їжджаючи на фронт, дещо додати.

а) По Міністерству Шляхів. Потрібна чистка персонального складу, особливо на вузлових станціях. Там, я маю відомості, маса зрадників, які стріляли в нас, саботували і тепер саботують нашу працю. На мою думку, М. Я. Шадлун не звертає на це увагу і цим утворить в тилу у нас "неблагополучний елемент"

Треба порадити йому, крім перечистки служащих, зайнятись створенням шкіл українських машиністів і інших спеціалістів з українців. На ж[елезній] дорозі маса поляків і росіян, які все ворожими до нас будуть і все в ліс, як вовки, глядітимуть. Коли укр. буржуазія не може почистити залізниць, як і всього иньшого, то ми повинні за неї це зробити. Поменше персональної амбіції М. Я[кови]чу треба мати, а більше продуктивності.

б) В. Темницького як Міністра Закордонних справ не можна тримати. Це нас буде різати в міжнародніх зносинах. Чим скорше це усунення буде зроблено, тим краще для діла.

В зв'язку з цим треба усунути М. Василька з посольського крісла в Берні. Це нас компромітує, бо всі знають Василька, як гешефтмаха і австрійського маклера. Для антантських кругів він абсолютно неприємлема людина.

На інформацію за кордоном про наші справи не треба жалити грошей і відповідні асігновки треба зробити: собливо в

Парижі, Празі та Румунії. Інші держави витрачають на це великі суми, а ми самих себе губимо, не звертаючи на ці уваги. Треба одкликати на Україну тих людей, що там сидять без діла, витрачаючи дурно гроші; вони рисують справу, а тут би були зараз дуже потрібні. Напр.: Б. Матюшенко, Кушнір, П. Дідушок, В. Левинський і ин.

в) інформаційну роботу у нас слід децентралізувати, бо коли ми вимагаємо мільони на Міністерство Преси, то краще дати сотні тисяч повітовим земствам чи комісарам, і вони цю інформацію поставлять і краще, і своєчасніше.

г) Швидше закликайте двох-трьох "ділових" людей. Не відкладайте, бо може бути пізно.

В зв'язку з цим міністерство нар(одного) господарства повинна возглавляти инша особа, як та, що нині стоїть на чолі його.

Поки що на цім кінчаю. Дуже прошу звернути увагу на згадане вище — воно все подіктовано лише інтересами діла."

З повагою Петлюра.

Машинописний оригінал.

ЦДАВОВУ: Ф. 3933. — Оп. 1. — Спр. 17. — Арк. 92—92 зв.

Ухвала Директорії УНР про затвердження постанови Ради Народних Міністрів щодо розвантаження Кам'янця-Подільського

23 серпня 1919 року

Копія з копії

ІМЕНЕМ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНЬОЇ РЕСПУБЛІКИ

ЗАТВЕРДЖУЄМО: 23 серпня 1919 р.

ГОЛОВА ДИРЕКТОРІЇ ПЕТЛЮРА

Член **А. МАКАРЕНКО**

Член-Секретарь **Ф. ШВЕЦЬ**

Посвідчую: Державний Секретарь **Л. ШРАМЧЕНКО**

УХВАЛЕНА РАДОЮ НАРОДНІХ МІНІСТРІВ ПОСТАНОВА

Про розгрузку м. Кам'янця на Поділлю, виділ його з повітом з фронтової смуги, про зняття в місті і повіті військового стану і про підвищення матеріяльного становища служачих урядових установ, перебуваючих в м. Кам'янці.

Приймаючи на увагу надзвичайну перегруженність м. Кам'янця на Поділлю і в зв'язку з цим непомірну дорожнечу в цьому місті, постановити:

I. 1. Визнати необхідною негайну розгрузку м. Кам'янця на Поділлю і в першу чергу вивіз з цього міста військових штабів.

2. Визнати необхідним виділити Кам'янець і його повіт з фронтової смуги і зняти в цьому місті і повіті військовий стан.

3. Доручити Міністру Народнього Господарства подбати про постачання кооперативів, службовців урядових установ харчовими продуктами по твердих цінах (хлібом, салом, крупою та иншим).

II. Тимчасово, до переведення в життя зазначених в розділі першому цієї постанови заходів, збільшити служачим центральних і місцевих урядових установ, перебуваючих в м. Кам'янці на Поділлю, добові гроші в такий спосіб:

1. Для служачих, які одержують добові гроші на підставі закону від 10 лютого 1919 року "Про видачу добових грошей співробітникам державних установ на випадок евакуації", подвоїти зазначені в цьому законі оклади добових грошей.

2. Для служачих, які одержують добові гроші на підставі постанови від 14 квітня 1919 року "Про видачу добових грошей з приводу дорожнечі служачим місцевих урядових інституцій міст Кам'янця-Подільського, Проскурова й Рівного за час перебування у цих містах центральних" та на підставі постанови від 18 липня 1919 року "Про добові гроші служачим центральних урядових установ, які не одержують евакуаційних добових грошей", збільшити зазначені в цих постановах оклади добових грошей на п'ятдесят гривень кожний оклад.

3. Зазначене в ст. 1-й і 2-й цього розділу збільшення добових грошей не поширюється на служачих, що одержують даремний харчовий пайок.

4. Видача встановлених цією постановою збільшених добових грошей починається з 1-го серпня 1919 року і припиняється окремою постановою Ради Народніх Міністрів, по внесенню Міністра Фінансів.

5. Витрати для переведення в життя встановленого цією постановою збільшення добових грошей провадиться з готового фонду державних прибутків, видатки з якого покрити асигнуванням з загального фонду, який буде призначений по роспису 1919 року на видавання добавок з приводу дорожнечі служачим урядових установ.

III. Постанову цю перевести в життя по телеграфу.

Заступник Голови Ради Народніх Міністрів М. Одрина.
Міністр Фінансів Б. Мартос.

З оригіналом згідно: За Начальника Відділу Департаменту
Законодавчих Справ Державної Канцелярії (підпис).

До Міністерства Фінансів

Директор Департаменту Законодавчих

Справ Державної Канцелярії (підпис).

За Начальника Відділу (підпис).

№537. 25 Серпня 1919 року.

З копією згідно: ст. діловод (підпис нерозбірливий).

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1509.—Оп. 1.—Спр. 70.—Арк. 67—67 зв.

Наказ С. Петлюри в зв'язку з оглядом Житомирської
юнацької школи 24 серпня 1919 року

Наказ

(По Головному Управлінню Генерального Штабу).

Ч. 179.

24 серпня 1919 року

10 вересня цього року мною був утворен огляд Житомирської Юнацької Школи, при цьому знайдено:

1) Склад школи на огляді:

НАЗВА	Стар-шин	Підстар-шин	Юнаків	Козаків	Ряд-ків	Виклад-чиків	Стріль-ців	Немуштрованих
Житомирська піша Юнацька школа.								козаків

1-й Курінь 6

1-а Сотня	4	10	56	—	33			
-----------	---	----	----	---	----	--	--	--

Кулеметна

Команда	3	—	19	2	10			
---------	---	---	----	---	----	--	--	--

Кінна

Сотня	8	—	18	—	9			
-------	---	---	----	---	---	--	--	--

Батарея:

2 гармати	2	—	19	7	13	3	18	20
-----------	---	---	----	---	----	---	----	----

2) Гімнастика.

Почав з пасивної гімнастики. Показали стару шведську.

Слід перейти на Сокольську (Чеську), яка й більш корисна і жвавіша.

При командуванні менше нервувати — передається юнакам. Юнаки виявили надзвичайну старанність.

3) Муштрове навчання.

Сотнею командував старшина.

Треба вживати всіх заходів, аби слова команди було чути, як слова дійсно з українським висловом (прононсом).

Завжди становитись там, відкіля легше командувати.

Команди виконувались юнаками добре, за винятком деяких, зрозуміло: бойові люди погано ходять в зімкненому ладі. Певен, що вони в скорому часі подолають ці труднощі.

Призначав командувати одного з юнаків. На ройовій кільоні юнак збівся. Чотовим ставлю в обов'язок: при щоденному навчанні муштри призначити одного-двох юнаків до командування товаришами. Вражіння юнаки роблять гарне; бадьорий козацький вигляд. Цим я задоволений.

4) Кулеметна команда.

Щоб зняти з воза кулемети та поставити їх на місця, люде втратили більш 1/2 хвилини, трохи довго. Після команди для установки приладдя для націлювання (числовому) треба дивитись на ціль, а не встановлювати кільце, бо загублюється ціль.

Після команди "перший числовий забитий" другий числовий не заняв його місця (при лівому кулемету).

Командуючим під час команди менше нервувати та квапитися: відціля помилки підлеглих.

Юнаки виявили старанність: вигляд мали козацький, люде розуміючих свою справу.

5) Б а т а р е я.

Вражіння добре: видно роботу старшинську. Люде ставили рівень, мірник та кутомір. Треба скоріше знімати гармати, довго возились. Сурмачу знати своє місце: коло командіра батареї. Чути було балачки по-російські — є власна рідна мова і українці між собою повинні говорити не по-чужоземному,

6) Кінна сотня.

Командір сотні влива бойовий настрій підлеглим. Мало людей та мало показано.

7) Бойове завдання.

Наступали на залізничне депо. Наступ був жвавий, скорий, рішучий, так і треба. Атака, як піхоти, так і кінноти була своєчасна.

Цим дуже задоволений. Взагалі в муштрі підтягнутися; буду ще перевіряти: навчання стрільби (теорія та практика) та польовому Статуту (головне зв'язок).

Підписав: Головний Отаман Петлюра.

Т. В. О. Військового Міністра Полковник Петрів.

З оригіналом згідно: За начальника Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Машинописний оригінал.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075.—Оп. 2.—Спр. 6.—Арк. 32 зв.—33 зв.

Звернення С. Петлюри до українського селянства з проханням підтримати збройний наступ проти більшовиків

Серпень 1919 року

ВИДОЗВА ДО ТРУДОВОГО СЕЛЯНСТВА

Селяне. Наше славетне військо, а Ваши батьки, брати і сини, зараз женуть наших заклятих ворогів, комуністів, геть з рідної землі.

Але ж щоб вигнати ворога з батьківщини і озброїти призначених до війська рекрутів і мобілізованих потрібні зброя, набої та інше приладдя,

Всі заходи про забезпечення війська зброєю зроблені, але, поки вона не буде доставлена, Ваша допомога буде все ж таки необхідна.

Знаю, що в кожному селі зараз знайдуться кулемети, в кожній хаті рушниця та набої і тому, як Головний Отаман, я вимогаю від Вас, селяне, допомогти мені в справі негайного забезпечення зброєю наших славних лицарів-козаків.

Боятися банд грабіжників і грабунків і тільки для того задержувати набої і зброю у себе Вам не треба, бо зараз, коли ми об'єднані з нашими братами західної України, ми уявляємо з себе велику організовану силу і Уряд має дійсну можливість захистити Вас і від ворога, і від грабіжників.

В надії на Вашу щирю поміч я віддаю наказ, аби Корпуса, дивізії, а також Повітові Комісари одержали в кожному селі набої та інше гарматне майно, що так необхідно для війська.

Вірю, що Ви виконаєте цей Святий обов'язок перед Батьківщиною.

Копія. Машинопис.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 16.

Наказ Головної Команди військ УНР щодо штатів
військового міністерства
Серпень 1919 року

Н А К А З

Головної Команди Війська Української Народньої Республіки
(По Канцелярії Військового Міністерства).

Серпня 1919 року

Обставинами сучасного менту, як в дієвій армії, так і в Головних
Управліннях Військового Міністерства, викликається потреба в
формуванню цілком нових військових інституцій та частин.

Маючи на увазі, що переведення в життя штатів нових
формувань загальних шляхом через Верховну Владу вимагає
багато часу, між тим як організація цих формувань з'явля-
ється негайною, н а к а з у ю:

1) Штати всіх тимчасових інституцій тилу і фронту, по-
трібних для дієвої армії, представляти на моє затвердження
через штаб Дієвої Армії;

2) Штати всіх постійних військових інституцій, формування
котрих з'являється негайним для Військового Міністерства,
представляти мені на тимчасове затвердження через Війсь-
кового Міністра.

Після мого затвердження такі штати направляти в Вій-
ськове Міністерство для представлення на затвердження
Верховної Влади на загальних підставах.

3) Організація та формування частин і інституцій, які при-
значаються до Дієвої Армії, провадити по згоді зі штабом
Дієвої Армії.

ГОЛОВНИЙ ОТАМАН

Т. В. О. ВІЙСЬКОВОГО МІНІСТРА ПОЛКОВНИК
Начальник Канцелярії Військового Міністерства.

Машинописна чернетка.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 2.

Наказ Головної Команди військ УНР щодо створення
тимчасових штатів етапно-розподільчих пунктів для вій-
ськовополонених

31 серпня 1919 року

Наказ

Головної Команди Війська Української Народньої Республіки.
(По Головному Управлінню Генерального Штабу).

Ч. 148.

31 серпня 1919 року

Оголошуючи при цьому тимчасовий штат етапно-роспре-
ділкових пунктів для прийому харчування й розподілення з-
за кордону полонених у м. Жванці та Могильові, наказую
негайно заснувати названі пункти розпорядженням Головного
Управління Генерального Штабу.

Старшин, підстаршин і козаків для адміністрації пунктів
призначати виключно з числа маючих встановлене свідоцтво
про нездатність до муштрової служби.

Додаток: Тимчасовий штат.*

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. в. об. Військового Міністра, Полковник Петрів.

Начальник Головного Управління

Генерального Штабу Отаман Шайбле.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канце-
лярії Військового Міністерства,
Військовий Старшина

Кандиба.

Копія. Машинопис.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 3.

* Додаток не друкується. — В. С.

**Наказ Головної Команди військ УНР щодо створення
кадрового резерву**

1 вересня 1919 року

Наказ
(По Головному Постачанню).
Ч. 156.

1 вересня 1919 року

Для задоволення потреб Дієвої Армії в службовцях різних фахів утворити при відповідних Головних Управліннях тимчасово резерв тих чинів на військовий час в кількості: при Інженерному та Артилерійському — по 30 чоловік при кожному, при Інтендантському та Санітарному по 20 чоловік при кожному і при Управлінню Повітрофльоти — 20 чоловік, згідно прикладаємому при цьому статуту.

З дня оголошення цього наказу припинити чинність наказів Головної Управи Війська У. Н. Р. від 20 лютого с. р. ч. 174 і від 27 червня с. р. ч. 22 про резерв чинів при Головних Інженерному та Артилерійському Управліннях.

Резерв медичного персоналу при Головному Військово-Санітарному Управлінню лічити існуючим і надалі, згідно наказу Головної Управи війська У. Н. Р. від 17 січня с. р. ч. 56.

ПРИЛОГА: Статут.*

Оригінал підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. в. о. Військового Міністра, Полковник Петрів.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 14.

* Статут не друкується. — В. С.

**Директива С. Петлюри в зв'язку з відступом українських
військ від Києва**

6 вересня 1919 року

Копія

Д. таємно

Кам'янець Под. Штабу Головного Отамана. Прем'єр-Міністрові Мазепі. Високій Директорії. Президенту З. О. У.Н.Р. Петрушевичу.

Побувавши в околицях Фастова і ознайомившись з ситуацією, констатую:

1) Відступ від Києва деморалізуюче вплинув на нашу армію і коли він буде тягнутись далі, то армії у нас не буде.

2) Під впливом відступу козаків і навіть старшини Запорізького корпусу переходять до повстанчеських відділів.

3) Серед галицьких бригад помітно хвилювання і недовіря до командного складу.

4) Інспектура і командний склад Запорізької групи вважає для себе неможливим підлягати надалі генералу Краузе.

5) Населення місцевостей, де проходило наше військо, схвильоване відступом і невдоволене урядом і командним составом, який без бою примушує військо відступати, вимагає мобілізації і готове на розпачливі міри.

6) Значна частина козаків запоріжців, як і галичан, обвинувачує в зраді командний склад і правительтво за будьто би зложену згоду з Денікіним, і слово зрада кружляє скрізь.

Щоб припинити деморалізацію армії, розвал, страшенну провокацію, яка губить і загрожує нам катастрофою, я розпорядився Запорізькій групі разом з повстанськими відділами готуватись до наступу і тому пропоную Вам дати розпорядження про припинення відступу і заняття вихідного становища, рахуючись з загальним стратегічним становищем. Одночасно пропоную виділити Запорізьку групу з-під команди генерала Краузе, над розпорядженнями котрого в зв'язку з

київською операцією призначити слідство, для чого Вам належить порозумітись з прем'єр-міністром, урядом і президентом Петрушевичем. Загальне керування київським відтинком вважав би відповідним доручити отаману Сальському. Прошу президента Петрушевича вплинути на галицьких старшин запілля, які необачно розмовляють на теми безпідставного контакту з Денікіним і тим розкладають громадянство і військо. Безпідставність таких орієнтацій яскраво стверджує маніфест Денікіна до населення "Малороссії", де він зве нашу владу зрадницькою і заповіджує нам боротьбу з гаслом єдиної і неділимної Росії. Схвильований і підвищений настрої військ і населення може бути переломлений недвозначною заявою Уряду і Директорії в справі боротьби з Денікіним і тому потрібно ще ясно і недвозначно зманіфестувати це, в противному разі неминуча катастрофа. Потрібна широка інформація населення, для чого прошу вжити екстренні і спеціальні міри.

6 вересня 1919 року Гол. От. ПЕТЛЮРА.
70550/ОД

Рукописний оригінал.

ЦДАВОВУ: Ф. 3933. — Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 10—10 зв.

Наказ Головної Команди Військ УНР про штат зв'язківців при Головній Команді Війська Польського

6 вересня 1919 року

Наказ ч. 206.

6 вересня 1919 року

Наказую зв'язок від Головної Української Команди при Польській Головній Команді Військ содержати по штату до цього додаваному.

ДОДАТОК: тимчасовий штат старшин для зв'язку від Ук-

раїнської Головної Команди при Польській Гол. Ком. Військ.*

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. в. об. Військового Міністра, Полковник Петрів.

Т. в. об. Начальника Головного Управління Генерального Штабу, Отаман Дядюша.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Копія. Машинопис.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 53.

Наказ Головної Команди військ УНР про створення єдиної юнацької військової школи для підготовки молодших старшин

8 вересня 1919 року

Наказ

(По Головному Управлінню Генерального Штабу)

Ч. 150.

8 вересня 1919 року

Для об'єднання всіх юнацьких шкіл в одну Спільну Військову школу наказую:

1) Скасувати всі існуючі до цього часу юнацькі військові школи зо всіма їх установами.

2) Встановити на замість касуємих шкіл Спільну Військову Школу по додаваному при цьому штату.

3) Поповнити вищезазначену Спільну Військову Школу з молодих людей призивного зрісту та з освітою не нижче 4 класів.

4) Усе майно та персональний склад касуємих шкіл передати до Спільної Військової Школи по вказівкам Начальника Головного Управління Генерального Штабу.

* Додаток не друкується. — В. С.

5) Тимчасовим Начальником Спільної Юнацької Військової Школи призначається Полковник ВЕРЖБИЦЬКИЙ.

Додаток: Тимчасовий штат.*

Підписали: Головний Отаман Петлюра. Т. в. о. Військового Міністра Полковник Петрів. Начальник Головного Управління Генерального Штабу Отаман Шайбле.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 4 зв.

Наказ Головної Команди армії УНР щодо організації короткотермінових курсів при головних управліннях Військового Міністерства

8 вересня 1919 року

Наказ

(По Управлінню товариша Військового Міністра по господарсько-технічних справам).

Ч. 191.

8 вересня 1919 року

Зазначаючи необхідним негайне відкриття розпорядженням Військового Міністра під безпосереднім керуванням Товариша Військового Міністра по господарсько-технічних справах, короткосрочних, практичних курсів при Головних Управліннях, — Інженерному, Гарматному, Інтендантському, Повітрової Фльоти, Військово-Санитарному, Військово-Ветеринарному НАКАЗУЮ: Начальникам Військових частин командирувати до цих курсів учнів (старшин і козаків) в тій кількості і тих категорій, як це буде зазначено в пропозиціях

* Додаток не друкується. — В. С.

Товариша Військового Міністра по господарсько-технічних справах.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. В. О. Військового Міністра Полковник Петрів.

Товариш Військового Міністра по господарсько-технічних справах Матяшевич.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Копія. Машинопис.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6.— Арк. 48—48 зв.

Наказ Головної Команди військ УНР про створення окремого куреня для охорони майна

10 вересня 1919 року

Наказ

(По Управлінню Товариша Військового Міністра по господарсько-технічним справам).

Ч. 185.

10 вересня 1919 року

Для охорони військового майна утворюю при Головному Начальникові Постачання окремий охоронний курінь в складі трьох піших і одної кулеметної сотень, по штатам до нього додаємо.

Формування цього куреня розпочати з формування першої його сотні.

ДОДАТОК: штати.*

Головний Отаман Петлюра.

Військовий Міністр, Полковник Петрів.

* Додаток не друкується. — В. С.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи, Канцелярії Військ Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 40 зв.

Наказ Головної Команди військ УНР про формування спеціальної місії для обміну полоненими з Польщею

10 вересня 1919 року

Наказ

(По Головному Управлінню Генерального Штабу)

10 вересня 1919 року

Оголошуючи при цьому тимчасовий штат Військової Місії по справам полонених в Польщі, наказую негайно сформувати заходами Головного Управління Генерального Штабу Місію і відправити її для проведення обміну полоненими, згідно умовам по завіщенню зброї між Польською Державою та Українською Народньою Республікою. Всі видатки по формуванню Місії віднести на Військовий фонд.

В розпорядження Голови Місії відпустити авансом із Військового фонду один мільон гривень для провадження справи евакуації полонених та видачі допомог їм.

Додаток: Тимчасовий Штат.*

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. в. об. Військового Міністра, Полковник Петрів.

Начальник Головного Управління Генерального Штабу, Отаман Шайбле.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Справи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 3 зв. — 4.

* Додаток не друкується. — В. С.

Звернення С. Петлюри до українського селянства із закликком підтримати армію УНР

Після 10 вересня 1919 року

В И Д О З В А

ДО ТРУДОВОГО СЕЛЯНСТВА.

Селяне. Наше славетне військо, а Ваши батьки, брати і сини, зараз женуть наших заклятих ворогів, комуністів, геть з рідної землі.

Але ж щоб вигнати ворога з батьківщини і озброїти призваних до війська рекрутів і мобілізованих потрібні зброя, набої та иньше приладдя.

Всі заходи про забезпечення війська зброєю зроблені, але, поки вона не буде доставлена, Ваша допомога буде все ж таки необхідна.

Знаю, що в кожному селі зараз знайдуться в кожній хаті рушниця та набої і тому, як Головний Отаман, я вимогаю від Вас, селяне, допомогти мені в справі негайного забезпечення зброєю наших славних лицарів козаків.

Боятися банд грабіжників і грабунків і тільки для того задержувати набої і зброю у себе Вам не треба, бо зараз, коли ми об'єднані з нашими братами західної України, ми уявляємо з себе велику організовану силу і Уряд має дійсну можливість захистити Вас і від ворога, і від грабіжників.

В надії на Вашу щирю поміч я відаю наказ, аби Корпуса, дівізії, а також Повітові Комісари одержали в кожному селі набої та инше гарматне майно, що так необхідно для війська.

Вірю, що Ви виконаєте цей Святий обов'язок перед Батьківщиною.

За одержану зброю будуть Вам виплачені гроши, згідно розцінки, оголошеної в окремому мойому наказі від 10-го Вересня за ч. 158.

Оригінал підписав Головний Отаман Петлюра.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 16—16 зв.

Ухвала Директорії УНР про затвердження постанови Ради Народних Міністрів про тимчасову зміну правил видачі добових виплат

11 вересня 1919 року

Копія

ІМЕНЕМ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНЬОЇ РЕСПУБЛІКИ
ЗАТВЕРДЖУЄМО: 11 вересня 1919 р.

ГОЛОВА ДИРЕКТОРІЇ ПЕТЛЮРА

ЧЛЕН: А. МАКАРЕНКО

ЧЛЕН-СЕКРЕТАРЬ Ф. ШВЕЦЬ

ПОСВІДЧУЮ: Державний Секретарь Л. ШРАМЧЕНКО

УХВАЛЕНИЙ РАДОЮ НАРОДНИХ МІНІСТРІВ

ЗАКОН

про тимчасову зміну правил видачі добових грошей при командировках і службових роз'їздах урядовцям центральних і місцевих установ всіх відомств.

І. Тимчасово, на час дорожнечі, припинити чинність:

а) п.п. 2—4 примітки 1-ої до "тимчасового нормального розпису окладів утримання і класів посад служачих в центральних урядових установах цивільних відомств" (додаток до закону від 26 червня 1918 року — Державний Вістник 1918 року, вип. 20).

б) помітки 1-ої, доданої до штату урядовців Державного Контролю в місцевих установах (закон від 13 липня 1918 року — Державний Вістник 1918 року, вип. 28).

II. Тимчасово, на час дорожнечі, встановити такі правила видачі добових грошей при командировках та службових роз'їздах урядовцям як центральних, так і місцевих установ всіх відомств.

1. Добові гроші видаються урядовцям, які командировані або знаходяться в службових, роз'їздах, в такому розмірі:

Клас посади		Розмір добових в гривнях
IV і вище	—	120
V і VI	—	100
VII і нижче	—	80

2. Особам, класи посад котрих не зазначені, добові гроші видаються в тому розмірові, в якому їх одержують служачі тих же або відповідних інституцій, з такими ж окладами утримання.

3. За час перебування, при командировках або службових роз'їздах в містах: Києві, Одесі, Миколаїві, Харькові і Катеринославі, а також в містах, де тимчасово перебуває Уряд, добові гроші побільшуються на 25%.

4. При командировках з України за кордон та з закордону на Україну добові гроші видаються в подвійному розмірові.

5. Добові гроші видаються в половинному розмірові:

а) при короткострочних командировках не більш 36 годин;

б) особам, що знаходяться в постійних командировках для фактичного залізничного контролю;

в) служачим перевозки пошт по залізницях і осідлих поштових постанов* при супроводженні пошт в поштових вагонах і по трактах, а також технічному персоналові при виїздах на поправку попованих дровових ліній, в тім разі, коли поправка продовжується не більш 36 годин.

6. Служачі військового та інших відомств, котрі мають право на даремний харчовий пайок, при задоволенні їх під час командировок добовими позбавляються права на одержання за цей час пайка.

*Очевидно, правильно: установ. — В. С.

7. Служачі, котрі мають право на одержання добових грошей згідно законам: 10 лютого 1919 року "Про виплату добових грошей співробітникам державних установ на випадок евакуації", 14 квітня 1919 року "Про видачу добових грошей з приводу дорожнечі служачим місцевих урядових інституцій міст Кам'янець-Подільського, Проскурова й Рівного за час перебування в цих містах центральних установ", 18 липня 1919 року "Про добові гроші служачим центральних установ, які не одержують евакуаційних добових грошей", а також слухачі, котрі мають право на одержання добових грошей на підставі інших законів, в разі їх командировок, мають право на одержання тільки одних добових грошей, а саме тих, склад яких є більший.

8. Сила правил, викладених в цьому розділі, не поширюється на служачих в відомствах шляхів при командировках по залізницях, а також по водяних та шосейних дорогах.

III. Закон цей оголосити по телеграфу.

ГОЛОВА РАДИ НАРОДНИХ МІНІСТРІВ І. МАЗЕПА.
МІНІСТР ФІНАНСІВ Б. МАРТОС.

З оригіналом згідно: Старший Діловод
Департаменту Законодавчих Справ
Державної Канцелярії (підпис нерозбірливий).

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1509.— Оп. 1. — Спр. 70. — Арк. 75, 76.

Наказ Головної Команди армії УНР щодо введення додаткової посади другого помічника командира куреня власного резерву Головного Отамана

11 вересня 1919 року

НАКАЗ

Головної Команди Війська Української Народної Республіки
Ч. 153. 11 вересня 1919 року

В доповнення наказу Головної Команди від 17-го Червня

ц. р. ч. 80, до штату Окремого Куріня мого власного резерву додається посада 2-го помічника Командира Куріня.

Головний Отаман Петлюра.

Начальник Штабу Головного Отамана, Отаман Юнаків.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії
Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 7 зв.

Наказ Головної Команди армії УНР про формування етапно-розподільного пункту на станції Війтівці на Поділлі для прийому українців-полонених, які повертаються з Польщі
11 вересня 1919 року

Наказ

Головної Команди Війська Української Народної Республіки
Ч. 155. 11 вересня 1919 року

Наказую негайно сформувати заходами Головного Управління Генерального Штабу Етапно-розподільний пункт при станції Войтовці для прийому, харчування й розподілення полонених, що повертаються з полону з Польщі, згідно штатам, оголошеним у наказі Головної Команди Війська Української Народної Республіки 31 серпня 1919 р. ч. 148.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Військовий Міністр, Полковник Петрів.

Начальник Головного Управління Генерального Штабу,
Отаман Шайбле.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи
Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина
Кандиба.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. -Оп. 2. —Спр. 6. —Арк. 14.

Наказ Головної Команди армії УНР про формування окремого панцерного загону у складі десяти бронепотягів 12 вересня 1919 року

Таємно.

Наказ
Головної Команди Війська Української Народної Республіки.
Ч. 154.

12 вересня 1919 року

§ 1.

Наказую сформувати ЧЕТВЕРТИЙ окремий панцерний отряд по штату, оголошеному в наказі Військам Дієвої Армії від 18 липня Ч. 280.

§ 2.

Наказую рахувати в складі окремих панцерних отрядів слідуючі панцерники:

В 1-му отряді — панцерники: "ВІЛЬНА УКРАЇНА" і "ПОМСТА".

В 2-му отряді — панцерники: "ВОЛЯ", "СУХ" і "ПРАВОБЕРЕЖНИЙ".

В 3-му отряді — панцерники: "ЗАПОРОЖЕЦЬ Ч. 3" і "ЗЛОЧІВ".

В 4-му отряді — панцерники: "ВІРНИЙ СИН УКРАЇНИ", "ХОРТИЦЯ" і "ВЕЛИКИЙ ЛУГ".

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Начальник Штабу Отаман ЮНАКІВ.

З оригіналом згідно:

Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина КАНДИБА.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 9.

Наказ Головної Команди армії УНР щодо введення додаткових посад у Мобілізаційному відділі Генштабу 13 вересня 1919 року

Наказ ч. 165.

13 вересня 1919 року

В зв'язку з значним збільшенням праці по мобілізації в додаток до наказу Головної Управи Військ Української Народної Республіки від 23-го Травня Ч. 280.

НАКАЗУЮ:

Встановити посаду Помішника Начальника Мобілізаційного Відділу ГУГШ і посаду другого помішника Начальника частини по учоту і призиву запасних в тім же відділу з правами і окладом по VI класі, згідно прикладаємому при цьому проекту додатку до штату Мобілізаційного Відділу ГУГШ.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. В. О. Військового Міністра, Полковник Петрів.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина
Кандиба.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 23.

Наказ Головної Команди армії УНР щодо структурних змін у Генштабі

13 вересня 1919 року

Наказ ч. 204.

13 вересня 1919 року

§ 1.

В штаті Штабу Дієвої Армії, оголошеному в наказі Військ Д. А. від 25-го квітня ц. р. під ч. 111, по котрому зараз існує Штаб Наддніпрянської армії, з огляду на переорганізацію вищого командування, провести слідуючі зміни:

1) Відділи організаційний та служби Генерального штабу 1-ої управи скасувати.

3) Загальний відділ Штабу включити в склад другої управи.

3) Перейменувати: першу управу — в оперативну управу, другу управу — в загальну управу.

§ 2.

Штати Штабу Наддніпрянської Армії складені на підставі нього наказу, представити мені на затвердження.

§ 3.

Увесь персональний склад скасованих відділів (організаційного та служби Генерального Штабу) з одержанням цього наказу командувати до розпорядження Начальника Генерального Штабу, а діла цих відділів здати в відповідні відділи Головного Управління Генерального Штабу.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. в. об. Військового Міністра, Полковник Петрів.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи

Канцелярії Військового Міністерства,

Військовий Старшина Кандиба.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 52 зв.

**Наказ Головної Команди армії УНР щодо формування окремої піхотної бригади імені отамана Дмитра Соколовського
14 вересня 1919 року**

Таємно.

Наказ

Головної Команди Війська Української Народної Республіки
(По Головному Управлінню Генерального Штабу.)

Ч. 151.

14 вересня 1919 року

§ 1.

Наказую сформувати пішу бригаду в складі: Штабу бри-

гади, 2-х піших полків (по штату 3-х курінного пішого полку військового часу), 2-х легких батареї (по штату легкої, гаубичної, горної і тяжкої батареї військового часу) і кінної півсотні. Бригаді іменуватись: "Окрема піша Волинська бригада імені Отамана Дмитра Соколовського".

§ 2.

Тимчасово командіром бригади призначаю Сотника СІР-КО-БІЛЯГА.

§ 3.

Формуємі частини на всі галузі задоволення тимчасово залічити до групи С.С.

§ 4.

Командіру бригади негайно приступити до переформування маючихся в його підлеглих частин, які вийдуть в склад бригади.

§ 5.

Формуєма бригада призначається для обсади та забезпечення районів Коростень—Житомир—Новоград-Волинський і підлягає по цим справам ближчому військовому начальству.

§ 6.

Бригада комплектується добровільцями з непідлеглих призиву до війська років, при чому рекрути в склад бригади ні в якому разі не призначаються.

§ 7.

Тимчасовий штат окремої бригади і кінної півсотні при цьому додається.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. В. О. Військового Міністра, Полковник Петрів.

З оригіналом згідно:

Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 10.

Наказ Головної Команди армії УНР щодо відкриття нових етапно-розподільних пунктів для прийому українських військовополонених
14 вересня 1919 року

Наказ

(По Головному Управлінню Генерального Штабу)

Ч. 157. 14 вересня 1919 року

Наказую негайно відкрити розпорядженням Головного Управління Генерального Штабу Етапно-розподільковий пункт для полонених у Шепетівці та Центральний етапно-розподільковий пункт у м. Проскуріві, згідно штату оголошеному у наказі Головної Команди Війська Української Народньої Республіки 31 серпня 1919 р. Ч. 148.

Старшин, підстаршин та козаків для адміністрації пунктів призначити виключно з числа маючих встановлене свідоцтво про нездатність до муштрової служби.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Військовий Міністр, Полковник Петрів.

Начальник Головного Управління Генерального Штабу.
Отаман Шайбле.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 15.

Наказ Головної Команди армії УНР про формування юнацьких військових шкіл
14 вересня 1919 року

Ч. 161. 14 вересня 1919 року

НАКАЗУЮ:

§ 1.

Сформувати "Пішу Юнацьку Школу" та "Гарматну Юнацьку Школу" по додаваним при цьому штатам.

§ 2.

Прийому в юнацькі школи належить: а) в Пішу молоді люди з освітою не нижче 4-х класів середньої школи, б) в Гарматну — молоді люди з освітою не нижче середньої школи, а саме: не нижче 6 класів реальних шкіл і 7 класів гімназій.

§ 3.

Курс навчання встановлюється двухрічний, але ж тимчасово завдяки обставинам військового часу скорочується до 4—6 місяців.

§ 4.

Зріст приймаємих повинен бути не менш 17 і не більш 35 років.

§ 5.

Тимчасово Начальником Гарматної Військової Школи призначаю Полковника Годіло-Годлевського.

§ 6.

Пішу юнацьку школу сформувати в м. Кам'янці-Под., Гарматну військову школу — в м. Проскуріві.

§ 7.

На всі види задоволення школи залічуються при Управлінні Головного Начальника Постачання.

§ 8.

Формуємі школи — безпосередньо підлягають Начальнику Головного Управління Генерального Штабу.

§ 9.

Начальник школи представляє до 1—20 та 15 числа кожного місяця термінові донесення про хід формування.

Додаток: Тимчасові Штати.*

Підписав Головний Отаман Петлюра.

Т. В. О. Військового Міністра, Полковник Петрів.

* Додаток не друкується. — В. С.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи, Канцелярії, Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075.— Оп. 2.— Спр. 6. — Арк. 17—17 зв.

Наказ Головної Команди армії УНР щодо звільнення від мобілізації працівників шосейних і водних шляхів

14 вересня 1919 року

Наказ

Головної Управи Війська Української Народної Республіки.
(По Головному Управлінню Генерального Штабу).

Ч. 186. 14 вересня 1919 року

З огляду на те, що на шосейних та водяних шляхах зараз провадяться негайні роботи Державної Ваги наказую:

Всіх службовців та робітників на шосейних та водяних шляхах які народились в 1889—1895 р. р. звільнити від мобілізації до війська на час їх служби в цих шляхах.

Звільнення від мобілізації повинно провадитись в такому порядку:

1) Начальники Дільниць Київської Округи шосейних шляхів та Київської Округи водяних шляхів надсилають Повітовому Військовому Начальнику по кожному повіту окремо спис працюючих на Дільниці службовців та робітників з їх письмовими документами, в котрих повинно бути зазначено їх відношення до військової служби й місце постійного життя, на підставі яких Повітовий Військовий Начальник звільняє їх від мобілізації до війська.

2) Документи робітників і службовців тимчасово залишаються у Військового Начальника на весь час перебування робітника на праці у дільниці.

3) По звільненню робітника і службовця від праці в Дільниці начальник дільниці обов'язан повідомити про це повітового Військового Начальника й відкомандирувати до нього звільненого від праці робітника або службовця.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 3. — Арк. 87.

Наказ Головної Команди армії УНР щодо встановлення оплати за лекції у військової школі

15 вересня 1919 року

Наказ

Головної Команди Війська Української Народної Республіки.
Ч. 162. 15 вересня 1919 року

В додаток наказу Головної Команди Війська У.Н.Р. від 8 вересня б. р. під Ч. 150 відповідно примітки 5 тимчасового штату Спільної Військової Школи наказую встановити тимчасово платню за лекції штатним викладачам 60 гривень (рахуючи за кожну годину поверх 18 тижневих), а нештатним 80 гривень за кожну приватну годину лекції.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 16 зв.

Наказ Головної Команди армії УНР щодо вшанування пам'яті отамана Дмитра Соколовського

16 вересня 1919 року

Наказ

Ч. 159.

16 вересня 1919 року

В історії нашої боротьби не бракує імен лицарів, що високо героїчними вчинками та невсипущою працею увіковічили

* Додаток не друкується. — В. С.

себе і примусили кожного громадянина України схилитись перед святим завзяттям, безмежним джерелом енергії, тою віданністю і любов'ю до Вітчизни, яку виявили вони, віддаючи всіх себе за волю і славу Українського народу,

Таким лицарем був Соколовський, отаман повстанців Радомисльського повіту.

Безмежна любов до свого краю і глибоке почуття своїх обов'язків до нього керували ним в його невсипущій праці за волю народу Українського і соціальні права його, і за цю любов він наложив головою.

Як Головний Отаман Військ Українських від себе і від народу Українського перед тобою, славний лицарю і вірний син України, схиляю чоло своє.

Україна втратила вірного сина, це є важка втрата. Україна не забуде тих жертв, які приніс ти за її волю, а тисячами ворогів заплатить за тебе і твоє життя, козаچه-лицарю.

Підписали: Головний Отаман Петлюра. Начальник Штабу Головного Отамана Юнаків.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий старшина Кандиба.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 16 зв.

Наказ Головної Команди армії УНР про заборону формувати військові частини без дозволу С. Петлюри

16 вересня 1919 року

Наказ
Ч. 163.

16 вересня 1919 року

Рішуче наказую припинити які б то не було формування без попереднього мого дозвілу.

Формування запасових, рекрутових, повстанчеських та инь-

ших частин надається право виключно Військовому Міністру.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. в. о. Військового Міністра, Полковник Петрів.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 22.

Наказ Головної Команди армії УНР щодо відповідальності за несплату мита
16 вересня 1919 року

Наказ

(По Управлінню Товариша В-го М-ра по господарське технічним справам).

Ч. 166.

16 вересня 1919 року

Трапляються випадки що військові частини забирають бензин та инший крам, прибуваючий для них по за кордону, не виплачуючи по закону митного оподаткування.

Наказую надалі начальникам військових частин вжити рішучих заходів щодо усунення цих недозволених законопорушень.

Командирові Окремого Кордонного Корпусу в випадковій порушення військовими частинами цього наказу, доносити з вказівкою назвиська частини, допустившої це порушення. Товаришові Військового Міністра по господарсько-технічним справам, задля притягнуття винних до законної відповідальности.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. в. об. Військового Міністра, Полковник Петрів.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 23 зв.

Наказ Головної Команди армії УНР про зміни в штаті комісії з прийому та оцінки майна

16 вересня 1919 року
Наказ ч. 167.

16 вересня 1919 року

Наказую примітки 2-гу і 5-ту до тимчасового штату комісії по прийому та класифікації майна, оголошеної в наказі Головної Команди Війська У. Н. Р. б. р. ч. 140 змінити в такому зміст: Прим. 2) Добові гроши і пайок одержують служачі Управління Генерального Штабу і Прим. 5) Мають право на відсоткові добові, встановлені законом 15-го серпня 1919 року.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. в. об. Військового Міністра, Полковник Петрів.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 23 зв.

Наказ Головної Команди армії УНР щодо впорядкування трофейного майна

16 вересня 1919 року
Наказ

Головної Команди Війська Української Народної Республіки
(По Управлінню Головного Начальника Постачання)

Ч. 169.

16 вересня 1919 року

До мене доходять відомости, що війська, посуваючись вперед і виганяючи ворога з території нашої Батьківщини, захоплюють багато різного майна. Причому це майно залишають для своїх потреб, навіть не повідомляючи відповідні органи постачання про кількість здобутого майна.

Майно, відбите у ворога — більшовиків, а також залишена ним на нашій території, не є військова здобич, бо більшовики не тільки нічого свого не навезли, а навпаки все, що тільки можливо, пограбували у нас. Отже, це майно, майно народне, а не військова здобич чи пріз і мусить повертатись Батьківщині. Хаотичне і неупорядковане розпорядження відбитим майном буде мати сумні наслідки, коли одні частини, котрим трапилось перейти через такі пункти, де було найбільш скупчено майно, будуть забезпечені всім необхідним, а може статись і навіть і поверх потреб, тоді як інші частини, котрі оперували в таких напрямках, де не було ворожих складів майна, переносючи не менший тягар боїв — не будуть мати нічого.

Аби уникнути такого несправедливого і цілком неправильного розподілення майна між всіма військами, НАКАЗУЮ: негайно, на протязі тижня після одержання цього наказу Начальникам Постачань, Груп, Корпусів, сформувати при кожній групі, корпусі спеціальні комісії в складі: одного досвідного старшини, яко голови, двох членів і яко виконавчого органа — одної сотні в складі трьох старшин і 50 козаків. На комісії покладається: 1) розшукувати в районі своєї групи, Корпуса залишене ворогом різне військово майно, 2) збирати та сортувати його, 3) охороняти і 4) передавати відповідним базам.

Комісії дозволяється частину майна зараз же залишити для біжучого задоволення частин в мірі дійсної потреби, передаючи це майно обов'язково відповідним органам постачання військ. Решту ж майна направляти в відповідні бази згідно вказівок, які повинні дати відповідні Головні Управління — Інтендантське, Інженерне і т. и.

Начальникам всіх частин наказую ретельно стежити за тим, аби підлеглі їм частини не залишали в себе захопленого у ворога майна, а негайно же передавали це майно комісіям, пам'ятаючи, що свавільні захвати руйнують все постачання Армії

і приносять велику шкоду нашій Батьківщині. Невиконання цього наказу буде каратись по закону військового часу.

Наказ цей перевести в життя по телеграфу.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. В. О. Військового Міністра, Полковник Петрів.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства Військовий Старшина Кандиба.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 26.

Наказ Головної Команди армії УНР щодо збереження військово-історичних цінностей

16 вересня 1919 року

Наказ

(По Головному Управлінню Генерального Штабу)

Ч. 170.

16 Вересня 1919 року

Наказую:

1) Для впорядкування справи охорони військово-історичного майна, що залишилося по різних містах, містечках і селах України від різних розформованих частин штабів і військових установ, утворити тимчасово з складі Головного Управління Генерального Штабу при Культурно-Освітньому Відділі 1 і 2 рухомих Комісій, штати яких до цього додаються.

2) Зазначені Комісії підлягають Головному Управлінню Генерального Штабу через Культурно-Освітній Відділ.

3) Для схоронення військово-історичних документів і перегляду Військового архіву утворюється (Архівна Комора) в "Турецькому замкові", де має міститися Військовий архів.

4) Повітовим Військовим Начальникам належить допомагати Членам Комісії і Архівної Комори в справі збору, охорони і перевезки зазначеного в п. 1 військово-історичного

майна. На утримання персонального складу Комісії і Архівної комори (на півроку), а також на різні видатки по укорці, перегляду і розміщенню військово-історичного майна асигнується авансом 174,600 гривень.

Видатки віднести на військовий фонд.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. В. О. Військового Міністра, Полковник Петрів.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військовою Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 26 зв.

Наказ Головної Команди армії УНР щодо перепуску через українсько-польський кордон

18 вересня 1919 року

Наказ

(По Головному Управлінню Генерального Штабу)

Ч. 164.

18 вересня 1919 року

Згідно умовам з Польським командуванням оголошую до відома правило про перепуск через Українсько-Польський кордон.

Переход кордону дозволяється виключно тільки в місцях Ісаковці, Оринін, Лянцкоруні, Кутковці, Борщовка, Хоптинці, Гречани, Завалійки, Порохня, Клинини, Базалія.

Переход в неутральну зону меж р. Збруч та Жванчик дозволяється мешканцям цієї полоси, а також ближайших районів по посвідкам, видаваним місцевою міліцією, в котрих повинно бути зазначено, що добродій такий-то дійсно є мешканець такого-то міста і має дозвіл на переїзд по таким то справам в таке-то місце.

Ті особи, котрі їдуть за кордон, повинні мати закордонний паспорт або відповідну візу, а також посвідку від Головного

Управління Генерального Штабу на право переїзду кордону.

Персони, їдучі з поза кордону, котрі мають закордонні паспорти або відповідну візу, направляються: цивільні до Міністерства Закордонних Справ, а військові — до Головного Управління Генерального Штабу.

Цивільні особи, котрі самовільно перейшли неутральну зону, або в незазначених пропускних пунктах, будуть рахуватись по переході неутральної зони за тею владою — Польською чи Українською, якої інтереси ця особа порушила. Військові особи як Польські, так і Українські, котрі без уповноважень перейдуть границі неутральної зони, повинні бути зараз затримані і передані до найближчого перепускного пункту під охороною.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. в. о. Військового Міністра, Полковник Петрів.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 22—22 зв.

Наказ Головної Команди армії УНР щодо впорядкування видачі службових посвідчень

22 вересня 1919 року

Наказ

Головної Команди Війська Українськ. Нар. Республіки
(По Канцелярії Військового Міністерства)

Ч. 168. 22 вересня 1919 року

Помічено, що багацько осіб військової офіції тримає у себе по декілько ріжнотманітних персональних посвідчень, які були видані їм по ріжним нагодам, і користуються ними в ріжних підходящих по змісту посвідчення випадках.

Аби уникнути можливости користування просроченими та чужими посвідченнями, а також аби запобігти через те ненормального і

дуже злого явища у відношенню реєстрації персонального складу осіб, служачих у Військовій Офіції, — н а к а з у ю:

1. Начальникам всіх частин, Штабів Інституцій та Управлень як Дієвої Армії, так і військ, підлеглих Військовому Міністрові, з 1 жовтня ц. р. видати всім підлеглим їм особам персональні посвідчення по новій, додаваємій при цьому формі.

2. Всі персональні посвідчення, видані по 1 жовтня ц. р., рахувати недійсними і належачими відібранню при показуванні.

3. В персональному посвідченню обов'язково зазначати, по яке саме число посвідчення дійсне. Тимчасово, замість фотографічної картки від особи, якій видається персональне посвідчення, вимагати на цьому ж посвідченню власноручну підпис, по якій, в випадку потреби, можливо перевірити дійсність власника.

4. Дозволяється також до персонального посвідчення додавати фотографічні картки власника, скріплені з посвідченням сургучовою печаткою.

5. Распорядженнями відповідних начальників персональні посвідчення зміняти на нові в слідуючі терміни: 1 січня, 1 травня і 1 вересня.

При підпису нового посвідчення начальник, підписуючий його, одночасно повинен власноручно погасити й печатку на старому посвідченні, аби таким чином нікому не дати можливости скористуватись ним.

6. За певним виконанням цього наказу гостро стежити Начальникам Залог і взагалі всім Начальникам Військової Офіції й у випадку пред'явлення простроченого посвідчення — отбїрати його й надсилати тому начальнику, який видав ці посвідчення, а особі, у котрої відібрано посвідчення, видавати тимчасове посвідчення на термін, необхідний для того, щоб особа мала змогу доїхати до міста своєї служби; в такому посвідченню обов'язково зазначати:

а) кому саме видано,

б) замість якого простроченого персонального посвідчення видано,

в) по яким саме причинам прострочено і

г) дійсно по таке-то число.

7. Цивільній владі пропонується видати відповідні накази аби всі чини міліції та Кіш Охорони Ладу Республіки були добре знайомі з цим наказом і допомагали б військовій владі слідкувати за виконанням його.

Наказ цей прочитати у всіх сотнях, командах, батареях і т. и.

Додаток: персональне посвідчення.*

Підстава: пакт VII журналу засідання Ради Народніх Міністрів від 4 вересня 1919 року.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. в. об. Військового Міністра, Полковник Петрів.

Начальник Канцелярії, Полковник Бродовський.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи, Військовий Старшина Кандиба.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075.—Оп. 2.—Спр. 6.— Арк. 24—24 зв.

Наказ Головної Команди армії УНР щодо тимчасових штатів духовенства у військах

22 вересня 1919 року

Наказ

(По Головній Управі Військового Духовенства)

Ч. 176.

22 вересня 1919 року

Тимчасові Штати Духовенства Військ У.Н.Р. оголошені в наказах Військам Дієвої Армії від 28 червня 1919 р. ч. 257 і від 30 липня ц. р. ч. 326, наказую поширити з 1 липня ц. р. на всі тилові частини і шпиталі Військової Офіції У.Н. Р.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Начальник Штабу Головного Отамана, Отаман Юнаків.

Головний Священник (підпис).

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства Військовий Старшина Кандиба.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 32.

**Наказ Головної Команди армії УНР про створення комісії для врегулювання постачання військових частин
22 вересня 1919 року**

Наказ

(По Управлінню Товариша Військ. Міністра
по госп.-техн. справам)

Ч. 178.

22 вересня 1919 року

Для урегулювання відношень торкаючихся постачання, виникших на ґрунті непорозумінь між постачанням Наддніпрянської й Наддністрянської Армій У.Н.Р. негайно при мойому Штабі скласти Комісію з представників від Командування й Постачання Наддніпрянської армії, а також Командування й Інтендантури Наддністрянської Армії. Вироблений комісією плян — порядок урегулювання відношень в постачанні військ і проект конкретних до цього розпоряджень представити мені для ствердження.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. в. об. Військового Міністра, Полковник Петрів.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства
Військовий Старшина

Кандиба.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 32 зв.

* Додаток не друкується. — В. С.

Наказ Головної Команди армії УНР про оголошення тимчасового штату надзвичайної військової місії УНР до Румунії

23 вересня 1919 року
Наказ ч. 172.

23 вересня 1919 року

При цьому оголошую тимчасовий штат Надзвичайної Військової місії в Румунії.

ДОДАТОК: штат.*

Підписали: Головний Отаман Петлюра,

Т. в. о. Військового Міністра, Полковник Петрів.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства,

Військовий Старшина Кандиба.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 28 зв.

Наказ Головної Команди армії УНР щодо створення табору військовополонених

24 вересня 1919 року

Наказ

Головної Команди Війська Української Народної Республіки.

Ч. 175.

24 вересня 1919 року

Згідно наказу Головної Команди Війська У.Н.Р. від 31 липня 1919 р. ч. 344 і положенню, доданому до нього, до вироблення відповідного закону Радою Народніх Міністрів, наказую сформувати табор для полонених ч. 2 заходами Головного Управління Генерального Штабу. В розпорядження Начальника Головного Управління Генерального Штабу відпустити один мільон

грив. Військового Фонду на видатки по заснуванню таборів.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. в. об. Військового Міністра, Полковник Петрів.

Начальник Головного Управління Генерального Штабу, Отаман Шайбле.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 32.

Наказ Головної Команди армії УНР про мобілізацію на денікінський фронт

27 вересня 1919 року

Наказ

(По Головному Управлінню Генерального Штабу)

Ч. 171.

27 вересня 1919 року

1. З огляду на насуваючуся небезпеку від денікінської неволі, яка веде за собою старий режим і нову гетьманщину, наказую в повітах:

Балтським, Гайсинським, Ольгопольським, Ямпільським, Винницьким, Літинським, Летичевським, Могилівським, Проскурівським, Кам'янець-Подільським, Ново-Ушицьким, Брацлавським, Бердичевським, Сквирським, Таращанським, Звенігородським, Уманським, Липовецьким, Ананієвським, Тираспольським, Новоград-Волинським, Старо-Константиновським, Ізяславським та Житомирським провести в найкоротший термін мобілізацію річників 1898 до 1889 включно.

Переведення в життя мобілізації у фронтовій смузі належить штабам Дієвої та Начальної Команди Галицької Армії, аби прискорити мобілізацію.

Всім відповідним мобілізаційним органам виявити найсильнішу енергію та напруженність праці під загрозою кар-

* Додаток не друкується. — В. С.

ної відповідальності як за зраду Народові і Республіці.

Селяне закликаються з'явитися зі зброєю і одягом задля захисту своїх найсвятіших прав на землю і волю.

Мобілізованих негайно відряжати до військових частин. За кожну зайву годину перебування їх на збірнім пункті будуть винні каратись, як за недбання про своєчасну відправку і саботаж.

2. Скасувати наказа Головної Команди Військ УНР від дня 28-го Серпня ц. р. ч. 113.

На тій області, яка згідно наказу Головної Команди Військ УНР від 11-го Вересня ц. р. Ч.-ОП 607 і від 18-го Вересня ц. р. Ч.-ОП 696 належать до фронтової смуги, мобілізації провадити порядком, вказаним Штабом Дієвої Армії — та Начальною Командою Галицької Армії — кожної в межах приналежної їм території.

В області етапу і запілля провадити мобілізацію порядком зазначеним в наказі Головної Управи Військ УНР від 12-го Серпня ц. р. ч. 118.

3. Наказ цей перевести в життя по телеграфу.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. в. об. Військового Міністра, Полковник Петрів.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 28—28 зв.

Заклик Головної Команди армії УНР до населення України вступати до війська 27 вересня 1919 року

Наказ

Ч. 173.

27 вересня 1919 року

§ 1.

Нашій Неньці — Рідній Україні кинуто визов денікинсь-

кими чорносотенними генералами, котрі несуть з собою неволю поміщиків, нову гетьманщину та старий режим.

§ 2.

Весь Нарід Український має стати до зброї на захист своєї Батьківщини, на захист свого добробуту, на захист Землі і Волі.

§ 3.

Я віддав наказа про мобілізацію 10-ти річників з 1898 по 1889 роки в тих повітах, котрими володіє Наше Народне Правительство і Військо. Ці мобілізовані підуть до війська в ряди регулярних дивізій.

В тих повітах цілої України, в котрих ще сидять чи большевики-комуністи, чи денікинські золотопогонники — добровольці та чорносотенники і взагалі московська наволоч, щоби звільнитись від цієї зарази

НАКАЗУЮ:

Всім підлеглим мобілізації старшинам, підстаршинам та козакам з років 1898 по 1889-ий стати до зброї та на допомогу повстанцям, що б'ються з большевиками чи з добровольцями.

Хто має зброю ставай до бою, хто не має зброї — ступай в обози — перевозити повстанців, допомагай в роботі, в годуванні та одяганні козаків. Хто не виконає цього наказу — не стане до зброї чи на допомогу повстанцям — є зрадник краю, народу та гетьманський посіпака, котрому нема місця у Вільній Українській Республіці.

Головний Отаман Петлюра.

Військовий Міністр Генерального Штабу, Полковник Петрів.

Ставка Головного Отamana.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії В-го М-ва, Військовий Старшина Кандиба.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 29.

Наказ Головної Команди армії УНР про штат закордонного відділу Генштабу
27 вересня 1919 року

Наказ ч. 186.

Головної Команди Війська Української Народньої Республіки
27 вересня 1919 року

Наказую Закордонний Відділ Головного Управління Генерального Штабу содержати по штату до цього додаваному.

Додаток: штати Закордонного Відділу.*

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. в. об. Військового Міністра, Полковник Петрів.

Начальник Головного Управління Генерального Штабу,
Отаман Швайбле.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 36 зв.

Наказ Головної Команди армії УНР щодо боротьби з пошестями серед вояків
27 вересня 1919 року

Наказ

Ч. 187. 27 вересня 1919 року

(По Головному Військово-Санітарному Управлінню).

Пошестні недуги продовжують лютувати й поширюватись і в теперішній час уявляють з себе небезпеку незрівняно більшу, ніж кулі й гармати ворожі, причиною чого є завошивлення війська. Муштровому Начальству належить так пильно дбати про обеззвошивлення своїх частин, як дбає воно за набої. Позаяк зробити це можливо, н а к а з у ю:

1. Коштами й засобами сотень і батарій влаштувати й ут-

* Додаток не друкується. — В. С.

римувати пральні, в яких би білизна милася щотижня і виварювалася не менше півгодини;

2. Усіх козаків, без винятку коротко обстригти машинкою (оселедці лишати можна);

3. Подбати, аби козаки милися в лазні не менше двох разів на місяць;

4. Всіма силами подбати, аби козаки мали змогу щотижня міняти білизну на чисту;

5. Відповідальність за масове занедужання козаків на поворотний та плямистий тифи покласти на відповідних муштрових начальників, бо ці тифи поширюються вошима, позбавитись чого муштрове начальство може й мусить:

6. Накази по Санітарній частині виконувати нарівні з бойовими;

7. Про виконання пакту 1-го командірам сотень та батарій донести по команді.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. в. об. Військового Міністра, Полковник Петрів.

Т. в. о. Начальника Головного Військово-Санітарного Управління доктор Верхрадський.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 37—37 зв.

Наказ Головної Команди армії УНР щодо збереження елітної худоби
27 вересня 1919 року

Наказ

(По Управлінню Товариша Військового Міністра по господарсько-техничним Справам)

Ч. 188.

27 вересня 1919 року

До мене поступають відомості, що проходячі військові час-

тини забирають для довольства расову худобу з тих гуртів, які з превеликими труднощами Міністерству Народнього Господарства і місцевим та громадським установам вдалося згуртувати з худоби бувших приватних власників.

Приймачи на увагу те велике значіння, яке має і матиме в розвитку і поліпшенню скотарства країни расова худоба, а також і надзвичайну її ціну в порівнянні з звичайною худобою, і ту невелику кількість цієї худоби, яку вдалося схоронити від усіх надзвичайних випадків сучасного менту, **НАКАЗУЮ**: військовим частинам та інституціям як на фронті, так і в тилу, ні в якому разі не брати расової худоби, чия б вона не була — чи державна чи приватних осіб, або народніх та громадських гуртів.

Расову худобу, взяту частинами і інституціями, негайно повернути в державні гурти.

Підписали; Головний Отаман Петлюра.

Т. в. о. Військового Міністра Полковник Петрів.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії В-го М-ва, Військовий Старшина Кандиба.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 37 зв.

Наказ Головної Команди армії УНР про видання військового ілюстрованого тижневика "Прапор України"

27 вересня 1919 року

Наказ

(По Головному Управлінню Генерального Штабу)

Ч. 189.

27 вересня 1919 року

§ 1.

НАКАЗУЮ:

Для своєчасного і скорого поширення національної свідомости, військового знання, а також піднесення військового духу і почуття Українського петріотизму серед козаків згадками про славні вій-

ськові події і життя старих часів на Україні та її велику боротьбу про скарби рідного краю, про долю Українців на всьому світі, повідомлення їх про Українські справи, як на Батьківщині так і за кордоном, видавати при Культурно-Освітньому Відділі Головного Управління Генерального Штабу Військової Ілюстрований Тижневик під назвою "Прапор України".

§ 2.

Для провадження справи видання цього Тижневика утворити тимчасово в складі Культурно-Освітнього Відділу редакцію, штати, якої до цього додаються.

§ 3.

На утримання персонального складу і на ріжні видатки в справі друку, малювання гравюр, утворення фотографичних відбитків і клішів, а також на контору з експедицією, асигнувати авансом на 3 місяці один мільон вісімдесят чотири тисячі триста (1084300) гривень.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. в. об. Військового Міністра, Полковник Петрів.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 38.

Наказ С. Петлюри отаману Пилькевичу щодо діяльності спеціальної комісії армії УНР в Могилеві-Подільському

28 вересня 1919 року

Головний Отаман

військ

Української Народньої Республіки

Року 1919, вересня місяця 28 дня

ч 16/в

Кам'янець-Подільський

КОМАНДИРУ ОКРЕМОГО КОРПУСУ КОРДОННОЇ ОХОРОНИ ОТАМАНУ ПИЛЬКЕВИЧУ

З одержанням цього негайно відправтесь в м. Могилів-Под., де в складі Комісії під Вашим головуванням із членів: мого Осаула Василя БЕНЯ, Начальника Юридичного відділу Канцелярії Директорії Миколи КУЛЬЧИНСЬКОГО і Державного Інспектора Івана ГАВРИЛЬЧИКА: 1. Зробіть суворий розгляд і всебічну перевірку праці комісії по перевантаженню набоїв, амуніції і інших військових грузів із Румунії, призначених для Української Армії, звернувши особливу увагу на причини млявої праці по перевантаженню зазначених грузів; 2. винуватих негайно, як буде потрібно, притягнуть до Надзвичайного суду.

Крім того, на Вашу Комісію покладається:

1. Організація справи перевантаження означених грузів на більш певних підставах найбільшої працездатності її, взявши робочу силу, коли другого виходу не буде, з козаків місцевої залоги,
2. Зробить огляд всіх частин залоги з такими ж уповноваженнями і
3. Очистить рішучими заходами, які признає потрібними, м. Могилів від денікінського елементу як військового, так і цивільного.

ГОЛОВНИЙ ОТАМАН Петлюра.

Осаул Головного Отамана Сотник Крушинський.

Машинописний оригінал.

ЦДАВОВУ: Ф. 3884. — Оп. 1. — Спр. 4а. — Арк. 10.

Наказ Головної Команди армії УНР про призов до
фронтних частин 28 вересня 1919 року

Наказ

(По Канцелярії Військового Міністерства)

Ч. 177.

28 вересня 1919 року

На фронті зараз почувається брак старшин гарматників, в той час як багато старшин таких перебуває зараз на різних посадах в тилу, тому наказую на протязі 24-х годин відкомандірувати всіх старшин гарматників до Штабу Дієвої армії які б вони посади не займали у всіх державних, громадських і приватних інституціях чи установах.

Наказ цей без всяких винятків мусить бути примінений до всіх гарматників, не дивлячись ні на які важливі причини і переведений у життя по телеграфу.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. в. об. Військового Міністра, Полковник Петрів.

Начальник Канцелярії, Полковник Бродовський.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 31, 32.

Наказ Головної Команди армії УНР про призначення
другим заступником Військового Міністра М. Стасюка і
створення при ньому колегії з матеріального постачання
збройних сил

29 вересня 1919 року

Наказ

(По Управлінню товариша Військового Міністра по господарсько-техничним справам)

Ч. 180

29 вересня 1919 року

§ 1.

Призначається 2-м Товаришем Військового Міністра по господарсько-техничним справам СТАСЮК МИКОЛА з наддачей йому прав обов'язків Головного Начальника Постачання Дієвої Армії Наддніпрянської й Наддністрянської.

§ 2.

Біля 2-го Товариша Військового Міністра утворюється Колегія Постачання згідно закону, затвердженому Директорією 29 Вересня 1919 р., в склад котрої, крім Голови СТАСЮКА Миколи, входять представники від Міністерства Народнього Господарства ТРОХИМЕНКО Роман та Галицького Уряду Отаман СЕЛЕЗІНКА Ярослав. Колегії керуватися законом, затвердженим Директорією 29 Вересня 1919 р.

§ 3.

Військовому Міністру вжити заходів по організації справи Постачання згідно постанови Ради Міністрів від 27 вересня, представивши мені на затвердження схеми й штати.

Оригінал підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т, в. о. Військового Міністра, Полковник Петрів.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 33 зв.

Наказ Головної Команди армії УНР про тимчасові штати військових їдалень 29 вересня 1919 року

Наказ

(По Головному Управлінню Генерального Штабу)

Ч. 181. 29 вересня 1919 року

При цьому оголошуються тимчасові Штати Організаційного Комітету їдалень при Штабах Залог і військової харчовні при Коменданті міста або Залогі.

ДОДАТОК: Тимчасові Штати.*

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. В. О. Військового Міністра, Полковник Петрів.

* Додаток не друкується. — В. С.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи, Канцелярії Військового Міністерства,
Військовий Старшина
Кандиба.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 34.

Наказ Головної Команди армії УНР про призначення командуючих груп 29 вересня 1919 року

Наказ ч. 182.

29 вересня 1919 року

Призначаються: Отаман **ОМЕЛЬЯНОВИЧ-ПАВЛЕНКО** Старший — командуючим Запорізьською групою.

Т. В. О. командуючого Запорізьською групою Отаман **ЗАГРОДСЬКИЙ** — командуючим Волинською групою.

Командуючий Волинською групою Отаман **ОСМОЛОВСЬКИЙ** — в розпорядження Командуючого Наддніпрянською армією.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Начальник Штабу Отаман Юнаків.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства Військовий Старшина Кандиба.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 33.

Наказ Головної Команди армії УНР про запровадження поштового зв'язку між військовими частинами

29 вересня 1919 року

Наказ

(По Канцелярії Військового Міністерства)

Ч. 183.

29 вересня 1919 року

Для упорядкування справи негайної доставки у війська

наказів, листування, часописів і тому иньше наказую: розпорядженням відповідних начальників не пізніш 3-х діб з дня одержання цього наказу організувати поштовий зв'язок у військах Армії згідно слідуєчих тимчасових правил:

А. Для Військ Дієвої Армії.

1) В кожному штабі, починаючи з полка, управління або військової інституції, які користуються правами окремої частини не нижче полка, встановлюється посада "поштальона", на обов'язок котрого покладається щоденно відправлятися до вищого штабу, в порядку підлеглости, за одержанням адресованої для частин пошти: пакети, накази, часописи, листи і т. ин.

2) На посаду поштальона призначаються здатні до цього особи з числа маючихся канцелярських співробітників; коли ж положених по штату не вистарчає — дозволяється з погляду начальників дивізій і осіб рівних їм по владі прикомандіровувати на цю посаду робітників частин і обов'язково з числа осіб непригодних для муштрової служби.

3) Кожний поштальон обов'язаний щодня відправлятися у вищий штаб за одержанням пошти і в той же день, повернувшись назад, — роздати її по належності поштальонам нижчого штабу.

4) Спосіб пересунення поштальона встановлює начальник, який його висилає, маючи на увазі як довжину шляху, так і середню кількість ваги пошти.

5) Штабам Армій, Груп і дивізій в зв'язку від далечини між цими штабами та від кількості поступаючої для підлеглих військ пошти, що з'ясується при переведенню в життя цього наказу, відповідною владою начальника штаба армії і начальників груп — дозволяється збільшувати число поштальонів: в штабі — до 4, в групі — до 3, і в штадіві — до 2, керуючись зложенням в другім пакті.

6) В штабах і частинах, де маються по штату відділи зв'язку, — поштальони повинні лічитись в складі цих відділів.

7) Порядок направлення і руху пошти слідуєчий:

Всі урядові інституції у випадках, коли їм невідома адреса військової частини, штабу або інституції Дієвої Армії, адресують пакет так: К-ру 9 запорізького пішого полку, через штаб Наддніпрянської Армії, або К-ру 5 гарматної бригади Галицької армії через штаб Наддністрянської Армії, і направляють пакет звичайним порядком через ближчу поштову контору.

В штабах армій розподіляється по підлеглим групам (корпусам) і передається прибувшим звідтіля поштальонам. В штабах груп (корпусів) таким же порядком пошта розпреділяється і передається в дівізії і т. д.

Штаби Армій висилають своїх поштальонів до найближчої поштової контори за одержанням пошти, адресованої для частин складу Армій,

Позаяк в більшості випадках адреси частин Дієвої Армії бувають невідомі поштовим конторам, ні адресатам — штаби Армій обов'язуються кожний раз при переміні свого міста розташовання сповіщати в таємному порядку Міністерству Пошт і Телеграфів, свої повні адреси а також зазначити з якої саме поштової контори штаб Армії буде одержувати пошту, об чим М-во Пошт і Телеграфів в свою чергу негайно сповіщає всі підлеглі йому поштово-телеграфні й філії їх.

Б. Для військ, які не входять в склад Дієвої Армії.

8) Управління, штаби, військові інституції і окремі частини не нижче полка, підлеглі п. Військовому Міністру, теж призначають у себе по 1 поштальону згідно умов, зазначених в 1-м пакті цього наказу.

9) Кожне Управління, штаб, інституція або частина, розташовані в залозі місця, безпосередньо висилають свого поштальона до близької поштово-телеграфної контори, де й одержують відповідну пошту, одночасно здаючи туди свою.

10) Кожне Управління, або окрема частина залози дано-

го місця, обов'язана кожний раз, при зміні своєї адреси, негайно сповіщати в таємному порядку близькій поштово-телеграфній конторі свою нову певну адресу.

11) У випадках, коли частина зовсім убуває з залоги — Начальник частини повинен повідомити поштово-телеграфну контору, що з такого-то числа його частина (Управління) вибуває з міста і одночасно зазначає, куди саме направляти пошту в майбутньому.

В. Обов'язки поштальонів.

12) Кожний поштальон повинен:

а) Перед відправленням до вищого штабу підготувати і захватити з собою для передачі всі пакети, адресовані для вищих штабів.

б) Вести певну реєстрацію як приймаємих, так і здаваних пакетів і иншого виду пошти.

в) Прикладати усі зусілля до того, аби встигати обернувшись по між своїм і вищим штабом на протязі дня.

г) Про всі випадки задержки доставки пошти і про спосіб їх усунення невідкладно докладати своєму безпосередньому начальнику.

Відповідальність за певне виконання цього наказу покладається на начальників відповідних штабів, управлінь, частин та інституцій, які призначають поштальонів.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. в. об. Військового Міністра, Полковник Петрів.

Начальник Канцелярії Полковник Бродовський.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 35—36 зв.

Наказ Головної Команди армії УНР про тимчасовий штат залоги Могилів-Подільського

29 вересня 1919 року

Таємно.

Наказ

Головної Команди Війська Української Народної Республіки
(По Головному Управлінню Генерального Штабу)

Ч. 184.

29 вересня 1919 року

При цьому оголошується тимчасовий штат Управління Залоги м. Могилів.

ДОДАТОК: Тимчасовий штат.*

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. в. об. Військового Міністра, Полковник Петрів.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 40.

Наказ Головної Команди армії УНР про звільнення з війська учнів-добровольців у зв'язку з початком навчального року

29 вересня 1919 року

Наказ

(По Головному Управлінню Генерального Штабу)

Ч. 192

29 вересня 1919 року

З огляду на те, що незабаром почнеться навчання в школі, всіх учнів, доброхітно поступивших до війська, наказую при їх бажанні повернути до звичайної їх праці, а саме: звільнити

* Додаток не друкується. — В. С.

з війська слідуючих охочих тих шкіл, котрі (школи) знаходяться на території України, зайнятої нашим військом:

1) Старшин — учнів середніх та нищих (державних, громадських і приватних) шкіл.

2) Всіх інших військовообов'язаних — учнів різних шкіл (державних, громадських та приватних).

3) Учнів — не військовообов'язаних всіх шкіл.

Підписали Головний Отаман Петлюра.

Т. В. О. Військового Міністра, Полковник Петрів.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи, Канцелярії, Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 3890. — Оп. 1. — Спр. 8. — Арк. 48 зв.

Наказ Головної Команди армії УНР про відкриття короткотермінових технічних курсів при управліннях Генштабу

30 вересня 1919 року

Наказ

(По Управлінню Товариша В-го М-ра по господарсько-технічним справам)

Ч. 190.

30 вересня 1919 року

Аби забезпечити військові частини як Дієвої Армії, так і постійної українським старшинським складом, практично знайомим з технічною військовою справою по різних її спеціальностях, який умів би власноручно виконувати все те, що роблять низчі техніки, і тому міг би авторитетно контролювати її працю і взагалі став би в допомозі висшим технічним інституціям фронту, зайнявши відповідні технічні посади,

НАКАЗУЮ:

1. Розпорядженням Військового Міністра під безпосеред-

нім керуванням Товариша Військового Міністра по господарсько-технічних справах відкрити:

а) короткосрочні, переважно практичні курси інженерні, гарматні, інтендантські і авіаційні при головних управліннях: Інженерному, Гарматному, Інтендантському і Управлінню Повітряної Фльоти, з яких закласти початок майбутнього Військового Політехнікума;

б) короткосрочні, переважно практичні курси медичних фельдшерів військового часу при Головному Військово-Санітарному Управлінню і курси ветеринарних практикантів військового часу при Головному Військово-Ветеринарному Управлінню.

2. На курси приймати громадян Української Народньої Республіки — військових (старшин) і невійськових з освітою не нижче закінченої середньої технічної, або загальної, за винятком:

а) телефонно-телеграфного клясу, на який можливо приймати з освітою не менше 4 клясів гімназії;

б) курсів медичних фельдшерів військового часу при Військово-Санітарному Управлінню — з освітою вищої початкової школи і не нижче двохклясової міністерської школи;

в) курсів ветеринарних практикантів військового часу при Військово-Ветеринарному Управлінню — з освітою не менше 6 клясів гімназії;

г) авіаційних курсів, на які приймати: на відділ льотчиків-старшин з освітою не менше закінченої середньої і з попереднім службовим стажом не менше 2 років, а на відділ мотористів: козаків і невійськових — з фаховців-слюсарів;

д) при прийому на всі курси давати перевагу технікам різного фаховства з технічною освітою.

3. а) учнів військових, які одержують платню на військовій службі, прикомандировувати для проходження курсів до відповідних головних управлінь і задовольняти їх під час навчання на курсах тією платнею, яку вони одержували на службі;

б) учнів невійськових, після двохтижневого строку про-

бування їх на курсах, розпорядженням начальників відповідних Головних Управлінь приводити до присяги на вірність службі Директорії Української Народньої Республіки, її Уряду і Армії і з того дня зачисляти їх на військову службу — невідбувавших військової повинності — козаками, а відбувших військову повинність по тим рангам, які вони мали під час залишення військової служби, і з того ж дня задовольняти їх всіх платнею, яка належить козакам Дієвої Армії;

в) під час пробування на курсах учнів задовольняти помешканням і харчами на загальних підставах.

4. а) невійськовим, прийнятим учнями на курси, видати від інтендантства військову одягу і знярядження, яке встановлено для козаків Української Армії;

б) видати від інтендантства всім учням сорочку і шаровари для збереження їх одягу під час праці в майстернях біля машин і взагалі для практичного навчання.

5. По скінченню курсів учням видавати відповідні свідоцтва про фах і місячний оклад, окрім звичайної платні, яку вони одержували під час пробування на курсах.

6. Скінчивших курси призначити на технічні посади, згідно їх фахам, розпорядженням технічних інституцій фронту, до яких скінчивших курси негайно відкомандировувати після задоволення їх п. 5 цього наказу.

7. Скінчивших курси задовольняти на службі, окрім положеного утримання по посаді, ще збільшеними відсотками до добових грошей на тих же підставах, як і для всіх "військових техніків" взагалі.

8. Скінчившим курси, нестаршинам, дати право згодом держати іспит при військових частинах на перший старшинський ранг, коли безпосереднє начальство знайде можливим допустити їх до цього іспиту за відмінну службу, без обмеження строку попереднього пробування їх на технічних посадах, які вони одержали по скінченню курсів.

9. Скінчившим короткочасні практичні курси дати право вступати на майбутні вищі кляси політехнічних курсів без конкурсу, переважно перед другими кандидатами, при умові однакової з ним освіти.

10. Права, які зазначено в а. п. 5, 6, 7, 8 і 9 цього наказу, давати скінчившим курси тільки, як вони отримають на іспитах по скінченню курсів посвідку "добре" і будуть до того ще доброго поведження.

11. Тих же, що курсів не скінчать, або, скінчивши курси, посвідки "добре" на іспитах не одержать, або не будуть доброго поведження, відкомандировувати до військових частин, не задовольняючи їх по п. п. 5, 6, 7, 8 і 9 цього наказу.

12. Всі, що скінчать курси, а також і ті, що відбудуть на них неповний строк навчання, повинні служити у війську по своїх фахах до кінця сучасної війни, а після оголошення демобілізації можуть залишати військову службу, коли вони на це будуть мати право на підставі існуючого закону про відбування військової повинності, але так, щоб кожний прослужив по своєму фаху в війську не менш, як подвійний строк проти строку навчання на курсах, при чому неповний строк пробування на курсах залічується за повний.

13. Наказую Начальникам військових частин йти широко назустріч бажанню підлеглих їм чинів, задовольняючих умовам вступу на зазначені практичні курси, скінчити їх. Особливо наказую військовим Начальникам всіх верств, аби використати техніків в військах по їх фаху, проявити ініціативу в тому напрямку, щоб дано було дозвіл на вступ до практичних курсів технікам, відбуваючим тепер службу не в технічних військових частинах.

14. Організацію і постанову курсів доручаю розпорядженню Військового Міністра через Товариша Військового Міністра по господарсько-технічних справах.

Додаток: положення про короткочасні практичні курси і підрахунок коштів на витрати при курсах.*

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. в. об. Військового Міністра, Полковник Петрів.

Товариш Військового Міністра по господарсько-технічних справах Матяшевич.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 3890. — Оп. 1. — Спр. 8. — Арк. 44—45.

Наказ Головної Команди армії УНР про порядок реквізицій помешкань

3 жовтня 1919 року

Наказ

(По Управлінню Головного Начальника Постачання)

Ч. 193.

3 жовтня 1919 року

Реквізиції помешкань, належних громадським установам, кооперативам і другим організаціям, притягненням до постачання армії дозволяю провадити тільки в згоді з Головним Начальником Постачання.

Власників будинків, призначених для потреб державних органів, а також осіб, наймаючих помешкання в цих будинках, — наказую переселяти в разі потреби в інші будинки, котрі для цього повинні бути реквізовані.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. в. о. Військового Міністра, Полковник Петрів.

Головний Начальник Постачання Стасюк.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 3890. — Оп. 1. — Спр. 8. — Арк. 48 зв.

**Наказ Головної Команди армії УНР про оголошення поза законом зрадників Гончаріва і Словінського
3 жовтня 1919 року**

Наказ

(По Канцелярії Військового Міністерства)

Ч. 197.

3 жовтня 1919 року

Серед військ Волинської групи старшини ГОНЧАРІВ і СЛОВІНСЬКИЙ, зрадивши Українській Народній Республіці передалися ворогові, на бік військ генерала Денікіна. Ціною пролиття козацької крові виконали вони свій каїновий намір.

Закликаючи козацтво до спокою, наказую всім начальникам і державним інспекторам під найсуворішою карою недопускати зради у війську і винуватих ростилювати без суду на місці.

Зрадників же Гончарова і Словінського оголошую поза законом і Міністру Внутрішніх справ пропоную негайно перевести реквізицію всього їх майна на користь Державі, а родини їх виселити за межі України.

Попереджаю, що в подібних випадках при повторенні їх, сувора кара зрадникам з конфіскацією належних їм маєтків та всього майна і виселенням родин за межі Української Народньої Республіки буде неуклонно переводитись в життя.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. В. О. Військового Міністра, Полковник Петрів.

Начальник Канцелярії, Полковник Бродовський.

* Додаток не друкується. — В. С.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 50.

Наказ Головної Команди армії УНР щодо приведення до присяги всіх призваних до військової служби

4 жовтня 1919 року

Наказ

(По Головній Управі Військового Духовенства)

Ч. 194.

4 жовтня 1919 року

Не зважаючи на моє розпорядження, оголошене в Наказі Головної Управи Військ Української Народної Республіки від 27 березня Ч. 236 про обов'язковість приведення до присяги всіх осіб, залічених на військову службу, мені стало відомо, що далеко не всі козаки, старшини та урядовці Української Республіканської Армії дали присягу на вірність Українській Народній Республіці і її Правительству ДИРЕКТОРІЇ. Не переводиться присяга також і в запасових частинах, і мобілізовані з'являються до служби в Частини Військ без формального морального зобов'язання.

Надаючи велику вагу військовій присязі, яка є великою релігійно-моральною підвалиною для розвитку патріотичного одушевлення армії і честного виконання служби, наказую негайно привести до присяги на вірність Українській Народній Республіці всіх, своєчасно не заприсягнувших, і надалі приводити до присяги внонь поступаючих в військові частини всіх тих осіб, котрі по яким-небудь обставинам попередньо цієї присяги не виконали.

Присягу переводити, згідно вище зазначеному наказу по затвердженій мною формі, оголошеній в телеграмі й наказі

при урочистий обстановці, при чому кожен козак, старшина та урядовець має ствердити її власним підписом.

ДОДАТОК: Текст Присяги.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Головний Священик Матеюк.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 49.

Текст присяги вояка Армії Української Народної Республіки
4 жовтня 1919 року

Додаток до наказу Головної Команди
Військ У.Н.Р. від 4 жовтня 1919 р. Ч. 194.

ТЕКСТ

присяги Українських Народних Республіканських Військ.

"Клянусь честю громадянина Української Народної Республіки і торжественно присягаю Всемогущому Богу вірно Українській Народній Республіці служити, слухняно повинуватися її верховній владі Директорії, правительству і народній армії.

Присягаю поважати і захищати накази і всякі препоручення їх по службі, точно їх виконувати супроти всякого ворога Української Народної Республіки та трудящого люду, хто б цей ворог не був і де тільки воля Верховної Республіканської влади буде вимагати: на воді, на суші, у воздуху, в день і ніч, в боях, наступах, сутичках і всякого роду підприємствах, словом на кожному місці, у всяку пору і в кожному випадку хоробро і мужньо до останньої краплі крові боротися. Своїх військових частин, прапорів і зброї ні в якому разі не кидати, з ворогом ні в які, навіть найменші, порозуміння не входити. Завжди поводитись так, як цього військові закони та честь воїна-лицаря вимагають, в цей спосіб і

честью жити і честью умерти: В цьому мені, Святий Боже, моя любов до України Рідної та народу, допоможи.

Затверджую 12 березня 1919 року іменем ДИРЕКТОРІЇ Отаман ПЕТЛЮРА.

З копією згідно: Начальник Гол. Упр. Військового Духовенства (Підпис).

З копією згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — п. 2. — Спр. 6. — Арк. 49—49 зв.

Наказ Головної Команди армії УНР щодо взяття на повне забезпечення безпосередньо при управлінні постачання окремої піхотної Волинської бригади

4 жовтня 1919 року

Наказ

(По Управлінню Головного Начальника Постачання)

Ч. 195.

4 жовтня 1919 року

Окрему пішу Волинську бригаду імені Отамана Дмитра СОКОЛОВСЬКОГО на всі галузі задоволення залічити безпосередньо при Постачанню Наддніпрянської армії.

ІНФОРМАЦІЯ: Наказ Головної Команди 14 вересня 1019 р. Ч. 151.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. в. об. Військового Міністра, Полковник Петрів.

Головний Начальник Постачання М. А. Стасюк.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 49 зв.

Наказ Головної Команди армії УНР про збільшення канцелярських видатків **5 жовтня 1919 року**

Наказ

(По Головному Управлінню Генерального Штабу)

Ч. 203.

5 жовтня 1919 року

В зв'язку з піднявшимися видатками на канцелярські приладдя і збільшенням праці в Управліннях Повітових Військових Начальників по відновленню праці в волостних учотних інституціях, переведенням мобілізації і призивом рекрутів, у відміну примітки другої до тимчасового штату Повітових Військових Начальників, доданого до наказу Військової Офіції У.Н.Р. 1918 року Ч. 48,

НАКАЗУЮ:

1) Відпускати на канцелярські видатки Управлінь Повітових Військових Начальників з вересня місяця і до кінця цього року так: Кам'янецького — 3500 гривень, а інших — по 3000 гривень на кожний місяць.

2) Справоздання про видатки з відпускаємих коштів надсилається для ревізії до Державного Контролю на загальних підставах.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. в. об. Військового Міністра, Полковник Петрів.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 52.

Наказ Головної Команди армії УНР щодо залучення до державного архіву всіх суспільно значимих документів **6 жовтня 1919 року**

Наказ

(По Головному Управлінню Генерального Штабу)

Ч. 196.

6 жовтня 1919 року

В додаток до свого наказу від 16-го Вересня ц. р. ч. 170 архівним комісіям, коли маються відомости про існування де б то не було військово-історичних і архівних документів, які не мають традиційно-родинного характеру, а покладаються в масштабі державного і громадського значіння, надаю право заборони на знищення цих документів і право секвестру для державного архіву.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Г. в. о. Військового Міністра Полковник Петрів.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 49 зв.

Наказ Головної Команди армії УНР про наслідки інспекції Військової школи українських січових стрільців 6 жовтня 1919 року

Наказ ч. 198.

6 жовтня 1919 року

§ 1.

2 цього жовтня мною в присутности Начальника Спільної Військової школи jako експерта був утворен огляд вишкোলів У.С.С. При цьому знайдено:

Вишколи У.С.С. складаються із старшинського відділа, підстаршинського та сотні козаків.

На старшинським та підстаршинським маються старшини й підстаршини наддніпрянці із корпусу С.С.

I. Старшинський відділ:

Показано: вправи з крісами, муштрове навчання, відомости із залогового та польового статута. При муштровому навчанні з початку керував старшина із ладу, вказаний мною, а потім Начальник відділу.

Як вправи крісами, так і муштрове навчання виконане дуже гарно, але при стійці помічено велику натяжку та команди старшиною із ладу подавались дуже метушливо.

Необхідно вжити всіх заходів, аби досягти того, щоби команда "Позір" приймалась би з найменшою натяжкою, позаяк така натяжка тільки зайво стомляє людей, будучи сама не корисна.

Що до метушливої команди, то мушу зауважити, що — яка команда, таке й виконання.

Одповіді на запитання по залоговому та польовому статуту давались задовольняючі.

II. Відділ підстаршин.

Виладнані досить добре. Стійка дуже натягнуто.

Вправа з крісами та муштрове навчання проведено гарно. Одповіді по залоговому та муштровому статуту задовольняючі. Зауважено багато балачок в ладу, чого ні в яким разі не слід допускати в з'єднаному ладу. Тут мусить діяти єдина воля начальника, передана через його команду та наказ. Балачки в ладу тільки вказують, що частина ще не досить вивчена та мало дисциплінована.

Як у відділі старшин, так і в підстаршинським відділі показана була школа поодинокого навчання по стрілецькому статуту, де кожен, перш ніж зробити вправу, голосно каже, що він має робити. При такому засобі навчання козак швидко запомінає порядок вправ і при виконанні робить менше помилок. Раджу такий метод прийняти во всіх частинах, як Наддністрянських, так і Наддніпрянських.

III. СОТНЯ.

Виладнані досить добре. Стійка натягута.

Вправи з крісами та муштрове навчання проведено досить добре. В ладу, а особливо коли розводять рядки, помічаються такі ж балачки та підкази, такі, як і в підстаршинським відділі.

Відомостей із залогового статута та польового мають ще мало.

Маю надію що в короткім часі цей відділ навчання буде доведен до того рівня, як і муштрове навчання.

Бойове завдання: Сотня, будуча в чотовій кольоні, попала під дальній гарматний вогонь.

Командір сотні, виконуючи це завдання, розспипав одну чоту в лаву і почав перебіжки роями.

Не слід забувати, що під дальнім гарматним вогнем сотня шикується в лад почотно рядками, в лаву розсипається виключно під вогнем із крісів.

Коли було постановлено завдання для сотенного резерву, що він попав під жвавий вогонь, чотовий виконав його дуже добре, перевівши миттю людей з того місця, де вони поразались гарматним вогнем. Зате цього не можна сказати про зустріч атаки кінноти. Тут чотовий зробив перебіжку, в бік атаки.

Можна бути певним, що ця чота, не встигнувши навіть виладнатись, була б перерублена кіннотою.

Для зустрічі атаки кінноти досить миттю вишикувати фронт на неї на тім же місці, де частина стояла, і почать жвавий вогонь корисно випалами, котрі хотя й не дають великої поразки, але морально дуже впливають на кінноту. Коли немає часу за близьким протягом до атакуючої кінноти вишикувати фронт на кінноту, то досить скосити кріси в її бік і одкрити вогонь.

4. Почесний хід виконано обома відділами і сотнею дуже гарно. Взагалі: Вимуштрувані добре статуги знають, на відділах, в сотні слід підтягнутись по статутах, вивести непомірну натяжку та балачки в ладу, звернуть увагу на бойову підготовку керуючих чотами та роями.

§ 2.

Того ж числа мною переглядені 16 і 17 рекрутові сотні У.С.С., набрані із Гайсинського повіту.

Не дивлячись на те, що сотні муштруються всього 4 дні,

загальний вигляд дуже гарний, зроблено за цей короткий час багато, — видна щира праця старшин. Взагалі це дуже гарний матеріал, із котрого в короткий час вийдуть надзвичайно гарні вояки-захистники Неньки-України.

§ 3.

1-го цього жовтня, по дорозі до вишколів У.С.С. в м. Дунаєвці, я завітав до Штабу Стадійної команди.

Будучи дуже задоволеним виглядом старшин і їх гостинністю, не можу не зауважити того негарного вражіння, яке я виніс із того, що всі старшини, навіть по службовим справам, звертаються до Отамана (німець) по-німецькому, а він всі розпорядження по службі робить теж по-німецькою, тим більше, що сам Отаман українську мову знає, позаяк він зі мною розмовляв тільки на українській мові.

Ми мусимо не тільки всім показати, що свою рідну мову любимо і поважаємо, але повинні її всюду проклямувати.

Всі служачі в інституціях нашої Держави мусять знати нашу мову і нею користуватись, а особливо під час служби. Тим що в зносинах з особами, служачими в державних інституціях, не дуже гаразд володіючими нашою мовою, розмовляють на їх мові, тільки перешкоджають їм швидче навчитися цій мові. Покладаю надію, що надалі цього не буде, і служачі в наших державних інституціях будуть пристосовуватись до нас, а не ми до них.

Підписали: Головний Отаман Петлюра

Т. в. об. Військового Міністра, Полковник Петрів.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 50, 51.

Наказ Головної Команди армії УНР після огляду Головним Отаманом вишколу українських січових стрільців у Старокостянтинові

8 жовтня 1919 року

Наказ
Ч. 199

8 жовтня 1919 року

Дня 8 жовтня ц. р. мною зроблено огляд військам (кіш Групи С.С.) які росташовані в м. Староконстантинові.

СТАН:

Харчовий стан: Старшин — 227,	Стрільців — 3990.
Хворих: Старшин — 9,	Стрільців — 127.
Командірованих Старшин — 12,	Стрільців — 211.
Разом: Старшин — 248,	Стрільців — 4328.

З вправ, зроблених до і по зложеній в цьому дні присязі, видно, що командовання групи С.С. вложило багато труду і заходів для досягнення бажаних результатів. Настрій як старшин, так і стрільців бадьорий; почувається певність в собі.

Всі старшини гідно і з розумінням несуть свою працю, через що позискали собі довіря й пошану стрільців. Прогрешення справа ведеться після виробленого пляну й своєчасно. В касарнях, мимо цього, що зараз панує кругом руїна, помічається військовий порядок і чистота.

Шпиталі — Земський і ч. 26 прибрані; медичний персонал на місцях. Брак медикаментів і перев'язочного матеріалу утруднює лікування хворих і ранених.

В касарнях через брак нар — по кімнатах для виздоровлюючих — помітно солому без прикриття. Позаяк солома являється середником що сприяє поновленню й поширенню хвороб, треба негайно завести, як в шпиталях, так і по касарнях, нари. Пайок для виздоровлюючих побільшити. Стратися, щоби по змозі, як хворим, так і виздоровлюючим, давати молоко, яйця й білий хліб. Звернути увагу на купання

стрільців, для чого негайно устроїти спільну баню, Я з приємністю констатую, що за короткий час управою коша зроблено у всіх напрямках багато.

Вискажуючи свою подяку на ім'я Отamana Коновальця, Отamana Мельника і Полковника Безручко, пропоную передати її всім старшинам, підстаршинам і стрільцям з запевненням, що як з мого боку, так і з боку нашого Народного Правительства робляться всі заходи, щоби якнайскоріше прийти з допомогою Славному Січовому Стрільцтву, яке не раз вже дало докази вірності Українському народові та Українському урядові.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Осаул Головного Отamana Бень.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 43 зв.

Наказ Головної Команди армії УНР про підвищення платні старшинам і урядовцям призовних частин і військових шкіл

8 жовтня 1919 року

Наказ
(По Головному Управлінню Генерального Штабу)
Ч. 201.

8 жовтня 1919 року.

З огляду на сучасну дорожнечу і неможливість існування старшин і урядовців рекрутових частин, Юнацьких та Військових Шкіл на встановлені оклади для запасових частин без добових,

Наказую:

1) Збільшити платню старшинам, урядовцям рекрутових

частин, Юнацьких і Військових Шкіл при знаходженні їх в мирних умовах до незгаданих розмірів:

Обер-Старшина не командуючий чотою	—	500	карб.
"- командуючий	—	550	"-
Командір не окремої сотні	—	700	"-
"- не окремого куреня	—	750	"-
Помічник К-ра полку молодший	—	750	"-
"- " " старший	—	800	"-
Командір полку	—	1100	"-
Отаман бригади	—	1200	"-
Отаман дівізії	—	1300	"-

2) Всім військово-служачим рекрутових частин, Юнацьких і Військових Шкіл встановити добові гроші при знаходженні в мирних умовах в 20 гривень на добу.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Г. в. об. Військового Міністра, Полковник Петрів.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 51 зв.—52.

Наказ Головної Команди армії УНР щодо забезпечення вояків відповідними документами в дорозі

8 жовтня 1919 року

Наказ
Ч. 205.

8 жовтня 1919 року.

НАКАЗУЮ:

Щоби всі старшини і козаки Наддніпрянської Дієвої Армії їдучі залізницею чи підводами, були заосмотренні подорожними документами і особливими виказками.

Подорожним документом має бути "Явний приказ", в якому докладно зазначено на чий приказ, в якій цілі, і котрою дорогою власник їде і вертає та з котрим днем гасне важність цього документа.

Крім "Явного приказу", кожний військовий повинен мати особове посвідчення зі слідуючими рубриками: ім'я і назвисько власника, його військовий степень, частина до котрої належить, вік, опис особи, власноручний підпис, відтиск великого пальця правої руки і підпис коменданта відповідної частини з печаткою.

Додаток: зразок "Явного приказу" та "посвідчення".*

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Начальник Штабу, Отаман Юнаків.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 52 зв.—53.

Наказ Головної Команди армії УНР про створення школи підстаршин

8 жовтня 1919 року

Наказ

(По Головному Управлінню Генерального Штабу)

Ч. 207,

8 жовтня 1919 року.

НАКАЗУЮ: 1) Сформувати школу підстаршин по додаваному при цьому штату.

2) Командірувати в цю школу підстаршин та козаків строкової служби всіх частин військ, бажаючих служити на верхстроковій службі.

* Додаток не друкується. — В. С.

3) Командіровати належить; від кожного пішого полку не більш 10 підстаршин, пішого окремого куреня — 2 підстаршини, кінного полку — 10 підстаршин, кінної сотні — 1 підстаршина, гарматного полку — 5 підстаршин, інженерного куреня — 5 підстаршин.

4) Курс навчання провадиться на протязі 4 місяців.

5) Підстаршини, які закінчать курс школи, відправляються до своїх частин.

6) Начальником школи підстаршин призначається Полковник НАГУРНИЙ, котрому негайно приступить до формування школи.

7) Школа безпосередньо підлягає Начальникові Головного Управління Генерального Штабу.

8) Формуєму школу на всі галузі задоволення залічити до Головного Начальника Постачання.

9) Начальнику школи доносити Начальникові Головного Управління Генерального Штабу про стан кадра школи та про хід формування к 1-му, 10-му та 20-му кожного місяця.

ДОДАТОК: Штат школи.*

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. в. об. Військового Міністра, Полковник Петрів.

З оригіналом згідно:

Начальник Загальної Управи

Канцелярії Військового Міністерства,

Військовий Старшина

Кандиба.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 54.

* Додаток не друкується. — В. С.

Лист С. Петлюри до міністра юстиції УНР щодо впорядкування режиму у в'язницях

8 жовтня 1919 року

У. Н. Р.

ДИРЕКТОРІЯ ДО ПАНА МІНІСТРА ЮСТИЦІЇ

8 жовтня 1919 р.

№ 2914

З численних справ про помилування та скарг, які вступають до Директорії Української Народньої Республіки, вбачається, що справу з в'язницями не досить добре впорядковано. Режим для ув'язнених буває або занадто вільним, або непотрібно суворим. З огляду на це Директорія Української Народньої Республіки вважає необхідним запропонувати Вам в найскорішій часі вжити всіх засобів, щоб цю болючу справу поладити в кращий спосіб. Цього вимагають обставини і доцільність караня злочинців.

ГОЛОВА ДИРЕКТОРІЇ С. ПЕТЛЮРА
КЕРУЮЧИЙ СПРАВАМИ ДИРЕКТОРІЇ
МИРОНОВИЧ

Машинописний оригінал.

ЦДАВОВУ: Ф. 2208. — Оп. 4. — Спр. 9. — Арк. 51.

Лист С. Петлюри до міністра юстиції УНР щодо впорядкування режиму у в'язницях

8 жовтня 1919 року

У. Н. Р.

ДИРЕКТОРІЯ ДО ПАНА МІНІСТРА ЮСТИЦІЇ

8 жовтня 1919 р.

№ 2914

З численних справ про помилування та скарг, які вступають до Директорії Української Народньої Республіки, вбачається, що справу з в'язницями не досить добре впорядко-

вано. Режим для ув'язнених буває або занадто вільним, або непотрібно суворим. З огляду на це Директорія Української Народньої Республіки вважаєнеобхідним запропонувати Вам в найскорішій часі вжити всіх засобів, щоб цю болючу справу полагодити в кращий спосіб. Цього вимагають обставини і доцільність карання злочинців.

ГОЛОВА ДИРЕКТОРІЇ С. ПЕТЛЮРА.
КЕРУЮЧИЙ СПРАВАМИ ДИРЕКТОРІЇ
МИРОНОВИЧ.

Машинописний оригінал.

ЦДАВОВУ: Ф. 2208. — Оп. 4. — Спр. 9. — Арк. 51.

Наказ Головної Команди армії УНР щодо капітана першого рангу Миколи Злобіна

9 жовтня 1919 року

Наказ

Головної Команди Війська Української Народньої Республіки
(По Головному Управлінню Військово-Морської Фльоти)
Ч. 200.

9 жовтня 1919 року

В. о. Морського Міністра Капітан 1-ої ранги Микола ЗЛО-
БІН, приступивший до виконання цих обов'язків 20-го квітня
ц. р., звільняється від займаємої посади з 16 вересня ц. р.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. в. об. Військового Міністра, Полковник Петрів.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канце-
лярії Військового Міністерства Військовий Старшина Кандиба.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 51 зв.

Наказ Головної Команди армії УНР щодо зміни струк-
тури вищої військової влади

10 жовтня 1919 року

Н а к а з

Головної Команди Війська Української Народньої Республіки.
Ч. 209.

10 жовтня 1919 року

Внаслідок скасування посади Наказного Отамана утворю-
ється з 17 серпня 1919 року посада Командуючого Наддні-
пряньською Дієвою Армією, згідно додаваному до цього штату.

ДОДАТОК: Штат.*

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

За Начальника Канцелярії Штабу Головного Отамана Клочко.
З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канце-
лярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Копія. Машинопис.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 56.

Наказ Головної Команди армії УНР про уточнення
попередніх вказівок щодо витрат на утримання їдалень
24 жовтня 1919 року

Наказ

(По канцелярії Військового міністерства)

Ч. 210

24 жовтня 1919 року.

В додаток до наказу Головної Команди Війська від 29 ве-
ресня Ч. 181 наказую: примітку 5 до Тимчасового Штата
Військової Харчівни при коменданті міста або залозі змінити

* Додаток не друкується. — В. С.

так: "витрати по утриманню військових харчівень відносить на сміту Головного Інтендантського Управління".

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. в. об. військового Міністра, Полковник Петрів.

Начальник Канцелярії, Полковник Бродовський.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 56—56 зв.

Наказ Головної Команди армії УНР про призначення осавула Нагурного начальником Кам'янець-Подільської піхотної юнацької школи

24 жовтня 1919 року

Наказ

Ч. 211.

24 жовтня 1919 року

В відміну п. 6 наказу Головної Команди Військ Української Народної Республіки ч. 207 Осаул Нагурний призначається Начальником Пішої Кам'янецької Юнацької Школи.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.,

Т. в. о. Військового Міністра, Полковник Петрів.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 56 зв.

Наказ Головної Команди армії УНР про формування при комендантові Жванця піхотної охоронної чоти

24 жовтня 1919 року

Наказ

(По Головному Управлінню Генерального Штабу)

Ч. 212.

24 жовтня 1919 року

Наказую сформувати при коменданті м. Жванця пішу охоронну чоту по додаваному до цього тимчасовому Штату.

ДОДАТОК: Тимчасовий Штат охоронної чоти.*

Оригінал підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. в. о. Військового Міністра, Полковник Петрів.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства,

Військовий Старшина

Кандиба.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 56 зв.

Наказ Головної Команди армії УНР про формування при залозі міста Могилів-Подільського піхотної охоронної сотні

24 жовтня 1919 року

Наказ

(По Головному Управлінню Генерального Штабу)

Ч. 213.

24 жовтня 1919 року

Наказую сформувати при залозі м. Могиліва пішу охоронну сотню по додаваному до цього тимчасовому штату.

ДОДАТОК: Тимчасовий Штат охоронної сотні.*

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. в. о. Військового Міністра, Полковник Петрів.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства,

Військовий Старшина

Кандиба.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 56 зв.

* Додаток не друкується. — В. С.

Наказ Головної Команди армії УНР про заборону вико-
ристовувати без відома залізничників заготовлені ними
дрова

24 жовтня 1919 року

Н а к а з

Головної Команди війська Української Народньої Республіки
(По Канцелярії Військового Міністерства)

Ч. 215.

24 жовтня 1919 року

Не дивлячись на те, що постачання залізниць паливом
провадиться зараз при надзвичайно тяжких умовах, по ма-
ючимся відомостям, деякі представники військової влади доз-
воляють собі забирати для потреб військових частин дрова,
які заготовлені залізницями, чим викликають иноді навіть
припинення залізничного руху.

Аби припинити таке ненормальне явище, суворо заборо-
няю військовим частинам, штабам, управлінням або інститу-
ціям користуватися паливом, заготовленим для потреб залі-
зниць, без попередньої згоди на то залізничної влади.

Відповідальність за невиконання цього наказу покладаю на
начальників всіх ступінів.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. в. об. Військового Міністра, Полковник Петрів.

Начальник Канцелярії, Полковник Бродовський.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи, Канце-
лярії Військового Міністерства,

Військовий Старшина

Кандиба.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 58.

Наказ Головної Команди армії УНР про відношення
працівників інтендантських служб до категорії перебуваючих
на дійсній військовій службі 24 жовтня 1919 року

Наказ

(По Головному Інтендантському Управлінню)

Ч. 217.

24 жовтня 1919 року

Для забезпечення продукції Інтендантських майстерень, а
також і фабрик, заводів, майстерень і взагалі підприємств,
працюючих для потреб інтендантства, наказую:

1. Робітників і службовців мужчин зазначених підприємств
рахувати мобілізованими і перебуючими на дійсній військовій
службі з залишенням на своїх посадах.

2. Чинності цього наказу підлягають робітники і службов-
ці закликаних до війська років, а також надалі й підлягати-
муть робітники й службовці тих років, які будуть закликані
до війська в майбутньому.

Наказ цей перевести в життя по телеграфу.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. В. Об. Військового Міністра, Полковник Петрів.

Т. В. Об. Головного Інтенданта Степаненко.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канце-
лярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 58 зв.

Наказ Головної Команди армії УНР щодо поліпшення
матеріального забезпечення 1-го Запорізького окремого авіа-
ційного загону 24 жовтня 1919 року

Наказ

(По Головному Управлінню Повітряної Фльоти)

Ч. 218.

24 жовтня 1919 року

Позаяк 1-й Запорізький Окремий Авіаційний отряд по

наказу Уряду несе особливу і велику працю по триманню зв'язку з закордоном, обслуговує і ремонтує закордонні самолоти, несе працю на фронті, а також веде навчання польотам учнів і випускає нових льотчиків, маючи обмежену кількість працівників, і підлягає безпосередньо Головному Управлінню Повітряної Фльоти, з огляду на надзвичайну дорожнечу і неможливість існування тільки на платню, покладену по штату (без добових), наказую тимчасово поширити наказ Головної Команди Війська У.Н.Р. ч. 122 від 15-го Серпня ц. р. на весь без винятку персональний склад цього Авіотряду з 18-го Липня ц. р. і рахувати його, як бойову муштрову авіачастину на фронті — до кінця його особливої праці.

Оригінал підписав: Головний Отаман Петлюра.

Т. в. о. Військового Міністра, Полковник Петрів.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 59.

Наказ Головної Команди армії УНР щодо затвердження проектів штатів військового відомства

24 жовтня 1919 року

Наказ

(По Канцелярії Військового Міністерства)

Ч. 219.

24 жовтня 1919 року

В додаток до наказу Головної Команди Війська Української Народньої Республіки від 25 серпня ч. 128 для встановлення одноманітного порядку оголошення затверджених штатів військових установ, інституцій та частин наказую:

1) Всі проекти штатів, які затверджуються Високою Директорією, по ухваленні Радою Народніх Міністрів оголошу-

вати наказами Головної Управи Війська Української Народньої Республіки.

2) Ці проекти штатів, які затверджуються безпосередньо мною на підставі 28 стат. положення про польове Управління військ у час війни, оголошувати наказами Головної Команди Війська Української Народньої Республіки.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. в. об. Військового Міністра, Полковник Петрів.

Начальник Канцелярії, Полковник Бродовський.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 59.

Наказ Головної Команди армії УНР про запровадження штатів нової радіостанції

24 жовтня 1919 року

Наказ ч. 220.

24 жовтня 1919 року

При цьому оголошується штат 10-ти кіловатної радіостанції.

ДОДАТОК: Штат.*

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. в. об. Військового Міністра, Полковник Петрів.

Начальник Канцелярії Полковник Бродовський.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 59 зв.

* Додаток не друкується. — В. С.

Наказ Головної Команди армії УНР щодо грошової компенсації військовим духівникам, які повертаються з польського полону
24 жовтня 1919 року

Наказ

(По Головній Управі Військового Духовенства)

Ч. 221. 24 жовтня 1919 року

Під час військових подій в травні місяці ц. р. деякі Військові Пан-Отці силою військових обставин попали до полону поляків.

З огляду на те, що така участь постигла найбільш певне з національного боку духовенство, яке до останнього часу було на своєму посту, наказую таких повертаючихся з польського полону Пан-Отців по представленню Головної Управи Військового Духовенства задовольняти повним грошовим утриманням за весь час перебування їх в полоні, згідно закону 31 травня 1919 року, оголошеному в наказі Гол. Упр. Військ від 18 VII за ч. 71, при тих частинах, до яких вони знов одержують призначення.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Головний Священик Матеюк.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 60 зв.

Наказ Головної Команди армії УНР про підвищення зарплати службовцям управ повітових військових начальників
24 жовтня 1919 року

Наказ

(По Головному Управлінню Генерального Штабу)

Ч. 223. 24 жовтня 1919 року

Обставини сучасної війни вимагають від Управлінь повіто-

вих військових начальників напруженої праці по переведенню мобілізації, призиву рекрутів, налагодженню волосних учотних апаратів і задоволенню пенсією сімей забитих і померших на війні козаків.

Оклади ж утримання служачих цих військових інституцій залишилися старі, без видачі % надбавки на дорожнечу і відповідних добових, через що не дасться можливим підібрати відповідний кадр фахових людей, а тому, керуючись 28 ст. полож. о польовім керуванні військ у військовий час 1914 року,

Наказую:

а) Видати служачім управлінь повітових військових начальників % надбавку на дорожнечу нарівні з служачими інших інституцій, розташованих в тому ж місті;

б) видавати добові в розмірі, який одержують служачі державної інспектури при Управліннях військових начальників (наказ Гол. Держ. Інспек. від 6 липня 1919 року ч. 14 § 14);

в) Визиваємий вибуток віднести на загальний військовий фонд.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. в. о. Військового Міністра, Полковник Петрів.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 62—62 зв.

Наказ Головної Команди армії УНР щодо організації ветеринарних закладів
27 жовтня 1919 року

Наказ

(По Головному Військово-Ветеринарному Управлінню)

Ч. 222. 27 жовтня 1919 року

Існуючі Ветеринарні Шпитали наказую переформувати

згідно доданих до цього штатів запільного ветеринарного шпиталю з пунктом для виснажених коней та польового рухомого ветеринарного шпиталю,

Кількість як запільних, так і польових ветеринарних шпиталів, в залежності від потреб, определяється по згоді Головного Начальника Постачання Начальником Головного Військового Управління і його ж розпорядженням шпиталі одчиняються.

ДОДАТОК: Штати.*

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. в. о. Військового Міністра, Полковник Петрів.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 6. — Арк. 60 зв.

Наказ Головної Команди армії УНР щодо змін в штаті курсів старшин артилерії

30 жовтня 1919 року

Наказ ч. 240.

30 жовтня 1919 року.

В штаті скорочених курсів старшин Артилерії, оголошеному в наказі Військам Дієвої Армії від 11 вересня б. р. ч. 84 перевести такі зміни.

1) Надати посаду бунчужного немуштрові команди з платнею 1000 гривень на місяць.

1) Завідуючого господарством рахувати булавним старшиною з правами командіра полку з платнею 2200 гривень на місяць (замість 1700 гривень).

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

За Начальника Штабу Головного Отамана Полковник Лійко.

* Додаток не друкується. — В. С.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 3890. — Оп. 1. — Спр. 8. — Арк. 63 зв.

Наказ Головної Команди армії УНР щодо взаємовідносин військової та цивільної влади

31 жовтня 1919 року

Наказ

Головної Команди Війська Української Народної Республіки.

(По Канцелярії Військового Міністерства)

Ч. 236

31 жовтня 1919 року

При взаємовідношенні між Начальниками залог, комендантами міст та Повітовими Військовими Начальниками — з одного боку й адміністраційною та місцевою владою — з другого — наказую непохитно керуватися 1 і 2 гл. 1-го відділу статуту Залогової служби, тимчасово мною затвердженого та наказами Головної Управи Війська від 20 серпня б. р. ч. 150 і від 4-го жовтня ц. р., ч. 228.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. В. О. Військового Міністра, Полковник Петрів.

Начальник Канцелярії, Полковник Бродовський.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи, Військовий Старшина Кандиба.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 3890. — Оп. 1. — Спр. 8. — Арк. 63.

Наказ Головної Команди армії УНР щодо відміни наказу про дезертирство і зраду старшини Словинського й повернення йому всіх громадянських прав

31 жовтня 1919 року

Наказ ч. 237.

31 жовтня 1919 року

Наказом Головної Команди Війська Української Народньої Республіки з дня 3 жовтня, Ч. 197, старшина Волинської групи СЛОВИНСЬКИЙ оголошений поза законом як зрадник для У.Н.Р., передавши на бік ворогів України. Як виявилось з пізнішого досвіду, старшина СЛОВИНСЬКИЙ не передався на бік ворогів У.Н.Р, а залишився на полі бою з одірваними ногами, кров'ю доказавши свою любов до Рідного Краю та хоробрість в обороні його прав, що засвідчено Командуючим Наддніпрянською Дієвою Армією Отаманом САЛЬСЬКИМ (телегр. від 18 жовтня ч. 02691). А тому наказ Головної Команди Війська У.Н.Р. ч. 197, відносно старшини СЛОВИНСЬКОГО касується і йому повертаються всі права громадянина Української Народньої Республіки.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Військовий Міністр, Полковник Петрів.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи Канцелярії Військового Міністерства, Військовий Старшина Кандиба.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 3890. — Оп. 1. — Спр. 8. — Арк. 63.

Наказ Головної Команди армії УНР щодо ліквідації адміністративних структур Військового Міністерства

31 жовтня 1919 року

Наказ ч. 238.

31 жовтня 1919 року.

З огляду на скасування інституту комендатур і повне закінчення ліквідації їх — НАКАЗУЮ:

Адміністративну Управу Канцелярії Військового Міністерства і Адміністративну частину Загальної Управи тієї ж канцелярії скасувати з 1 ц. жовтня, відкомандіровавши всіх співробітників до резерву чинів по належності згідно наказу Головної Управи від 13 серпня за ч. 117.

СПРАВКА: Наказ Голов. Упр. від 28 липня ч. 78.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Т. В. О. Військового Міністра, Полковник Петрів.

Начальник Канцелярії Полковник Бродовський.

З оригіналом згідно: Начальник Загальної Управи, Військовий Старшина Кандиба.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 3890. — Оп. 1. — Спр. 8. — Арк. 63 зв.

Ухвала Директорії УНР під головуванням С. Петлюри

15 листопада 1919 року

Таємно.

ЖУРНАЛ ЗАСІДАННЯ

Директорії Української Народньої Республіки з участю членів Кабінета Народніх Міністрів.

15 листопада 1919 року

Слухали:

Постановили:

Доклад Голови Місії до Польщі А. М. Лівича в справі надання йому остаточних директив з метою заключення політичного договору з Республікою Річи Посполитої.

1. Маючи на увазі всі умови і ставини, в яких перебуває Українська Народня Республіка в сучасний момент, визнати необхідним дати згоду на встановлення кордонної лінії межі Українською Республікою та Республікою Річи Посполитої по лінії Барталемі через територію Галичини і по річці Турія через територію Наддніпрянської України, а в випадку необхідности — по річці Стирі. Зазначений територіяльний кордон є той максимум, на який може піти уряд.

2. Щодо поставленої вимоги негайного принципового визнання урядом в справі аграрній — принципу власності, то визнати можливим лише заявити, що остаточне вирішення принципів і інших основ, на яких має бути переведена аграрна реформа, належить лише Парламенту Української Народньої Республіки.

3. Визнати доконче необхідним, аби випадку заключення договору було зазначено, що Республіка Річи Посполитої в можливо короткий певний термін забезпечить для Української Народньої Республіки вільне користування залізничним і іншими шляхами тої території, яка по договору переходить до Української Народньої Республіки.

Доклад Голови Ради Міністрів, в справі персональних змін в складі дипломатичних місій Української Народньої Республіки.

1. Призначити А. Д. Марголіна Головою Місії до Лондону, а доктора Володимира Залозецького радником тієї ж місії.
2. Звільнити радника Парижської Місії Панейко.
3. Призначити посла до Берліна Порша Головою Місії до Швейцарії, а Голову Місії до Швейцарії Василька — послом до Берліна.
Т. В. Черкаський, не погоджуючись з призначенням Василька до Берліна залишився при окремій думці.

Голова Директорії Української Народньої Республіки Петлюра
Члени Директорії А. Макаренко, Ф. Швець.
Г.Р.Н.М. І. Мазепа М.Е.С. П. Красний
М. П. Т. Черкаський М. П. Осип Безпалко.
Держ. Секр. Л. Шрамченко.

З оригіналом згідно:

Державний Секретар Л. Шрамченко.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 3933. — Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 14—14 зв.

Повновазь Директорії УНР А. Макаренку і Ф. Швецю
25 листопада 1919 року
25 листопада 1919 р.

ПОВНОВАСТЬ

На підставі постанови Директорії Української Народньої Республіки з 15-го листопаду біжучого року від імени Верховної Влади Української Народньої Республіки і її Уряду членам Директорії Української Народньої Республіки Андрієві Гавриловичу МАКАРЕНКОВІ і Федіру Петровичу ШВЕЦЕВІ, які відбувають за кордон, надається повновазь:

1. Брати участь в Міровій Конференції в Парижі і інших міжнародніх конференціях з правом заступництва інтересів Української Народньої Республіки.
2. Стверджувати ті фінансово-економічні договори, які підготовлені, або прелімінарно заключні Міністром фінансів Б. М. Мартосом, або іншими особами на підставі уповноважень, наданих їм урядом Української Народньої Республіки.
3. Мати вищий контроль над діяльністю всіх урядових інституцій Української Народньої Республіки за кордоном і окремих урядових осіб з правами скорочення установлених законами штатів цих інституцій і зміни розмірів утримання

персонального складу їх, а також правом примусового откомандіровання до місця осідку уряду Української Народньої Республіки всіх тих осіб урядових інституцій за кордоном, відносно яких ухвалені відповідні постанови Урядом Республіки.

4. Заключати прелімінарно умови і політично мілітарні договори від імені Української Народньої Республіки з иньшими державами.

5. У випадку припинення фізичного істнування Верховного Уряду на території України вживати всіх заходів для збереження державного майна і коштів Української Народньої Республіки за кордоном, для чого заклучати і підписувати відповідні акти від імені Української Народньої Республіки.

Голова Директорії У.Н.Р. Петлюра
Голова Ради Народніх Міністрів Мазепа
Державний секретар Л. Шрамченко
З оригіналом згідно: Л. Шрамченко

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 3933. — Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 15—15 зв.

Розпорядження С. Петлюри Головному уповноваженому Уряду УНР в Кам'янці-Подільському І. Огієнку щодо негайної надсилки українських грошей до Варшави

12 грудня 1919 року

ГОЛОВА ДИРЕКТОРІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНЬОЇ РЕСПУБЛІКИ
Ч. 720. Ставка. 12 грудня 1919 р.

ГОЛОВНОУПОВНОВАЖЕНОМУ УРЯДУ
УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНЬОЇ РЕСПУБЛІКИ
В КАМ'ЯНЦІ
ПРОФЕСОРУ ОГІЄНКУ

Прохаю Вас з одержанням цього вжити всіх можливих заходів до негайної надсилки до Варшави в моє розпорядження 200.000.000 гривень (двухсот мільонів гривень) гривнями як з тих грошей, що були затримані в Хотині, так і з тих, що знаходяться в Кам'янці.

ГОЛОВА ДИРЕКТОРІЇ ПЕТЛЮРА.
КЕРУЮЧИЙМІНІСТЕРСТВОМ
ЗАКОРДОННИХ СПРАВ Андрій ЛВИЦЬКИЙ.

Машинописний оригінал.

ЦДАВОВУ: Ф. 1131. — Оп. 1. — Спр. 35. — Арк. 24.

Ухвала Директорії УНР про затвердження постанови Ради Народніх Міністрів щодо видачі держслужбовцям, які перебувають на території Галичини, грошової допомоги
25 грудня 1919 року

25 грудня 1919 року

ГОЛОВА ДИРЕКТОРІЇ ПЕТЛЮРА.
Посвідчив: в. о. Державного Секретаря,
Товариш Міністра Внутрішніх справ П. ХРИСТЮК.
ПОСТАНОВА

І. Видати з готового фонду державних прибутків служачим державних установ, які знаходяться по день видання цієї постанови в валці, що евакуювалась в листопаді ц. р. з Кам'янця і перебуває нині на території Галичини, допомогу в розмірі: а) служачим Коша Охорони Республіканського ладу — двохмісячного основного утримання кожному, б) всім иньшим служачим — трьохмісячного основного утримання кожному.

ІІ. Допомогу урядовцям, зазначеним під літерою "б" відд. 1-го цієї постанови, перевести в польській валюті (марках) по курсу.

ІІІ. Потрібну на переведення в життя цієї (п. 1) постано-

ви суму відпустити в розпорядження Керуючого Міністерством Фінансів з тим, що для задоволення потреби в польській валюті йому надається право одержати двадцять п'ять тисяч марок з готівки, яка знаходиться в розпорядженні Міністра Закордонних Справ.

ГОЛОВА РАДИ НАРОДНИХ МІНІСТРІВ,
Міністр Юстиції Андрій Лівіцький.
КЕРУЮЧИЙ МІНІСТЕРСТВОМ ФІНАНСІВ
А. Маршинський.

З оригіналом згідно: Діловод (підпис нерозбірливий).

Машинописна копія.

ЦДАДОВУ: Ф. 1509. — Оп. 5. — Спр. 2. — Арк. 17.

Наказ Директорії УНР Головному уповноваженому Уряду УНР в Кам'янці-Подільському І. Огієнку щодо видачі командуючому повстанськими військами Херсонського й Дніпровського повітів сотнику Д. Робаківському коштів на культурно-просвітні потреби

27 грудня 1919 року

Голова Директорії і
Головний Отаман Військ
У.Н.Р.
27 грудня 1919 р.
Ставка.

Гловноуповноваженому Уряду У.Н.Р. в Кам'янці
Міністру І. Огієнку.

НАКАЗ Ч. 874. Д. С.

1. Кошти, асигновані постановою від ... грудня 1919 року на культурно-просвітні потреби Херсонщини в розмірі 3.500.000 гривень — видати для передачі культурно-просвітнім установам Херсонщини — Командуючому Повстан-

ськими Військами Херсонського та Дніпровського повітів сотнику Денису РОБАКІВСЬКОМУ.

ГОЛОВА ДИРЕКТОРІЇ ПЕТЛЮРА

В. о. Голови Ради Народніх Міністрів,
Міністр Юстиції Андрій ЛІВИЦЬКИЙ.
В. о. Державного Секретаря П. ХРИСТІЮК.

Додаток: Копія постанови про асигнування з Державної Скарбниці 3.500.000 гривень.

Машинописний оригінал.

ЦДАДОВУ: Ф. 1131. — Оп. 1. — Спр. 35. — Арк. 2.

Лист С. Петлюри до Ф. Швеця щодо розвитку останніх політичних подій

30 грудня 1919 року

Варшава.
30.XII. 1919 р.

В(ельми)шановний Хведоре Петровичу!

В справі листа вашого од 28/XII.1919 р. вважаю необхідним поінформувати Вас.

До Варшави я прибув з м. Любара, де остаточно бачився з членами Уряду і військовими командирами. Всі вони в один голос прохали мене виїхати за кордон, щоб полагодити відносини з Польщею і ин. державами — поки буде варитися каша на Україні, зв'язана з більшовицькою офензивою проти Денікіна і тими експериментами, які там можуть виникати. Отже, в Польщі я не збираюся бути довше, скільки це потрібно для справи. Зараз я полагоджую справу з формуванням тут з наших полонених військової певної частини. Мав у цій справі розмову з п. Пілсудським і отримав од нього згоду на це формування. Реалізація цієї згоди має свої технічні труднощі, які я

і мої співробітники полагоджуюмо. Маю надію, що врешті доведемо цю справу до щасливого кінця. Деяка частина польських кругів (ендеки) здається вживають заходів, щоб штовхнути п. Пілсудського, а може й Антанту на окупацію Правобережжя. Вважав би я якісь кроки в цьому напрямку необачними, а може й катастрофічними за своїми наслідками для Польщі. Вважаю також попутним трохи посунути наперед ідею союзу держав Балтійсько-Чорноморських. Адже в цій справі А. Лівіцький увійшов в зносини з представниками Латвії, які прохали офіційно визнати їхню незалежність, що ми й зробили, в обмін на що має відбутися і з боку Латвії визнання нашої самостійності. Туди від'їздять Голіцинський і Кедровський, яким доручається завести більш тісніші стосунки з естонцями і ин. прибалтійськими новітніми республіками.

Зараз робота місії у Варшаві стоїть на мертвій точці. Цей антракт викликаний із зміною міністерства з одного боку, іншим становищем — з другого. Гадаю, що він повинен змінитись швидко на щось більш виразне.

З Україною ще не встиг зв'язатись як слід — отож не можу поінформувати Вас про тамошнє становище. Правда і тут мене знайшли повстанці з Херсонщини, які прибули за вказівками, і, одержавши їх, від'їхали до Херсону. У Києві, здається, сформувалося правительство укр.-большовицьке на чолі з Ткаченком-Полозовим. Думаю, що вони не зуміють об'єднати укр. інтелігенцію і що ті експерименти, які ці люде проробляти будуть, матимуть вік не довгий.

Не добре і для Вас, і для справи, що Ви опинилися у Львові. Я дивуюсь, що, думаючи про свій од'їзд задовго до мого від'їзду з Каменця, Ви не подбали про формальности, заявані з вільним маршрутом по іншому напрямку ніж той, який Ви вибрали в остаточну хвилину. Це якось треба полагодити, щоб Ви не перебували в становищі фальшивому і для інтересів нашої Держави невідповідному. Я матиму розмову

в цій справі з А. Лівіцьким і буду старатись полагодити її так, як того вона вимагає. Бажаю Вам всього кращого.

З пошаною Петлюра.

Рукописний оригінал.

ЦДАВОВУ: Ф. 4002. — Оп. 1. — Спр. 39. — Арк. 122, 123.

Ухвала Директорії УНР про затвердження постанови Ради Народних Міністрів щодо видачі в розпорядження її голови А. Лівіцького 10 мільйонів гривень на загальнодержавні видатки
4 січня 1920 року

ІМЕНЕМ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНЬОЇ РЕСПУБЛІКИ
СТВЕРДЖУЮ

4 січня 1920 року

ГОЛОВА ДИРЕКТОРІЇ Петлюра в. р.

Посвідчив: В. о. Державного Секретаря,

Товариш Міністра Внутрішніх Справ: Христюк в. р.

ПОСТАНОВА

про асигнування з коштів Державної скарбниці десяти мільйонів (10.000.000) гривень в розпорядження Голови Ради Народних Міністрів яко аванс на видатки загальнодержавного значіння.

1) Асигнувати з коштів Державної Скарбниці ДЕСЯТЬ МІЛІОНІВ (10.000.000) гривень в розпорядження Голови Ради Народних Міністрів яко аванс на видатки загальнодержавного значіння.

Заступник Голови Ради Народних Міністрів,

Міністр Юстиції

Андрій Лівіцький

З оригіналом згідно:

Директор Департаменту

В. Багриновський.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1131. — Оп. 1. — Спр. 41. — Арк. 6.

**Наказ С. Петлюри Головному уповноваженому Уряду
УНР І. Огієнку щодо відкриття кредитів**

23 січня 1919 року

У.Н.Р.

Голова Директорії

і Головний Отаман Військ

Української Народньої Республіки

23 січня 1920 року

Ставка.

НАКАЗ ч. 11/п

Головноуповноваженому У.Н.Р. Міністру Огієнку.

Отцим наказую Вам одчинити кредит для потреб Державних і Військових Уряду У.Н.Р. в розмірі СТА (100.000.000) мільонів карбованців.

Видавати зазначені суми лише по вимоговим відомостям за підписом Прем'єр-Міністра МАЗЕПИ, або Міністра Праці БЕЗПАЛКО.

ГОЛОВА ДИРЕКТОРІЇ,

ГОЛОВНИЙ ОТАМАН ВІЙСЬК ПЕТЛЮРА

Т. в. о. ГОЛОВИ РАДИ МІНІСТРІВ Військовий Міністр, Генштабу Полковник САЛЬСЬКИЙ.

Машиннописний оригінал.

ЦДАВОВУ: Ф. 1131. — Оп. 1. — Спр. 35. — Арк. 4.

**Наказ С. Петлюри Головному уповноваженому Уряду
УНР в Кам'янці-Подільському І. Огієнку про видачу платні
всім старшинам армії, які перебувають на службі**

8 лютого 1920 року

ГОЛОВА ДИРЕКТОРІЇ І

ГОЛОВНИЙ ОТАМАН ВІЙСЬК

УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНЬОЇ РЕСПУБЛІКИ

8 лютого 1920 року

СТАВКА.

Головноуповноваженому Уряду У.Н.Р. в Кам'янці

Міністрові Огієнкові,

НАКАЗ №880 Д. С.

Пропонується Вам, маючи на увазі, що всі старшини, які були в Українській Республіканській Армії, перебувають і зараз на даній службі, видавати їм з коштів, які маютья в Вашому розпорядженні на видачу допомог урядовцям Міністерств У.Н.Р., платню і грошові допомоги всім старшинам армії У.Н.Р., беручи на увагу потребу їх в такій допомозі та відданність їх інтересам Української Народньої Республіки.

ГОЛОВА ДИРЕКТОРІЇ,

Головний Отаман Військ У.Н.Р.

ПЕТЛЮРА.

Т. в. о. Голови Ради Народніх Міністрів,

Військовий Міністр Генштабу, Полковник САЛЬСЬКИЙ.

В. о. Державного Секретаря,

Товариш Міністра Внутрішніх Справ П. ХРИСТЮК.

Машиннописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1131. — Оп. 1. — Спр. 35. — Арк. 22.

**Наказ Головної Команди армії УНР щодо стабілізації
становища в Кам'янці-Подільському**

25 лютого 1920 року

НАКАЗ

Головної Команди Війська У.Н.Р.

Ч. 5.

25 лютого 1920 року.

Аби уникнути безладдя, яке створилося за останній час в Кам'янці,

Наказую прийняти до відома й виконання наступне:

1) За відсутністю Військового Міністра в м. Кам'янці ніхто не може його заступати, а тому всім особам, що надали собі титул заступників, забороняється вживати їх надалі.

2) Отаману Ол. Шаповалу провадити формування IV стр. бр-ди згідно наказу Головної Команди Військ У.Н.Р. Ч. 3 від 10 січня 1920 року, словесних вказівок Військового Міністра і по штатам, затвердженим 25 лютого 1920 року.

Отаман Ол. Шаповал підлягає безпосередньо Війському Міністрові і ніхто не може втручатися в справу формування IV стр. бр-ди з метою яких би то не було змін і т.и. Про хід формування Отаман Ол. Шаповал інформує через Військову референтуру Міністра Огієнка, до нього також звертається за допомогою во всьому, що потрібно. Для формування IV стр. бр-ди повинен був використаний весь людський військовий матеріал в м. Кам'янці та його околицях, за винятком осіб В-го М-ва, для чого Головноуповноваженому п. М-ві Огієнко вжити всіх заходів і взагалі допомагати Отаману Шаповалу всім, чим можна, в справі формування IV стр. бр-ди.

Ніяких інших формувань, крім затверджених Головним Отаманом і Військовим Міністром, бути не може.

Отаманові Шаповалу щотижня представляти через Військового Референта при Головноуповноваженому звіт про хід формування IV бригади.

3) Всі особи Військового Міністерства перебувають в Кам'янці лише приватно. Керуючим персональним складом і завідуючим майном центральних інституцій Військового М-ва призначається Головний воєнний Прокурор Полковник Ковинський.

Полковнику Мошинському не належать інших функцій Військового М-ва, крім обов'язку зберегти апарат Військового Міністерства: майно й персональний склад, інтереси якого він має заступати скрізь, де потрібно.

Полковнику Мошинському скласти список всіх осіб Військового Міністерства: в цей список можуть бути включені лише ті особи, що були в складі Військового Міністерства 16 листопада 1919 року. Всі ці особи рахуються на військовій службі і задовольняються утриманням по попередніх посадах. Полковнику Мошинському все майно, діла Військового Міністерства при-

вести в порядок. Скласти його реєстр і все підготувати для відчинення праці по першому наказу.

До числа осіб Військового Міністерства можуть бути прилучені співробітники інших військових установ, що перебувають в Кам'янці. Але можуть бути залічені до Військового Міністерства особи, що були й будуть користні своїми знаннями й працею для У.Н.Р. Список цих осіб повинен бути негайно підготовлений на затвердження Війському Міністрові.

4) Юнацька школа, збірно-етапний пункт (бувний Військовий Кам'янецький пункт), команда видужуючих, всі українські військові шпитали — підлягають Головноуповноваженому Уряду У.Н.Р. в Кам'янці.

На Головноуповноваженого також покладається:

а) опікування й відповідне розподілення всіх військових осіб, що опиняться в Кам'янці та його околицях;

б) збір відомостей та охоро

Головний Отаман Військ У.Н.Р. ПЕТЛЮРА.

Військовий Міністр Ген. Штабу, Полковник САЛЬСЬКИЙ.

З оригіналом згідно: Нач. Похідн. канц. Головного Отамана У.Н.Р. (підпис) М. П.

З копією згідно: Секретар

Управл. Рефер. Військ. Справ. (Підпис).

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 9—9 зв.

Наказ Головної Команди армії УНР про формування
6-ї стрілецької дивізії 25 лютого 1920 року
НАКАЗ ГОЛОВНОЇ КОМАНДИ ВІЙСЬК У.Н.Р.
Ч. 6. 25 лютого 1920 р.

НАКАЗУЮ:

§ 1.

Сформувати 6-у Стрілецьку дивізію згідно штатам, затвердже-

ним 25 лютого 1920 р. в складі трьох стрілецьких бригад, гарматної бригади, кінного полку, технічних частин і запасової бригади.

§ 2.

Голову Секції по військовим справам при Українській Дипломатичній місії в Польщі генерал-поручника ЗЕЛІНСЬКО-ГО призначаю інспектором всіх формувань в Польщі з правами Командіра Корпусу.

§ 3.

Все заосмотрення дивізії харчами, одягом, артилерійським, інженерним та індендантським майном буде виконано Польською військовою владою, пред'явником якої в Ланцуті призначений поручник Мазур.

§ 4.

Всі вимоги комдів надсилати в двох примірниках — один безпосередньо поручникові Мазуру, другий — Голові секції по військовим справам.

§ 5.

Командуючому дивізією щотижня давати в секцію по військовим справам звіти про хід формування. Звіти повинні складатися на кожну суботу.

ГОЛОВНИЙ ОТАМАН Петлюра
ВІЙСЬКОВИЙ МІНІСТР,
Генштабу Полковник Сальський.

Машинописний оригінал.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 3.

Наказ Головної Команди армії УНР про встановлення порівнюючих табелів про ранги

12 березня 1920 року

Копія

НАКАЗ

Головної Команди Військ Української Народньої Республіки

12 Березня 1920 року Ч. 8....

Ставка.

Тимчасово.

§ 1.

В відміну і пояснення всіх попередніх наказів про ранги армії У.Н.Р. встановлюю надалі нижчезазначенну порівнюючу табель рангів, згідно якої наказую переіменувать в відповідні ранги всіх військовослужачих армії У.Н.Р. і якою наказую користуватись надалі при переіменуваннях старшин і козаків і грошовим їх задоволенням.

§ 2.

Порівнююча табель рангів:

чч.

Поряд.	Ранги Української армії	Ранги бувш. Російської армії.	Ранги бувш. австрійської армії	Ранги Польської армії
I. Генеральна Старшина				
1. а)	Генерал-Полковник	Повний Генерал	Генерал	Генерал броні
2. б)	Генерал-Поручник	Генерал-Лейтенант	Фельдмаршал-Генр.	Генер-Поручник
3. в)	Генерал-Хорунжий	Генерал-Майор	Генерал-Майор	Генерал-Подпоручик
II. Булавна Старшина				
4. а)	Полковник	Полковник	Оберст	Полковник
5. б)	Підполковник	Підполковник	Оберст-Лейтенант	Підполковник Майор, маючий 2 роки старшинства
III. Молодша Старшина				
6. а)	Сотник	Капітан, штабс-капітан, маючий 2 р. старшинства.	Майор не маючий 2 р. старшинства Капітан.	Капітан
7. б)	Поручник	Штабс-капітан не маючий 2 р. старшинства, поручник	Обер-лейтенант	Поручник
8. в)	Хорунжий	Підпоручник, Прапорщик	Лейтенант, фендрік, пробувш. 6 місяців на фронті, кадет-аспірант, пробувш. 1 рік на фронті.	Підпоручник
V. Підстаршини				
9. а)	Підхорунжий, лікарський помішник	Підпрапорщики, лікарський помішник	Фендрік, не пробувший 6 місяців на фронті	Підхорунжий, штабовий
10. б)	Бунчужний	Фельдфебель, вахмістр	Фельдфебель, вахмістр	Сержант, вахмістр

11. в) Чотовий, старший писар, не муштровий старшого розряду	Старший унтер-офіцер, фейверкер, старш. фельдшер, старш. писар, не муштровий, старшого розряду.	Цуксіфер	Плутоновий
12. г) Ройовий, молодший писарь, не муштровий молодшого розряду Щеренгові	Молодший унт.-офіц. Молодший фейверкер Молод. писарь, не муштров. молод. розряду	Корпораль	Капрал
13. а) Гуртовий	Єфрейтор, бомбардир	Гефрейтер	Старший шеренговий
14. б) Козак	Рядовий	Солдат	Шеренговий

ПРИМІТКИ: а) Пан-отці в справах грошового задоволення прирівнюються до рангу підполковника. б) Сестри-жалібниці в справах грошового задоволення тимчасово прирівнюються: старша — до рангу хорунжого, молодша — до рангу підхорунжого. в) Лікарськими помішниками лічить осіб, скінчивших повний курс спеціальних фельдшерських шкіл.

§ 3.

Всі переіменування провадяться владою командирів дивізії і осіб, користуючися їх правами за їх відповідальністю і оголошуються в їх наказах.

Після переіменування накази про це з усіма доказуючими документами повинні надсилатися в Військове Міністерство на затвердження їх Головним Отаманом.

Положення про підвищення в ранги буде видано окремо.

Головний Отаман С. Петлюра (власноруч. під(пис)
Військовий Міністр, Генштабу Полковник Сальський.

За Начальника Головного Управління Генерального
Генштабу Підполковник (підпис)

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075.— Оп. 2.— Спр. 58.— Арк. 4—4 зв.

Наказ С. Петлюри військовому міністру В. Сальському
щодо діяльності в Кам'янці-Подільському

12 березня 1920 року

Н А К А З

ГОЛОВНОЇ КОМАНДИ ВІЙСЬК У.Н.Р.

Ч. 325.

12 березня 1920 року

ВІЙСЬКОВОМУ МІНІСТРУ У.Н.Р.

З одержаним цього наказую Вам виїхати з належною кількістю старшин до Кам'янця-Подільського. По прибуттю до Кам'янця Ви маєте: 1) зайнятись організацією Військового Міністерства, поставивши з організаційного боку його таким чином, аби персональний склад Міністерства і технічні апарати його могли по першому наказу виїхати в призначене місце (Могилів-Подільський) провізорично; 2) прискорити формування стрілецької бригади і доглянути над закінченням цього формування; 3) негайно увійти в зв'язок з відділом полковника Удовиченка, заосмотрити його всім необхідним як з боку грошевого, так і иншого матеріального постачання; 4) увійти в зв'язок з відділами Отамана Омеляновича-Павленка, дбаючи про скоріше утворення сталого українського фронту проти большевиків; 5) в разі, коли дозволить ситуація, Ви маєте моїм і Правительства іменем оголосити мобілізацію чи бранку відповідних річників для поповнення і розгортання формуємих частин; 6) зайнятись організацією військової жандармерії з ухваленням законом; 7) з Вашим приїздом існування військової референтури при Головноуповноваженому Уряду У.Н.Р. в Кам'янці-Подільському вважаю зайвим і в цій справі маєте видати необхідні розпорядження.

ГОЛОВА ДИРЕКТОРІЇ і ГОЛОВНИЙ ОТАМАН*

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 5.

* Прізвище С. Петлюри не вказується. — В. С.

Лист С. Петлюри до І. Мазепи щодо становища УНР
15 березня 1920 року

Шановний Ісаак Прохорович!

Я дуже радий, що останні два Ваших листа показують реальні погляди Вами на справу будівництва держави і що Ви прийшли до необхідности зробити корективи до всього попереднього. Мушу одверто тут сказати, що дотеперішніми шляхами йдучи, ми справді докотилися б до провалля. На жаль, я бачу, що останній вплив колективної державної творчости Ради міністрів (Тимчасовий Закон) виявляє деякі знову ризик, доктринерство і поспішности, яких нам треба уникати. Про це нижче.

Почну з міжнароднього становища. Воно сьогодні дуже запутане. 12/III стався переворот в Берліні. Пройшов він безкровно. На чолі нового уряду — юнкери-реакціонери. Переворот ще не закінчений, але всі дані про те, що соціалісти у влади не втримаються. Коли Антанта не задушить зразу того, що почалося в Німеччині, то в швидкому часі там будемо мати зміцнення реакції перед гаслом реставрації Німеччини і перегляду Версальського миру. Вже тепер ходять глухі чутки про таємні приготування до мобілізації etc. У Відні також монархічні настрої. В кожному разі ті заворушення, що відбуваються в Німеччині, можуть мати значний вплив і на наше становище. Звертаючись до нього, мушу при цьому торкнутися Польщі. А. Лівіцький докладно має Вам писати про свої переговори з нею. Вона має визнати нас, але, очевидно, за дорогу ціну: 5 повітів Волині хоче собі взяти — Ковельський, Луцький, Дубенський, Рівненський і частину Кременецького. Про це офіційно сьогодні не говорять, але завтра позавтрому можуть рішуче заявити. Що Вашій місії пощастить одстояти — сказати не можна. В кожному разі без того чи іншого порозуміння з Польщею ми не можемо одновити нашої державної праці. Тим більше, що в Румунії, як запевняє Мацієвич, неможлива є його праця, коли одночасно або навіть раніш не поладжено наших відносин з Польщею. Те саме стверджує

в листі до мене Марголін. Між іншим, повідомляє, що бачився в кінці лютого з румунським прем'єром Вайда-Воєводою в Лондоні. І той радив йому скорше порозумітися з Польщею. Я маю певність, що між Румунією та Польщею є союз, згідно з яким ні одна із сторін не може сказати рішучого слова в нашій справі без взаємного порозуміння. Рахувати на те, що більшовики загарбають поляків було б ризикованим. Справді, внутрішнє становище не є таким у Польщі, щоб уряд її мав твердий ґрунт, але воно під усяким поглядом краще од більшовицького. Я маю цілком певні відомости про страшну картину транспорту в Московії і руїну господарського життя там: а) між Петроградом і Москвою ходить в день один потяг замість колишніх 60; б) в Москві видають 1/8 ф. хліба на чоловіка; в) з України вони не можуть хліба вивозити, бо бояться походів на села; г) урожаю в приволзьких губерніях не вивезено й не реалізовано, бо селяне половини хліба там не змолотили; д) хлопок в Туркестані місцеве населення пограбувало. Правда, військові заводи працюють, дещо із-за кордону привозити більшовикам удається, але економісти більшовицькі серйозно говорять про наступаючі кризи і катастрофу. Цим головне і пояснюються мирові пропозиції, якими більшовики засипають цілий світ, до повної міри гіпнотизуючи його. В кожному разі становище Польщі і під оглядом продовольчим є краще до Росії. Поляки мають досить добру армію, яка, з мого погляду, є більш організованою, як більшовицька. Успіх на боці більшовиків може бути тільки тоді, як вони сконцентрують великі і дуже сили проти поляків і не буде заворушень у нас на селах, які, до речі, більшовиками передбачаються і яких вони бояться. Більшовики ще не мали перед собою серйозного ворога. Коли такого зустрічали, як німці або поляки, то здебільшого уступали. З цим поважно треба рахуватися. Я хочу звернути Вашу увагу на момент зносин наших торговельних з Європою. Без товарообміну ми не можемо армії сформувати ні життя державного відновити. До моря нашого, як дороги до зносин, ми

не можемо добратися зараз і закріпити за собою. Залишається Румунія і Польща. В Румунії транспорт дуже складний. І Мацієвич попереджає, щоб я не мав ілюзій на неї, як на матеріальну та амуніційну базу. З цього боку вона може дати нам порівнюючи мало. Залишається Польща, як чи не ширше вікно до Європи в смислі транспорту і зносин.

Для порозуміння з Польщею абсолютно неможлива серйозна праця щодо товарообміну і щодо впливаючих звідси висновків для нашої державної праці. Я дивлюся на справу так: нам прийдеться йти на уступки полякам з тим, що остаточне слово про ті рішення, які може наша місія на користь держави прийняти, буде говорити наш майбутній парламент. Франція має тісне порозуміння з Польщею. Щодо нашого визнання, то досі, як був Клемансо, не могло бути й мови про це. З уступленням його підготовча праця уже посунулася наперед, але, підкреслюю: всі соціалісти, демократи (масони) рішучого слова в парламенті не говорили і активно за нас не виступали. Лише, як це не дивно, католицькі депутати справу нашого визнання порушували і в Франції, і Італійському парламенті. Во Франції ці депутати виступають за нас, боячись російсько-німецького союзу, про який серйозно говорять, а італійські депутати — на пропозицію кардинала Гаспарі (!), який являється прихильником нашої самостійності, будучи в цій справі під впливом гр. Тишкевича. Маю відомости, що на цьому тижні французьке правительство і парламент будуть обговорювати нашу незалежність і то під впливом французів-військових, які не певні, що Польща витримає напад в майбутньому німців-росіян. Генерал Масене, бувший заступник голови військової місії у Варшаві, повернувшись до Парижу, почав активну кампанію в сторону вияснення української справи. Він уже виступав в комісіях парламентських з цього приводу. Я маю таке враження, що переворот в Німеччині може краще вплинути на наші шанси. Деякі дані говорять за те, що переворот цей стався без відома Англії.

Є відомости, що Німеччині буде доручена справа приведення в "християнську віру" більшовицької Росії і в зв'язку з цим певну акцію провадять у Німеччині наші германські кола, які проектують послати одну з армій німецьких на Україну. Порш кілька разів повідомляв, що праця германських кіл, такою є, що на неї треба звернути увагу. Ви повинні знати, що я роблю все необхідне для нашої справи. Після катастрофи наші посольства дезорієнтувалися і можна було чекати всяких несподіванок. Працю дезорієнтованих політиків пощастило припинити. Я стараюся разом з Лівіцьким утримати зв'язок з послами, даючи їм певні інструкції. Інтерв'ю мої і Лівіцького уміщалися в часописах різних і нам, оскільки я знаю, пощастило впевнити опінію за кордоном, що хліба Європа од большевиків не одержує, як вони старалися упевнити в цьому Антанту, а одержують тільки од нас. Агітація большевицька в цьому напрямку була і є ще велика, але ми з Лівіцьким і наші послы її дуже захитали. Так само і щодо Польщі пощастило паралізувати до певної міри ті заборчі пляни, які сягали аж до Дніпра. Праця проводиться і зараз по всіх напрямках наших державних інтересів, оскільки все це в наших силах.

Псують наші справи: а) емігранти пани — головно галичани Винниченко-Грушевський, які зовсім збольшовичелися, і б) ка-м'янецькі наради полоумних політиків, які загубили голову і за деревами не бачать ліса. За кордоном все це погано отбивається на нашій справі, бо демонструє брак державної волі і думки єдиної, в) Макаренко з його неврас-тенією політичною — це ціле нещастя і мука!

Ваші побажання беру на увагу. З свого боку висловлюю необхідність: а) притягнення нових сил до правительства — бо без коаліції ми знову знесилимось внутрі; б) скликання парламенту — це тільки може імпонувати Європі. А то мені кажуть: ми знаємо в Європі, що Петлюра стоїть за Самостійну республіку, а чи народ хоче цього — не знаємо; в) реорганізації адмі-

ністрації. С[оціал]-р[еволюційних] хлопчиків не можна ставити во главу угла при обсадженню адміністрації. Певний процент тільки, а то знову все розвалят!

Реорганізації фінансової справи. Я Мартосу ще раніш, як одержав Вашого листа, звертав увагу на все, що згадується і у Вашому листі од 27/ІІ. Але з свого боку прошу мати на увазі, що Мартос розігнав од себе всіх фахівців, без яких не можна бути певним в його власній відповідальності вимогам державним.

В кожному разі Ваші побажання я передам Мартосу. Те саме я повинен сказати про відомство Шадлуна. Ясною мусить бути наша політика і в земельному питанню, бо коли Ваші вже власні спостереження приводять до необхідності коректив в цій справі, то треба бути послідовними і не хитатися між с[оціал-есе]рівською соціалізацією, в яку вони й самі не вірять, та неясністю — з другого боку. За формуваннями доглядаємо. Будемо дбати і про все інше. Але без визнання нашої державности серйозна робота і зараз, і надалі на всіх галузях державного життя є неможлива. З од'їздом Сальського до Кам'янця зносини будуть частішими.

Ні одного закону, ухваленого Вами в Кам'янці, мені на затвердження не прислали. Ті розпорядження, які я разом з Сальським посилав на Кам'янець, Вами одмінялись на раді Міністрів. Текст основного тимчасового Закону, ухвалений радою ультимативно, і Шадлун пише сюди тероризуючі листи, що, мовляв, коли Головний Отаман одмінить хоч їдну букву, то "ми всі виходимо в одставку". Я вважаю, що так робити не можна.

Можу в любую хвилину передати Раді Міністрів свої повноваження, коли вона певна, що се одповідає інтересам справи і коли певна, що її піддержить населення. Я не давав повода для недовір'я п.п. міністрам, не робив нічого, не порозумівшись з ними, але взамін цього вимагаю порозуміння із собою і довір'я до мене, чого не бачу, бо замість цього якесь одкрите недовір'я,

прибираючі форми упередження і запідозріння, нещирости і т. д.

Я повторяю: в любую хвилину можу усунутися од праці, коли це потрібно, але гадаю, що в даний мент це було б шкодою для діла. Отже і я ставлю домагання. Перше з них — це щирість у відносинах, і контактну працю. Повинен Вам сказати Ісаак Прохоровичу, що коли б у мене не було певности, що Ви залишитесь при військові, я ніколи б не од'їхав за кордон. Наша умова зобов'язувала когось з міністрів бути при війську. Ця умова не додержана з Вашого боку, і цим зроблена велика необачність та шкода, яку я вже бачу і яка може тяжко окошитись на справі. Прошу мати на увазі, що військо без уряду, яким би він не був, не може працювати. Отже, всі зусилля повинно направити на організацію центральної влади. Текст ухваленого Вами Закону я одсилаю Вам у переробленому мною вигляді. Доти, доки немає парламента — мені здається, він найбільш відповідний. Текст, присланий Вами, утворює охлократію з Ради Міністрів, переплутує мале з великим і, як укладений наспіх, обов'язує до перегляду. Я глибоко певний, що при спільному з Вами виробленню цієї "Конституції" у нас не було б ніякого непорозуміння, а навпаки — повна згода. У тому ж вигляді, який представлений мені на затвердження, він компрометує і носителя "верховної влади", і тих, хто його складав, і хто підписав його. Поважно простудіуйте його і ви з цим погодитесь.

Я вважаю, що події йдуть на користь України. Не гасіть духа, не спускайте додолу рук. Україна буде. Швидко побачимось і спільну працю проводити будемо, звичайно, з "корективами".

Всього кращого Петлюра

15/ІІІ.1920 р.

Р. С. Докладніше оповість Вам дещо Сальський.

Бережіть себе! Особливо од тифу. І мою шинель не загубіть!

Р. С. Мені Безпалко прислав копію листа про одставку. Причина: неодержання візи од поляків. Безпалко обвинувачує

Лівицького у цьому. Таке обвинувачення не має ґрунту. Ос-
кільки мені здається, польське правительство на підставі резо-
люцій, ухвалених с-д конференцією (українською) в Берліні,
уміщених у "Впереді", затурбовано. У цих резолюціях конфе-
ренція — проти територіальних уступок висловлюється. Без-
палко — як буковинець — до певної міри на підозрінню. Ми
тут нічого не можемо зробити, щоб Безпалко візу одержав. Лі-
вицького не можна обвинувачувати в тому, що йому приписує
Безпалко. Я буду говорити з ним, аби він своє прохання взяв
назад. В кожному разі про це не слід оголошувати: справа
виясниться, і Безпалко, я маю надію, швидко повернеться на
Україну. Скрізь нерви — нерви! Ціле нещастя.

Маю підтвердження, що переворот в Німеччині, зроблений з
відома і активного попустительства Англії. Сьогодні в поль-
ських часописах є звістка, що Румунський кабінет Вайди-Вое-
води подався до демісії.

P. S. P. S. Для Вашого відома посилаю копію листа мого
на ім'я Швеця та Макаренка в справі координації праці за
кордоном.

Рукописний оригінал.

**ЦДАВОВУ: Ф. 3933. — Оп. 1. — Спр. 17. — Арк.
80—88.**

**Наказ Директорії про увільнення з військових посад
О. Жуковського**

16 березня 1920 року

НАКАЗ

ДИРЕКТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНЬОЇ РЕСПУБЛІКИ

(По Військовому Міністерству)

16 Березня 1920 року

**Військовий Агент при Дипломатичній місії Української На-
родньої Республіки в Празі і Військовий Ревізор п. Олек-**

**сандр Жуковський, згідно з його проханням від 24 Січня ц.
р., звільняється з посади військового агента і військового
ревізора.**

Голова Директорії ПЕТЛЮРА (в. р.)

В. об. Голови Ради Народніх Міністрів

і міністр Юстиції Андрій ЛІВИЦЬКИЙ (в. р.)

Військовий міністр Генерального Штабу

Полковник САЛЬСЬКИЙ (в. р.)

**З оригіналом згідно: Керуючий Справами Директорії М.
Миронович.**

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 70. — Арк. 11.

**Лист С. Петлюри до Ф. Швеця з додатковими інфор-
маціями про ситуацію в Україні та за кордоном**

21 березня 1920 року

ВШановний Федоре Петровичу

**Користуючись новою нагодою, посилаю Вам в додаток до
мого листа од 20/ІІІ ц. р. оцих кілька рядків.**

**Я хочу звернути Вашу увагу на ті ненормальности, які ут-
ворюються розпорядженнями А. Макаренка в справі керу-
вання закордонними нашими місіями. А. Г. Макаренко роз-
силає циркуляри, не посилаючи копії їх навіть міністру закор-
донних справ. Голови місії запитують міністерства і не зна-
ють, як їм бути з цими циркулярами. Сьогодні мною одер-
жана телеграма од гр. Тишкевича, в якій він повідомляє про
те, що А. Макаренко закрити кредити місіям. Коли це прав-
да — я дивуюся методу поведження Макаренка і вважаю
необхідним звернути увагу Вашу на недопустимість такого
поведження й ужити свого впливу для паралізування таких
вчинків, які тільки вносять хаос у справу.**

Прошу Вас перевірити, чи Мартос послав гроші Парижській

та Лондонській місії? Там зараз проводиться відповідальна праця, а брак грошей унеможливує її. Я повинен попередити, що по виясненню справи цієї — поставляю її під розгляд Закону і буду вимагати витягти логічні консеквенції з такого розгляду. В кожному разі згаданим телеграфував і писав про це Б. Мартосу.

В зв'язку з тими неформальностями, які утворені розпорядженнями Макаренка, я повинен Вам тут висловити свій погляд на ті права, якими наділялися члени Директорії при од'їзді їх за кордон. Вони повинні були корегувати працю місії, а не вносити розладу та роз'єднаности в єдину волю Уряду щодо закордонної діяльності наших представництв. В кожному разі, яких би то не було циркулярів, окремих членів Директорії, неконтрольований відповідним членом Уряду, не має права видавати. Невиконання цього домагання (елементарного з державного погляду) витворює неможливу атмосферу і серед місії, дезорієнтує їх, а поміж Верховною владою та міністерством викликає непотрібні тертя, яких в теперішніх умовах всяко слід уникати. З цим хаосом треба раз на завжди покінчити, щоби в майбутньому парламенті не можна було почути закидів в бракові елементарного знання державного права у представників і носителів останнього. Тим більше треба нам думати про єдність державної думки і волі, що наближається час відновлення нашої державної праці і нового стану боротьби з ворогами України. Маю надію, що ні орієнтація політичних юначків з "Нової Доби" чи "Боротьби", ні розкладаюча атмосфера дезорієнтованих галицьких політиків Вас з толку не зіб'є! Ми повинні орієнтуватися на наш народ і на ті настрої, які зараз є пануючими там. Отож там — настрої антибольшовицький. Він зростає з кожним днем, і тільки закінчені дурні, фантасти, або свідомі авантюристи та політичні кар'єристи можуть штовхати наших людей на той необачний і злочинний шлях, на який штовхають "Нова Доба" й інші герострати. Повстання виникають стихійно. І роблять їх не

"куркулі", не "білогвардійці", а наші бідолашні селяне, учителі, наша нещасна інтелігенція, — яких обдирають большевики і які хочуть бачити "свою владу" як законного хазяїна землі української. Навіть городське населення Києва бажає повороту укр. влади! Бажають всі ладу, порядку, справедливої земельної реформи (у власність!), а не тої руїни господарства і безладдя, до якого кличуть його анонімні очайдухи з "Нової Доби".

За останні дні я одержав нові численні дані персонально од людей, що пробували на Полтавщині, Київщині, Херсонщині, і вони всі, в один голос, стверджують намальовану цим картинку, вимагаючи од нас скорійшої акції в напрямку увільнення нашого нещасного люду од большевицької окупації. Отже, всякі скакання в ліву гречку є актом нерозважним, не відповідаючим інтересам нашого краю. Зупиніть тих, хто піддається на такі гачки, бо лихо од такої злочинної праці буде для України. Але ж буде і лихо тим, хто в цей тяжкий час сіє вітер серед нас! Я приймаю міри, щоб "буря" напала їх і, будьте певні, всяким пройдисвітам на Україні міста не буде. Коли ж вони сюди повернуться, то їх чекатиме належна кара. Церемоніям і м'якотілості треба положити край, бо кінця не буде непотрібним жертвам, яких і так вже досить принесли ми!

В зв'язку зі згаданим настроєм нашого населення треба бути готовим до прийняття влади, до закріплення її. Я інформую Вас, що військова сила потроху організується і тут, і на самій Україні. Об'явився знову Удовиченко, котрий втікши од добровольців, вже має частину і б'ється біля Н-Ушиці з большевиками. Що ж до міжнародньої ситуації, оскільки вона повинна братись нами на увагу, то загальний висновок той, що ні на Англію, ні на Францію покладатися зараз не можна. Коли ми не матимемо території, ці держави нас не визнають. Це — цілком певні висновки. Марголін категорично в останньому донесенні стверджує, що Англії (а я скажу на підставі певних даних і Франції) потрібний наш хліб.

Мені не треба зупинятися над тим, що хліба без війська ми не зможемо передати в Європу. Робіть належні висновки, і Ви прийдете до того, що без порозуміння з Польщею ми не можемо відновити нашого державного життя. І як би нас не лаяли, як би не гавкали на нашу адресу, це порозуміння в ім'я державних інтересів мусить статись. Маю надію, що швидко воно й станеться, і тоді поляки примушені будуть змінити свою політику на Волині та Поділля. Звичайно, що наші представники в Польщі будуть про це дбати. Настрої в Кам'янці міняються в напрямку державних реальних інтересів, а не якихось дитячих експериментів. Прошу все це мати на увазі і не губити віри в завтрашній — наш день.

З правдивим поважанням Петлюра
21/ІІІ.1920 р.

Рукописний оригінал.

ЦДАВОВУ: Ф. 4002. — Оп. 1. — Спр. 39. — Арк. 122—128.

Лист С. Петлюри до І. Мазепи про додаткові факти щодо становища в середовищі української еміграції

25 березня 1920 року

ВШановний Ісаак Прохорович

В додаток до попереднього листа (15/ІІІ) повідомляю Вас ще про деякі факти, для Вас цікаві: а) Відпоручник Петрушевича Вітвицький добивався прийому у мене, щоб "порозумітись". Я не прийняв — пославши до Лівіцького. б) Мартос і Шадлун не досить добре поводитись в Румунії. Шадлун реалізовував цукор — і сам це робив. Справило це недобре враження на румун. Тайна поліція робила навіть розслідування цієї справи. д)* Мартос, довірившись Супруну, поставив себе в

* На примітки в), г) і є) в оригіналі не вказується. — В. С.

недопустиме становище. Супрун не захотів підлягати ревізії, і взагалі фінансова господарка наша за кордоном — неможлива. ж) У Відні зібралось до 8—10 тисяч укр. емігрантів. Видають 2 газети і журналу. Пропивають гроші. Розпуста і дезорієнтація. Винниченко з Шаповалом пошились в большевики і обкладають матом всю нашу дотеперішню боротьбу, всіх с-д, сиплюють інсинуаціями та брехнею в своїй "Новій Добі". З ними шушукається Макаренко. Мені оповідали, що Макаренко з Вітиком вирішили (!) направляти полонених наших на Кубань, а не на Румунію. От фантазери! з) Акція Петрушевича-Панейка в Парижу особливого успіху не мала. Найбільше добились з російськими чорносотенними крутами та з германськими. е) Я пропонував Лівіцькому на тов. Міністра закордонних справ взяти Лоського (нашого представника в Швеції) для технічної справи, яка все шкутильгала. Наші місії повинні одержати точні інструкції, щоб не витворювати ніякої політики, якої часом допускаються.

Петлюра
25/ІІІ.1920 р.

Рукописний оригінал.

ЦДАВОВУ: Ф. 3933. — Оп. 1. — Спр. 17. — Арк. 89.

Наказ Директорії УНР про призначення контр-адмірала М. Остроградського головним начальником Чорноморського флоту та заступником військового і морського міністра
14 квітня 1920 року

Н А К А З
ДИРЕКТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ
(По Військовому Міністерству)

14 Квітня 1920 року

ПРО ПРИЗНАЧЕННЯ КОНТР-АДМІРАЛА
М. ОСТРОГРАДСЬКОГО.

Призначається: Контр-Адмірал Михайло ОСТРОГРАД-

СЬКИЙ Головним Начальником Чорноморської Фльоти та заступником п. Військового і Морського Міністра по справам Військового та Торговельного Мореплавання.

Голова Директорії ПЕТЛЮРА.

Військовий Міністр Генерального Штабу, Полковник
Сальський (в. р.)

З оригіналом вірно: Керуючий Справами Директорії Миронович.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 70. — Арк. 19.

Протокол засідання ради Народних Міністрів УНР під головуванням С. Петлюри в Кам'янці-Подільському
8 травня 1920 року

ПРОТОКОЛ

Засідання Ради Народніх Міністрів під головуванням п. ГОЛОВИ ДИРЕКТОРІЇ, відбувшогося 8 травня 1920 р. в Кам'янці на Поділлію.

Присутні: Міністри — Огієнко, Сальський, Красний, Білінський, Косенко, Шадлун,

Кер[уючі] Мін[істерства]ми — Моршинський, Холодний, Пилипчук, Держ. Контрольор Кабачков і Кер. Справами Директорії.

п. ГОЛОВА ДИРЕКТОРІЇ, відкриваючи засідання, пропонує обговорити ті питання, які були порушені ним при зустрічі з п. Пілсудським, і винести конкретні рішення.

1. Аграрна справа. Опублікування відозви правительства з приводу аграрної справи відкладено до приїзду п. Міністра Земельних Справ Стемпневського.

2. Справа валюти. Справа поділяється власне на дві частини — справа взаємовідносин польської марки і української гривні і справа відносно совіцьких і інших грошей, які ходи-

ли при большевиках. Перша справа згідно військової конвенції має бути вирішена торговельною конвенцією, а до того часу курс марки встановлюється Гол[овною] Ком[андою] Польських Військ в порозумінню з Гол. Ком. Українських Військ. Що торкається інших валют, то Рада Міністрів після довгих дискусій вирішує, аби Міністерство Фінансів видало оголошення про необов'язковість інших валют, крім української. При цьому міністерство в своєму оголошенні повинно зазначити, які саме українські купюри мають ходити. Текст оповіщення має бути еластичним. Справа взаємовідносин польської і української валюти має бути негайно вирішена в Винниці по приїзді.

ЗАСТУПНИК ГОЛОВИ РАДИ НАРОДНІХ МІНІСТРІВ МАЄ ПОСТАВИТИ ЦЮ СПРАВУ НА ОБГОВОРЕННЯ В ПЕРШОМУ ЗАСІДАННІ ПО ПРИЇЗДІ ДО ВИННИЦІ.

3. Справа Декретів про націоналізацію і соціалізацію. Рада Міністрів приймає таку пропозицію — "ВИРОБИТИ ТЕКСТ ПОСТАНОВИ ВІД УРЯДУ У.Н.Р., ЩО ВСІ ЗАКОНИ І ДЕКРЕТИ ЯК ТАК ЗВАНОГО СОВІТСЬКОГО УКРАЇНСЬКОГО, ТАК І СОВІТСЬКОГО РОСІЙСЬКОГО УРЯДУ АНУЛЮЮТЬСЯ І НЕ МАЮТЬ ЖОДНОЇ СИЛИ. НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ ВІДНОВЛЮЄТЬСЯ ЧИННІСТЬ ЗАКОНІВ УКР. НАР. РЕСПУБЛІКИ".

4. Фінансова справа. Виянюється справа з тими джерелами, які можуть дати державі деякі прибутки. Намічаються такі податки: на ЦУКОР (по підрахунку п. Моршинського. Продаж цукру, що залишився в чотирьох цукроварнях на лінії Бар-Могилів, має дати до 15 мільйонів карб.; ЗЕМЕЛЬНИЙ податок, на нерухомості в містах і містечках, податок на вживання дасть 10 мільйонів і збільшення його в десять раз), гербовий збор, промисловий збор, ЗАЕМ, одноразовий податок, шкільний податок.

Обложення податком всіх увеселительних вистав, концертів, кінематографу.

ПОСТАНОВЛЕНО: ПРЕДЛОЖИТИ МІНІСТРУ ФІНАНСІВ І ДЕРЖАВНОМУ КОНТРОЛЬОРУ ПРЕДКЛАСТИ НА НАЙБЛИЖЧЕ ЗАСІДАННЯ ПРОЕКТ НАЛОГУ НА ЗРЕЛИЩА З ЗАЗНАЧЕННЯМ СТАВОК НАЛОГУ, А ТАКОЖ ВНЕСТИ ПРОЕКТ ЗБІЛЬШЕННЯ НАЛОГУ ГЕРБОВОГО, ПОСТАНОВИВШИ, АБИ НАДАЛІ ВСІ ПРОХАННЯ І СКАРГИ ДО РІЖНИХ ДЕРЖАВНИХ УСТАНОВ ОБОВ'ЯЗКОВО ПРИЙМАЛИСЯ ЛИШЕ ПО СПЛАТІ ЇХ ГЕРБОВИМ ЗБОРОМ.

Шкільний налог. ПОСТАНОВЛЕНО: ДОРУЧИТИ п.п. КЕРУЮЧОМУ МІНІСТЕРСТВОМ ОСВІТИ, МІНІСТРУ ОГІЄНКО І КЕРУЮЧОМУ МІНІСТЕРСТВОМ ФІНАНСІВ ОБГОВОРИТИ ЦЮ СПРАВУ НА НАСТУПНОМУ ЗАСІДАННІ РАДИ МІНІСТРІВ.

Заєм. Голова Директорії інформує щодо заходів Міністра Фінансів в справі займа і щодо перспектив займа в Польщі. ГОЛОВНИЙ ОТАМАН ПРИЙМАЄ НА СЕБЕ ЦЮ СПРАВУ В СМИСЛІ ПОРОЗУМІННЯ З п. ПІЛСУДСЬКИМ В ЦІЙ СПРАВІ ПРИ БЛИЖЧОМУ ПОБАЧЕННЮ І ПОВІДОМИТИ ТАКОЖ п. МИХАЙЛОВА В ВАРШАВУ, АБИ ВІН ВЖИВАВ ВІДПОВІДНИХ ЗАХОДІВ В ЦІЙ СПРАВІ З СВОГО БОКУ.

Одноразовий налог. Постановлено: ДОРУЧИТИ МІН. ФІНАНСІВ, МІНІСТРУ ЄВРЕЙСЬКИХ СПРАВ І МІН. НАР. ГОСПОД. ВИРОБИТИ ПРОЕКТ ТАКОГО НАЛОГУ І ПРЕДСТАВИТИ ЙОГО НА ЗАТВЕРДЖЕННЯ В РАДУ МІНІСТРІВ.

Подоходний налог. Постановлено: ДОРУЧИТИ МІНІСТРУ ФІНАНСІВ ПЕРЕГЛЯНУТИ ЗАКОН ПРО ПОДОХОДНИЙ НАЛОГ І ВНЕСТИ НА ЗАТВЕРДЖЕННЯ РАДИ НАРОДНИХ МІНІСТРІВ.

Обговорюється справа з готівкою, яка виходить з Експедиції. Ухвалено: ВІДПУСКАТИ З ГОТІВКИ ЕКСПЕДИ-

ЦІЙ ВІЙСЬКОВОМУ МІНІСТЕРСТВУ 2/3 ВСІЄЇ ГОТІВКИ, А РЕШТУ МАЄ РОЗПРЕДІЛИТИ МІЖ ІНЬШИМИ МІНІСТЕРСТВАМИ ГОЛОВА РАДИ НАРОДНИХ МІНІСТРІВ ЧИ ЙОГО ЗАСТУПНИК В ПОРОЗУМІННІ З МІНІСТРОМ ФІНАНСІВ.

Справа заосмотрення армії. Постановлено: РАДА МІНІСТРІВ ДОРУЧАЄ МІНІСТРУ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА, ВІЙСЬКОВОГО І ФІНАНСІВ ЗАЙМАТИСЯ СПРАВОЮ ПОСТАЧАННЯ АРМІЇ В ТАКИЙ СПОСІБ, ЩОБ ДО НЬОГО, КРІМ КООПЕРАТИВІВ, БУЛИ ПРИТЯГНЕНІ ШИРОКІ ПРОМИСЛОВІ КОЛА, ПО МОЖЛИВОСТІ БЕЗ АВАНСІВ. КРІМ ТОГО, ДОРУЧИТИ МІНІСТРУ ФІНАНСІВ З'ЯСУВАТИ, СКІЛЬКИ БУЛО ВІДПУЩЕНО КООПЕРАТИВАМ ГРОШЕЙ, І В РАЗІ НЕВИКОНАННЯ ВЗЯТИХ НИМИ НА СЕБЕ ОБОВ'ЯЗКІВ І НЕПОВЕРНЕННЯ АВАНСІВ ДОРУЧИТИ ВИЩЕЗАЗНАЧЕНИМ ТРЬОМ МІНІСТРАМ ВЖИТИ ВІДПОВІДНИХ ЗАХОДІВ ЩОДО ЦИХ КООПЕРАТИВІВ.

ДОРУЧИТИ МІНІСТРУ ФІНАНСІВ ПЕРЕГЛЯНУТИ ВСІ ФІНАНСОВІ ЗАКОНОПРОЕКТИ.

Справа з прийомом п. Пілсудського в Винниці. АСИГНУВАТИ СІМСОТ ТИСЯЧ КАРБОВАНЦІВ НА УЛАШТОВАННЯ ЗУСТРІЧІ І ВИБРАТИ ПРЕДСТАВНИКА ВІД УРЯДУ.

Представник від уряду не був обраний на засіданню.
Керуючий справами Директорії М. Миронович.

Машинописний оригінал.

ЦДАВОВУ: Ф. 1131. — Оп. 1. — Спр. 35. — Арк. 54, 55.

На документі є рукописна помітка керуючого справами Директорії УНР М. Мироновича: "До п. Головноуповноваженого Уряду, міністру Огієнку".

Наказ Головної Команди армії УНР про передачу повстанського відділу отамана Волинця в підпорядкування командуючого армією генерала М. Омеляновича-Павленка
18 травня 1920 року

НАКАЗ

Головної Команди Війська Української Народньої Республіки
(По Головній Управі Генерального Штабу).

Ч. 32. 18 травня 1920 року

§ 1.

Повстанчеський відділ ВОЛИНЦЯ в повному його складі поступає до розпорядимости Командуючого армією генерала ОМЕЛЬЯНОВИЧА-ПАВЛЕНКО.

Відділу з міста його сучасного роставування найблизчим шляхом направитись на Ямпіль, де й поступить до розпорядимости генерала ОМЕЛЬЯНОВИЧА-ПАВЛЕНКО.

§ 2.

Командуючому армією У.Н.Р. генералу ОМЕЛЬЯНОВИЧУ-ПАВЛЕНКО вжити всі заходи, щоб якомога найскорше приєднати до себе Відділ Волинця.

Позаяк відділ ВОЛИНЦЯ складається з козаків і старшин майже виключно Гайсинського повіту, бажано влити його цілком в склад армії, сформувавши з його курінь.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 7.

Наказ Головної Команди армії УНР про формування нових запасних бригад
18 травня 1920 року

Наказ ч. 33.

18 травня 1920 року

§ 1.

При цьому окремим додатком оголошую відомість формування запасних бригад.

§ 2.

Командірам 1, 3 і 7 запасних бригад негайно приступити до формування кадрів запасних бригад, керуючись слідуючим:

а) Кадр 1-ої запасної бригади сформувати в м. Жмеринка зі старшин і козаків, знаходяться в районі Жмеринки.

б) Кадр 3-ої запасної бригади сформувати в Проскуріві зі старшин і козаків, маючихся в районі Проскуріва.

в) Кадр 7-ої запасної бригади виділіть з 6-ої запасної бригади по згоді меж командірами 6-ої і 7-ої запасних бригад.

§ 3.

Формування кадрів повинно бути закінчено к 25 травня, після чого кадри будуть пересунуті:

а) 1-ої запасної бригади — в Ананьїв.

б) 3-ої запасної бригади — в Умань.

в) 7-ої запасної бригади — в Київ.

Наказ відносно пересовання буде видан додатково.

§ 4.

При формуванні запасних бригад користуватись додаваними штатами.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Військовий Міністр, Генерального Штабу Полковник Сальський.

З оригіналом згідно: Начальник Наказно-Персонального Відділу, Підполковник Якубовський.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 7.

Лист С. Петлюри до І. Мазепи щодо негайного розв'язання справи уряду УНР

19 травня 1920 року

Шановний Ісаак Прохорович

Я не можу, на жаль, затримати Романчука. З ним їде цілий

ряд відповідальних осіб для спасення державного майна. Разом з тим, я повинен Вас поінформувати, що справа з Урядом повинна бути розв'язана сьогодні. В противному разі я, державним мотивом, приневолений буду персонально внести лист за реконструкцію уряду. Становище всієї справи вимагає цього.

З повагою Петлюра
19/V.1920 р.

Рукописний оригінал.

ЦДАВОВУ: Ф. 3933. — Оп. 1. — Спр. 17. — Арк. 94.

Наказ Головної Команди армії УНР про облік військово-морського майна УНР

21 травня 1920 року

Наказ
(По Військово-Морській Управі)
Ч. 34.

21 травня 1920 року

§ 1.

Для з'ясування кількості військово-морського майна на території У.Н.Р. утворюється Головна Комісія по учоту військово-морського майна.

Для того капітан 1-ої ранги ЗЛОБІН уповноважується:

1). Знестись і порозумітися з Вищою Польською Владою про складання спільної Комісії відносно військово-морського майна.

2). Призначати необхідну кількість членів в зазначену комісію від фльоти У.Н.Р.

3) Відновити діяльність Дніпровської Річної Військової Фльотилії. Штат відновленої фльотилії представити на відповідне затвердження.

§ 2.

Для задоволення потреб Військового Міністерства капітан

1-ої ранги ЗЛОБІН уповноважується виділити з маючихся у м. Києві та його околицях гаражів: 23 легкових та 16 грузових справних самоходів і відправити їх до Військового Міністерства.

Підписали: Головний Отаман Війск У.Н.Р. Петлюра.
Військовий та Морський Міністр, Генерального Штабу
Полковник Сальський.

З оригіналом згідно: Начальник Наказно-Персонального Відділу, Підполковник Якубовський.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 9.

Лист С. Петлюри Голові Ради Народних Міністрів І. Мазепі з подякою за працю на чолі Уряду УНР

26 травня 1920 року

Копія

Голова Директорії

і Головний Отаман військ

У.Н.Р.

До Голови Ради Народніх Міністрів

26 травня 1920 р.

І. Мазепи

Шановний Ісаак Прохорович,

В тяжку годину для нашої української справи почало свою роботу Правительство під Вашим головуванням. Розбурханість наших сил національних, тяжка боротьба з зовнішнім ворогом часто перешкождали творчій праці Правительства. Але завдяки сталому державному напрямку роботи Правительства і невпинній енергії його членів, Правительство завжди находило вихід з тяжких обставин, міцно закріпивши своєю роботою українську державність як в очах нашого народу, так і в очах наших сусідів. Українська справа перейшла в нову еру, яка розкриває перед нами широкі державні перспективи дальшого будівництва нашої Народньої Республіки.

Маючи на увазі загальну сучасну ситуацію нашої державної справи, яка вимагає іншої конструкції Правительства, Ви прохали звільнити як Вас, так і цілу Раду Народніх Міністрів.

З жалем уступаючи цьому проханняю, висловляю Вам і Вашим товаришам по Кабінету Міністрів від імені Республіки мою щирю Подяку за Вашу велику історичну державну працю, а також певність, що Ви і надалі будете приймати саму активну працю в відповідальній державній роботі, що я вважаю необхідним і відповідаючим інтересам Республіки.

Голова Директорії

Головний Отаман Петлюра (в. р.)

Посвідчив: Керуючий справами Директорії Миронович

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 3933. — Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 24.

Наказ Головної Команди армії УНР про нові назви бойових дивізій

29 травня 1920 року

Наказ

(По Головній Управі Генеральн. Штабу)

Ч. 35.

29 травня 1920 року

§ 1.

Для заховання традицій і історії Армії У.Н.Р. дістають назву: Сводна Запорізька дивізія — 1-ша Запорізька Стрілецька дивізія. Сводна Волинська дивізія — 2-га Волинська Стрілецька дивізія. Сводна Київська дивізія — 4-а Київська Стрілецька дивізія. Сводна Херсонська дивізія — 5-та Херсонська Стрілецька дивізія.

§ 2.

До складу 2-ої стрілецької дивізії в армії генерала ОМЕЛЬЯНОВИЧА-ПАВЛЕНКО передається 3-ій сводний

кінний полк, який склався з кадрів 3-ої Залізної дивізії.

2-га стрілецька дивізія, в склад якої входять кадри 3-ої Залізної дивізії, дістає назву — 3-ої Залізної Стрілецької дивізії.

§ 3.

Переіменовуються: 2-га запасова бригада в 3-тю запасову бригаду. 3-тя запасова бригада в 4-ту запасову бригаду.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Військовий Міністр, Генерального Штабу Полковник Сальський.

Начальник Головної Управи Генерального Штабу, Генерал-Хорунжий Сінклер.

З оригіналом згідно: Начальник Наказно-Персонального Відділу Якубовський.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 9 зв.

Ухвала Директорії УНР про затвердження закону щодо поліпшення матеріального стану службовців місцевих державних установ 29 травня 1920 року

ІМЕНЕМ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНЬОЇ РЕСПУБЛІКИ

Затверджую 29 травня 1920 р.

ГОЛОВА ДИРЕКТОРІЇ

ПЕТЛЮРА.

Посвідчую: Т. в. о. Державного Секретаря

ОНИХІМОВСЬКИЙ.

УХВАЛЕНИЙ РАДОЮ НАРОДНІХ МІНІСТРІВ
ЗАКОН

Про поліпшення матеріального стану служачих місцевих державних установ, що підлягають Українській Народній Республіці.

І. В зміну існуючих законів про грошове задоволення служачих місцевих державних установ постановити:

1) Встановлені в Українській Народній Республіці штатні оклади основного утримання служачим місцевих державних установ, а також оклади основної платні вільнонаємних служачих тимчасово збільшити в п'ять раз.

ПРИМІТКА: В вищих наукових закладах, учительських інститутах, в середніх і вищих початкових школах і в тих нижчих початкових школах, що знаходяться в містах і містечках, учительських семінаріях, технічних і духовних школах побільшується в п'ять раз також лекційна плата, платня за завідування кабінетами і стипендії.

II. Чинність закону про відсоткові надбавки до утримання на дорожнечу для служачих державних інституцій припинити.

III. В зміну існуючих законів і постанов про видачу добових грошей з приводу евакуації і дорожнечі встановити видачу добових грошей на дорожнечу служачим місцевих установ, за винятком осіб, які мають право на даремний пайок, і парафіяльного Духовенства на нижчеслідуючих підставах:

1) Добові гроші з приводу дорожнечі виплачуються в слідуючих розмірах:

Для служачих з основним місячним утриманням, зазначеним в розд. I цього закону.

	Поверх	До		
1)	1.750 карб.	включно	200 карб.	
2)	1.750 карб.	3.000 "-	"-	250 "-
3)	3.000 "-	4.200 "-	"-	300 "-
4)	4.200 "-	6.250 "-	"-	350 "-
5)	6.250 "-	—	"-	400 "-

2) Зазначені в попередній статті норми добових грошей збільшуються для жонатих бездітних на 30%, а коли у слу-

жачого маються діти як шлюбні, так і позашлюбні, то добавляється ще по 15% зазначених норм на кожну дитину віком до 16 років. Загальне збільшення добових грошей на всю родину не може перевищувати 100%.

ПРИМІТКА: 1. Коли в урядових установах служить чоловік і його дружина, то добові гроші видаються кожному з них як самотньому, а коли вони ще мають дітей, то видається на кожну дитину по 15% від більшого окладу добових грошей.

ПРИМІТКА: 2. Коли чоловік займає декілька посад, то добові гроші видаються по тій посаді, котрій призначено найбільший оклад утримання.

3) Встановлені цим законом добові гроші відлічкам в пенсійний капітал не підлягають і видаються з готового фонду державних прибутків на загальних, встановлених для видачі добавок на дорожнечу підставах, два рази на місяць 1 і 16 числа наперед.

Добові гроші служачим Державного Банку, Державного Земельного Банку і Управління Державними Ощадними Касами відносяться на власні кошти цих установ, а добові гроші служачим урядових установ, котрі одержують утримання зі спеціальних коштів, відносяться на ці кошти і тільки при недостатчі їх — на кошти скарбу в розмірі недостатчі.

4) Встановлені попередніми статтями оклади утримання і добових грошей видавати служачим місцевих установ з часу переходу цих установ під владу Української Народньої Республіки, з умовою зарахування в належні до виплати по цьому закону суми, одержаної наперед платні по інших ставках.

5) Зазначені в попередніх статтях постанови не поширюються: а) на служачих і робітників, які одержують платню на підставі окремих умов, б) на тих служачих, на котрих розповсюджується чинність постанови Ради Народніх Міністрів від 25 березня 1920 року про поліпшення матеріального стану служачих державних установ, в) на служачих

місцевих установ Міністерства Шляхів, про грошове задоволення котрих має бути видана окрема постанова.

II. Закон цей ввести в життя по телеграфу.

ГОЛОВА РАДИ НАРОДНИХ МІНІСТРІВ

I. МАЗЕПА.

КЕРУЮЧИЙ МІНІСТЕРСТВОМ ФІНАНСІВ

A. МАРШИНСЬКИЙ.

З оригіналом згідно: Начальник відділу Департаменту
Законодавчих Справ Державної Канцелярії

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1131. — Оп. 1. — Спр. 35. — Арк. 57, 58.

Ухвала Директорії УНР про затвердження постанови Ради народних Міністрів щодо поліпшення матеріального стану урядовців, котрі перебувають поза територією, підпорядкованій Головному уповноваженому Уряду І. Огієнку

29 травня 1920 року

Копія

ІМЕНЕМ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНЬОЇ РЕСПУБЛІКИ

Затверджую 29 травня 1920 року

ГОЛОВА ДИРЕКТОРІЇ ПЕТЛЮРА.

Посвідчую:

Т. в. о. Державного Секретаря ОНІХІМОВСЬКИЙ.

УХВАЛЕНА РАДОЮ НАРОДНИХ МІНІСТРІВ

ПОСТАНОВА

про поширення чинності постанови Р.Н.М. від 25 березня 1920 про поліпшення матеріального стану служачих державних установ — на урядовців центральних Державних установ і евакуйованих урядовців місцевих евакуйованих установ, які знаходяться поза межами території, котра підлягає компетенції

Головноуповноваженого Уряду У.Н.Р. в Кам'янці.

I. Поширити чинність постанови Ради Народних Міністрів

від 25 березня 1920 р. про поліпшення матеріального стану урядовців державних центральних установ і тих місцевих, що підлягають Українській Народній Республіці, на урядовців центральних державних установ і евакуйованих урядовців місцевих евакуйованих установ, які знаходяться поза межами території, котра підлягає компетенції Головноуповноваженого Уряду У. Н.Р. в м. Кам'янці.

III. Постанову перевести в життя по телеграфу.

Голова Ради Народних Міністрів

I. Мазепа.

Керуючий Міністерством Фінансів A. Маршинський.

З оригіналом згідно: Старший діловод Департаменту
Законодавчих Справ Державної Канцелярії

(підпис нерозбірливий)

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1131. — Оп. 1. — Спр. 35. — Арк. 56.

Наказ Головної Команди армії УНР про підвищення у
військовому званні окремих військових командирів

31 травня 1920 року

Копія

Наказ Війську Української Народньої Республіки

(По Головній Управі Генеральн. Штабу)

Ч. 7.

31 травня 1920 року

Протягом довгого часу великої завзятої боротьби за визволення нашої Батьківщини багато кращих синів України визначились своєю бойовою і організаційною працею. Питання про нагороду цих осіб відповідними до їх бойового хисту рангами вже вирішено і звернуто увагу на те, щоб по можливості, ніхто не був забутий Батьківщиною, яка з усіх боків піклується про своїх вірних синів.

Але ж деякі з них виявили остільки надзвичайну діяльні-

сть, визначивши себе певними, мужніми, безмежно хоробрими і невтомними проводарями нашого славетного вояцтва, його видатними вихователями і навчателами в самих тяжких обставинах військового і політичного життя, що об'єднали це вояцтво в міцну, непохитну сім'ю, прикладом своїм запалили в ній огонь любови до Батьківщини, лицарського духу і невпинної боротьби за визволення рідного краю.

Ці видатні особи провадять і досі свою велику, Державного значіння, працю, не рахуючися ні з якими перешкодами на своєму шляху.

Тому на підставі висловленого і не чекаючи загального переведення в життя тимчасових правил про підвищення в ранги в порядку надзвичайної нагороди, Я, Іменем Української Народної Республіки, підвищую за бойові відзначення слідуєчих осіб:

Командуючого Дієвою Армією Генерал-Хорунжого **ОМЕЛ'ЯНОВИЧА-ПАВЛЕНКО** в Генерал-Поручники.

Командира 2-ої Стрілецької Дивізії Полковника **УДОВИЧЕНКО** Олександра і Командира Волинської Дивізії Підполковника **ЗАГРОДСЬКОГО** в Генерал-Хорунжі.

Командирів Дивізій: Херсонської — Підполковника **ДОЛОТО**, Запоріжської — Сотника **ГУЛОГО**, Київської — Чотаря **ТЮТЮНИКА** Юрка — всіх трьох в Полковники.

Бувшого Командира 7-ої Запоріжської Дивізії, а зараз Командира 1-ї Запасової Бригади Сотника **ОСМОЛОВСЬКОГО** — в Підполковники.

Підписали: Головний Отаман Військ У.Н.Р. Петлюра.
Військовий Міністр, Генштабу Полковник Сальський.

З оригіналом згідно: Начальник Наказно-Персонального Відділу Військового Міністерства, Сотник Носаченко.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 68. — Арк. 4—4 зв.

Наказ Головної Команди армії УНР щодо вишколу бійців польової жандармерії

3 червня 1920 року

Наказ ч. 37.

3 червня 1920 року

§ 1.

Сформований згідно штату, оголошеному в наказі Головної Управи Війська У.Н.Р. від 6-го травня 6./р., ч. 63, 1-й курінь польової жандармерії переіменувати в окремий курінь під назвою "Учебний Курінь польової жандармерії У.Н.Р."

§ 2.

По скінченню навчання в вишколі виділити зі складу учебного куріня новий курінь під назвою "Перший курінь жандармерії У.Н.Р."

§ 3.

Військовому Міністру зробити розпорядження про негайне розпочаття формування 2-го куріня польової жандармерії.

Підписали: Головний Отаман Військ У.Н.Р. Петлюра.

Військовий Міністр Генерального Штабу Сальський.

З оригіналом згідно: Начальник Наказно-Персонального Відділу, Підполковник Якубовський.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 9 зв.

Наказ Директорії УНР про призначення В. Ігнатовича членом ради Державного Банку

24 червня 1920 року

НАКАЗ

Директорії Української Народної Республіки
(по Державному Банку)

Року 1920, місяця червня, 24 дня

ч. 29 а.

Призначається в[иконуючий] о[бов'язків] Директора Дер-

жавного Банку, Управитель Київської Контори того ж Банку ІГНАТОВИЧ Віктор, Членом Ради Державного Банку з 22 червня 1920 року.

Голова Директорії: ПЕТЛЮРА (в. р.)
Керуючий Міністерством Фінансів А. Маршинський (в. р.)
З оригіналом згідно: Начальник: Відділу Державної Канцелярії (підпис нерозбірливий)
З копією згідно: Старший Діловод (підпис нерозбірливий).

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1509. — Оп. 6. — Спр. 6. — Арк. 16.

Наказ Директорії УНР про призначення В. Ігнатовича членом ради міністра фінансів

25 червня 1920 року

**НАКАЗ ДИРЕКТОРІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ
(ПО МІНІСТЕРСТВУ ФІНАНСІВ)**

Ч. 30.

25 Червня 1920 року.

Призначається: В[иконуючий] о[бов'язки] Директора Державного Банку ІГНАТОВИЧ Віктор Членом Ради Міністра Фінансів з 22 Червня біжучого року.

Голова Директорії (підпис).
Керуючий Міністерством Фінансів (підпис).
З оригіналом згідно:
Начальник відділу Д[епартамен]ту Загальних Справ (підпис).
Діловод (підпис).
З копією згідно. Ст. Діловод:
(підпис нерозбірливий).

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1509. — Оп. 5. — Спр. 2. — Арк. 102.

Наказ Головної Команди армії УНР щодо продовження роботи ліквідаційної комісії колишньої Галицької армії

9 липня 1920 року

Наказ

Головної команди Війська Української Народної Республіки
Ч. 52

9 липня 1920 року

§ 1.

Ліквідаційній Комісії бувшої Галицької Армії, розпочавшій працю з 15 Травня 1920 року, продовжувати такову згідно доданої до цього Інструкції.

Ліквідаційна Комісія підлягає безпосередньо Військовому Міністру.

Голова Комісії має право безпосереднього докладу Отаману.
ГОЛОВНИЙ ОТАМАН Петлюра.
ГЕНШТАБУ ПОЛКОВНИК Сальський.
Певно: Підполковник Якубовський.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 11.

Таємний лист С. Петлюри до командуючого Дієвою Армією щодо можливих переговорів з більшовицькою владою

25 липня 1920 року

Секретно

Командуючому Дієвою Армією
Ген. Поручнику
Омеляновичу-Павленку.

В порозумінню з головою Ради Міністрів пропоную Вам послуги через Головне Командування польських військ до Головного Командування Савітської Армії пропозицію про завішання зброї в цілях розпочаття мирових переговорів між нашим Урядом і Урядом Савітів.

Одночасно пропоную Вам взяти всіх засобів і подвійної енергії для скріплення духа і підвищення боєздатності нашої армії, аби вона готова була, в разі потреби, до провадження дальшої боротьби з ворогом нашої Державности. Докладніші вказівки в цій справі, забезпечуючи наші інтереси як державні, так і військові, будуть мною дані Вам персонально.

Головний Отаман Петлюра.

25/VII.1920

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 3890. — Оп. 1. — Спр. 8. — Арк. 16.

Лист С. Петлюри до В. Прокоповича щодо розв'язання галицьких справ

27 липня 1920 року
Копія.

Шановний Вячеслав Константинович

Ваше перебування вкупі з правительством вважав би доцільним використати для оформлення нашої акції в галицькій справі.

Приймаючи на увагу, що о. Куницький та різні інші люде з галичан, котрі розмовляли зі мною і закидали нам впертість щодо розриву з Петрушевичем, думаю, що посилка спеціальної людини за кордон для розмов з Петрушевичем мала б відвести очі цих людей в другий бік, і нам вдалося б пробити лід у Львові.

Ці розмови нашого посланця ні до чого не зобов'язали б, а в очах тут(ешнього) громадянства ми б придбали моральну піддержку і відповідно Галичину використали б. На поляків моральне представництво нами Галичини теж вплинуло б.

Впертість і однолінійність тут(ешніх) провід(них) кругів од-

разу змякшити можна різними призначеннями, на що мені вже не один і не два натякали. Той саботаж, який проявляється з боку як гром(адських) діячів, так і С(ічових) С(трільців) можна пояснити головно нашим невмінням говорити язиком без кости, як це вміють прихильники Петрушевича.

Майте на увазі, і треба це довести до відома Петрушевича, що всяка терористична акція, до котрої тут готуються, не вдасться доти, доки ми тут перебуваємо. Це добре розуміють і поляки, які не дуже поспішають через це вислухати галичан, ось чому останні мусять врешті кинути свої закамарки та признати потреби хвилі.

З повагою

ПЕТЛЮРА.

27/VII. 1920 р.

ст. Пишківці.

З оригіналом згідно: Ф. Крушинський.

Сотник і ад'ютант.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 3809. — Оп. 2. — Спр. 49. — Арк. 1.

Лист С. Петлюри до полковника Пилькевича щодо інспекції відтранспортування українських полонених з Польщі

29 липня 1920 року

ГОЛОВНИЙ ОТАМАН
ВІЙСЬК
УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНЬОЇ
РЕСПУБЛІКИ

29 липня 1920 р.

Ч. 037

Ставка

Полковнику Пилькевичу

Цим уповноважнюється перевести інспекцію справи від-

транспортування наших полонених з Ланцуту та інших таборів у Польщі.

Не порушуючи заходів, вжитих нашою місією в Варшаві і адміністрацією таборів, Ви маєте лише об'єднати всі заходи, за допомогою яких Дієва Армія могла би якнайскорше одержати поповнення. Робота післаних від Дієвої Армії до Ланцуту хорунжого Назаренка і сотника Орденівського му-суть бути Вами координована. Витранспортування має бути переведено протягів найближчих днів.

Петлюра

Машинописний оригінал.

ЦДАВОВУ: Ф. 3884. — Оп. 1. — Спр. 4а. — Арк. 11.

Наказ Головної Команди армії УНР про створення по-хідної канцелярії Військового Міністерства

7 серпня 1920 року

Копія:

Наказ

Головної Команди Війська Української Народньої Республіки.

Ч. 1/а.

7 серпня 1920 року

Для утворення найтісніших стосунків Дієвої Армії з ріжними установами Військового Міністерства і найшвидшого переведення в життя моїх розпоряджень негайного характеру при Ставці утворюється тимчасове з кількості командированих з Військового Міністерства співробітників особливий виконавчий орган цього Міністерства під назвою: "Похідна Канцелярія Військового Міністерства", до якої належить наперед звертатися по негайним справам як Штабу і частинам Дієвої Армії, так і ріжним установам Військового Міністерства.

Питання загального змісту і звичайного характеру направ-

ляти, як було раніш, до відповідних Управ Міністерства по місцю його росташування (м. Ржешів).

Підписали: Головний Отаман Війська У.Н.Р. Петлюра.

Заступник Військового Міністра Генштабу, Генерал-Поручник ГАЛКИН.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 13.

Наказ Головної Команди армії УНР про затвердження тимчасового штату військового санітарно-харчового пункту

11 серпня 1920 року

Наказ ч. 2/а.

11 серпня 1920 року

§ 1.

При цьому оголошую тимчасовий штат Військового Санітарно-Харчового Пункту з доданим до цього положенням і табелью майна для керування.

ДОДАТОК: Тимчасовий штат, табель майна і положення.*

§ 2.

Наказую Начальникові Санітарної Управи негайно сформувати ТРИ військово-санітарні харчові пункти по штатам, оголошеним цим наказом. Начальникові Головної Управи Постачання наказую задовольнити пункти всім майном, положеним по штатам, а коли майна нема, то відпустити в розпорядження Начальника Санітарної Управи відповідний аванс для закупки майна на ринку.

По сформуванню пунктів росташувати їх у відповідних місцях, Начальникові Постачання подбати про те, щоб пункти зразу були забезпечені харчовими продуктами.

* Додаток не друкується. — В. С.

До участі в праці по обслуговуванню пунктів притягти жінок старшини з запілля Армії.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 13 зв.

Наказ Головної Команди армії УНР щодо взаємовідносин між українською і польською владами в справі постачання

12 серпня 1920 року

Наказ ч. 3/а.

12 серпня 1920 року

Приймаючи на увагу, що все постачання Українського Війська на фронті й в тилу належить виключно до Головної Управи Постачання з її Управами та Відділами, на котрі покладається не тільки розшукування та придбання ріжного майна, а й контроль над його розподіленням і витратою, — всі військові частини й інституції за грішми, одягом, обуттям і іншим майном по всім галузям постачання повинні звертатись зі своїми вимогами лише по команді через відповідні Управи Постачання, котрі по перевірці й виправці вимог дають їх на затвердження Начальнику Головної Управи Постачання, й лише по такому затвердженню ті вимоги надаються до Штабу 6-ої Польської Армії чи інших польських, а рівно ж українських, постачаючих Українське Військо, інституцій для виконання. Звертатись з вимогами безпосередньо до Польської влади, або до Української військової чи торговельної Місії в Варшаві рішуче забороняється, й такі вимоги

без санкції Начальника Головної Управи Постачання ні в якому разі задовольнятися не будуть.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналом згідно: Начальник Наказного відділу, Сотник НОСАЧЕНКО.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 16 зв.

Наказ Головної Команди армії УНР про скорочення штатів в армії УНР

12 серпня 1920 року

НАКАЗ

Головної Команди Війська Української Народньої Республіки.

Ч. 4/а.

12 серпня 1920 року

З огляду на те, що в сучасний мент по бойовим і політичним обставинам на Головну Управу Постачання покладені обов'язки провадити безпосередньо задоволення Дієвої Армії в контакті з 6-ю Польською Армією, наказую тимчасово збільшити штат Головної Управи Постачання по прикладаємому тимчасовому штату.

Начальникові Головної Управи Постачання вміняю в обов'язок зменшити в існуючих штатах на ту кількість посад по класам, яка додається по приложеним штатам.

ДОДАТОК: штати.*

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 19.

* Додаток не публікується. — В. С.

Наказ Головної Команди армії УНР про створення комісії для одержання різного військового майна з Румунії

12 серпня 1920 року

Наказ ч. 5/а.

12 серпня 1920 року

Для одержання, розподілення та транспортування в Дієву Армію різного військового майна, одержуємого від Румунії, наказую утворити Комісію по прикладаемому тимчасовому штату, при чому один з членів мусить бути обов'язково від Дієвої Армії.

Додаток: штати.*

Підписали: Головний Отаман Війська У.Н.Р. ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра,

Генштабу Генерал-Поручник

ГАЛКИН.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 19 зв.

Наказ Головної Команди армії УНР про утворення при головному управлінні постачання спеціальної охоронної команди

12 серпня 1920 року

Ч. 6/а

12 серпня 1920 року

Для охорони військових транспортів, відправляємих від Головної Управи Постачання до частин Дієвої Армії, наказую утворити при Головній Управі Постачання команду по прикладаемому тимчасовому штату.

ДОДАТОК: штати.*

ПІДПИСАЛИ: Головний Отаман Війська У.Н.Р. ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра Генштабу, Генерал-Поручник ГАЛКИН.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 20—20 зв.

* Додаток не друкується. — В. С.

Наказ Головної Команди армії УНР про винесення подяки окремим командирам

23 серпня 1920 року

Наказ ч. 7/а.

23 серпня 1920 року.

2-го серпня, коли ворожа кіннота прорвала фронт нашої Армії, а наші: окрема кінна, Волинська і Київська дивізії залишились в запіллю ворога, своєчасними і в повній мірі доцільними розпорядженнями Командуючого Армією Генерал-Поручника ОМЕЛЬЯНОВИЧА-ПАВЛЕНКО частини нашої Армії не тільки знову встановили свій фронт, а, залишаючись два дні (2 і 3 серпня) в запіллю ворога, без жадних для себе серйозних втрат цілковито дезорганізували початий ними наступ, зробили декілька нападів на ворожі відділи й обози та нанесли ворогові серйозні втрати, забіраючи обози і полонених.

Висловлюючи подяку Командуванню Кінної, Київської та Волинської дивізій і наказуючи представити до нагороди начальника розвідки Київської дивізії, захопившої обоз і полонених біля с. Муховка, за його енергійну розвідку, а також командира частини, що біля Бураковки та Слободки захопила ворожий обоз та полонених, і всіх визначившихся лицарів, окремо дякую Генерал-Поручника ОМЕЛЬЯНОВИЧА-ПАВЛЕНКО за персональне керування на місці боїв операціями серед так складно скомплектованої ситуації, в якій наші частини не тільки не були дезорганізовані, а навпаки — дезорганізували намір ворога.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

В. об. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 20 зв.—21.

**Наказ Головної Команди армії УНР про інспекцію 3-ої
Залізної дивізії**

24 серпня 1920 року

Наказ ч. 8/а.

24 серпня 1920 року

20 липня б. р. при об'їзді частин фронту 3-ої Залізної дивізії, мною був оглянутий 3-й Кінний Курінь, який представився в такому складі:

3-й Кінний Курінь під керуванням Сотника ФРОЛОВА.
4 кінних сотні. 250 шабель.

Кулеметна команда — 9 кулеметів і одна польова гарм. зразка 1902 року.

Р а з о м: 4 кінних сотні, 9 кулеметів, 1 гармата.

Озброєння куріня складається з карабінів кінного зразку, шабель і списів. Шаблями озброєні 50%, а списками 30-35%. Кулемети переважно системи Люїса. Одяг і взуття маютьяся, крім шинелей. Коні в доброму тілі. Дисципліна в строю і зовнішній вигляд — гарні. З кінним курінем по завданню переведена була атака на обзначену ворожу кінноту в зомкнутому строю. Завдання було виконано блискуче. В повній мірі було виявлено володіння конем, кріпка постать козака і широкий розмах алюру для безупинного міцного удару ворогові. Необхідно лише рівномірно поділити зброю. Списи передати тим козакам — які не мають шабель. 3-й Кінний курінь робить вражіння міцної, добре зорганізованої, дисциплінованої і вишколеної частини.

Сотнику Фролову і залізним хоробрим козакам висловляю подяку за бойову працю на користь України.

Підписали: Головний Отаман Війська У.Н.Р. ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075.—Оп. 2.—Спр. 58.— Арк. 21—21 зв.

**Наказ Головної Команди армії УНР про посилення
вимогливості щодо порушників військової дисципліни**

24 серпня 1920 року

Наказ ч./9а.

24 серпня 1920 року

Наказом Д. Армії від 11 серпня, ч. 30, Хорунжий ЕЛА-ГІН і Поручник ГРИГОРОВИЧ призначені до складу Запорізької дивізії, не з'явилися по призначенню і занотовані цим наказом jako дезертири.

Аби назавжди охоронити здобуту кров'ю честь нашої Армії і всіх державних установ від паскудного поведження осіб, які шкодять нашим змаганням і нашій боротьбі, а також аби викинути нестійкий елемент з наших рядів наказую:

1. В кожній частині і установі завести карні списки, в які вносити всіх дезертирів, якої б ранги і посади вони не були, і в кожному такому випадку, крім об'яви в наказах і доповідях по команді, — сповіщати Головного Військового Прокурора для притягнення до суду винуватців.

2. Всяке прикомандирування або перевод в другу частину чи установу, як старшин, так і козаків, робити лише з відома і дозволу Начальника, в підлеглости якого знаходиться переводимий.

3. Залічення на службу в Армію чи установу повинно провадитися по доставці прохачем ісчерпуючих даних про попередній стан життя, або служби.

4. Списки старшин та козаків, які дезертували, надсилати до відома й розпорядження до Штабу Дієвої Армії й у Військове Міністерство по Персональній Управі.

5. Наказ цей прочитати по всіх сотнях, батареях і командах.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

В. об. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075.—Оп. 2.—Спр. 58.—Арк. 21 зв.—22.

Наказ Головної Команди армії УНР про інспекцію 4-ї Київської дивізії
24 серпня 1920 року

Наказ ч. 10/а.

24 серпня 1920 року.

§ 1.

22-го липня б/р я оглядав армійський резерв частин 4-ї Київської Дивізії, котрі представилися в такому складі:

4-го Кінного куріня — Одна сотня (вартова) — 45 шабель.

Зовнішній вид гарний. Одяг, хоть і різноманітний, але ж добрий. Озброєні карабінами кінних зразків і шаблями. Коні в задовольняючих тілах. Ковка добра.

30-го пішого куріня — Одна сотня (вартова) в 24 рядів.

Вигляд гарний. Одяг задовольняючий. Кілька чоловік без чобіт.

2-га батарея 10-го Київського гарматного куріня — чота двох 3-х дюймов польових, зразка 1902 року, гармат.

Матеріальна частина в порядку. Коні добрі.

Дивізійний Шпиталь 3-ої Залізної Дивізії. В шпиталі мається до 50-ти хорих і ранених козаків. Видно належний догляд з боку медичного персоналу. Незважаючи на тяжкі умови сучасного менту, обладнання шпиталю задовольняюче. Кидається в очі присутність в шпиталі осіб, які не мають до нього службового відношення.

§ 2.

Для закінчення організації 4-ої Київської Дивізії наказую Штабу Армії:

а) Встановити і щомісячно відпускати певну кількість грошей, однакову для всіх дивізій і бригад для організації в них відділів К.-Р., а також координувати працю цих відділів.

б) Організувати в дивізіях і бригадах вільнонаємні транспорти.

в) Звернути увагу на негайне розповсюдження розпоряджень по дивізіях, які одержуються від Ставки моєї (була затримка в опублікуванні листа мого до Начальника Польської Держави і в розсилці відозви нашої Головної Команди до галичан).

г) Вжити заходів до збільшення піших і кінних частин 4-ї Київської Дивізії.

д) Заосмотрити телеграфним, а головне телефоничним майном і 100-єю списками 4-у Київську Дивізію.

е) На муштрові і тактичні навчання зі старшинами в дивізіях і бригадах звернути особливу увагу.

Підписали: Головний Отаман Війська У.Н.Р. ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналами згідно: Начальник Наказного Відділу, Сотник НОСАЧЕНКО.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. — 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 22—22 зв.

Наказ Головної Команди армії УНР про подяку полковнику Мельнику за ретельне виконання службових обов'язків
25 серпня 1920 року

Наказ ч. 011.

25 серпня 1920 року

Згідно з Постановою Ради Народніх Міністрів від 20-го серпня 1920 р. Ревізура Військових Місій за кордоном за закінченням профінансується з 1-го вересня 1920 року.

Полковнику МЕЛЬНИКУ яко ревізору за ретельне виконання покладених на нього обов'язків висловлюю подяку з занесенням в формуляр.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналом згідно: Начальник Похідної Канцелярії Військового Міністерства, Сотник САДОВСЬКИЙ.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 23 зв.

Резолюція С. Петлюри на доповідній начальника Генерального Штабу УНР щодо підготовки старшин

26 серпня 1920 року

З основними висновками доклада згоден:

Практично:

а) Подбати про командировку до закордонних Академій Генштабу найбільш здатних старшин, в якій справі треба увійти в переговори з належними урядами, найбільш одповідною вважав би Французьку Академію Генштабу.

Увага: не виключає можливості командировки окремих старшин до Вищих Військових Шкіл інших держав, як от до Румунії і Польщі.

б) Приготовити програми, виробити кошториси і зробити все необхідне для відкриття скорочених курсів Генерального Штабу нашими власними силами, яких, я вважаю, є досить у нас. На курси покликати найбільш здатних старшин з Дієвої Армії, переважно тих, хто досі займав штабні посади в бригадах та дивізіях, або визначився бойовими заслугами, а разом з тим має і належний військово-адміністративний стаж та належний освітній ценз, кандидати на курсистів Генштабу повинні бути представлені комдівами з належною оцінкою їх здатності та проходження служби в Дієвій Армії.

Увага: певний % курсистів повинен припасти і на старшин з центральних військових інституцій.

в) Ці курси повинні бути організовані якнайскорше — згідно з думкою начальника Генерального Штабу.

г) Щодо закликання старшин Генштабу із Франції, то з цього приводу знестись з Мін(іністерством) Закорд. Справ для в'яснення можливості такого закликання і фінансової стороним справи.

26/VIII 1920 р. Ставка — Матиєвці Петлюра.

З оригіналом згідно: Генштабу СОТНИК Підпис

Машиннописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 3696. — Оп. 2. — Спр. 425. — С. 42.

Наказ С. Петлюри щодо заведення планового характеру управління Ставкою Головного Отамана

Серпень 1920 року

НАКАЗ

по Військово-Похідній Канцелярії Головного отамана Війська У.Н.Р.

Ч...

" " серпня 1920 року.

§ 1.

Пан Головний Отаман в цілях пляновости праці Його Військового Управління, ухвалив слідуєче її розпреділення:

I. ВІЙСЬКОВО — ПОХІДНА КАНЦЕЛЯРІЯ:

Військово-Похідна Канцелярія провадить: а) все військове листування, що вступає на ім'я Головного Отамана і полковників для доручінь при ньому; б) справу грошового і річевого постачання свого і персоналу при Головному Отамані. Вона оголошує всі накази, за винятком дотичних справ охорони щодо внутрішнього розпорядку Військового Управління Головного Отамана. В справах компетенції Канцелярії її Начальник підлягає виключно Головному Отаману.

II. НАЧАЛЬНИК ОХОРОНИ ГОЛОВНОГО ОТАМАНА:

Начальник Охорони Головного Отамана обіймає: а) справи охорони особи Головного Отамана; б) порядку в районі ставки і підчас переїздів Головного Отамана; в) справи зв'язку і г) харчового задоволення службового персоналу, перебуваючого в ставці. В справах своєї компетенції Начальник Охорони підлягає виключно Головному Отаману.

III. Полковники для доручень:

Полковники для доручень виконують завдання, які покладаються на них Головним Отаманом і провадять листування в цих справах. В обсягу своїх завдань вони безпосередне листуються зо всіма установами і особами. В службовому відношенню вони підлягають Головному Отаману безпосередне.

ПРИМІТКА: Вступаюче на їх ім'я і виходяче від них листування реєструється по відповідних реєстрах Військово-Похідної Канцелярії.

IV. АД'ЮТАНТИ:

Ад'ютанти відають справою прийомів Головного Отамана і передачі його розпоряджень. Вони піклуються також про утворення відповідних умов для праці і життя Головного Отамана. Ад'ютанти підлягають в службовому відношенні Старшому Ад'ютантові, а останній Головному Отаману. Ад'ютанти службового листування не ведуть.

V. Секретарь Головного Отамана.

В своїх функціях він підлягає виключно Головному Отаманові, ніяких розпоряджень він не видає і службово ні з ким не зноситься.

Всі вищезазначені особи в справах загального Військово-адміністративного та господарчого характеру керуються наказами по Військово-Похідній Канцелярії і виконують їх безприкослівно.

§ 2.

Справи оперативні і по постачанню армії Головним Отаманом покладаються на Полковника для доручень при новому Генштабу підполковника Низієнка.

§ 3.

Для користання в справах службових самоходами особам Військового Управління Головного Отамана належить звертатися до Канцелярії Директорії за відповідними ордерами. В книжках шоферів пропонується точно зазначати час користання машиною в кожному окремому випадкові.

§ 4.

Оголошується, що трое верхових коней, належачих Військовому Управлінню Головного Отамана що лічаться в штаті Охорони, можуть бути користані виключно Ад'ютантами Головного Отамана і полковниками для доручень при ньому.

Пара упряжних коней з файтоном, що там же лічаться, призначаються виключно для роз'їздів п. Головного Отамана.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 70. — Арк. 4—4 зв.

Резолюція С. Петлюри на доповідній начальника Генерального Штабу УНР щодо підготовки старшин

26 серпня 1920 року

З основними висновками доклада згоден:

Практично:

а) Подбати про командіровку до закордонних Академій Генштабу найбільш здатних старшин, в якій справі треба увійти в переговори з належними урядами, найбільш одповідною вважав би Французську Академію Генштабу.

Увага: не виключає можливості командіровки окремих старшин до Вищих Військових Шкіл інших держав, як-от до Румунії і Польщі.

б) Приготовити програми, виробити кошториси і зробити все необхідне для відкриття скорочених курсів генерального Штабу нашими власними силами, яких, я вважаю, є досить у нас. На курси покликати найбільш здатних старшин з Дієвої Армії, переважно тих, хто досі займав штабні посади в бригадах та дивізіях або визначився бойовими заслугами, а разом з тим має і належний військово-адміністративний стаж та належний освітній ценз. Кандидати на курсистів Генштабу повинні бути представлені комдивами з належною оцінкою їх здатності та проходження служби в Дієвій Армії.

УВАГА: Певний % курсистів повинен припасти і на старшин з центральних військових інституцій.

в) Ці курси повинні бути організовані якнайскорше — згідно з думкою начальника Генерального Штабу.

г) Щодо закликання старшин генштабу із Франції, то з цього приводу знестись з Мін. закорд. Справ для в'яснення можливості такого закликання і фінансової сторони справи.

З оригіналом згідно:

Генштабу сотник (підпис нерозбірливий).

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 3172. — Оп. 1. — Спр. 63. — Арк. 14.

Наказ Головної Команди військ УНР про затвердження штатів Генерального Штабу і різних установ Дієвої Армії

28 серпня 1920 року

Копія.

НАКАЗ
ГОЛОВНОЇ КОМАНДИ ВІЙСЬКА
УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ
Ч. 012.

28 серпня 1920 року

З затвердженням штатів Штаба й різних установ Дієвої Армії, а саме:

Управ[ління] Начальника Технічних військ, Начальника Артилерії, Начальника Санітарної Управи і т. ин. з'ясовується необхідність розмежувати сфери діяльності цих Управ від сфери діяльності одноіменних Управ Військового Міністерства, а тому наказую надалі всю організаційну працю переводити у відповідних Управах Дієвої Армії, а за Управами Постачання і Військового Міністерства залишити лише функції постачання, але в широкій тямі цього слова, себто постачання персоналом, кіньми, грішми, речами, харчами і т. ин.

Зверхне загальне керування по питанням різних галузей

служби до реорганізації залишається на обов'язку відповідних інспекторів, а саме: інспекторів піхоти, кінноти, технічних військ і санітарного.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналом згідно: Начальник Похідної Канцелярії Військового Міністерства, Сотник САДОВСЬКИЙ.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 24.

Наказ Головної команди військ УНР про звільнення з посади військового агента при Надзвичайній Дипломатичній місії УНР у Празі полковника А. Мельника
29 серпня 1920 року

НАКАЗ
ВІЙСЬКУ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ
Ч. 7.

29 серпня 1920 року

§ 1.

Військового агента при надзвичайній Дипломатичній Місії У.Н.Р. в Празі Полковника МЕЛЬНИКА Андрія, згідно його прохання, звільнити з цієї посади з 18 вересня — 6. р. з призначенням в розпорядження Начальника Головного Управління Генерального штабу з цього числа.

§ 2.

Обов'язки військового агента при надзвичайній Дипломатичній Місії У.Н.Р. в Празі замість Полковника МЕЛЬНИКА Андрія, до призначення нового тимчасово викону-

вати з 18 вересня Підполковнику РОЖАНКОВСЬКОМУ Федіру.

ГОЛОВНИЙ ОТАМАН ВІЙСЬКА У.Н.Р.

ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра,

Генштабу Генерал-Поручник

ГАЛКИН.

Машинописний оригінал.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 68. — Арк. 25.

Наказ Головної Команди військ УНР про створення Першого Запорізького залізничного куреня

29 серпня 1920 року

Копія.

НАКАЗ
ГОЛОВНОЇ КОМАНДИ ВІЙСЬКА
УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ
Ч. 013.

29 серпня 1920 року.

Для заховування традицій і історії Запорізьких частин, прибувшій 1-го цього місяця з Ланцуту до Дієвої Армії Залізничній Сотні іменуватись "ОКРЕМОЮ ЗАПОРІЖСЬКОЮ ЗАЛІЗНИЧНОЮ СОТНЕЮ", а після розвернення сотні в курінь — "ПЕРШИМ ЗАПОРІЖСЬКИМ ЗАЛІЗНИЧНИМ КУРІНЕМ".

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналом згідно: Начальник Похідної Канцелярії Військового Міністерства, Сотник САДОВСЬКИЙ.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 25.

Наказ Головної Команди військ УНР про встановлення рангів та старшинства при зарахуванні на дійсну службу

29 серпня 1920 року

Наказ ч. 014.

29 серпня 1920 року

При заліченні на дійсну Українську військову службу і встановлення рангів та старшинства в них наказую керуватись:

1) Наказом Головної Команди Війська У.Н.Р. від 25 березня 1920 року і наказом по Військовій Офіції ч.ч. 221 і 330.

2) Для старшин української національності, які служили в чужих арміях, ворожих У.Н.Р., а потім перейшли чи будуть переходити в Армію У.Н.Р., числити старшинство в основній ранзі, за винятком часу перебування на службі у ворожих арміях.

3) Для старшин неукраїнської національності, служивших у ворожих У.Н.Р. арміях, числити старшинство в основній ранзі з дня вступу на службу до Армії У.Н.Р.

4) За основну рангу рахувати ранги, оголошені в наказах:

а) російської служби до 7 листопада 1917 р.

б) австрійської служби до 17 листопада 1918 р. і

в) української служби — Армії Української Держави і Війську У.Н.Р.

5) З підвищеннями 1 ранги, зробленими різними начальниками тих чи інших груп або отрядів, хочби з посилкою на персональний мій наказ, не рахуватись, окрім тих випадків, коли будуть представлені документальні докази, підтверджуючі як дійсність мого наказу, так і дійсність його підвищення і коли до того ж саме підвищення не йде всупереч із законними умовами і правилами підвищення в старшинські ранги.

6) З підвищенням в першу і наступні ранги, зробленими Генеральним Військовим Секретаріатом в 1917 р. за бійки під Гребінкою та інші, рахуватись тільки в тих разі, коли є

дійсно відповідний наказ Генерального Секретаріату, або коли старшина представить офіційну посвідку (одного чи двох начальників, бравших участь в тих боях і перебуваючих зараз в рядах війська У.Н.Р.) про те, що він дійсно був підвищений в ранг наказом Генерального Секретаріату.

7) Юнаків, які скінчили 5 листопада 1919 р. Спільну Юнацьку школу, але не затверджені в першій ранзі наказами війська У.Н.Р., рахувати хорунжими з дня випуску зі школи, себто з 5 листопада 1919 року.

8) З підвищеннями в ранги, зробленим Державним Секретаріатом Військових Справ Західної Области У.Н.Р., або Диктатором Західної Области У.Н.Р. до 5 листопада 1919 р., рахуватись лише в разі представлення старшиною документальних доказів такого підвищення.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналом згідно: Начальник Похідної Канцелярії Військового Міністерства, Сотник САДОВСЬКИЙ.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 25.

Наказ Головної Команди військ УНР про переформування військового запасного шпиталю

30 серпня 1920 року

Наказ 015.

30 серпня 1920 року

Наказую Санітарній Управі негайно приєднати до 25-го військового Запасового Шпиталю бувший Шпиталь 2-го відділу Тернопільського Евакуаційного пункту з переформуванням його у Військовий Запасовий Шпиталь на 600 ліжок згідно штатам, оголошеним в наказі Військам Дієвої Армії 1919 р. Ч. 206,

та задоволенням по всім видам згідно існуючим законам, надавши назву: "Військовий Запасовий Шпиталь Ч. 1".

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналом згідно: Начальник Похідної Канцелярії Військового Міністерства, Сотник САДОВСЬКИЙ.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 25 зв.

Наказ Головної Команди військ УНР за результатами відвідування частин Дієвої Армії

30 серпня 1920 року

Наказ ч. 016.

30 серпня 1920 року

27 цього серпня разом з Начальником ГЕНШТАБУ Генерал-Хорунжим СІНКЛЕРОМ одвідав частини Дієвої Армії під час їхнього маршу і подій у зв'язку з Наказом по Армії ч. 0158/сп. З доповіді Начальника Штабу Дієвої Армії виявилось: брак зв'язку з Групою Генерала ЗАГРОДСЬКОГО, зв'язку з якою Штадарм не мав, виконання бойової задачі, поставленої Командармом Генералу УДОВИЧЕНКО і його Групі провадилось своєчасно і правильно. Обози і шпиталі частин, входячих в склад Групи Генерала УДОВИЧЕНКА, були розташовані від бойових частин на раніше встановленому місці. Настрій в командах обозних, навіть в шпиталях — добрий і радісний в зв'язку з відомостями, що бойові частини, збивши ворога, через Дніпро пішли вперед. Газети і відозви, які з мого авто роздавались козакам, розбирались ними нарощуват. Козаки чекають живого слова, і воно до них доходить не у відповідній кількості. В с. Антоновка застав 4-й Київський кінний Курінь, який, одержав-

ши наказ, зібрався вимарширувати. Вирядив його в поход. Козаки неодинаково одягнені і взагалі одягнені не добре, брак спис. Треба задовольнити вимоги 4-го кінного Куреня і збільшити кінний склад Куреня до установленної кількості.

Командуючий Групою Генерал УДОВИЧЕНКО знаходився на артилерійському наблюдательному пункті (вис. 345) разом з Командіром 3-ої Залізної Гарматної Бригади Полковником ЧИЖЕВСЬКИМ. Тут же був Командарм Генерал ОМЕЛЬЯНОВИЧ-ПАВЛЕНКО, який з огляду на важливість завдання, покладеного на дану групу, персонально прибув до Штабу групи, даючи в разі потреби належні поради і вказівки. Трохи годом на наблюдательний пункт прибув також тимчасово Командуючий 4-ю Київською Дивізією Полковник ВОВК. Зв'язок Командуючого групою з 4-ю Київською Дивізією під час операції був налагоджений, накази передавалися своєчасно, так само і виконувалися. Треба відзначити влучну стрілянину батареї 4-ої Київської Дивізії, яка обстрілювала висоту 363. Командіру цієї батареї оголошую подяку.

По докладу Командіра 3-ої Залізної Гарматної Бригади — робота батареї Київської Дивізії була міткою, що Полковник ЧИЖЕВСЬКИЙ встановлював спостереженнями з наблюдательного пункту.

Добре, що вищі Начальники одної Дивізії, в даному разі Командіра 3-ої Залізної Гарматної Бригади Полковник ЧИЖЕВСЬКИЙ уміють цінити бойову працю свого сусіда по зброї і дати йому належну шану.

Далі встановлено, що Командарм не має зв'язку безпосереднього з Кінною Дивізією, бо Комдив Кінної не згодився надіслати кінних ординарців до Командарма. Повторення таких випадків являється недопустимим.

Кінна Дивізія вишикувалась потім перед походом в м. Нижньові. Вигляд Дивізії добрий, ще краще було б, коли одягнуті були б одноманітно, про що треба подбати Командірам

полків. Після огляду Дивізії пройшла церемонійним маршем.

Звернув увагу на роботу Техничного Куреня, який за короткий час встиг сформувати: обслугу станції, стрілочників, кондукторську бригаду, паровозну бригаду і т. ін. і вже цілком обслуговує станцію Нижньов і кілька бронепотягів і потягів. В зв'язку з розверненням Армії бажаю поширити формування технічних частин Армії.

Оглянув також бронепотяг "ЗАПОРІЖЕЦЬ" і команду його, який тільки що повернувся з позиції після вдачного бою. Прийняв доклад від Командіра бронепотягу Сотника ШЕПАРОВИЧА про становище на фронті в районі його маршу, оглянув персональний склад бронепотягу. Вигляд людей гарний, хоч одягнені різноманітно. Настрій радісний в зв'язку з подіями на фронті.

Взагалі організація і проведення операції в цей день в групі Генерала УДОВИЧЕНКА були поставлені надзвичайно гарно. Це з'ясовую присутністю особисто на місці операції Комгрупи, а також присутності тут Командарма, який в разі потреби безпосередньо давав поради і розпорядження на місці.

З огляду на те, що часу до мого від'їзду з групи Генерала УДОВИЧЕНКА Командарм не мав зв'язку з групою Генерала ЗАГРОДСЬКОГО, їхав в район операції останньої групи.

На західному березі Дністра з бойових частин застав останній переправляючийся через річку біля с. Лука — Мазепинський Курінь Волинської Дивізії. З докладу Командіра цього куреня довідався, що вже всі бойові частини ще о 13-й годині переправились через Дністро і зараз вже займають села згідно наказу. Довідався також, що Комдив 2-ої Волинської вже на тому боці Дністра, а місце перебування Генерала ЗАГРОДСЬКОГО Командіру куреня не було відомо. Не маючи змоги персонально побачити Генерала ЗАГРОДСЬКОГО або Комдива 2-ої Волинської, через Командіра Мазепинського куреня на письмі передав обстановку сусідніх груп.

Перед переправкою куреня оглянув його. Вигляд людей

гарний, настрій людей також дуже гарний, видно, що Командир курія відповідає своєму призначенню: за короткий час зумів сформувавши, хоч маленьку по кількості, але велику по силі моральній частину.

Був присутній при переправі курія. Переправа провадилась дуже поволі з огляду на брак лодок і людей для обслуги їх. Преправляли людей всього одною лодкою. Звертаю на це увагу Командарма і наказую негайно приступити до формування Понтонної сотні вже по затвердженому мною штату, а маючи на увазі в дальнішому і більш широких потреб в понтонних частинах в зв'язку з розверненням Армії, бажаю поширити формування понтонної сотні до понтонного курія.

Там же оглянув батарею 2-ої Волинської Дивізії, від персонального складу якої виніс добре враження.

Пропустив біля себе також обози Волинської Дивізії, які просувалися за бойовими частинами.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналом згідно: Начальник Похідної Канцелярії Військового Міністерства, Сотник САДОВСЬКИЙ.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 25 зв. — 26.

Наказ Головної Команди військ УНР щодо звільнення окремих категорій галичан з дійсної служби

31 серпня 1920 року

Наказ ч. 017.

31 серпня 1920 року

Приймаючи на увагу сучасні обставини і йдучи назустріч бажанням деяких старшин і урядовців-галичан, наказую:

Звільнити з дійсної служби у військо У.Н.Р. тих старшин і урядовців-галичан, які:

1) покликані з запасу владою Західної Области У.Н.Р. 35-річного віку й вище;

2) бажають скінчити освіту як загально середню, так фахову й вищу;

3) за час перебування в походах з дня переходу Галицької армії на лівий берег р. Збруча перенесли різні хвороби й потребують відпочинку на підставі лікарських свідоцтв;

4) бувші вчителі, мобілізовані владою Західної області У.Н.Р., молодші 35-річного віку, які бажають повернутись до своєї попередньої діяльності;

5) які по різних умовам не знаходять можливим бути зарахованими на дійсну військову службу в армії У.Н.Р.

По всіх пактам цього наказу старшинам і урядовцям-галичанам надається право залишитись на службі у війську У.Н.Р. по власному бажанню, після чого вони зараховуються на дійсну Українську Військову службу на загальних підвалинах.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналом згідно: Начальник Похідної Канцелярії Військового Міністерства, Сотник САДОВСЬКИЙ.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 26 — 26 зв.

Наказ Головної Команди військ УНР про введення додаткових посад старшин для доручень при Головній Управі постачання

31 серпня 1920 року

Наказ ч. 018.

31 серпня 1920 року

На час безпосереднього обслуговування потреб Дієвої Армії

Головною Управою Постачання Військового Міністерства встановити при останній посади двох обер-старшин для доручень, в додаток до штату Головної Управи Постачання, затвердженого 12 серпня 6/р згідно додаваного до цього тимчасового штату. Основну платню зазначеним обер-старшинам провадити як урядовцям особливих доручень VII класу по закону 5-го серпня 6/р з тимчасовим розписом платні в польській валюті.

ДОДАТОК: тимчасовий штат.*

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналом згідно: Начальник Похідної Канцелярії Військового Міністерства, Сотник САДОВСЬКИЙ.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 26 зв.

Наказ Головної Команди військ УНР про порядок функціонування надзвичайних військових судів

5 вересня 1920 року

Наказ

Головної Команди Військ Української Народньої Республіки

Ч. 020.

5-го вересня 1920 року

Законом 4-го серпня 1920 р. про надзвичайні військові суди командірам бригад та вищим від них начальникам надано право засновувати надзвичайні військові суди для негайного розгляду карних справ.

Нагадуючи про це право, наказую командірам бригад і дивізій у випадках заподіяння підлеглими їм військовиками перелічених в цьому законі злочинів, а особливо: грабунків,

* Додаток не друкується. — В. С.

убивств, згвалтування, крадіжу і рострати скарбового майна чи грошей, а також важних порушень дисципліни, негайно призначати згідно з приписами закону 4-го серпня 1920 року надзвичайний суд для розгляду виниклої справи.

Коли, з обставин війни, для встановлення дисципліни необхідно покарати злочин негайно, щоб припинити безладдя чи заколот в частині, та вплинути на підлеглих, то утворення надзвичайного суду є обов'язковим для командіра, і справа мусить бути розглянута та злочинців покарано не пізніше як в три дні з часу заподіяння злочину.

Якщо засуджений до кари на смерть подасть прохання про помилування, то командір, що склав надзвичайний суд, має право залишити подане прохання без руху і розпорядитись про негайне виконання присуду, коли, з обставин злочину і хвилі, визнав це необхідним (25 ст. закону 4-го серпня).

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

Голов. Військовий Прокурор: Підполковник Мошинський.

З оригіналом згідно:

Головний Військовий Прокурор,

Підполковник Мошинський.

З копією згідно: секретар канцелярії (підпис нерозбірливий).

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 33.

Наказ Головної Команди військ УНР призначення виконуючим обов'язки начальника ветеринарної частини Дієвої Армії підполковника Пекарського

6 вересня 1920 року

Наказ ч. 023.

6 вересня 1920 року

Тимчасово виконування обов'язків Начальника Ветеринарної частини Дієвої Армії покладається на Начальника Військо-

во-Ветеринарної Управи Підполковника ПЕКАРСЬКОГО.

Підписали: Головний Отаман Військ У.Н.Р. ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра Генштабу, Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналом згідно: Начальник Похідної Канцелярії Військового Міністерства, Сотник Садовський.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 30.

Наказ Головної Команди військ УНР про порядок від-
рядження за кордон старшин та урядовців

9 вересня 1920 року

Наказ ч. 024.

9 вересня 1920 року.

§ 1.

Старшини і урядовці всіх інституцій і частин Військ У.Н.Р., які мають бути командіровані за кордон, повинні за всіма відповідними для цієї потреби документами і двома фотографічними картками з'явитися до Закордонного Відділу ГУГШ для одержання окремого посвідчення, без котрого Міністерство Закордонних Справ не буде видавати закордонних командіровок.

§ 2.

Пашпорт, виданий Міністерством Закордонних Справ на право їзду на територію України, матиме силу лише після завізування його в Військово-Похідній Канцелярії Ставки. Це торкається також осіб, що з виняткових обставин, мають повертати на Україну.

§ 3.

Порушаючи цей наказ мусять бути притягнуті до судової відповідальности, а в особливих випадках — до віддачі до Надзвичайного Військового Суду включно.

§ 4.

При цьому оголошую форму посвідчення, що буде видаватися Закордонним Відділом ГУГШ особам, ідучим за кордон, для пред'явлення зазначеного Міністерству Закордонних Справ для одержання там закордонної командіровки.

(Форма)

У.Н.Р.

Дозволю

Головне Управління

"__"..... 1920 р.

Генерального Штабу

Військовий Міністр

Закордонний Відділ

(підпис)

"__"..... 1920 р.

Ч. _____ ПОСВІДЧЕННЯ

м. _____

Пред'явникові цього _____

дозволяється одержати закордонну командіровку (пашпорт) від Міністерства Закордонних Справ на термін з _____ по _____ на виїзд до _____, що підписом та прикладом державної печатки свідчиться.

Начальник Головного Управління Генерального Штабу

(підпис)

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналом згідно: Начальник Похідної Канцелярії Військового Міністерства, Сотник САДОВСЬКИЙ.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 30 зв.

Наказ Головної Команди військ УНР про порядок стосунків з польським командуванням

9 вересня 1920 року

Наказ ч. 025.

9 вересня 1920 року

§ 1.

Об'являю при цьому зразок наказу Довудства Округу Генерального у Львові від 13/VIII-1920 р. Ч 1941: "З огляду на постійно впливаючі скарги і рапорти про неприхильне відношення як цивільних, так і військових влад до українців-наддніпрянців і малополян, подається з наказу М.В.С. до вимога і безумовного виконання наступуюче:

Уряд польський, по завзятій і побідній боротьбі з Україною, вважаючи за необхідне надалі утримання миру меж двома братними і сусідючими з собою народами, та приймаючи під увагу важність сполучення і взаємної допомоги обома військами проти спільного ворога — армії большевицької, заключив з Україною договір.

Без мала півроку частини Українського війська героїчно захищають наш східний фронт. Уряд Український та людність, за малими винятками, відносяться до Польської Держави прихильно.

Всякі тренія і непорозуміння, масові репресії і безпідставні ревізії, заарештування, впливають негативно на настрої серед Українського Війська, витворюють труднощі і підкопують вплив та щирий намір Отамана Петлюри і його Уряду. Консеквенції такого поступовання можуть викликати неприємні нам реакції.

Звертається увагу, що всі старшини й козаки, прийняті до Українського Війська, мають бути трактовані, як військової дружньої Держави. Цей характер жовніра Дружньої держави виключає який-небудь відмінний спосіб трактування його, особливо стосовання до його більших обмежень, його свобод, чим цих, котрі має польський жовнір, є неприпустимо. Не можна-бо вимагати від

українського жовніра зв'язку крові виключно на полі боротьби.

Начальники частин повинні бачити на те і научати передовсім підвладних старшин, що обов'язком старшин військ Польських є стежити над цим, щоб наміри Уряду були проведені в життя, що не можна йому, хоч би з малістю неприязненого відношення виступати в стосунку до партій, і сповідань або національності. Настрій народу, настроїв жовнірів як власної, так і сполученої армії залежить в переможній частині від поведження старшин, на котрих очі всіх зараз звернені.

Як в службових, так і в приватних стосунках повинно дивитися не те, щоб трактувати Українців як елемент нам неприязний чи підданий, навідворіт, належить ввійти з ним в можливо приязні та прихильні стосунки, аби витворити рівно ж прихильний настрій їх до польського народу.

Особливо наказується, в мисль наказу М.В.С. місцевим Командуванням нав'язати стислий контакт з зв'язковими старшинами при Українських Командуваннях і, з метою лагодження треній, порозумлятися з Польською Військовою Експозитурою при Уряді У.Н.Р. в Ланцуті (зараз у Львові).

Ці самі вказівки відносяться рівно ж до стосунків з цивільним українським населенням в Малопольщі.

Забороняється яких-небудь ексцесій і репресій, як, наприклад, інтернування осіб без конкретних і важних фактів, без ствердження цих фактів через свідків. Або проведення неумотивованих ревізій чи арештувань.

При арештуванні на політичній підкладці належить предостережувати, що арештовані можуть бути виключно одиниці, котрі своєю діяльністю належать з'ясованню, можуть принести шкоду Державі польській, рівно ж і Українській. В намірах Польського Уряду лежить утворити згідне суспільне життя обох народів і через те належить уникати всяких моментів, котрі цю згоду утрудняють.

Як до військових, так і до цивільного населення України

не належить стосувати безварунково гостріших правил як ті, котрі відносяться до населення Польського.

Кару на старшин та козаків належить переводити з метою уникнення евентуальних закидів з боку українських влад, по можливості в порозумінню з тими владами, себто:

1) Зв'язковими старшинами при збірній станиці в Ланцуті, при Командуванні 6-ої Армії.

2) Командування Укр. Військ на терені Східньої Малопольщі через ті війська займаємим.

О конкретних фактах злочинів, дісциплінарних проступків та нелояльного поведження козаків поза операційним тереном і поза збірною станицею, також цивільних осіб, належить рапортувати Вищій Владі, котра в кожному подібному випадку зарядить слідство і покарає винних. Не робити нічого на власну руку і через невідповідні розпорядження не заробляти намірів Польського Уряду. Пункт цей подано до відомости Голові Намісництва та М.С.О., О.Л.О. і Ц.Е.В.У.

§ 2.

З наказом Д.О.Г. ч. 1941 ознайомити всіх старшин, козаків і урядовців. Майте на увазі, що тільки обопільним виконанням цього наказу по мислі його можливо досягнути суспільного життя обох народів.

Команд(уючому) Армією У.Н.Р. вжити всіх заходів, аби не повторювалися деякі випадки з боку козаків відносно мирного населення, що особливо впливає негативно на всю Українську Армію.

Начальникам частин наказати, що вони зобов'язані научити підвладних старшин стежити за тим, "щоб наміри Уряду були проведені в життя". Кожний старшина мусить пам'ятати, що поведження його в переможній частині має вплив на поведження козаків, і тому найбільша відповідальність, як моральна, так і службова, лягає на старшин за всіма наслідками тої відповідальности.

Отже, щоб не було надалі випадків, допомагаючих воро-

гам Української Армії шкодити в відношеннях з допомагаючою нам дружньою Польською Армією і не загубляти намірів Польського й Українського урядів наказую:

Всім — від вищих начальників до козаків і урядовців включно задумливо віднестися до всього вищезазначеного в моєму наказі і зі щирим серцем тримати повагу і честь Армії Української Народньої Республіки і її Уряду.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналом згідно: Начальник Похідної Канцелярії Військового Міністерства, Сотник САДОВСЬКИЙ.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 30 зв. — 31 зв.

Наказ Головної Команди військ УНР про відзначення бойової діяльності Шостої стрілецької дивізії

10 вересня 1920 року

Наказ ч. 027.

10 вересня 1920 року

Після довгої, викликаной обставинами, відокремленности від Українського фронту і тримісячного перебування в складі фронту Польського славетня 6-та Стрілецька Дивізія в даний момент, напередодні загального наступу на рідний терен, знову приєднується в повнім складі до нашої Армії, до нашого фронту.

За час спільної з Польськими Військами боротьби за долю Української Народньої Республіки Дивізія яскраво виявила як в часи наступу, так різно і в часи тяжкого відвороту від Києва докази цілком регулярної, високодисциплінованої частини, а також високої боєздатности, мужности і хоробрости. Бойова її діяльність за увесь час перебування в складі Польського фронту високо

піднесла її добре ім'я і славу, заслуживши по правді безсторонню й належну оцінку з боку Вищого Польського Командування.

З почуттям повного задоволення слідкував я весь час за героїськими вчинками Дівізії та її частин в ряді безперестанних боїв в складі Польського фронту на Київщині, Волинщині та Холмщині й з великою приємністю чув як з боку Польського Командування, так і з боку широких кіл польського й українського суспільства про непохитну твердість та мужність частин Дівізії у всіх тяжких боях, які випадали на її долю.

Вітаючи нині Дівізію з поверненням безпосередньо в ряди нашої Армії, лічу своїм приємним обов'язком висловити щире подяку славетній Дівізії як в особі її лицаря-Командіра Полковника БЕЗРУЧКА, так і всіх Командирів частин, старшин та козаків, і певний в тому, що Дівізія й надалі з тим же надзвичайним завзяттям і запалом буде битися в рядах Українського фронту з ворогом-грабіжником за добробут рідного краю, за волю й незалежність своєї Батьківщини.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналом згідно: Начальник Похідної Канцелярії Військового Міністерства, Сотник САДОВСЬКИЙ.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 32—32 зв.

Наказ Головної Команди військ УНР про створення об'єднаної комісії в справах підвищення в ранги

10 вересня 1920 року

Наказ ч. 028.

10 вересня 1920 року

В доповнення й зміну наказів Гол. Упр. Військ УНР ч. 202

від 18 серпня і ч. 207 від 23 серпня 6/р наказую для користі й прискорення справ Комісії по реєстрації старшин і урядовців Війська УНР і при Військовому Міністерстві по справам підвищення в ранги об'єднати в одну Комісію при моїй Ставці.

Об'єднаній Комісії надалі провадити як реєстраційну роботу так і справу підвищення в ранги з розглядом нагородних представлень.

Головою комісії призначаю Генерального Штабу генерал-Хорунжого КОВАЛЬ-МЕДЗВЕЦЬКОГО, членами: Генерального Штабу Полковника ПЕТРІВА, Полковника ЯНЧЕВСЬКОГО, Полковника ПИЛЬКЕВИЧА, представника Дієвої Армії Полковника НИКОНІВА і одного старшину по призначенню Командуючого Дієвою Армією.

Членам Комісії: Генерал-Хорунжому МАСЛЯНОМУ, сотникам ЄВТИМОВИЧУ, ГУДИМІ і ЧЕРНЕНКО повернутися до виконання своїх службових обов'язків.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналом згідно: Начальник Похідної Канцелярії Військового Міністерства, Сотник САДОВСЬКИЙ.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 32 зв.

Наказ Головної Команди військ УНР про впорядкування використання коней у тилкових установах

10 вересня 1920 року

Наказ ч. 029.

10 вересня 1920 року

Помічено мною, що в сучасний мент в тилкових установах Дієвої Армії багато старшин, а також і цивільних осіб, перебуваючих в Армії на підставі тих чи інших узаконених розпоряд-

жень Вищої цивільної влади мають для роз'їздів власних коней.

З огляду на те, що зараз коні дуже потрібні для поповнення кінних гарматних частин Армії, реквізіція ж чи купівля їх зустрічає на своєму шляху різні перешкоди, рахую, таких приватних коней в Армії не повинно бути, а тому наказую всіх приватних коней передати в розпорядження Армії з виплатою за них вартости по розцінці, встановленій Комісією по призначенню Командуючого Армією. Від передачі приватних коней на користь Армії звільняються тільки: 1) коні тих старшин, яким згідно умовам служби приписано бути при виконанні служби верхом і 2) коні тих відповідальних осіб, наприклад, Комісарів чи представників різних цивільних Міністерств, для яких коні для роз'їздів передбачені по штатам, а самі коні придбані на скарбовий рахунок.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра,

Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналом згідно: Начальник Похідної Канцелярії Військового Міністерства, Сотник САДОВСЬКИЙ.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 32.

Наказ Головної Команди військ УНР про підготовку проектів на кращий тип кулеметної нетачанки

12 вересня 1920 року

Наказ

Головної Команди Військ Української Народньої Республіки.

Ч. 030.

12 вересня 1920 року.

Для вироблення найкращого типу кулеметної нетачанки наказую як в Дієвій Армії, так і у Військовому Міністерстві та центральних установах перевести конкурс на таких умовах:

1) кулеметна нетачанка повинна бути технічно рухливою, допускати швидке навантаження й розвантаження кулемета,

допускати стрільбу з кулемета з нетачанки, давати можливість перевозу обслуговуючих кулеметчиків, а також найбільшого запасу набоїв, бути простою, легкою й дешевою.

2) Термін представлення пропозицій з докладним описом, рисунками чи малюнками — 1-го жовтня б/р.

3) Перша премія за найліпший зразок П'ЯТДЕСЯТ ТИСЯЧ і друга — ДВАДЦЯТЬ П'ЯТЬ ТИСЯЧ карбованців.

4) Для розгляду проектів і присуду премій розпорядженням Командуючого Армією на 1-е жовтня б/р при Штабі Дієвої Армії зібрати Комісію з представників по одному від кожної Дивізії. Голова Комісії буде призначений мною.

5) Умови, зазначені в §§ 1, 2 і 3, довести до найширшого відома частин Дієвої Армії, особливо кулеметних.

6) Преміровані проекти представити мені для затвердження й видачі премій.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналом згідно: Начальник Похідної Канцелярії Військового Міністерства, Сотник САДОВСЬКИЙ.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 43.

Наказ Головної Команди військ УНР про запровадження відповідних українських рангів для урядовців і козаків

13 вересня 1920 року

НАКАЗ

Головної Команди Війська Української Народньої Республіки

Ч. 031.

13 вересня 1920 року

§ 1.

В зміну і пояснення всіх попередніх наказів про ранги військових урядовців Армії У.Н.Р. і в додаток до Нак. Гол. Ком. Військ

У.Н.Р. ч. 8 встановлюю надалі нижчезазначену порівнюючу табель рангів, згідно з якою наказую переіменувати у відповідні українські ранги всіх військових урядовців і козаків в урядові ранги.

§ 2.

Порівнююча табель рангів Військових Урядовців зі старшинськими

№ п/п	Українські ранги для військових урядовців	Українські ранги для старшин	Яким російським рангам для урядовців відповідають
I. Генеральні урядовці			
1.	Генеральний Радник	Генерал-Полковник	Дѣйствительный тайный совѣтникъ
2.	Генеральний Лавник	Генерал-Поручник	Тайный совѣтникъ
3.	Генеральний Ранговий	Генерал-Хорунжий	Дѣйствительный статскій совѣтникъ
II. Старші урядовці			
4.	Радник	Булавна старшина Полковник	Статскій совѣтникъ і Коллежскій совѣтникъ, имѣющій более 5 лѣтъ старшинства
5.	Дорадчий	Підполковник	Коллежскій совѣтникъ, що не має 5 років старшинства. Надворный совѣтникъ, що має 4 роки старшинства.
III. Урядовці			
6.	Адміністратор	Молодш. старш. Сотник	Надворный совѣтникъ, що не має 4 роки старшинства, в ранзі Коллежского посесора, і Титулярный совѣтникъ, що має більше 2 років старшинства.
7.	Лавник	Поручник	Титулярный совѣтникъ, що не має більше 2 років старшинства, і Коллежскій секретарь.
8.	Ранговий	Хорунжий	Губернскій секретарь і Коллежскій регістраторь.
IV. Кандидати на урядову рангу			
9.	Підранговий	Підхорунжий	Кандидат на класную должность, Обер-фейерверкеръ і Чиновникъ, що не має класової ранги.

ПРИМІТКА: При переіменуванні у відповідні Українські ранги зазначається старшинство:

а) Радникам те, яке вона мала з дня вслуги 5-ти років у ранзі "Коллежского Совѣтника".

б) Дорадчим те, яке вони мали з дня вслуги 4-х років у ранзі "Надворного Совѣтника".

в) Адміністраторам те, яке вони мали з дня вслуги 2-х років у ранзі "Титулярного Совѣтника".

г) Лавникам те, яке вони мали в ранзі "Коллежского Секретаря".

д) Ранговим те, яке вони мали в ранзі "Коллежского Регистратора".

§ 3.

Всі переіменування провадяться владою Командирів Дівізій і користуючихся їх правами за їх відповідальністю і оголошуються в їх наказах.

Після переіменування накази про це з усіма доказуючими документами повинні надсилатись у Військове Міністерство (по Головній Мобілізаційно-Персональній Управі) на затвердження їх мною наказами по війську.

§ 4.

Положення про підвищення в урядові ранги буде видано окремо.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналом згідно: Начальник Похідної Канцелярії Військового Міністерства, Сотник САДОВСЬКИЙ.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 44—44 зв.

Наказ Головної Команди військ УНР про проведення розслідування щодо постачання для Дієвої Армії неякісного взуття
15 вересня 1920 року

НАКАЗ

Головної Команди Війська Української Народної Республіки.

Ч. 032.

15 вересня 1920 року

Для забезпечення Дієвої Армії чобітьми та черевиками, на

підставі умов, які були заключені Інтендантською Управою 31 липня 6/р з поставщиком МАДЗЯРОЮ, було поставлено 19 серпня в розпорядження Головного Інтенданту СОЛОВЬЄВА 4142 пари чобіт і 5970 пар черевиків.

Для прийому від поставщика вищезазначеного взуття була призначена Головним Інтендантом Комісія в складі Голови — Сотника СТЕФАНОВИЧА (інтендантського інженера) і членів: Булавного Дорадчого БРАТКОВСЬКОГО і Урядовця СИРОТЕНКА, яка Комісія постановила прийняти всю без винятку партію взуття, не зважаючи на протести проти прийому деякої частини представленого взуття представника Державного Контролю Помішника Контрольора ЗОЦА.

По надсилці прийнятих Комісією чобіт і черевиків до Дієвої Армії з'ясувалось, що більша кількість чобіт дуже вузька в підйомі і холяві, шкура в більшості — тонка юхта і недоброго виробу, як гнила або перепалена, в більшості чоботи мають на передах, або на холявах дірки, залатані або зашиті та замазані, підклейка в холявах з різної тонкої шкіри самого найгіршого виробу: клійонка, картон та інші нездатні матеріали.

Розріз чобіт показав: тонка сирова та гнила підшва, під нею дуже багато соснових трісок, котрі заложені з боків рантом, стельки з штукованої старої шкіри, задники виключно набиті трісками.

Черевики вузькі в шийці і підйомі, малого розміру, недоброї сирової шкіри, яка рветься в руках. При розрізі черевика виявилось: підшва зі старої стельочної шкіри — зачищеної та завощеної, і при взутті черевики рвуться знизу. Видані чоботи і черевики козакам розлізлись за одну добу.

З акта вищезгаданої прийомочної Комісії при Головній Управі Постачання від 23-го серпня видно, що вона не знайшла в партії доставлених чобіт та черевиків ніяких підстав для браку їх у війську, зважаючи на відповідність пред-

ставленого взуття замовленим зразкам, крім маломірности, яку, на думку Комісії, можливо було б занехаяти з огляду на те, що й маломірне взуття можливо буде використовувати й на потребу шпиталів, в яких для службового персоналу (особливо жіночого) потрібні черевики меншого розміру.

Як видно з контракту, взуття було замовлено Головним Інтендантом СОЛОВЬЄВИМ з тим, що три четверті ($\frac{3}{4}$) грошей з загальної суми будуть заплачені підрядчикові у Варшаві по заладованню товару у вагони і лише одна чверть ($\frac{1}{4}$) — після остаточної прийомки взуття на місці призначення товару, якого контракта було підписано Головним Інтендантом СОЛОВЬЄВИМ.

Визнавши діяльність Головного Інтенданта та членів прийомочної Комісії шкідливою для Армії, незаконною по суті і шкідливою для Державного скарбу, мною наказано перевести розслідування для покарання винуватих. Рішуче і суворо наказую надалі всім постачаючим Армію установам відноситись до своїх обов'язків більш ретельно і з належною обережністю щодо якості поставляємих Армії річей, і щодо інтересів скарбу, під загрозою суворої кари, при чому попереджую, що всякі прохання про помилування, з якими до мене звертаються різні установи та окремі особи за різних злодіїв та грабіжників Державного скарбу, коли цих злодіїв спіймають на живому вчинкові, — залишатись будуть без усякого наслідку.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналом згідно: Начальник Похідної Канцелярії Військового Міністерства, Сотник САДОВСЬКИЙ.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 45.

Наказ Головної Команди військ УНР про впорядкування військової уніформи

15 вересня 1920 року

Наказ ч. 033.

15 вересня 1920 року

До відповідних установ Військового Міністерства за останній час поступає багато різних заяв і рапортів, в яких старшини і взагалі військовослужачі указують на військових осіб, які носять при уніформі відзнаки, цілком не відповідаючі їх дійсній старшинській чи урядовій ранзі. По справці в кожному такому випадкові виявляється, що таких призвищ немає зовсім в реєстрах старшин і урядовців, рахуючихся на дійсній службі у війську У.Н.Р. В більшості такі випадки ношення невідповідаючих дійсній ранзі відзнак трапляються в глибокому запіллі.

Цілком зрозумілі бажання порядку, дисципліни й військової пошани наших лицарів-військових, які зуміли в тяжких обставинах безупинної війни поставити підлеглі їм частини на висоту регулярного існування республіканської Армії і які в своїх рідних українських відзнаках завше з честю і радістю зустрічали в боях смерть за свою велику Батьківщину.

В сучасний мент майже весь персональний склад старшин і урядовців, зареєстрований в своїх рангах і зарахований на дійсну українську військову службу. Накази Війську зі списками зарахованих широко оголошуються. Служба старшин і урядовців дійсної Української Військової Служби введена в законні межі, вона захищена від свавільства, з одного боку, й з другого оцінюється кожний крок військовослужачого по справедливості і користі для Республіки. В найближчі дні буде проведено в життя положення про підвищення в рангах і нагороди орденами.

З огляду на вищезазначене, аби охоронити наше чисте військовоє суспільство й ряди героїчної Армії від різних нарікань, небажаних елементів, самозванців у військовій уніформі та иньше,

аби остаточно уникнути деяких окремих хиб в справах переіменування в Українські ранги серед самого військового суспільства, а також не затримувати справи надання рангів та нагород, наказую:

1) Командірам і Начальникам всіх ступенів частин і установ військової Офіції остаточно перевірити, хто зі старшин і урядовців досі не подав своєї реєстраційної картки до перевірочних Комісій і на яких підставах. Вжити всіх рішучих заходів, аби такі картки були складені, підписані й надіслані без всякої перевірки по команді з Дівізій, Штабів, Головних Управ та окремих Установ на висновок в Нагородно-Регістраційну Комісію при моїй Ставці, після чого такі старшини й урядовці будуть негайно зараховані на дійсну Українську Військову службу у відповідних рангах Наказом Війську.

2) Аби не затримувати у вищезазначеній Комісії праці по справам підвищення в ранги, останні реєстраційні картки на старшин і урядовців надсилати з таким розрахунком часу, щоб уся реєстрація Армії була закінчена не пізніше 1-го жовтня б/р.

3) Ніяких обставин, окрім закордонних командіровок, не приймати на увагу при затримці карток пізніше цього строку.

4) Командірам і Начальникам, зазначеним в п. 1-му цього наказу, гостро стежити, аби їх підлеглі рахували себе в дійсних своїх рангах, оголошених в Наказі війську, а Начальникам Залог притягати до суворої відповідальності військовослужачих, які носять відзнаки не своєї ранги, а також різних самозванців у військовій уніформі.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналом згідно: Начальник Похідної Канцелярії Військового Міністерства, Сотник САДОВСЬКИЙ.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 45 зв.

Наказ Головної Команди військ УНР про правила постачання санітарних установ

18 вересня 1920 року

НАКАЗ

Головної Команди Війська Української Народної Республіки
Ч. 034.

18 вересня 1920 року

З метою кінцевого налагодження постачання санітарно-фармацевтичним майном санітарних установ та найдоцільнішого його розподілення поміж санустановами, наказую всім санітарним частинам установам триматися слідуючого порядку при вимаганню цього майна від військових польових аптек, санітарних баз фармацевтично-санітарного майна й аптечних магазинів Військової Санітарної Управи:

1) Вимагаюча частина чи установа складає вимогу в трьох примірниках на потрібне майно з зазначенням кількості його та поміткою майна, яке залишилось в частині до дня складання вимоги.

ПРИМІТКА: У вимозі обов'язково зазначається кількість людей частини, яка складає вимогу.

2) Вимога завіряється підписом та печаткою частини і надсилається разом з прийомщиком до Начальника Санітарної Частини Дієвої Армії (коли частина підлягає йому в санітарному відношенню).

3) Начальник Санітарної Частини Дієвої Армії переглядає та перевіряє вимогу, робить належні зміни й свідчить потребу майна, яке вимагається, своїм підписом та Державною печаткою. Посвідчена Начальником Санітарної Частини Дієвої Армії вимога направляється разом з прийомщиком до фармацевтичного відділу Військової Санітарної Управи, який її задовольняє.

ПРИМІТКА: Частина, не підлягаюча в санітарному від-

ношенню Начальникові Санітарної Частини Дієвої Армії, надсилає свої вимоги разом з прийомщиком при рапорті безпосередньо до фармацевтичного Відділу Військової Санітарної Управи.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналом згідно: Начальник Похідної Канцелярії Військового Міністерства, Сотник САДОВСЬКИЙ.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 47—47 зв.

Наказ Головної Команди військ УНР про підпорядкування Першого куреня польової жандармерії
18 вересня 1920 року

Наказ ч. 035.

18 вересня 1920 року

Першому Куріню Польової Жандармерії підлягати Учебному куріню Польової Жандармерії у всіх відношеннях, за винятком господарчого і оперативного, в яких залишитись в підлеглости Штабу Дієвої Армії.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналом згідно: Начальник Похідної Канцелярії Військового Міністерства, Сотник САДОВСЬКИЙ.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 47 зв.

Наказ Головної Команди військ УНР про штати окремих підрозділів
18 вересня 1920 року

НАКАЗ

Головної Команди Війська Української Народньої Республіки
Ч. 040.

18 вересня 1920 року

Оголошуючи при цьому штати 1) автоколони при стрілецькій дивізії, 2) військової санітарної самохідної кольони і 3) 2-батарейного автопанцерного дивізіону, затверджених мною на підставі арт. 28 полож. про польове керування військ у військовий час, наказую при майбутньому формуванні цих закладів керуватись доданими штатами.

Додаток: штати, табелі майна й зброї.*

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналом згідно: Начальник Похідної Канцелярії Військового Міністерства, Сотник САДОВСЬКИЙ.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 56.

Наказ Головної Команди військ УНР у зв'язку з наступом
20 вересня 1920 року

НАКАЗ

Головної Команди Війська Української Народньої Республіки
Ч. 036.

20 вересня 1920 року

ВОЯКИ.

Ви розбили ворога, він втікає перед Вами й надходить день, коли Батьківщина буде зовсім звільненою.

* Додаток не друкується. — В. С.

Більше трьох років б'єтесь Ви, виконуючи святе діло увільнення рідного краю й народу від ворога лютого та підступного.

Багато нещастя приніс ворог Україні, руйнуючи міста, села та фабрики; розстрілюючи й знущаючись, хтів він загасити Вашу любов до України; провокацією, куплею зрадників хтів досягнути Вашого роз'єднання, але Ваша любов до Батьківщини та віра в святе й праве діло будівництва України перемогла всякі зусилля ворога.

Ви були й залишилися свідомо твердими в досягненні мети: Самостійної Української Народньої Республіки, де кожний одержить волю, порядок і землю, які належаться трудовому люду.

В цих досягненнях Ви зробилися міцними через те, що від генерала до козака весь час були і є одним тілом однією думкою; тому що самі хоробрі, Ви маєте своїх гарних і хоробрих старшин та добрих командирів, які дбають про Вас і йдуть в бій разом з Вами плечем до плеча.

Згода та братня любов, яка панує до сього дня між Вами й старшинами, зробила Вас міцними й побідниками.

Надалі вона зробить Вас непереможними.

Я хочу й вимагаю від Вас, щоб, повертаючись до рідної землі, Ви з тих Братів Ваших, які чекають Вашого приходу, аби вступити після мобілізації до Армії, зробили похожих на себе, міцних духом козаків, та навчили боронити волю і добробут Батьківщини так, як боронили і бороните їх Ви.

Про Ваші побідні успіхи знають по той бік фронту, — там чекають Вас.

Ідіть. Увільняйте рідну Батьківщину від ворога.

Бийте ворога без пощади, бо він не жалів ні Вас, ні Ваших рідних, близьких, ні Ваших хат.

Йдучи додому, додержуйте порядку, не робіть грабунків та насильств.

Несіть з собою для Ваших втомлених та знесилених ворожими знуцаннями братів — лад і спокій.

Нехай Ваш прихід, принесе їм усмішку любови й пошани до Вас.

Так з Богом наперед.

І з вірою в святе діло визволення рідної землі.

Ідїть — побіда чекає Вас.

Наказ цей оголосити в дивізіях, бригадах, курінях, сотнях, батареях, командах.

Підписали: ГОЛОВНИЙ ОТАМАН ПЕТЛЮРА.

ЗА ВІЙСЬКОВОГО МІНІСТРА, ГЕНШТАБУ ГЕНЕРАЛ-ХОРУНЖИЙ КОВАЛЬ-МЕДЗВЕЦЬКИЙ.

З оригіналом згідно: Начальник Похідної Канцелярії Військового Міністерства, Сотник САДОВСЬКИЙ.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 66—66 зв.

Наказ Головної Команди військ УНР про запровадження інституту прифронтових комісарів на звільнених територіях України

20 вересня 1920 року

Наказ ч. 037.

Законом 25 червня 1920 року утворено інститут прифронтових комісарів для встановлення й поновлення влади У.Н.Р. в місцевостях України, які звільняються від ворога.

Складеною в порядкуві цього закону загальною інструкцією до певної міри окреслено компетенцію й організацію згаданого комісаріату.

Нині, коли Армія У.Н.Р. безупинно яко переможець, посувається наперед, коли нею досягнені Українські кордони й певна частина Державної території, справа поновлення нашої влади на досягнутих теренах набирає особливої ваги й рішуче вимагає найактуальнішого переведення її в життя.

Діло це є справою знаходячогося при війську цивільного прифронтового комісаріату, справою, покладеною на нього законом.

Отже, цим першим представникам незалежної Української влади на рідній землі, подаю для неодмінного керування в прифронтовій смузі низченаведене.

По розуму зазначених вище закона й інструкції ні в завдання війська, ні в завдання прифронтового комісаріату не входять цілковите поновлення влади в прифронтовій смузі.

Не їх завдання зараз, до досягнення остаточної мети — звільнення цілої Батьківщини від ворога, — осідати в перших же хатах і стало урядувати й порядкувати.

Це мусить і може бути зроблено в запілля армії лише відповідною сталою владою Республіки, яка саме для цього пристосована.

Завдання ж "похідної" цивільної влади, що знаходиться при війську, відновити згадану сталу владу на місцях, зв'язати її з владою центральною ... (комісари перш) за все оголошують про встановлення влади У.Н.Р., закликають до праці урядових осіб і населення. В порозумінні, по можливості, з місцевим громадянством призначають тимчасово, в разі потреби, повітових комісарів та начальників міліції, інформують населення й армейського комісара, організують волостні та сільські установи або безпосередньо, або через наставленого керовника повіту; фінансують в порядкуві, визначеному армейським комісаром, місцеві інституції й урядових осіб; полагаджують зносини населення та цивільної влади з військом, беруть по вказівках армейського комісара безпосередньо, або через свої органи участь в постачанню й пересуванню війська, притягаючи до цього й місцеві сили, а також в спосіб, визначений через військову владу і по вказівках того ж армейського комісара в переведенню мобілізації, дбають про охорону залишеного ворогом Державного майна; подають кандидатів на різні посади, які мусять бути обсажені потім Центральним Урядом, і встановлюють зв'язок з населенням поза фронтом. З посуванням дивізії наперед, або з закінченням організаційної ро-

боти передають цивільну владу нововстановленим органам сталої цивільної влади Республіки. Від цієї роботи залежить все.

Вимагаю від всіх чинів Армії й прифронтового комісаріату, в повному контакті між собою, прикласти всі свої сили й розуміння, аби населення побачило, що прийшла своя влада, яка встановлює законність, лад і спокій та забезпечує йому довгожданне мирне Державне життя.

Підписали: ГОЛОВНИЙ ОТАМАН ПЕТЛЮРА.

ЗА ВІЙСЬКОВОГО МІНІСТРА, ГЕНШТАБУ ГЕНЕРАЛ-ХОРУНЖИЙ КОВАЛЬ-МЕДЗВЕЦЬКИЙ.

З оригіналом згідно: Начальник Похідної Канцелярії Військового Міністерства, Сотник САДОВСЬКИЙ.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 66 зв.—67.

Наказ Головної Команди військ УНР про формування польової радіостанції 20 вересня 1920 року

Наказ ч. 047.

20-го вересня 1920 року

Наказую Начальникові Охорони зформувати польову радіостанцію згідно зі штатами, оголошеними наказом Головної Управи Війська У.Н.Р. від 22 серпня б. р. Ч. 206, і відкрити її діяльність в місці перебування Ставки.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра, Генштабу Генерал-Хорунжий КОВАЛЬ-МЕДЗВЕЦЬКИЙ.

З оригіналом згідно: Начальник Похідної Канцелярії Військового Міністерства, Сотник САДОВСЬКИЙ.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 65.

Наказ Головної Команди військ УНР про затвердження положення щодо збору і використання зброї, підбраної в районі фронтової смуги 20 вересня 1920 року

Наказ ч. 048.

20-го вересня 1920 року

При цьому оголошую окремих додатком положення про збір, заховання й перевід зброї й бойових приписів, які забираються на полях битви і зостаються від хворих та ранених.

ДОДАТОК: Положення.*

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра, Генштабу Генерал-Хорунжий КОВАЛЬ-МЕДЗВЕЦЬКИЙ.

З оригіналом згідно: Начальник Похідної Канцелярії Військового Міністерства, Сотник САДОВСЬКИЙ.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 65.

Наказ Головної Команди військ УНР про положення щодо цивільного управління 24 вересня 1920 року

Наказ ч. 038.

24 вересня 1920 року

Оголошую для відома й непохитного виконання закон про Цивільне Управління при Головній Команді Військ У.Н.Р. ІМЕНЕМ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНЬОЇ РЕСПУБЛІКИ.

Затверджую 23 вересня 1920 року.

ГОЛОВА ДИРЕКТОРІЇ ПЕТЛЮРА.

Посвідчую: ЗА ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРЯ

П. ЗАЙЦІВ.

УХВАЛЕНИЙ КАБІНЕТОМ НАРОДНИХ МІНІСТРІВ.
ЗАКОН

Про Цивільне Управління при Головній Команді Військ У.Н.Р.

* Додаток не друкується. — В. С.

І. Для переведення планів Уряду У.Н.Р. щодо відновлення всіх галузів державного й громадського життя на терені, зазначеному Головною Командою Військ У.Н.Р. яко район тилу армії, утворити Цивільні Управління при Головній Команді Військ У.Н.Р.

УВАГА: Рада Міністрів по мірі потреби може спеціальною постановою передавати ті чи інші місцевости тилового району в безпосереднє завідування постійних урядових установ.

§ 1.

На чолі Цивільного Управління стоїть Начальник його, який являється заступником Міністра Внутрішніх Справ і користується з прав Товариша Міністра, в справах Цивільного Управління прифронтового району він безпосередньо докладає Головному Отаману Військ У.Н.Р.

УВАГА: Міністр Внутрішніх Справ має право безпосереднього контролю й нагляду за діяльністю Начальника Управління, яко своїм товаришем й дає йому відповідні директиви.

§ 2.

Начальник Управління має Референтів від міністрів Народного Господарства, Фінансів, Земельних Справ (...) з призначення відповідних Міністрів Міністерства Шляхів, а також Почт і Телеграфів, призначають в склад Цивільного Управління своїх представників для зв'язку і інформації.

§ 3.

Цивільне Управління має окрему канцелярію.

§ 4.

Начальнику Управління на терені, зазначеному в п. 1 цього закону, в адміністративному відношенні підлягають Прифронтові Комісари та всі державні (окрім Державного Контролю й Шляхів) й громадські установи та особи, через яких він і здійснює свою владу.

§ 5.

На зазначеному в попередньому параграфі терені Начальник

Управління користується з ділової певности влади щодо відновлення діяльності державних та громадських органів влади.

§ 6.

Начальнику Управління надається право відкривати діяльність всіх органів влади на місцях, відновляти в той чи інший спосіб функції місцевих самоврядувань, видавати відповідні розпорядження у всіх галузях державного життя, робити зміни в персональному складі всіх офіцій до V кляси урядів шляхом звільнення, іменування та переміщення з одного уряду на інший.

УВАГА: Призначення на посади V і VI ранги підлягають затвердженню відповідними Міністрами по переході району на звичайний стан.

§ 7.

Начальникові Управління надається право в разі конечної потреби видавати обов'язкові постанови щодо різних галузів державного життя.

§ 8.

Про всі розпорядження по Цивільному Управлінню Начальник Цивільного Управління подає одночасно до відома Міністра Внутрішніх Справ і Голови Ради Міністрів.

§ 9.

Всі розпорядження та постанови по Цивільному Управлінню, які мають загально-керуючий характер, оголошуються наказами Головної Команди Війська У.Н.Р., і тоді вони мають обов'язкову силу як для цивільного населення, так і для військових осіб.

§ 10.

Начальник Управління безпосередньо координує працю референтів згідно з завданнями його управління і директивами Міністерства.

§ 11.

В разі визнання Начальником Управління, що діяльність

будь-якого з його Референтів не відповідає державним інтересам, Начальник Управління припиняє його урядування й повідомляє про це відповідного Міністра за розпорядженням.

§ 12.

Видатки, зв'язані з роботою Начальника Цивільного Управління, переводяться з військового фонду з тим, щоб взяті суми були поповнені відповідними ведомствами з їх кредитів.

§ 13.

Всі службовці Цивільного Управління й Прифронтового Комісаріату носять одяг військового зразку з відзнаками згідно їхній офіцій.

II. На первісні видатки щодо переведення в життя даного закону асигнувати в розпорядження Начальника Цивільного Управління в авансованому порядку з військового фонду П'ЯТДЕСЯТ МІЛЬЙОНІВ (50.000.000) гривень.

III. Закон цей ввести в чинність по телеграфу.

IV. Доручити Міністру Внутрішніх Справ негайно внести на розгляд Ради Міністрів штати Цивільного Управління.

Оригінал підписали: Голова Кабінету Народніх Міністрів
В. ПРОКОПОВИЧ.

Міністр Внутрішніх Справ ОЛ. САЛІКОВСЬКИЙ.

Підписали: ГОЛОВНИЙ ОТАМАН ВІЙСЬК У.Н.Р.
ПЕТЛЮРА.

За Військового Міністра,
Генерального Штабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналом згідно: Начальник Похідної Канцелярії Військового Міністерства, Сотник САДОВСЬКИЙ.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 70—70 зв.

Наказ Головної Команди військ УНР про запровадження військової термінології

24 вересня 1920 року

КОПІЯ

НАКАЗ

Головної Команди Війська Української Народньої Республіки
Ч. 050.

24 вересня 1920 року

Для надання сталої і обов'язкової до вжитку серед війська одноманітної військової термінології — наказую всім військовим установам і закладам Армії У.Н.Р., які виробляють і перекладають з інших мов статuti і підручники для Армії, перед видрукуванням їх направляти до Редакційно-Термінологічної Комісії Генерального Штабу (при Управі Навчання Військ).

Видатки по редагуванню всіх військових видань відносяться за кошти Управи Статутів і Навчання Війська. На засіданні Редакційно-Термінологічної Комісії Генерального Штабу мусять бути присутніми також два представники з тої Комісії, яка складала статут або підручник: один з боку знання мови, а другий — з боку фахового. Винагороду за працю в Редакційно-Термінологічній Комісії буде видано з коштів Управи Статутів і Навчання Війська.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналом згідно:

Начальник Похідної Канцелярії Військового Міністерства,
Сотник Н. САДОВСЬКИЙ.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 65.

**Наказ Головної Команди військ УНР про створення комісії
щодо вироблення проекту правил про підвищення в ранги**

27 вересня 1920 року

Наказ ч. 051.

27 вересня 1920 року

Для вирішення деяких питань по пропозиції Військового Міністра щодо вироблення проекту правил про підвищення в ранги урядовців в порядку військового часу при моїй Ставці утворюється Комісія, в склад якої мусить увійти по одному представникові-урядовцю від кожної Дівізії, Штабу, Дієвої Армії й Військового Міністерства. Головою Комісії призначається т. в. о. Начальника Бюджетно-Рахівничої Управи головної Управи Постачання, Радник ДРОБІНСЬКИЙ. Членів Комісії викликати по телеграфу. Комісії зібратись обов'язково не пізніше 1-го жовтня б/р і в тижневий термін закінчити свою працю, себто до 7-го жовтня б/р.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналом згідно: Начальник Похідної Канцелярії Військового Міністерства, Сотник В. САДОВСЬКИЙ.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 71.

Наказ Головної Команди військ УНР про введення в дію закону Директорії щодо управління запасними і місцевими частинами

27 вересня 1920 року

Наказ ч. 052.

27 вересня 1920 року

§ 1.

Оголошую при цьому Закон про управління запасними й місцевими військами УНР.

ДОДАТОК: положення про Командуючого запасовими та місцевими військами УНР зі штатом.*

§ 2.

Начальником запасових та місцевих військ призначаю Помішника Командіра 2-ої Волинської Стрілецької Дівізії Полковника НИКОНІВА, котрому наказую негайно приступити до формування Управління по додаваному штату і в першу чергу двох запасових бригад по існуючим штатам.

§ 3.

Командуючому Армією наказую негайно виділити з майна, переданого до армії запасових бригад, все необхідне для двох знову формуємих бригад з передачею його в розпорядження Командуючого запасовими та місцевими військами У.Н.Р.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналом згідно: Начальник Похідної Канцелярії Військового Міністерства, Сотник В. САДОВСЬКИЙ.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 71.

Наказ Головної Команди військ УНР про призначення полковника Неїла старшиною для доручень при Головному Отаманові

27 вересня 1920 року

Наказ ч. 053.

27 вересня 1920 року

Полковник Артилерії НЕЙЛО призначається для доручень при мені з утриманням по посаді IV класу з 27 вересня б/р.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

* Додаток не друкується. — В. С.

Заступник Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналом згідно: Начальник Похідної Канцелярії Військового Міністерства, Сотник Н. САДОВСЬКИЙ.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 71 зв.

Наказ Головної Команди військ УНР про покладення на військових представників за кордоном обов'язків інформування
27 вересня 1920 року

Наказ ч. 054.

27 вересня 1920 року

§ 1.

На обов'язок всіх військових Представництв УНР за кордоном, крім виконання спеціальних доручених їм завдань, покладається виконання обов'язків, передбачених "Інструкцією для військових агентів і осіб, котрі їх заступають", затвердженою Головним Отаманом 4-го вересня 1920 року по §§ 2, 9, 15, 17, 19 і 26.

§ 2.

Всі відомости й інформації, передбачені §§ 2, 9, 15, 17, 19 і 26 на підставі § 1-го вищезазначеної інструкції, пересилаються до Закордонного Відділу Г.У.Г.Ш., а у випадках надзвичайно важких — безпосередньо до Начальника Генерального Штабу.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналом згідно: Начальник Похідної Канцелярії Військового Міністерства, Сотник В. САДОВСЬКИЙ.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 71 зв.

Наказ Головної Команди військ УНР про організацію повстання на Правобережній Україні

27 вересня 1920 року

Копія

НАКАЗ

Головної Команди Війська Української Народної Республіки
Ч. 055.

27 вересня 1920 року

Оголошуючи при цьому положення про організацію повстання на Правобережній Україні, наказую Генштабу негайно перевести це в життя.

ДОДАТОК: Положення, штати повстанчеських організацій, інструкції і схема.*

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналом згідно: Начальник Похідної Канцелярії Військового Міністерства, Сотник САДОВСЬКИЙ.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 75.

Наказ Головної Команди військ УНР про зміну начальника санітарної частини Дієвої Армії

28 вересня 1920 року

Наказ ч. 057.

28 вересня 1920 року

Т. в. о. Начальника Санітарної Частини Армії лікар ДАЇН усувається з займаної посади і відкомандирується до резерву медичного персоналу при військовій Санітарній Управі. Виконуючим обов'язки Начальника Санітарної Частини Армії призначається

* Додаток не друкується. — В. С.

ся Булавний Старшина для поручень при Інспекторіві Санітарії Військ УНР лікар ДОБРИЛОВСЬКИЙ Юрій.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналом згідно: Начальник Похідної Канцелярії Військового Міністерства, Сотник В. САДОВСЬКИЙ.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 73.

Наказ Головної Команди військ УНР про винесення догани командирі Сьомої запасної бригади підполковнику Мазюкевичу за дезорганізацію постачання одягом

28 вересня 1920 року

Наказ ч. 058.

28 вересня 1920 року

Командір 7-ої Запасової Бригади Підполковник МАЗЮКЕВИЧ, маючи в своєму розпорядженні 348 шт[ук] штанів і 418 мундирів, з яких цілком здатних доноси: мундирів 233 шт. і штанів 265 шт., звернувся до Начальника Головної Управи Постачання з вимогою видати йому 250 комплектів нового одягу. Рахуючи вимогу Підполковника МАЗЮКЕВИЧА безпідставною, позаяк другі частини одягу зовсім не мають, а також і те, що подібного роду вимоги вносять дезорганізацію в справу — висловляю Підполковнику МАЗЮКЕВИЧУ догану.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналом згідно: Начальник Похідної Канцелярії Військового Міністерства, Сотник В. САДОВСЬКИЙ.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 73.

Наказ Головної Команди військ УНР про надання командирі навчального куреня польової жандармерії прав командира окремої бригади

28 вересня 1920 року

Наказ ч. 059.

28 вересня 1920 року

В доповнення наказу Головної Команди ч. 37 від 3-го червня 1920 р. і наказу Головної Управи ч. 63 від 6-го травня 6/р наказую, на підставі арт. 28 Положення про польове керування військ у військовий час внести примітку в штати Учебного Куреня Польової Жандармерії про те, що Командіру Куреня надаються права Командира Окремої бригади.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналом згідно: Начальник Похідної Канцелярії Військового Міністерства, Сотник Н. САДОВСЬКИЙ.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 73.

Наказ Головної Команди військ УНР про оголошення законів військового часу

29 вересня 1920 року

Наказ ч. 060.

29 вересня 1920 року.

Оголошую до відома й непохитного виконання закони: 1) про переведення справ, що підсудні Штабовим Судам під час війни і 2) про заміну кар під час війни, з додатком до нього положення про карно-робочу сотню.

Іменем Української Народньої Республіки затверджую:

28 вересня 1920 року.

Голова Директорії ПЕТЛЮРА.

Посвідчую: Т. в. о. Державного Секретаря П. ЗАЙЦІВ.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075.—Оп. 2.—Спр. 58.—Арк. 73—73 зв.

**Наказ Головної Команди військ УНР про результати
відвідування бойових підрозділів Дієвої Армії**

5 жовтня 1920 року

Копія.

НАКАЗ

Головної Команди Війська Української Народньої Республіки
Ч. 061.

5 жовтня 1920 року

З 3-го вересня по 3 жовтня ц/р одвідав місцевости, звільнені
нашою Армією від ворога, і деякі відтинки нашого фронту.

На кордонах з Польщею ще немає нашої кордонної охоро-
ни. Згідно з наказом Головної Команди Війська ч. 056 Ко-
мандір Учебного Жандармського Курія Підполковник ПАН-
КІВ мусить подбати про встановлення постів на переправах
через р. Збруч і митних пунктах. Найпізніше до 7 жовтня
зазначені пункти повинні бути обсажені, про що мені донести.

Марш нашого війська наперед відбувається без ексцесів
над мирним населенням. Ні представники цивільної влади, ні
від місцевого населення не докладали мені ні про погроми, ні
про насильство; навпаки, делегації населення, а зокрема від
єврейського: в м.м. Кам'янцю-Подільському, Дунаївцях та
Міхалполі зазначили лагідне поведження військ з населенням
і відсутність яких би то не було насильств над ними. З при-
ємністю підкреслюючи це явище і дякуючи за нього, Коман-
дування Армії, починаючи від Командарма і кінчаючи наймо-
лодшим Начальником, вимагаю аби й надалі наше рідне військо
несло справжню волю населенню України і щоб на нього не
впала ні краплина темної плями по обвинуваченню в нелояль-
ному поведженню до населення.

В м. Кам'янці-Подільському після мого ознайомлення зі
справами виявилось, що Начальник Залоги Полковник ОЛЬ-
ШЕВСЬКИЙ і Начальник Штабу Залоги Сотник ПІВЕН-
ШТЕЙН, завівши лад і порядок в місті, разом з тим не

виявили належної твердості щодо ворогів У.Н.Р. Наказую
Командіру 3-ої Залізної Дівізії, призначаючи підлеглих йому
старшин на тимчасові військово-адміністративні посади, дава-
ти точні директиви в справі поведження з тими елементами
населення України, які зловживають закони та вольности на-
шої Республіки, — саботують і раскладають ту творчу робо-
ту, можливість якої окупається кров'ю та великими жертвами
нашої лицарської Армії.

Одвідавши Штаб 3-ої Залізної Стрілецької Дівізії, знай-
шов в ньому і в підлеглих йому установах пекучу працю в
справі розгортання дівізії, переведення мобілізації згідно іст-
нуючим законам і в організації господарчих установ для об-
слуговування дівізії. Оглянув рушничну і римарську майстер-
ні, де на другий день після захоплення м. Дунаєвець роз-
почата була жвава робота по перемитті та ремонту рушниць
і кулеметів, одмивці списів та пошиттю сідел. Командіру 3-го
Залізного Техничного Курія старшині ХАРЧЕНКУ за ко-
ристну працю оголошую подяку. Штаб дівізії використав
друкарні для передруку наказів і ріжного роду інформації.
Так слід поступати і надалі.

Одвідавши Штаб 4 Київської Дівізії, прийняв доклад Ко-
мандира Дівізії Полковника ТЮТЮНИКА, який доложив
про становище на відтинку фронту Дівізії і про ті заходи, які
вживаються ним для заосмотрення Дівізії з господарчого бо-
ку. Необхідно поповнити кінноту 4 Київської Дівізії і при-
няти рішучі заходи в цьому відношенню, про що вже я нака-
зував (нак. Гол. Ком. Ч. 016).

В с. Шаровці застав Командира 13 стрілецької бригади з
невеликими кадрами її. Командир Бригади доложив про ос-
тання події на фронті бригади.

2-го жовтня біля 10-ї години був у м. Міхалполі, де од-
відав Штаб кінної дівізії. Кінна Дівізія, складаючи армійський
резерв, з ранку цього дня вела разом з 6-ю стрілецькою

дівізією координований наступ. Дівізія, починаючи з Дністра, зробила славний похід і, хоть зорганізована була під час самих боїв, встигла поповнитись і заасмотрити себе з захопленої здобичі кулеметами та іншим військовим майном.

За організацію Дівізії, уміле керування нею і персональну хоробрість під час керування дівізією — Комадиру Кінної Дівізії ПОЛКОВНИКУ ОМЕЛЬЯНОВИЧУ-ПАВЛЕНКУ оголошую подяку і підвищую його в ранг Генерал-Хорунжого. В. об. Начальника Штабу Кінної Дівізії Поручника СИЛЕНКА-КРАВЦЯ підвищую в ранг Сотника.

Одночасно з цим наказую Генерал-Хорунжому ОМЕЛЬЯНОВИЧУ-ПАВЛЕНКУ якнайскорше розвернути дівізію до штатного складу і заасмотрити дівізію з господарчого боку, так щоби вона і в цьому відношенні була поставлена на добрий ґрунт. Одвідавши Штаб 2-ої Волинської Дівізії, прийняв доклад від Начальника Штаба Дівізії Генерал-Хорунжого ГАМЧЕНКА, бо Командир Дівізії в той час безпосередньо керував операціями. З докладу виявилось, що м. Деражня, захоплена сотнею 2-го Мазепинського Куріня, була залишена нашим військом через погрозу 3-х ворожих бронепотягів, як повідомляється в звіті Штабу групи від 1-го жовтня ч. 0100/Лг., і через місцеві обставини (співчуття жидівського населення до большевиків і вороже — до нас). Визнаючи певну рацію за першим аргументом, дивуюсь другому і пропоную з тими, хто стоїть на ворожій позиції до Уряду У.Н.Р., чинити по військовим законам Республіки, сил для чого в Дівізії досить. Разом з тим гадаю, що Командування групи допустило недогляд у використуванню технічних сил, які були дані до розпорядимости Командуючого групою. Тяжка гармата була дана Командуючим групою Генерал-Хорунжим ЗАГРОДСЬКИМ 1-й Запоріжській Дівізії, тоді, як більша потреба її була в тій дівізії, на завдання якої покладені були операції безпосередньо в районі залізниці. Коли б ця гармата була в районі

м. Деражні, то боротьба з гарматним вогнем противника була б для нас більш успішною. А коли б Командуючий групою раніш дав зарядження кінноті зайти в тил ворога і зірвати залізницю, не даючи вогнем тяжкої гармати змоги ворогу направляти колю, то можна було б сподіватись, що ті ворожі панцерники давно були б у наших руках.

З об'їзду тих частин, де я був, а також з Докладу Командарма виявилась потреба мобілізації коней в цілях розгортання Армії і належного її заосмотрення кінським складом. Справу цю нахожу негайною і невідкладно розв'яжу її в найближчі дні законодавчим шляхом.

Мобілізація людей проходить успішно. Між іншим, з рапорта помішника Командира 4-ої Київської Дівізії Полковника Вовка на ім'я Командира Дівізії довідався, що деякі села, здеморалізовані большевицькою владою, а може спеціальними большевицькими агітаторами, залишеними для спеціальної роботи в нашому тилу, виявили хитання і дозволили собі багато балакати з приводу закону про мобілізацію, заявляючи, що вони, мовляв, почекають трохи та подивляться, як будуть іти на мобілізацію сусідні села. Засоби, вжиті Полковником Вовком (витребування станового куріня з кулеметною командою і 1-ю гарматою в район волости, де переводилась мобілізація), нахожу доцільним і відповідаючим інтересам справи. В подібних випадках вимагаю від Начальників частин рішучости, яка позитивно впливає на здеморалізовану частину нашого населення і повертає його настрої в користний для нашої Армії і Республіки напрямок.

З об'їзду виніс деякі негативні вражіння і на цілий ряд справ Командуванню Армії треба звернути якнайпильнішу увагу:

1) Справа зв'язку поставлена так, що треба бажати багато ліпшого від неї. Є виправдуючі обставини: хуткість маршу

наших військ, далечинь просторів території, захопленої військом зруйнування ворогом комунікаційних засобів, але все ж дещо більшого можна було б в цій справі зробити, хоча б шляхом встановлення літучої пошти.

2) Несвоєчасне заосмотрення частин, особливо кінних, вибуховим матеріалом для взриву залізниць в тилу ворога. Нагадую, що військо, маючи своїм завданням знищити живу силу ворога, повинно одночасно не забувати і тих загально-державних цілей, які покладені на нього. Серед останніх величезне значіння має захоплення нами паротягів і рухомого складу на залізницях, без чого дальша наша боротьба за незалежність Республіки буде коштувати більших жертв і засобів.

3) Частини, маючи розмежуючі смуги для заосмотрення своїх потреб господарчих, не додержуються наказів Командуючого Армією, регулюючих цю справу. При закупці та реквізиції збіжжя та худоби частини лаяють в чужі райони, чим знасилують місцеве населення і вносять небажаний елемент в його настрій. В м. Михалполі мені представлений був наказ Командира 2-го Мазепинського Куріня, в якому місцевій владі пропонувалось негайно дати в розпорядження куріня 10 голов скота без оплати худоби грішми. На цьому наказі не було проставлено номера мимо того, що сам наказ був виданий неправильно і виданий в місцевості, яка не входить в тилвий район 2-ої Волинської Дивізії. Звертаю на це увагу Командира 2-ої Дивізії.

4) Зауважив, що гроші, які своєчасно відпускаються Урядом для потреб Армії, з великим запізненням доходять до окремих частин. Постачання Армії не своєчасно пересилає їх до Постачань Дивізій, від чого велике зло буває для справи, особливо тепер, коли дивізії, помимо бойових завдань, примушені переводити і мобілізацію й самоорганізацію. В додаток до тих вказівок, які я персонально дав в цій справі Командуючому Армією, попереджую, що віддаватиму під суд того,

хто винуватий буде в затримуванні грошей при пересильці грошей з центральних органів до окремих бойових частин.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

В. об. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 79—81.

Наказ Головної Команди військ УНР про впорядкування посад і рангів медичних працівників

5 жовтня 1920 року

Наказ ч. 063.

5 жовтня 1920 року

В зв'язку з тим, що і до цього часу поняття "лікарський помішник" та "фельдшер" змішуються, причому нерідко звання лікарського помішника приписують собі особи, не маючі на це права, для остаточного розв'язання цієї справи наказую:

1) Лікарськими помішниками іменувати лише тих осіб, які скінчили повний курс навчання в нормальних чотирьохкласових школах лікарських помішників (бувші військово-фельдшерські та земські фельдшерські школи). По фаху для лікарських помішників встановлюється дві посади: старшого лікарського помішника VIII кляси і молодшого лікарського помішника IX кляси з платнею по клясам посади. На посади старших лікарських помішників призначаються по можливості особи, які мають відповідний службовий стаж.

2) Всі скінчивші курси мирного часу сотенних фельдшерів іменуються фельдшерами і займають штатні посади фельдшерів 1-го і 2-го розрядів з платнею, встановленою для немуштрових фаховців відповідних розрядів.

3) Особи, скінчивші скорочені курси сотенних фельдшерів

військового часу, іменуються фельдшерськими учениками і допускаються до зайняття фельдшерських посад з платнею, встановленою для немущтрових фаховців 3-го розряду. По відбуттю військово-фельдшерської служби на протязі 4-х місяців фельдшерські ученики, по представленню відповідного медичного начальства, можуть бути затверджені в званні фельдшера дівізійними лікарями або особами Санітарної офіції, рівними їм по власті.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

В. об. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 82.

Наказ Головної Команди військ УНР про унормування правового стану осіб, котрі мають відповідну фахову освіту

5 жовтня 1920 року

Наказ ч. 064.

5 жовтня 1920 року

Для унормування правного становища іменувати лише осіб, маючих відповідну фахову освіту. Для сестер-жалібниць встановлюються штатні посади: а) старшої сестри-жалібниці з платнею, положеною для урядовців IX класу і б) сестри-жалібниці з платнею, встановленою для урядовців, не маючих ранги.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

В. об. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналом згідно: Начальник Наказного Відділу, Сотник НОСАЧЕНКО.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 82 зв.

Наказ Головної Команди військ УНР про раціональне використання цукру

5 жовтня 1920 року

НАКАЗ

Головної Команди Війська Української Народної Республіки
Ч. 065. 5 жовтня 1920 року

§ 1.

З огляду на те, що цукор уявляє з себе дуже цінний продукт, якого в сучасний мент маються малі запаси, і що порядкування ним вимагає системи і доручено Міністерству Народного Господарства, рішуче забороняю в майбутньому всім без винятку військовим частинам і інституціям одержувати чи реквізувати цукор з заводів і складів без відповідного наряду. Надалі постачання Армії цукром повинно провадитись тільки через Головне Постачання.

Необхідну для Армії кількість цукру одержує в цукроварнях через цукровий Департамент Міністерство Народного Господарства Головна Управа Постачання військ.

Кожна дівізія кожного 20-го числа повинна надсилати Начальнику Постачання Дієвої Армії на посвідку вимогу на цукор на будучий місяць по нормі місячного пайка з зазначенням кількості маючихся на це число старшин і козаків у дівізії. По посвідченій Начальником Постачання Дієвої Армії вимозі цукор буде відпускатись з бази Інтендантської Управи Головної Управи Постачання.

Частини, які не входять в склад Дієвої Армії, з вимогами на цукор повинні звертатись безпосередньо до Головної Управи Постачання.

Іншим порядком цукор частинам відпускатись не буде. Відпуск спирту частинам на технічні і медичні потреби буде провадитись також лише Головною Управою Постачання таким же порядком, як і цукор.

Невиконання цього наказу буде каратись по законам військового часу.

§ 2.

Забороняю без дозволу Міністерства Народного Господарства реквізувати на цукроварнях і гуральнях або їх складах які-небудь матеріали або інвентар живий чи мертвий.

§ 3.

Забороняю реквізувати заводські помешкання і помешкання горільчаних складів і акцизних установ для військових потреб.

Підписали: Головний Отаман Війська У.Н.Р. ПЕТЛЮРА.
В. об. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 83—83 зв.

Наказ Головної Команди військ УНР про відзначення хурунжого 3-го кінного полку Полтавченка в ранг поручника
5 жовтня 1920 року

Наказ ч. 066.

5 жовтня 1920 року

Хорунжого 3-го кінного полку Окремої Кінної Дівізії Полтавченко за те, що, експортуючи в бою під Трембовлей 17 вересня б. р. в супроводі 6 кіннотчиків 150 підвід, відбитих у большевиків, та біля 200 полонених, будучи заатакованим ворожою розстрільнею в кількості від 50 до 100 чоловік, проявив велику присутність духа і хоробрість та, примусивши полонених кричати "Слава", вніс в ряди ворога паніку і заставив його тікати, підвищує в рангу Поручника.

Підписав: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

В. об. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 83 зв.

Наказ Головної Команди військ УНР про введення до складу комісії з вироблення проекту правил підвищення в ранги нових членів

9 жовтня 1920 року

Наказ ч. 068.

9 жовтня 1920 року

В склад комісії по виробленню проекту правил підвищення в ранзі військових урядовців в порядку військового часу призначеної наказом моїм від 27 вересня б. р. під Ч. 051, окрім представників-урядовців від дивізій, призначаються членами урядовці Головної Управи Постачання: Начальник Загального відділу Інтенданської Управи, Адміністратор ОГОРОДНИК і Помішник Начальника річевого відділу тієї ж Управи, Адміністратор СОЛОМКО.

Комісії негайно зібратись при Головній Управі Постачання, приступити до праці й закінчити її не пізніш 16 цього жовтня.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

В. об. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 84—84 зв.

Наказ Головної Команди військ УНР про заборону реквізиції елітної худоби у населення

9 жовтня 1920 року

Наказ ч. 069.

9 жовтня 1920 року

З переходом нашого війська на рідний терен, знов, на великий жаль, помічається, що деякі військові частини починають переводити реквізиції для потреб армії породистої худоби, яка ще

залишилась на Україні після панування більшовиків, котрі майже зовсім зруйнували наше народне господарство.

З огляду на велике значіння породистої худоби для розвитку й поліпшення селянського скотарства України — рішуче забороняю всім військовим частинам та установам як на фронті, так і в запіллю переводити реквізицію породистої худоби (коней, рогатої худоби, овець, свиней, птиці) як для потреб Армії, так і окремих осіб.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

В. об. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075.— Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 84 зв.

Наказ Головної Команди військ УНР про ощадливе використання набоїв

10 жовтня 1920 року

Наказ ч. 067

10 жовтня 1920 року

БЕРЕЖИ НАБОЇ

Чого козак вартий без набоїв? Було колись, воювали діди наші й без набоїв, але ж тоді й ворог наступав з шаблею та списом у руках. З гармат та рушниць стріляли дуже мало. Тепер же часто-густо вся бійка кінчається стріляниною, й хто має більше набоїв, той і виграє. Тепер самої сміливості в грудях та шаблі в руці мало. Треба набоїв, набоїв, і набоїв, а добувати їх дуже важко, та й дорогі вони дуже: кожен набій до рушниці коштує 50 карбованців, а до гармати ще більш — цілих 30.000 карбованців. Отже, треба берегти кожен набій, а не стріляти в повітря або пробувати рушницю на галках, як то роблять деякі козаки.

ПАМ'ЯТАЙТЕ Ж: БЕРЕЖІТЬ НАБОЇ!

За кожен набій заплатить твій батько своєю важкою працею — шануй працю свого батька, бережи набої. Не кидай набоїв на полі бою, не допомагай ворогам губити Україну, а сам дбай про те, щоб у них їх більше забрати.

БЕРЕЖИ НАБОЇ!

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

В. об. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 83 зв.—84.

Наказ Головної Команди військ УНР про встановлення ордена "Визволення" і відзнаки "Залізний Хрест" за Перший Зимовий похід

10 жовтня 1920 року

Наказ ч. 070.

10 жовтня 1920 року

Сьогодні Радою Народніх Міністрів ухвалено й мною затверджено постанови про встановлення зразків ордена "ВИЗВОЛЕННЯ" за високу хоробрість і бойові відзначення військовослужачих Української Народньої Республіки і відзнаки "ЗАЛІЗНОГО ХРЕСТА" за похід і бої з 6 грудня 1919 року по 6 травня 1920 року.

В близкий час, по розгляді Радою Народніх Міністрів статутів цих орденів, а також статута ордена "РЕСПУБЛІКИ" славетна Армія Української Народньої Республіки буде мати можливість в належний спосіб представляти до нагород старшин та козаків за виявлені ними під час впертої боротьби за волю й славу своєї Батьківщини вчинки хоробрости, мужності і розпорядности як в складі своїх частин, так і персонально. Затверджені статуту всіх орденів будуть незабаром ро-

зіслані в відповідній кількості по всіх частинах армії до сотень включно.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

В. об. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 84 зв. — 85.

Наказ Головної Команди військ УНР про оголошення штатів окремих тилкових підрозділів інженерно-технічного забезпечення

10 жовтня 1920 року

Наказ ч. 071.

10 жовтня 1920 року

Оголошуючи при цьому штати:

1) Базисного інженерного склепу для задоволення потреб армії У.Н.Р. і 2) Технічної майстерні при базисному інженерному склепі, затверджені мною на підставі арт. 23 Полож[ення] про польове керування військ у військовий час, наказую при формуванні зазначених установ керуватись доданими до цього штатами.

ДОДАТОК: штати.*

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

В. об. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 85.

* Додаток не друкується. — В. С.

Наказ Головної Команди військ УНР про створення Головної управи постачання при Інтендантській управі

10 жовтня 1920 року

НАКАЗ

Головної Команди Війська Української Народньої Республіки.
Ч. 072.

10 жовтня 1920 року

З огляду на те, що Польська Інтендантура буде задовольняти нашу Армію продуктами лише по 10 жовтня, а з цього числа Армія Українська повинна задовольнитись з власного терену, наказую утворити при Інтендантській Управі Головної Управи Постачання для вищезазначеної мети закупочні Комісії, котрі повинні складатись з таких осіб: Голова Комісії і 3 члена по призначенню Начальника Інтендантської Управи і затвердженню Начальником Головної Управи Постачання: представників по одному від Державного Контролю і від місцевої влади, де переводиться закупка та заготовки.

На перші кроки утворити комісії, а по звільненню Українського терену від ворога, в разі необхідности, може бути утворена й більша кількість закупочних комісій розпорядженням Начальника Головної Управи Постачання.

Район діяльності закупочних комісій зазначається в кожному разі Начальником Інтендантської Управи по докладі Начальнику Головної Управи Постачання.

Інструкція закупочним комісіям при цьому оголошується.

ДОДАТОК: інструкція й тимчасовий штат Комісії.*

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

В. о. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 91.

* Додаток не друкується. — В. С.

Наказ Головної Команди військ УНР про виділення частини території з підпорядкування командуючого Дієвої Армії

16 жовтня 1920 року

Наказ ч. 073.

16 жовтня 1920 року

§ 1.

З району Дієвої Армії й підлеглости Командуючому Армією виділяється місто Кам'янець з близькими до нього околицями, а саме: вся площа, яка міститься поміж пунктами — з півночі Чорнокозинці—Адамовка—Оринін—Кисілівка—Маков—Шатава, зі сходу Шатава—Княжополь—Китайгород—Яруга, з півдня р. Дністро, з заходу р. Збруч.

§ 2.

М. Кам'янець зо всіма вищезазначеними районами, залишаючись на військовому стані відносно встановлення військового та за(пасового порядку підпорядковується) Начальникові Залоги м. Кам'янця.

Начальником Залоги м. Кам'янця призначаю командира Окремого Корпусу Кордонної Охорони Полковника ПІЛЬКЕВИЧА.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

В. об. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 88—88 зв.

Наказ Головної Команди військ УНР про створення санітарного корпусу

16 жовтня 1920 року

Наказ ч. 074.

16 жовтня 1920 року

З метою утворення одноманітного та доцільного керування

навчання найкористнішої праці та найскоршого та доцільного забезпечення санітарно-медичною допомогою як мирного, так і військового часу з метою найскоршого розцвіту військової медицини та санітарії та стягнення всіх санітарних та медичних сил У.Н.Р.

Для цієї мети наказую Військовій Санітарній Управі негайно приступити до перетворення існуючої в Армії У.Н.Р. Санітарної Організації в Санітарний Корпус з усіма правами Окремого Корпусу на зразок інженерних та технічних військ.

Проект реформи, штатів та положення про Санітарний Корпус наказую Військовій Санітарній Управі представити в найближчому часі на затвердження.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Заступник Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 88 зв.

Наказ Головної Команди військ УНР про порядок реквізиції продуктів та фуражу

16 жовтня 1920 року

Наказ

(По Головній Управі Постачання)

Ч. 075.

16 жовтня 1920 року

Для забезпечення Армії в тих випадках, коли в зв'язку з бойовими обставинами неможливо буде іноді доставити військам тих чи інших продуктів та фуражу, дозволяю необхідні продукти реквізувати лише в нижчезазначеному порядку:

- 1) Розпорядження про проведення реквізиції може видати лише Начальник, маючий права не нижче Начальника дивізії.
- 2) Розпорядження ці видаються лише на підставі мотиво-

ваних донесень Начальників окремих відділів та частин і обов'язково оголошуються в наказах по дивізії з зазначенням, в якому місці, по якій ціні й що саме потрібно рекувізувати.

3) Рекувізіцію може провадити лише Комісія в складі не менш 3-х старшин, призначаємих на кожну окрему рекувізіцію наказом по дивізії, й представників від Державного Контролю, Міністерства Внутрішніх справ, Міністерства Народного Господарства, коли вони є на місцях рекувізіції.

В комісії обов'язково повинен бути присутнім представник від місцевої влади.

4) Після рекувізіції Комісія обов'язково повинна скласти акт, в котрому зазначити, на підставі якого наказу переводилась рекувізіція, район рекувізіції, для яких частин провадилась рекувізіція, що рекувізовано, у кого рекувізовано, по якій ціні, хто був присутнім при рекувізіції, на акті повинна бути також росписка власника в одержанню рекувізіційного квитка за підписом всієї рекувізіційної Комісії, при чім всі графи квитка обов'язково повинні бути заповнені Комісією.

ПРИМІТКА: Зразок рекувізіційного квитка додається.

Рекувізіційний квиток складається в 2-х примірниках, з котрих один видається власнику на руки для одержання по ньому грошей, другий — разом з актом представляється тому Начальнику, по наказу котрого провадилась рекувізіція.

ПРИМІТКА: як в акті, так і в рекувізіційному квитку кількість рекувізованого й належна за нього сума повинні зазначатись прописью й цифрами.

6) Начальник, призначивший рекувізіцію, по одержанні рекувізіційного акта з 2 примірниками рекувізіційного квитка, повинен ствердити акт власноручною підписью з прикладом печатки і надіслати до Управи постачання дивізії для оплати.

7) Затримування оплати рекувізіційного квитка гостро забороняю.

Оплату переводити з того авансу, котрий дивізія одержує

на провіантське, стравне задоволення козаків і фуражне коней для частин її підлеглих, при чім при видатку в частини авансу на харчі й фураж за той період, коли провадилась рекувізіція для цієї ж частини. Постачання дивізії повинно нараховувати суму, котра була витрачена на рекувізіцію.

8) Інституція, оплативша рекувізіційний квит, повинна представити його до Контролю при реєстрі, а безпосередньо в Інтендантську Управу Головної Управи Постачання надіслати відомість з зазначенням в ній, на підставі якого наказу, де, в кого, що рекувізовано, по якій ціні, на яку суму, скільки виплачено грошей і в яку частину видані рекувізовані продукти.

Позаяк рекувізіція хоч би і за гроші завше лишає після себе небажані вражіння у населення, наказую до неї прибігати лише в разі пекучої потреби і провадити її обов'язково вище-зазначеним чином.

В тому разі, як рекувізовані продукти в час рекувізіції будуть матись в інтендантських склепах і виявиться, що частини не одержали їх своєчасно лише по своїй неохайности, Начальники, допустивші таку неохайність, будуть притягатись до суворої відповідальности.

Всі інші рекувізіції гостро забороняю й винні в переведенні таких будуть також притягатись до відповідальности по законам військового часу.

ДОДАТОК: зразок рекувізіційного квитка.*

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

В. об. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 96, 97.

* Додаток не друкується. — В. С.

Наказ Головної Команди військ УНР про затвердження тимчасового штату санітарно-адміністративного пункту

16 жовтня 1920 року
Копія.

НАКАЗ

Головної Команди Війська Української Народної Республіки
Ч. 076.

16 жовтня 1920 року

Оголошую при цьому затвердженій мною Тимчасовий Штат Санітарно-Адміністративного Пункту і положення про нього, наказую Військовій Санітарній Управі приступити до сформування по цьому штату Пункту під назвою "Санітарно-Адміністративний Пункт Армії Ч. 1".

ДОДАТОК: Тимчасовий Штат і Положення про Пункт.*
Оригінал підписали: Головний Отаман Війська У.Н.Р. ПЕТЛЮРА
В. о. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник
ГАЛКИН.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 98.

Наказ Головної Команди військ УНР про заборону реквізиції спирту та цукру на теренах Наддніпрянщини

16 жовтня 1920 року

Наказ ч. 077.

16 жовтня 1920 року

§ 1.

З огляду на те, що наша Армія перейшла на терен Наддніпрянщини, гостро наказую начальникам частин неухильно стежити за тим, аби частинами не провадилася реквізиція

* Додаток не друкується. — В. С.

цукру й спирту на цукроварнях і гуральнях, а також забороняю звертатись безпосередньо з вимогами на одержання цукру чи спирту на завод чи в Міністерство Народного Господарства чи інші установи.

Цукроварні і гуральні на терені Наддніпрянщини поступають на учот і в розпорядження Міністерства Народного Господарства. В порозумінні з Міністерством Народного Господарства порядок одержання цукру частинами встановлюється слідуєчий:

Необхідну для армії кількість цукру одержує в цукроварнях через цукровий департамент Міністерства Народного Господарства Головна Управа Постачання військ.

Кожна дивізія кожного 20 числа повинна надіслати Начальнику Постачання Дієвої Армії на посвідку вимогу на цукор на будучий місяць по нормі місячного пайка з забезпеченням кількості маючихся на це число старшин і козаків в дивізії. По посвідченій Начальником Постачання Дієвої Армії вимозі цукор буде відпускатись з бази Інтендантської Управи Головної Управи Постачання.

Частини, які не входять до складу Дієвої Армії, з вимогами на цукор повинні звертатись безпосередньо до Головної Управи Постачання.

Іншим порядком цукор частинам відпускатись не буде.

Відпуск спирту частинам на технічні й медичні потреби буде провадитись також лише Головною Управою Постачання таким же порядком, як і цукор.

Невиконання цього наказу буде каратись по законам військового часу.

§ 2.

Так само забороняю без дозволу Міністерства Народного Господарства реквізувати на цукроварнях і гуральнях або їх складах які-небудь матеріали або інвентар живий чи мертвий.

§ 3.

Забороняю реквізувати заводські помешкання й помешкання горільчаних складів і акцизних установ для військових потреб.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

В. об. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 89 зв.

Наказ Головної Команди військ УНР про своєчасне розслідування правопорушень у Дієвій Армії

16 жовтня 1920 року

Наказ ч. 078.

16 жовтня 1920 року

Охорона порядку й дисципліни в частині вимагає, щоб про кожну подію, що містить в собі ознаки злочину з боку військовиків, було негайно вчинено перевідуювання для виявлення винних і для вжиття заходів до встановлення порядку.

Для слушнішого проведення в життєві вимоги необхідно, щоб в кожній окремій частині був відповідальний старшина, на обов'язок якого було покладено провадження перевідуювання у всіх випадках заподіяння злочинів в межах частини.

З огляду на це наказую призначити в кожній окремій частині, по вибору командира частини, одного постійного старшину для провадження перевідуювань в справах, що виникають в війську.

Про призначеного старшину для перевідуювань Командир частини повинен донести Командирові дивізії для оголошення в наказі й сповістити прокурора Вищого Військового Суду дивізії.

Кожний старшина для перевідуювань повинен мати при-

мірник закону 4 серпня 1920 року про правила заслуховання в Штабових Судах, де докладно зазначено яким порядком провадяться перевідуювання (далі текст зіпсований. — В. С.).

Перевідуювання в справах переводити на підставі 29—32, 34—46 ст. ст. правил поступовання в Штабових Судах та 319 і 329 ст. ст. XXIV кн. Зб. В. П., вид. 4.

Догляд за провадженням перевідуювань до заснування Штабових Судів покладається на Прокурора Вищого військового Суду дивізії, який повинен періодично збирати призначених для перевідуювання старшин, давати їм вказівки і навчити правильному й докладному провадженню перевідуювання.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

В. об. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 89 зв.—90.

Наказ Головної Команди військ УНР про мілітаризацію залізниць

16 жовтня 1920 року

Наказ ч. 079.

16 жовтня 1920 року

На підставі закону від 20 вересня б. р. про мілітаризацію залізниць країни, наказую:

§ 1.

В районі фронтової смуги мілітаризувати всіх залізничників і підчинити їх Військовій владі з зазначенням, що вони рахуються перебуваючими на дійсній військовій службі і за злочини, передбачені військово-карним статутом, відповідають по законам військового часу.

§ 2.

Переведення в життя зазначеного попереднім параграфом покладаю на Командуючого Армією.

§ 3.

Фронтowa смуга точно окреслюється розпорядженням Головної Команди Військ генерального Штабу і своєчасно буде змінюватись в зв'язку з військовими подіями.

§ 4.

Широко розповсюдити цей наказ для відома належних установ.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

В. об. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналом згідно: Начальник Похідної Канцелярії Військового Міністерства, Підполковник САДОВСЬКИЙ.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 90.

Наказ Головної Команди військ УНР про порядок нагородження орденами і відзнаками

19 жовтня 1920 року

НАКАЗ

**ГОЛОВНОЇ КОМАНДИ ВІЙСЬКА
УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ**

Ч. 083.

19 жовтня 1920 р.

§ 1.

Трьохрічна безупинна боротьба кращих синів нашого народу з ворогами самостійності нашої Держави заслуговує вищої похвали й невідкладно вимагає особливого відзначення тих із них, які своєю хоробрістю в боях або енергією та неустанною працею принесли визначну користь для Держави. Для здійснення цього завдання в Українській Республіканській Армії встановлюються ордена: 1) Визволення й 2)

відзнака Залізного Хреста, статути яких до цього додаються.

§ 2.

Порядок нагороди цими орденами й умови, при яких можливо нагороджувати тим чи иньшим орденом, а також зв'язані з ними привілеї, зазначені у відповідних статутах цих орденів.

§ 3.

Взаємне старшинство орденів встановлюється таке:

а) "Визволення" 1-го ступеня.

в) "Визволення" 2-го ступеня.

Відзнака Залізного Хреста.

Ордена й відзнаки чужоземних народів лічуться нижче Українських в порядку поступовності.

§ 4.

Відзнакою "Залізного Хреста" можуть бути нагороджені по присуду Ради Залізного Хреста лише особи, які брали участь в поході з 6/XII 1919 року по 6/V 1920 року, незалежно від нагороди другими орденами.

§ 5.

Приймаючи на увагу можливість нагородження зазначеними вище орденами осіб не тільки військових, а й цивільних, а також підданих иньших Держав, — Військовому Міністру одночасно з цим подбати про проведення статутів про ордена через Раду Народніх Міністрів.

ДОДАТОК: статути ордену "ВИЗВОЛЕННЯ" і відзнаки "ЗАЛІЗНОГО ХРЕСТА".*

ГОЛОВНИЙ ОТАМАН ПЕТЛЮРА.

В. О. ВІЙСЬКОВОГО МІНІСТРА, ГЕНШТАБУ
ГЕНЕРАЛ-ПОРУЧНИК ГАЛКИН.

Машинописний оригінал.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 115—115 зв.

* Додаток не друкується. — В. С.

Наказ Головної Команди військ УНР про раціональне використання шкір забитих тварин

19 жовтня 1920 року

Наказ
(По Головній Управі Постачання)
Ч. 085.

19 жовтня 1920 року

До цього часу не налагоджена ще справа з раціональним збором шкір з забитої в військах худоби, таким чином кількість шкір щомісячно пропадає, або використовується самими військовими частинами недоцільно, тоді, як в сучасний мент такий цінний сирівець являється дуже необхідним для виробу на шкіряних заводах матеріалу на чоботи.

Наказую всім військовим частинам та установам як Дієвої Армії, так і в запіллю:

1) збирати всі шкіри з забитої на м'ясо худоби та з тих коней, що гинуть; 2) суворо забороняю продажу, або самовикористування цих шкір і 3) всі зібрані шкіри звозити щотижня з окремих сотень, куренів, батареї і инш. до відповідних дивізійних складів, звідкіля шкіри повинні передаватись по квиткам до Міністерства Народного Господарства, або куди воно укаже, бо Міністерство має повну змогу улаштувати як переробку в чобітний товар, так і обмін шкір сирових на готовий уже матеріал, окремі ж частини та установи, які не входять в склад дивізій, повинні здавати шкіри безпосередньо до Міністерства Народного Господарства.

Подібним способом повинні збиратись роги, копита, хвост та гриви. За несвоєчасність здачі шкір з дивізійного складу до Міністерства Народного Господарства, відповідальність покладається не тільки на Начальників Постачань дивізій, а також і на представника Міністерства Народного Господарства при дивізії.

За кожну здатню здану шкіру кожна військові частина буде

одержувати від Головного Управління Постачання премію в розмірі 20 гривень за кіло здатньої шкіри на непередбачені видатки.

Для одержання премії кожна частина повинна надсилати Начальнику Постачання дивізії вимогу з додатком квитків на здану в дивізійний склад шкіру.

Така вимога повинна свідчитись Начальником Постачання дивізії й представником Міністерства Народного Господарства і направляти в Інтендантську Управу Головної Управи Постачання, яка й буде видавати премію.

Догляд і відповідальність за виконанням зазначеної вище справи в дієвих частинах покладаю на Начальників Постачань дивізій, а в тилкових частинах — на Начальників Постачань цих частин, причому догляд за збором шкір по цьому наказу мають провадити також і представники Міністерства Народного Господарства при дивізіях.

Учот шкір в частинах провадити самий точний, для чого кожній окремій частині завести особні прошнуровані книжки, куди й заносити прибуток і вибуток шкір.

Начальникам Постачань дивізій наказую не менше як двічі на місяць робити перевірку учоту шкір в частинах.

Представникам Міністерства Народ. Господ. при дивізіях надається право контролювати учот шкір в частинах.

Попереджується, що Начальник Постачання частини, не виконуючий цього наказу, буде позбавлений старшинського рангу.

Шкіри на протязі 7 день частини можуть тримати в себе й обов'язково висушеними здавати.

Шкіри з рогатої худоби, хорувавших сибірською язвою або жумом, а також шкіри з коней забитих, або погибших від сапу, не здійсмати, а закопувати глибоко в землю не менш як на 2¹/₂ арш.

Шкіри корозних коней поперед здачі їх обов'язково мають бути помочені на протязі 54 годин в 8% розстворі креоліна або лізолю й тільки після сього висушені.

Шкіри з дуже паршивих коней нищити.

Креоліну або лізоль частини можуть одержати у ветеринарного лікаря або фельдшера, до котрого частина належить.

З оголошенням цього наказу, наказ військам Дієвої Армії від 4-го вересня б. р. під Ч. 85 § 7 відносно надсилки зирових шкір до гарбарні до Шефа Інтендантури Польської армії — відміняється.

З огляду на те, що в даний час при Головній Управі Постачання улаштовані майстерні для полагодження й чистки старого одягу і взуття для потреб армії, наказую негайно всім частинам здати весь маючий старий одяг і взуття в дивізійні постачання, а дивізійним постачанням цей одяг і взуття негайно здати в базу Інтендантської Управи Головної Управи Постачання.

При видачі нового одягу обов'язково відбирати старий одяг і здавати його вищезазначеним шляхом.

Підписали: Головний Отаман Війська У.Н.Р. ПЕТЛЮРА.

В. об. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075.— Оп. 2.— Спр. 58. — Арк. 121, 122.

Наказ Головної Команди військ УНР про переведення полковника Сігаріва до складу старшин Генерального Штабу

19 жовтня 1920 року

**НАКАЗ
ВІЙСЬКУ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ
Ч. 36.**

19 жовтня 1920 року

В. об. Начальника відділу особистого складу Старшин Генштабу, Головного Управління Генерального Штабу Пол-

ковник СІГАРІВ Борис, як скінчивший повний курс Академії Генерального Штабу, за свій досвід, енергію та працю на користь України — переводиться до складу Старшин Генерального Штабу.

ГОЛОВНИЙ ОТАМАН ПЕТЛЮРА

В. о. Військового Міністра, Генштабу

ГЕНЕРАЛ-ПОРУЧНИК ГАЛКИН.

Машинописний оригінал.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075.— Оп. 2.— Спр. 68. — Арк. 9.

Наказ Головної Команди військ УНР про кадрові призначення в Генеральному Штабі

20 жовтня 1920 року

**НАКАЗ
ВІЙСЬКУ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ
Ч. 37.**

20 жовтня 1920 року

м. Кам'янець.-Под.

ПРИЗНАЧАЄТЬСЯ: Начальник Військових Комунікацій, Генерального Штабу, генерал-хорунжий ЄЩЕНКО — першим Генерал-Квартирмейстером Генерального Штабу У.Н.Р. с 15 жовтня ц. р.

Т. в. об. Генерал-Квартирмейстера, генерал-хорунжому КАПУСТЯНСЬКОМУ приступити до виконання своїх обов'язків 3-го Генерал-Квартирмейстера.

ГОЛОВНИЙ ОТАМАН ПЕТЛЮРА

В. о. Військового Міністра, Генштабу

ГЕНЕРАЛ-ПОРУЧНИК ГАЛКИН.

Машинописний оригінал.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075.— Оп. 2.— Спр. 68. — Арк. 93.

Наказ Головної Команди військ УНР про присвоєння звання полковника командир бронепотяга "Кармелюк" А. Дворенко-Дворкину 20 жовтня 1920 року

НАКАЗ
ВІЙСЬКУ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНЬОЇ РЕСПУБЛІКИ
Ч. 38. 20 жовтня 1920 року

Затверджується в ранзі Полковника Командир бронепотяга "Кармелюк" старшина ДВОРЕНКО-ДВОРКИН Анатоль.

ГОЛОВНИЙ ОТАМАН ПЕТЛЮРА

В. о. Військового Міністра, Генштабу
ГЕНЕРАЛ-ПОРУЧНИК ГАЛКИН.

Машинописний оригінал.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075.— Оп. 2.— Спр. 68. — Арк. 95.

Наказ Головної Команди військ УНР про створення комісії для негайного вирішення питань звільнення і відстрочок від служби 20 жовтня 1920 року

Наказ. 086.

20 жовтня 1920 року

§ 1.

Наказую для розгляду й вирішення негайних питань по звільненню й наданню відстрочок прикликаємим по сучасній мобілізації утворити Комісію при Мобілізаційній Управі Військового Міністерства під головуванням Начальника Мобілізаційної Управи і членів-представників — по одному: 1) від Цивільного Управління при Головній Команді Війська Української Народньої Республіки, 2) Штаба місцевої залоги, 3) Органа місцевого самоврядування (Губерніяльної Народньої Управи) і 4) У випадку необхідности — представника від заінтересованого Міністерства.

§ 2.

Комісія має збиратися розпорядженням Військового Міністра, їм же встановлюється час початку, перерви й закінчення праці Комісії, також її урядові години.

§ 3.

Комісії при розгляді прав на звільнення або відстрочку закликаємих по мобілізації керуватись законом від 14 вересня 1920 р. а також законом 13 січня 1919 р. про заклик військових до дійсної служби, зі всіма його послідуєчими змінами, доповненнями й роз'ясненнями, при чому такі звільнення або відстрочки давати тільки тим особам, яких звільнення з війська конче необхідно для иньшої праці на користь Республіці й рахувати їх як викликаних до війська, але відкомандірованими для праці по попередній своїй посаді, в чому видавати кожному окремо належне посвідчення.

Чини міліції відповідного віку й категорії закликаємих повинні бути у війську з додержанням закона про мобілізацію для поповнення кадрів Народньої Міліції од 5 жовтня 1920 року.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

В. об. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналами згідно: Начальник Наказного відділу, Сотник НОСАЧЕНКО.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 122—122 зв.

Наказ Головної Команди військ УНР про виключення із лав Дієвої Армії старшин-дезертирів 5-ї Херсонської стрілецької дивізії 20 жовтня 1920 року

Наказ

ГОЛОВНОЇ КОМАНДИ ВІЙСЬКА
УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНЬОЇ РЕСПУБЛІКИ
Ч. 087. 20 жовтня 1920 року

§ 1.

Нижчепереіменованих старшин частин 5-ї Херсонської Стрі-

лецької Дівізії, які дезертирували в ніч 26 серпня б. р. й забрали з собою скарбові майно, наказую назавжди виключити зі списків Української Армії, а саме: 1-ї Стрілецької Бригади: Командира Бригади Сотника ГУМЕНЮКА Тому, Ад'ютанта Бригади, Поручника САВЧУКА Андрія, Командира 1-го куріня, Сотника ЛИСКОВЕЦЬКОГО Льва, Командира 2-го куріня Сотника ВИТОШИНСЬКОГО Михайла, Сотника СТАРОСТЕЛИЦЯ Михайла, Командирів Сотень: Поручників — ЖЕЛІЗНОГО Михайла, ПОГОНЦЯ Пилипа, СЕРДЮКА Захара, ГАЙДУ Михайла; Четарів: ГРИНЕВЕЦЬКОГО Теодора, МАКАРЕНКА Івана, Командирів чет: Четарів — КАТАМАЯ Олексу, КОЛЯБКА Степана, Провіантового старшину, четаря СТРІЛЬЧЕНКА Йосипа, Ад'ютантів: 1-го Куріня Хорунжого ЯРЕМКО Івана й 2-го Куріня Хорунжого СВІТАЛЬСЬКОГО, Хорунжих: СЛЮЗАРЯ Михайла, ПАНЬКІВА Йосипа, ОРЛИКА Олексу, ВЕРБОВОГО Павла, ІВАНЧУКА Михайла, ГУБЕНКА Христофора, ОЛІЙНЮКА Степана, ПОЙДУ Ілька, МЕХЛЬОВА, ЯРЕМУ, ШТУГРИКА, СЛЮСАРЧУКА, РОМАНИШИНА. Четарів: СТАВНИЧОГО-КОТЕЛЮКА, ЛЕВИЦЬКОГО, ВАСИЛЬКІВА, БАРАНА й Сотника КАЧМАРЯ.

2-ої Стрілецької Бригади: Начальника Оперативного Відділу Сотника ГУБЕР-МАЦЕВИЧА Артура, Командира Куріня Поручника ІВАНИЦЬКОГО Сократа, Командирів сотень: Поручників — ДРОНЮКА Івана, БАВАНКЕВИЧА Олександра, МІНЧАКА Михайла, Начальника Постачання Поручника ПЕТРИНА Петра, Начальника Служби зв'язку Поручника САВЧУКА Дмитра, Поручників: ФЕДАКА Володимира, АНТОНОВИЧА Василя, МАКАРЕНКА Івана, Помішника Начальника Постачання Хорунжого ЯКИМИШИНА Михайла, Хорунжих: ШАРАМАГУ Йосипа, БОЙНІЦЬКОГО Володимира, ГЛА-

ВАЧА Йосипа, МИХАЙЛУСЯ Володимира. Гарматної Бригади: Сотників: ЗУБРИЦЬКОГО, КОЛТУНЮКА Михайла, Поручників: ЧЕРНОМОРЦЕВА, АДЛЕРА; МИХАЙЛІВА, ОЛЕКСІЯ, САЛІЯ, ЛЕВИЦЬКОГО, ЛЕЩІНСЬКОГО, Четарів: ЕЛЕЖОЗСЬКОГО, КОЛТУНЮКА Мирона, КОЛТУНЮКА Михайла, ГИЖОГО, СІЦІНСЬКОГО і Хорунжих: ВАВРИКА, ОЛЕНЮКА, СЛЮСАРЧУКА та БІЛЕЦЬКОГО. Запасової Бригади: Полковника МАКСИМОВИЧА Івана, Підполковника КНІТЕЛЬ Роберта, Сотників: КРАВЦЯ Федота, ГЕРІНА Евдія, ЛІСКОВЕЦЬКОГО Льва, КОЛМАРЯ Миколу, ФОЛЬША (він же БАНДУРС) Йосипа, ЗЕНИКА Рудольфа, КОЗАКА Івана; Поручників: ЛЕВИЦЬКОГО, КРАУЗА Теодора, СОНЕТА Демика, МИСКІВА Івана, ГРИГОРЕНКА Миколу, ЯСИЛІВА Ільки, ОЛЕНЕЦЬ Івана, МАВЧУКА, КОСАРЯ, МИЖІВА Олексу, ТОСТАМІРА Олексу, ГУГРГАЛЬ Івана, БОРИСЛАВСЬКОГО, МАНЗИК Михайла, СІЛЕЦЬКОГО Ксенофонта, БАЛОВИЧА Йосипа, ЖЕЛІЗНІВА Михайла, ДЕРЕВЛЯНОГО Івана, БАЙГАРТА Северіна, САЛТИКОВИЧА; Четарів: БІЛОКУРА Михайла, ПЕТРИКОВИЧА Альфреда, БОРОДАЙКОВИЧА Олександра, БАГРОМА Миколу, ГАЙДЮЧЕНКО Ісає, КОЗАКА Степана, ВІНДІКА Івана; Хорунжих — ГАВРИЛІВА Федіра, КУГЕЛЯ Степана, БАСА Михайла, ПАВЛОВСЬКОГО Миколу, СВІТАЛЬСЬКОГО Петра, ДОРУНДЯКА Петра, ЯЦУНКА Дмитра, СМАЛЬНІЦЬКОГО Феофіла, ГАЙЗЛИХА Рихарда, ГУКА Михайла, ГОЛУБОВИЧА, БАКАЛЯ й урядовців: ГОРУЛЯ Василя, ВОЛОСЯНОГО Івана. 2-го Кінного полку: Командира полку СОТНИКА ЯРОГО Рихарда, Помішника Командира Полку Сотника РУМЕНОВИЧА Степана, Полкового Ад'ютанта Хорунжого ВИННИЧУКА Дмитра; Командирів сотень: Поручника КОВА-

ЛЮКА Грицька, Чотаря ДЕРЕНА Петра, ЧЕТАРЕНКА Панаса, РУМЕНОВИЧА Івана, Хорунжого ЯНІСІВА, Сотників: ПОЛАТЕНКО Василя, ДУТЧЕНКО Якова, Поручників: ЛЮТОГО Полікарпа, ГЕРМАНЮКА, ГЕРЦЕЛЮКА Дмитра, Чотарів: ГАВРИЛЯКА Михайла, ЩЕРБАНЮКА, ФЛЕШМАНА Володимира, ЧЕРСЬКОГО Євсія, ПАНАСА, Хорунжих: БЕХЕРА Сидора, ПЕТРАСЕВИЧА Романа, ЧЕНИКА Йосипа, ВЕДЗУНА Грицька, ПОДОЛЮКА Андрія, ЧЕРНИКА, ГРЕЧАНІВСЬКОГО Івана, ПОЯСНЕЦЬКОГО Йосипа, ГАВРИЛЯКА, МАЗУРА Степана.

Штабу Дівізії: Начальника Оперативного Відділу Майора ВОЛОЩУКА Романа, Помішника його Поручника ПОСТЕРНАКА Ярослава, Начальника Розвідочного Відділу Поручника МИГОВИЧА Петра, Помішника його Хорунжого СЛУКА Йосипа, Начальника Контррозвідочного Відділу Хорунжого ЮРЕВИЧА Євгена, Помішника його Хорунжого МАКСИМІВА, Начальника Відділу зв'язку Сотника КУЗЬМОВИЧА Ярослава, Начальника Інспекторського Відділу Сотника КУРИЦЯ Грицька, Коменданта Штабу Поручника ОРЕЛЕЦЬКОГО Івана, Начальника Господарчої частини Хорунжого ПОВХ Василя, Судового Слідчого, Сотника РУДНІЦЬКОГО Івана, Діловода Хорунжого МАРИТЧАКА, Завідуючого Санітарною літучкою Сотника ТЕРЛЕЦЬКОГО, Хорунжого БУБЕЛУ, Начальника Постачання Дівізії Сотника НАВРОЦЬКОГО. Суддів: Поручників ЛЕВИЦЬКОГО й ВЕГЕРА, Чотаря МАНДЗІЯ Ілька, Хорунжих: АРІЙЧУКА Бориса, РАДЛЕВСЬКОГО, МАЛІНОВСЬКОГО, Дівізійного Лікаря Санітарного Поручника ВАВРИКА Мартина.

Комісії Постачання: Сотника АЛЬДШІЛЕРА, Поручників ДАЦЬКІВА, ОНУЛЯКА, ХОМІЦЬКОГО, ЧЕРНОКОГО, БОРДУНА, КОРИТОВСЬКОГО, СА-

МАРИКА, ЛИСОГО, СТЕСЛОВИЧА, КОНОВАЛЬЦЯ, Чотарів; КУЗЬМІНСЬКОГО, ПІДСОНСЬКОГО, ЛЕСИКА, ЛІЦІНСЬКОГО, Хорунжого ВОЛОШИНА й урядовця БУЙ.

§ 2.

Підстаршин і козаків частин 5-ї Херсонської Стрілецької Дівізії, переіменованих в додаваному до цього реєстрові, які здезертували в ніч 26 серпня б. р. й забрали з собою скарбове майно, виключити назавжди зі списків Української Армії всіх з указанного числа.

ДОДАТОК: реєстр.*

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

В. об. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник Галкин.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 123—124 зв.

Наказ Головної Команди військ УНР про ліквідацію похідної канцелярії військового міністерства

23 жовтня 1920 року

Наказ. 088.

23 жовтня 1920 року

За переїздом Головних Управ Військового Міністерства до м. Кам'янця всі справи негайного характеру, які виконувала Похідна Канцелярія Військового Міністерства при моїй Ставці, що утворена наказом По Головній Команді Війська від 7 серпня б. р. від ч. 1а, автоматично перейшли до цих Управ. Таким чином, потреба існування Похідної Канцелярії минувала, тому наказую Похідну Канцелярію Вій-

* Додаток не друкується. — В. С.

ського Міністерства з цього числа розформувати, співробітників відкомандирувати до місця їх штатної служби, всі справи і діла передати до відповідних Управ.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.
В. об. Військового Міністра, Генштабу
Генерал-Поручник Галкин.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. - Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 125 зв. — 126.

Наказ Головної Команди військ УНР про оголошення штатів Окремого табору для військовополонених

23 жовтня 1920 року

Наказ ч. 089.

23 жовтня 1920 року

§ 1.

При цьому оголошуються штати Окремого табору для полонених, затверджені мною на підставі арт. 28 положення про польове керування військ у військовий час.

Додаток: штати.*

§ 2.

Коменданту табору для полонених наказую негайно приступити до сформування адміністрації табору, згідно доданих до цього штатів і остаточно пристосувати табір для прийому полонених.

§ 3.

У внутрішньому розпорядку перебування полонених в таборі тимчасово керуватись положенням про окремий табір для полонених, затвердженим 31 липня 1919 р. і оголошеним

* Додаток не друкується. — В. С.

наказом Головної Команди Війська У.Н.Р., ч. 154 від 30 серпня 1919 року.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

В. об. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник Галкин.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 126.

Наказ Головної Команди військ УНР про виключення з рядів Дієвої Армії старшин, юнаків і козаків Кам'янецької піхотної юнацької школи

23 жовтня 1920 року

Наказ ч. 090.

23 жовтня 1920 року

§ 1.

Помішника Інспектора Клясів Кам'янецької пішої Юнацької Школи Поручника КАЛИНЕЦЬ і Командіра Куріня 1-ї Кулеметної Бригади Сотника ЯВОРСЬКОГО Івана, які дезертирували за час перебування Армії на терені Галичини, перший 19-го, а другий 18-го серпня б. р., наказую назавжди виключити зі списків Української Армії.

§ 2.

При цьому оголошується спис юнаків і козаків, які дезертирували з Кам'янецької Пішої Юнацької Школи за час перебування Армії на терені Галичини.

Додаток: спис.*

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

В. об. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник Галкин.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075.—Оп. 2.—Спр. 58.—Арк. 127 зв.—128.

* Додаток не друкується. — В. С.

Наказ Головної Команди військ УНР про забезпечення добовими грошми

23 жовтня 1920 року
Наказ ч. 091.

26 жовтня 1920 року

Бувають часті випадки, коли Командіри окремих частин та Начальники Управ при командіровках старшин, урядовців та козаків не забезпечують їх подорожніми грошми, через що вони мусять в дорозі терпіти нужду, або звертатись про задоволення їх не по належності, що вносить путанину в грошові справи та у відчотність частин.

Для уникнення надалі таких випадків наказую:

1) Командірам окремих частин і Начальникам Установ як Дієвої Армії, так і запілля при командіровках старшин, урядовців та козаків видавати наперед на весь час подорожі подорожні гроші, при чому повинно обов'язково робити в персональному приписові командіруемого помітку з зазначенням на скільки діб і по якому розрахунку командіруемий задоволений.

2) Всім Командірам та Начальникам, до яких командіруються старшини, урядовці та козаки, забороняю видавати які б то не було гроші, коли вони не представлять зазначених в п. 1-му персональних приписів.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

В. об. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник Галкин.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 129.

Наказ Головної Команди військ УНР про затвердження тимчасового штату гаража військового міністерства

26 жовтня 1920 року

Наказ

(По Головній Управі Постачання)

Ч. 092.

26 жовтня 1920 року
Оголошуючи затверджений мною тимчасовий штат Гара-

жу Військового Міністерства, наказую рахувати гараж Військового Міністерства існуючим по зменшеному штату (фаза 1) з 20 липня б. р. Вимоги всіх видів утримання шоферам існуючих автомобілів покладаю на господарчі відділи установ, при котрих ці авто знаходяться. Поповнення службовців до певного штату розпорядженням Начальника Головної Управи Постачання зробити по одержанні автомобілів.

ДОДАТОК: штати Гаражу Військового Міністерства.*

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

В. об. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник Галкин.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 129 зв.

Наказ Головної Команди військ УНР про зміну покарання полковнику Русіяну

26 жовтня 1920 року

Наказ ч. 093.

26 жовтня 1920 року

Присудом Вищого Військового Суду при Кулеметній Дівізії 6 жовтня б. р. Т[имчасово] в[иконуючому] об[ов'язки] Начальника Головної Управи Постачання Полковника РУСІЯНА Михайла, за заключення контракту з підрядником МАДЗЯРОЮ на поставку взуття та полотна для Армії по цінах вище риночних і без застереження інтересу скарбу, та за затвердження ним контрактів з тим же МАДЗЯРОЮ на поставку матеріалів для Армії всупереч існуючих правил, засуджено на підставі 141, 142, і 5 п. 144 та 2-ї Ч. 145 ст. ст. Військового Карного Статуту до віддання в поправчі арештанські відділи на ТРИ роки, з позбавленням всіх особливих до стану і особи прив'язаних прав та переваг.

* Додаток не друкується. — В. С.

Після оголошення присуду В. об. Військового Міністра звернувся до мене з заступництвом про помилування засудженого, з огляду на те, що Полковник РУСІЯН допустився вищезгаданих злочинів не з корисних мотивів, а лише з браку досвіду в справах постачання Армії, та що до часу вчинення цих злочинів він виконував свої службові обов'язки чесно і ретельно на користь України. Я, згоджуючись з висновком Начальника Головної Військової Судової Управи, на підставі 95 ст. В. Карн[ого] Стат[уту], знахожу можливість полегчити долю засудженого Полковника РУСІЯНА і заміняю призначену йому Судом кару замкненням у фортеці з обмеженням деяких прав та переваг по службі на ВІСІМ (8) місяців (по 1 ступіневі 25 ст. В. Карн. Стат.) з наслідками, що визначені в 27 ст. того ж Статуту. Разом з цим, наказую відкласти Полковнику РУСІЯНУ відбування персональної кари до кінця війни і відрядити його на службу до Дієвої Армії, де він може пильною бездоганною службою на користь України чи відзначеннями в боях заслужити певне дарування йому вини.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

В. об. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник Галкин.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 130 зв. — 131.

Наказ Головної Команди військ УНР про затвердження штатів окремих допоміжних підрозділів

26 жовтня 1920 року

Н А К А З

Головної Команди Війська Української Народньої Республіки
Ч. 095. **26 жовтня 1920 року**

При цьому оголошую затвержені мною штати потяга-майстерні і учебної польової радіостанції.

Наказую Начальникові Військово-Технічної Управи вжити всіх заходів до їх сформування та одержання потрібного обладнання.

Посади по майстерні і радіостанції заміщати лише після одержання основного їх знаряддя.

ДОДАТОК: штати.*

Головний Отаман Війська У.Н.Р. ПЕТЛЮРА.

В. о. Військового Міністра, Генерального Штабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 134.

Наказ Директорії УНР про призначення М. Білинського радником міністра народного господарства

26 жовтня 1920 року

НАКАЗ

**ДИРЕКТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ
НАРОДНЬОЇ РЕСПУБЛІКИ**

(по Міністерству народного господарства)

Ч. 68.

26 жовтня 1920 року

ПРИЗНАЧАЄТЬСЯ: Старший лейтенант флоту БІЛІНСЬКИЙ Михайло на посаду радника міністерства народного господарства з 18 жовтня 1920 року.

**ГОЛОВА ДИРЕКТОРІЇ С. ПЕТЛЮРА
МІНІСТР НАРОДНЬОГО ГОСПОДАРСТВА
Є. АРХИПЕНКО.**

Машинописний оригінал.

ЦДАВОВУ: Ф. 9. — Оп. 1. — Спр. 112. — Арк. 5.

* Додаток не друкується. — В. С.

Наказ Директорії УНР про звільнення з посади товариша міністра народного господарства К. Вротновського-Сивошапки

26 жовтня 1920 року

НАКАЗ
ДИРЕКТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ
НАРОДНЬОЇ РЕСПУБЛІКИ

26 жовтня 1920 року

Ч. 69.

ЗВІЛЬНЯЄТЬСЯ: з посади Товариша Міністра народного господарства Української Народньої Республіки ВРОТНОВСЬКИЙ-СИВОШАПКА Кость згідно прохання.

ГОЛОВА ДИРЕКТОРІЇ С. ПЕТЛЮРА
МІНІСТР НАРОДНЬОГО ГОСПОДАРСТВА
Є. АРХИПЕНКО.

Т. В. О. ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРЯ
ОНІХІМОВСЬКИЙ

Машинописний оригінал.

ЦДАВОВУ: Ф. 9. — Оп. 1. — Спр. 112. — Арк. 10.

Наказ Головної Команди військ УНР про продовження формування корпусу прикордонної охорони в Дунаєвцях

27 жовтня 1920 року

НАКАЗ
(По Загальній Управі)
Ч. 094.

27 жовтня 1920 року

§ 1.

З огляду на переповнення ріжними установами м. Кам'янця, наказую корпусу Кордонної Охорони перейти для дальнішого формування в м. Дунаєвці, де і росташуватись з залишенням Штаба Корпуса в Кам'янці-Подільському.

§ 2.

Начальником Залоги м. Кам'янця замість Командира Корпусу Кордонної Охорони Генерал-Хорунжого ПІЛЬКЕВИЧА призначаю Начальника моєї Охорони Хорунжого ЧЕБОТАРІВА.

Справка: Наказ Головної Команди Війська У.Н.Р., ч. 073.

§ 3.

Обов'язки Штабу Залоги виконувати тимчасово до затвердження штату Штабу Залоги — Штабу Охорони.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

В. об. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник Галкин.

З оригіналами згідно: Начальник Наказного Відділу Сотник Носаченко.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 131 зв.

Наказ Головної Команди військ УНР про порядок зарахування на дійсну службу мобілізованих старшин, урядовців та лікарів

27 жовтня 1920 року

Копія.

Наказ

Головної Команди Військ Української Народньої Республіки
(По Головній Мобілізаційно-Персональній Управі)
Ч. 096.

27 жовтня 1920 року

Для прискорення зарахування на дійсну Українську службу наказом Війську У.Н.Р. мобілізованих старшин, урядовців та лікарів, з'являючихся до частин, наказую, аби останніми до рапорта о прибутті прикладалися дві реєстраційні картки, з котрих одна у виняток наказу Головної Управи Війська

У.Н.Р. ч. 41, негайно мусить бути надіслана з перевіркою Дівізійними Комісіями до Головної Мобілізаційно-Персональної Управи.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

В. об. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 139.

Наказ Головної Команди військ УНР про передачу національно-освітнього і організаційного апарату збірної станиці в таборі Ланцут у розпорядження начальника запасних і місцевих частин

27 жовтня 1920 року

Наказ
(По Загальній Управі)
Ч. 097.

27 жовтня 1920 року

З приводу переходу переломного складу складу Ланцутської Збірної Станиці до Дієвої Армії, наказую весь національно-освітній і організаційний апарат Збірної Станиці як добре підібраний, організований і маючий великий практичний досвід по вихованню козаків передати в розпорядження Начальника Запасових і місцевих частин — для дальшої праці по підготовці козацтва, прибуваючого на поповнення Армії.

Все майно Збірної Станиці, яке придбано заходами Станічної "Просвіти" і трудами старшин, а саме: театр, книгозбірню, нотну бібліотеку і оркестр передати разом з освітнім апаратом до розпорядимости Начальника Запасових частин.

Козаків, полонених з більшовицької армії, які зареєстровані ріжними таборами, крім Ланцутської Збірної Станиці, направляти до 1-ої Запасової бригади.

Що ж торкається військових інформаційних бюро, бувших на терені Волині й Поділля, то їх належить з відповідною кількістю працівників відправити, до м. Проскуріва в розпорядження Генерал-Хорунжого Никоніва за одержанням призначення.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

В. об. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналами згідно: Начальник Наказного відділу, Сотник Носаченко.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 139—139 зв.

Лист С. Петлюри до К. Мацієвича про ситуацію на звільнених теренах України

27 жовтня 1920 року

27/X.1920 р.

Шановний Кость Адріанович!

В відповідь на листа Вашого, переданого через Остроградського, коротко відповідаю.

а) **Військове становище.** Армія перебуває зараз в стані перемир'я, як заявили деякі більшовицькі делегати, поширюються, з їх погляду, і на наш фронт. Ми маємо відомости, що більшовики перекидають свої війська на Врангеля і на нас. Армія після тяжких маршів і боїв потроху одпочиває, приведе в порядок мобілізованих, ладнає себе з господарського боку, головним чином шие одержує, чоботи сідла тощо. Взагалі готується до прийняття удару. Якщо буде зауважено, що більшовики мають нанести нам удар, ми будемо попереджати його. Поляки дещо присилають з допомоги технічної — аеропляни, тягарові авто, чоботи, білизну, ліки са-

нітарні тощо. Нам не вистарчає набоїв. Од них зараз все залежить. Маємо запас всього біля 600.000 рушничних — це лише для одного бою. Отже, в даний мент все залеже од своєчасности тої допомоги, яку Ви можете нам дати. В п'ятницю-суботу до Кам'янця приїздить уряд, і я дам розпорядження міністру Архипенку розпочати пересилку Вам матеріалізованої валюти в формі цукру для більш успішної реалізації Ваших заходів. Мобілізовано нами більше як 12.500 чоловік. Приступлено до організації кадрів 2 запасових бригад, нового жандармського куреня і бригади кордонної охорони. Військове міністерство і Генеральний Штаб вже переїхали до Кам'янця і приступили до роботи. Деякі закупки робимо, ставимо майстерні тощо.

б) **Цивільна влада.** Потрохи організується, але почувається млявість темпа в роботі. Можливо що з приїздом уряду, який засів в Станіславові, [...] щось і тут посунемо наперед.

в) **Настрої населення.** В цілому добрі. Оголошення вільного торгу урядовим шляхом зробило і справляє добре враження. Надто люди задоволені. Характерно, що скрізь люди виявляють своє задоволення з війська нашого, яке не робить гвалтів, погромів і насильств. Часом ширяться провокації, але боротьба з ними можлива; на жаль, наш інформаційний орган не виявляє жвавости в роботі.

г) **Пляни оперативні** — мною в загальному смислі сформульовані в § а). Лінія фронту нашого проходить од околиць Літина через ст. Комарівку, далі на східний південь од Бару поза залізницею Бар—Могилів— до Дністра. Могилів — в наших руках. В Могиліві — штаб групи Удовиченка, до якої входять 3 дивізія піша і 1 кулеметна.

27/X до Могиліва виїхав полк. Гулий з своїм невеличким отрядом для підняття повстання в Балтському, Рибницькому, Тираспільському повітах. Він має обняти своїм командуванням увесь південний район і має спеціальне уповноваження

од мене в цій справі (на право мобілізації населення і коней) в тому районі, через спеціальних посланців увійти він має в контакт з Вами. Через Румунію тому немає вже часу їхати, бо селяне не можуть триматись і вже відсувається потреба в умілій координації. В районі Літина оперує спеціальний повстанчеський отряд Сотника Шепеля (наш). Взагалі на повстанчу акцію звернуто нами пильну увагу.

Російські виділи. Біля Мінська—Пінська оперує отряд ген. Балаховича (8500 чол.). Йому допомагають англійці, висунувши як політичну фігуру Савінкова. В районі Шепетівки—Староконстантинова отряд ген. Перемикіна (3500 чол., вся сволоч в військовому смислі). Ген. Перемикін наставлений ген. Махровим — посланцем Врангеля в Варшаві. Цей отряд шукає оперативного порозуміння з нами, на що я дав свою згоду. Він виконуватиме наші оперативні пляни. Останні відомости про Врангеля: в Ростовському напрямку більшовики його поколошматили. Чи це правда?

Польща—Румунія. Маю певні відомости, що швидко між нами має наступити тісніше порозуміння. Сьогодні прибув з Варшави мій ад'ютант Даценко. На аудієнції з п. Пілсудським, останній звелів поінформувати мене, що він старатись буде вплинути на Румунію в справі передачі нам набоїв і ин. майна. **Прошу взяти на увагу це.**

Мир поляків з більшовиками. Ендеки хваляться, що це їх заслуга, що мир майже вже заключний всупереч побажанням Пілсудського; всупереч його побажанням не поставлена була на конференції в Ризі і справа УНР. Я вважаю, що це вина і нашого уряду. В мир Головне командування Польське не вірить: армії не мобілізує, а дає лише відпустки старшинам і козакам. На погляд Польського міністерства закорд. справ (заява Сапіги) Врангель, котрого він не називає інакше, як авантюрист, буде за два місяця росторощений більшовиками. Це заявляє і Іоффе. М. Левіцький, який сьо-

годні прибув з Берна до Кам'янця, передає розмову М. Залізняка з цим пархатим жидком: "Когда мы разобьем Врангеля, тогда Франция начнет поддерживать Петлюру. Это для нас опаснее, но мы будем пробовать".

Интерес Англії до України. Англійським посольством в Польщі отримана депеша з Лондону: пильніше придивляться до українців. Є відомости, що коли Красін в розмові з Л. Джорджем картав петлюровщину як бандитизм той перебив Красіна, заявивши, що Петлюра іде з народом своїм і що це — рух національний. Встановлено, що англійці (K-R ix) досить поінформовані в наших справах. Характерно, що ними прислано до 150 агентів в армію Балаховича і Перемикіна для соглядатайства і поглиблення ворожнечи між ними. Чини посольства в Польщі (англійського) в інтимних розмовах не таяться з тим, що в інтересах Англії лежить розділ Росії, і що українська справа пильно студіюється їхнім міністерством закордонних справ. Наших старшин англійські запитували: чи підтримують "Петлюру" всі партії українські? Це подано, як характерні рисочки поки що з напівофіційних розмов довірених людей з англійцями (у Варшаві).

Потреба — встановити зв'язок через Атаки—Могилів. Паром, по моему наказу, поправлено. Повідоміть про це ген. Дельвіга для того, щоб порозумівся в справі відновлення зв'язку, а в разі потреби — і перетранспортировки майна на наш берег в цьому пункті.

Врангеліада. Я рішуче проти того, щоб Ви або адмірал Остроградський їхали до Севастополя: ясла до корів не ходять.

Умовою нашої координації повинно бути визнання нашої Самостійности і Уряду. В зв'язку з цим я повідомляю і Уряд про свій погляд на цю справу поїздки до Криму: вона може погіршити ситуацію. Треба робити справу встановлення контакту таким чином, щоб примусити другу сторону за-

побігати у нас. В кожному разі Ваша подорож справила би тяжке враження тут і тому од неї треба стриматись. Справу постановки питання про наше визнання Врангелем в даний момент я вважаю *conditio sine qua* поп. Адже ж не виключена можливість розбиття Врангеля більшовиками, котрі, як ми думаємо, на нього в даний мент перекинуть більші сили, як на нас. Вирвавши це визнання, ми з більшими даними на успіх зможемо сподіватися реальної допомоги зброєю чи то од Франції, чи од Англії.

Для мене ясно, що Франція все буде стояти за "Єдину — неділиму" і що може б доцільніше було б більшу увагу тепер звернути на заходи заінтересувати нашою справою Англію. З цього боку мене цікавить Ваша візіта до англійського посла. Що вона дала? Зрештою, я не можу не звернути Вашої уваги на ті факти, які зазначає гр. Тишкевич в своїй ноті Французькому уряду, підкреслюючи двійну гру Врангеля а) шукання порозуміння (нами) і б) альянс з Моркотунівською гоп-компанією (текст ноти надруковано в "Укр. Слові" ч. 32, яке Вам пересилається). Одночасно з тим звертаю Вашу увагу на інтерв'ю Маклакова в "Вінтуар", де він, між иньшим, заявляє, що Врангель має допомагати лише тим, хто визнає його як Верх[овного] Головнокомандуючого. Хороший Главком, коли його Балахович не визнає. Натуральна річ, що ми ніколи верховенства Врангеля визнати не визнаємо. Далі, що це за штучка в § 2 умов про рівноправність мов? Очевидно, скрита тенденція вдарити по одному з головних моторів нашої державности і будівництва нашої праці з тим, щоб розкласти нас в самій основі нашого будівничого пляну. І отже, коли взяти *suma sumptuum* російських матеріалів з обсягу Врангеля, то мені здається, що з нами проводять хитру гру.

Треба бути подвійно обережними і, знаючи, що без нас не обійдуться, використовувати нашу питому вагу на хитаю-

чихся терезах російсько-французьких плянів, які уділяють нам лише значіння переходової-тимчасової сили, котру треба використати для відновлення "Єдиної Росії". Я гадаю, Кость Адріанович, що Ваша поїздка до Криму могла би дуже утруднити внутрішні наші відносини, а з боку досягнення певних реальних ефектів вона дійсно в мене стоїть під знаком запитання. Хто зна чи Ви перетягнете на свій бік людей типа Черниша, чи вони не підведуть нас. Я хочу зберегти Вас і ваше ім'я чистим од закидів, і тому рішуче рекомендую центр переговорів з Букурешта ні в якому разі не переносити. Одночасно, в зв'язку з намічаючимися нашими операціями на півдні, Врангель повинен Вам дати компенсації в формі зброї і амуніції, коли, звичайно, ті відомости, які подавав у цій справі мені ген. Дельвіг, справді дійсності відповідають. Останнє для мене не є певна і безперечна річ. Я посилаю Вам копію листа (трохи сумбурного і напівповерхового) п. Зайцева з Варшави про переговори з Савінковськими молодцями. Факти, подані в листі, певні. Характерно, що Савінков спішно виїхав до Балаховича, бо інакше його шанси в тій армії не матимуть успіху. За Балаховичем Савінков "ухаживает", але одночасно і боїться. Характеристику Савінкова та його оточення, яке йде, але поволі, будто би на розрив з Врангелем, знайдете в листі Зайцева.

Набої! Не забувайте.

З повагою Петлюра.

28/Х. 1920 р.

Рукописний оригінал.

ЦДАГОУ: Ф. 269. — Оп. 2. — Спр. 102. — Арк. 1—8.

Уперше опубліковано А. Кентієм (Військово-історичний альманах. — К., 2001. — Ч. 1. — С. 142—145).

Наказ Головної Команди військ УНР про збереження архівних матеріалів з історії українських збройних сил

3 листопада 1920 року

Копія.

Наказ

Головної Команди Війська Української Народної Республіки

(По Генеральному Штабу)

Ч. 098.

3 листопаду 1920 року.

В різних місцях на терені України: Кам'янці-Под[ільському], Проскурові, Могиліві, Винниці, Житомирі, Одесі і иньш. мається багато скупчених діл, книг і різних листувань штабів частин; військ б[увшого] Південно-Західного та Румунського фронтів, які в кінці 1917 року об'єднані в один Український фронт.

Зазначені матер'яли виявляють велику вартість з боку науково-історичного і з боку національного. Участь Українського народу в Світовій війні, національний рух українців в війську, українізація відділів військ, формування суто українських відділів, озброєння підпертя української державної справи — питання цілком не дослідженні і можуть бути освітлені лише шляхом використання зазначених вище цінних матер'ялів, що за час військових подій, не маючи належного догляду, так значно знищуються, які необхідно охоронити і охорона яких цілком покладається на Військових Начальників чи Начальників повітів.

Військові Начальники, а де їх нема, Начальники повіту обов'язані в трьохтижневий термін від дня одержання цього наказу зареєструвати всі маючіся в районі свого повіту такі матер'яли, і прийняти їх від доглядачів, коли такі були, по змозі звезти до одного помешкання найбільш забезпеченого від знищення, причому всі папери скласти в скрині чи мішки, а опис про кількість їх надіслати до військово-історичного від-

ділу Генерального Штабу з додатком слідуючих відомостей.

1) В яких місцях знаходяться зазначені матер'яли (адреси помешкань).

2) Кількість скринь чи пакунків.

3) Зовнішній їх вигляд (чи цілі, чи маютья печатки і чи обв'язані верьовками).

4) Чи відповідне помешкання (сухе, вогке, чи не загороджене від пожежі чи иньшого лиха, чи маютья двері і замки).

Підписали: Головний Отаман Війська У.Н.Р. ПЕТЛЮРА.

В. о. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 140—140 зв.

Наказ Головної Команди військ УНР про впорядкування штатів штабних і Вищого військового судів

3 листопада 1920 року

Наказ ч. 099.

3 листопаду 1920 року

З приводу того, що Закон з 1-го червня 1920 року про встановлення штатів Військового Штабового і Вищого Військових Судів утворений лише для мирного часу. Суди же існують при частинах Дієвої Армії, разом з котрими пересовуються, наказую командірам дівізій та начальникам частин, при котрих існують зазначені Суди, аби: 1) в місті росташування частин в районі театру військових дій відводились помешкання для персонального складу цих Судів і прокурорського догляду, для засідань, для канцелярії Суду та прокурорського догляду і камер слідчих, суддів; 2) опал, освітлення та утримання цих помешкань провадити засобами Дівізії чи частини, при котрій існує Суд; 3) при роз'їздах в служ-

бових справах складові Суду, прокурорського догляду та слідчих суддів частини, при котрих існує Суд, повинні призначати підводи для цих потреб; 4) під час пересування військової частини своєчасно повідомляти Суд про нове місце росташування Суду і призначати в розпорядження його підводи для перевозки персонального складу, канцелярії і майна Суду.

Військовим частинам, при котрих існують Суди, де тільки можливо, придбати постійний обоз для Суду, котрий утримувати засобами дівізії чи частини (в цьому разі §§ відносно призначення підвід Суду відпадають). Коні і підводи, котрі маютья в сучасний мент при Судах, залічити в скарбове майно і на всі роди задоволення при дівізіях; ковку коней та утримання в ісправности возів провадити з коштів дівізії.

Відповідальність за невиконання цього наказу покладається на командірів дівізій та частин, при котрих існують Суди.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

В. о. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 140 зв.—141.

Наказ Головної Команди військ УНР про відзначення адміністратора Огородника за відмову взяти хабаря від фірми "Компас"

3 листопада 1920 року

Наказ ч. 100.

3-го листопаду 1920 року

7 жовтня б[іжучого] р[оку] при розгляді пропонування на поставку ріжних річей для нашої Армії представником фірми "КОМПАС" в м. Станіславові м. ФЕДЕРОМ була дана

Начальникові Загального Відділу Інтендантської Управи Головного Постачання Адміністраторові **ОГОРОДНИКОВІ** взятка в кількості 4.000 польських марок. Гроші ці він прийняв та представив по Начальству своєму.

Наказую цю суму передати Начальнику військової Санітарної Управи для використання на поліпшення умов життя ранених і хорих старшин і козаків в 11-му шпиталі.

Про представника фірми через Начальника Української Військової Місії в Речі Польській Посполитій довести до відома Польського Уряду.

Начальникові Загального Відділу Інтендантської Управи ГУПА Адміністраторові **ОГОРОДНИКОВІ** за таке добросовісне відношення до своїх обов'язків висловлюю щиро подяку.

ПІДСТАВА: Рапорт до Військового Міністра Начальника Головної Військової Судової Управи Ч. 1060 від 27 жовтня б. р.

Підписали: Головний Отаман **ПЕТЛЮРА.**

В. о. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник **ГАЛКИН.**

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 141—141 зв.

Наказ Головної Команди військ УНР про передачу до архіву при Генштабі матеріалів про визвольну боротьбу 4 листопада 1920 року

Наказ

(По Генеральному Штабу)

Ч. 102.

4 листопада 1920 року

В цілях зібрання, упорядкування систематизації і схоронення історичних матеріалів, наказую всім частинам війська, Штабам та Військовим Установам, Армії і тилу в місячний термін, від

дня одержання цього наказу, передати до Військово-історичного Архіву при Генеральному Штабі всі непотрібні для текучого користування листування (діла, книги), оригінали наказів, а також щоденники, історії частин Війська (де такі написані), зразки відозв, оголошень, фотографії, малюнки, книжки, журнали, газети, коли вони видавались і взагалі ріжні пам'ятки по нашій трьохрічній боротьбі за визволення України.

На будучий час такі матеріали передавати до Військово-історичного Архіву періодично за кожні минулі три місяці.

В випадках потреби, можна одержувати від Архіву справки і копії, з переданих на схоронення паперів.

Підписали: Головний Отаман Війська У.Н.Р.

ПЕТЛЮРА.

В. об. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник **ГАЛКИН.**

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 142.

Наказ Головної Команди військ УНР про присвоєння 6-му куреню 6-ї стрілецької дивізії імені кошового Костя Гордієнка 4 листопада 1920 року

Наказ ч. 103.

4 листопаду 1920 року

Шостому куреню 6-ої Стрілецької Дивізії іменуватися надалі **6 КІННИМ ІМЕНІ КОШОВОГО КОСТІ ГОРДІЄНКА** курінем.

Підписали: Головний Отаман Війська У.Н.Р. **ПЕТЛЮРА.**

В. об. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник **ГАЛКИН.**

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 142 зв.

Наказ Головної Команди військ УНР про впорядкування інженерних посад в Дієвій Армії

4 листопада 1920 року

Наказ ч. 104.

4 листопаду 1920 року

Деякі старшини Війська У.Н.Р. дозволяють собі користуватися званнями "Військовий інженер", "Інженер Військовий Електрик", "Інженер-Технольог", "Інженер-Механик" і т. иньш., не маючи на це права.

Аби уникнути ненормального явища, як призначення на відповідні технічні посади осіб, не маючих спеціальної військової або загальної вищої чи середньої технічної підготовки, і тим забезпечити технічне діло Армії від авантюристів, а також для того, аби виявити дійсні технічні сили Армії і зафіксувати відповідними наказами, на підставі належних документів і дипломів, правове положення всіх осіб, маючих вищу та середню технічну освіту, спеціальними особистими посвідченнями, наказую: всім старшинам, урядовцям і козакам Армії У.Н.Р. до 1-го грудня б. р. представити свої документи Інспектору Технічних Військ У.Н.Р. для розгляду і видачі відповідних посвідчень на право користування тим чи иншим науковим, технічним званням.

Особи, які будуть користуватися науковими званнями після 1 січня 1921 року без посвідчення, підлягатимуть карі по закону військового часу.

Оригінал підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

В. о. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 142 зв.—143.

Наказ Головної Команди військ УНР про відновлення зіпсованої зброї

5 листопада 1920 року

Наказ ч. 105.

5 листопаду 1920 року

В сучасний мент, коли важко діставати для Армії зброю та набої, наказую всю попусу та негідну зброю, котра може бути ще використувана для Армії направкою в майстернях, та всі стріляні гільзи від рушничних набоїв, котрі потрібні до повторного снарядження, а також обойми і укупорочні скриньки від рушничних набоїв, котрі з'являються зайві в частинах, збирати і здавати до склепів Дієвої Армії, відкіля пересилати їх до склепів Гарматної Управи.

Підписали: Головний Отаман Війська У.Н.Р. ПЕТЛЮРА.

В. об. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналами згідно: Начальник Наказного Відділу, Сотник НОСАЧЕНКО.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 143—143 зв.

Наказ Головної Команди військ УНР про розмежування повноважень центральних установ і органів Дієвої Армії на звільненій території України

5 листопада 1920 року

Наказ

Головної Команди Війська Української Народньої Республіки.
(По Генеральному Штабу).

Ч. 106.

5 листопаду 1920 року

Для розмежування сфери діяльності центральних установ і органів Дієвої Армії на зайнятому терені У.Н.Р. наказую:

§ 1.

Розмежуючою смугою між Армійськими і тилowymi районами призначити лінію (мапа 5 кл.) м. Острог, м. Ізяславль, с. Ватановка, с. Кульчини, с. Красилів, м. Чорний Острів, с. Мочулінці, с. Олешківці, — далі по р. Смотрич, с. Черче, далі м. Балін, м. Дунаєвці, м. Миньківці і по р. Старі Ушиці до р. Дністра.

Всі вищезазначені пункти для тилового району (центральных установ).

Терен, лежачий на схід від зазначеної смуги, рахувати Армейським районом.

§ 2.

Розмежуючу смугу між прифронтовою полосою і запіллям Армійського району призначити розпорядженням Командуючого Дієвою Армією.

§ 3.

Призначення влади на місцях на терені Армійського району провадити розпорядженням Командуючого Дієвою Армією. На терені тилового району — розпорядженням відповідних центральных установ, котрим порядком передачу влади на місцях і зміну служачих провадити в порозумінню зі Штабом Дієвої Армії.

§ 4.

Збір збіжа, ріжних харчових засобів та иньших предметів постачання на терені на захід від смуги зазначеної в § 1, покладається на Головного Начальника Постачання, котрому розприділити райони для центральных установ підлеглих їм частин.

Харчово-господарським апаратам і комендатурам Дієвої Армії дозволяється в призначених їм районах закінчити свою працю в найкоротший термін, котрий призначити Командуючому Дієвою Армією в порозумінню з Головним Начальником Постачання. Ті установи Дієвої Армії, які опиняться

поза згаданої розмежуючої лінії в запілля, можуть і надалі провадити свою діяльність, порозумівшись в цій справі з Військовим Міністром.

Підписали: Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

В. о. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник ГАЛКИН.

З оригіналом згідно: Начальник Наказного Відділу, Сотник НОСАЧЕНКО.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 144—144 зв.

Наказ Головної Команди військ УНР про новий порядок встановлення цін на продукти і фураж

6 листопада 1920 року

Наказ ч. 111.

6 листопада 1920 року

У відміну всіх попередніх наказів та розпоряджень про встановлення цін на продукти та фураж, входячих в склад добової дачі для козаків та коней, встановлюю надалі такий порядок:

Ціни на продукти та фураж, входячі в склад добової дачі та добові харчеві склади встановлювати:

1) В районі підлеглому Дієвій Армії — владою Командуючого Армією через підлеглі йому Інтендантські органи. Оголошувати в наказі по Дієвій Армії.

2) В районі запілля, не підлеглому Командуючому Армією, — владою Військового Міністра через підлеглі йому Головну Управу Постачання та Місцевих Інтендантів, де вони є.

Ціни повинні вироблятися на підставі найширшої розвідки ринку, обов'язково при участі Державного та Польового Контролю, та оголошуватися у відповідних наказах, причому

ціни можуть встановлюватись загальні для всіх частин Дієвої Армії, загальні для всіх частин запілля, так і по районах росташування частин, дивлячись по тому, як це буде зручніше і користніше для скарбу. Виробляти і оголошувати ціни періодично не за минулий час, а обов'язково наперед.

Всі продукти, одержуємі частинами готівкою від яких би то не було органів, повинні провадитись по відчотам як на прибуток, так і на вибуток також готівкою і в такому разі з добових складів повинна вираховуватись вартість продуктів, одержаних готівкою.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

В. об. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник Галкин.

З оригіналами згідно: Начальник Наказного Відділу, Сотник Носаченко.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 148—148 зв.

Наказ Головної Команди військ УНР про створення тимчасових дивізійних рад для розгляду представлень про підвищення старшин та козаків

9 листопада 1920 року

Наказ ч. 110.

9 листопаду 1920 р.

З огляду на почавшіся нові формування, які не предбачені "Положенням про підвищення в рангах старшин та козаків армії У.Н.Р.", наказую тимчасово утворити гонорові ради категорій дивізійних для розгляду представлень про підвищення підлеглих старшин та козаків в наступні ранги при Управлінні командуючого запасовими та місцевими військами й при штабі Корпусу Кордонної Охорони, рахуючи Проскурівську Збірну Станицю як

окрему частину. Армійською Гоноровою Радою для запасових і місцевих військ, а також для Корпуса Кордонної Охорони служить відповідна Гонорова Рада при Військовому Міністерству, в склад якої надіслати одного представника із булавної старшини від всіх взагалі запасових та місцевих військ і одного — від Корпуса Кордонної Охорони.

Для Спільної Юнацької Школи утворити при школі дивізійну гонорову раду, а армійською радою для цієї школи служить відповідна гонорова рада при Військовому Міністерстві.

ПІДСТАВА: Наказ Головної Команди 16 жовтня б. р.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

В. об. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник Галкин.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 147 зв.—148.

Наказ Головної Команди військ УНР про скорочення штатів Української військової місії в Польщі

10 листопада 1920 року

Наказ

Головної Команди Війська Української Народньої Республіки.

Ч. 108.

10 листопаду 1920 року

З огляду на сучасне політичне становище і скорочення функцій Української Військової Місії в Речі Посполитій Польській, а також по мотивах фінансовим —наказую наперед, до видання закону про повну її ліквідацію чи переформування, в більш сталий апарат на зразок Військового Аташе при Надзвичайній Українській Дипломатичній Місії в Речі Посполитій Польській, приступити негайно до скорочення персонального складу Місії взглядно зменшення її праці в сучас-

ний мент з тим, аби було залишено лише та кількість співробітників, не більше 4—5, яка зараз потрібна для провадження праці Місії і переведення ліквідаційної роботи.

Призначаючи для керування переведенням ліквідації Військової Місії Полковника БОНДАРІВСЬКОГО, наказую Начальнику її Генерал-Поручнику ЗЕЛІНСЬКОМУ бути до Ставки в моє розпорядження.

В склад осіб для ліквідаційної роботи залишити в Місії з Полковником БОНДАРІВСЬКИМ на чолі 4—5 співробітників, а останніх співробітників, які повинні бути звільнені з посад за скороченням персонального складу Місії надіслати до Військового Міністерства для призначення на інші посади по Міністерству і в Дієвій Армії.

Все майно Місії, а саме: автомобілі, пишучі машинки і різне канцелярське приладдя підготувати для передачі в розпорядження Військового Міністерства, надіславши зараз описі його Військовому Міністрові, якому доручаю про ліквідацію Військової Місії вийти з відповідним докладом в Раді Народніх Міністрів.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

В. об. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник Галкин.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 145—145 зв.

Наказ Головної Команди військ УНР про порядок функціонування залізниць 10 листопада 1920 року

Наказ

(По Генеральному Штабу).

Ч. 109. 10 листопаду 1920 року

Для забезпечення Дієвої Армії У.Н. Р. справами пересу-

вання війська і військових вантажів по залізницям, —наказую:

§ 1.

До видання відповідного закону і до сформування Управи військових комунікацій Генерального Штабу: У.Н.Р. загальне керування справами пересування військ і військових вантажів по залізницям на терені У.Н.Р. тимчасово покладається на Начальника Технічних Військ Дієвої Армії.

§ 2.

Начальнику Технічних Військ Дієвої Армії згідно з § 1, цього наказу тимчасово надаються права:

а) вимагати від шляхових дирекцій і технічно-експлуатаційного Департаменту Міністерства Шляхів всі потрібні засоби для своєчасного забезпечення Дієвої Армії рухомим залізничним складом, паливом, шмаровидлом та іншими матеріалами.

б) Брати під учот весь рухомий склад залізниць, використовувати з нього потрібну кількість вагонів і паротягів для пересування військ і військових вантажів, зазначити норму пасажирських і комерційно-товарових потягів, котрі залишаються в розпорядженні залізничної адміністрації.

в) Контролювати безпосередньо і через своїх представників виконання агентами залізничної адміністрації військових завдань і в випадку явного саботажу, чи іншої шкоди військовим справам — звільняти від праці, приймати міри проти ухилення винного слідству і суду, донося про те Командуючому Армією — і повідомляючи відповідний орган залізничної адміністрації для негайного призначення другого агента; в випадках же, коли така зміна може шкодити руху на залізницях — тимчасово, до прибуття нового агента, — призначити замість звільненого агента фахового старшину залізничних військ. Слідство і суд провадити по законам У.Н. Р. військового часу.

г) З доповіді Командуючого Дієвою Армією утворити

залізничні Комендатури згідно штатам і озброєні команди при тих комендатурах для охорони залізниць і залізничних будівель, необхідних для забезпечення, руху, а також і для тримання порядку на станціях.

д) Вимагати від Міністерства Внутрішніх справ призначення на станції тилового району залізничної жандармерії для несення поліцейсько-жандармської служби і контролю з представниками комендатур, присутніх людей на станціях і в потягах, як пасажирських і товарних, так і військових.

§ 3.

Залізничну жандармерію тилового району (від Міністерства). Внутрішніх Справ) і польову жандармерію на станціях залізниць армійського району — в відношенню загальних порядків на залізницях і виконання всіх технічно-експлуатаційних правил — видати в підлеглість через залізничних станцій і дільниць Начальнику Технічних Військ Дієвої Армії.

§ 4.

Начальнику Технічних Військ Дієвої Армії при використуванні рухомого складу залізниць для забезпечення Дієвої Армії пересуванням військ і військових вантажів — керуватися слідуючим:

- а) в першу чергу використувати в необхідній мірі для потреб Дієвої Армії пересуванням Генерального Штабу У.Н.Р.
- б) в другу чергу по вимогам Головного Начальника постачання.
- в) в третю чергу по вимогам Міністерства Господарчих Справ.
- г) в четверту чергу для встановлення загального пасажирського і комерційного руху.

§ 5.

Вищезазначене в § 4 цього наказу розподілення рухомого складу роботи на термін в зв'язку з кількістю здатного до експлуатації рухомого складу в порозумінню з відповідними органами Міністерства Шляхів, але ж завжди маючи на увазі Термінові і необхідні потреби Дієвої Армії.

§ 6.

Для спільної праці на залізницях військових органів з шляховими органами Начальнику технічних військ Дієвої Армії командувати до Польової дирекції (в Проскуріві) і до Технічно-Експлуатаційного Департаменту Мін. Шляхів своїх представників.

§ 7.

Відповідальність по змісту цього наказу покладається на Начальника Технічних Військ Дієвої Армії, котрому завдяки недостатка рухомого залізничного складу вжити рішучих заходів до видачі польовому суду за невиконання як військовими, так і цивільними особами наказів і розпоряджень на залізницях; рішуче забороняти пристосування вагонів до життя, — розрешаючи то тільки в випадках службової необхідности в технічно-залізничних частинах, бронепотягах і майстернях, існуючих по затвердженим штатам.

§ 8.

По сформуванню Управи Військових Комунікацій Генерального Штабу У.Н.Р. всі функції по керуванні на залізницях на терені У.Н.Р. переходять до тієї Управи по змісту чого буде виданий особливий наказ.

Підписали: Головний Отаман Петлюра.

В. об. Військового Міністра, Генштабу Генерал-Поручник Галкин.

Друкарський текст.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 58. — Арк. 145 зв.—147 зв.

**ЧАСТИНА III
1921—1926 РОКИ**

Лист С. Петлюри до Голови Ради Республіки щодо змін і доповнень до закону про вище військове управління

**13 квітня 1921 року
Голові Ради Республіки**

Шановний п. Голово,

В свій час я повідомляв Вас, що Рада Міністрів передала положення про тимчасові зміни і доповнення до "Закону про Вище військове управління 12 листопаду 1920 року" без попереднього порозуміння зі мною як Головним Отаманом. Я зауважив Вам, що на цьому ґрунті можуть повстати ускладнені наше життя явища. З огляду на то, що Ви, з свого боку, так само не звернули на це уваги і допустили до обговорення цього закону на пленумі, я вважаю за свій обов'язок знову нагадати про мою позицію в цій справі.

З пошаною, **Петлюра.**

13/IV.1921 р.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 3890. — Оп. 1. — Спр. 8. — Арк. 18.

Лист С. Петлюри до генерал-інспектора Армії УНР щодо діяльності військового факультету

21 грудня 1921 року

Генерал-інспектору Армії УНР

Копія. Нач. Генер. Штабу

З одержанням цього наказую представити мені доклад про працю і діяльність Військового факультету з зазначенням слідуєчих даних:

- 1) Хто саме читає лекції на цьому факультеті.
- 2) Хто провадить загальне керівництво факультетом.
- 3) Кількість слухачів, їх науковий (освітній) службовий стаж.

- 4) Число годин для окремих лекцій.
- 5) Докладну програму лекцій по кожному предмету.
- 6) Оскільки ця програма виконана?

Начальнику Генер. Штабу одночасно наказую так само ознайомитися з науковою постановкою справи на факультетах; дати свої висновки і по можливості підтримати справу дальшого функціонування факультету своїми вказівками та порадами, представивши мені свої міркування з приводу цього.

Термін для виконання наказу: два тижні, починаючи з дня підпису цього розпорядження.

Петлюра.

21/ХІІ-1921 р.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 3890. — Оп. 1. — Спр. 8. — Арк. 21.

Таємний лист С. Петлюри військовому міністру щодо діяльності штабу генерала Гулого

25 грудня 1921 року

Секретно
Воєнміну

Пересилаю Вам докладні в справі діяльності Штабу ген. Гулого. Прошу звернути увагу на мої резолюції на полях рапортів. З інших джерел я мав повідомлення про грошові зловживання з боку штабу. Перевірити це в даних умовах — дуже тяжко. Отже, пересилаючи згадані документи, прошу секретно тримати їх в певних руках для того, щоб на підставі їх можна було при першій можливості правду виявити. Очевидна річ, що в майбутньому ця дія буде предметом судового досліджування. Врешті, коли б і тепер назбиралась відповідна кількість даних — прийшлося б може й тепер передати їх кому слід для розпочаття слідства. Тільки у мене немає

певности щодо сохраннысти документів та можливости в наших умовах справу цю висвітлити.

Петлюра

25/ХІІ.1921 р.

Рукописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 827. — Арк. 271.

Лист С. Петлюри військовому міністру щодо надання євреям-фармацевтам ранги адміністративних старшин

4 січня 1922 року

П. Військовому Міністру

П. Генерале,

Вашим листом од 25/12-1921 р. ч. 6653 порушена справа про надання певним особам — фармацевтам-жидам ранги адміністративних старшин. З моєї резолюції на цьому папері Ви побачите, що я не убачаю заперечень в позитивному розв'язанню того питання, яке ставить перед Вами г-л Яневський. В розвиток цієї резолюції повинен висловити слідує.

По законам нашим ми не маємо права робити якісь обмеження для жидів. Звичайно, в тому разі, коли вони відповідають загальним вимогам, які ставимо до старшин нашої армії иньшої національності і віри. Отже, ми маємо в армії, крім православної української подавляючої більшості і невелике число елементів, чи особ, що належать до католицького визнання, або до російської національності. Я знаю, що вже кілька років в 3-ій Залізній дивізії є адміністративний урядовець-жид з віри і національності, що не заважало йому, оскільки мені відомо, бути досить порядним військовим урядовцем, так само маємо в армії нашої і невелике число лютеран. В майбутньому процент неправославних елементів

в нашій армії буде збільшуватись, а інтереси державної політики вимагають і перетворення цих елементів в певний з державного погляду, бо в противному разі матимемо зайву опозицію, зайву розкладову силу, що буде обезсилювати нашу державність. В цій справі ознаку релігійної приналежності треба покрити державною приналежністю, ідучи чи за прикладом французької армії, де національність євреїв-старшин чи козаків не заважала їм бути добрими французькими патріотами. Такою політикою ми скоріше привернемо на свій бік наші жидівські елементи, як політикою обмежень чи переслідувань, бо перша, врешті-решт, утворить для нас, українців, Мойсеевого визнання, а друга ворогів нашої державності, що розкладатимуть її з нутра. Звичайно, треба в цій справі бути обачним і за допомогою атестації начальників, К-Р органів всебічно вяснити, кого приймаємо під взглядом державної певности до нашого старшинського корпусу. По суті ж самої справи і з мотивів державної політики наша влада повинна в цьому тим часом дражливого питанню мати ясну лінію і державну передбаченність.

В Галицькій, українській армії, як Ви знаєте, справа ця розв'язувалась позитивно. Так само і в нашому січовому корпусі були жиди-старшини то не погані — знаю це з персональних вражінь. Таким чином, в цій справі маємо вже і певні прецеденти.

Отже, вважаю можливим справу про надання старшинських рангів жидам — при задоволенні ними інших вимог — розв'язувати позитивно.

Петлюра.

4.I.1922 Р. Б.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 3890. — Оп. 1. — Спр. 8. —
Арк. 5.

Лист С. Петлюри міністру єврейських справ щодо ставлення єврейської еміграції до української державності

8 січня 1922 року

п. Міністру Єврейських Справ.

П. Міністре,

В додаток до листів моїх до 5/12-1921 р. в цьому листі звертаю Вашу увагу на таких дві справи:

Перша, становища євреїв-старшин в українській армії.

Виникла вона останніми часами в зв'язку з положенням, затвердженим мною про перейменування так званих військових урядовців в ранги "адміністративних старшин". До цієї категорії належать між иньшим провізори військові, лікарський персонал тощо. З огляду на те, що поміж цими елементами маються також і євреї, то на запитання Воєнміна, як бути з наданням цим елементам певних старшинських рангів, я поклав резолюцію, що принципіальних заперечень проти позитивного розв'язання цієї справи не маю. Таким чином, питання це з мотивів державних і справедливості вирішено мною так що той з євреїв, хто вірно і чесно працює в нашій армії, не буде мати обмежень щодо своїх прав і становища, яке йому належить по службі. Ширші директиви в цій справі я дав в листі довірочному на ім'я Воєнміна од 4/10 с/р. Повідомляю про це Вас, аби Ви могли зробити з цього акту свої висновки і цією інформацією дати зайвий доказ певним єврейським кругам консекветности і реального переведення в життя програму державного по єврейському питанню.

Друга справа має на увазі порушити становище певних єврейських кругів щодо нашої державности. Маю на увазі заможніші круги, різних фінансистів, промисловців, великих посередників тощо. Роскидані по різних еміграційних центрах Європи вони і по сей день не зв'язані з нашим центром державним і часто-густо провадять ворожу акцію щодо нього. Дійшли до мене відомос-

ти, що деякі визначні діячі цієї групи, як наприклад, Апштейн з Києва (нині перебуває то в Варшаві, то в Берліні) висловлюються проти Української державности "принципiально", бо, мовляв, їх "принципи" (грошові) вимагають "великої Росії", яка без України не може існувати. Інші діячі цієї групи, як Бродський, Гальперін і інші, пробуваючи з Парижу, так само мало цікавляться тими заходами, які провадяться нами в напрямку співжиття українців і євреїв в одній Українській державі і своєю пасивністю чи вичікуючою політикою ослаблюють наші змагання і зусилля. Очевидно, що мене така позиція згаданої групи в основному питанні існування Української державности задовольнити не може. В моїх розмовах з Вами, а також в директивних для Вашої діяльності як Міністра листах я висловлював побажання розвинути серед таких кругів якнайширшу роботу, щоб з тої непрактичної позиції, на якій стоять, їх зсунути, показавши вигоди і доцільність переміни позиції. Коли ці люди визнають щось ширше і більше понад свої персональні інтереси, коли вони хоч трохи люблять свій єврейський народ, на Україні мешкаючий, то повинні вони інакше і поводити себе, як це робить пан Апштейн. Бо таке поведження тепер може "боком вилізти" пану Апштейну потім не як єврею, а як людині працюючій в ворожому для Українських державних інтересів напрямку. Отже, після повороту на Україну державна влада її примушена буде вжити ряд "профілактичних" заходів до подібних елементів, незалежно од їх національного обличчя, щоб забезпечити себе од тої розкладової праці, якої НЕ перестануть вони в інтересах "Росії", потрібної для їх персональних інтересів провадити. Я не знаю, чи матимуть тоді право Апштейни кричати про утиски над ними, коли такими мірами, як конфіскація їхнього майна та виселення їх персонально з України, чи не допущення до в'їзду на Україну, Державна влада нагадає їм і про свої права, і про свою оцінку їхньої теперішньої діяльності. А я повинен Вам, пане Міністре, заявити, що таких твердих мір до подібних елементів, буду вживати, вимага-

ючи їх від нашої виконавчої влади. Бо цього вимагає інтерес державний і правдиве розуміння владою своїх обов'язків. Щоб уникнути таких неприємних функцій, треба заздалегідь мудро-педагогічно повести певну працю серед панів Апштейнів, вияснивши їм недоцільність і шкідливість тої позиції, яку вони нині займають. Думаю, що Вам треба на згадану групу звернути пильну увагу, зв'язатися з нею, притягти її до співпраці — взагалі поширити вплив нашої державної ідеології на ті групи єврейські, що якось стояли аж до останнього часу осторонь нашої боротьби. Вважав би потрібним для Вас через п. п. послів установити контакт з певними єврейськими діячами згаданих груп за кордоном і може організаційно зв'язати їх з Вашим Міністерством, яке повинно цілу єврейську масу, перебуваючу на Україні, брати на увагу в своїй діяльності, а не тільки демократичні чи соціалістичні круги її. В моїх плянах лежить якнайменше мати ворогів нашої державности, як відповідає моїм поглядам, і уникати суворих методів реалізації прав державної влади там, де можна уникнути їх попередньою педагогічною працею. Виходячи з таких мотивів, я вважав би потрібним мобілізацію наших зусиль для підпорядкування державним впливам і інтересам тої єврейської групи, про яку згадувалось вище. Якими шляхами і засобами треба користуватися для досягнення цього завдання вияснити це — Ваша річ і обов'язок. Я ставлю Вам тут лише завдання, котре вважаю черговим, невідкладним і до певної міри "ударним". Ясна річ, що незалежно від тих можливостей, якими розпоряджатись може в цій справі Ваше Міністерство, повинні використати для цього також і наш посольський апарат за кордоном, який повинен виконати певні Ваші доручення, дотичні практичної сторони справи. І тут я підхожу до третьої справи, тісно зв'язаної з висловленими раніш міркуваннями порушеної справи. Отже, ставлю перед Вами на розмірковування організацію єврейської еміграції, територіально зв'язаної з Україною своїм походженням, інтересами і офіційним громадянством. Ці з'їзди, з

мого погляду, слід скликати кожен зокрема в даній державі. Міністерство повинно готувати програми їх, відповідні доклади і проекти резолюцій, маючи на увазі фіксування єврейською еміграцією своєї приналежності до УНР і творчої участі в державному будівництві та співдіяння з українською нацією. Попередній плян праці, дотичний даної справи, Ви повинні детально опрацювати, висловивши Уряду і мені Ваші міркування, щодо тих можливостей, які може Держава наша покладати на пробу скликання таких заходів і конференцій.

Порушені мною цим листом справи вважаю черговими в нашій урядовій праці і невідкладними, а тому прошу Пана Міністра взяти всіх засобів переведення їх в життя.

Петлюра.

8/1—1922 року.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 3890. — Оп. 1. — Спр. 8. — Арк. 1, 2.

Закон Директорії УНР про встановлення штатів церковного причету Української православної парафії за кордоном 12 лютого 1922 року

ІМЕНЕМ

УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНЬОЇ РЕСПУБЛІКИ

З А Т В Е Р Д Ж У Ю і

12 лютого 1922 року

ГОЛОВА ДИРЕКТОРІЇ ПЕТЛЮРА

ПОСВІДЧУЮ: В. о. Державного секретаря Гр. Шиянів.

З УХВАЛИ РАДИ НАРОДНИХ МІНІСТРІВ

З А К О Н

про встановлення штатів церковного причету

Української Православної Парафії за кордоном

1. Додані до цього штати церковного причету Української

Православної Парафії за кордоном ухвалити і вважати дійсними з 1 липня 1922 року.

2. Потрібні на утримання причетів Українських православних парафій за кордоном кошти відпускати в кошторисному порядку по кошторису Міністерства ісповідань.

Примітка: Кошти на біжучі церковні потреби, а саме: роз'їзди священників, придбання вина, ладану і т. и. відпускати з 1 січня 1922 року.

3. Асигнувати в розпорядження міністра Ісповідань з коштів Державної Скарбниці авансово ТРИДЦЯТЬ ТИСЯЧ (30.000) польських марок на утримання церковних причетів Українських православних парафій за кордоном.

4. Закон цей, до його оголошення, ввести в чинність через посланців.

ГОЛОВА РАДИ НАРОДНИХ МІНІСТРІВ ПИЛИПЧУК

МІНІСТР ІСПОВІДАНЬ ПРОФ. ОГІЄНКО

В. о. ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРЯ

НАЙВИЩИЙ СУДДЯ Гр. ШИЯНІВ.

З оригіналом згідно: В. о. начальника відділу

державної Канцелярії

Яновський.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 3635. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 129

Лист С. Петлюри керуючому Міністерством закордонних справ УНР І. Токаржевському-Карашевичу з приводу поточних питань

23 лютого 1922 року

Керуючому Міністерством Закордонних Справ

І. Токаржевському-Карашевичу

Персонально

Шановний п. Міністре

В зв'язку з отриманими од Вас трьома листами (з Тарно-

ва), а також взагалі з загальною ситуацією, я гадаю, що Вам слід побувати у Відні та Берліні. Отож, треба прискорити цю справу. З боку фінансового, я гадаю, що нині пощастить її залагодити, але не урядовим шляхом, а іншим. Та про те для самої справи це значення не має, аби вона була зроблена!

Почту через день-два везе Зайців до Берліну, бо вся кореспонденція, адресована на офіційні наші варшавські адреси — цензурується. Я не хочу, щоб про уповноваження для Василька знали інші — бо тоді їх може зовсім не доставлять по призначенню.

Взагалі ж, чим скорше Ви зумієте поалагодити в Тарнові справу своєї подорожі, тим краще для справи і тим швидше я зможу в'яяснити ті моменти, про які Ви в своїх листах згадуєте, та які ліпше буде з'єднати при персональному побаченню, котрому буду радий.

З пошаною Петлюра.

23/II.1922 р. Б.

Рукописний оригінал.

Бібліотека-архів Українського наукового інституту Гарвардського університету.

Лист С. Петлюри міністру єврейських справ про намір видати книгу щодо погромів і грабежів з боку денікінців та врангелівців

6 березня 1922 року

П. Міністру Єврейських Справ

Кілька місяців тому я видав наказ про збирання матеріалів в справі поводження Денікінської та Врангельовської армії на Україні. Тепер цей матеріал представлений мені на розгляд. Він уявляє собою опросні відповіді наших козаків та старшин, що були мобілізовані добровольцями і бачили на власні очі різні насильства — погроми-грабежі тощо доброволь-

чеської шатії. Я маю на увазі видати ці документи окремою книжкою у виданню нашого Генерального Штаба. Коли б у вас були якісь документи, що стосуються даної теми, то їх можна було б використати для поставленої вище мети і тоді збірник вийшов би повнішим. Отже, прошу в'яяснити чи в архіві Міністерства маються такі документи і в позитивному разі прислати в копії найбільш характерні з них.

Петлюра.

6/3 — 1922 р.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 3890. — Оп. 1. — Спр. 8. — Арк. 5.

Лист С. Петлюри до О. Ледницького з проханням посприяти у працевлаштуванні українського урядовця Л. Михайліва в Італії

29 березня 1922 року

**ГОЛОВА ДИРЕКТОРІЇ
і ГОЛОВНИЙ ОТАМАН
ВІЙСЬК**

**Української Народньої Республіки
29/III дня 1922 року**

**Екссцеленція А. Р.
Ледницькій.**

Ч.

Глубокоуважаемый Александр Рудольфович,

Обращаюсь к Вам с небольшой просьбой, за исполнение которой премного буду обязан.

Податель сего письма, Леонид Дмитриевич Михайлов, в данный момент нуждается в заработке, и я просил бы Вас оказать ему в этом отношении всяческое содействие. Знаю Л. Михайлова еще с юношеских лет, а потому уверен, что он оправдал бы то доверие, какое Вы могли бы оказать ему.

Его образовательный ценз, а также и житейский стан вместе со служебной подготовкой дают ему возможность занять вполне ответственное положение: безукоризненная честность г. Михайлова дает гарантию наиболее совестного исполнения возложенных на него обязанностей.

Я надеюсь, глубокоуважаемый Александр Рудольфович, что Вы окажете г. Михайлову свое реальное содействие в представлении ему соответствующего места. Многих украинцев постигла тяжелая доля эмиграции и приходится обращаться к отзывчивости чутких людей в Польше. Надеюсь, что Вы, учитывая это, поможете одному из солидных моих сотрудников до тех пор, пока большевицкий труп не сгниет окончательно. Думаю, что ждать этого не так уж долго, несмотря на гальванизацию его в Генуе.

Извиняюсь за небольшие хлопоты, причиняемые Вам данным письмом, прошу принять заверение в моем давнем и неизменном к Вам уважении.

Петлюра.

P. S. Мое знание польского языка не так далеко простирается, чтобы я мог без риска писать на этом языке, — а потому извиняюсь за то, что пишу на нейтральном.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 3890. — Оп. 1. — Спр. 8. — Арк. 25.

Лист С. Петлюри до генерал-інспектора Армії УНР щодо протидії більшовицькій агітації за повернення інтернованих в Польщі вояків до України 22 травня 1922 року

Генерал-Інспектору Армії УНР.

Копія Командірам Груп,

Полковник Данильчук одночасно з цим інформує Вас про третій приїзд Репатріаційної комісії за участю більшовиць-

кого представника в цілях оголошення, яка має кожного зокрема наших інтернованих запитати, чи хоче він скористуватись більшовицькою амністією для повороту на Україну. Всі заходи, що робились тут для того, щоб не допустити до цієї візиту, не дали відповідних результатів.

З огляду на це табори самі повинні дати ясну і недвозначну відправу новим покушенням розбити нас. Я певен, що цю відповідь ваші дадуть так, як дали її в березні місяці. Вірю в то, що командний склад армії на чолі з Вами, все зробе, щоб моя віра в армію справдилась.

А тому наказую Вам:

1) Негайно, по отриманню цього листа, зібрати командирів частин, поінформувати їх і організувати рішучу відповідь після якої поляки не будуть вже привозити до таборів більшовицьких катів і провокаторів.

2) В кожній сотні, в присутності старших начальників, не нижче комбріга, козакам командіри частин повинні з'ясувати, яку відповідь вони повинні казати на запитання комісії.

Вимагаю на цей час подвійної праці з боку командного складу і чекаю од нього державного такту, сталості і уміння приготувати інтернованих старшин і козаків до достойної громадянина У.Н.Р. відповіді.

Петлюра

22/V. 1922 Р.Б.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 3890. — Оп. 1. — Спр. 8. — Арк. 28, 29.

Лист С. Петлюри до генерал-інспектора Армії УНР про необхідність полагодження ситуації в таборі інтернованих в Стрілково 25 травня 1922 року

Генерал-Інспектору Армії УНР.

З отриманням цього наказую негайно від'їхати до табору

Стрілково і полагодити тертя, що виникли поміж начальником Стрілковської групи полк. Ковальським і рештою вищого командного складу частин групи. Тертя ці загострились до порушення співпраці. Необхідно з'ясувати і прийняти засоби для повернення ладу в таборі.

Необхідно вжити засобів, полагоджуючих справу і паралізуючих повторення подібних явищ.

Всебічний звіт обслідування — представити мені.

Петлюра.

25/V. 1922 р. Б.

Р. С. В разі неможливости Вашого персонального виїзду — командірувати для цього ген.-хор. Безручка або ген.-хор. Загородського.

Пет[люра]

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 3890. — Оп. 1. — Спр. 8. — Арк. 31.

Лист С. Петлюри до В. Садовського щодо свого перебування на відпочинку

3 липня 1922 року

Дорогий Валентин Васильович

Пишу тобі пару слів з "свіжого повітря". Воно, звичайно, добре спочивати, але мене тут загризають непокої і дорікання сумління: в Тарнові так тяжко люде живуть, що здається заперечувати собі в праві на кращі умовини є Sensom. Маю лише те тимчасове оправдання, що цей одпочинок потрібен мені для дальшої праці, яку ледве чи зможу доконати, якщо не зроблю над собою ремонта. Тут гори — а мене вони дають. Люблю долини, широкі левади, а ще більше — не замкнені перспективи.

Йдуть часом дощі і тоді нудно, тим більше, що живу на горі 500 метрів од долини, яка розстилається перед очима, а

сходити з якої до мого гуралю не дуже то легко. Коли порівнюю нашого селянина з тутешнім, маю задоволення: наш культурніший і здоровіший. Тут мало не в кожній хаті є якийсь вилюдок: або ідіота формений, або потвора, або здекларований рахітик, або природжений каліка. Видко в цьому руку Божу + наслідки алкоголю і сіфіліса! Це не заважає деяким гурялам пишатись своїм міфічним походженням од шляхти, яку колись якийсь мудрий король польський, Казимир, ніби Великий, за непослух посилав сюди на ссилку. Опростились вони тут, освинячилися і живуть гороскопами своїх овець, що їх пасуть по неродючих горах... Трохи нудно тут. Отже, щоб часом убити час та оправдати своє перебування перед богом України — почав я перекладати одну військову книжку "Досвід великої війни". А ще більше думати. Це занятіє не дуже плодотворне, але для мене воно підходяще тут, бо іншого "времяпрепровождения" не знайдеш у цих умовинах.

Очевидна річ, що думаю я і про газету в Тарнові. Буду радий, коли вона врешті народиться. Ясна річ, що дещо писатиму. Рекомендую, Валентин Васильович, притягти молоді сили "дерзкіє" і уперті в наших постулатах. Між іншим, переговори з Виговським: у нього завжди буває свіжий матеріал з Софії про врангелівців. Прочитав перші дві книжки Л.Н.В. і не можу сказати, щоб вони були дуже цікаві: чекав більшого. Так само переговори з Мироновичем — у нього бувають свіжі німецькі газети і російські з Берліну. А пані Токаржевську мусиш засадити за французькі газети — треба ж виховувати нашу публіку на "Оксиденті".

Цікавить мене все, що зв'язано з моїм перебуванням в Тарнові. Дещо мені говорив М., але очевидно для мене, що через якийсь тиждень я знову буду там, щоб самому докладніше ознайомитися з ходом намічених справ.

Писав мені Д-ко, що був у Львові і мав розмову з Голубовичем (б. прем'єром) та Бурячинським.

Отож: є дві течії: одна на позиції Диктатури Петрушевича, а друга — за порозуміння з поляками, хоч і не вірить їм! Ця точка має свої прихильників не тільки серед "Рідного краю". Серед неї — більше розуміння і для нас та нашої лінії, яку вважають доцільною.

Читаю про кадрили міністерські в Варшаві і чомусь здається мені, що вона швидко еволюціонує в "метелицю".

Нашу лінію треба тягти далі.

Привіт Л. І.

Всього кращого Петлюра.

3/VII.1922 р.

Рукописний оригінал.

ЦДАГОУ: Ф. 269. — Оп. 2. — Спр. 199. — Арк. 1, 2.

Лист С. Петлюри до П. Красного щодо визвольних змагань за відродження єврейської державності

30 липня 1922 року

Міністру єврейських справ

П. Красному.

п. Міністре,

В зв'язку з прийняттям мандату над Палестиною Англійським Урядом вважаю за свій обов'язок переслати Вам як представнику єврейського населення України в Уряді Української Народньої Республіки мій привіт з приводу так важливого історичного акту.

Може ще цей акт і не є закінченням змагань єврейського народу до утворення власної державности, але безумовно творить важливий політичний, а головне реальний етап в їх здійсненню. Я гадаю, що з великою радістю привітало б цей факт єврейське населення України разом з Урядом нашої республіки, який ніколи на стояв на перешкоді здійсненню мрій і стремління його в справі державного закінчення націо-

нальних змагань, утворив навіть спеціальну посаду єврейського міністра для оборони в лоні Української Державности.

Вікова територіальна роспорошеність єврейського народу однині має свій власний територіальний осередок, свою територіальну базу, в якій безборонно може організуючими зусиллями скупчитись та державно [це]ментуватись.

Гадаю я, що це відповідає і найглибшим бажанням тої частини єврейського народу, який живе на Україні і представника якого ми маємо в Вашій особі серед нашого Уряду.

Мандат над Палестиною, прийнятий Англійський Урядом, як Ви вже знаєте, прийняла і Рада Ліги Народів. Це ще більшу поважність надає цьому міжнародньому акту.

З правдивою повагою Петлюра.

30/7. 1922 р. Б.

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 3890. — Оп. 1. — Спр. 8. — Арк. 2.

Лист С. Петлюри В. Садовському щодо переговорів з бельгійцями

14 серпня 1922 року

П. Міністру В. Садовському

Шановний Валентин Васильович

Справу персонального характеру я зможу поладити через кілька днів позитивно — до 20/VIII. Прошу вибачити за проволікання, але і у мене є свої *force major*.

Сьогодні я посилаю п. Чижевському листа в справі листа Яковлева, копію якого так само послано Левицьким з проханням якнайскорше розв'язати порушені справи. Маючи на увазі характер Яковлева як людини реальної, я гадаю, що переговори його з Комітетом Бельгійським дадуть більше позитивних наслідків, ніж комбінації Чижевського з Пабіско. Отож прошу

неодволікати справи уповноважень для Яковлева для провадження переговорів, докладно ознайомившись з матеріалами, опрацювати необхідні вказівки для Яковлева і провести їх через Раду Міністрів. Справа ця не терпить проволочки, а тому прошу звернути на неї якнайпильнішу увагу.

У Левицького сьогодні побачення увечері в Мін. Зак. Спр. — лист я пишу днем і висилаю експресом, щоб там Ви робили своє діло, поки ми тут будемо провадити свою працю.

Не проволікайте тільки, Бога ради, своєю метою невідкладних справ.

Петлюра.

14/VIII. 1922 р. Б.

Рукописний оригінал.

ЦДАГОУ: Ф. 269. — Оп. 2. — Спр. 199. — Арк. 4.

Лист С. Петлюри військовому міністру УНР щодо розподілу коштів

15 листопада 1922 року

Воєнміну

Полк. Данильчук привезе ще триста тисяч марок.

В порозумінню з генерал-інспектором доручаю Вам цей поділ розподілити найбільш доцільно:

а) меншу частину на організаційні цілі через Командирів Груп, а більшу частину на К-Освітні потреби через Комдівів безпосередньо. Певну суму, звичайно, потрібно залишити і ген. інспектору для загальних потреб.

Петлюра.

15/IX — 1922 р.

Машинопис.

ЦДАВОВУ: Ф. 3890. — Оп. 1. — Спр. 8. — Арк. 33.

Лист С. Петлюри до М. Василька з приводу поточних проблем діяльності Уряду УНР в екзилі

16 вересня 1922 року

Шановний п. Міністре.

Підтверджую отримання листів Ваших од 1.IX та 2.IX з прилогами до них.

З приводу політичних інформацій, поданих у листі од 2.IX, мушу перш за все спинитись на ген. Ом[еляновича] Павленко та б[увшому] Міністрові Барановському. Мене ця "еволюція" цих добродіїв не дивує. Просто "свині", що шанують пійло доти, доки з нього годуються, а коли "харчу" не стане, то вони засмічують його. Коли до генерала не можна поставити більших вимог просто через те, що, як ви знаєте, політична освіта його та ясність думки занадто є не імпонуючою (прецінь могли переконатися в цьому), — то справа з Барановським стоїть інакше. Я дивлюсь на нього нині як на карного злочинця, а на чолі тої групи української інтелігенції, яку він охрестив загальною "зłodіями", в першу чергу треба його поставити.

Ясна річ, що такі узагальнення показують невисокий моральний розвиток автора такої характеристики, яка не відповідає дійсності, бо хоч дійсно поміж інтелігенції української в умовах еміграції чимало здеморалізувалось, то, з другого боку, схоронились і морально здорові — чесні елементи, і, певно, їх більше, як брудних. Нечесність Барановського рафінована. Він як Міністр фінансів абсолютно нічого не зробив для нашої справи; навпаки, маю враження, що навмисне саботував її і в гірше становище волік. А ті репліки, що сьогодні він роздає на адресу Державного Центру, є, з мого погляду, "оправданням власного зла" і власного "свиньства". Коли правду оповідає про своїх товаришів з кооперації п. В. Коваль, а зокрема про Барановського, то й ще гостріші характеристики Державного Центра в устах подібної людини мене не здивують.

Ясна річ, що всі такі вчинки на увагу треба брати, щоб потім, кому слід, їх пригадати. Той, хто хоче бути "песимистом" щодо нашої концепції сьогодні, коли Уряд не може його матеріально підтримувати, має добру нагоду, бо, п. Міністре, цей песимизм впливає тільки з шлункових мотивів, а не з аналізу політично-економічної кон'юнктури.

Я дуже жалкую, що ні ви, п. Міністре, ні посол Стоцький не даєте тих цінних інформацій з обсягу політичного життя Європи, які раніш систематично од Вас отримувались. А тим часом такі інформації є дуже необхідними, надто тепер, коли старі джерела європейського непокою — Балкани — знову ніби стають до виконання своєї звиклої ролі. Я дуже заінтересований був би в освітленню можливих подій, пов'язаних із успіхами турків, з погляду берлінських ауспій, беручи на увагу певну поінформованість німецьких кол.

Персонально я передбачаю можливість розвитку комплікацій на Балканах як чогось більш поважного, як чогось, що локалізувати буде тяжко, хіба що Франція "продасть" турків за німецькі відшкодування Англії. Я гадаю, що рух турків трудно спинити.

Мене дуже нервує мовчанка О. Шульгина, якому я, знаючи, що він збирається на кілька день поїхати до Парижу, доручив в'яснити турецькі плани у Ангорського тамошнього представника Ферід-бея, мого персонального знайомого по Києву. Отож, прошу, п. Міністре, нагадати про це Шульгину, а також і Вас та п. Стоцького необхідні — можливі інформації, дотичні сьогоднішньої ситуації в Європі (в зв'язку з подіями біля Дарданелів) прислати. Між іншим, деякі польські газети (*Przegląd Wieszimy*) писали, що той самий Ферід-бей підтримує в парижських колах "український сепаратизм". В тутешніх кругах покищо цією справою не цікавляться актуально, хіба що, може, п. Пілсудський з Румунії привезе стимули до заінтересовання нею.

Тут тижнів зо два тому польськими кругами провадилась певна "атака" на нас в тому напрямку, щоб ми вплинули на галичан і волиняків, аби — перші брали участь у виборах до Сойму, другі — щоб перестали бути в опозиції до польського уряду і вийшли з блока національних меншостей. Ця "атака" нами "одбита": після довгих пояснень в неможливості для нас впливати на "внутрішні справи" польського уряду та на неприємлемість для нас бути об'єктом польської політики. В кожному разі Польща до такої міри захоплена виборчою кампанією, що навіть військові особи з оточення п. Пілсудського свої кандидатури по деяких округах ставлять.

Нам пощастило добитись одежі для наших інтернованих та забезпечення палива для них на зиму. Є деякі шанси, хоч сьогодні ще справа не вирішена, на отримання певної суми для культурно-освітньої праці в таборах. Справа про отримання грошей на Уряд остаточно буде з'ясована після повороту Міністра Закордонних Справ з Румунії — тим часом проводяться тяжкі прелімінальні розмови на цю тему.

В зв'язку з од'їздом п. Марголіна до Америки прошу утримувати з ним зв'язок і передати йому моє побажання дальшої його праці там. Як Ви знаєте, Марголін категорично заявляв, що Америка стоїть на ґрунті неділимості Росії. Після отримання цих інформацій од Марголіна Америка визнала Естонію і Литву. А тепер п. Пілсудський через певну довірену особу мене повідомив, що американський посол у Варшаві заявив йому, що Штати Північні справді більш не будуть обстоювати неділимості Росії, бо ніби переконались в тому, що сили, роз'єднуючі Росію, сильніші од тих, які об'єднують її. По словам Пілсудського, позиція Американських Штатів потроху ніби передається і Франції, але сьогоднішній момент не надається до витягнення російської проблеми на порядок денний, бо справа Австрії, Німеччини і греко-турецького конфлікту притягає до себе увагу рішачоюч кін Європи. Подаю Вам

ці відомости як зайву інформацію з авторитетного джерела.

Повертаючи знову до ситуації на Балканах, прошу пильно стежити за тими подіями, що там заносяться, і, по можливості, інформувати, тим більше, що власне німецька преса, як бачу це з польських передруків, містить алярмуючі інформації про ці події.

З щирою повагою

Симон Петлюра.

16.IX. 1922 р[оку) Б[ожого)

Р. S. Моя дружина з донькою переїздить до мене, бо не можу далі утримувати їх там через валюткові різниці, а тому потреба заопікуватись нею у Празі одпадає. Дякую за увагу в цій справі.

Фотокопія рукописного оригіналу.

ЦДАВОВУ: Ф. 3809. — Оп. 2. — Спр. 2. — Арк. 14—17.

Співчуття С. Петлюри вдові генерал-хорунжого п. Пилькевича в зв'язку з його смертю

14 жовтня 1922 року

Вдові по Генерал-Хорунжому п. Пилькевич
Шановна пані,

Висловляю мій щирий співжаль з приводу смерті — такої несподіваної та невіджалованої — Вашого чоловіка Генерал-Хорунжого О. П. Пилькевича.

Ваше горе тяжке. Та я певен, що його поділяє кожен, хто знав небіжчика як глибокого патріота-громадянина і вірного сина рідної України. Те довір'я, яке заслужив собі небіжчик за свою працю для добра України, викличе глибокий жаль з приводу смерті його. Хай хоч це облегшить трохи Ваше персональне горе і дасть Вам сили моральні працювати для добра тої справи, для якої жив і працював Ваш покійний чоловік.

Вічна пам'ять йому і глибоке моє співчуття його вірній дружині.

З щирою повагою до Вас Петлюра.

14/X.1922 р. Б.

Рукописний оригінал.

ЦДАВОВУ: Ф. 3884. — Оп. 1. — Спр. 12. — Арк. 40.

Лист С. Петлюри до голови Братства імені святих Кирила і Методія в каліському таборі інтернованих генерал-хорунжого В. Петріва про завдання в умовах еміграції

11 квітня 1923 року

П. Голові Брацтва ім. св. Кирила і Методія
ген.-хор. В. Петріву

Сердешно дякую Вас і Раду Брацтва за Великодне привітання, на яке так само щиро відповідаю.

"Воїстину Воскресе!"

Разом з Брацтвом поділяю віру в воскресіння державне народу нашого, а силу моральну для дальшої праці черпаючи і в тій певности, якою пересякнуті морально здорові елементи нашої еміграції взагалі, а Рада Брацтва зокрема. Велику правду висловлюєте, коли говорите, що "суверенність воскресшого по трьох віках неволі народу нашого Українського утвердиться, аби діти його не зріклися його". Особливо в ці дні годиться піднести одвічну справу ваги відданости певній ідеї. Там, на Україні, ці дні позначаються страшенними утисками на релігію взагалі, а на віру нашого народу та його святощі зокрема. Маючи змогу читати пресу окупантів московських, я бачу, на яку велику скелю закроена нова "ударна" атака їх на один з величезних чинників нашого національного відродження. Агенти московської влади намагаються морально згвалтувати і зпроституїрувати саму душу народу, його найсвятіше святих. З цієї

метою робиться все, що тільки може, на думку гвалтовників, захитати віру народу, посяти в душах зневір'я та витворити в свідомості його та в чинах блюзнірство і зневагу. Органи більшовицько-московської преси на Україні друкують силу ріжних постанов про зачинення церков та повернення їх для інших цілей, про святкування відпочинку замість неділі в понеділок. Можливо, що в постановах цих багато неправди і штучности, але треба припустити, що насилля і широкий обман, на які такими мастаками суть більшовики, захитують не одного з маловірних, затруюючи душі і сумління їх. Зокрема, убачаючи велику творчу силу в українському церковному рухові, більшовицька влада обмежує діяльність керовників його. Митрополита Василя Липківського було навіть заарештовано, а потім звільнено, але тільки після того, як у нього вимушено було підписку про те, що він не буде їздити з візитацією своєї митрополії. Оскільки безглуздими суть ріжні антирелігійні і антицерковні заходи більшовиків, видко хоча б з того, що навіть на звичайних вечірках "Просвіт" або інших установ забороняються читати вірші, де тільки є хоч якась згадка про Бога. Силою, гвалтом, підступом та обманом агенти нашого одвічного ворога хотять прищепити народу нашому безбожність і блюзнірство над всім, що було і є дорогим для нього з давних-давен, з споконвіку, з діда-прадіда. Можна бути певним, що од цих заходів, врешті-решт, не буде таких наслідків, на які сподіваються, та проте не треба зменшувати і розкладових, отруюючих впливів од шаленої більшовицької агітації. Я убачаю можливість ще гірших утисків для нашого народу на ґрунті релігії і руху за автокефалією нашої національної церкви, — коли влада більшовицька на певний час утримається на Україні. В цьому разі до тих жертв і мучеників, яких має українська нація в боротьбі за державність, очевидно, прибавляться жертви та мученики, що накладуть головами за ідею автокефальної Церкви Української і окроплять своєю чистою

кровію той тяжкий-тернистий шлях, який судилося їй перейти, перш ніж затвердитися непорушно і непохитно серед нашого народу. "Лютими" воістину можна назвати ті дні, що їх переживає наша нація. І перш, ніж дійде вона до воскресення свого державного, чимало ще ж страждань і терпіння прийдеться їй пережити. В такі дні ідейне, духовне і волеве єднання всіх, хто вірить в її творення та невиснажені сили, є передумовою воскресіння і першим нашим обов'язком — в умовинах еміграції — це єднання якнайміцніш зберегти і поглибити. Тоді менше буде розбрату, віддування од дорогих ідеалів і огидного перекінчицтва та перетягання до стану ворога, яким, на жаль, позначається життя нашої еміграції, як і кожної еміграції взагалі.

Навпаки більше буде творчости і корисної праці в межах програму національної праці за кордоном. В зв'язку з цим вважаю акт послання Кирило-Методієвського Брацтва з нагоди 5-ї річниці оголошення України Самостійною Державою цілком слушним і доцільним, а дальшу працю в цьому напрямку — доцільною і відповідаючою вимогам державним. Чим більше наші національні організації, що стоять на державному ґрунті, будуть виявляти ініціатив та енергії в обсягу розголосу нашої справи серед созвучних собі організацій і угруповань міжнародного характеру, тим більше користи буде для нашої справи, тим більше прихильників ми приєднаємо собі серед важливих чинників міжнародної опінії політичної. Не можна не пригадати на цій місці, що перша закордонна позичка, яку здобула собі молода Чесько-Словенська Держава в Америці, була організована завдяки праці певних релігійних асоціацій Чеських серед созвучних їм організацій Північних Американських Штатів.

А нам особливо приходиться дбати про міжнародну опінію, бо ні одна нація з тих, що поневолені Москвою, не має стільки ворогів щодо своїх прав на Суверенність, як українська — в міжнародних ауспіціях та планах. Це цілком зрозуміло: тільки визнання України самостійною державою може

вирішити справу про Росію як про державу в довоєнних кордонах. В цьому лежить головна перепона, значіння якої можна нейтралізувати силою факта і попередньої широкої інформації та пропаганди. І треба всім активним силам нашим витягти звідси належні висновки.

Ті заходи, що їх поробило Брацтво перед чужоземцями в нашій справі, треба, на мою думку, не припиняти, а поширювати. Події антирелігійної і антиукраїнської кампанії з боку більшовицької влади на Україні дають новий претекст до повторних виступів перед міжнародними громадськими угрупованнями, созвучними Брацтву. Бажаю на цьому полі Брацтву якнайбільшого успіху і поведження.

В творчій праці, в створенню цінностей (книжки, видання в різних галузях знання та науки) в широкій пропаганді та інформації про нашу державну справу — полягає черговий етап взагалі праці нашої еміграції за кордоном.

Дай Боже, щоб і Брацтво, на чолі якого Ви стоїте, в цьому напрямку зробило якнайбільше.

З повагою Петлюра

11/IV. Р. Б. [1923]

Рукописний оригінал.

ЦДАВОВУ: Ф. 3635. — Оп. 1. — Спр. 8. — Арк. 275—278.

Повідомлення С. Петлюри голові Братства імені святих Кирила і Методія в каліському таборі інтернованих генерал-хорунжому В. Петріву про пожертву 40 тисяч польських марок

27 квітня 1923 року

Голові Брацтва св. Кирила і Методія
ген.-хор. Петріву

У додаток до листа мого од 11/IV ц/р. пересилаю на Ваші

руки для найпильніших справ Брацтва сорок тисяч марок польських (40.000) як пожертву і вияв мого бажання допомогти йому в його користній діяльності.

Прошу тільки мати на увазі, що ця жертва — безим'яна.
27/IV.1923 Р. Б.

Рукописний оригінал.

ЦДАВОВУ: Ф. 3635. — Оп. 1. — Спр. 8. — Арк. 317.

На документі є резолюція: "Панові скарбникові на прибуток як безим'яну жертву. Лист до секретних справ Брацтва. В. Петрів".

Лист С. Петлюри голові Братства імені святих Кирила і Методія в каліському таборі інтернованих генерал-хорунжого В. Петріва щодо розвитку міжнародних зв'язків Української православної церкви

16 травня 1923 року

П. Голові Брацтва св. Кирила і Методія

Лист Ради Брацтва од 30/IV ч. 245 з додатками (ч. 240, ч. 50) і копії "посланий" отримав. Відповідаю по пактам.

1) Відношення до Світового Альянсу Християнських Церков. Я не бачу перепон для вступу нашої Церкви до цього Альянсу. Ледве чи можемо в цій справі придумати якісь принципіальні заперечення. Церква як організація віруючих об'єднує різні класи громадянства і буржуазні, і пролетарські, і консервативні, і демократичні. Той факт, що часом церква, чи вірніше її ієрархія офіційна, стає на послуги даній владі, ще не свідчить за те, що вона завжди таку ролю виконує. З історії хоча б нашої Церкви видно, що вона в світлі моменти свого існування йшла з народом і за народом, хоч своєю дорогою були в її минулому і темні плями — шукання ласки у переможців, запроданства і цурання національних інтересів. Кожна

влада завжди намагалась використати церкву як певний чинник для своїх цілей. Ви повинні знати, що й комуністична влада не цурається цього засобу, бо створила спеціальну "Живу Церкву" для своїх послуг з прихильників комуністичного ладу, а властиво кажучи, з різних пройдисвітів та кар'єристів, які на своїх "соборах" чи зібраннях будь-який акт більшовицької влади виправдають і авторитетом релігії санкціонують. Така церква є й на Україні і заживає спеціальної ласки у більшовиків. Інша річ — що ні авторитету, ні широкої популярності в масах народніх вона не має.

Отже, на мою думку, ті риси, якими Ви характеризуєте згаданий вище Альянс церков, не можуть стати на перешкоді тіснішому порозумінню з ним. З погляду інтересів пропаганди нашої національної справи я вважаю, що це було б навіть корисно, особливо тоді, коли б наші церковно-релігійні організації розвинули широку інформаційну діяльність (на важніших європейських мовах) про наш церковний рух та його роль у відродженню і державному будівництві української нації. Чим більше ми такою дорогою пригорнули б до нашої справи сім патиків, тим менше ми мали б ворогів в справі визнання нашої Суверенности з боку рішаючих чинників Європи. А увага, висловлена в листі Вашому про буржуазний характер Альянсу, тим більше обов'язує нас звернути увагу власне на ці круги, бо вони вирішують політичні справи, в кожному разі їхній вплив порівнюючи більший од впливу суто демократичних угруповань. Так стоїть справа в Англії (консервативний кабінет Бонар-Лоу), те саме бачимо у Франції (національний блок Пуанкере= консерватистам) і в Італії (переходовий кабінет Мусоліні з яскравим антидемократичним характером). Отже, з погляду реальних інтересів певний контакт наших релігійних чинників з созвучними їм чинниками Європи та Америки є потрібним.

2) Стосунки з Англійською Церквою. Зав'язання їх,

підтримання і поглиблення їх я вважаю особливо цінними. Перш за все, з мотивів чисто церковно-релігійних. Догматичних різниць між православною церков'ю, з одного боку, а англійською, з другого, немає майже ніяких. Обрядові моменти не грають ніякої ролі в справі об'єднання цих двох Церков і, напевне, це об'єднання колись станеться фактом. Навіть російська православна Церква стояла близько до цього об'єднання в 1900 роках. Коли ж до нього не дійшло, то цьому зашкодили лише політичні мотиви, а не церковні, бо навіть московські православні ортодокси і синодальні круги стреміли до нього. Я уявляю собі, що українська Церква, як Церква Первозванного Апостола, повинна в цьому об'єднанню відіграти колись актуальну роль, що й личить їй з огляду на її провіденціальну місію і призначення. Та це "музика" майбутнього. Сьогоднішня задача в тому полягає, щоб шляхи для майбутнього великого церковного діла уторувати. Найкращим засобом тут буде усталення контакту, братських відносин і провадження інформаційної праці про природу нашого церковного руху, його національний характер і моральну роль в життю нації. Коли ж підійти до цієї справи з погляду політичних інтересів нашої державности, то я поклав би особливий натиск на завдання вже тепер відповідних стосунків з цією Церквою. Мотиви для цього такі:

1) Не в інтересах Британії лежить Велика Росія. Політика уряду британського, все їдно чи владу триматимуть там консерватори чи ліберали (торі і вічі), від останніх 150 років в стосункові до Росії полягала на тому, аби не дати їй зміцнитись і вирости до ролі конкурента Британського королівства. Участь Англії в Кримській кампанії проти Росії, роль її в японсько-російському конфлікті, позиція в Берлінському конгресі, що вирішував наслідки російсько-турецької війни 1877 р., і цілий ряд інших фактів потверджують це. Це Біконіфільд висловився, що "Могутня Росія на Сході нам не потрібна".

В новітній історії — після великої війни 1914—1918 рр. — ця теза отримала нове підтвердження в факті актуальної підтримки Англією новоповсталих балтійських республік, які перші гроші (займи) і амуніцію дістали од неї, бо як свідчить Д. Набоков (посланник уряду Керенського в Лондоні), ідея балтійських держав зародилась, або вірніше сімпатично і актуально була підперта в канцеляріях британського МЗСпр., яке використало ситуацію і відсунуло Росію од Балтійського моря.

Коли б ми в 1918 році не пішли по фарватеру німецької політики і орієнтації, наше становище сьогодні було б більш щасливе, бо ми використали б зручно наше географічне становище і могли б з'ясувати його користи і для Великобританівських інтересів. (Наше положення при Чорному морі і точки конкуренції з Туреччиною; Україна — шлях транзитний Європи до Багдаду; до Бакинської і взагалі кавказької нафти, а також і до Індії). Завдання це залишається і тепер ще не виконаним і повинно знайти своє місце в програму нашої політичної праці за кордоном, зокрема в Англії. Здавалося б, що все це не має зв'язку з церковними справами взагалі, а з справою Англійської Церкви зокрема. Тим часом це не так. Реальний політик не повинен нехтувати жадним чинником для досягнення своїх цілей. В наших умовах використання кожного чинника є обов'язковим. В зв'язку з цим усталення стосунків між нашою церквою і англійською розцінюється мною як один із тих реальних засобів, якими українська політика повинна послуговуватись для здійснення своїх державних цілей. Коли ж я уявляю собі майбутнє становище Самостійної України серед зазіхаючих на її цілість сусідів, то мимоволі шукаю оперття для неї в особі великої реальної сили, заінтересованої в тому, щоб на сході не було "Могутньої Росії", — і прихожу до висновку, що Англія була б власне отією силою. Думаю, що якби сталося об'єднання нашої Церкви з Англійською, то це оперття

мало би в собі і певні моральні стимули. В кожному разі злука Церков була б одним із чинників тісніших взаємовідносин з Британією, чого не можна не побажати для майбутньої Самостійної України. Звичайно, така злука може одбутись тільки тоді, коли процес кристалізації Укр. Церков. Руху оформиться та прийме належний вигляд, відповідаючий богацтву внутрішнього творчого життя нашої Церкви, — а про те вже й тепер слід думати про майбутні завдання Укр. Церкви і відповідно переводити їх в життя. В зв'язку з цим інформаційна праця Брацтва в зазначеному напрямку є конче потрібна, бо марно од своїх основних цілей вона відповідає загальному програму нашої національної праці за кордоном.

3) Зносини з иньшими православними церквами. Про них можна сказати те саме, що висловлено про англійську Церкву: вони потрібні, доцільні і треба тільки побажати, щоб справа тут не обмежилась одними побажаннями.

4) Зносини з Православною церквою в Польщі. Ті кроки, що в цьому напрямку поробило Брацтво, вважаю правильними. Але цього мало. Потрібна неперестанна дальша праця. І ось через що: згадана Церква — явище молоде, до певної міри суперечне, не оформлене. Ієрархія її складається з людей випадкових, почасти з безоглядних кар'єристів, почасти з безвольних опортуністів, які творити чогось не хочуть, а живуть так, як в Письмі Святому говорить: "довліє днів злота його". Глибоких інтересів у цієї ієрархії немає, і вони власне є урядовцями Держави, далекими од пастви, духовно не спорідненими з нею.

Зокрема, задоволення потреб української людности їх мало цікавить, коли як дехто в цьому напрямку і робив, то виключно під натиском наших впливів. (Арх. Діонісій. Мітр. Юрій). Та не можна до цієї "ієрархії" ставити максималістичних вимог. А слід використовувати певні можливості. Такими можливостями я вважаю: а) видання відповідними уста-

новами, підлеглими згаданій Церкві, церковно-релігійної літератури на українській мові; б) висвячування укр. панотців, єпископів тощо — за допомогою котрих справа українізації церкви православної на Волині, Холмщині та Підляшшу піде більш успішно; в) допомога розвитку українських брацтв. Ясна річ, що справа об'єднання залежати буде від інтенсивності ініціативи на місцях — в парахвіях. В межах можливого, рахуючись з делікатними моментами нашого перебування на теренах Польщі, всьому цьому слід допомагати впливом, персональними зв'язками тощо.

Окремо стоїть справа українізації Почаївської Лаври. Справа ця має велику вагу і не може нас не цікавити. Коли б ця Лавра не тільки брала гроші од прочан, а давала їм українську книжку церковну, українські церковні малюнки, ікони тощо — то самі розумієте, що вона виконувала б зовсім иньшу ролю, ніж тепер, коли, властиво кажучи, для національної справи вона нічого не робе. Ясна річ, що якби пощастило перетворити Почаївську Лавру в лавру українську, то слідком за нею легше було б такому ж перетворенню підпорядкувати й иньші монастирі на Волині та Холмщині.

5) Інформаційна праця Брацтва за кордоном. Рада Брацтва ставить її для себе як обов'язок. Вірно. Треба тільки, щоб в цій праці було більше фактичних інформацій. Звертаю Вашу увагу на необхідність видання в англійській мові спеціальної брошури, присвяченої історії та оцінці українського церковного руху як інтегральній частині національного руху укр. народу за здобуття власної Держави. Думаю, що на підставі праць проф. Огієнка, Біднова таку брошюру можна укласти дотепно. А користуватися нею — більш успішно, як досі, для цілей інформації.

Висловленими вище міркуваннями, здається, вичерпую ті відповіді, що викликались Вашим листом. В міру можливости буду й далі не переривати контакту з Вами.

До листа додаю 3 примірники брошури п. Зайцева: "L. Eglise Nationale Ukrainienne" — може придасться для розсилки заінтересованим? Через В. Прокоповича я передав екстракт протоколів З'їзда Всеукр. Церковн. Ради в Києві 24—29.X.1922 р., в якому є чимало цікавих інформацій про стан автокефальної Укр. Церкви. Вони мають бути уміщені в Р.Н.В. Я прохав В. Прокоповича перед цим дати цей реферат для ознайомлення Раді Брацтва.

Бажаю Раді Брацтва дальшої невсипущої енергії в переведенню тих завдань, що їх ставить собі Брацтво в умовах еміграції.

Петлюра

16/V.1923 Р. Б.

Рукописний оригінал.

ЦДАВОВУ: Ф. 3635. — Оп. 1. — Спр. 8. — Арк. 292—298.

Лист С. Петлюри до М. Василька щодо виїзду з Польщі

20 липня 1923 року

20.VII.1923 року Божого

Вельмишановний п. Міністре.

Загально-технічні умовини не дозволяють здійснити мені можливости персонального побачення з Вами, аби в живій бесіді та в живому обміні думок з'ясувати сьгоднішню нашу ситуацію і вивести з неї певні висновки для праці патріотичної. Значну частину своїх думок я висловив п. Смаль-Стоцькому, і уповноважую його доповісти їх Вам. В зв'язку з цим найголовніші справи, незалежно од доповіді Вам про них п. Смаль-Стоцького, порушую і в листі моєму до Вас.

І. Загально-політичну ситуацію я розглядаю сьгодні як для нас несприятливу. З мого погляду, (ні) Польща, ні Росія

не хочуть, бо не можуть, воювати. Ситуація в Україні така, що раніш $1/2$ —2 років там не можна чекати якихось великих масових подій.

II. Організаційно-підготовча праця проти більшовицької системи, після певного антракту, мною знову розпочата в Україні. Я висилаю певними пачками туди людей — організаторів антибільшовицького руху, — але заборонив їм неорганізовані виступи, наказавши їм обмежуватись а) терористичною працею; б) організаційно-підготовчою і в) руйнуванням матеріальної бази більшовицької влади з розрахунком такої праці на 1 — $1/2$ —2 роки.

III. Наш Державний Центр в зв'язку з цим я вважаю потрібним скоротити до мінімуму. З метою з'ясувати різні моменти, з такою реконструкцією зв'язані, я посилав і п. А. Лівницького до Праги. Дуже жалкую, що йому не пощастило побачитися з Вами і з'ясувати деяких важливих з державного погляду справ: цього побачення не заступили мені наради А. Лівницького ні з п.п. послами, ні з тамошніми громадянами.

IV. Існування Державного Центру я вважаю надалі потрібним хоч би й для тих завдань, що сформульовані в резолюціях Празької наради послів, з якими Ви уже знайомі. На жаль, ті джерела, з яких він користувався засобами для свого життя, — стоять сьогодні під загрозою небезпеки. Сьогодні, п. Міністре, політика польського уряду — дурна і недалекозора; люде хочуть бути москвофілами і думають таким чином унормувати стосунки Польщі з Росією. Знаючи, чим дихає на Польщу Росія (як комуністична, так і всяка иньша), не можна інакше оцінити таку позицію як політичним блудом, але в Польщі цих блудів скільки хочете! В кожному разі така позиція негативною стороною відбивається на нас.

Др. Стоцький подасть Вам докладніші ілюстрації до цього.

V. Для загальної справи було б, може, більш доцільним, коли б я на деякий час виїхав звідси. Та щоб виїзд мій не був

трактований невірно, щоб він був доцільний та оправданий результатами певними, необхідно на увагу взяти слідуюче: я ніколи не виїхав би, коли не був би певен, що в новому місті свого перебування не буду продовжувати політичної праці для добра державности нашої. В зв'язку з цим технічні умовини для цієї праці повинно узгляднити, як і можливість контакту з моїми співробітниками та відповідальними людьми мусить бути забезпечена. Їхати ж так, аби їхати, я уважав би недоцільним, а з матеріального боку марнотратним. Тим більше, я поставився б до цього негативно, що знаю з Вашого листа до п. міністра Шульгина Вашу готовність матеріально в цій справі допомогти.

Шановний п. міністре, я дуже шаную Ваші патріотичні інтенції, але ніколи ними не покористувався б у даній ситуації, коли б згаданий переїзд скидався на пусте витрачання грошей та ще у високій валюті і з приватної кишені, хоч би й тої людини, яку я персонально поважаю, якій вірю й патріотичність якої в моїх очах стоїть понад ріжними сумнівами. Я не хотів би, п. міністре, аби на ґрунті фінансовому дотеперішні мої стосунки з Вами могли хоч чимось попсуватись чи захмаритись, бо й надалі хотів би схоронити у Вашій особі дорадника, такого ж розважливого й державно-річевого, яким я звик цінити Вас досі. В зв'язку з цим виникає цілий ряд технічних моментів, од полагодження котрих в значній мірі залежати буде і термін мого переїзда і умовини дальшої моєї праці. Д-р Стоцький і п. Прем'єр мусять їх перед Вами, один устно, а другий листовно з'ясувати.

Виїзжаючи звідси, я повинен мати певність, що тут залишиться спокій і можливість праці для тих відповідальних людей, що будуть працювати без мене; так само я повинен мати певність, що в новому осідку я матиму: а) волю руху і б) можливість праці — хоч би й обмеженої, але праці. Байдикувати — це не мій фах, так само й по-дурному гроші витрачати.

Я дуже жалкую, що не можу персонально стиснути вашої руки й подякувати Вас за Вашу готовність прийти з щедрою допомогою не для мене, а для нашої справи в цей тяжкий час, а тому прошу на листі цьому прийняти од мене вислів мого зворушеного чуття подяки і пошани до Вас. Цей акт з Вашого боку тільки підтвержує мою віру до Вас і ту оцінку Вашої праці, яку я мав досі, на підставі дотеперішньої Вашої діяльності.

З щирою і правдивою до Вас, п. міністре, повагою,
С. Петлюра.

20/VII. Р. Б.

Фотокопія рукописного оригіналу.

ЦДАВОВУ: Ф. 3809. — Оп. 2. — Спр. 2. — Арк. 8—10.

Лист С. Петлюри до генерала Сікевича щодо умов переїзду з Варшави до Будапешта

29 жовтня 1923 року

Генерале,

До Вас, певне, доходили вісти про необхідність, з огляду на стан мого здоров'я, змінити місце [осід]ку. В зв'язку з цим доручаю Вам вияснити у відповідних чинників політично-технічні умовини мого переїзду. На мій погляд, доцільно було б Вам дістати аудієнцію в начальника Держави і прохати його згоди на це. Я приїхав би один, тим часом без сям'ї, зо мною прибув би секретар. Зрештою, коли б така згода була отримана, я прохав би з'ясувати умовини з мешканням. Дві кімнати цілком би мене задовольнили, і то в тому разі, коли зо мною буде секретар. Взагалі мої вимоги з цього боку дуже скромні. Гарно було б, коли б помешкання було не в готелі, а десь близько від Вас. В зв'язку з цим цікаво було б знати, який прожиточний мінімум в Пешті? Для Вашого відому подаю, що найбільш доцільно було б, коли б

я міг виїхати по угорському документу; так само і мій секретар. Мій виїзд звідси вимагає поінформування про це місцевих чинників, але необхідні кроки в цьому напрямку (я) зроблю тільки після того, як отримаю від Вас принципіальну згоду на переїзд Угорського уряду чи евентуально начальника Держави.

З пошаною.

29.X. 1923 року Божого.

Фотокопія рукописного оригіналу С. Петлюри.

ЦДАВОВУ: Ф. 3809. — Оп. 2. — Спр. 2. — Арк. 18.

Лист С. Петлюри до М. Василька щодо переїзду до Будапешта

30 жовтня 1923 року

Ексцеленція,

Я, отримавши листа з інформаціями для мене від 23.X, звертаюсь до посередньої дороги, аби вступити з Вами в контакт. Уважаю необхідним повідомити Вас про слідуєче: 1) Маю намір виїхати тільки з одним чоловіком, що буде повнити функції секретаря мого. Евентуально В. Прокоповичем, коли обставини на це дозволять, а В. Прокопович дасть свою згоду на це; 2) Своєї сям'ї я поки що з собою не беру — до зорієнтування на місці; 3) Одночасно я пишу листа ген[ералу] Сікевичу, доручаючи йому вияснити технічно-політичні умовини "переміни клімату". Копію цього листа для В/відому додаю до цього; 4) Після отримання відповіді ген. Сікевича пороблю належні кроки про виїзд перед тутешніми чинниками, нехтувати якими з політичних моментів не можна; 5) З свого боку прошу написати ген. Сікевичу про приспівшення справи. Цім поки що обмежуюсь в конкретній даній справі і прошу прийняти мою щиро подяку і повагу.

Виїзд за кордон, разом зо мною і в те саме місце когось з уряду вважаю несвоєчасним і в сьогоднішніх умовинах

недоцільним. Цілков з Вами згоден в оцінці міжнародної ситуації і спеціально місця нашої справи в ній.

Гломбінський пішов на демісію; навіть його партаймани визнали його непридатність. На теку М[іністра] З[акордонних] Спр[ав] прийшов Дмовський, що всіма розглядається як ознака русофільського курсу. Але становище сучасного Уряду — німецьке.

Прошу взяти на увагу, що три тижні тому їдна большевицька кінна дивізія з зброєю перейшла польський кордон до Литви за згодою уряду останнього, — щоб бути ближче до Німеччини. Наскільки подібні симптоми поважні, трудно щось певного сказати. Я скоріше схильюсь до думки, що криза в Німеччині розсосеться, і ускладнень мілітарних, мабуть, не буде.

Бажаю всього кращого.

З пошаною Професор.

30.X.1923 р.

P. S.

I. З огляду на астрономічні цифри передплати "Руля", прошу припинити висилку його.

II. Гроші, переказані через Швейцарський банк, ще не прийшли. Здається, ця операція не вигідна, бо на курсі дня загублено чимало буде, в кожному разі не менше 30 міл[ь-йонів] м[арок]. п[ольських].

Рукописний оригінал С. Петлюри.

ЦДАВОВУ: Ф. 3809. — Оп. 2. — Спр. 2. — Арк. 11.

Лист С. Петлюри до М. Василька щодо виїзду з Варшави до Будапешта

20 листопада 1923 року

Ексцеленціє,

Стверджуючи отримання Вашого листа від 17/XI на ад-

ресу Доктора, вважаю за необхідне поінформувати: 1) Під час перебування п. д-ра С[маль]-Ст[оцького] я мав з ним розмову з приводу місця перебування і ще тоді з різних міркувань відкидав Буда-Пешт; 2) З розмови з д-ром і дальших інформацій, дотичних даної справи, виніс вражіння, що поки що лише на ньому — С. Т. Б.-Пешті — можна спинитись. 3) Доручаю Вам і ген. Сікевичу з'ясувати можливості, з переїздом до Б.-Пешту зв'язані, дивився на нього, як на тимчасовий етап, звідки зручніше буде в иньше, більш відповідне місце виїхати. В зв'язку з Вашими новими інформаціями, за які дякую, вважаю доцільним: а) розпоряджень, даних п. Сікевичу, не одміняти і б) написати відповідного листа проф. Мацієвичу, що одночасно й роблю. До можливості отримати згоду Румунії ставлюсь скептично. Ви краще од мене знаєте "реалізм" румунських політиків. Не думаю я, щоб вони тоді, коли провадять торговельно-пограничні переговори з большевиками, знайшли для себе вигідним ускладняти ситуацію, хоч би її вимріяними комплікаціями. Зрештою, про відповідь Мацієвича я Вас повідомлю. Незалежно від цих кроків, я би прохав Вас подати мені адресу п. Шебедіва й пані Липовецької. Оскільки мені відомо, обоє вони мають зв'язки з фашистовськими кругами і через відповідних посередників могли б добитись аудієнції у Мусоліні, щоб з'ясувати його позицію в даній справі. Здається мені, що це міг би зробити і ген. Сікевич, коли в нього добрі стосунки з тамошнім італійським послом і коли він в довірочний спосіб міг би представити йому в відповідний спосіб справу мого переїзду. Не знаючи ген. Сікевича з цього боку, я цілков покладаюсь тут на Вас, гадаючи, що, розваживши справу, Ви дасте йому належні директиви.

З великим інтересом стежу я за розвитком подій в Німеччині, що після заяви Британського прем'єра про незгоду

Англії на політику Франції в питаннях дальших "санкцій" і контролі набувають особливого значення.

Тимчасом бажаю Вам всього кращого.

З правдивою пошаною

Професор.

20.XI.1923 року Божого.

Рукописний оригінал С. Петлюри.

ЦДАВОВУ: Ф. 3809. — Оп. 2. — Спр. 2. — Арк. 12, 13.

**Лист С. Петлюри до І. Токаржевського-Карашевича
про розв'язання поточних справ**

30 листопада 1923 року

Міністру Токаржевському-Карашевичу
Шановний п. Міністре,

Маю Вас повідомити про такі справи: 1) Питання про мій персональний виїзд в иньше місце осідку я розв'язую позитивно і приймаю заходи до прискорення реалізації його. На моє доручення ген. Сікевич вияснив позицію тамтешнього уряду в цій справі: Угорське Мініст. Закордон. Справ дало вже свою згоду на це. Правда, нещодавно М. Василько прислав мені повідомлення з певним застереженням проти цього осідку, але я поки що не бачу іншого виходу. На Будапешт дивлюся як на тимчасовий етап, звідки можна буде поспробувати виїхати далі. Прискорюючи свій виїзд, я роблю це з двох мотивів: а) ситуація в Польщі стає все тяжчою як з боку політичного, так і фінансового; б) загальне становище нашого Д[ержавного] Ц[ентру] остільки тяжке і нежиттєве, що й дивлюсь на свій виїзд як на останню спробу врятувати становище. Не роблю собі великих ілюзій в цій справі, але ясно бачу, що цю спробу треба робити, бо інакше ті методи праці, що ними ко-

ристувалися діячі нашого Д. Ц., йдучи за традиціями праці А. Л.* доведуть всіх вас до голодної смерти, а справу нашу до загибелі. Коли ті плани, з якими я їду, хоч в частині пощастить мені здійснити, то можуть утворитися більш сприятливі умовини для дальшої праці.

Одним з моїх перших завдань буде утворити фінансові можливості для В/переїзду і спільної зо мною праці. Пересилаю Вам копію доклада про становище на Україні; в ньому є цікаві моменти. Докладніші інформації про тутешні справи подадуть Вам Сірополко і Прокопович.

Становище в Польщі, на моє загальне враження, з кожним днем погіршується, мені відомо, що лівіція готується до прийому влади, хоч не певна в своїх силах. Річ у тому, що, по-мимо існуючих партій, утворюються революційні комітети, які проводять свою акцію по-мимо Союму. Лівіція покладає надії на Пілсудського, сподіваючись, що він буде слухатись її, а вона ставитиме йому домагання. Більш реальні люде гадають, що така комбінація — дурниця і може бути якраз навпаки. Перед-бачається, що видача краківських соціалістичних послів судові — потягти може в дальшому комплікації не тільки серед громадянства, а й у Союмі, де завалиться існуюча більшість, бо частина "Prasta" вийде з більшості. Взагалі тут, на мою думку, все фатально йде до погіршення ситуації. Щодо Тишкевича і грамоти для нього, то А. Л. обіцяв мені вияснити в розмові з нами цю справу і доповісти про висліди розмови. Отже, коли грамота вислана буде мені для підпису, я її підпишу охоче. З України отримую відомости про поширення підпільної антибольшевицької роботи. Правда, встрявають провокатори і часом люде гинуть, але все ж праця йде в глибину і поширюється по більшому просторі українських осередків.

* Йдеться про А. М. Лівіцького. — В. С.

Це дає певні надії на майбутнє. Може ще не таке близьке, але в кожному переконуюче в прихильності до Української державної справи ширшого кола людей.

З привітом П.

30/XI.1923 р.

Рукописний оригінал Петлюри.

Бібліотека-архів Українського наукового інституту Гарвардського університету.

Лист С. Петлюри до М. Василька в зв'язку з виїздом з Варшави до Будапешта

10 грудня 1923 року

Для Ексцеленції.

Стверджуючи повідомлення п. Чикаленкової-Келлер, од-ночасно з цим повідомляю, що п. Сікевич повідомив мене про згоду тамошніх кругів на мій приїзд туди. Цією згодою я й постановив негайно скористуватись, гадаючи, що справу дальшого переїзду в інше місце легше буде поладити на місці. У зв'язку з цим прошу переслати певну суму грошей на виїзд, але не в польській валюті, як останній раз, а в якійсь певній і сталій. Найкраще переслати aviso або страховим пакетом. Перекази польською валютою — дуже невідгідні, бо на них велика сума тратиться на курсі між днем висилки грошей а днем отримання їх у Варшаві.

Я чекаю документів від Сікевича. Як тільки їх отримаю, а також гроші (приблизно таку суму, як останній раз) на переїзд, негайно покину дотеперішнє місце. В кожному разі, я хотів би це зробити ще до Різдвяних свят. Др. С.-С. пише мені, аби я справу переїзду прискорив.

Прошу прийняти мій привіт і побажання якнайшвидшого виздоровлення.

Від проф. Мацієвича я отримав повідомлення, що подану Вами комбінацію там сьогодні переводити незручно.

З повагою Професор.

Рукописний оригінал С. Петлюри.

ЦДАВОВУ: Ф. 3809. — Оп. 2. — Спр. 2. — Арк. 1.

Лист С. Петлюри до М. Василька щодо виїзду з Варшави та інших поточних справ

22 грудня 1923 року

Ексцеленції,

Листа Вашого від 18.XII я отримав. Сердешно дякую за клопоти Ваші про мій виїзд. Власне, тепер перепроводжуються місцеві формальности з візами. Коли вони закінчаться, матиму, нарешті, змогу виїхати. Про день від'їзду я повідомляю Вас окремо. Маю надію, що к моменту мого прибуття до нового місця осідку, стан Вашого здоров'я стане остільки кращим, що дозволить на пару днів прибути до Б.-Пешту, чому я буду дуже радий не тільки для того, щоб обговорити різні справи річевої натури, а й просто через те, щоб побачитися з Вами, в чому потребу я відчував давно.

Одночасно з цим листом я звелів вислати Вам № 1 журналу "Табір" та № 3 "Трибуни України", в яких підкреслено синім олівцем статті мої (під псевдонімом О. Ряст). Разом з тим посилаю Вам повен текст мого інтерв'ю зі співробітником "Рус-преса". Воно передруковане "Ділом", викликало в галицькій пресі цілком зрозумілий резонанс. Текст цього інтерв'ю я послав також д-ру Стоцькому в Лондон, прохаючи його вжити заходів для уміщення, хоч уривків, в англійській пресі.

Користуючись нагодою, прошу прийняти від мене щире побажання з нагоди Різдвяних свят і передати його також

Вашій шановній дружині. Вам персонально, крім успіхів у праці, бажаю також вживати менше нікотину, бо, належачи й сам до невинуватих палячів, я добре знаю на собі, яку він шкоду завдає.

З щирим привітом і повагою Проф[есор].
22.XII.1923 Р. Б.

Рукописний оригінал С. Петлюри.

ЦДАВОВУ: Ф. 3809. — Оп. 2. — Спр. 2. — Арк. 2.

Лист С. Петлюри до М. Василька в зв'язку з переїздом до Будапешта

12 січня 1924 року

Вельмишановний п[ане] Міністре.

Я дістав 11/І Вашого листа від 6.І, а сьогодні п. генерал Сікевич, після відвідин банку, вручив мені 4 мільони угорських крон.

Сердешно дякую за Ваші турботи і милий своїм змістом лист. Розташувався я тимчасово в приватному помешканню, але думаю, що через якийсь час прийдеться змінити його на більш відповідне.

Думаю, п. міністре, що тої суми, яку Ви прислали, буде досить, щоб прожити до часу Вашого приїзду, а також і перевести видатки на одягу тощо. Я цілком солідаризуюсь з Вами, що умовини дальшого мого перебування найкраще буде полагодити під час персонального побачення з Вами. В своєму попередньому листі (від 3/І) я, згідно з Вашими листами, які діставав ще через Д-ра Лукасевича у Варшаві, висловлював побажання скорого побачення з Вами в Будапешті. Але мені дуже ходить о стан Вашого здоров'я, а тому прошу не переривати курсу лікування. Радий буду бачити Вас, коли воно покращає і дозволить Вам відбути подорож до Б.-Пешту.

Тимчасом чекатиму од Вас тих книжок, реєстр яких я долучив до мого попереднього листа. Коли би щось трапилось цікавого з обсягу політичного життя і вартого уваги, п. Міністр, певно, ласкавий буде поділитись зо мною як новинами, так і своїми міркуваннями з приводу них. Зокрема, цікавлять мене новини від д-ра Р. Смаль-Стоцького, діяльність якого з огляду на прихід до влади робітничого уряду, хоч, може, й ускладниться, але тим більше є потрібною.

Свої міркування щодо завдань нашої спільної праці залишаю до персонального побачення з Вами, коли докладніше можна буде їх обговорити. Тимчасом я доручив ген.Сікевичу перекласти на англійську та французьку мови текст мого інтерв'ю (копію його я Вам своєчасно переслав ще з Варшави) для того, щоб він розіслав його як інформаційний комунікат місцевим амбасадам. Маю також намір подати через зв'язки ген. Сікевича до місцевих газет останні новини про становище на Україні, в зв'язку з кризою комуністичної партії в Росії.

Сердешно дякую за щирі Ваші побажання для мене. Прошу передати Вашій шановній дружині таку ж сердешну подяку і привіт разом із висловом моєї правдивої пошани до Вас.

Петлюра.

12/1.1924 Р. Б.

Рукописний оригінал С. Петлюри.

ЦДАВОВУ: Ф. 3809. — Оп. 2. — Спр. 2. — Арк. 3, 4.

**Лист С. Петлюри до М. Василька про поточні справи
Після 21 січня 1924 року**

Я отримав Вашого листа від 21/І, в якому п. міністр, подаючи цікаві для мене інформації та міркування, виявляють і багато турбот про мої персональні справи. Зворушений Вашою

чулістю, уважаю за свій милий обов'язок подякувати за вияв її і у відношенні до мене, а так само й до моєї дружини та доньки. Ясна річ, що перебування моєї дружини з донькою в іншому місці з багатьох боків є незручним і викликає певні моральні комплікації та турботи. Напевне, було доцільнішим, аби вони жили разом зо мною. Але цю справу, шановний п. міністре, краще буде з'ясувати під час персонального побачення з Вами, яке, сподіваюсь, відбудеться незадовго.

Звісткою про подорож О. Шульгина до Парижа Ви мене обрадували. Теоретично кажучи, — коли базуватись на тих інформаціях, що в свій час подавав мені О. Шульгин, — факт отримання останнім повідомлення від американців з пропозицією приїхати до Парижу — означав би зворот на краще у відомій Вам справі. Але я погоджуюся з Вами, що було б передчасним заколисувати себе ілюзіями й гадаю, що вже самі відвідини О. Шульгиним Парижу в цілях інформаційних треба визнати річчю доцільною, особливо коли взяти на увагу довшу його відсутність там та ті загострення між Францією і Англією, що про них так багато пишуть газети в зв'язку з приходом до влади Макдональда у Англії. В кожному разі, якби подорож О. Шульгина принесла з собою більш реальні речі у відомій справі, то намір Ваш самому поїхати до Парижу в цілях допомоги О. Шульгину і взяти з собою В. Тимошенка як експерта, я уважаю цілком слушним кроком і більшою гарантією для наших державних інтересів. Очевидна річ, — я чекатиму з великим інтересом повідомлень від О. Шульгина, а тим часом сердечно дякую Вам за те, Що Ви дали йому можливість згадану подорож відбутися.

Цікавлять також мене і ті заходи, що їх має проробити д-р Р. Смаль-Стоцький. На жаль, поки що від д. Стоцького я ще не маю повідомлень. Поданою Вами адресою його я, звичайно, скористуюсь.

Пише мені професор К. Мацієвич із Букарешту, що з не

відомих для нього причин листування його з Вами урвалось. Він просить мене передати Вам найкращі побажання і запевнити Вас в його правдивій повазі до Вас. З великою приємністю виконую це прохання, повідомляючи одночасно, що українська місія в Румунії, дякуючи енергії та такту проф. Мацієвича, виявляє найменше наздорових настроїв і живе більш-менш здоровим національним життям. На всякий випадок подаю Вам нову адресу Мацієвича: Romania, Wikigeste, Strada Delea — Vechea, 7.

Солідаризуючись з Вашими порадами в справі дотримання цілковитого інкогніто до Вашого приїзду, я мушу з приємністю зазначити, що вони відповідають дійсному стану речей.

Спинаючись, нарешті, на фінансових справах мого дальшого перебування та ближчих видатках, я надіюсь, що тієї суми, яку Ви прислали, буде досить до Вашого приїзду. Припускаю, що на слідуєчий місяць потрібна буде приблизно така ж сума. Тут намічається тенденція до зросту цін на всі видатки, але тим часом я раду собі з нею дам. Остаточну справу більш-менш стабілізованих видатків на дальше можна буде зафіксувати тільки після особистих переговорів з Вами, бо цифра їх буде залежати від з'ясування певних моментів, яке хочу перевести спільно з Вами.

Тимчасом бажаю Вам і Вашій шановній дружині всього найкращого. Ще раз дякую як Вашій дружині, так і Вам за турботи про долю моєї дружини. Ціню і шаную мотиви цих турбот, тим більше, що походять вони з щирих джерел.

З правдивою пошаною П.

Р. С. Список потрібних мені книжок був вкладений в листі Прокоповича до пані Келер-Чикаленкової, щоб Вас не турбувати зайвими дрібницями. Це такі книжки: а) Самоучитель німецької мови на російській мові; б) немецко-русский словарь (невеликий) і в) журнал "Война и мир" (на російській мові), журнал "Военного знания и техники" — видається в

Берліні (вийшло, здається, 8 чи 9 книжок). Коли 6 п. Міністр доручили згадані книжки купити, я дуже був би вдячний, вони мені потрібні, а тут дістати їх не можна.

Рукописний оригінал С. Петлюри.

ЦДАВОВУ: Ф. 3809. — Оп. 2. — Спр. 2. — Арк. 5, 6.

**Лист С. Петлюри до І. Токаржевського-Карашевича
6 березня 1924 року**

Для І. С. Т.-К.

Звільнившись до певної міри від атмосфери, в якій протягом певного часу доводилось мені жити, та систематизувавши свої враження з сучасної європейської ситуації, я вважаю потрібним поділитись ними з Вами, поскільки ці висновки нашої справи стосуються.

1) Головним фактом закордонної політики, що визначає собою успіх чи неуспіх політично-дипломатичної акції за Українську державність, є визнання *de jure* Союзу Східноєвропейських республік Англією, Італією, Норвегією, Австрією. Слідком за цими державами прийде визнання Союзу і іншими. З яких би мотивів це визнання не робилось, для нас, як відповідальних представників певної концепції нашої державности, повинно бути ясним, що Україна як складова частина Союзу Східноєвропейських республік стала суб'єктом міжнародних відносин і увійшла як певний чинник (офіційний) в міжнародні відносини. Для нас цей факт може бути немилим. Та від цього значення його не міняється. Свідомості, внутрішньої консолідації і державного розвитку у нашого народу вистарчило тільки на федеративне виявлення своєї державної ідеї і в комуністичній (формально) формі. В значній мірі, коли не виключно. І це виявлення національної енергії є заслугою не комуністичних та суміжних з ними елементів Українського на-

роду, а протилежним їм: с. т. тих, що боролись за нашу державність під прапорами УНР, створили традицію державної боротьби і легенду її, але через цілий ряд причин не мали сили довести її до кінця. Ті, хто стоїть і досі на державних самостійницьких позиціях повинні:

а) українському народові з'ясувати роль УНР в цій справі і б) те саме зробити в стосунку до міжнародної політичної opinio та її відповідальних (в тому числі урядових) чинників.

2) Факт визнання Союзу Східноєвропейських республік проблему Української Державности в її УНР концепції відсовує на задній план і робить її не актуальною для впливових міжнародних чинників. Мати реальні надії на певні політичні успіхи нашої праці за кордоном серед цих останніх чинників ми не можемо. Будь-які ілюзії жити в цьому напрямку — при сучасному курсі європейської політики було би облудою і легковаженням дій сього відношення сил в Європі. Мирні настрої європейської політики превають над всіма таємними, а сподіватись на озброєні конфлікти сусідніх з Союзом держав немає найменших підстав ні тепер, на весну, ні в ближчі роки. Ці держави навпаки, більше всього не хочуть конфліктів і менше всього здатні свідомо викликати їх. Так само і Уряд "Союзу Східноєвропейських республік" головню через своє внутрішнє становище, буде проводити мирну політику і йти на всі компроміси, щоб до озброєних конфліктів не допустити. Таким чином і оцінка взаємовідносин між "Союзом Східноєвропейських республік" та його сусідами приводить до висновку, що шукати збільшення актуальности нашої справи на форумі міжнародної політичної боротьби в зв'язку з очікуваннями згаданих конфліктів найменших підстав немає.

3) Держави, що визнали Східноєвропейський Союз, а слідком за ними і ті держави, що мають їх визнавати *de jure*, повинні переконатись з власної практики і досвіду в недоцільности свого акту та ілюзорности тих надій, що зв'язувались у них з актом виз-

нання в обсягу торговельних, інших стосунків. На все це повинні потратити вони певний час, досить не окреслений і на власних матеріальних збитках пересвідчитися в помилковості свого кроку. До того моменту, поки заінтересовані сторони не відчують цього — протиакція альянсу з більшовиками не матиме успіху. Навпаки: вона може бути дуже непопулярною, а часом і наражати чинних представників її на різні комплікації в тих країнах і перед тими урядами та суспільствами, що переживатимуть "медовий місяць" співпраці з більшовиками.

Коли зазначені явища впливають тепер і впливатимуть ще певний час на зменшення шансів нашої акції перед міжнародними політичними чинниками, то спеціально шкідливе значення акту визнання *de jure* "Союзу Східних Республік" для нас полягає не тільки в тому, що справа української державності стає на ближчі часи мало актуальною для впливових чинників міжнародної політики і opinio. Ще одну, надзвичайно уємну і діткливу, рису цього явища я вбачаю в тому, що Україна в особі її уряду, примушена буде переняти на себе тяжку спадщину, що залишиться після більшовиків в обсягу і дільниці тих зобов'язань матеріально-економічного характеру, за ціну яких уряд "Союзу Східних Республік" добув собі признання від різних європейських держав: всі борги. Концесії, не вигідні торговельні умови, льоти, видані для чужоземного пароплавства на наших водах, еміграційні привілеї для чужоземців тощо — все це великим тягарем впаде на наш край і на довгі роки зв'яже наші зусилля і плани державного та господарчого будівництва. Звичайно, наш уряд не раз через своїх представників заявляв про те, що умови, підписані окупантською владою, не матимуть обов'язуючого значіння для майбутніх урядів України і її населення. Але ці заяви скоронять більше декларативно-історичну вагу, як фактичну. Подібно до того, як більшовики примушені були визнати зобов'язання

своїх попередників, так і той уряд, що перейме на себе тяжку спадщину більшовицького уряду, примушений буде визнати обов'язуючими для себе всі ті умови, що їх тепер підписують більшовики аж від часу свого занепаду.

З цим фактом наперед треба рахуватись як з неминучим, ясна річ, що згадана тяжка спадщина після більшовиків буде тим дошкульнішою своїми розмірами, чим довше вони при владі утримаються.

Коли б ми захотіли поставити чи накреслити хоч би провізоричні терміни занепаду більшовицької влади, то ледве чи могли би оперувати точними цифрами і припущеннями. Ті прогнози оптимістичного характеру, що в цій справі ставляться деким з наших відповідальних діячів, мають чимало суб'єктивного і не базуються на об'єктивних даних, через це і ставитись до них слід із застереженнями. До занепаду більшовицької влади справа йде логічним ходом революційного розвитку, але шаблони і аналогії остаточно взяті з історії попередніх революцій; не у всьому можуть повторятись з абсолютною точністю на російському і українському ґрунті. У зв'язку з цим нам треба базуватись в своїй політичній акції не на оптимістичних пророкуваннях близьких великих перемін на терені "Союзу", а на підготовці нашого народу і його вибухових сил до повалення більшовицької влади та опанування нам через свою національну владу розбурханого моря народної стихії. До завдання цього листа не входять міркування про те, що саме треба робити, щоб процес занепаду влади більшовицької прискорити та яких заходів вживати, щоб висліди цього процесу на користь української державності вийшли. Треба тільки не забувати, що справа нового періоду боротьби нашого народу за свою державність зустріне великі труднощі і несприятливості. Опинятись на них я не маю наміру, бо довелось б повторитися, що писалось О. Рястом в "Трибуні України" (кн. 3) в статті його "До завдань нашої закордонної політики".

Розцінюючи міжнародне сьгоднішнє становище зазначеними вище рисами, я приходжу до висновку, що справа надбання Українською акцією в міжнародних кругах більшої ваги залежить виключно від подій на самій Україні та від закінчення розкладових процесів в лоні Комуністичної Союзної партії, з одного боку, і дальшого погіршення бази господарчого становища большевицької влади.

На протязі того часу, що припадає до того моменту, коли цей розклад покаже себе не здатним утримати дотеперішні позиції большевиків, наша праця за кордоном повинна мати більше агітаційно-підготовчий характер з широко-інформаційними завданнями про:

а) істоту української державної проблеми і б) доцільність її позитивного розв'язання для впливових чи рішачючих чинників європейської політики (ця доцільність щодо з'ясування свого мусить одночасно з'ясуватися й з історичною ко-нечністю подиву Росії).

Те, що в цьому напрямку робилось досі — того мало. Ми не маємо стільки зв'язків серед різних політичних, громадських, наукових й ин. кругів Європи, скільки нам потрібно для пропаганди нашої справи. Ми не маємо так само і стільки преси та журналістських, європейських трибун, скільки вимагається інтересами пропаганди. Наші наукові сили дуже мало маніфестують нашу ідею в созвучних їм міжнародних асоціаціях і зносинах. Наші публіцисти мають мало зв'язків з закордонними органами і не використовують останніх. На все це треба звернути всім нам більшу увагу і присвятити більше енергії, бо кожна активна ініціатива в цьому напрямку дасть більше розголосу нашій справі і усуне зайву перешкоду для неї, поскільки остання таїться в непоінформованості та нерозумінню наших нац.-державних вимог.

Такими в загальних рисах уявляються мені сучасна ситуація нашої справи в її закордонних ауспіціях і ті чергові зав-

дання, що їх нам треба перепровадити в "мертвий сезон", принаймні до того часу, поки не покажуться більш виразні ознаки наближення занепаду большевиків.

Перехожу тепер до конкретних деяких справ біжучого характеру.

а) Справа п. Зайцева. Прошу представити мені відповідний проект наказу про цілковите виключення його з лісти персоналу підлеглої Вам інституції. На морально брудні риси з його діяльності зверталось увагу значно раніш. Те, що він накоїв, є наслідком цілого ряду попередніх скандальних вчинків з його боку (справа образи Ворончука, Завізіона, О. Саліковського), за які він не був ні покараний, ні покликаний до порядку;*

б) Очевидна річ, що уряд при першій нагоді повинен був би хоч чимось допомогти сім'ї небіжчика посла Сидоренка. Про нього я залишився з найкращою думкою як про порядну чисту людину, безмежно віддану справі нашої державности. При першій звістці про хоробу Сидоренка мің[істр] М. Василько з мого наказу вислав на його лікування 500 чеш. корон. На жаль, було уже пізно, і ця допомога передана вдові покійного. Співчуття їй з приводу смерті небіжчика слід послати. Одночасно треба перевести постанову, хоч би на папері, про пенсію для вдови в майбутньому;

в) Справа посла др. Смаль-Стоцького. Я довідався про його заяву в справі демісії, і я гадаю, що до цього ні в якому разі допустити не можна. См.-Стоцький проводить дуже корисну працю в Лондоні, заінтересовуючи нашою справою впливові наукові круги Англії, читає лекції про Україну в різних англійських університетах по запрошенням останніх. Так само переводить він і певні знайомства серед впливових політичних кіл, що в майбутньому може нам дуже придатись. Ос-кільки я догадуюсь (з листа до мене О. Шульгина) заяву

* Хоч я звертав на це увагу А. М. Л. (А. М. Лівіцького. — В. С.).

С.-Ст про демісію подав на підставі видачі М. Шумицькому уповноважень для праці в Лондоні після того, як такі ж уповноваження видані були См.-Стоцькому. Повинен поінформувати Вас, п. міністре, що я затвердив представлені Вами уповноваження М. Шумицькому тільки для спеціальних розмов його з певними кругами англійців, про які М. Ш. доповів, що у нього з ними встановились близькі стосунки. Підписуючи ці уповноваження, я гадав — і це само собою зрозуміло, — що Ви поінформуєте про це Стоцького і установите такий modus, який не наражав би одного проти другого. В кожному разі я не представляв, що М. Ш. уважатиме себе офіційним представником нашого Уряду при Англії, а буде провадити свою працю серед строго окреслених ним кругів;

с) Тим часом з поданої ним ноти англійському послу (в Парижі) я бачу, що він, не використовуючи своїх проklamованих ним знайомств в згаданих кругах, розпочав офіційну дипломатичну акцію та ще в Парижу, привласнюючи собі ті права, що тут має тільки О. Жулан, або його заступник Галлядре. Наслідком такого необачного кроку з боку М. Ш. може бути дімісія О. Шульгина. Все це сталося внаслідок некоординованості праці, нерозмежованості її та браку стислих директив для кожного з наших представників. Позбавитись зразу співробітництва в нашій праці См.-Стоцького і Шульгина було би дуже дошкульним ударом, який ледве чи викликається умовами, тим більше, що обоє є цінними нашими дипломатами, мають певні заслуги в минулому і дані для майбутньої праці. В зв'язку з тим непорозумінням, що сталося вже з одним з них, а з другим може статися, я прохав би Вас полагодити справу так, щоб і надалі співробітництво було забезпечене. Думаю я, що Ваші безпосередні зносини з См.-Ст. вияснять непорозуміння, внаслідок чого свою демісію він візьме назад. Для нас мусить бути відомим, що офіційно я не знаю нічого про неї.

д) Цим самим я не маю на увазі, щоб щось прикрого було зроблено для М. Ш. Навпаки: він так само потрібний для праці, але в умовах, відповідаючих інтересам широко зрозумілих вимог нашої акції за кордоном. Мені здається, що М. Ш. перецінив своїх знайомства і подав перебільшені інформації про них Вам. Звідси непорозуміння і прикрість, які, я сподіваюсь, дякуючи Вашій тактовності, пощастить залагодити в стосункові до всіх заінтересованих сторін. До Вашої відомості також подаю, що О. Ш. нічого мені ще не писав про ноту М. Ш. до англійського посла в Парижі. Припускаю, що він ще не знає про неї, як і те, що, довідавшись, він витягне з цього факту консеквенції в тій формі, про яку я згадував.

Тим часом бажаю Вам всього кращого

6/III.1924 р.

З правдивою пошаною S.

Рукописний оригінал С. Петлюри.

Бібліотека-архів Українського наукового інституту Гарвардського університету.

Лист С. Петлюри до М. Василька щодо непорозуміння, що виникло в їхніх взаємовідносинах

9 вересня 1924 року

Вельмишановний п. Міністре

На Ваше прохання про демісію, переслане мені п. Прем'єром, я одповів негативно, погодившись на відпустку для Вас. Уважав би Ваш відход від чинної праці ДеЦе небажаним і надщерблюючим інтересам нашої державної справи.

Допускаючи, що справжньою причиною Вашого прохання були не тільки ті мотиви, які виклали Ви в своїй доповіді на ім'я п. Прем'єра, а мій лист, посланий Вам з Будапешту, я дозволю собі висловити такі міркування. Висновки, зроблені Вами з того листа, були невірні. Поради, що їх я в ньому

висловлював з приводу відомої справи, викликали з мого розуміння її і подиктовані були інтересами державними, як і моїм довір'ям до Вас та надією, що Вам пощастить знайти відповідний подив для полагодження данної справи. Коли я хотів ставати тоді на формальний ґрунт, то я просто висловив би свою думку п. Прем'єрові і Вам, як категоричну. Я цією дорогою не пішов і написав Вам персонального листа, де висловлював свої побоювання про небажані для наших інтересів державних наслідки, гадаючи, що обміном думок з цього приводу можна буде знайти засоб, найбільш відповідальний для справи з узглядненням різних моментів, що так чи інакше її торкалися.

На превеликий жаль, Ви відповіли мені офіційним листом і то в такому тоні, який мене гірко уразив і позбавив мене з психологічного боку можливості довший час Вам відповідати. Власне від Вас я не міг чекати ніколи такого листа!

Про це я писав А. М. Лівницькому, доручаючи йому полагати за мене справу та вияснюючи йому ті скомпліковані моменти — як формальні, так і моральні, що створили небажану ні для мене, ні для Уряду в цілому, ні, сподіваюсь, і для Вас, ситуацію.

Кваліфікую її як наслідок нашої одірваності, яка взагалі негативно впливає на співпрацю однаково мислячих і в головному — основному солідарних між собою людей.

Перекоаний, що все, що сталося, є непорозумінням, я радий буду, коли Ви з цього мого листа не зробите такого висновку, який зробили з попереднього.

Вашу співпрацю вважаю потрібною і цінною для нашої справи.

Може, всупереч погляду п. Прем'єра, я тільки гадаю, що було б доцільнішим, коли б ви працювали не у Варшаві, а разом з мною, чому я був би радий, бо певен, що дещо справді і корисного для нашої справи пощастило б зробити, коли б Ви працювали безпосередньо з мною і територіаль-

но. Приглядаючись ближче і докладніш до європейських відносин, я приходжу до висновку, що ми багато можливостей не використовуємо через брак людей наших — відповідальних у відповідних місцях, а через це і зменшуємо свої шанси в боротьбі за наше визнання в майбутньому.

Коли б пощастило А. М. Лівницькому полагодити фінансові можливості для Вашого переїзду для співпраці з мною, то я уважав би це дуже бажаним для справи.

Повертаючи знову до згаданої справи з Вашою демісією, я її не приймаю, гадаючи, що й ціла справа є наслідком непорозуміння і що Ви як працювали дотепер, так і надалі працюватимете біля відповідальної роботи в нашому Державному Центрі.

З правдивою до Вас повагою Петлюра.

Р. С. Дуже мене зворушила звістка моєї дружини, що Ваша дружина одвідала її перед своїм від'їздом до Праги. Прошу передати мій сердечний привіт для шановної Оксани Олександрівни і побажати їй всього найліпшого, а найпаче так потрібного для неї здоров'я, яке, сподіваюсь, піде на краще. Цілком розумію Ваші тяжкі переживання з цього приводу, бо й сам їх недавно пережив.

Петлюра.

8/IX.1924 р.

Рукописний оригінал.

Бібліотека-архів Українського наукового інституту Гарвардського університету.

Лист С. Петлюри до М. Василька в зв'язку з останніми подіями
9 лютого 1924 року

Вельмишановний п. міністре,

Стверджую оцім отримання від Вас листа (3/11), а також

і грошей в розмірі чотири мільйони корон угорських, які мені п. генерал Сікевич вручив своєчасно. Щиро дякуючи за Ваші турботи, я сподівався все ж таки раніш побачитися з Вами. Тепер, коли О. Шульгин повернув з Парижу, я маю надію, що ті перешкоди, які стояли на Вашій дорозі в справі приїзду до Б.-Пешту, далі, може, не затримуватимуть Вас, і я в недовгому часі матиму прийнятність персонального побачення з Вами. До цього побачення я відкладаю і всі розмови на різні теми, а також і інформації, з яких тимчасом уважаю не зайвим долучити одну, отриману від проф. Мацієвича, — "про сучасне становище на Україні". Гадаю, що вона буде цікава і для п. міністра.

З великою приємністю я ознайомився з листом Вашим до проф. Мацієвича, який, очевидно, розсіє ті побоювання, що мались у нього. Сердечно дякую Вам, п. міністре, і за Ваші турботи в справі книжок, про які я писав Вам раніш.

Ще з більшою приємністю стисну Вам руку під час Вашого приїзду до Наддунайської столиці, що, маю надію, може статися незабаром.

Передаючи Вашій шановній дружині і Вам привіт, залишаюсь з правдивою до Вас повагою.

П.

9/II.1924 р.

Рукописний оригінал С. Петлюри.

ЦДАВОВУ: Ф. 3809. — Оп. 2. — Спр. 2. — Арк. 7.

Лист С. Петлюри до І. Токаржевського-Карашевича щодо можливих контактів з французькою владою

11 грудня 1924 року

Вельмишановний п. Міністре

Я посилаю сьогодні листа О. Шульгину з пропозицією подати ноту Франц. послу в Празі з приводу Чорноморсь-

кої фльоти. Але у мене немає певности, що у Шульгина хватить горожанської мужности це зробити просто через те, що професура наша в Празі боїться власної тіні (політичної) і того, що скаже княгиня Марія Алексеевна (звичайно чеська). Отож я роблю дописку Шульгину, що коли подати ноту він не зможе, то хай негайно повідомить про це А. М. Ливицького, якому я пишу, щоб тоді він це зробив. Боюсь тільки, що А. М. сам не складе відповідного тексту. Отож прошу Вас, якщо у Вас знайдеться пара вільних хвилин, допомогти йому в цій справі і текст ноти послати йому безпосередньо, про що я його завтра повідомляю.

Про зібрання, де ви були вчора, ми з ВК[В. К. Прокоповичу] читали, але зауважили, що Ви, певно, прохали кореспондентів не подавати Вашого прізвища, як одного з присутніх на тому зібранні. В кожному разі цікаво б знати було, чи Ви мали змогу перекинутись парою слів з Пуанкере.

Мій сердечний привіт п. Міністрові, а Вам побажання всього найліпшого.

З повагою Петлюра

11/XII.1924 р.

Рукописний оригінал.

Бібліотека-архів Українського наукового інституту Гарвардського університету.

Лист С. Петлюри до К. Мацієвича про розвиток української справи в еміграції

25 січня 1925 року

Дорогий і вельмишановний Косте Адріановичу

Ваш лист прийшов до мене власне тоді, коли я хотів послати Вам свого, якого й додаю до цього. Звичайно, я дуже радий був отримати од Вас свіжі відомости і про Ваше персональне життя, і про життя ширшої громади наших емігран-

тів. На цей раз інформації Ваші ніби оповиті хмаркою смутку — річ в наших умовах цілком природна. Дай боже, щоб на иньший раз Ви поділились зо мною більш бадьорими вістями! Спасибі за пам'ять про мене під час Різдвяних свят. З свого боку від щирого серця бажаю і Вам персонально і громаді Вашій в новому році найбільшого успіху і того завзяття та віри в нашу справу, якими визначалась діяльність еміграції, що перебуває в Румунії, за минулі роки.

Ми так давно, порівнюючи, не листувались з Вами, що я й не знаю, чи зможу убхати в цей лист все те, про що хотілося б Вас і Ваших громадян поінформувати і з приводу того варто б було обмінятись думками. Сяк чи так, а з чогось починати треба.

Отже, в першу чергу, поінформую Вас про тутешні українські справи. 3—4 січня відбувся перший з'їзд місцевої еміграції. Він мав своєю метою завдання виключно організаційні. Їх пощастило здійснити, хоч деякі большевицькі елементи — переважно галичане — і хотіли було з'їзд розколоти і зужиткувати для своїх цілей. Але цієї гидоти тут мало, та й якістю вона не визначається. За спинами у них Борщак, Галіп, але на з'їзд головні риби не відважились явитись; дрібні ж риби не здатні були добитись чогось. Зрештою більшість з'їзду — морально здорова і національно свідома — просто перейшла до порядку дня над большевицькими виступами і обрала свій Центр — "Генеральну Раду Союзу українських емігрантських організацій у Франції" з людей, що стоять на державних позиціях. Головою Шуміцького, членами Галяфре, генер[ала] Башинського (працює на заводі в провінції), сотника Бацуцу, а секретарем М. Ковальського, студента, що був урядовцем у В. К. Прокоповича. Новий орган приступив до праці, але тяжко йому дати розрядку. Загальні умовини його існування в цілому схожі на ті, що в Румунії дають себе знати. Отже, коли Раді пощастить перебороти трудно-

щі, то це буде з одного боку її заслугою, з другого — доказом свідомости і національної вихованости маси еміграційної. Франція — не Чехія, навіть не Польща з погляду використання певних джерел для задоволення потреб еміграції. З Радюю я нахожусь в контакті і в межах можливого часом даю їй поради з приводу характеру і напрямку її діяльності. Треба вам знати, що ще не всі елементи тутешньої еміграції об'єднані. Дехто працює на польових роботах, а дехто поки що, "в опозиції", останні — це публіка трохи здеморалізована, трохи дезорієнтована. Але маються надії, що і ці елементи пощастить втягти в загальне русло організації. В кожному разі початок організації вже покладено — і це добре, "бо він викликав певне оживлення" і поглиблення життя по "громадах" окремих.

Так, Парижська "Громада" виключила з числа своїх членів 7 чоловік — большевицької орієнтації і сьогодні, напр[иклад], власне тоді, коли я пишу Вам оці рядки на самоті, В. К. Прокопович і Токаржевський читають там доклади з приводу річниці Української Державности. Иньша "Громада" (в Шале) запросила Прокоповича приїхати до неї і прочитати пару лекцій — про політичні завдання еміграції і про Лігу Націй. Зорганізувалась тут і Студентська Громада, а також і філія Укр[аїнського] Т[овариства] прихильників Ліги Націй. Цього я добивався від созвучних елементів. Трьом студентам пощастило дістати невеличкі стіпендії (по 150 фр[анків] місячно). Правда, — це небагато, але добре, хоч і того досягли. В цьому напрямку стараємось ще робити заходи. Мріємо ми тут про утворення Французького Т[овариства] прихильників Української Незалежности, але поки що ґрунт для нього "твердий" занадто. Потрібна раніш велика підготовча праця. Поки що ми переводимо і н ф о р м а ц і й н у ч а с т и н у і і. Я маю на увазі подати французьким політикам певні відомости про нашу справу і захитати їх "москвофільство".

Сам я персонально не бачусь з ними, але раніш з нашими людьми докладно обговорюю, що саме, як кому говорити. Тим часом ми примушені обмежуватись в цій праці відвідинами елементів опозиційних до сучасного Уряду та парламентської більшості. Робимо це з двох причин: а) для розмов з парламентською більшістю потрібно мати тут своїх розумних соціалістів, — а їх, як на зло, навіть поганеньких в Парижу немає; б) з опозицією легше розмовляти, тим більше, що вона все зміцнюється, сподіваючись досягти тих же наслідків, що й у Англії під час виборів. Поки що (я маю на увазі більш визначні одвідини, а не згадую про менш показні) були наші представники — Токаржевський і Шумицький з генер[алом] Кастельно (голова Ліги Патріотів і Католицької Ліги) і у бувш[ого] президента Мільєрана. Розмова з останнім була до певної міри цікавою, і він визнав, що подані йому інформації де в чому для нього — новина; під час розмови цікавився ф а к т и ч н и м станом речей на Україні і серед еміграції. Перший раз довідався, що ми маємо 3 вищі школи у Празі і свою професуру і докладно хотів знати, через що українці з упередженням ставляться до росіян. Йому це поясняли, як треба, і він, прощаючись, прохав і на далі його "тримати в курсі новин з України і про Україну".

Тепер робляться заходи про аудієнцію у Пуанкаре. Вам треба знати, що Мільєран стоїть на чолі "Національної Ліги" — організації, яка розвиває свою діяльність по цілій Франції і є ніби Головою антисоціалістичних угруповань.

Наслідки перших відвідин французьких політичних діячів переконують мене в необхідності мати своєчасно і с в і ж у і н ф о р м а ц і ю про події на Україні. Ці інформації можна використати. Отже, прийміть, дорогий Косте Адріяновичу, це на увагу і по можливості постачайте мене ними. Це — дуже потрібно для справи, значіння якої

для Вас зрозуміле і доказів не вимагає. — Я не уважав доцільним розпочинати оці відвідини раніш того, як відбудеться з'їзд. Тепер, коли він одбувся і обрав свій центр, в розмовах з політичними діячами легше говорити, посилаючись на нашу організованість, яка їм, як людям, що рахуються з організованістю та силою, звичайно імпонує. Таку ж інформаційну працю по моему плану мають розпочати і наші студенти серед своїх французьких colleg, але для цього треба, щоби громада стала на ноги.

І тут перший початок організації вже зроблено. Маємо ми також на увазі використати і круги "Прихильників Ліги Націй". Але на перешкоді стоїть обмаль досвідчених людей і їхня матеріальна незабезпеченість. Кожний тут з наших людей тяжко працює і може уривати для громадської праці лише невелику частину свого часу. Другою перешкодою в нашій праці на тутешньому ґрунті є б р а к г р о ш е й. Можна мати і низку розмов з цікавими людьми і використати їх для справи пропаганди, але для цього треба прийняти їх хоч скромно, але так, щоб було щось на столі, бо це місцевий "стиль" і "антураж", без яких немислимо щось робити. Але жалі тут мало що допоможуть, — отже і я, і мої ближчі співробітники обмежуємось поки що межами можливого.

Перехожу т е п е р д о А н г л і ї. Немає там у нас нікого. Смаль-Стоцький деякий час навесні минулого року був, читав лекції про Україну, на тім і скінчилась справа, бо в маю місяцю він звідти виїхав. Припадком одвідав Лондон О. Безпалко, приїхавши туди на засідання ексекютиви II Інтернаціоналу. Поруч з своїми соціалістичними справами зробив він деякі заходи і ширшого значіння. Так, подав меморандум від УСДРП до Міністерства Закорд[онних] Справ (коли ще там сидів Макдональд) і одвідав деяких "буржуазних" впливових журналістів з інформаційними про українські справи цілями (Вільямса, Спіда і Ватсона). Його

вражіння можна так сформулювати: англійці цікавляться українськими справами, але ніяка акція, направлена проти Польщі чи Румунії з їхнього боку, не знайде симпатії, тоді як органічна праця українських елементів в оборону своїх справ і в умовах сучасного status quo знайде всяке підпертя і зрозуміння.

Ледве чи й акція українська на інших наших територіях могла би викликати щось більшого з боку англійців. Так дивились, коли вірити Безпалкові, англійці за часів Мак-Дональда.

Я не думаю, щоб ця позиція занадто могла змінитись, коли до влади прийшов Балдвін і Чамберлен.

Характерне повідомлення подає мені Безпалко, пояснюючи, що відомий Вам альянс, заключений між PPS-ами і російськими с[оціалістами-революціонерами] був "заініційований" в Лондоні під впливом англійських лябурістів. Ви, очевидно, знаєте з українських газет зміст цього свинського "трактату", підписаного двома соціалістичними партіями за рахунок українського і білоруського народів. Ніби доповнюючи інформацію Безпалка, мене з Варшави повідомляють, що PPS поспішили цю умовину про "взаємну неагресію" підписати під впливом відомостей про настрої в Росії та передбачаючи можливість зміни чи занепаду більшовицького режиму. Вони бояться перегляду справи про кордони і зв'язують російських с[оціалістів-революціонерів], гадаючи, що ці будуть нащадками влади після більшовиків, обов'язком не провадити війни з цього приводу, а розв'язати делікатну справу мирними переговорами. Можливо, що в даному разі маніловська політика Мак-Дональда зручно використана була соціалістичною агентурою польського імперіалізма! В кожному разі "сам Чернов їздив до Варшави, а PPS-ам говорив, що він цікавиться українськими справами і по повероті в Прагу розпочне якісь пертрактації не лише з українськими с[оціалістами] р[еволюціонерами] а й з УСД. На жаль, мене

ще звідти не повідомляли, що Чернов виконав свою обіцянку. Як Ви знаєте, тим часом [е]с-[е]ровський лідер досить енергійно пропагує по чеських газетах ідею всякого визнання — і de jure, і de facto більшовиків. Як бачите: подібні виступи робляться "в свинячий голос" і по принципу "на те й мій глек на капусту".

Не знаю, чи докладно Вас інформують Ваші приятелі в Празі та Подєбрадах про тамошнє життя? Для мене приємністю і, коли хочете, моральним задоволенням було отримати з Подєбрад інформації про працю наших студентів при економічно-кооперативному відділі спеціально в галузі вивчення господарчих відносин на Україні на підставі більшовицьких статистичних і економічних видань. Справа ця мене дуже цікавила, і я з радістю довідався, що праця, дотична її, там провадиться вже на протязі року систематично і пильно.

Ніби більш спокійна і нормальна атмосфера утворилась тепер і в Варшаві. Принаймні листи звідти не завдають клопоту і містять в собі ряд інформацій про певні творчі заходи наших установ та інституцій.

Не хватає тільки мені відомостей про те, що діється серед нашої еміграції в Болгарії та Італії. Я дуже вдячний був би Вам, коли б Ви мене зв'язали з ціми осередками: хочеться знати, що вони собою уявляють, чим живуть etc? З Канадою, через ген[ерала] Сікевича, і з Америкою, через В. Кедровського, я зв'язався і більш-менш в курсі тамошніх подій та новин. Інформую обох моїх кореспондентів, бо це особливо потрібно з огляду на баламутства, що витворюють там з присягою Скоропадському.

Тепер хотів би я запитати Вас, як йде справа з утворенням Єдиного Громадського Центру для всієї нашої еміграції? Справа ця мене цікавить, бо й Безпалко писав мені про те, що відчувається і "пробиває собі шлях думка утворення якоїсь загально-української організації". Очевидна річ з

приводу цієї справи Ваше бюро, покликане до життя останньою конференцією, листується з іншими громадськими організаціями і має вже певний матеріал. Знати про відгуки на постанову Вашої конференції в цій справі було б не зайвим! Отож дуже вдячний за Ваші інформації.

Щодо листа "П." — то я мав на увазі написати відповідь йому, але тепер, після останніх Ваших інформацій, стримуюсь. Справа його організації мене звичайно дуже цікавить і мати більш докладні вісти про тамошні настрої, жалі, надії, претензії, навіть незадоволення було б дуже важливим. Але мене і в данім разі часом страшить можливість зради та провокації. В українській нації стільки хамського-сволочного елементу, несталости і нахилу до зрадництва, що часом аж страшно стає і не знаєш, як боротись з тою гангреною, що з середини, в самім лоні її, як той шашіль і точе, і розкладає її.

Ви, на підставі інцидента з Чайківським, мали зайву "приємність" переконатись в наявності подібного шашілю. Я вже тут мав теж дні гепегіприємність довідатись, як бувший урядовець Мін[істерства] Зак[ордонних] Справ "Серж Трубецкой" ("український" князь!) написав недавно доноса до Que D'orssai на нашу тутешню місію, що вона, мовляв, незаконно видає паспорти. Подібні покідони багато зла роблять нам. Жаль бере, що обставини сьогоднішні не дозволяють нам як слід караючу руку на них простягти. Ось через що я цілком виправдовую ті міри, що їх Ви ужили до отих бандитів своїх, що своїми розбишацтвами тільки компрометують нас і наше добре ім'я, що з таким трудом приходиться його нам здобувати. Я уявляю собі, скільки тяжких хвилин довелось Вам пережити в зв'язку з процесом Чайківського?! Навіть тут, читаючи прислані Вами вирізки з газет, я почував себе так, ніби й мене хтось брудом обливав.

Хвалити Бога та долю нашу, приходиться визнати, що еміграція наша здатна не тільки на те, щоб виявляти своє мо-

ральне сміття, а й на те, щоб позначувати своє життя і в творчих чинах. На один з них я хотів би, при цій okazji, звернути Вашу увагу і як патріота і як професора. Справа торкається організації наукового з'їзду українських учених літом цього року в Празі. Я Вам в свій час писав з цього приводу. Тепер довідуюсь, що справу цю доручено проф[есору] О. Лотоцькому. Отже, в зв'язку з цим я дуже прохав би Вас звернути на неї свою увагу і морально підтримати своїм авторитетом заходи, зв'язані з організацією з'їзду. Це мусить бути ширшою демонстрацією наших творчих можливостей і доказом, що ми здатні на щось більше, ніж гадають про нас вороги наші. Справу наукового з'їзда слід розголосити в європейській пресі. Це матиме свої позитивні наслідки для розголосу цілої нашої справи; на "той бік" подасть добру звістку про еміграцію, а самій еміграції цей з'їзд буде і за свято і за моральне джерело для віри в нашу справу.

Отож з цих міркувань виходячи, я й гадаю, що ідею цього з'їзду варто підтримати хоч би з морального боку всім нашим еміграційним осередкам, бо справа з'їзду має не лише наукове значіння, а й національне і як така не може не цікавити наших організованих громад. В атмосфері громадського співчуття і сам з'їзд буде проходити більш продуктивно, так само як і підготовча праця до нього.

Кінчаю свого листа, бо й так уже він довгим занадто вийшов. Але наприкінці його хочу поінформувати, що місцеві більшовицькі наймити з галичан розпускають про Вас чутки — в зв'язку з "інтервенцією", приписуючи несотворені речі Вам аж до 100 000 доларів включно, на яку суму ніби ця "інтервенція" провадиться.

Очевидно, в данному разі виконується певне завдання, певною ж частиною якого є і ота сумна історія з автокефалістами.

Характерно, що під час одного процесу в Польщі (комуністичного) із зізнань свідків виявилось, що ніби існував план викрасти С.В. з Польщі і перепровадити в Совдепію. Мені все це видається дитячою забавкою. — Але в тому, що Ви подаєте про "сатану П.", — а я Вам про Вашу ролю в "інтервенції", видко ясну провокацію.

Вам, зрештою, не привикати до подібних спліток!

Бажаю Вам всього кращого. Мій привіт Вам, ген[ералу] Дельвигу, Геродоту, Гаврилюку і всім Вашим співробітникам.

З широю повагою П.

25.I.1925 р.

Адресуйте. V.Prokopovitch
192 Av. Daumesnil, "Ideal Hotel"
Paris (XII).

Рукописний оригінал С. Петлюри.

ЦДАГОУ: Ф. 269. — Оп. 2. — Спр. 102. — Арк. 9—13.

Лист С. В. Петлюри до сотника Армії УНР В. Шевченка з проханнях подати докладну інформації про думки і настрої української молоді, яка перебуває в Чехо-Словаччині

2 лютого 1925 року

П. Сотнику!

Систематизуючи різноманітні інформації про життя, інтєреси та настрої нашої еміграції в різних осередках її розташування, я відчуваю певну прогалину. Торкається вона нашої молоді. Щоправда: я знаю про ту частину її, якій пощастило попасти до вищих українських шкіл в Чехословаччині; що переважаюча більшість її пильно і старанно вчиться; що певний відсоток її обіцяв стати солідними фахівцями в своїй галузі; що, зокрема, виявляє вона доцільний інтерес до су-

часного становища на Україні і студіює науково, на підставі більшовицьких наукових видань, різноманітні (переважно господарчі) відносини, утворені окупантською владою.

Знаю я також з студентських журналів про деякі ідеологічні течії та громадські погляди нашого студентства, але всього цього мало для мене, щоб мати правдиві уявлення про деякі, найбільш цікаві моменти (для мене) у відчуженнях нашим студентством як сучасної української дійсності, так і завдань "завтрашнього дня". Чи він — оцей день — прийде швидко, чи трохи запізниться, це справи не міняє: проблема будівництва української держави не може не стояти в центрі інтересів нашого патріотичного і пройнятого державними ідеалами студентства, навіть тоді, коли воно захоплюється науковими інтересами свого фаху і збирається працювати як фахівці в загальному процесі будівництва своєї держави. Маючи на увазі власне патріотичне студентство, студентство з високорозвиненим почуттям обов'язку і національно чесне, я маю певність, що ота проблема, про яку тільки що згадав, не тільки залишається головною в ідеологічних та емоціональних переживаннях його, а стала болючою темою, над якою кожний чимало й на самоті, про себе, думав та з приводу якої з іншими товаришами, може не раз і не два думками своїми перекидався. Я припускаю, що досвід нашого недавнього минулого, може й тяжкого і сумного, але історично неунікненого, і через це цінного в своїх висновках; що спостереження над сучасним з обсягу української дійсності і, нарешті, тривожні думи, позначені новими рисами конструктивного характеру і дотичні як завдання майбутнього ренесансу в будівництві української держави, так і методів його, — що в результаті всієї оцієї творчої праці відбулась вже певна кристалізація, утворились певні висліди, позначились певні концепції.

Знати про це — дуже важно. Звичайно, не з простої ці-

кавості чи академічного інтересу, а з мотивів, що впливають з непокою і тривоги за наше державне майбутнє. Це ясним стане, коли усвідомити, що власне сучасному поколінню молодому доведеться відігравати активну і головну роль будівничих української держави, вести провід в дальшій боротьбі як збройній, так і політичній, за здійснення ідеалу нації. Я не знаю, коли постане цей час, бо "треті півні" на Україні дадуть свій знак тільки тоді, коли закінчатся оці глибокі процеси, що відбуваються в колективній душі нашої нації і що логічним закінченням їх буде воля її до чину і свідоме чи напівсвідоме бажання пролити чужу і власну, але велику кров. Без оцієї великої крові наша нація не здійснить свого державного ідеалу — це для мене є таким же ясним, як і те, що вона відчуває потребу її, а може й неунікненість.

Вся суть полягатиме в тому, щоб ця кров не була, мовляти б, "дурною", принаймні цього разу.

Може ми наближаємось і до певної "економії" щодо кількості крові і до національно-продуктивної доцільності в пролиттю її, коли будемо мати ясні думки на завдання нашої державно-будівничої праці і на методи її. І перші, і другі уявляють собою, коли розкласти їх на елементи державно-політичні, соціальні, адміністративні, культурні etc, той круг інтересів, що до цього буде втягнена маса нації і який мусить бути для неї конкретизований в доступних для її розуміння гаслах, а реальне здійснення яких відповідало б її — отої маси — егоїстичним чи класовим вимогам.

Що про все це думає наша молодь? Як вона собі уявляє ті шляхи та засоби, що простійше провадить до мети?

Зокрема, чи продумала вона відповідь на такі питання:

1. Яка форма державности найбільш відповідає духові нашого народу та найбільш забезпечує внутрішній порядок і мир в Державі?

2. Які функції повинна мати Верховна влада на Україні,

чи тільки репрезентативні (як у Франції, Англії, Польщі), чи реально урядові, забезпечуючи представнику її дійсну і чинну роль в будівництві держави — особливо на перших початках його? (Як в Американських Штатах).

3. Якими повинні бути компетенції і межі уповноважень та прав народного представництва, беручи на увагу сучасну практику парламентаризма, особливо в країнах, де внутрішнє життя, устаткувалось, а бурхливі процеси порушують нормальний порядок у відносинах населення.

4. Роля армії в житті Держави, надто в переходові періоді її будівництва. Роля верховного вождя її: чи повинна вона бути неподільною до ролі Голови Держави (особливо в переходові періоди). Політика Державної влади до певних елементів її, що служили в російських арміях (добровольчій та большевицькій) і иньших, як напр[иклад], польській?

5. Якою повинна бути внутрішня політика Державної влади до неосновних елементів населення (до національних меншостей)?

6. Якою повинна бути та сама політика до українського міста з переважаючим у ньому неукраїнським населенням, що відіграло фатально-руїнницьку ролю за останні роки в українських державних змаганнях (зокрема, до поляків, жидів, росіян).

7. Це саме питання — в стосункові до заводських та фабричних центрів на Україні. З огляду на таку ж саму негативну ролю персоналу їх, як здебільшого чужого своїм національним складом — і недалекому минулому.

8. Чи церква на Україні повинна бути поділена від Держави, чи навпаки національно-православна релігія повинна стати за державну, — з впливаючими звідси висновками щодо обов'язкового викладання науки про релігію в школі?

9. Чи ідеал "Соборности" України мислиться здійснити і початковий період нової боротьби за українську державність,

чи уявляється і уважається тим часом за гасло, від якого нація не може одмовлятися, тоді як дійсні реальні будівничі змагання повинні бути скупчені за оволодіння певною частиною української території як території державної, з тим, що прилучення інших земель, заселених нашою нацією, переводилось в міру скріплення Державної Метрополії і організації сил її (на що потрібний певний час)?

10. Чи соціальні гасла "націоналізації" та "соціалізації" землі і природних багатств її з фабриками-заводами знаходять собі прихильництво, чи може переважає думка про те, що база національного господарства України повинна спиратися на приватній власності і то не тільки земельній, але і всякій — с[аме] т[акій] в галузі промисловости?

11. Яку ролю відводиться чужоземному капіталові у відбудові України: чи розуміють, що без участі цього капіталу не можлива й сама відбудова зруйнованого економічно краю?

12. Чи дають собі звіт в тому, що ту частину державних боргів Росії — і царської, і Тимчасового Уряду і, нарешті, Сівітської, — яка припадає на Україну, — остання повинна взяти на себе і зобов'язатись до останньої копійки виплатити?

Як бачите, я беру для прикладу тільки окремі питання — ріжкої ваги, але такі, над якими не можна перейти до порядку дня, і які кожен свідомий громадянин повинен собі, так чи инакше і з'ясувати, і вирішити. Таких питань можна навести скільки хочете — все складних, відповідальних і болючих, все таких, що, не маючи на них заздалегідь певної відповіді, не можна й до нового будівництва нашої Держави приступити, бо воно в цьому разі мало б фатальні наслідки, як всяке будівництво партачів та недосвідчених. Що більша кількість свідомих синів нашої батьківщини буде над ними думати, буде їх виучувати, — тим легше — при всіх інших сприяючих обставинах — буде провадитись наша праця в справі відбудови України, тим ясніше і певніше будемо дивитись ми в обличчя

"завтрішньому дню", тим менше застане він відповідальну частину нашої нації неплідготовленою до великих подій.

Отож мене й цікавить, чи подібні питання обговорюються нашими студентами; чи на дозвілю, після своїх фахових студій, вони спільно (реферати, доклади, дискусії) виявляють їх, накопичуючи коли не відповідь, то матеріали для відповіді в справах великої ваги.

Ви мені зробіте велику послугу, коли поінформуєте мене про все це — широко, правдиво та відповідно до дійсности.

Дай Вам і Вашим товаришам Бог всього кращого!

2.02.1925 р.

П[етлюра].

Відповідь перешліть через д[окто]ра Мод[еста] Левицького

Машинописна копія.

ЦДАВОВУ: Ф. 269. — Т. 2. — Спр. 299. — Арк. 6—8.

Лист С. Петлюри до В. Садовського про завдання української еміграції

1 квітня 1925 року

Шановний п. професоре і дорогий Валентіне

Чув я ціми днями від пані Оксани Де-Токарі, що ти ремствуєш на мене за те, що я ніби тобі нічого не пишу і забув про твоє існування. Трохи дивуюсь цьому, бо вважаю, що цей докір буде справедливим повернути на твою адресу. А тим часом я тебе все ж не забув і з великим інтересом стежу за твоєю кар'єрою. Коли довідався, що тебе обрано до Агрономичної Академії на катедру якоїсь наукової дисципліни, то зразу ж моя повага до тебе збільшилась, і я инакше тебе тепер і не зву (в думках) як професором. Жалко тільки, що я не знаю, чому саме, яким премудростям ти будеш учити наших студентів? Очевидна річ, що я радів і за студентів і за академію, а найпаче за тебе самого, "в розсудженні" того, що сам ти сядеш за мудрі книжки, яких очевидно у Львові дістати не можна, а

потім такі ж мудрі напишеш для профанів. "Ми" будемо читати і радіти як за автора їх, так за розвій української науки. Ціком не шуткуючи, я думаю, що добре буде, коли тебе "ситуація" запряже в наукову працю, — а в наших умовах Подебради — найбільш підходяще місце для цього. Отже, коли тобі хтось не підставе ноги і не напакостить (від українців всього можна тепер чекати), то я дуже радий буду твоєму переїздові до Чехії. Маю в бозі надію, що нарешті ти таки переконався, що Львівська атмосфера **н а в і т ь** для тебе нездорова. І (не) тільки в сенсі фізичному, а і в моральному та інтелектуальному. Правду кажучи: із всіх твоїх заходів, пороблених на Львівському ґрунті, я найціннішим вважаю твій виступ перед українськими купцями. І власне самий факт виступу, а не тему твоєї лекції, чи освітлення її. **Щ**одо останнього, то твою компетенцію в цій справі не заперечую і гадаю, що ти як належить в ній орієнтуєшся. **Щ**одо теми, то не знаю, чи цікава вона була для твоєї аудиторії, бо допускаю, що комерційні інтереси її ледве чи йдуть далі Заліщик — Стрия. Але самий факт твого виступу **п е р е д у к р а ї н с ь к и м и к у п ц я м и** — безподобний. Мені імпує та сміливість, що її ти безумовно тут виявив, хоч мусів же як доросла людина, а до того ж і майже професор, хоч не затверджений якимсь діловодом Чеського Міністерства, знати, що за подібну хоробрість і відвагу ортодоксальні марксісти тебе по голові не поглядять. В кожному разі цей твій крок мені подобається. Інтересно було б знати: що уявляє собою та аудиторія, перед якою розсипав ти перли своєї ерудції? Невже вона в подібних питаннях щось розуміє і чимсь цікавиться. Уяви собі: я не знаю, що це за звірь "український купець"? Де його шукати? Чи він здатний до того, щоб розуміти свою ролю в національному господарстві, чи може далі шмуглю, дрібного, не сміливого його апетити і інтереси не йдуть? Мені з Америки пишуть, що тамошні українські купці переважно забороненою горілкою

торгують і на цьому й кінчається їхня "дерзость". Отже, ти, як мудрий Едіп в цих питаннях, подай свої вражіння на підставі власних спостережень.

Я згадав, що буду радий, коли ти виїдеш до Праги. Коли б же ж, на нещастя, тебе туди не пустили, то я радив би переїхати до Варшави, чого, здається, хоче так А. М. Л[івницький]. **Ц**е все таки краще, як Львов, для твоїх наукових інтересів!

Не знаю, чи ти тепер маєш відношення до "Діла". Воно ніколи не було мудрим, а тепер і поготів. Та "революція", що сталась в редакції цього єдиного (на жаль) укр[аїнського] щоденника, очевидно, і послідній розум у редакції відобрала. В кожному разі цікаво б було знати, чим пояснити ту нову "акцію", яку воно розпочало проти "петлюровщини", уміщуючи "перфектні глупства" і "скінчені ідіотизми" про неї та приписуючи цій "одіозній" номенклатурі несотворені речі? Борщак, як виявилось на перевірку, є продажна бестія. Тепер він **о д в е р т о** стоїть на засадах большевицької укр[аїнської] державності, визнає "благодать Божу" за сучасним Харьковом і рекомендує всім "покорятись" і кинути "раз на завжди" петлюровщину. Сам він очевидно до Харькову не їде. До речі: його моральний кредит серед тутешніх українців — низький. В "Громаді" і взагалі в українському громадському життю жодної участі не бере, коли не вважати за неї ту слюну, якою він в "Ділі" оббризує тутешні організаційні заходи. Характерно, між иньшим, що "Діло" не надрукувало спростовання, посланого генеральною Радою Союзу укр[аїнських] емігрантських організацій в зв'язку з інсинуаціями Борщака. Отже, це спростовання буде надруковано в черговому бюлетеню Ради і розіслано по иньших часописах. Взагалі тутешня публіка з певним застереженням ставиться до дописів "власного кореспондента" "Діла" з Парижу, уважаючи його за морально брудну фігуру.

Очевидна річ, ти чекаєш від мене якихось новинок з міс-

цевого життя? Ледве чи на цей раз я можу задовольнити твою цікавість, коли вона мається. А проте посилаю тобі запрошення т-ва "France-Orient" на лекцію Prince'a De-Tokagi. Вона пройшла добре і щодо змісту і щодо форми. Навіть французи "діалект" нашого князя одобрили. З цього запрошення ти побачиш, в якому напрямку розпочата (тільки розпочата!) праця. М а л о тут наших людей, тим часом бачу, що при певному напруженню, ініціативі та рухливості працювати на тутешньому ґрунті можна. Але те, що тут немає ні одного укр[аїнського] соціаліста: придивився б з огляду на те, що більшість в парламенті радикали та соціалісти і без останніх Еррію нічого не робе! "Дорогий Блюм" тепер багато тут значить. Не можна ж нашого князя посилати до дорогого Блюма!

Щодо В. К., то на нього надії мало. До того ж він і "службу" має в одному видавництві (упаковщиком!), яка одбірає у нього ц і л и й д е н ь. Добре хоч те, що він час від часу на національних святах наших промови та лекції викладає. Можливо, звичайно, що це "заняття" В. К. й кине (коли А. М. Л. забезпече йому утримання), але тепер він властиво мало корисний на парижському ґрунті і для праці серед французів. Що до Шумицького, то він тепер запряжений в працю біля еміграції, — а праці цієї по голову, бо багато серед неї сирого матеріалу. Отже, як бачиш: поле для праці є та діячів до цього поля немає! Сюди на гастролі для участі в засіданнях езекутиви II Інтернаціоналу приїздить в квітні О. Безпалко: це добре, бо все ж дещо можна зробити через нього (в межах звичайно інформаційних) серед соціалістичних кругів. Щоправда: користі від цього як з козла молока, а про те анафетизм їх в наших справах занадто вже низький, щоб його можна було ігнорувати!

Тепер хочу до тебе деякі питання звернути і прошу "о відповідь". Торкаються вони виключно сучасного становища на Україні.

Як ти його оцінюєш? Які висновки робиш з того аналізу, якому (вже як економіст) піддаєш господарські відносини, що утворюються і внаслідок всіх попередніх експериментів, пророблених над господарством України, і внаслідок таких явищ, як неврожаї тощо? Може ти маєш свіжі відомості і з обсягу певних настроїв на Україні або цікаві відомості про цікаві факти? Я припускаю що до Львова, незалежно від спліток та різних несерьозних поголосок, все ж можуть досягати і певні цінні інформації, дотичні тих питань, що мене цікавлять. Буду дуже вдячний тобі, коли ти своїми міркуваннями та інформаціями з приводу згаданого вище поділишся зо мною.

Наприкінці не можу не висловити тобі деяких своїх рефлексів з приводу відгуків наших діячів на книжку Доценка — II том. Мені А. М. Л. прислав копію листа Завадського до нього, з якої бачу, що той "переконаний", ніби книжку цю писав хтось иньший, — навіть "матеріально" допомогав автору видати її, очевидно для Завадського, що "С.В." руку приложив, хоч одночасно Завадський певний і в тому, що деякі уступи в праці Доценка належать С. Сірополкові (це характеристика Корчинського і др.). Донцов, — так той просто заявив, що "автор і цієї, і попередньої книжки" не Доценка, а я, а редактором — О. Саліковський. Одним словом маєш, — коли не божевільство, то специфічну обивательщину з її прямолінійною логікою і нахилом видавати свої власні домисли за незаперечні факти. Очищатись від того намулу, який липить до мене український обиватель, я не маю ні часу ні охоти, бо ця праця безнадійна. Дуже сумно, звичайно, що навіть люде, від яких можна б було чекати більшої критичності в подібних справах, підпадають самосугестії та легковажності. Але переконувати їх, що коли б я вже й мав якийсь дотик до писанини Доценка, то може б трохи розумніше щось написав, — не має рації. В таких випадках обиватель не хоче вірити, бо йому це не

подобається. Але обурює мене припущення, що на "благоглупості" Доценка я навіть гроші даю, допомагаючи матеріальній стороні видання. Коли б ті люде, що поширюють подібні думки, знали, в яких я умовах живу і жив останній рік, то може б у них язик відсох такі дурниці плескати! Та, на жаль, і тут я не можу нічого зробити, щоб спростувати сплітки, — а через це й приходиться звертатись в приватному порядку до тебе, щоб скорегував дивні припущення Завадського.

Що до Донцова, то це справа иньша. Він вірить тільки самому собі, — отже, всякі розмови з ним на згадану тему були б зайві.

Ну, стискаю руку і бажаю всього найкращого.

Подай мені, будь ласка, точну адресу В. Дорошенка. Вона мені буде потрібна для виписки деяких книжок.

З повагою П.

1.IV.1925 р. Пиши на адресу Ток. (З поміткою: row le Prof).

Рукописний оригінал С. Петлюри.

ЦДАГОУ: Ф. 269. — Оп. 2. — Спр. 199. — Арк. 5—8.

Лист С. Петлюри до К. Мацієвича про потребу вироблення єдиної організаційної позиції українських державницьких сил в еміграції

19 квітня 1925 року

Вельмишановний і дорогий Косте Адрияновичу

Вашого листа з Подебрад одержав і поспішаю одповісти на нього. Спочатку на окремі питання, Вами поставлені. Отже, моя думка така.

I. Загального керування нашими справами в Румунії не варто кидати. Навпаки: слід все, що в наших силах, зробити для підтримання сталого характеру Ваших зносин з тамошньою колонією. Ваше перебування в чесько-українському

осередкові дасть можливість дещо запозичити, а де в чому, навпаки, свідомо відмовлялись від пражсько-подебрадських відносин та інтересів. — Я рекомендував би Вам підтримувати зносини з румунським посольством в Празі; оскільки, звичайно, це можливо. Про необхідність такого зв'язку і політичну доцільність його говорити не приходиться. Не знаю тільки чи румунська амбасада в Празі персональним своїм складом надається для цього?

II. Щодо читання Вами лекцій в Російській Школі, то я так само прихилиюсь в цій справі до тих, хто розв'язує її по з и т и в н о, з тими, звичайно, застереженнями, які й самі Ви при цьому робите. Росіяне для нас такі ж чужинці, як і иньші. Коли б, скажемо, у к р а ї н с ь к о г о професора закликали викладати лекції до Парижської Сорбони або Оксфорду чи Кембриджу, хіба міг би хтось висунути якісь аргументи "проти"? Це — була би честь для нашої "соборної" професури. Я гадаю, що і в даному разі наукова українська сімья мусить відчувати моральне задоволення, що її представника росіяне, що стоять в цьому відношінню безумовно вище за нас, кличуть викладати для їхніх студентів у к р а ї н с ь к о г о професора. Що ж до так званої "вулиці", то ледве чи в даному разі варто її опінію брати на увагу. Слід тільки, на мою думку, пояснити студентам цю справу під певним аспектом, який би щось промовляв їхній національній "гордості" та почуттю самоповаги. Персонально я радий буду, коли Вас, як у к р а ї н с ь к о г о професора заличуть і до російської школи по мотивам, висловленим вище. — В зв'язку з Вашими лекціями в нашій академії мені меж иньшим цікаво знати, чи Ви находите потрібним утворити с в і й с е м и н а р для поглиблення наукових інтересів Ваших слухачів і певної програмової праці Ваших учнів в тій науковій галузі, яку Ви викладаєте? В студентському журналі "Наша громада" я прочитав цікаві

для мене інформації про праці деяких з семінарів, функціонуючих при Академії. Прочитане справило на мене добре вражіння. Мені здається, що це як раз те, що нам треба для майбутньої будівничої праці, яка вимагає знання метода на кожній ділянці, де її прийдеться провадити взамін того партацтва, яким відзначалась ця праця в минулому.

ІІІ. Турбує мене доля Валентина Садовського. Чи йому теж "не підкладають свині?" Жалко буде, коли його не затвердять. В Академії він і сам би чимало над собою попрацював та може й для студентів в своєму фаху, як живий чоловік, теж дещо б корисного дав!

Перехожу тепер до справ інших, згаданих у Вашому листі.

Перш за все згадаю про російський варіант "паціфікації" Сходу.

Можливо, звичайно, що в Женевській кухні й таке "блюдо", про яке пражські росіяне згадують, виготовлене. Але я не думаю, щоб поляки згодились його — от так собі — їсти! Я певний, що ця комбінація не до смаку і іншим, хто викроював мапу повоєнної Європи. Справді: коли сьогодні будуть одбирати Данцігський коридор чи Шленськ, то завтра наступлять на ногу і чехам, і румунам. Апетит зростає під час їжі! Отже, на мій погляд, сьогоднішнє status quo ледве чи швидко хтось буде порушувати реально. Звичайно: розмов і проєктів і є і буде багато, але до переведення їх дуже далеко. Фантазією я вважаю і боротьбу мілітарну німців за здобуття полякам виходу до Чорного моря. Коли німці здобудуть собі зброю, то ледве чи вони уживатимуть її на користь інших. Кінець кінцем увесь цей проєкт і з Данцігом і з Шленськом я вважаю на бл и ж ч и й ч а с н е р е а л ь н и м, просто через те, що переведення його означало би зміну сучасного відношення сил в Європі, на що вона — Європа — сьогодні і в ближчі роки не піде з доброї охоти своєї. Не думаю я, щоб і Німеччина тут виявила рухливість...

ІІ. Це, звичайно, не означає, що зокрема Польща не мріє про той чи інший шлях до Чорного моря, але й вона протягом ближчих років не здатна цієї мрії здійснити: авантюра ця могла б їй занадто дорого коштувати.

ІІІ. Інша річ наша позиція в цій справі, як і в інших, що тісно зв'язані з українською проблемою в міжнародних ауспіціях і розрахунках. Певний інтерес до неї помічається тепер в Лондоні, представник грузинів в Лондоні кн[язь] Сумбатов недавно був в Парижі і оповідав про те, що в розмовах з ним і військові, і політичні мужі не раз розпитували про Україну, цікавлячись національним рухом, українізацією, церквою тощо. Отже, інтерес до нас там є. Але горе наше в тому — що ми самі не в стані сьогодні цей інтерес ні підживляти, ні скореговувати в наше русло. Все — через брак грошей! Н а ш а б е з д і я л ь н і с т ь в н а п р я м к у о р г а н і з а ц і ї п і д г о т о в ч о ї п о л і т и ч н о ї п р а ц і в т а к и х ц е н т р а х, як Лондон, Рим, Женева (з огляду на резиденцію тут Ліги Націй) мені не дає покою, хвилює мене і мучить за майбутнє. Воно може бути дуже сумним навіть тоді, коли на Україні будуть сприяючі внутрішні умовини для майбутнього державного будівництва. Я добре знаю в д а ч у нашого народу, не переоцінюю витревалости його, відчуваю розхристаність і недисциплінованість укр[аїнської] інтелігенції* і низку інших "внутрішніх" наших болячок, щоб оптимистично дивитись на це майбутнє. Тому я велику вагу надаю зовнішнім чинникам і гадаю, що без с в о є ч а с н о ї допомоги з їхнього боку ми знову провалимось по всіх швах і закінчимо нову спробу укр[аїнського] державного ренесансу катастрофою. Все це примушує мене думати про те, як би горю допомогти і невеселій перспективі для нашої нації уникнути. Потрібна перш за все певна згода думок, єдність в оцінці нашої сьогоднішньої дійсності м і ж с о з в у ч н и м и к р у г а м и. Її немає.

Ми за останні роки не бачились і на ці теми не обмінювались щиро-розважливо, як подобає відповідальним діячам, своїми думками. Ніяке листування не може замінити тої критичної роботи щодо оцінки в с і х наших можливостей для майбутнього будівництва. Отже, в першу чергу слід подумати про таке побачення. Підніміть питання про нього в бесідах з відповідними людьми і на відповідних зборах д о в і р о ч н о.

Підготуйте людей до того, щоб вони відчули потребу його і відсвіжили в своїй свідомості н а ш і д а н і, як позитивні, так і сумнівні або й не існуючі в реальності, — перед обличчям майбутніх подій і тих планів, що куються над нами і поза нами. Ви свіжий чоловік для Праги і Подєбрад, а тому можете і свіжіший вітер чи подув його внести в ту академічну атмосферу, яка хоч і цінна напруженістю праці в створенню культурних цінностей, але уявляє собою чистісенське болото з погляду тих потреб та вимог, що ставляться сьогодні до всіх нас цілокупністю інтересів національних.

Знаючи і натуру українську і той намул, що затягає в себе навіть рухливих (колись) діячів на пражсько-подєбрадському ґрунті, я думаю, що за цю працю треба вже тепер братись: люде розгойдаються може до літа, коли у Вас там вакації наступлять. В цей час проєктоване побачення й може відбутись.

В інтересах справи було б важно, щоб воно було в Парижі. Ви між иньшим згадуєте, що українська опінія не підготовлена до таких планів, що куються десь в дипломатичних канцеляріях та мають в тій чи иньшій комбінації і Україну як об'єкт для себе. Це дуже сумно, але не менш сумним є і явище відсутности з нашого боку праці на політичному ґрунті — в центрах європейських — щоб паралізувати подібні проєкти в момент їх зародження. Власне за допомогою отої наради я й хотів би підійти до мобілізації

наших сил для тої політичної праці, без перепровадження якої ми знову ризикуємо опинитись в становищі людей, що не в силі будуть спинити фатального ходу подій на Україні.

Певного рода провінціалізм і принцип "довліє днєві злоба його" з додатком, що ця "злоба" має на 9/10 чисто місцевий характер, — характеризує собою всю нашу еміграцію. Я не кажу, що її місцеві інтереси треба ігнорувати, надто тоді, коли вони, як в Празі або в Подєбрадах, мають культурний зміст і ширше національне значіння.

Але повинна ж знайтись певна група людей, що ціми інтересами не обмежується і відчуває на собі відповідальність за майбутнє. Перед ними я й хотів би поставити певні питання та знайти спільно з ними засоб для розв'язання цих питань. Це вони мають стичність і зв'язок з проблемами нашого будівництва державного і обертаються в колі р е а л ь н и х з а в д а н ь нашої праці на переходовий період. Зокрема і ті питання, що мають зв'язок з ріжного рода "паціфікаціями" Сходу Європи, вимагають усталення ясних позицій і відповідей з нашого боку. Не тільки пересічний обиватель, а навіть відповідальні партійні політики не мають в багатьох з цих питань ні ясної думки, ні мужности подивитись правді (можливій) в очі. Я відчуваю конечну необхідність певної і р е в і з і й н о ї праці над нашими дотеперішніми методами будівництва і усталення єдности думки та чину між елементами созвучними по г о л о в н и м питанням нашої праці за кордоном на переходовий період. Боюсь я, що коли ми не знайдемо в собі сил організаційних для цього, — то майбутні події пронесуться хуртовиною над нашою нещасною землею, і ми не в силі будемо ні спинити їх, ні використати в наших інтересах. Отже, ще раз ставлю питання про розважливу підготовку до них і прошу Вас, не тільки як відповідального громадського діяча, а і як приятеля, подбати про те, що на часі, що назріло і не може відкладатись ad сутacens calendas.

Тим часом кінчаю свого листа. Одзивайтесь. Радий завжди буду отримати од Вас щось живого та цікавого.

Бідний Чижевський після довгої хвороби упокоївся 17.IV в Женеві. В. Прокопович поїхав до нього та, на жаль, в живих не застав, спізнився на 10 хвилин.

Стискаю Вам руку і бажаю всього кращого!

Адреса: Н. Kovalski (pour le prof).7. Rue Thimard.
Paris (V).

Ваш душею П.

19.IV.1925 р.

Рукописний оригінал С. Петлюри.

ЦДАГОУ: Ф. 269.— Оп. 2.— Спр. 102. — Арк. 14—17.

Лист С. Петлюри до В. Садовського про події паризького життя

7 травня 1925 року

Дорогий Валентіне Васильовичу

Отримав я твого листа і поспішаю одповісти його. На цей раз я не в стані реагувати на всі порушені теми, отже, поки що обмежусь деякими.

Але перед цим подам тобі деякі інформації, що торкаються персонально тебе. Приїздив сюди на кілька днів В. Коваль, був він і у мене, і хоч недовго часу я бачився і говорив з ним, а проте він засипав мене цілим лантухом слів. Роспитуючи В. Ковалья про Академію, де він читає лекції по Енциклопедії Сільського Господарства, я запитав його, як стоїть справа з твоїм переїздом до Подебрад? Він відповів мені, що не вірить в цю комбінацію через те, що ніби "всемогутній перед Мін[істерства] Зак[ордонних] Справ М. Шаповал" 51 проти цього. Згідно з його поясненнями клопоти самої Академії перед Міністерством нічого не варті, коли Шаповал або говоре "ні", або нічого не говоре, що рівнозначно по наслід-

кам своїм. Перед цим Коваль хвалився, що він — персональний приятель Шаповала і collega його по інституту громадознавства. Беручи це на увагу, я почав соромити Ковалья, що він потурає хамству розбеценого претендента на українського соціолога і довів його до того, що Коваль мені обіцяв все зробити, аби допомогти тобі. Не знаю, чи свою обіцянку він виконає, бо чорт їх знає отих "пражан", що з ними діється, коли вони попадають в атмосферу шаповалівського хамства! В кожному разі інформую тебе про свою розмову з Ковалем, який заявив мені, що він дуже хотів би працювати з тобою в згаданому інституті громадознавства, куди його Шаповал притяг як дірєктора економічного віділу. Може ти персонально йому напишеш? Думаю, що це не зашкодило б. Отже, моя порада: поспішай з листом, бо В. Коваль справляє на мене вражіння людини, засудженої на смерть. Видно, що туберкульоз його понівечив до останньої міри, і ледве чи він довго протягне, дай йому Бог, звичайно, віку довгого!

В розмові зо мною В. Коваль порушив між иньшим справу про видання збірника, такого в головних своїх завданнях та рисах змісту, який колись ми з тобою обмірковували. На думку В. Ковалья це дуже потрібна річ, з огляду на настрої, що доходять з України а також і еміграційні: люде шукають, думають і приходять до висновку що "петлюровщину" треба ідеологічно обґрунтувати і розкрити зміст її, як державного і практично-будівничо[го] програму Укр[аїнської] Державности. Коваль гадає, що можна знайти й гроші для цього збірника. Що ти про цю комбінацію скажеш, коли навіть з певним застереженням поставитись до "запалу" Ковалья, який, здається, досить швидко згасає? До певної міри ідея видання такого збірника зв'язана взагалі з справою видання спеціальної літератури, — про яку ти згадував в своєму листі. Нема що говорити, що я цілком солідарний тут з тобою — але брак грошей — спиняє всі мої д а в н і плани в цій справі. От

маєш: ще літом опрацював я дуже популярну брошуру "На теми дня" — для потреб "того боку". Посилав кому треба, щоб надрукували і перетранспортували куди слід, — але з цього нічого не вийшло аж по сей день. Мав намір цілу серію таких же популярних актуальних брошур написати, але наміри прийшлося одкласти, бо перший досвід в цьому напрямку убив психологічні предпосилки для дальшої праці. Тим часом з листів, що приходять з України, а я їх останніми (днями) маю чимало, бачу, що справді попит на таку літературу був би чималий і що вона своє діло робила б. Не знаю, чи пощастить щось зробити тут, бо надії на А. М. у мене мало. Він або не розуміє потреби цієї форми праці, або нічого не може допомогти, щоб потребу здійснити.

З великою охотою я децю тобі прислав би для ознайомлення з тої літератури листовної, але, на жаль, не маю при собі технічного апарату для передруку копій. Через це обмежусь згадкою про лист до Дорошенка з Київа від того, кого ти персонально добре знаєш. Отже: Д[орошен]ко прохав [...] полагодити справу з бібліотекою. Адресат одписав приблизно таке: через рік Ви самі це зробите на місці! Можливо звичайно, але я не виключаю, що це може статись тою дорогою, якою доїхав до Київа Ніковський, особливо коли чехи припинять субсидії на Університет і професор історії опиниться без сталого заробітку.

Цікавить мене справа наукового з'їзду наших учених, який ніби проектується на осінь. Цій справі я надаю певне значіння, крім чисто наукового і громадське. Академічний національний Науковий Комітет, що заклався в Празі, має цю справу перепровадити, як довести до здійснення і вступ українських учених до "Акції Кооперації інтелектуальної праці Ліги Націй". Цікавить мене, чи згаданий Комітет закликав до участі в з'їзді таких осіб, як І. Огієнко, П. Холодний, ти тощо? Будь ласка, повідом мене про це? Треба тобі сказати, що я ще влітку минулого року писав листи до Праги нашим професорам, щоб

вони взяли за цю справу. Вони ніби розгойдалися і після боротьби з галицькими професорами, що були проти цього з'їзду, утворили спеціальний комітет, який і має зайнятись обома згаданими справами. Чи вийде з цього щось, не можу ще сказати, бо провінціалізм нашої професури занадто реальна річ, щоб вона швидко могла позбутись його і виявити ту рухливу передбаченість майбутнього, якої вони, за тими коронами, що отримують від чехів, ніби й не хочуть знати. Тим часом такий з'їзд міг би щось дати і для самих наших учених, і для еміграції і для розголосу самої української справи, не кажучи вже про відгук його на Україні, яка, до речі кажучи, більше про нас знає, ніж ми думаємо. Між иньшим, до згаданого вище Комітету приєдналось і Наук[ове] т[овариств]о у Львові. Варто було б, щоб ідею наукового з'їзду підживити "допінгами" з міста. Секретарем Комітету є О. Шульгин, його адресу я подаю (Praha II. ul Twicka 5/I). Добре було б, коли б ти йому з цього приводу пару слів написав, а сам підготував якийсь реферат для майбутнього з'їзду. Думаю, що проф. Огієнкові є з чим виступити на з'їзді, як і П. Холодному. Коли писати будеш Шульгину, то роби це ніби з власної ініціативи, а мене не згадуй при цій okazji, так ліпше буде для діла. До речі, згадуючи про Огієнка, обіцяю йому при першій нагоді написати.

Щодо моїх "концепцій і настроїв", то в цій справі не варт розводитись. Зле те, що тут мало людей наших з ким можна працювати. В. К. Пр[окопович] — тимчасово викреслений чоловік; він цілий день працює, нічого не читає, а через це і не надається для праці на тутешньому ґрунті. Не знаю, як далі буде, а поки що надій на нього мало. Справа з Токаржевським инакше. Він розвиває певну діяльність, — але про наслідки її рано говорити. Коли б мати тут ще пару таких, як "князь", але демократичних поглядів, — то звичайно і наслідки праці були б иньшими. І тут для праці потрібні гроші, хоч би для того, щоб забезпечити пару потрібних для неї

людей. Але в сьогоднішніх умовах — це мрія нездійснима. З конкретних придбань мого сидіння тут є утворення У[країнської] Акції при Т[оварист]ві France-Oriente і звичайно, я маю плани ширше використати це Т-во, але заходи, які в цьому напрямку провадяться, ще в тій стадії, про яку не пишуть. Зле те, що серед моїх тутешніх співробітників немає жодного "соціаліста, — хоч би поганого". "Князя" не можу ж я використовувати для зносин з ними! Тим часом п о к и щ о вони тут мають силу разом з радикалами. Щоправда, — маса починає еволюціонувати направо, але біля урядового стерна все ж стоять ті, кого а к т и в н о соціалісти підтримують. Вибори до муніципальних установ виявляють настрої виборців. Вчора Париж показав, що він п о п р а в і в, але наслідки виборчої кампанії в провінції стануть відомими через тиждень. Мене все це цікавить постільки, поскільки нову ситуацію можна буде використати. "Ліві" — нашої справи і не знають і не хочуть знати. Це — публіка архарівська. Вона навіть незадоволена, що поляки від Росії oddілились! Щодо "правих" — то тут більше розуму і передбачености, хоч щодо останньої, то [...] французи ніякого поняття не мають про укр[аїнську] проблему і всяку дурницю з приводу неї несуть! З огляду на твої інтереси до різної "контрреволюції", можу тебе поінформувати, що у Франції розвиваються монархистичні тенденції. Проводиться шалена пропаганда і організаційна праця. Учні вищих шкіл це на $\frac{3}{4}$ роялісти, з чим вони й не таяться. Хто його знає, що за кілька років вийде з цієї пропаганди: всяко може бути при тій несталости, що взагалі характеризує сучасні настрої! В кожному разі я бачив під час похорон жертв ідіотського нападу комуністів на групу ліги патріотів стотисячну маніфестацію. Найбільше імпонувала своєю організованістю і численістю група "Action Fransaise", себто р о я л і с т и. Вони йшли по військовому і так добре, що моє око просто милувалось

виправкою численних "секцій" і роялістичної молоді і звичайного обивателя. Характерно, що коли оця група маршувала за трупами, то вуличний обиватель на адресу ідеолога і провідника роялістів голосно виявляв свої симпатії "Vive le Dodi!" (Доде — син відомого письменника). Той, хто звик уявляти собі велику демократію Франції, як республіканську, міг би тут чимало отримати матеріалу для розчаровань. Паралельно з монархистичним рухом шалену агітацію проводять католики, які хоч і називають себе республіканцями, але коли пошкрябати їх, то й вони зітхають по законному "хазяїну" Франції. Отже, й тут дається чимало матеріалу для різних міркувань на тему: "досить республіканської ковбаси". Принаймні, наш "князь" часто тре руки від приємности і передбачає в майбутньому "реколекцію королівства. В кожному разі Еррію звалили католики і, як це не дивно, студенти, хоч він і мав більшість в Палаті. На питанню про амбасаду при Ватикані розбились радикали, а політика міністра освіти до університета обурила обивателя, який в Сенаті на фінансовому бюджеті провалив міністерство Еррію. Треба тобі сказати, що студенти тут мають свої права і живуть дуже добре з професурою. В політиці вони не беруть участі, але корпоративно — дуже активні. Отже, коли їм призначили на катедру міжнародного права л і в о г о професора, вони підняли гвалт. Ну, звичайно і страйк. Уряд Еррію вводить поліцію в університет. Але Сорбона не любує чужосторонніх фізіономій в своїх мурах. Декан заявив, що це йому не подобається. Тоді міністр усовує декана. Студенти розлютовані, купують всі палки (це був щасливий день для відповідних sklepів), ходять на вулиці і співають пісні (не революційні, а висміюючі міністра) а потім б'ють морди поліції. Покалічили 70 "ажанів" а одночасно кликнули клич на провінцію. Університети провінціальні підтримали. А обиватель обурился: як, правительство доводить студентів до того, що вони примушені

бити морди поліції? Значить воно ні до чого? В цей час обговорювався бюджет в сенаті, — отже, уряд провалили. Обиватель не любе, коли студенти виявляють недовіря до Уряду. Характерно, що першим актом нового міністра освіти, хоч він належить до тої ж партії, що й Еррію, було повернення назад звільненого декана. — Це тобі характерна ричочка до тутешніх відносин. Поінформовані люде кажуть, що у Франції править не парламент, а щось иньше, що стоїть за ним. Отже, виникає питання: як до цього "щось" добратись? Над цім питанням і я думаю. Головним чином мене інтересує "Крезю-Шнейдер", і дороги до нього я шукаю.

Бо бачиш: коли ти висловлюєш думку (зрештою вірну), що українська інтелігенція може виявити себе непідготовленою до прийняття спадщини після большевиків, то я думаю, що політика мусить підготувати для української стратегії засоби, за допомогою яких і саму інтелігенцію нашу можна чомусь навчати або одірвати від онаністичної балаканини.

Бажаю тобі всього кращого. Озивайся. Буду відповідати.

Передай мій привет Огієнкові та Холодному.

З повагою П.

7/V.1925 р.

Був би дуже вдячний тобі, коли б ти мене повідомив, чи справді в Галичині голод, чи акція в справі голоду, про яку пише "Діло", має більше політичний ґрунт?

Рукописний оригінал С. Петлюри.

ЦДАГОУ: Ф. 269. — Оп. 2. — Спр. 199. — Арк. 9—12.

Лист С. Петлюри до К. Мацієвича щодо прогнозів розвитку української справи в еміґрації 22 травня 1925 року

Дорогий Косте Адріяновичу

Запізнився я трохи з моєю відповіддю на Вашого останнього

листа, бо не зовсім добре почував себе, а через це й писати не міг. Та, властиво, кажучи, з Парижу й писати дуже тяжко — відчуваєш себе одрізаним від більш жвавіших осередків нашого життя, а через це ніби виснаженим і збіднілим на безпосередній вражіння від всього того, що творить "наше життя за кордоном". Щоправда: останніми часами в Парижі були В. Коваль і О. Безпалко і своїми розмовами та інформаціями трохи ніби освіжили атмосферу, в якій приходиться дихати, але мені цього мало. Хотілося б і більш частіших побачень і з більшим числом тих діячів наших, що думають про майбутнє. Ясна річ, що здійснення цього бажання знаходиться поза межами можливого, а тому приходиться з деякими своїми думками-спостереженнями або таїтись (це недобре), або викладати їх в листах, що теж має свої уємні моменти.

Про одне з таких спостережень хочеться мені подати до Вашого відому. Матеріал до нього дали деякі факти з діяльності укр[аїнських] с[оціалістів]-р[еволюціонерів] на Празькому ґрунті, а скристалізувалось воно у мене під впливом розмови з депутатом Польського сейму Недзялковським, що ціми днями був у мене вкупі з відомим Вам — по чуткам — Т. Голувко. Ви, очевидно, чули про умову Шаповала, як представника укр[аїнських] с[оціалістів]-р[еволюціонерів] з російськими с[оціалістами]-р[еволюціонерами]. В пакті цієї умови, присвяченому взаємним відносинам обом партіям, стоїть ніби обов'язок укр[аїнських] с[оціалістів]-р[еволюціонерів] дати російським право пропаганди на Україні в справі виявлення волі населення її, яку росіяне будуть нахилати до федерації. Чи ця умова справді була підписана за посередництвом деяких впливових чинників (не російських і не українських) я не знаю. Але своєрідний відгук для неї роблять на парижському ґрунті росіяне. Вони використовують її, як доказ федеративних настроїв і політичних тенденцій одної з "впливових" партій України. Принаймні такий, а не иньший

ужиток роблять російські соціалістичні та демократичні круги, коли їм приходить обмірковувати з п о л я к а м и справи майбутнього, в зв'язку з припущенням занепаду більшовицької влади. Обговорюючи майбутні відносини, росіяне, коли порушується справа України, ставляться до неї, як до проблеми, що не має виглядів на вирішення її в дусі незалежності державної. На доказ життєвості федеративного принципу, що ніби цілком задовольняє і українські національні змагання, вони наводять власне (в довірочних розмовах) самообмеження одної з політичних укр[аїнських] партій, що має найширші зв'язки з укр[аїнським] селом, себто з більшістю укр[аїнського] населення, в питанні найбільшої ваги як для України, так і для Росії. Приймаючи позицію Укр[аїнських] с[оціалістів]-р[еволюціонерів] в цьому питанні, як ніби певну і виразну, росіяне роблять з неї "логічні" висновки. Образно їх формулюючи, я уживатиму не своїх слів, а тих, якими користувались мої співбесідники з PPS, — згадані вище.

Отже: 1) Українська державність є нереальна величина. 2) Від постуляти самостійності одмовляється одна з впливових укр[аїнських] партій. 3) За державну самостійність укр[аїнський] народ збройно не буде боротись з росіянами. 4) Що до "Петлюри" з його самостійництвом, то його просто можна "знищити" і це тим легше зробити, що його непримиримість в цій справі не знаходе відгуку серед укр[аїнського] народу.

Такий хід думок у росіян і така аргументація, що нею користуються росіяне (соціалісти і демократи Мілюковського типу), вирішуючи питання майбутності України, яку вони мислять не инакшою, як сфедералізованою з Москвою. Треба мати на увазі, що останніми часами в російських кругах жваво дебатується проблема федерації, на принципах якої вони й мислять відновити стару Росію. Чи це вірно — иньша річ. Більш цікавим зазначити треба те, що в розмовах з

європейськими політичними кругами, заінтересованими вже тепер найбільш доцільною формою розв'язання проблеми Сходу, вони "щиро" заявляють про федеративний лад майбутньої Росії з включенням в цю федерацію і України, згідно з тенденцією одної, мовляв, з впливових партій її.

Погляд одних росіян на майбутнє Росії і України викликає, як я довідався, серед деяких європейських політичних діячів своєрідне вражіння. І як це не дивно — небажане і неприємне для нас. Річ в тому, що всі плани паціфікації Росії, запропоновані російською еміграцією (а таких планів було чимало розвинуто нею перед політиками і кабінетами європейськими), показали нереальними. Ця обставина зробила, разом з иньшими міркуваннями певне скептичне відношення до здатності росіян взагалі в справі мудрого вирішення проблеми Сходу. Паралельно з скрісталізованням цієї opinio почались обговорюватись иньші комбінації, дотичні даної справи. В цих комбінаціях актуальне місце відводилось Україні і н е р о с і й с ь к о м у Кавказу як самостійним політичним чинникам. Почасті в цьому звороті думок відіграла певну роль й наша праця та созвучних нам елементів з Кавказу (грузини і азербайджанці). Але більше значіння мали тут ті процеси, що відбуваються на Україні (церковний рух, українізація, неперестанна боротьба, факти терору над комуністами, зріст свідомості нашого народу взагалі) і що про них, як виявляється, досить д о б р е поінформовані відповідні Міністерства і в Лондоні, і в Парижі. Коротко кажучи, цілокупність даних про українську справу примушувала декого з європейських політичних діячів розцінювати її більш поважно, як в роках 1918—1919, і в дусі, більш відповідаючому нашим державним інтересам, не надцербленому ні автономіями, ні федерацією.

Тепер же, коли росіяне urbi eoribi в довірочних розмовах почали впевняти, що мовляв українці самі не хочуть самостійності, а інтереси її представляються "невеликою групою"

людей, то серйозні європейські політики, давно вже розчаровані в росіянах, і на українців рукою безнадійно махають, кажучи, що і од них нічого не можна сподіватись — т в е р д о г о і н е п о х и т н о г о .

Переказую Вам все це на підставі поданих мені інформацій. Може в останніх дещо перебільшено й не точно, але навіть в тому разі, коли поставитись до них з застереженням, не можеш звільнитись від вражіння тяжкого і приголомшуючого. Сепаратність кроків політичного характеру поодиноких діячів нашої еміграції та тих елементів, в імени котрих вони виступають, дезорієнтує ті сили, над опінією яких бажаною для нас, ми працюємо, і вносить страшенне безладдя в погляди цих сил на українську проблему. Український "Besserviser", позбавлений чуття дійсності, ексцентрик і непідпорядкований дисципліні державній, творить шкоду, почувавши і безкарність громадську і будь-яку відповідальність за свою персональну політику в важливій державній справі.

Нема нічого дивного, коли подібні явища дезорієтують зацікавлених українською проблемою політичних діячів Європи і викликають у них зневажливі зауваження на адресу українців.

а) "Вони" (українці) не мають характеру", б) "Їм бракує витривалості" щодо переведення своїх ідеалів в життя", в) "Вони своїми хитаннями в основному питанню національного життя не здатні викликати пошани до себе" с) "і взагалі — це — не серйозні люде", бо мовляв, "самі ж надшчерблюють свій ідеал". Ніби під впливом всього цього і мені поставлено було моїми співбесідниками таке запитання: "Чи я, персонально, вірю у відданість українського народу ідеалу державної незалежності? Чи захоче цей народ дружно боротись за його? Чи не переоцінюю я всіх тих фактів, що ніби мають свідчити про зріст національної свідомості на Україні та про кристалізацію в о л і й о г о до самостійності?"

Я не буду переказувати Вам своєї відповіді на це запитання, бо зміст її зрозумілий. Повинен, проте, признатись, що психологічно я почував себе не дуже добре, бо бачив, що згадані вище факти з діяльності окремих українських діячів зробили певне вражіння і на моїх співбесідників. Переконати ж їх можуть не логіка, не діалектика, а наочні факти єдності нашої національної тактики і дисциплінованість виступів в оборону наших головних постулатів.

Пишу все це Вам довірочно і не маючи права надати поданим мені в довірочній розмові інформаціям ширший розголос.

Натуральна річ, що якби стало можливим ознайомитись з текстом секретного договору між укр[аїнськими] с[оціалістами]-р[еволюціонерами] (recte Шаповалом) і російськими с[оціалістами]-р[еволюціонерами] — то тоді справу можна б було поставити на иньший ґрунт. Але ледве чи це можливо. Ш[апова]л подбав, очевидно, про те, щоб договір не став відомим в дійсному тексті його, а оперувати довірочними даними, без документальних свідоцтв, було б ризикованим і певним щодо наслідків.

Поки що останні прибрали той характер, про який йшла мова в бесіді моїй з людьми, що безпосередне розмовляли з європейськими політиками на тему майбутности України. "Малоросійская шатость", як бачите, справляє на них прикре вражіння. Не дивно, після цього, що вони ставлять хреста над нами і витворюють про нас неприхильну опінію.

Не роблю я з усього цього "катастрофічних" висновків, але коли здибуєшся на практиці з подібними явищами, то мимоволі починаєш себе запитувати:

"Доколі, Господи... буде тягтись оцей внутрішньо-національний "сепаратизм", що боком вилазив нам на протязі цілої нашої історії?"

Перехожу тепер до другої справи. Коли був тут В. Ко-

валь, то в розмові зо мною підняв питання про видання великого колективного збірника, присвяченого вивченню і обґрунтуванню укр[аїнського] державного програму. Згідно з його планом цей збірник мав би бути почасти ідеологією укр[аїнського] держав[ного] світогляду, почасти програмом практичної праці в першому періоді нашого будівництва (після занепаду большевиків). В цілому він відбивав би погляди основної групи укр[аїнського] громадянства, що стоїть на державних позиціях і не скаче ні в радянство (с[оціалістів]-р[еволюціонерів]), ні в монархистичні концепції. Він гадає, що міг би частину грошей дістати для цього збірника і навіть пропонував свою кандидатуру на редактора Економічного відділу збірника. — Що Ви на це? Якої думки? Чи В. Коваль не належить до фантазгорів? Щодо самої ідеї збірника, то вона добра, про аналогічне видання я мріяв ще 2 роки тому, але за браком грошей прийшлося одсунути реалізацію її. В кожному разі, майте на увазі, що ця справа — теж довірочна, і поки що розголошувати її не слід.

* * *

Про новини на Парижському ґрунті нічого особливо цінного не можу поки що сказати. Тижня 2 тому відбулось д о в і р о ч н е зібрання наших делегатів з членами товариства "France-orientе", на якому, після певних вимог з нашого боку, пояснених політичними міркуваннями, члени Управи згаданого Т-ва взяли на себе обов'язок о р г а н і з а ц і ї пропаганди української проблеми в пресі, салонах і серед депутатів. Але про наслідки говорити передчасно.

Д у ж е з л е, що фактично один лише Токаржевський може бути використаний на тутешньому ґрунті. Щодо В. К. Пр[окоповича] — то він, з огляду на те, що цілий день на праці-заробітках, — для праці серед французів поки що не н а д а є т ь с я.

* * *

Переговори з грузинами та азербайджанцями — загрузли на мертвому пункті. Причина: грузини ухиляються підписувати умову з урядом "невизнаної" держави і "крутять", хоч самі — перші почали до нас заходити та ж теревенювати про спільність кроків в напрямку здобуття грошей для дальшої діяльності. Ми рішили вичікувати.

* * *

Мій лист занадто розрісся, а тому кінчаю його, хоч хотілось про деякі справи, і у Вашому листі згадані, — обмінятися думками. Про них — иньшим разом.

Кінчаючи листа, не можу не привітати Вас з тим успіхом, який Ви маєте в Академії як професор. І Коваль, і Безпалко інформували мене про Вашу працю в Академії з великим признанням і моральним задоволенням, що Академія отримала в Вашій особі справжнього професора, який чимало стане в пригоді для нашої справи.

Радий і за Вас і за студентів і бажаю якнайбільшого успіху в Вашій праці на цьому ґрунті.

Всього кращого! Пишіть.

З повагою П.

22.V.1925 р.

Рукописний оригінал С. Петлюри.

ЦДАГОУ: Ф. 269.— Оп. 2. — Спр. 102. — Арк. 18—22.

Лист С. Петлюри до К. Мацієвича щодо шляхів розвитку українського політичного життя

12 червня 1925 року

Дорогий Косте Адріановичу

Отримав я Вашого листа з цікавими думками. Але перше ніж реагувати на них, я хотів би поінформувати Вас про деякі справи, яких Ви може й не знаєте, тим часом вони мають певний інтерес, хоч і не однакової вартости. Отож з черги:

1) Звернувся митрополит В. Липківський до Є. Бачинського в Женеві з проханням — чи пропозицією бути за представника Авток[ефальної] Укр[аїнської] Церкви на Європу. В листі своєму Липківський повідомляє, що протягом останніх двох років становище Авток[ефальної] Церкви значно зміцнилось і зросло: мають 2000 парахвій і 30 єпископів! На мою думку, ці цифри, як на всю Україну — мало імпонують, особливо щодо парахвій. Але я підтримую Є. Бачинського в його намірі стати в пригоді нашій Церкві як інформаціями про неї, так і інформаціями для неї. І одне й друге потрібне, — через що саме — це зрозуміло.

2) Згадавши про нашу Церкву, мушу додати, що акт сепарації її від Московської справив, як мені переказували поінформовані люде, велике вражіння в деяких дипломатичних колах. Надають йому велику вагу і убачають, що він матиме далекосяглі наслідки — не лише церковно-релігійного характеру, а й національно-політичного. В кожному разі його кваліфікують, як більш переконуюче свідоцтво — в порівнянні з иньшими, тої національної свідомости, що нею, в очах згаданих кол, позначується життя на Україні. Щоправда — так думають люде, які розуміються на справах і інтерес їхній не переходе порогів дипломатичних канцелярій, а проте я його реєструю як певного рода здобуток в балансі української справи. Колись і він може пригодитись в руках українського політика. Характерним все ж показником цього інтересу є той факт, що офіційальні бюлетені пресового Бюро Франц[узького] Мін[істерства] Зак[ордонних] Справ в останньому числі своєму відводять чимало уваги справі автокефалії Церкви нашої, користуючись "большовицькими" джерелами як офіційними. Довірочно можу сказати, що інформації ці підбирав наш ідейний приятель з "Бюро", дуже добре поінформований в наших справах. Він обіцяв це число бюлетеня розіслати всім депутатам і сенаторам для "самообразовання" (Він добре володіє російською мовою).

3) Повідомляє Є. Бачинський, що він випадково зазнаюмився, а потім і заприятинився в Женеві з а б е с и н с ь к о ю д е л е г а ц і є ю, що бере участь в конференціях Бюро Праці Ліги Націй. Ці делегати — міністр внутр[ішніх] справ і товариш міністра Фінансів з великою симпатією вислухували інформації Є. Бачинського про Україну і прохали його прислати для їхньої Національної бібліотеки укр[аїнських] книжок. Я так само рекомєндую Є. Бачинському не рвати нових знайомств, а навпаки підтримувати їх. Зокрема, я прохав його вияснити можливість приміщення на певний час в Абисинії наших укінчених студентів, бо мене О. Безпалко прохав вияснити, чи не можна вияснити цієї можливости щодо Французьких колоній? Не знаю, чи з цього щось вийде, але спроба не зашкодить! Думаю, що це знайомство може стати в пригоді і нашій Церкві в її зносинах з созвучними їй?

4) Занепокоїла мене новина, про яку повідомляє В. Садовський і яка торкається з'окрема Вашої Академії. Справа полягає в пляні большевиків перенести на Україну і Укр[аїнський] університет і Господарчу академію — перший до Кам'яця, а другу — до Кременчука. Про цю комбінацію у Львові ніби говорять як про щось поважне. В кожному разі туди приїздили послани — волиняки (комуністи) і мали якісь розмови з галичанами з цього приводу, "засягаючи опінію". Як і випадає галицьким політикам, вони до цієї комбінації поставились ніби позитивно, — при умові, що большевики забезпечать "автономію" для високих шкіл в новому місці їх осідку. Скільки правди в усій цій комбінації, не можу судити, хоч мене й інформують, що спеціально для вияснення позицій Харківського уряду, туди їздив заступник Варшавського "полпреда" Бесядовський. Коли б ця комбінація справді мала б якусь реальну ймовірність, то здійснення її уважав би за тяжкий удар не лише для самих шкіл, не лише для тої культурно-наукової творчости, що провадиться біля цих шкіл, а й для політичної

ролі нашої еміграції. Найгірше в цій комбінації для мене є те, що чехи можуть сприяти її реалізації (по своїм внутрішнім міркуванням), а частина професури і студентства теж не від того буде, щоб пристати на неї. За що купив, за те й продаю цю новину і цікавий був би знати, що з приводу її відомо безпосереднє заінтересованим в Празі — Подебрадах?

5) Інша новина, знов же ж зі Львова, зачіпає "федералістичні" теми, але з нового боку. Приїздив до Львова з Естонії якийсь делегат (німець) від тамошніх національних меншостей в справі організації з'їзду цих меншостей, що живуть в Естонії, Латвії, Литві, Польщі, Україні, Угорщині тощо. Проектований з'їзд мав би встановити спільну лінію поведження національних меншостей цих країн в зв'язку з можливими подіями в Росії. На думку делегата, становище більшовицької влади гіршає і треба, мовляв, передбачати зміни і готуватись до них; національні меншости, проводячи реальну політику, повинні рахуватись з найбільш реальною комбінацією — відновленням Великої Росії, але зорганізованої на федеративних засадах. Не інформують мене, як поставились галичани до сірени з Естонії, але вона мені здається підозрілою, як і вся акція її. Ясна річ, що німець з Естонії все буде з а Росією і п р о т и самостійности нових держав, що або постали вже на її бувшій території, або мають відновитись. В зв'язку з цим ледве чи політика українців, навіть галичан і волиняків може бути однаковою що до Росії, як політика "національних меншостей". Не можу не висловити тут припущення, що вся ця "акція" провадиться самими ж росіянами, які наперед дбають про улегшення процесу відбудови Єдиної Росії в довоєнних кордонах. Та чи тут працюють росіяне, чи "національні меншости", зітхаючи по Росії, справа від цього не міняється. В наслідках своїх вона може мати надщерблення ідеалу самостійности і знесилення певного тих сил, що повинні, теоретично кажучи, не сходити

з позицій самостійности. Я боюсь, як би непоправимий галицький провінціалізм політичного думання і тактики знов не позначився рисами — питомими згагалі галицькій політиці, поскільки вона виявила себе за останні 5 років, себто браком реальности її дійности, що фатально доводить її до задачі позицій і довгої дезорієнтації своїх власних сил.

Подаю до Вашого відома цю вістку, гадаючи, що її не варто поширювати, з огляду на нахил наших людей перебільшувати факти політичної натури і підпадати песимистичним настроям, коли ці факти чи посередньо чи безпосередньо загрожують нашим національним інтересам.

6) Щоб покінчити вже з російськими темами в цьому листі, повинен ще переказати Вам деякі дрібниці, характерні для тих засобів, якими певні групи емігрантські провадять боротьбу з своїми політичними противниками. Отож: від деякого часу на Парижському ґрунті появилася генерал Шаповал — брат Микити. Знаю я його, як "дурного чобота" (так здається "українізував" Микола Садовський в своєму перекладі "Ревізори" вираз "глуп — как сивий мерин!"). Він тут *urbi et orbi* говорив, що приїхав сюди науковим кореспондентом "Соціологічного Інституту", збирається писати статтю про постановку навчання соціології в школах французьких. Уявляю, що то за соломаха буде! Але оці соціологічні студії не перешкоджають йому поширювати сплітки підписання умови Петлюри з Князем чи "Імператором" Кирилом. Про це в Празі ніби говорять — як він переказує, "цілком певно"! Яким ідіотам чи пакостникам потрібно подібні "дурниці розпускати" — не знаю, але очевидно епігон їх на Парижському ґрунті має доручення расплескувати видумки і з хворої голови на здорову звалювати політичні блудодійства. Я, звичайно, не вважаю потрібним реагувати на подібні сплітки, але чи не могли б Празькі автори цих спліток придумати щось більш розумного? Оскільки мене інформували, — в утворен-

ню їх "Сенатор" Шелухін особливо "творчу" участь бере, вдумуючи несотворене аж до таємної умови моєї з Папською Курією щодо запровадження католицизму на Україні.

Лише розгойдана і хвора фантазія могла дійти до таких вигадок.

Спиняючись побіжно на подібних чутках і використанню їх в політичних цілях самими ж авторами їх, я реєструю їх як матеріал, що може до певної міри свідчити про "федеративні течії серед нашого громадянства", або вірніше про підготовку громадської opinio до прийняття ідеалу федерації України з Москвою, не залежно од форми її (союз, конфедерація, федерація). Цей матеріал дає багато "до думання" і сам по собі і в зв'язку з системою думок, розвинених Вами в останньому листі на тему про те, що корисніш для нашої справи: чи об'єднання самостійницьких українських земель "в союзі" з Москвою, чи навпаки, плекання самостійницьких ідеалів з здійсненням їх в залежності від реальних відносин, як внутр[ішніх] так і зовнішніх?

Перш ніж висловити свою гадку з приводу цих питань, я спинюсь на Ваших порадах про відношення до польського освітлення певних процесів чи актів політичної природи, які відбуваються серед української еміграції.

Само собою зрозуміло, що це відношення иньшим, як застережливим, не може бути. Та така застережливість не може зменшити негативного значіння тої інтерпретації, яку поляки дають цим явищам, освітляючи їх перед різними чужоземними чинниками. Вони мають сталі і широкі зв'язки в Європі, а через це можуть і дуже шкодити в освітленню цілокупности укр[аїнських] справ. Паралізувати польську тенденційність чи навіть офарбленість ми не маємо сили, а коли зважити "дволичність" поляків, то приходить робити припущення, що навіть їхнє освітлення українських відносин є одною із тих перепон, які ми зустрічаємо на своєму шляху, коли адресуємось до

закордонних чинників за моральною чи політичною підтримкою... Тим дошкульніше я відчуваю цю сторону "польсько-українських відносин", коли матеріал для шкодливих інтерпретацій дає українська дійсність, хоч би й в шаповалівській її "еманації". Що ж до застережливості в польсько-українських зносинах, то я її занадто добре знаю, щоб не витягати квадратного корня з польських інформацій взагалі.

Тепер кілька уваг по суті висловлених Вами думок. Я їх кваліфікую, як такі що торкаються т а к т и к и нашої національної політики, і ні в якому разі не як провідні лінії її для тих груп чи осіб українського руху, що зв'язали своє ім'я і діяльність з самостійницькими змаганнями нашого народу за роки 1917—1925? Коли б ці групи та особи фактично були втягнені в "союзну орбіту" з Москвою, то це було б не лише доказом "малоросійської шатости" провідників нашого руху, не лише політичною компрометацією їх, а величезним надщербленням нашого національного ідеалу, поскільки взагалі роля особ чи груп відограє свою вагу в історичних процесах. Всупереч иньших поглядів на "каносу" Винниченка в 1920—1921 р. та "подорож до дому" Грушевського, я гадаю, що власне кроки цих двох визначних людей української новітньої історії, внесли більше каламуцтва в укр[аїнське] національне життя, якщо иньше і захитали відпорність громадянства українського в найбільш переломому добу і в найбільш відкритих моментах нашої національної політики. Нація, що винесла на поверх свого життя таких провадарів, не може імпонувати чужинцям, бо вони ніколи не матимуть певности щодо витривалості її в боротьбі за ті ідеали, без яких вона й нацією не може уважатись. Я не кажу вже про ту колосальну шкоду, яку в лоні самої нації викликають подібні поламани, суперечні лінії національної політики. З мого листування з Вами Ви могли відчуті і не раз може зауважити тривожні ноти за наше майбутнє, поскільки його можна уяв-

ляти в термінах життя нашого покоління. Знання дійсних сил і можливостей, якими володіє наш народ щодо досягнення свого національного ідеалу, не може не викликати такої турботи. Великою консолідацією і дисциплінованістю ми взагалі ні в історії, ні тепер не можемо похвалитись. Я вважаю, що "союзницькі" чи федеративні концепції цієї консолідації заважають. Звичайно: як реальний політик, — я повинен передбачати різні — ймовірні — комбінації ближчого майбутнього, зв'язаного з можливістю змін на Україні. В зв'язку з цим я рахуюсь, що наш народ, приспаний і заколисаний "вигодами" союзницького чи федеративного співжиття з Москвою, не знайде в собі ні сили організаційності, ні психологічних-національних предпосилок, щоб захистити своє право на самостійне державне життя в момент зміни влади на Україні. (Я залишаю на боці питання про довготривалість сучасної більшовицької системи, бо вважаю його теоретичним і дискусійним). І може на ці предпосилки в великій мірі впливатиме якраз культ отого союзницького співжиття з Москвою, приправлений ілюзією самостійництва на зразок того, яким оперують сьогодні українські більшовики і ціну якого ми добре знаємо. Бути хоч в якійсь мірі причетним до цього "приспання" національної волі, до пригашення енергії в напрямку державного усамостійнення національного життя — а фактично до надщерблення національного ідеалу я не хочу. Думаю, що ця роля не випадає не тільки мені, а й усім політичним укр[аїнським] діячам, що так чи інакше зв'язали своє ім'я з кров'ю та жертвами нашої боротьби за самостійність. І кров і жертви ці мають свої закони і свою логіку. Потреба цих елементів і о р г а н і ч н и х рис боротьби прищеплена нашому народу н а м и. І народ ніколи не міг би зрозуміти нових позицій, коли б ми на них перемінили наші "старі", освячені традицією і легендою боротьби. Цим я не хочу сказати, що не повинно серед українського громадянства існу-

вати політичних течій, які б, в р а з і невдачі нашої боротьби в новій спробі реставрації самостійності, прийняли на себе, мовляв би, і тягар і неприємний одіум офіційного представництва ідеї "союзницького" чи, федеративного співжиття з Москвою. Приклад хоч би ірляндців, а в дореволюційні часи поляків з їхньою компромісовою тактикою, повинен вчити необхідності рахуватись з реальними обставинами і відносинами. В зв'язку з цим я вважаю не лише доказом помилковості тактики галицьких українців, а й свідомством невеликого п о л і т и ч н о г о розвитку української нації взагалі бойкотування галичанами виборів до польського сойму, бо цим повідомленням вони зайвий раз "промазали" справу і відсунули на кілька років здійснення багатьох можливостей, що тепер реалізуюватись будуть із більшою затратою сил і з більш непродуктивним витрачанням енергії. Було б зле для справи, коли б галицький "президент" повторився в національному масштабі на Україні в нових умовах. Та, висловлюючи цю думку, я одночасно думаю, що закон найбільш доцільного поділу національних сил вимагає, щоб в найбільш катастрофічних вислідах боротьби за самостійність, завжди залишилась певна група особ і угруповань, непримиримих щодо надщерблення національного ідеалу і яскравих представників національного ідеалу в формі державного незалежницького втілення його. Не знаю, чи ми як слід виконуємо цю роль сьогодні, але й д о ц і л ь н і с ь т ь нашого існування як національної еміграції виправдується низкою доказів об'єктивної ваги і позначається до певної міри може й на "українізації", що її провадять більшовики. В кожному разі "ми" не зайвий і не непотрібний елемент в розвитку збудженого українського життя.

Иньша річ, це справа про те, як ми повинні ставитись до об'єднання українських земель за часів більшовицького панування і під їхнім верховодством? Є певні аргументи, що

ніби промовляють "за" цю комбінацію. Цими аргументами охоче користуються галичане, волиняки і інші, хто думає, що "під одним дахом" всім разом краще жити, хоч би той дах і більшовицьким був. На мене ці аргументи впливають мало, бо я думаю, що через цей дах протікає каламутна злива, що деморалізує націю, матеріально нищить її і, що саме головне для мене, не дає можливостей для нормального розвитку національного життя. Очевидна річ, що й під поляками, й під румунами, як під всяким чужинцем, братам нашим нелегко, — та поки що я не бачу поважніших аргументів за необхідність допомогти більшовикам в виконанні ними ролі "Івана Каліти" щодо збирання земель українських. Зрештою це "збирання" вони переводять в своїх інтересах, а не в українських. Я не знаю, в якій мірі було б для українських інтересів вигодно більшовикам допомогати? І чи не творимо ми собі ілюзій, гадаючи, що зміст українізації більшовицької можна ігнорувати, а замість того захоплюватись зовнішньою стороною її, себто запровадженням мови, як засоба для демократизації нашого народу?!

Все це — питання, над якими персонально не можу отак собі — дуже легковажно, перейти до порядку дня, а через це радий би був ознайомитись з більш умотивованим Вашим поглядом на них. Зокрема: мене цікавить Ваш погляд, як економіста, на вигоди для нашого національного господарства від об'єднання земель Укр[аїни] під владою (чи в Союзі) Москви (більшовицької). В зв'язку з цим чи не здається Вам, що ті уступки, які більшовики примушені робити селянам, на ґрунті господарчому, приневолять їх в дальшому й на політичні уступки йти, себто утворювати силу, існування якої ніби примушує поставитись з певним застереженням до висновків отого "з наших людей", який після подорожі на Україну, прийшов до того, що мовляв "більшовики триматимуться стільки, скільки захотять".

Бажаючи більшовикам провалитись якнайшвидше, я проте не маю великого оптимізму тут, але думаю, що й добродій згаданий вище, пересилює і що на його песимистичних термінах в однаковій мірі не можна базуватись, як і на перебільшеннях оптимистичного характеру. Правда лежатиме десь посередині. Може я помиляюсь в цій справі, але мені здається, що всі подібні пророкування можуть бути виправлені, чи скоріше перекреслені мілітарними подіями, якщо на провадження їх зважаться більшовики. Це — проблема, яку сьогодні вирішувати тяжко. Я думаю, що ніхто в Європі, в тому числі й німці, до цього ще не захочуть воювати. Коли хтось думає, що Гінденбург щось може прискорити тут, то помиляються. Ні сучасної "паціфікації" ні "стабілізації" ніхто не відважиться порушити, в тому числі й німці, бо й сьогодні й за кілька років вони на це нездатні. Ключ до подій знаходиться в руках більшовиків, але й я не певен, чи захочуть вони повернути ним так, щоб розпочались правильні мілітарні події, кінця яких вони не можуть знати, навіть в тому разі, коли матимуть перед війною не два роки врожаю а й 4 й 6 чи навіть більше. Висновок конфлікту — є сьогодні річ теоретична, і в цьому листі мені не хочеться важити на терезах шанси можливих противників.

Більш інтересним і зовсім неакадемічним є для нас питання про нашу позицію в разі російсько(більшовицько)польського + румунського конфлікту:

Чи стояти осторонь і не мішатись в події, чи навпаки взяти в них участь і провадити певну лінію послідовно? Я не думаю, щоб позиція, мовляв би — "нейтралітету", могла бути в цих скомплікованих обставинах доцільною, бо для мене ясно, що тоді події, незалежно від висліда їх, проминули б понад нашими головами і ледве чи були використані б в інтересах укр[аїнського] народу. Тим часом це питання не таке просте для вирішення і належить до тих, об які україн-

ська політика може розбити собі голову. Я його часто ставлю під розвагу й собі і иньшим, але персонально думаю, що вирішувати його без докладного і фактичного знання української дійсності не можна. Наша відірваність від рідного ґрунту, випадковість звісток "з того боку" не дає можливості ні відчувати того, чим "дихає" Україна і на що саме там можна сподіватись під час ускладнень, ні зробити певні припущення щодо розвитку ймовірних подій, навіть в тому разі, коли й не вірити в наступлення їх.

Відповідаючи занадто сумарно і уривчасто на Ваші запитання, я наперед рахуюсь з тим, що висловлене мною ледве чи задовольнить Вас. Але я поки що не можу сказати більше, бо зв'язаний і самою скомплікованістю теми нашого листування і деякими моментами його, про які незручно згадувати.

Для мене одне ясним є: ті критерії, з якими підходила українська еміграція до процесів, що відбуваються на Україні, в перші роки існування еміграції, в багатьох точках не життєві і вимагають корективів. З цього випливає цілий ряд висновків. Можливо, що й та схема їх, яку Ви виклали в своєму листі, має свій *raison d'être*. Коли б це було так, персонально уважав би свою роль, як політичного діяча скінченою (фактично це вже так). Що до переведення в життя нашої національної політики по новому руслу, то тут потрібні були б нові люде. Не знаю, чи наш національний резерв міг би постачати їх в відповідній кількості? Правда, на останньому з'їзді українських Совітів в Харкові проф. Багалій "в[ід] імени 3000" культурних діячів України заявив, що напрям для праці укр[аїнської] інтелігенції проказаний "революцією жовтня", але у мене немає певности, щодо "щирости" цієї заяви. Иньша річ, в якій мірі можна говорити про нову орієнтацію нашої еміграції: чи справа "панукраїнізм" під провідом Москви уявляється їй як найбільш відповідне розв'язання національної проблеми, принаймні на ближчі часи? В

якій мірі ця схема думок і політичної орієнтації є властивою політичним партіям, а не особам переходно-авантюрицького характеру, як от Тютюник? Обміняйтесь з приводу всіх питань, що торкаються цієї — такої важливої — теми, було б надзвичайно важливим для вяснення: "Кудюю йти"?

Цікавий буду довідатись від Вас докладніше про ті спостереження, які Вами зроблено на підставі ріжних даних в цій справі. З свого боку поділюсь докладніше і власними міркуваннями, які прохав би не розголошувати тим часом.

* * *

Щодо інформаційної частини мого листа, то подайте найбільш інтересне — з Вашого погляду — до відому друзів, — зокрема Модеста Пилиповича, з яким я час від часу листуюсь, але не хотів би повторюватись щодо викладання певних новин.

Прошу прийняти мої найкращі побажання для Вашої праці.

З сердечним привітом П.

12.VI.1925 р.

Рукописний оригінал С. Петлюри.

ЦДАГОУ: Ф. 269.— Оп. 2. — Спр. 102. — Арк. 23—30.

Лист С. Петлюри до В. Садовського про українську справу на міжнародній арені

26 червня 1925 року

Дорогий Валентін Васильович

Трохи я затримав свою відповідь на твого цікавого листа. Хотілося мені зібрати інформації в Подєбрадах про ту погрозу, що стоїть перед Академією. Отримавши вчора відповідь на своє запитання з цього приводу від К. А. М.,* я поспішаю відгукнутись на твого листа. Мушу перш за все зазначити, що твої інформації про Академію мені цілком

* Мається на увазі К. А. Мацієвич. — В. С.

подобаються. Коли б вони ствердились — було б зле. На жаль, наша професура в Подєбрадах нічого певного про це не знає і живе чутками. Для мене ясно, що вся комбінація з переводом Академії провадиться поза спинами і професури, і студентства. Дивує і обурює мене позиція галицьких кругів, що вважають можливим брати на себе моральну відповідальність за перевод. Хто їм це право дав? Взагалі вся ця комбінація мені не подобається, як і заходи представників "національних" меншостей лімотрофних держав. Що ці представники — жиди — німці — будуть завжди п р о т и лімотрофних держав і з а Росію, це зрозуміло. А от незрозумілим буде, коли на цей гачок піймаються наші люде. В своїх наслідках такий крок означатиме надщерблення нашого національного ідеалу і удар для незалежницької течії національної думки. На жаль, ти не подаєш мені відомостей про позицію галичан в цій справі: яка вона?

В зв'язку з тою кон'юктурою, що утворюється в міжнародних відносинах, це було б дуже цікавим знати, як вона перетворюється в свідомості галицьких політиків. Приняття Німеччини до Ліги Націй означатиме все ж таки стабілізацію — на деякий час. Не виключена річ, що ця стабілізація приведе до більш виразної позиції європейських держав в стосункові до Совдепї. Я не говорю про мілітарні плани, але й поза ними об'єднання "профілактичних" засобів може дати дошкульні для большевиків наслідки. Може про ужиток їх — ще рано говорити, але хто зна, чи справа не йде до утворення їх; деякі сімптоми принаймні — показні, щоб не одкидати в майбутньому і цієї можливості. В зв'язку з цим мені зовсім не подобається той стан, в якому ми перебуваємо, беручи на увагу цілокупність і політичних і культурних і організаційних, що маються в розпорядженню нашої нації. Кваліфікую їх, як невідповідними і щодо кількості, і щодо якості.

Те, що діється на самій Україні, не дивлячись на деякі цікаві дані, все ж для мене є загадкою. Те, що відбувається в лоні

галицько-волинських інтересів, може тільки нервувати своєю дезорієнтованістю, браком загально-національної перспективи. Плюсом, звичайно, треба визнати об'єднання фракцій трудовиків; ще більшим поступом можно б було уважати, коли б уже тепер вони розпочали підготовчу акцію до майбутніх виборів. Бойкотувати їх було б великою помилкою. Повідом, будь ласка, мене, які снуються в цій справі плани і наміри? Я маю підстави думати, що український пролетаріят в Галичині йде за комуністами тільки через те, що немає проводарів с[оціалістів]-д[емократів], а що по суті справи він настроєний і нереволуційно і не по-большовицькому. В зв'язку з цим уважав би доцільним, коли б в новому сеймі з'явилась пара укр[аїнських] с[оціалістів] д[емократів] послів від Бориславля — і нафтових центрів взагалі. От тільки немає у мене певности, чи знайдуться відповідні кандидати для перепровадження попередньої організаційної праці? Засвоїти галичанам "не катастрофічні" концепції — трудно, а взятись за реальну працю — ще тяжче.

* * *

Переходячи до справи твоєї професури в Подєбрадській Академії, я все ж гадаю, що коли б вона налагоджена була позитивно, то це було б краще, ніж їхати на Волинь, навіть при умові непевности в дальшому існуванні Академії. Все ж їдно до ліквідації Академії не так швидко дійде діло; потрібно буде років 3, щоб перепровадити її (щоб дати можливість скінчити студентам), — а за цей строк обставини можуть змінитись. Он мені Сірополко пише, що щасливий став, отримавши змогу взятись за науку. Те саме ніби й Мацєвич почував, хоч і зауважував, що не все в Академії з боку наукової постановки навчання йому подобається. Думаю, що й твої студії в більш сприяючих умовах могли б дати для тебе куди більше, ніж в якомусь дотеперішньому місці твого перебування. Отже, моя порада: по мірі переборення труднощів стреміти до Академії, а не на Волинь.

* * *

Приймаю я заходи для того, щоб перевести сюди О. А. і Лесю.* Коли у Варшаві А. М.** полагодить паспортів формальності, то сподіваюсь їх сюди на кінець липня. Тоді, може, візьмусь за "писанину", бо досі не мав психологічних предпосилок для цього. Багато за цей час перечитав, передумав, перевірів. Може й візьмусь за сформулювання деяких висновків, але не в формі, звичайно, мемуарів. Але про це говорити передчасно, бо на черзі у мене полагодження справи переїзду О. А. та опріділення Лесі в школу французьку. Коли обоє прийдуть, то й перестану бурлакувати, що вже мені осторчортіло до краю! Оце і все, що можу сказати про персональні справи. Взагалі вони, вживаючи твого терміну, "неважні". Прошу передати мій привіт І. Огієнкові разом з подякою за привітання. Я йому збираюсь ширше написати. Взагалі ж "писати" тепер, навіть листи, стало мені нелегко, хоч листування моє й зросло. Щодо В. Пр[окоповича] — то він переказував мені, що ціми днями одпише кому слід в справі голоду. Ясна річ, що така спільна акція з Борщаком не можлива. Це брудна особа, що тепер одкрито перейшла до большевиків і співробітнічає в місцевому їхньому органі "Париж[ський] Вестник". Тіп — продажний і викликаючий огиду.

Тим часом бажаю всього кращого.

Прошу подати твою адресу, як що справді збираєшся виїздити з Львова на провінцію.

Стискаю руку П.

26.VI.1925 р.

Рукописний оригінал С. Петлюри.

ЦДАГОУ: Ф. 269.— Оп. 2.— Спр. 199.— Арк. 14—16.

* Йдеться про Ольгу Опанасівну Петлюру та доньку Лесю. — В. С.

** Йдеться про А. М. Лівницького. — В. С.

Лист С. Петлюри до І. Токаржевського-Карашевича в зв'язку з підписанням угоди з кавказькими республіками
26 липня 1925 року

Шановний пане Міністре,

Переговори, що проводились за Вашою активною участю з представниками Кавказьких республік, закінчились успішно підписанням 26 липня ц. р. союзної умови, яка дає змогу укласти певний програм спільної діяльності в боротьбі з віковим ворогом нашої Батьківщини.

Ви, шановний п. Міністре, були одним з тих наших державних діячів, що давно вже змагались надати зносинам нашої держави з державами Кавказу сталий і дружний контакт. Ще на посаді посла в Царгороді Ви започаткували переговори з представниками Кавказьких республік. В міру сил своїх, уже на посаді керуючого Міністерством Закордонних справ, Ви підтримували доцільність союзу з цими республіками. Опинившись в Парижі, Ви з доручення мого та Уряду знову взяли активну участь в підготовчій праці, що закінчилась, нарешті, формальним підписанням умови з нашими спільниками.

Уважаю за свій обов'язок висловити Вам, шановний п. Міністре, мою сердешну подяку за ту патріотичну діяльність, яку Ви виявили в цій справі, і признання за досягнені наслідки від тих зусиль, що поклали Ви для добра Батьківщини.

З пошаною та доброзичливістю

Петлюра.

26 липня 1925 р. Б.

Париж

Рукописний оригінал С. Петлюри.

Бібліотека-архів Українського наукового інституту Гарвардського університету.

Лист С. Петлюри до В. Садовського про плани видання в Парижі українського тижневика

19 вересня 1925 року

Дорогий Валентіне Васильовичу

На твого останнього листа я написав відповідь та своєчасно не вислав її на Львівську адресу. Тим часом отримав з Подебрад повідомлення про те, що тобі вислано вже чеську візу. Отже, припускаючи, що мій лист може тебе вже не застати у Львові, я затримався з одсилкою його. Тепер він загубив свою вартість і я писатиму тобі про інші справи.

Перш за все радію за тебе, що тобі, нарешті, пощастило дискочити до Подебрад і опинитись в становищі людини, яка зможе років зо 2 попрацювати біля науки. Що далі буде — одному Богу відомо. Але тим часом Подебради для тебе — етап найбільш відповідний.

Перехожу тепер до теми мого листа.

Маємо намір видавати в Парижі свій орган, — можливо тижневик, розміром один аркуш друку. Говорити про його евентуальне значіння нема чого. Більш цікавим було б говорити про те, як це значіння нашому органу надати? Але й тут у тебе, як у досвідченого журналіста, є очевидно свої погляди та міркування. Коли б ти поділився ними зо мною, то було б добре: пригодилося б для справи.

Припускаю, що ти вважаєш за потрібне існування органу, який, стоячи на позиціях УНР, зарепрезентував би державну течію українсько-політичної думки і послідовно розгорнув би конструктивний програм національного будівництва. "Фланги" укр[аїнської] політичної думки сьогодні провадять атаку на центральну течію її. І "Хліборобська Україна" і "Нова Україна" з однаковим завзяттям поборюють концепцію УНР. З її людьми, минулою діяльністю, сучасною дійсністю та майбутніми планами. Певну дозу баламутства їхня робота безумовно викликає в умах і настроях нашої еміграції. Відсутність "свого органу" утворює

ілюзію перемоги "флангових" течій над центральною і, що б про неї не говорили, переважаючою в настроях, звичках, та традиціях більшості нашого еміграційного громадянства. Цю більшість тепер тільки й можна об'єднати єдністю ідеологічного характеру, дякуючи чому може утворитись і сяка така єдність організаційна. Про потребу її нема чого говорити. Може вже настав час д л я с п р о б и певних заходів в цьому напрямку.

З такими інтенціями і має приступити до своєї праці редакція нового журналу "Париж", як місце осідку редакція має і свої позитивні риси, і протилежні їм! Перші полягають в "нейтральності", може, умовно трохи, його, — другі — тісно зв'язані з малою кількістю в Парижі досвідчених літературних сил. Щоб збільшити їх, малось на увазі перетягти сюди Левка Чекаленка. Але тепер, коли Левко отримав посаду лектора педагогічного інституту, ледве чи на нього прийдеться рахувати. Volens-nolins доведеться покладатись на ті сили, що випадково опинились в Парижу. Їх недостатньо, мається на увазі компенсувати притягненням співробітників з різних осередків нашої еміграції. Думаю, що цей розрахунок не заведе, бо базується він на тому, що за статті редакція б у д е п л а т и т и, "до чого", як ти знаєш, український письменник не дуже призвичаєний.

В кожному разі ми приступаємо до видання журналу.

Коли поза твоєю працею в якості професора залишиться вільний час для писання статей і в нашому журналі, то я привітав би твоє співробітництво. Головним чином і зокрема на теми економічного змісту. Журнал не виконав би свого завдання, коли б систематично не освітлював української дійсності в обсягу господарчого життя та не робив висновків на майбутнє аналізу сучасності. Я гадаю, що Академія дає змогу мати першоджерела большевицької літератури по цим питанням, — отже, й твої нариси можуть бути опрацьовані на незаперечних документальних матеріалах.

Я поки що не конкретизую тих тем, що їх варто було б опрацювати та висвітлити. До цього може прийти трохи згодом; а до того й ти сам в цьому напрямку міг би виявити певну ініціативу та подати свої міркування, — якщо, звичайно, час та бажання тобі дозволять відгукнутись більш заінтересовано на цілу справу видання.

Якби у тебе взялась охота написати дещо вже до перших чисел журналу, то не забувай про розміри видання; вони такі, що вимагають не забувати про мудре правило: "Non multum, sed multum" і обов'язують автора в коротенькому нарисі подати щось закінчене і ціле.

Поки не вийде перше число — прохання: не розголошувати справи видання, а тримати в секреті.

Ну, тим часом, на цьому й кінчаю.

Чекаю відповіді і статті.

Ольга Опанасовна і Леся вже зо мною — отже, я перестав бурлакувати. Сподіваюсь, що разом з тобою приїхала і Лідія Івановна та Ляля. Прошу привітати їх і від мене, і від Ольги Опанасовни та Лесі.

Стискаю руку і бажаю найбільших успіхів в твоїй новій праці.

П.

19.IX.1925 р.

Р. С. Жду В. К. Пр[окоповича] завтра-позавтра в Парижу, він цілий місяць був на відпочинку в Німеччині.

Адреса стара:

J. De-Tokari (povr S. V.)

7 Rue Thunard,

Paris (V).

Рукописний оригінал С. Петлюри.

ЦДАГОУ: Ф. 269. — Оп. 2. — Спр. 102. — Арк. 18, 19.

Лист С. Петлюри до К. Мацієвича про створення загальноукраїнського еміграційного центру

17 жовтня 1925 року

ВШановний і дорогий Косте Адріяновичу

Постанови і тези докладів, прочитаних на Вашій черговій конференції, справляють добре вражіння. Значну частину цього матеріалу вважаю потрібним умістити в "Тризубі", що незабаром має вийти як тижневик в Парижу.

В дальших числах з приводу деяких резолюцій треба буде озватись статтями та ширшими звагами, бо піднімають вони питання актуальної ваги. Зокрема, може прийдеться озватись і з приводу утворення Центрального Громадського Органу. Ви питаєте мене, чи не було б доцільнішим утворити його в Празі, коли звичайно, він справді повстане до життя? Я погоджуюсь, що наведені Вами аргументи за Прагу промовляють проти иньшої комбінації. Справді в Празі — Подебрадах більше й людей та й матеріальне становище їх краще. Але я персонально з політичних міркувань уважав би Прагу як місце осідку майбутнього громадського органу не зовсім відповідним. На мою думку, ні Прага, ні Варшава, ні Букарешт таким осідком не можуть бути, бо кожне з них більше або менше звязуватиме діяльність такого органу і примусить його "оглядатись" на місцеву владу не тільки загальноукраїнського, а й загально-емігрантського масштабу при таких умовах ця громадська інституція не набире. Отже, більш нейтральне місце буде, на мою думку, і більш відповідним для осідку майбутнього органу, як з мотивів зовнішніх так і внутрішніх. З "кандидатів" на таке місце можуть бути Женева або Париж. Перше — більш нейтральне, але тут немає українців в належній кількості. Отже, залишається Париж. Щоправда — й тут визначних українських діячів, авторитетних для загалу, не так багато, але все ж трохи є. Надзвичайно трудно

дати пораду, кого саме, з мого погляду, варто запропонувати до цього Центрального Бюро? Я міг би назвати В. Прокоповича, як ймовірного кандидата, хоч знаю, що він і буде брикатися та одкараскуватись. Але, зрештою мені здається, що коли громадянство йому дасть моральне довіря та покладе на нього обов'язок, то у нього не буде виправдуючих причин для одмовлення. Що правда — тепер він вгруз в редакційну працю, яка одбірає чимало часу, але ж з налагодженням справи співробітництва редакційні обов'язки стануть легшими і їх можна поєднати з працею в майбутньому органі. — З інших діячів тут є І. Косенко, людина і морально чиста і державно певна. Досі він працював на заводі як простий слюсарь, добуваючи хліб для своєї родини, яка з ним і живе. Тепер я його витяг з заводських заробітків та запропонував йому взяти на себе господарсько-адміністративну частину видання. З мого погляду, він "в ансамблі" з В. К. Пр[окоповичем] міг би працювати і нічим справи громадської не зіпсувати. Трудно мені судити, як ставляться в широких колах нашої громади про Токаржевського, а так само й про Шуміцького. На тутешньому ґрунті обоє провадять корисну працю і використовуються мною в принагідних обставинах. Шуміцький, крім того, обраний вдруге головою Генеральної Ради, — отже, ніби має й довіря місцевої організованої еміграції. Через це можу останні дві кандидатури лише подати під розвагу, тоді як В. К. Пр[окоповича] і Косенка уважав би — "приемлемими". — Згідно з тою інструкцією, яка мені уявляється, Виконавче Бюро майбутнього Центрально-Громадського Органу відіграло б ініціативну ролю в межах доручених йому місцевими комітетами директив. Для цього не потрібно, щоб Виконавче Бюро було велике і складне. Три чоловіка вистачило б.

Вся суть полягатиме тільки в працездатності їхній та енергії. — По суті справи — щоб підійти до реалізації її трохи

ближче, я уважав би доцільним, аби Ваш (Румунський) комітет звернувся з відповідними пропозиціями до інших комітетів і таким чином, спробував від резолюцій — перейти до діла. Що Ви на це? На мою думку, не варто справи проволікати! Слід напружити всі сили, щоб ще до Нового року ідея Центр[ально]-Гром[адського] Органу здійснилась! — Але мене трохи непокоїть справа утворення об'єднання в самій Чехії. Дай Бог, щоб я помилився, але я припускаю, що чеський уряд може й не піти на таке об'єднання, особливо тепер, коли він має намір таки визнати de jure більшовицьких харцизів! Ясна річ, що всяку звістку добру в цій справі буду чекати від Вас з особливим інтересом, бо утворення загально-емігрантського Органу було б більш складнішою справою без участі в ньому Чеського об'єднання. — Є одна справа, на яку варто було б нам всім увагу звернути. А саме: на потребу організувати виступи на я в н і. Я маю на увазі не лише політичні, а й культурного характеру. З цього погляду організація наукового з'їзду була б на часі — через що саме — зрозуміло. Отже: як стоїть справа з підготовкою до з'їзду, чи до неї беруться живо і жваво, чи звичайним українським темпом? Після виступів укр[аїнські] с[оціал]-д[емократи] на останньому конгресі II Інтернаціоналу бажаним було б, щоб і інші укр[аїнські] угруповання та корпорації якийсь рух перед широким світом виявили. Персонально я надаю неабияке значіння організованому виступу нашої молодішої ученої корпорації, а тому з певною настирлівістю питаю про нього кожного, хто міг би хоч якийсь вплив мати на реалізацію цієї справи. Коли б з'їзд пощастило організувати ще до кінця цього року, то він міг би бути гарною прелодією до утворення укр[аїнської] секції чи філії при Секції Інтелектуальної кооперації Ліги Націй. А зав'язати зв'язки з цією інституцією хоча б наукового змісту було б дуже своєчасним, не кажучи вже про інші висновки, що з цих зв'язків випливали б.

Не знаю, яка персонально Ваша позиція в згаданих справах, але коли б вона була такою, як унія, то уклінне прохання до Вас: розворушити Ваших collia в цьому напрямку і піддати "допінгу" тим заходам, які потрібні для реалізації згаданих справ.

Друга справа, про яку я хотів згадати — це справа Вашого співробітництва в "Тризубі". Про це Вам писатиме В. К. Пр[окопович], але й я кілька слів додам до його запрошення. Хотілося б, щоб новий журнал зібрав біля себе все, що є живого серед нашого громадянства і шукаючого творчих шляхів національного будівництва. В програму журналу справи господарчі повинні мати поважне місце, а тому правдиве в'яснення дійсності сучасної на Україні під цим зглядом набуває неабиякої ваги. В зв'язку з цим хотілося б, щоб Ви поділились своїми поглядами на теми з цього обсягу і допомогли аудиторії журналу орієнтуватись як в цій дійсності, так і в тенденціях її на майбутнє. Певно тепер Ви маєте змогу стежити за большевицькою науковою літературою, — то й про найбільш цікаві твори її варто б було теж згадувати в формі рецензій чи заміток. Одним словом, хотілося б, щоб Ви частіш озивались на сторінках "Тризуба", якщо тільки на це дозволить Вам професорська праця. Редакція запрошує до співробітництва Добриловського, Садовського — в надії, що вони теж будуть корисними їй по питанням, созвучним і Вашим фахово-науковим інтересам. Крім того, ми притягаємо і декого з молодих сил, — більш талановитих студентів, — щоб і їм дати дорогу. Отож, коли б і серед Ваших слухачів знайшлись тямущі хлопці, то за рекомендацією Вам тільки будемо дякувати, а в разі потреби прохатимемо Вас і переглянути те, що цими хлопцями могло би бути написане для журналу. Технічним Уповноваженим редакції на Подєбради ми робимо Модеста Левицького, для Букарешту — Геродота, для Варшави — Саліковського і

для Праги — Лотоцького, покладаючи на них зокрема і постачання хроніки з місцевого укр[аїнського] життя і ролю "нагадувача" місцевим співробітникам та представника в справах росповсюдження.

Цікавить мене подорож отого "летучого голандця", що одвідував Букарешт і оповідав про українські інтереси з погляду Німеччини. Що це за людина і до якої групи належить?

Тим часом всього кращого. Матеріяли, про які Ви згадували в своєму листі, посилаю долучаючи їх до листа.

Пишіть про Подєбради та нові "гороскопи", з якими почалося у Вас життя в новому академічному році.

Мої — вже зо мною в Парижі. Леся ходе до ліцею (гімназія). Ольга Оп[анасовна] і Леся Вас вітають і бажають всього найкращого.

З повагою П.

17/X. 1925 р.

Рукописний оригінал С. Петлюри.

ЦДАГОУ: Ф. 269.— Оп. 2.— Спр. 199. — Арк. 31—33.

Лист С. Петлюри до В. Садовського з пропозицією брати участь у виданні тижневика "Тризуб"

31 жовтня 1925 року

Дорогий Валентіне Васильовичу

Я одержав твого листа і, як бачиш, не гаючись одповідаю на нього. Одночасно я прохав редакцію "Тризуба" вислати тобі книжку "Партія в цифрах". Може ти вибереш з неї український матеріал, зведеш до купи його і відповідно освітливши його, зможеш дати окрему статтю (а не бібліографічну рецензію) на тему про те, хто править Україною? Добре. Оскільки я пригадую, недавно "Нова Україна" умістила статтю М. Шаповала на аналогічну тему. Якщо ця стаття варта згадки, то ти відповідно торкнись її.

Тепер пару уваг щодо тем, на які власне від тебе бажано мати статті. Очевидно, ми чекаємо від таких, як ти, статей економічних, бо тут у Парижі писати їх нікому. Але я думаю, що навіть в економічних статтях не можна обійтись без політики і певної дози публіцистики. Отже, май це на увазі, коли будеш братися за освітлення "сухого" матеріалу. Широкому читачеві, а ми на нього повинні рахувати, не по зубах буде занадто академічний виклад економічних проблем.

Зокрема і чи не міг би ти озватись на теми з обсягу економічних суперечностей "СРСР" на ґрунті "Внішторгу", написавши статтю в такому дусі, щоб вона провокувала Харківського Нарковнішторга і викликала у нього певні "сепаратистичні тенденції"? "Так само цікава була б тема про те, що б е р е "Союз ССР від України, що він їй дає взамін цього? Взагалі такі й схожі на них теми — бажанні. Я, між іншим, мав надію, що Добриловський як фахівець одгукнеться на заклик Прокоповича співробітничати і дасть нариси про фінансовий бюджет УСРР, але, на жаль, він мовчить. Припускаю, що або вичікує, або з застереженням ставиться з партійно-дисциплінарних міркувань. Щоправда редакція "широким фронтом" пішла в приєднання співробітників і мало не всім есдекам послала запрошення, але вони тим часом не відгукуються. Коли збойкотують — будемо й без них провадити справу!

З твоєю основною увагою, щодо напрямку видання, я цілком погоджуюсь. Але все це можна зреалізувати при двох умовах:

а) коли не лише редакція, а й співробітники переймуться відповідними поглядами на цю справу і б) коли редакція матиме в своєму розпорядженні біжучий (різноманітний) матеріал про сучасне становище на Україні. Поки що в обох справах редакція стоїть далеко від того, щоб почувати себе добре. Може згодом трохи краще все налагодиться, а поки

що тяжко приходиться. Багато часу і енергії у В. К.* пропадає на технічно-редакторську працю, так само і у адміністратора — Косенко. Вони обоє виконують "універсальні" функції, до клеєння адрес і тупцювання на пошту включно. Дає себе відчувати обмаль солідних людей з літературного і наукового боку в Парижі. З цим явищем нам прийдеться завжди мати діло, а полагодити його можна тільки тоді, коли публіка "з міст" буде озиватись. Знаючи наших людей з цього боку я не роблю собі великих ілюзій щодо їх продуктивності, — хіба що може гонорар стане їм за імпульс в співробітництві. Припускаючи про те, що і в Подєбрадах є невелике число "праведників", що відчують вагу ідеологічно-організаційної праці і в наші часи, я прохав би таких "чудаків" підштовхувати та намовляти до співробітництва.

Повертаючи знов до твоєї участі, прохав би час від часу давати і бібліографічні рецензії на біжучу большевицьку книжку з твоєї спеціальності, коли, звичайно, в Подєбрадах такі книжки є.

А я так і не знаю, яку властиво ти науку викладаєш?

Будь ласка, довідайся від К. А. Мац[ієвича] чи одержав він мого листа, пересланого на адресу Мод[еста] Пул[іповича]. Може й з ним така okazія трапилась, як з тим, що тобі посилав?

Що це за така "сакраментальна" вулиця Вопикова, з числом 224, що на ній всі достойники живуть.

Прошу переказати привіт і від Ол[ьги] Оп[анасовни], Лесі і від мене всьому твоєму "святому сімейству". Спасибі за пам'ять!

...Лєся ходє до французької гімназії. На перших порах їй тяжко, бо вона ще як слід не опанувала мовою та й до "сітемочки" французького навчання не звикла. В її долі теж

* Йдеться про В. К. Прокоповича. — В. С.

дає себе відчутти всіляка "трансформація" з українською державністю.

Всього кращого. П.
31/Х. 1925 р.

Рукописний оригінал С. Петлюри.
ЦДАГОУ: Ф. 269.— Оп. 2. — Спр. 199. — Арк. 21—22.

Лист С. Петлюри до В. Садовського з приводу його статті до "Тризуба"

31 грудня 1925 року

Дорогий Валентіне Васильовичу

То добре, що ти трохи починаєш "розгойдуватись" в напрямку "Тризуба".

Перша стаття твоя була занадто "сухою", хочу сказати — академічна. Більш підходять до журналу статті в дусі другої, навіть тоді, коли торкатись "академічних" тем. Отже, прошу це мати на увазі головним чином через те, що "Тризуб" повинні розуміти "на тому боці". Інтереси "того боку" мене головним чином цікавлять, і я хотів би, щоб ми взяли правильну лінію, яка б не розійшлась з розумінням подій нашою публікою на самій Україні. Що вона думає, — я розумію інтелігенцію — поки що ми не знаємо, і мене дуже непокоїть евентуальний її нахил до "пріятія" більшовицького програму в національному питанню. Співробітництво Дорошкевича і Гермайзе в "Пролет[арській] Правді" дає в кожному разі дещо до думання.

З першого січня ми виписали "Український економіст". Якщо ти не маєш змоги його читати в Подєбрадах, то я час від часу посилатиму тобі найбільш цікаві №№ для використання їх. Добре?

Тільки прошу ч.ч[исел] не "замахорювати", а висилати

назад, бо в противному разі висилка "У[країнського] Ек[ономісту]" буде припинена.

"Последнія Известія" з нового року ти будеш отримувати, згідно з твоїм проханням".

На цьому тим часом і кінчаю.

Мої найкращі побажання з Новим роком.

Ольга Опанасовна і Леся вітають всю твою фамілію, очевидячки й тебе до неї включаючи. До цих привітань прошу передати Лідії Івановні й мої поздоровлення.

П.

31/ХІІ.1925 р.

Рукописний оригінал С. Петлюри.
ЦДАГОУ: Ф. 269. — Оп. 2. — Спр. 199. — Арк. 23.

Лист С. Петлюри до В. Садовського про план організації видання пропагандистської літератури для України
16 січня 1926 року

Дорогий Валентіне Васильовичу.

У мене є плян організувати видавництво популярних-агітаційних брошур і відозв для потреб "того боку". Звідти вимагають такої літератури. Правда перетранспортовання "Тризуба" на Україну вже організовано, і журнал туди попадає. Але, звичайно, це — капля в морі, особливо коли взяти на увагу постачання туди російської (переважно монархистичної літератури) та різні "випадковости" з доставкою літератури по призначенню.

Очевидна річ, що зміст проектованої літератури не повинний (поки що) бути пронятим закликami до виступів повстанчого характеру. Це ще не своєчасно і небезпечно. Я уявляю собі, що ця література повинна більше розкривати ті процеси, що відбуваються на Україні, давати оцінку певних сторін життя, дійсности правлячої партії і вказувати реально-м о ж л и в і гасла та засоби боротьби. В зв'язку з цим брошури та відоз-

ви повинні бути більше агітаційними, як "бомбастичними".

Сподіваюсь на твою допомогу, якщо вистачить час на брошуру (1/2 — 1 ар[куш] друку — не більше), то буду дуже вдячен, так само і за відозву. З твоїх статтів в "Тризубі" бачу, що ти читаєш большевицьку пресу, отже, думаю, що це читання само підскаже тобі й тему для брошури або відозви. Знаю я, що тобі приходится багато працювати в новому твоєму амплуа, але сподіваюсь, що — вибереш якусь годину вільну і для цієї справи. Про потребу її реалізації нема що говорити, бо під лежачий камінь і вода не тече.

Це одна річ.

Тепер друга. Виникла у мене з В. К. Пр[окоповичем] ідея видати невеликий збірничок, присвячений пам'яті Саліковського. Він міститиме його автобіографію і спогади його друзів з оцінкою діяльності.

Чи не міг би ти на цю тему поговорити з подебрадцями, що ближче знали Ол[ександр] Хом[ич]а Може дехто з них і свою "грудку" землі на могилу кине. Прибуток збірника — піде на користь родини небіжчика.

Щодо пражан, то про їх співробітництво я вже переговорив з О. Шульгиним, який саме тепер перебуває в Парижі.

Тим часом всього крашого.

Привіт твоїм.

П.

16/І.1926 р.

Рукописний оригінал С. Петлюри.

ЦДАГОУ: Ф. 269. — Оп. 2. — Спр. 199. — Арк. 25.

Лист С. Петлюри до В. Садовського щодо погіршення змісту "Тризуба"

7 лютого 1926 року

Дорогий Валентине Васильовичу

Отримав я твого листа і згідно з твоїм бажанням, без про-

волікання відповідаю. Спиняючись з черги на справах, порушених тобою, перш за все спростовую сплітки, що розійшлись в Празі, про якесь ніби "порозуміння між мною і Шаповалом". Сплітки очевидно виникли з того, що Шаповал був в Парижі на Балабановському інтернаціоналі а потім читав дві доповіді. Ясна річ, що Шаповала я не бачив, лекцій його не слухав і в ніякі "порозуміння" з ним не вступав. Та й про що з ним порозуміватись? Особливо після тої кампанії, що її alter ego Шаповала Н. Григорієв розпочав в "Новій Україні" і проти мене персонально і проти того, що він називає "петлюрівщиною" і що властиво кажучи є продуктом композиції самого Григорієва. Я не думаю, щоб можливим було порозуміння між людьми, що тримаються реалізму як в політиці, так і в практичному програму нац-державного будівництва, — з одного боку і людьми, що відкидають цей шлях, борються з своїми противниками демагогією, інсинуаціями і иньшими подібними їм засобами, які, на жаль, не спростовуються і відповідно не кваліфікуються з нашого боку. Маєш рацію, коли говориш, що "всемогутність" Шаповала пояснюється його рухливістю. На жаль, "наша публіка" тої рухливості не виявляє. Цім я не хочу сказати, що вона нічого цінного не творить. На жаль, її інтереси направлені переважно на створення культурних вартостей; що до політичної діяльності, то тут вона, зв'язана "географією", заробітком і куртуазією в стосункові до чеської гостинності, виявляє себе, з мого погляду, куди менше як наші осередки в Букарешті і навіть у Варшаві. В цих "центрах" не бояться люде заявляти себе державниками святкують "свята державницькі", одним словом, залишаються відвертими прихильниками і певних гасел і певних ліній. Що ж до наших людей в Чехії, то вони "страха ради" чи з якихось иньших причин — тобі видніше — стали "никодимами", в кожному разі людьми, менше всього активними в обсягу політичної праці. — Деякі з цих людей навіть до "Тризуба" бояться писати під власними йменами. Мені часом

здається, що ці люде власної тіні бояться, а не то що кривої міни на обличчі референта якогось з Мін[істерства] Зак[ордонних] справ, не кажучи вже про пресу.

Щоб закінчити з отими сплітками, що ними чешуть собі язики в Празі та Подєбрадах, повинен признатись, що саме повстання цих спліток є в моїх очах характерним показчиком тої атмосфери, якою дихають наші громадяне.

Переходячи до "Тризуба", повинен признатись, що він не цілком задовольняє мене: занадто академічний. Коли й далі він буде таким як досі, то тої ролі, про яку ти згадуєш, він в історії нашого дальшого руху не відіграє. Так само не стане він ні ферментом, революціонізуючим свідомість мас, ні трибуною, що біля неї організуються прихильники і фанатики ідеї укр[аїнської] державности. Для того, щоб "Тризуб" хоч трохи наблизився до тої ролі, яку він міг би відограти, потрібні не лише темперамент редакції співробітників, а й трохи иньший матеріал для опрацювання, ніж той, що ним досі примушений "Тризуб" себе живити. Я все більше й більше схиляюсь до тої думки, що "Тризуб" повинен обслуговувати переважно інтереси "того боку", а не еміграції, але поки що "осягнення" його в цьому напрямку дуже малі. Хоч мене й запевняють, "що він перентранспортовується на той бік (ми посилаємо для цієї мети 300 пр[имірників] кожного числа, але у самого у мене цієї певности ще немає, просто через те, що поданих мені відомостей я не маю змоги звідси перевірити. Так само не можу поки я нічого сказати і про апарат для розповсюдження, хоч і тут мене та мої сумніви заспокоюють. Ясна річ, що об'єктивним доказом і росповсюдження "Тризуба", і його популярности на тому боці був би факт отримання звідти "власних кореспонденцій" і статей на зразок "Соціалістического Вестника", але цього ще треба чекати. Заходи пороблені: дещо вже навіть прибуло, але все це випадкове і по суті діла для "Тризуба" не призначалось. — Зрозуміло, що до певної міри і звідси нашими власними силами можно б надати Три-

зубові актуальности та інтересу для тогобчного читача. Але це може статись тільки тоді, коли співробітники знатимуть фактичні дані (літературу) про тамошнє становище і, на підставі перводжерел, будуть не тільки освітлювати це становище, а й проказувати виход з цього. Щоб редакція в цій справі почувала себе міцно, я цього сказати поки що не можу. Незалежно від того, що вона не посідає в своєму роспорядженню повноти матеріалів, їй бракує певної єдности в поглядах на завдання праці, тактику боротьби і т. д.

Наша географічна розірваність в слабій мірі може бути компенсована листуванням, яке все залишає щось недоговореним, не закінченим, міг би в цій справі багато зробити "Тризуб", — але очевидно не зразу, — і тоді, коли він не боїтиметься бути сміливим, ставити точки над "і", не тільки дидактично повчати, а й організовувати однако-думаючих, вказувати їм цілком конкретні завдання праці, боротьби і т. д. Все це я веду до того, що нашу роз'єднаність якось треба латати; якось треба нам самим про самих себе довідатись, чи ми однаково думаємо в основних питаннях, однаково уявляємо собі ближчі завдання нашої політичної праці і т. д.

Потрібно було, коли конкретно підходити до полагодження цієї справи, — персональне побачення певної групи діячів і обмін думок між ними в результаті цього могла б означитись і певна координованість зусиль і організаційна послідовність в переведенню їх. Дещо в цьому відношенню дало мені побачення з О. Шульгиним; може дати дещо і побачення з А. М. Лівіцьким, який за тиждень має сюди приїхати, але цього мало. Нам за всяку ціну треба думати про конференцію певної групи відповідальних діячів, активних, репрезентуючих коли не якусь організацію чи партію, то хоч певну кількість однаково настроєних осіб, зв'язаних сякою-такою єдністю поглядів. Надаю певну вагу цій справі, хоч не знаю, чи швидко можно її зреалізувати. Всі ви до такої міри обтя-

жені своїми лекціями, що у мене немає переконання, чи навіть в тому разі, коли б Вам оплатити проїзд, "Ви" зважились би кинути на пару днів свої "огнища" і обміркувати деякі ширші справи.

Справа з виданням літератури для "того боку" тісно зв'язана з деякою реформою "Тризуба". Справа ця — дуже важлива, і я не хотів би приступати до реалізації її методом "хапаного весілля". Хотілося б раніш таку літературу мати, а потім уже друкувати. Ясна річ, що і теми а особливо той напрям, в якому їх слід би було опрацьовувати, треба було раніш в'яснити, щоб не наробити помилок, які тільки осмішать справу, а користі ніякої не принесуть. Для мене цінними були тоді міркування, дотичні порушеної справи. Не поділяю я того оптимізму, яким живе А. М. Л.* і дехто з наших. В зв'язку з цим я й зазначав в своєму попередньому листі певну здержливість щодо "бомбастичности" майбутньої літератури, більш досягатиме мети література, реагуюча на найбільш наболілі явища сучасної дійсности, утвореної більшовиками, література, яка будучи агітаційною по змісту, одночасно проказуюча реальні шляхи боротьби чи виборення певних прав, можливих в сучасних умовах. За якийсь час я поверну до цієї теми і тоді ширше висловлю свої думки, а тим часом сам рекомендуватиму й тобі поміркувати над нею та порадитись з иньшими, хто міг би на твою думку, стати в пригоді. До тих тем, що згадані в твоєму листі, я додав би ще одну — сьогодні дуже актуальну — це про вільну торгівлю і боротьбу за скасування "Внішторгу" та "Внутрторгу".

З мого погляду, чи брошура, чи навіть ширша листівка на цю тему повинна бути надрукована в першу чергу. Отже, коли б вона прийшла з Подебрад, — я зразу б подбав про її надрукування, перетранспортовання на той бік.

* Йдеться про А. М. Лівницького. — В. С.

Мій лист стає великим. Кінчаючи його, хочу ще згадати про утворення Гром[адського] Об'єднання. Я рахуюсь з контракцією ріжних ворожих груп. Але гарантією її невдачі я вважаю нашу власну акцію, власний рух і власну ініціативу і боюсь, що коли триматись безконечного вичікування, на всі боки оглядатись, то иньші перехоплять цю ідею і поставлять нас перед створеним фактом. Під лежачий камінь і вода не тече. "Чехія" тут дуже багато шкодить своєю млявистію і неорганізованістю. Боюсь, що поки сонце зійде — роса очі виїсть. Коли наші діячі не можуть видобути з себе духа ініціативи, енергії — тоді нічого не поробиш. Це зле. На цьому ми занадто багато губимо.

Ну, кінчаю. Всього кращого. Привіт Лідії Івановні від мене і Ол[ьги] Оп[анасовни].

З повагою П.

7/ II.1926 р.

Рукописний оригінал С. Петлюри.

ЦДАГОУ: Ф. 269.— Оп. 2.— Спр. 199. — Арк. 27—29.

Лист С. Петлюри до голови Української студентської громади у Варшаві з подякою за запрошення на відзначення п'ятиріччя її існування

10 березня 1926 року

Голові Української Студентської Громади у Варшаві

Сердечно дякую за Ваше запрошення на свято 5-ї річниці існування Громади.

На жаль, поки що не в моїй силі подолати географічні простори, що розділяють Париж і Варшаву.

Та вони не перешкоджають мені бути душею з Вашою Громадою, що плекає серед своїх членів не лише дух національної єдності та самопосвяти для добра Батьківщини, а й змагання до чину, час якого мусить настати з такою ж істо-

ричною кінечністю, з якою кожна нація, що усвідомила себе і підпорядкувала вимогам свого розвитку, затверджує своє право бути вільною і незалежною.

Ми поки що на еміграції. Я не знаю прикладу в історії, щоб ідеї еміграції — здорові, освячені стражданнями і усвідомлені працею духу, науки, не перемагали!

Плакаймо найголовнішу з них: ідею Незалежності Державної!

Знайдемо в собі сили, мужність і сміливість оплодотворити її в актах доцільної праці!

Тоді і тільки тоді наблизимо ми час, коли боеві прапори вклоняться Святій Софії в нашому віковому місті, в стародавній столиці воскреслої Української держави!

З найкращими побажаннями і привітом

С. Петлюра.

10/III. 1926 р. Б.

Рукописний оригінал.

ЦДАВОВУ: Ф. 3571. — Оп. 1. — Спр. 115. — Арк. 1.

Лист С. Петлюри до В. Садовського з проханням підтримати накреслений план діяльності в ім'я України

12 квітня 1926 року

Дорогий Валентіне Васильовичу

Трохи я запізнився з своєю відповіддю на твого листа. Трохи моїй "неакуратности" зашкодив приїзд сюди А. М. Ливицького. За пару днів він виїздить звідси до Праги. Можливо, що й В. К.* також з ним поїде. Я дуже хотів, щоб власне В. К. поїхав до "Вас" і щоб побув якийсь час в новому оточенні, набрався нових вражень і приїхав сюди хоч трохи освіжений. Це потрібно і для нього самого, і для тих, хто тут з ним працює. Отже, прохав би в товариських розмовах від-

* Йдеться про В. К. Прокоповича. — В. С.

свіжити його і запевнити, що на нього "40 років" дивляться!

З позитивних наслідків перебування тут А. М. можна значити один найбільш важливий: закінчення довгих розмов з "азіятами". Розумію умову з кавказцями. Про неї докладніше оповість тобі А. М., з яким ти, очевидно, будеш бачитись.

Хотілося б, що ті побачення та розмови, які будуть проводитись в своєму гурті між А. М. і В. К. та всіма созвучними елементами, дали певний наслідок і викликали б живий стимул до тої праці, про яку й треба дбати. Відповідні завдання мною були сформульовані, а В. К. занотовані, — для обговорення у Вашому гурті. Не буду їх повторяти в листі до тебе. Мені ходить головно про працю д л я У к р а ї н и в тому дусі, напрямку, що накреслився в листуванні з тобою. Що зможеш в цій справі зробити під час спільних нарад — зроби!

Тепер про справи невідкладні. Я трохи було став осторонь "Тризуба". Але бачу, що треба його не кидати, — інакше "чепуха" з нього вийде. Отже, стаю тепер ближче. В зв'язку з цим прошу озиватись частіш і брати "бика за роги". З огляду на те, що останніми часами сюди дуже зле із переборами доходить большевицька преса, — я прохав би озиватись і на ті явища "радянського життя", які варті уваги, — коли звичайно твої лекції не відбирають у тебе всього часу.

Але я сподіваюсь, що ти все ж уриватимеш якусь годину, щоб сприяти перетворенню "Тризуба" в живіший орган і "похоронам" його, як "хрестоматії".

Тим часом всього кращого!

Вітай Л[ідію] Ів[ановну].

П.

12.IV.1926 р.

Р. С. Про промову Чубаря я даю в ближче число "Тризуба" ширшу статтю.

Рукописний оригінал С. Петлюри.

ЦДАГОУ: Ф. 269. — Оп. 2. — Спр. 199. — Арк. 31.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- Адлер 497
 Аладьїн 74
 Альдшілер 498
 Андреев Леонід 45—47, 163
 Андрієвський 238, 244, 251
 Анікін 74
 Антонович 119
 Антонович Василь 496
 Анучін 149
 Апштейн 536
 Арійчук Борис 498
 Архипенко Є. 246, 249, 250, 505, 506

 Баванкевич Олександр 496
 Багалій Д. 36, 37, 638
 Багриновський В. 365
 Багром Микола 497
 Байгарт Северін 497
 Бакал 497
 Балабанов 657
 Балахович 512-514
 Балдвін 594
 Балович Йосип 497
 Баран 496
 Барановський 549
 Баришніков Д. 56
 Бас Михайло 497
 Бацуц 590
 Бачинський Є. 628, 629
 Башинський 590
 Безпалко Осип 366, 379, 380,
- 593—595, 606, 621, 627, 629, 359
 Безручко 254, 438
 Бенавенте 40
 Бентовський І. 177
 Бень Василь 316, 339
 Безядовський 629
 Бехер Сидір 498
 Белкін 85
 Бігдай А. 177
 Біднов 562
 Білецький 497
 Білінський Михайло 123, 386, 505
 Білобородов О. 177
 Білокур Михайло 497
 Білоусенко О. 149
 Блан Луї 119, 120
 Блюм 606
 Бобаділа 40
 Бобир-Бухановський Л. 177
 Бод-де-Куртень 152
 Бойницький Володимир 496
 Болбачан (Балбочан) П. 205, 230—233, 254, 255
 Бонар-Лоу 558
 Бондарівський 526
 Бордун 498
 Бориславський 497
 Бородай 103
 Бородайкович Олександр 497
 Борщак Ілля 590, 605, 642
- Бразоль 74
 Братковський 444
 Бродовський 306, 317, 322, 329, 346, 348, 351, 355, 357
 Бродський 536
 Брюховецький 53
 Бубела 240, 498
 Буда 154
 Будзиновський 116
 Буй 499
 Булацел 68, 72
 Буліч 90
 Бурячинський 545
 Бутейко 255, 256
- Ваврик Мартин 498, 497
 Вайда-Воевода 375, 380
 Василенко 139, 159, 160
 Васильків 496
 Василько М. 162, 269, 358, 540, 549, 563, 567, 568, 572—575, 583, 585, 587
 Василько Оксана 587
 Ватсон 593
 Введенський 236
 Вегер 498
 Ведзун Грицько 498
 Вербовий Павло 496
 Вержбицький 282
 Вернадський В. 188
 Верхрадський 313
 Винниченко 216, 377, 385, 633
 Винничук Дмитро 497
- Витошинський Михайло 496
 Вільшанський 107
 Вільямс 593
 Віндік Іван 497
 Вітвицький 384
 Вітик 385
 Вовк 426, 469
 Волинець 390
 Волосяний Іван 497
 Волох 162
 Волошин 499
 Волощук Роман 498
 Ворончук 583
 Врангель 511-513
 Вротновський-Сивошапка Кость 506
- Гаврилів Федір 497
 Гаврильчик Іван 316
 Гаврилюк 598
 Гавриляк Михайло 498
 Гаєвський. 249, 250
 Гайда Михайло 496
 Гайдюченко Ісай 497
 Гайзліх Рихард 497
 Галіп 590
 Галкин 407—413, 415, 421, 422, 424, 425, 428—430, 432, 433, 437—441, 443, 445, 447, 449, 450, 458—465, 471, 472, 474—481, 483, 484, 486-489, 492—495, 499—505, 507—509,

- 516—521, 523-526, 529
Гальперін 536
Галядре 584
Галяфре 590
Гамченко 468
Ганька 87
Ганько Михайло 77—80, 96
Гаспарі 376
Гейден 85
Герін Евдій 497
Гермайзе Осип 654
Германюк 498
Геродот 598, 650
Герцелюк Дмитро 498
Гехтер М. 121
Гижий 497
Гинденбург 637
Главач Йосип 496
Глазуненко 31
Гоголь 20
Голіцинський 364
Головатий Антон 49, 97, 176
Головня В. 42
Голубович 240, 497, 545
Голувко Т. 621
Гонта 55, 69
Гончарів 329
Гордієнко Кость 8, 519
Городецький Б. 175, 177
Горуля Василь 497
Греков 230—233
Гречанівський Іван 498
Григоренко Микола 497
Григоріїв Н. 657
Григорович Зиновій 143, 157, 413
Гриневецький Теодор 496
Грінченко Б. 66, 105
Грушевський М. 52, 121, 126, 129-132, 137, 145, 150, 159, 165, 377, 633
Грушевський Ол. 120, 121
Губенко Христофор 496
Губер-Мацевич Артур 496
Гугргаль Іван 497
Гудима 439
Гук Михайло 497
Гулий 400, 532
Гуменюк Тома 496
Гурко 64, 65, 67, 86
Гучков 68, 77-80, 85
Давид, бібл. 93
Данильчук 548
Данько М. 140
Даріо 40
Даценко 511
Дацьків 498
Дворенко-Дворкин 494
Дельвіг С. 514, 598
Демченко 69
Денікін А. 279, 280
Деревляний Іван 497
Дерен Петро 498
Де-Токарі Оксана 603, 606, 646
Джордж Л. 512
Дзюбінський 146, 147
Дикарев М. 177
Дідушок П. 270
Діонісій 561
Дмитренко 35
Дмовський 568
Добриловський Юрій 464, 650, 652
Добролюбов 123
Долото 400
Донцов 607
Дорошенко Д. 52, 139, 170, 616
Дорошкевич 654
Дорундяк Петро 497
Доценко 607
Драгоманов М. 125, 183
Дробінський 460
Дронюк Іван 496
Дубровін 77
Дурново 64, 65
Дутченко Яків 498
Дядюша 281
Дячков-Тарасов 35
Еварницький (Яворницький)
Дмитро 21, 43, 66—69, 76, 78, 79, 87
Евтимович 439
Едип 69, 605
Елагін 413
Еліежозський 497
Ерріо 619, 620
Єфименкова Ол. 37
Єфремов С. 139, 141, 146—148, 153, 155, 156, 158, 159, 162, 163, 165, 169—172, 183
Єщенко 493
Жебуньов 148, 152
Желізний Михайло 496, 497
Жигмайло Л. 51
Житецький 119
Жук А. 14
Жуковський О. 246, 380
Жулан О. 584
Жученко 162
Забродський 254
Завадський 607
Завізіон 583
Загірна М. 105, 106
Загородський 319, 400, 425, 427, 468
Загуляев Д. 96
Зайцев 164, 514, 563, 583
Зайців П. 455, 465
Залізник М. 512
Заньковецька 104
Зелений 235, 236
Зелінський 370, 526
Зеник Рудольф 497
Злобін Микола 344, 392, 393
Зоц 444

- Зубрицький 497
- Ібсен 106
- Іванець 40
- Іваницький П. 240
- Іваницький Сократ 496
- Іванов І. 41
- Іванчук Михайло 496
- Ігнатович В. 401, 402
- Іоффе 511
- Іуда, бібл. 69
- Йонісіян Абгар 37
- Кабачков 386
- Казимир 545
- Калинець 501
- Калита Іван 636
- Калішевич 160
- Кандиба 264, 266, 274, 277, 278, 281—284, 286, 289—294, 296, 298—300, 302—304, 306—315, 317—319, 322—324, 328—334, 337, 339—342, 344—357
- Капустянський 493
- Карільо Гомец 39
- Кармелюк Янко 220
- Кастельно 592
- Катамай Олекса 496
- Катерина II 75
- Катранов 133
- Качмар 496
- Кашкаров 171
- Квітка Федір 97-99
- Кедровський В. 364, 595
- Кентій А. 514
- Керенський О. 146, 147, 560
- Кирило 631
- Кирило і Методій 553, 555—557
- Кириченко Г. 197
- Кістяківський І. 143, 157, 158
- Клемансо 376
- Клочко 345
- Кнітель Роберт 497
- Коваленко Григорій 134, 136
- Коваль В. 549, 614, 615, 621, 625-627
- Коваль-Медзевецький 439, 452, 454, 455
- Ковальський 254, 544, 590
- Ковальчук 246
- Ковалюк Грицько 497
- Ковинський 368
- Козак Іван 497
- Козак Степан 497
- Колет С. 197, 198
- Колмар Микола 497
- Колтунюк Мирон 497
- Колтунюк Михайло 497
- Колябко Степан 496
- Кондратенко 219
- Коновалець Є. 230—233, 499
- Концевич Г. 179
- Концевич Д. 32
- Коритовський 498
- Короленко 35, 175-177
- Королів-Старий В. 197
- Корчинський М. 238, 244, 246, 607
- Корш Ф. 132, 148, 149, 152, 166, 170, 182, 183
- Косар 497
- Косенко І. 386, 653, 648
- Котляревський Іван 19, 20, 38, 41, 47, 52, 53
- Коцюбинський 51, 52
- Кравець Федот 497
- Кравченко Михайло 35
- Красін 512
- Красний П. 386, 359, 546
- Крауз Теодор 497
- Краузе 279
- Кривоніс 69
- Кричевський 162
- Крушеван 68, 72
- Крушинський Ф. 220, 316, 405
- Кугель Степан 497
- Кузьмич 239
- Кузьмінський 499
- Кузьмович Ярослав 498
- Куліш 19
- Куліш П. 50
- Кульчинський Микола 316
- Куницький 404
- Куриця Грицько 498
- Кухаренко Я. 55, 56, 175, 180
- Кушнір 270
- Лаврентьев Д. 126
- Лебединський І. 153
- Левинський В. 270, 497
- Левицький Іван 19, 43, 51
- Левицький М. 31, 144, 496—498, 547, 603, 650, 653
- Левицький Орест 149, 156, 158
- Левіцький М. 511
- Ледницький О. 541
- Леонардо 99
- Леонтович В. (Левенко) 45
- Лесгафт 61
- Лесик 499
- Лизанівський Іван 252, 253
- Липківський Василь 554, 628
- Липовецька 569
- Лисенко 204
- Лисенко Микола 23
- Лисенко С. 37
- Лисий 499
- Лисковецький Лев 496
- Лівицький Андрій 253, 357, 361—365, 374, 377, 380, 381, 385, 564, 586, 587, 642, 659, 660
- Лівицький М. 589, 605
- Лідваль 65
- Лійко 354
- Ліпінський 156

- Лісковецький Лев 497
Літвінов-Фалінський 63
Ліщинський 499
Лозинський М. 121, 172
Лотоцький О. 147, 174, 597, 651
Лукаsevич 574
Луценко 50
Лютий Полікарп 498
- Мавчук 497
Мадзяр 444
Мадзяра 503
Мазепа І. 261, 269, 279, 359, 360, 374, 384, 391, 393, 398, 399
Мазур 370
Мазур Степан 498
Мазюкевич 464
Макаренко А. 238, 248, 249, 251—253, 256, 257, 259, 260, 270, 286, 359, 377, 380—382, 385
Макаренко Іван 496
Макдональд 576, 593, 594
Македонов 25
Маклаков 513
Максимів 498
Максимов І. 179
Максимович Іван 497
Малама 178, 179
Маліновський 498
Мандельштам 85
Мандзій Ілько 498
- Манзик Михайло 497
Марголін 358, 375, 383, 551
Маритчак 498
Маркович Дим. 246
Маркс 108
Мартос Б. 247, 251—253, 257, 258, 260, 261, 272, 359, 378, 382, 384
Маршинський А. 362, 398, 399, 402
Масене 376
Масляний 439
Матеюк 331, 352
Матушевський 121
Матчак 229
Матюшенко Б. 270
Матяшевич 283, 328
Махров 511
Мацієвич К. 251, 376, 509, 569, 573, 576, 577, 588, 589, 608, 620, 627, 639, 641, 647, 653
Мельник 246, 415, 421
Мельников Л. 175
Мельников М. 177—179
Меньшиков 57, 58, 60
Метерлінк М. 106
Мехльов 496
Мигдал Ф. 176
Мигович Петро 498
Мижів Олекса 497
Микола І 25
Миронович М. 343, 344, 381, 386, 389, 394, 545
- Мисків Іван 497
Михайлів 497
Михайлів Л. 541, 542
Михайлов 388
Михайлусь Володимир 497
Михальчук 170
Мігулін 37
Мілер Д. 36, 37
Мільєран 592
Мілюковський 622
Мінін 95
Мінчак Михайло 496
Міхайловській 123
Могілянський Мих. 127
Мойсей, бібл. 10, 19, 80, 534
Моргуліс 140, 157
Мордовцев Д. 50, 51
Моршинський 386, 387
Мошинський 368, 369, 431
Музичук О. 103
Мумм 8
Мусоліні 569
- Навроцький 498
Нагурний 346
Назаренко 406
Назарук 211, 214
Науменко Вол. 97
Недзялковський 621
Неїло 461
Немолівський 21
Никонів 439, 461, 509
- Ніковський 154, 616
Новіцький О. 163
Носаченко 400, 409, 415, 472, 495, 507, 509, 521, 523, 524
- Огієнко І. 360, 366—368, 386, 389, 398, 539, 562, 616, 617, 620, 642
Огородник 475, 517, 518
Одрина Д. 197
Одрина М. 272
Окопенко 268
Олександр II 36
Олексій 497
Оленець Іван 497
Оленюк 497
Олесюк Тиміш 12
Олійнюк Степан 496
Ольшевський 466
Омелянович-Павленко М. 242, 246, 319, 390, 394, 400, 403, 411, 426, 468, 549
Оніхімовський 395, 506
Онуляк 498
Орденівський 406
Орелецький Іван 498
Орлик Олекса 496
Осецький 199, 206, 208, 210, 211, 220, 221, 229, 234, 236, 266—268
Оскілко 246
Осмоловський 319, 400

Остроградський М. 385
Пабіско 547
Павлович Хведір 149, 156
Павловський Микола 497
Падалка Л. 20
Панас 498
Панейко В. 121, 358, 385
Паньків Йосип 496
Пастернак Ярослав 498
Пекарський 431, 432
Перемикін 511, 512
Перетц В. 26
Петлюра Леся 197, 199, 642, 646, 651, 653, 655
Петлюра Ольга 197, 199, 642, 646, 651, 653, 655, 661
Петрасевич Роман 498
Петрикович Альфред 497
Петрин Петро 496
Петрів Всеволод 264, 268, 274, 277, 278, 281—284, 289, 291—295, 299, 300, 302—304, 306—315, 317, 318, 322—324, 328, 332—334, 337, 340-342, 344, 346—351, 353—357, 439, 553—557
Петро Перший І 20
Петровський 146, 234
Петрушевич 240, 279, 280, 384, 385, 404, 546,
Пилат, бібл. 69
Пилипчук 386, 539
Пилькевич (Пількевич) 315, 316, 405, 439, 480, 507, 552
Пихно, 68, 94-96
Півенштейн 466
Підсонський 499
Піلسудський 363, 386, 388, 511, 550, 551
Плевако 154
Плеханов 123
Повх Василь 498
Погодин 172, 173
Погонець Пилип 496
Подолук Андрій 498
Пожарський 95
Пожарський П. 197
Познанський 144
Пойда Ілько 496
Полатенко Василь 498
Попко І. 176
Порш 255, 358
Потоцький 112, 115
Пояснецький Йосип 498
Прокопович В. 404, 563, 567, 577, 589—591, 614, 617, 626, 642, 648, 650, 652, 653, 656, 662
Пуанкере 558, 589
Радлевський 498
Рачинський С. 22
Рильський 119
Ринденков 20

Робаківський Д. 362
Робінзон 49
Родзянко 147
Рожанковський Федір 422
Романишин 496
Романчук 391
Ротар Іван 48, 49
Рудницький Іван 498
Руменович Іван 498
Руменович Степан 497
Русян Михайло 503, 504
Русов О. 21
Русова Софія 162
Савенко 147
Савінков 511, 514
Савчук Андрій 496
Савчук Дмитро 496
Садовська Лідія 646, 655, 661, 663
Садовська Ляля 646
Садовський Валентин 174, 415, 421, 422, 424, 425, 428—430, 432, 433, 437—441, 443, 445, 447, 449, 450, 452, 454, 455, 458—465, 488, 544, 547, 603, 610, 614, 629, 631, 639, 644, 650, 651, 654—656, 662
Садовський М. 106—109
Саликовський О. 129, 130, 133, 151, 152, 159, 583, 607, 650, 656
Салій 497
Салтикович 497
Сальський 280, 356, 366, 367, 369, 370, 372, 373, 378, 379, 381, 386, 391, 393, 400, 401, 403
Самарик 498
Сапіга 511
Світальський Петро 496, 497
Селезінка Ярослав 318
Сергійчук Володимир 12
Сердюк 47
Сердюк Захар 496
Серошевський Вацлав 26
Сидоренко 583
Силенко-Кравець 468
Сипягин 179
Сиротенко 246, 256, 444
Сисоев 34
Сияк Іван 220
Сігарів 492
Сікевич 566, 567, 569, 572, 575, 595
Сікорський 148, 149, 152
Сілецький Ксенофонт 497
Сільчевський 51
Сінклер 395, 425
Сірко-Біляга 293
Сірополко 607, 641
Сіцінський 497
Січинський Мирослав 112—116
Скальковський А. 177

- Скидан В. 177
 Скоропадський Павло 8, 9, 147, 204, 207, 208, 595
 Славинецький Епифаній 49
 Славинський 127, 329, 355, 356
 Слук Йосип 498
 Слюзар Михайло 496
 Слюсарчук 496, 497
 Смальницький Теофіл 497
 Смаль-Стоцький 563—565, 569, 573, 575, 576, 583, 584, 593
 Сніжний І. 197
 Соболевський 90
 Согаленко 251
 Соколовський Дмитро 292, 293, 297, 298, 332
 Соловьев 444, 445
 Соломко 475
 Сонет Демик 497
 Спід 593
 Стайничий-Котелюк 496
 Станиславський 51
 Старицький М. 39
 Старостелиця Михайло 496
 Стасюк М. 197, 317, 318, 328, 332
 Стахович 85
 Стебницький П. 144, 167, 168, 174, 181
 Стемпневський 386
 Степаненко 349
 Степура Григорій 220
 Стесель 65
 Стеслович 499
 Стефаник Василь 5, 36, 42
 Стефанів 246
 Стефанович 444
 Стешенко 117-120
 Столипін 65, 77, 86, 95
 Стоцький 550
 Стрільченко Йосип 496
 Струве 132
 Суворін 71
 Сумбатов 611
 Сумцов Микола 5, 97, 98, 104, 133, 154, 160, 161, 180
 Супрун 384, 385
 Тебайський Василь 47
 Тележка П. 197
 Темницький В. 269
 Терлецький 498
 Тимошенко В. 576
 Тишкевич 376, 381, 513
 Ткаченко-Полозов 364
 Токаржевська 545
 Токаржевський-Карашевич І. 539, 570, 578, 588, 591, 592, 617, 626, 643, 648
 Толстой Л. 25
 Тостамир Олекса 497
 Трохименко Роман 318
 Трубецкой Серж 596
 Трубецкой 86
 Тургенев 27
 Туренко А. 176
 Тучанський 93
 Тютюник Юрко 265, 400, 467, 639
 Удовиченко Олександр 400, 425—427
 Українець- Іскрівець 52
 Федак Володимир 496
 Федер 517
 Фелінін 34
 Ферід-бей 550
 Фещенко А. 197
 Фещенко-Чопівський 251
 Флавіан 148, 152
 Флешман Володимир 498
 Фольша (він же Бандурс) Йосип 497
 Франко Іван 31, 42, 121, 136, 139, 140, 145, 198
 Фролов 412
 Харченко 467
 Химерик В. 197
 Холодний Петро 12, 386, 616, 617, 620
 Хоміцький 498
 Хоткевич Гнат 43, 44
 Христос Ісус 17, 69, 72
 Христюк П. 361, 363, 365, 367
 Хруцькій Олександр 156, 157
 Цитович 88-90
 Чаадаєв 123
 Чаговець В. 136
 Чайківський 596
 Чеботарів 507
 Чемберлен 594
 Ченик Йосип 498
 Черкасенко 159
 Черкаський Т. 358, 359
 Черненко 439
 Черник 498
 Черниш 514
 Чернишевський 123
 Чернов 594, 595
 Черноморцев 497
 Черноокний 498
 Черський Євсій 498
 Четаренко Панас 498
 Чижевський 426, 547, 614
 Чикаленко 20
 Чикаленко Левко 645
 Чикаленкова-Келлер 572, 577
 Чубинський М. 182
 Чубинський Павло 149, 161, 166
 Шадлун М. 269, 378, 384, 386
 Шайбле 254, 255, 277, 282, 284, 289, 294, 309, 312
 Шаляпін О. 32
 Шаповал М. 230—233, 246, 255, 385, 614, 615, 621,

625, 631, 651, 657	Шумицький М. 584, 585, 590, 592, 606, 648
Шаповал Ол. 368	
Шарамага Йосип 496	
Шахматов 170, 182, 183	Щербанюк 498
Швець 216, 244, 252, 253, 256, 257, 259, 260, 270, 286, 359, 363, 380, 381	Щербина Ф. 24, 37, 175, 176
Шебедів 569	Щоголів 148, 152
Шевченко В. 598	Юзефович 95
Шевченко Тарас 8, 22, 23, 28, 55, 118, 136, 139, 160, 161, 163—166, 175, 180, 195, 197	Юнаків 266, 289, 290, 298, 306, 319, 341
Шелухін 632	Юревич Евген 498
Шепарович 427	Юрій Мітр. 561
Шеромецінський 158	Яблонівський 134, 135
Шингарев 146	Яворський Іван 501
Шиянів Гр. 539	Якимішин Михайло 496
Шіпок 85	Яковлев 547, 548
Шраг С. 51	Якубовський 391, 393, 395, 401, 403
Шрамченко Л. 256—260, 270, 286, 359, 360	Яневський 533
Штейнгель 148, 149, 155	Янісів 498
Штугрик 496	Яновський 539
Шульгин О. 550, 565, 576, 583—585, 588, 589, 617, 656, 659	Янчевський 439
	Ярема 496
	Яремко Іван 496
	Ярій Рихард 497
	Ясилів Ілько 497
	Яснопольський 37
	Яцунко Дмитро 497

ЗМІСТ

Володимир Сергійчук. Високий чин українського державництва.....3

ЧАСТИНА I.

1902—1915 роки

Відозва С. Петлюри до чорноморців із закликом жити за традиціями козацької честі. 1902 рік.....	14
Замітка С. Петлюри про видання в Лондоні Біблії українською мовою. 1902 рік.....	19
Замітка С. Петлюри про початок спорудження пам'ятника Івану Котляревському в Полтаві. 1902 рік.....	19
Замітка С. Петлюри про преміювання передплатників газети "Хуторянин" українською літературою. 1902 рік.....	20
Замітка С. Петлюри про відкриття в Катеринославі музею Поля. 1902 рік.....	21
Замітка С. Петлюри про звільнення з посади завідуючого Полтавським статистичним бюро О. Русова. 1902 рік.....	21
Замітка С. Петлюри про смерть професора С. Рачинського. 1902 рік.....	22
Замітка С. Петлюри про встановлення бюстів Шевченка в Катеринодарі. 1903 рік.....	22
Замітка С. Петлюри про звернення до українського композитора Миколи Лисенка в справі збирання козацьких пісень на Кубані. 1903 рік.....	23
Замітка С. Петлюри про підготовку на Кубані історії Чорноморського козацького війська. 1903 рік.....	23
Замітка С. Петлюри про вивчення економічного стану гірських станцій Кубані. 1903 рік.....	25
Замітка С. Петлюри про появу нового твору Л. Толстого "Хаджі- Мурат". 1903 рік.....	25
Замітка С. Петлюри про нові наукові дослідження польського письменника В. Серошевського. 1903 рік.....	26
Замітка С. Петлюри про призначення В. Перетца професором Київського університету. 1903 рік.....	26
Замітка С. Петлюри про заборону святкування 25-річчя з дня смерті Тургенева. 1903 рік.....	27
Критична замітка С. Петлюри про невиконання постанови Катеринодарської міської ради про перейменування Ростовського бульвару на Шевченківський. 1903 рік.....	28
Критична замітка С. Петлюри про заборону учительського з'їзду в Казані. 1903 рік.....	29

Замітка С. Петлюри про початок археологічних розкопок на місці Запорозької Січі. 1903 рік.....	30
Замітка С. Петлюри про ювілей газети "Русскія Вѣдомости". 1903 рік.....	30
Критична замітка С. Петлюри про виступи української труппи Глазуненка в Керчі та Новоросійську. 1903 рік.....	31
Замітка С. Петлюри про нездійснений намір видатного російського співака О. Шаляпіна організувати український хор. 1903 рік.....	32
Замітка С. Петлюри про майбутнє видання Концевичем на Кубані збірки українських народних пісень. 1903 рік.....	32
Критична замітка С. Петлюри про заснування в Росії товариств відродження церковно-громадського життя. 1903 рік.....	33
Критична замітка С. Петлюри про дальші русифікаційні заходи царського самодержавства. 1903 рік.....	33
Критична замітка С. Петлюри про діяльність товариства дослідників Кубані. 1903 рік.....	34
Замітка С. Петлюри про вихід на Кубані збірки українських пісень. 1903 рік.....	36
Замітка С. Петлюри про цензурування видання новел В. Стефаника на Кубані. 1903 рік.....	36
Критична замітка С. Петлюри щодо присудження премій за українознавчі дослідження. 1903 рік.....	36
Некролог, присвячений С. Петлюрою пам'яті вірменського письменника Абгара Йонісіяна. 1904 рік.....	37
Замітка С. Петлюри про плани будівництва в Полтаві народної школи імені Івана Котляревського. 1904 рік.....	38
Замітка С. Петлюри про подання до Катеринодарської цензури казок Андерсена українською мовою. 1904 рік.....	39
Відгук С. Петлюри на публікацію Гомеца-Карільо в "Mercure de France" про сучасну іспанську мову. 1904 рік.....	39
Замітка С. Петлюри про оголошення статистичних даних щодо релігійності населення земної кулі. 1904 рік.....	40
Замітка С. Петлюри про планову лекцію в Москві, присвячену Тарасу Шевченку. 1905 рік.....	41
Замітка С. Петлюри про ухвалу Полтавської міської думи щодо відкриття ліцею Івана Котляревського та окремого відділу його імені в громадській бібліотеці. 1905 рік.....	41
Замітка С. Петлюри про вихід українських книг на Кубані. 1905 рік.....	42
Замітка С. Петлюри про новий часопис "Полтавщина". 1905 рік.....	42
Замітка С. Петлюри про лекції Д. Яворницького та Гната Хоткевича на українознавчу тематику. 1905 рік.....	43

Замітка С. Петлюри про переклад з української мови в російському місячнику "Семья и школа". 1905 рік.....	44
Замітка С. Петлюри щодо ухвали Полтавського губернського земства про запровадження української мови в народних школах. 1905 рік.....	44
Рецензія С. Петлюри на твір російського письменника Леоніда Андреева "Червоний сміх". 1905 рік.....	45
Відгук С. Петлюри на статтю Сердюка щодо відкриття музею Івана Котляревського. 1905 рік.....	47
Некролог, написаний С. Петлюрою в пам'ять кубанського педагога Івана Ротара. 1905 рік.....	48
Замітка С. Петлюри про заборону царських властей випускати українські часописи. 1905 рік.....	50
Замітка С. Петлюри про українознавчі публікації різних газет. 1905 рік.....	50
Замітка С. Петлюри про завдання Полтавської міської комісії про увіковічення пам'яті Івана Котляревського. 1905 рік.....	52
Стаття С. Петлюри в газеті "Рада" з осудом окремих запроданців-українців. 15 жовтня 1906 рік.....	53
Стаття-спогад С. Петлюри про арешт. 22 жовтня 1906 рік.....	57
Стаття С. Петлюри про розвиток українського молодіжного руху в Санкт-Петербурзі. 18 листопада 1906 року.....	60
Стаття С. Петлюри про урядові спроби вирішувати соціальні проблеми робітництва бюрократичними методами. 19 листопада 1906 року.....	62
Стаття С. Петлюри про зловживання царської бюрократії. 21 листопада 1906 року.....	64
Стаття С. Петлюри з критикою політичного вибору історика Дмитра Яворницького. 23 листопада 1906 року.....	66
Стаття С. Петлюри з критикою політичної платформи російського чорносотенства. 25 листопада 1906 року.....	70
Стаття С. Петлюри з критикою українського дворянства. 30 листопада 1906 року.....	73
Стаття С. Петлюри про збоченість окремих українців на шлях російського октябризму. 1 грудня 1906 року.....	76
Стаття С. Петлюри з аналізом формування виборчих блоків до Державної Думи Росії. 5 грудня 1906 року.....	80
Стаття С. Петлюри про мораль октябристів. 8 грудня 1906 року.....	84
Стаття С. Петлюри про негативне ставлення ректора Київського університету Св. Володимира Цитовича до відкриття українських кафедр. 10 грудня 1906 року.....	88

Стаття С. Петлюри з оцінкою національних платформ соціал-демократичних партій. 15 грудня 1906 року.....	91
Стаття С. Петлюри про політичну лінію октябристів. 17 грудня 1906 року.....	93
Лист С. Петлюри до редакції журналу "Літературно-науковий вістник" щодо безплатного пересилання книжок для української колонії в Лозанні. 28 травня 1907 року.....	96
Лист С. Петлюри до М. Сумцова з проханням допомоги в розшуку матеріалів до біографії Федора Квітки і з'ясувати умови вступу до Харківського університету. 31 травня 1907 року.....	97
Лист С. Петлюри до М. Сумцова з власною оцінкою окремих українських проблем. 19 червня 1907 року.....	98
Стаття С. Петлюри про діяльність військових судів після російської революції. 22 вересня 1907 року.....	101
Лист С. Петлюри до невстановленого адресата з подякою за матеріальну підтримку редакції газети "Слово". 15 жовтня 1907 року.....	103
Лист С. Петлюри до М. Сумцова з проханням допомоги в поширенні газети "Слово" на південно-східні українські землі. 8 січня 1908 року.....	104
Замітка С. Петлюри про перекладацьку діяльність Марії Загірної. 4 лютого 1908 року.....	105
Відповідь С. Петлюри акторам з трупи М. Садовського щодо їхнього реагування на його критику. 9 березня 1908 року.....	106
Редакційна стаття С. Петлюри про роль українських земств у переселенні селян. 22 червня 1908 року.....	109
Стаття С. Петлюри з осудом вироку над Мирославом Січинським. 22 червня 1908 року.....	112
Рецензія С. Петлюри на статтю Стешенка "Українські шестидесятники". 1 січня 1909 року.....	117
Стаття С. Петлюри про низький рівень критики в газеті "Рада". 1 січня 1909 року.....	120
Лист С. Петлюри до М. Грушевського в справі видання українського журналу російською мовою. 25 жовтня 1911 року.....	126
Спільний з О. Саліковським лист С. Петлюри до М. Грушевського з пропозицією очолити новий український журнал у Москві. 22 листопада 1911 року.....	129
Лист С. Петлюри до М. Грушевського з повторним проханням надіслати статтю до першого числа "Украинской жизни". 28 листопада 1911 року.....	130
Лист С. Петлюри до М. Грушевського щодо публікації в "Украинской	

жизни" скороченого варіанту статті "Богданівство і Мазепинство". 10 лютого 1912 року.....	131
Лист С. Петлюри і О. Саліковського до М. Грушевського щодо підготовки статті, присвяченої виборам до Державної Думи. До 10 квітня 1912 року.....	132
Лист С. Петлюри до М. Сумцова щодо використання статті добродія Катранова, присвяченої українському театру. 2 червня 1912 року.....	133
Лист С. Петлюри до Григорія Коваленка щодо видавничих проблем. 3 липня 1912 року.....	134
Лист С. Петлюри до Г. Коваленка щодо видавничих проблем. 20 липня 1912 року.....	136
Лист С. Петлюри до М. Грушевського з пропозицією продовжувати патрунування журналу "Украинская жизнь". 21 листопада 1912 року.....	137
Лист С. Петлюри до С. Єфремова щодо підготовки спеціальної книжки "Украинской жизни", присвяченої Івану Франкові. 6 травня 1913 року.....	139
Лист С. Петлюри до С. Єфремова щодо видавничих справ "Украинской жизни". 6 травня 1913 року.....	141
Лист С. Петлюри до П. Стебницького про поточні справи. 7 травня 1913 року.....	144
Лист С. Петлюри до М. Грушевського щодо проблем з пересиланням журналу "Украинская жизнь". 4 червня 1913 року.....	145
Лист Петлюри до С. Єфремова з приводу видавничих проблем "Украинской жизни". 6 червня 1913 року.....	146
Лист С. Петлюри до С. Єфремова з приводу видавничих справ "Украинской жизни". 19 червня 1913 року.....	147
Лист С. Петлюри до С. Єфремова щодо видання 6-ї книги "Украинской жизни". 29 червня 1913 року.....	148
Лист С. Петлюри до М. Грушевського з приводу поточних видавничих справ "Украинской жизни". 23 липня 1913 року.....	150
Лист С. Петлюри до С. Єфремова щодо поточних видавничих справ "Украинской жизни". 31 липня 1913 року.....	153
Лист С. Петлюри до С. Єфремова щодо поточних видавничих справ "Украинской жизни". 9 вересня 1913 року.....	153
Лист С. Петлюри до М. Сумцова з проханням готувати самому й організувати статті інших авторів для "Украинской жизни". 30 вересня 1913 року.....	154
Лист С. Петлюри до С. Єфремова щодо поточних видавничих справ "Украинской жизни". 9 жовтня 1913 року.....	155
Лист С. Петлюри до С. Єфремова щодо поїздки до Києва з метою розв'язання фінансових проблем "Украинской жизни". 16 жовтня 1913 року.....	156

Лист С. Петлюри до С. Єфремова з приводу поточних видавничих справ "Української життя". 12 листопада 1913 року.....	158
Лист С. Петлюри до С. Єфремова з приводу поточних видавничих проблем "Української життя". 29 листопада 1913 року.....	159
Лист С. Петлюри до М. Сумцова в справі статті, присвяченої Тарасу Шевченку. 1 січня 1914 року.....	160
Лист С. Петлюри до М. Сумцова з подякою за статтю про Тараса Шевченка і проханням написати відгук про заслуги Павла Чубинського на ниві української етнографії. 11 січня 1914 року.....	161
Лист С. Петлюри до С. Єфремова щодо поточних видавничих справ "Української життя". 14 січня 1914 року.....	162
Лист С. Петлюри до С. Єфремова щодо поточних видавничих справ "Української життя". 31 січня 1914 року.....	163
Лист С. Петлюри до невстановленого адресата щодо видання спеціального числа журналу "Українська життя", присвяченого Тарасу Шевченку. 1 лютого 1914 року.....	164
Лист С. Петлюри до М. Грушевського щодо відзначення 100-річчя від дня народження Тараса Шевченка. 4 лютого 1914 року.....	165
Лист С. Петлюри до С. Єфремова з приводу поточних видавничих справ "Української життя". 12 лютого 1914 року.....	165
Лист С. Петлюри до П. Стебницького щодо випуску книги про український рух. 26 лютого 1914 року.....	167
Лист С. Петлюри до П. Стебницького щодо випуску книги про український рух. 11 березня 1914 року.....	168
Лист С. Петлюри до С. Єфремова в справі поточних видавничих проблем "Української життя". 21 березня 1914 року.....	169
Лист С. Петлюри до С. Єфремова в справі поточних видавничих проблем "Української життя". 1 травня 1914 року.....	170
Лист С. Петлюри до С. Єфремова в справі поточних видавничих проблем "Української життя". 16 травня 1914 року.....	171
Лист С. Петлюри до С. Єфремова в справі поточних видавничих проблем "Української життя". 31 травня 1914 року.....	172
Лист С. Петлюри до П. Стебницького про видання в Петербурзі книги про Галичину російською мовою. 16 вересня 1914 року.....	174
Рецензія С. Петлюри на видання з історії Кубанського козацького війська. Грудень 1914 року.....	175
Лист С. Петлюри до М. Сумцова з проханням підтримати публікацію в "Українській життя" циклу статей про Галичину. 23 січня 1915 року.....	180
Лист С. Петлюри до П. Стебницького в справі видавничих проблем "Української життя". 25 лютого 1915 року.....	181

Лист С. Петлюри до С. Єфремова в справі видання спеціального числа "Української життя", присвяченого Ф. Коршеві. 25 лютого 1915 року.....	183
---	-----

ЧАСТИНА II 1917—1920 роки

Звернення Українського Генерального Військового Комітету до народу з проханням підтримати матеріально формування національної армії. До 3 жовтня 1917 року.....	186
Інтерв'ю С. Петлюри після його повернення з фронтів українських з'їздів. До 14 жовтня 1917 року.....	188
Виклад промови С. Петлюри на 3-му Всеукраїнському військовому з'їзді. До 22 жовтня 1917 року.....	190
Перший статут збройних сил УНР, підписаний С. Петлюрою. 17 грудня 1917 року.....	191
Звернення Київської губернської управи на чолі з С. Петлюрою до громадянства України щодо впорядкування могили Тараса Шевченка у Каневі. 17 липня 1918 року.....	195
Лист С. Петлюри до дружини з ув'язнення щодо ситуації з його арештом гетьманською владою. Липень 1918 року.....	197
Передмова С. Петлюри до перекладеної ним в ув'язненні на українську мову книги С. Колет "Королева Беатріса". 1918 рік.....	197
Лист С. Петлюри до дружини після звільнення з ув'язнення. Без дати.....	199
Відозва від штабу українських республіканських військ після бою під Мотовилівкою. 14 листопада 1918 року.....	199
Звернення Головної Команди Українських Республіканських військ, очолюваної С. Петлюрою, до українського народу. 16 листопада 1918 року.....	200
Телеграма Головного Отамана військ УНР С. Петлюри про перемогу над підрозділами гетьмана Скоропадського під Мотовилівкою. 18 листопада 1918 року.....	204
Повідомлення Головного Отамана військ УНР С. Петлюри про бойові дії за 19 листопада 1918 року. 20 листопада 1918 року.....	205
Бюлетень Головної Команди Військ УНР про перебіг бойових дій. Після 20 листопада 1918 року.....	205
Наказ Головного Отамана С. Петлюри про заборону посягати на народне добро. До 21 листопада 1918 року.....	206
Наказ Головного Отамана С. Петлюри до українського козацтва прибувати до Києва для боротьби з гетьманською владою. До 22 листопада 1918 року.....	207
Наказ Штабу революційний військ УНР щодо перебирання влади від гетьманського режиму. До 24 листопада 1918 року.....	208

Наказ Головної Команди військ УНР щодо мобілізації галичан і буковинців. До 24 листопада 1918 року.....	211
Наказ Головного Отамана Петлюри щодо боротьби з провокаторами. 24 листопада 1918 року.....	211
Наказ Головного Отамана військ Української Народної Республіки С. Петлюри щодо творення українських збройних сил згідно з ухвалою Директорії з поіменним переліком перших бойових підрозділів і умовами мобілізації військовозобов'язаних та добровольців, які визнають самостійність Української держави. 24 листопада 1918 року.....	212
Наказ С. Петлюри про оголошення постанови Директорії про взяття під опіку всіх поранених, хворих та інвалідів. 26 листопада 1918 року.....	215
Наказ Головного Отамана військ У.Н.Р. щодо суворого покарання грабіжників і мародерів. До 6 грудня 1918 року.....	217
Наказ С. Петлюри про заборону антиукраїнської агітації на терені Катеринославщини. 8 грудня 1918 року.....	217
Наказ С. Петлюри армії УНР та представникам місцевої влади про заборону використовувати чужі військові кокарди. 8 грудня 1918 року.....	219
Наказ Головної Команди українському республіканському війську щодо закріплення влади Директорії на Поділлі. 11 грудня 1918 року.....	220
Телеграма С. Петлюри до Директорії УНР про взяття Києва республіканськими військами. 14 грудня 1918 року.....	220
Наказ С. Петлюри волосним, повітовим та губернським управам щодо негайного і рішучого припинення мародерства і грабежів. 15 грудня 1918 року.....	221
Наказ С. Петлюри губернським і повітовим комісарам щодо допомоги в зборі для армії одягу та взуття. 17 грудня 1918 року.....	222
Накази С. Петлюри про наділення землею вояків армії УНР та про поширення національної свідомості серед них. До 18 грудня 1918 року.....	223
Наказ С. Петлюри про прийняття під свою команду збройних сил УНР. 18 грудня 1918 року.....	224
Наказ С. Петлюри воякам у зв'язку із взяттям Києва. 19 грудня 1918 року.....	225
Проект наказу Штабу армії УНР щодо поділу України на шість військових округів. Грудень 1918 року.....	228
Наказ Головної Команди військ УНР про введення в силу окремих статей закону про кримінальну відповідальність за антидержавну діяльність і грабежі мирного населення. 22 грудня 1918 року.....	229
Наказ Головного Командування щодо формування збройних сил України. 1 січня 1919 року.....	230
Наказ Військовому Міністрові УНР про вжиття суворих заходів до	

антидержавних елементів. 2 січня 1919 року.....	234
Наказ Головної Команди військ УНР щодо розформування Окремої Дніпровської дивізії, очолюваної отаманом Зеленим. 6 січня 1919 року.....	235
Звернення С. Петлюри до місцевих органів влади й громадськості щодо надання допомоги пораненим козакам. 14 лютого 1919 року.....	236
Тимчасовий Закон Директорії УНР про порядок внесення й затвердження законів в УНР. 14 лютого 1919 року.....	238
Наказ С. Петлюри військовому міністру щодо мобілізації всіх військовозобов'язаних. До 16 лютого 1919 року.....	239
Лист-подяка С. Петлюри керівництву ЗУНР за теплий прийом. 28 лютого 1919 року.....	240
Привітання С. Петлюри Командуючому Галицькою армією М. Омеляновичу-Павленку з приводу її успішних дій. 28 лютого 1919 року.....	242
Відозва С. Петлюри до українського селянства виступити проти більшовицької окупації. Лютий 1919 року.....	243
Закон Директорії УНР щодо виплати держслужбовцям тримісячних компенсацій на випадок евакуації. 9 березня 1919 року.....	244
Телеграма С. Петлюри командуючим фронтами, редакціям газет про його розпорядження перенести осідок Уряду УНР в Рівне. 1 квітня 1919 року.....	246
Телеграма С. Петлюри Б. Мартосу з пропозицією сформувати новий уряд. 9 квітня 1919 року.....	247
Постанова Директорії УНР про видачу держслужбовцям одноразової допомоги на Великодні свята. 12 квітня 1919 року.....	248
Закон Директорії УНР про надання евакуаційної допомоги урядовцям центральних і місцевих установ. 12 квітня 1919 року.....	249
Телеграма С. Петлюри І. Феценку-Чопівському з проханням допомоги новому уряду УНР. 14 квітня 1919 року.....	251
Ухвала Директорії УНР про затвердження постанови Ради Міністрів щодо асигнування кредитів за рахунок кошторису 1918 року. 1 травня 1919 року.....	252
Ухвалений Кабінетом Міністрів Закон про новий склад Директорії на чолі з С. Петлюрою. 7 травня 1919 року.....	253
Доручення С. Петлюри генерал-інспектору армії УНР вийхати до табору Стрілково з метою стабілізувати там обстановку. 25 травня 1919 року.....	254
Доручення С. Петлюри отаману Шайбле негайно відправити полковника Болбачана в Італію для формування військових частин з українців-полонених. 5 червня 1919 року.....	254
Наказ С. Петлюри військовому міністру відрядити до Німеччини отамана М. Шаповала з метою формувати військові підрозділи з	

числа українців полонених Першої світової війни. 14 червня 1919 року.....	255
Ухвала Директорії УНР про затвердження постанови Ради Народних Міністрів щодо виплати одноразової допомоги держслужбовцям в зв'язку з подорожання життя. 18 липня 1919 року.....	256
Ухвала Директорії УНР про затвердження постанови Ради Міністрів щодо виплати добових тим держслужбовцям, які не одержують евакуаційних грошей. 18 липня 1919 року.....	257
Ухвала Директорії УНР про затвердження постанови Ради Народних Міністрів щодо повернення держслужбовців з відпусток. 18 липня 1919 року.....	259
Ухвала Директорії УНР про затвердження постанови Ради Народних Міністрів щодо забезпечення родин тих осіб, які перебувають на військовій службі. 30 липня 1919 року.....	260
Наказ по Головному управлінню Генерального Штабу про формування запасних частин. 31 липня 1919 року.....	263
Наказ Головної Управи армії УНР щодо самовільного переходу вояків з військових підрозділів. Серпень 1919 року.....	264
Наказ Головної Команди армії УНР щодо розформування комісії в справі розгляду подій у Запорізькій дивізії. 8 серпня 1919 року.....	266
Доручення С. Петлюри отаману Осецькому формувати військові частини з числа українців-полонених в Італії. До 18 серпня 1919 року.....	266
Уповноваження отаману Осецькому для формування військових частин з полонених-українців в Італії. 18 серпня 1919 року.....	267
Службова записка С. Петлюри Голові Ради Міністрів І. Мазепі щодо розв'язання кадрових питань в уряді. Серпень 1919 року.....	269
Ухвала Директорії УНР про затвердження постанови Ради Народних Міністрів щодо розвантаження Кам'янця-Подільського. 23 серпня 1919 року.....	270
Наказ С. Петлюри в зв'язку з оглядом Житомирської юнацької школи. 24 серпня 1919 року.....	272
Звернення С. Петлюри до українського селянства з проханням підтримати збройний наступ проти більшовиків. Серпень 1919 року.....	275
Наказ Головної Команди військ УНР щодо штатів військового міністерства. Серпень 1919 року.....	276
Наказ Головної Команди військ УНР щодо створення тимчасових штатів етапно-розподільчих пунктів для військовополонених. 31 серпня 1919 року.....	277
Наказ Головної Команди військ УНР щодо створення кадрового резерву. 1 вересня 1919 року.....	278
Директива С. Петлюри в зв'язку з відступом українських військ від	

Києва. 6 вересня 1919 року.....	279
Наказ Головної Команди Військ УНР про штат зв'язківців при Головній Команді Війська Польського. 6 вересня 1919 року.....	280
Наказ Головної Команди військ УНР про створення єдиної юнацької військової школи для підготовки молодших старшин. 8 вересня 1919 року.....	281
Наказ Головної Команди армії УНР щодо організації короткотермінових курсів при головних управліннях Військового Міністерства. 8 вересня 1919 року.....	282
Наказ Головної Команди військ УНР про створення окремого куреня для охорони майна. 10 вересня 1919 року.....	283
Наказ Головної Команди військ УНР про формування спеціальної місії для обміну полоненими з Польщею. 10 вересня 1919 року.....	284
Звернення С. Петлюри до українського селянства із закликом підтримати армію УНР. Після 10 вересня 1919 року.....	285
Ухвала Директорії УНР про затвердження постанови Ради Народних Міністрів про тимчасову зміну правил видачі добових виплат. 11 вересня 1919 року.....	286
Наказ Головної Команди армії УНР щодо введення додаткової посади другого помічника командира куреня власного резерву Головного Отамана. 11 вересня 1919 року.....	288
Наказ Головної Команди армії УНР про формування етапно-розподільного пункту на станції Війтівці на Поділлі для прийому українців-полонених, які повертаються з Польщі. 11 вересня 1919 року.....	289
Наказ Головної Команди армії УНР про формування окремого панцерного загону у складі десяти броне потягів 12 вересня 1919 року.....	290
Наказ Головної Команди армії УНР щодо введення додаткових посад у Мобілізаційному відділі Генштабу. 13 вересня 1919 року.....	291
Наказ Головної Команди армії УНР щодо структурних змін у Генштабі. 13 вересня 1919 року.....	291
Наказ Головної Команди армії УНР щодо формування окремої піхотної бригади імені отамана Дмитра Соколовського. 14 вересня 1919 року.....	292
Наказ Головної Команди армії УНР щодо відкриття нових етапно-розподільних пунктів для прийому українських військовополонених. 14 вересня 1919 року.....	294
Наказ Головної Команди армії УНР про формування юнацьких військових шкіл. 14 вересня 1919 року.....	294
Наказ Головної Команди армії УНР щодо звільнення від мобілізації працівників шосейних і водних шляхів. 14 вересня 1919 року.....	296
Наказ Головної Команди армії УНР щодо встановлення оплати за лекції у військовій школі. 15 вересня 1919 року.....	297

Наказ Головної Команди армії УНР щодо вшанування пам'яті отамана Дмитра Соколовського. 16 вересня 1919 року.....	297
Наказ Головної Команди армії УНР про заборону формувати військові частини без дозволу С. Петлюри. 16 вересня 1919 року.....	298
Наказ Головної Команди армії УНР щодо відповідальності за несплату мита. 16 вересня 1919 року.....	299
Наказ Головної Команди армії УНР про зміни в штаті комісії з прийому та оцінки майна. 16 вересня 1919 року.....	300
Наказ Головної Команди армії УНР щодо впорядкування трофейного майна. 16 вересня 1919 року.....	300
Наказ Головної Команди армії УНР щодо збереження військово-історичних цінностей. 16 вересня 1919 року.....	302
Наказ Головної Команди армії УНР щодо перепуску через українсько-польський кордон. 18 вересня 1919 року.....	303
Наказ Головної Команди армії УНР щодо впорядкування видачі службових посвідчень. 22 вересня 1919 року.....	304
Наказ Головної Команди армії УНР щодо тимчасових штатів духовенства у військах. 22 вересня 1919 року.....	306
Наказ Головної Команди армії УНР про створення комісії для врегулювання постачання військових частин. 22 вересня 1919 року.....	307
Наказ Головної Команди армії УНР про оголошення тимчасового штату надзвичайної військової місії УНР до Румунії. 23 вересня 1919 року.....	308
Наказ Головної Команди армії УНР щодо створення табору військовополонених. 24 вересня 1919 року.....	308
Наказ Головної Команди армії УНР про мобілізацію на денікінський фронт. 27 вересня 1919 року.....	309
Заклик Головної Команди армії УНР до населення України вступати до війська. 27 вересня 1919 року.....	310
Наказ Головної Команди армії УНР про штат закордонного відділу Генштабу. 27 вересня 1919 року.....	312
Наказ Головної Команди армії УНР щодо боротьби з пошестями серед вояків. 27 вересня 1919 року.....	312
Наказ Головної Команди армії УНР щодо збереження елітної худоби. 27 вересня 1919 року.....	313
Наказ Головної Команди армії УНР про видання військового ілюстрованого тижневика "Прапор України". 27 вересня 1919 року.....	314
Наказ С. Петлюри отаману Пилькевичу щодо діяльності спеціальної комісії армії УНР в Могилеві-Подільському. 28 вересня 1919 року.....	315
Наказ Головної Команди армії УНР про призов до фронтових частин. 28 вересня 1919 року.....	316

Наказ Головної Команди армії УНР про призначення другим заступником Військового Міністра М. Стасюка і створення при ньому колегії з матеріального постачання збройних сил. 29 вересня 1919 року.....	317
Наказ Головної Команди армії УНР про тимчасові штати військових ідалень. 29 вересня 1919 року.....	318
Наказ Головної Команди армії УНР про призначення командуючих груп. 29 вересня 1919 року.....	319
Наказ Головної Команди армії УНР про запровадження поштового зв'язку між військовими частинами. 29 вересня 1919 року.....	319
Наказ Головної Команди армії УНР про тимчасовий штат залози Могилів-Подільського. 29 вересня 1919 року.....	323
Наказ Головної Команди армії УНР про звільнення з війська учнів-добровольців у зв'язку з початком навчального року. 29 вересня 1919 року.....	323
Наказ Головної Команди армії УНР про відкриття короткотермінових технічних курсів при управлінні Генштабу. 30 вересня 1919 року.....	324
Наказ Головної Команди армії УНР про порядок ревізій помешкань. 3 жовтня 1919 року.....	328
Наказ Головної Команди армії УНР про оголошення поза законом зрадників Гончаріва і Словінського. 3 жовтня 1919 року.....	329
Наказ Головної Команди армії УНР щодо приведення до присяги всіх призваних до військової служби. 4 жовтня 1919 року.....	330
Текст присяги вояка Армії Української Народної Республіки. 4 жовтня 1919 року.....	331
Наказ Головної Команди армії УНР щодо взяття на повне забезпечення безпосередньо при управлінні постачання окремої піхотної Волинської бригади. 4 жовтня 1919 року.....	332
Наказ Головної Команди армії УНР про збільшення канцелярських видатків. 5 жовтня 1919 року.....	333
Наказ Головної Команди армії УНР щодо залучення до державного архіву всіх суспільно значимих документів. 6 жовтня 1919 року.....	333
Наказ Головної Команди армії УНР про наслідки інспекції Військової школи українських січових стрільців. 6 жовтня 1919 року.....	334
Наказ Головної Команди армії УНР після огляду Головним Отаманом вишколу українських січових стрільців у Старокостянтинов. 8 жовтня 1919 року.....	338
Наказ Головної Команди армії УНР про підвищення платні старшинам і урядовцям призовних частин і військових шкіл. 8 жовтня 1919 року.....	339
Наказ Головної Команди армії УНР щодо забезпечення вояків відповідними документами в дорозі. 8 жовтня 1919 року.....	340

Наказ Головної Команди армії УНР про створення школи підстаршин. 8 жовтня 1919 року.....	341
Лист С. Петлюри до міністра юстиції УНР щодо впорядкування режиму у в'язницях. 8 жовтня 1919 року.....	343
Наказ Головної Команди армії УНР щодо капітана першого рангу Миколи Злобіна. 9 жовтня 1919 року.....	344
Наказ Головної Команди армії УНР щодо зміни структури вищої військової влади. 10 жовтня 1919 року.....	345
Наказ Головної Команди армії УНР про уточнення попередніх вказівок щодо витрат на утримання їдалень. 24 жовтня 1919 року.....	345
Наказ Головної Команди армії УНР про призначення осавула Нагурного начальником Кам'янець-Подільської піхотної юнацької школи. 24 жовтня 1919 року.....	346
Наказ Головної Команди армії УНР про формування при комендантові Жванця піхотної охоронної чоти. 24 жовтня 1919 року.....	346
Наказ Головної Команди армії УНР про формування при залозі міста Могилів-Подільського піхотної охоронної сотні. 24 жовтня 1919 року.....	347
Наказ Головної Команди армії УНР про заборону використовувати без відома залізничників заготовлені ними дрова. 24 жовтня 1919 року.....	348
Наказ Головної Команди армії УНР про відношення працівників інтендантських служб до категорії перебуваючих на дійсній військовій службі. 24 жовтня 1919 року.....	349
Наказ Головної Команди армії УНР щодо поліпшення матеріального забезпечення 1-го Запорізького окремого авіаційного загону. 24 жовтня 1919 року.....	349
Наказ Головної Команди армії УНР щодо затвердження проектів штатів військового відомства. 24 жовтня 1919 року.....	350
Наказ Головної Команди армії УНР про запровадження штатів нової радіостанції. 24 жовтня 1919 року.....	351
Наказ Головної Команди армії УНР щодо грошової компенсації військовим духівникам, які повертаються з польського полону. 24 жовтня 1919 року.....	352
Наказ Головної Команди армії УНР про підвищення зарплати службовцям управ повітових військових начальників. 24 жовтня 1919 року.....	352
Наказ Головної Команди армії УНР щодо організації ветеринарних закладів. 27 жовтня 1919 року.....	353
Наказ Головної Команди армії УНР щодо змін в штаті курсів старшин артилерії. 30 жовтня 1919 року.....	354
Наказ Головної Команди армії УНР щодо взаємовідносин військової та цивільної влади. 31 жовтня 1919 року.....	355

Наказ Головної Команди армії УНР щодо відміни наказу про дезертирство і зраду старшини Словинського й повернення йому всіх громадянських прав. 31 жовтня 1919 року.....	355
Наказ Головної Команди армії УНР щодо ліквідації адміністративних структур Військового Міністерства. 31 жовтня 1919 року.....	356
Ухвала Директорії УНР під головуванням С. Петлюри. 15 листопада 1919 року.....	357
Повноваість Директорії УНР А. Макаренку і Ф. Швецю. 25 листопада 1919 року.....	359
Розпорядження С. Петлюри Головному уповноваженому Уряду УНР в Кам'янці-Подільському І. Огієнку щодо негайної надсилки українських грошей до Варшави. 12 грудня 1919 року.....	360
Ухвала Директорії УНР про затвердження постанови Ради Народних Міністрів щодо видачі держслужбовцям, які перебувають на території Галичини, грошової допомоги. 25 грудня 1919 року.....	361
Наказ Директорії УНР Головному уповноваженому Уряду УНР в Кам'янці-Подільському І. Огієнку щодо видачі командуючому повстанськими військами Херсонського й Дніпровського повітів сотнику Д. Робаківському коштів на культурно-просвітні потреби. 27 грудня 1919 року.....	362
Лист С. Петлюри до Ф. Швеця щодо розвитку останніх політичних подій. 30 грудня 1919 року.....	363
Ухвала Директорії УНР про затвердження постанови Ради Народних Міністрів щодо видачі в розпорядження її голови А. Лівидького 10 мільйонів гривень на загальнодержавні видатки. 4 січня 1920 року.....	365
Наказ С. Петлюри Головному уповноваженому Уряду УНР І. Огієнку щодо відкриття кредитів. 23 січня 1919 року.....	366
Наказ С. Петлюри Головному уповноваженому Уряду УНР в Кам'янці-Подільському І. Огієнку про видачу платні всім старшинам армії, які перебувають на службі. 8 лютого 1920 року.....	366
Наказ Головної Команди армії УНР щодо стабілізації становища в Кам'янці-Подільському. 25 лютого 1920 року.....	367
Наказ Головної Команди армії УНР про формування 6-ї стрілецької дивізії 25 лютого 1920 року.....	369
Наказ Головної Команди армії УНР про формування 6-ї стрілецької дивізії. 25 лютого 1920 року.....	370
Наказ С. Петлюри військовому міністру В. Сальському щодо діяльності в Кам'янці-Подільському. 12 березня 1920 року.....	373
Лист С. Петлюри до І. Мазепи щодо становища УНР. 15 березня 1920 року.....	374
Наказ Директорії про увільнення з військових посад О. Жуковського.	

16 березня 1920 року.....	380
Лист С. Петлюри до Ф. Швеца з додатковими інформаціями про ситуацію в Україні та за кордоном. 21 березня 1920 року.....	381
Лист С. Петлюри до І. Мазепи про додаткові факти щодо становища в середовищі української еміграції. 25 березня 1920 року.....	384
Наказ Директорії УНР про призначення контр-адмірала М. Остроградського головним начальником Чорноморського флоту та заступником військового і морського міністра. 14 квітня 1920 року.....	385
Протокол засідання ради Народних Міністрів УНР під головуванням С. Петлюри в Кам'янці-Подільському. 8 травня 1920 року.....	386
Наказ Головної Команди армії УНР про передачу повстанського відділу отамана Волинця в підпорядкування командуючого армією генерала М. Омеляновича-Павленка. 18 травня 1920 року.....	390
Наказ Головної Команди армії УНР про формування нових запасних бригад. 18 травня 1920 року.....	390
Лист С. Петлюри до І. Мазепи щодо негайного розв'язання справи уряду УНР. 19 травня 1920 року.....	391
Наказ Головної Команди армії УНР про облік військово-морського майна УНР. 21 травня 1920 року.....	392
Лист С. Петлюри Голові Ради Народних Міністрів І. Мазепі з подякою за працю на чолі Уряду УНР. 26 травня 1920 року.....	393
Наказ Головної Команди армії УНР про нові назви бойових дивізій. 29 травня 1920 року.....	394
Ухвала Директорії УНР про затвердження закону щодо поліпшення матеріального стану службовців місцевих державних установ. 29 травня 1920 року.....	395
Ухвала Директорії УНР про затвердження постанови Ради народних Міністрів щодо поліпшення матеріального стану урядовців, котрі перебувають поза територією, підпорядкованої Головному уповноваженому Уряду І. Огієнку. 29 травня 1920 року.....	398
Наказ Головної Команди армії УНР про підвищення у військовому званні окремих військових командирів. 31 травня 1920 року.....	399
Наказ Головної Команди армії УНР щодо вишколу бійців польової жандармерії. 3 червня 1920 року.....	401
Наказ Директорії УНР про призначення В. Ігнатовича членом ради Державного Банку. 24 червня 1920 року.....	401
Наказ Директорії УНР про призначення В. Ігнатовича членом ради міністра фінансів. 25 червня 1920 року.....	402
Наказ Головної Команди армії УНР щодо продовження роботи ліквідаційної комісії колишньої Галицької армії. 9 липня 1920 року.....	403

Таємний лист С. Петлюри до командуючого Дієвою Армією щодо можливих переговорів з більшовицькою владою. 25 липня 1920 року....	403
Лист С. Петлюри до В. Прокоповича щодо розв'язання галицьких справ. 27 липня 1920 року.....	404
Лист С. Петлюри до полковника Пилькевича щодо інспекції відтранспортування українських полонених з Польщі. 29 липня 1920 року.....	405
Наказ Головної Команди армії УНР про створення похідної канцелярії Військового Міністерства. 7 серпня 1920 року.....	406
Наказ Головної Команди армії УНР про затвердження тимчасового штату військового санітарно-харчового пункту. 11 серпня 1920 року.....	407
Наказ Головної Команди армії УНР щодо взаємовідносин між українською і польською владами в справі постачання. 12 серпня 1920 року.....	408
Наказ Головної Команди армії УНР про скорочення штатів в армії УНР. 12 серпня 1920 року.....	409
Наказ Головної Команди армії УНР про створення комісії для одержання різного військового майна з Румунії. 12 серпня 1920 року.....	410
Наказ Головної Команди армії УНР про утворення при головному управлінні постачання спеціальної охоронної команди. 12 серпня 1920 року.....	410
Наказ Головної Команди армії УНР про винесення подяки окремим командирам. 23 серпня 1920 року.....	411
Наказ Головної Команди армії УНР про інспекцію 3-ої Залізної дивізії. 24 серпня 1920 року.....	412
Наказ Головної Команди армії УНР про посилення вимогливості щодо порушників військової дисципліни. 24 серпня 1920 року.....	413
Наказ Головної Команди армії УНР про інспекцію 4-ої Київської дивізії. 24 серпня 1920 року.....	414
Наказ Головної Команди армії УНР про подяку полковнику Мельнику за ретельне виконання службових обов'язків. 25 серпня 1920 року.....	415
Резолюція С. Петлюри на доповідній начальника Генерального Штабу УНР щодо підготовки старшин. 26 серпня 1920 року.....	416
Наказ С. Петлюри щодо заведення планового характеру управління Ставкою Головного Отамана. Серпень 1920 року.....	417
Резолюція С. Петлюри на доповідній начальника Генерального Штабу УНР щодо підготовки старшин. 26 серпня 1920 року.....	419
Наказ Головної Команди військ УНР про затвердження штатів Генерального Штабу і різних установ Дієвої Армії. 28 серпня 1920 року.....	420
Наказ Головної команди військ УНР про звільнення з посади військового агента при Надзвичайній Дипломатичній місії УНР у Празі полковника А. Мельника. 29 серпня 1920 року.....	421

Наказ Головної Команди військ УНР про створення Першого Запорізького залізничного куреня. 29 серпня 1920 року.....	422
Наказ Головної Команди військ УНР про встановлення рангів та старшинства при зарахуванні на дійсну службу. 29 серпня 1920 року.....	423
Наказ Головної Команди військ УНР про переформування військового запасного шпиталю. 30 серпня 1920 року.....	424
Наказ Головної Команди військ УНР за результатами відвідування частин Дієвої Армії. 30 серпня 1920 року.....	425
Наказ Головної Команди військ УНР щодо звільнення окремих категорій галичан з дійсної служби. 31 серпня 1920 року.....	428
Наказ Головної Команди військ УНР про введення додаткових посад старшин для доручень при Головній Управі постачання. 31 серпня 1920 року.....	429
Наказ Головної Команди військ УНР про порядок функціонування надзвичайних військових судів. 5 вересня 1920 року.....	430
Наказ Головної Команди військ УНР призначення виконуючим обов'язки начальника ветеринарної частини Дієвої Армії підполковника Пекарського. 6 вересня 1920 року.....	431
Наказ Головної Команди військ УНР про порядок відрядження за кордон старшин та урядовців. 9 вересня 1920 року.....	432
Наказ Головної Команди військ УНР про порядок стосунків з польським командуванням. 9 вересня 1920 року.....	434
Наказ Головної Команди військ УНР про відзначення бойової діяльності Шостої стрілецької дивізії. 10 вересня 1920 року.....	437
Наказ Головної Команди військ УНР про створення об'єднаної комісії в справах підвищення в ранги. 10 вересня 1920 року.....	438
Наказ Головної Команди військ УНР про впорядкування використання коней у тилкових установах. 10 вересня 1920 року.....	439
Наказ Головної Команди військ УНР про підготовку проектів на кращий тип кулеметної нетачанки. 12 вересня 1920 року.....	440
Наказ Головної Команди військ УНР про запровадження відповідних українських рангів для урядовців і козаків. 13 вересня 1920 року.....	441
Наказ Головної Команди військ УНР про проведення розслідування щодо постачання для Дієвої Армії неякісного взуття. 15 вересня 1920 року.....	443
Наказ Головної Команди військ УНР про впорядкування військової уніформи. 15 вересня 1920 року.....	446
Наказ Головної Команди військ УНР про правила постачання санітарних установ. 18 вересня 1920 року.....	448
Наказ Головної Команди військ УНР про підпорядкування Першого куреня польової жандармерії. 18 вересня 1920 року.....	449

Наказ Головної Команди військ УНР про штати окремих підрозділів. 18 вересня 1920 року.....	450
Наказ Головної Команди військ УНР у зв'язку з наступом. 20 вересня 1920 року.....	450
Наказ Головної Команди військ УНР про запровадження інституту прифронтових комісарів на звільнених територіях України. 20 вересня 1920 року.....	452
Наказ Головної Команди військ УНР про формування польової радіостанції. 20 вересня 1920 року.....	454
Наказ Головної Команди військ УНР про затвердження положення щодо збору і використання зброї, підбраної в районі фронтової смуги. 20 вересня 1920 року.....	455
Наказ Головної Команди військ УНР про положення щодо цивільного управління. 24 вересня 1920 року.....	455
Наказ Головної Команди військ УНР про запровадження військової термінології. 24 вересня 1920 року.....	459
Наказ Головної Команди військ УНР про створення комісії щодо вироблення проекту правил про підвищення в ранги. 27 вересня 1920 року.....	460
Наказ Головної Команди військ УНР про введення в дію закону Директорії щодо управління запасними і місцевими частинами. 27 вересня 1920 року.....	460
Наказ Головної Команди військ УНР про призначення полковника Нейла старшиною для доручень при Головному Отаманові. 27 вересня 1920 року.....	461
Наказ Головної Команди військ УНР про покладення на військових представників за кордоном обов'язків інформування. 27 вересня 1920 року.....	462
Наказ Головної Команди військ УНР про організацію повстання на Правобережній Україні. 27 вересня 1920 року.....	463
Наказ Головної Команди військ УНР про зміну начальника санітарної частини Дієвої Армії. 28 вересня 1920 року.....	463
Наказ Головної Команди військ УНР про винесення догани командирів Сьомої запасної бригади підполковнику Мазюкевичу за дезорганізацію постачання одягом. 28 вересня 1920 року.....	464
Наказ Головної Команди військ УНР про надання командирів навчального куреня польової жандармерії прав командира окремої бригади. 28 вересня 1920 року.....	465
Наказ Головної Команди військ УНР про оголошення законів військового часу. 29 вересня 1920 року.....	465

Наказ Головної Команди військ УНР про результати відвідування бойових підрозділів Дієвої Армії 5 жовтня 1920 року.....	466
Наказ Головної Команди військ УНР про впорядкування посад і рангів медичних працівників. 5 жовтня 1920 року.....	471
Наказ Головної Команди військ УНР про унормування правового стану осіб, котрі мають відповідну фахову освіту. 5 жовтня 1920 року.....	472
Наказ Головної Команди військ УНР про раціональне використання цукру. 5 жовтня 1920 року.....	473
Наказ Головної Команди військ УНР про відзначення хурунжого 3-го кінного полку Полтавченка в ранг поручника. 5 жовтня 1920 року.....	474
Наказ Головної Команди військ УНР про введення до складу комісії з вироблення проекту правил підвищення в ранги нових членів. 9 жовтня 1920 року.....	475
Наказ Головної Команди військ УНР про заборону реквізиції елітної худоби у населення. 9 жовтня 1920 року.....	475
Наказ Головної Команди військ УНР про ощадливе використання набоїв. 10 жовтня 1920 року.....	476
Наказ Головної Команди військ УНР про встановлення ордена "Визволення" і відзнаки "Залізний Хрест" за Перший Зимовий похід. 10 жовтня 1920 року.....	477
Наказ Головної Команди військ УНР про оголошення штатів окремих тилових підрозділів інженерно-технічного забезпечення. 10 жовтня 1920 року.....	478
Наказ Головної Команди військ УНР про створення Головної управи постачання при Інтендантській управі. 10 жовтня 1920 року.....	479
Наказ Головної Команди військ УНР про виділення частини території з підпорядкування командуючого Дієвої Армії. 16 жовтня 1920 року.....	480
Наказ Головної Команди військ УНР про створення санітарного корпусу. 16 жовтня 1920 року.....	480
Наказ Головної Команди військ УНР про порядок реквізиції продуктів та фуражу. 16 жовтня 1920 року.....	481
Наказ Головної Команди військ УНР про затвердження тимчасового штату санітарно-адміністративного пункту. 16 жовтня 1920 року.....	484
Наказ Головної Команди військ УНР про заборону реквізиції спирту та цукру на теренах Наддніпрянщини. 16 жовтня 1920 року.....	484
Наказ Головної Команди військ УНР про своєчасне розслідування правопорушень у Дієвій Армії. 16 жовтня 1920 року.....	486
Наказ Головної Команди військ УНР про мілітаризацію залізниць. 16 жовтня 1920 року.....	487
Наказ Головної Команди військ УНР про порядок нагородження	

орденами і відзнаками. 19 жовтня 1920 року.....	488
Наказ Головної Команди військ УНР про раціональне використання шкір забитих тварин. 19 жовтня 1920 року.....	490
Наказ Головної Команди військ УНР про переведення полковника Сігаріва до складу старшин Генерального Штабу. 19 жовтня 1920 року.....	492
Наказ Головної Команди військ УНР про кадрові призначення в Генеральному Штабі. 20 жовтня 1920 року.....	493
Наказ Головної Команди військ УНР про присвоєння звання полковника командир бронепотяга "Кармелюк" А. Дворенко-Дворкину. 20 жовтня 1920 року.....	494
Наказ Головної Команди військ УНР про створення комісії для негайного вирішення питань звільнення і відстрочок від служби. 20 жовтня 1920 року.....	494
Наказ Головної Команди військ УНР про виключення із лав Дієвої Армії старшин-дезертирів 5-ї Херсонської стрілецької дивізії. 20 жовтня 1920 року.....	495
Наказ Головної Команди військ УНР про ліквідацію похідної канцелярії військового міністерства. 23 жовтня 1920 року.....	499
Наказ Головної Команди військ УНР про оголошення штатів Окремого табору для військовополонених. 23 жовтня 1920 року.....	500
Наказ Головної Команди військ УНР про виключення з рядів Дієвої Армії старшин, юнаків і козаків Кам'янецької піхотної юнацької школи. 23 жовтня 1920 року.....	501
Наказ Головної Команди військ УНР про забезпечення добовими грішми. 23 жовтня 1920 року.....	502
Наказ Головної Команди військ УНР про затвердження тимчасового штату гаража військового міністерства. 26 жовтня 1920 року.....	502
Наказ Головної Команди військ УНР про зміну покарання полковнику Русіяну. 26 жовтня 1920 року.....	503
Наказ Головної Команди військ УНР про затвердження штатів окремих допоміжних підрозділів. 26 жовтня 1920 року.....	504
Наказ Директорії УНР про призначення М. Білинського радником міністра народного господарства. 26 жовтня 1920 року.....	505
Наказ Директорії УНР про звільнення з посади товариша міністра народного господарства К. Вротновського-Сивошапки. 26 жовтня 1920 року.....	506
Наказ Головної Команди військ УНР про продовження формування корпусу прикордонної охорони в Дунаєвцях. 27 жовтня 1920 року.....	506
Наказ Головної Команди військ УНР про порядок зарахування на дійсну службу мобілізованих старшин, урядовців та лікарів. 27 жовтня 1920 року.....	507

Наказ Головної Команди військ УНР про передачу національно-освітнього і організаційного апарату збірної станиці в таборі Ландут у розпорядження начальника запасних і місцевих частин. 27 жовтня 1920 року.....	508
Лист С. Петлюри до К. Мацієвича про ситуацію на звільнених теренах України. 27 жовтня 1920 року.....	509
Наказ Головної Команди військ УНР про збереження архівних матеріалів з історії українських збройних сил. 3 листопада 1920 року.....	515
Наказ Головної Команди військ УНР про впорядкування штатів штабних і Вищого військового судів. 3 листопада 1920 року.....	516
Наказ Головної Команди військ УНР про відзначення адміністратора Огородника за відмову взяти хабаря від фірми "Компас". 3 листопада 1920 року.....	517
Наказ Головної Команди військ УНР про передачу до архіву при Генштабі матеріалів про визвольну боротьбу. 4 листопада 1920 року.....	518
Наказ Головної Команди військ УНР про присвоєння 6-му куреню 6-ї стрілецької дивізії імені кошового Костя Гордієнка. 4 листопада 1920 року.....	519
Наказ Головної Команди військ УНР про впорядкування інженерних посад в Дієвій Армії. 4 листопада 1920 року.....	520
Наказ Головної Команди військ УНР про відновлення зіпсованої зброї. 5 листопада 1920 року.....	521
Наказ Головної Команди військ УНР про розмежування повноважень центральних установ і органів Дієвої Армії на звільненій території України. 5 листопада 1920 року.....	521
Наказ Головної Команди військ УНР про новий порядок встановлення цін на продукти і фураж. 6 листопада 1920 року.....	523
Наказ Головної Команди військ УНР про створення тимчасових дивізійних рад для розгляду представлень про підвищення старшин та козаків. 9 листопада 1920 року.....	524
Наказ Головної Команди військ УНР про скорочення штатів Української військової місії в Польщі. 10 листопада 1920 року.....	525
Наказ Головної Команди військ УНР про порядок функціонування залізниць. 10 листопада 1920 року.....	526

ЧАСТИНА III 1921—1926 роки

Лист С. Петлюри до Голови Ради Республіки щодо змін і доповнень до закону про вище військове управління. 13 квітня 1921 року.....	531
Лист С. Петлюри до генерал-інспектора Армії УНР щодо діяльності військового факультету. 21 грудня 1921 року.....	531

Таємний лист С. Петлюри військовому міністру щодо діяльності штабу генерала Гулого. 25 грудня 1921 року.....	532
Лист С. Петлюри військовому міністру щодо надання євреям-фармацевтам ранги адміністративних старшин. 4 січня 1922 року.....	533
Лист С. Петлюри міністру єврейських справ щодо ставлення єврейської еміграції до української державності. 8 січня 1922 року.....	535
Закон Директорії УНР про встановлення штатів церковного причету Української православної парафії за кордоном. 12 лютого 1922 року.....	538
Лист С. Петлюри керуючому Міністерством закордонних справ УНР І. Токаржевському-Карашевичу з приводу поточних питань. 23 лютого 1922 року.....	539
Лист С. Петлюри міністру єврейських справ про намір видати книгу щодо погромів і грабежів з боку денікінців та врангелівців. 6 березня 1922 року.....	540
Лист С. Петлюри до О. Ледницького з проханням посприяти у працевлаштуванні українського урядовця Л. Михайліва в Італії. 29 березня 1922 року.....	541
Лист С. Петлюри до генерал-інспектора Армії УНР щодо протидії більшовицькій агітації за повернення інтернованих в Польщі вояків до України. 22 травня 1922 року.....	542
Лист С. Петлюри до генерал-інспектора Армії УНР про необхідність полагодження ситуації в таборі інтернованих в Стрілково. 25 травня 1922 року.....	543
Лист С. Петлюри до В. Садовського щодо свого перебування на відпочинку. 3 липня 1922 року.....	544
Лист С. Петлюри до П. Красного щодо визвольних змагань за відродження єврейської державності. 30 липня 1922 року.....	546
Лист С. Петлюри В. Садовському щодо переговорів з бельгійцями. 14 серпня 1922 року.....	547
Лист С. Петлюри військовому міністру УНР щодо розподілу коштів. 15 листопада 1922 року.....	548
Лист С. Петлюри до М. Василька з приводу поточних проблем діяльності Уряду УНР в екзилі. 16 вересня 1922 року.....	549
Співчуття С. Петлюри вдові генерал-хорунжого п. Пилькевича в зв'язку з його смертю. 14 жовтня 1922 року.....	552
Лист С. Петлюри до голови Братства імені святих Кирила і Методія в каліському таборі інтернованих генерал-хорунжого В. Петріва про завдання в умовах еміграції. 11 квітня 1923 року.....	553
Повідомлення С. Петлюри голові Братства імені святих Кирила і Методія в каліському таборі інтернованих генерал-хорунжому В. Петріву	

про пожертву 40 тисяч польських марок. 27 квітня 1923 року.....	556
Лист С. Петлюри голові Братства імені святих Кирила і Методія в каліському таборі інтернованих генерал-хорунжого В. Петрівца щодо розвитку міжнародних зв'язків Української православної церкви. 16 травня 1923 року.....	557
Лист С. Петлюри до М. Василька щодо виїзду з Польщі. 20 липня 1923 року.....	563
Лист С. Петлюри до генерала Сікевича щодо умов переїзду з Варшави до Будапешта. 29 жовтня 1923 року.....	566
Лист С. Петлюри до М. Василька щодо переїзду до Будапешта. 30 жовтня 1923 року.....	567
Лист С. Петлюри до М. Василька щодо виїзду з Варшави до Будапешта. 20 листопада 1923 року.....	568
Лист С. Петлюри до І. Токаржевського-Карашевича про розв'язання поточних справ. 30 листопада 1923 року.....	570
Лист С. Петлюри до М. Василька в зв'язку з виїздом з Варшави до Будапешта. 10 грудня 1923 року.....	572
Лист С. Петлюри до М. Василька щодо виїзду з Варшави та інших поточних справ. 22 грудня 1923 року.....	573
Лист С. Петлюри до М. Василька в зв'язку з переїздом до Будапешта. 12 січня 1924 року.....	574
Лист С. Петлюри до М. Василька про поточні справи. Після 21 січня 1924 року.....	575
Лист С. Петлюри до І. Токаржевського-Карашевича. 6 березня 1924 року.....	578
Лист С. Петлюри до М. Василька щодо непорозуміння, що виникло в їхніх взаємовідносинах. 9 вересня 1924 року.....	585
Лист С. Петлюри до М. Василька в зв'язку з останніми подіями. 9 лютого 1924 року.....	587
Лист С. Петлюри до І. Токаржевського-Карашевича щодо можливих контактів з французькою владою. 11 грудня 1924 року.....	588
Лист С. Петлюри до К. Мащівича про розвиток української справи в еміграції. 25 січня 1925 року.....	589
Лист С. В. Петлюри до сотника Армії УНР В. Шевченка з проханням подати докладну інформацію про думки і настрої української молоді, яка перебуває в Чехо-Словаччині. 2 лютого 1925 року.....	598
Лист С. Петлюри до В. Садовського про завдання української еміграції. 1 квітня 1925 року.....	603
Лист С. Петлюри до К. Мащівича про потребу вироблення єдиної організаційної позиції українських державницьких сил в еміграції.	

19 квітня 1925 року.....	608
Лист С. Петлюри до В. Садовського про події паризького життя. 7 травня 1925 року.....	614
Лист С. Петлюри до К. Мащівича щодо прогнозів розвитку української справи в еміграції. 22 травня 1925 року.....	620
Лист С. Петлюри до К. Мащівича щодо шляхів розвитку українського політичного життя. 12 червня 1925 року.....	627
Лист С. Петлюри до В. Садовського про українську справу на міжнародній арені. 26 червня 1925 року.....	639
Лист С. Петлюри до І. Токаржевського-Карашевича в зв'язку з підписанням угоди з кавказькими республіками. 26 липня 1925 року.....	643
Лист С. Петлюри до В. Садовського про плани видання в Парижі українського тижневика. 19 вересня 1925 року.....	644
Лист С. Петлюри до К. Мащівича про створення загальноукраїнського еміграційного центру. 17 жовтня 1925 року.....	647
Лист С. Петлюри до В. Садовського з пропозицією брати участь у виданні тижневика "Тризуб". 31 жовтня 1925 року.....	651
Лист С. Петлюри до В. Садовського з приводу його статті до "Тризуба". 31 грудня 1925 року.....	654
Лист С. Петлюри до В. Садовського про план організації видання пропагандистської літератури для України. 16 січня 1926 року.....	655
Лист С. Петлюри до В. Садовського щодо погіршення змісту "Тризуба". 7 лютого 1926 року.....	656
Лист С. Петлюри до голови Української студентської громади у Варшаві з подякою за запрошення на відзначення п'ятиріччя її існування. 10 березня 1926 року.....	661
Лист С. Петлюри до В. Садовського з проханням підтримати накреслений план діяльності в ім'я України. 12 квітня 1926 року.....	662
Іменний покажчик.....	664

Петлюра Симон. Статті. Листи. Документи.— К.: ПП Сергійчук М. І., 2006. — Т. IV. — 704 с.

Упорядник Володимир Сергійчук.

Редактор Микола Іщенко.

У підготовці до друку окремих матеріалів технічну допомогу надали Михайло Довбищенко та Володимир Курусь.

Технічний редактор Надія Логунова.

Комп'ютерна верстка Миколи Сергійчука.

СКАНУВАННЯ
ANDRIYDM

Підписано до друку 29.04.2006. Формат 84х108/32 Гарнітура Академія.
Друк офсетний. Умов. друк. арк. 62,08. Обл. вид. арк. 36,95. Наклад 3000.
Зам. №6-814.

Оригінал-макет виготовлено в Центрі українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка:
01033, м. Київ, вул. Володимирська, 60.
Віддруковано в ЗАТ "Віпол", м. Київ, вул. Волинська, 60.

Центр українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка
01033 Київ, Володимирська, 60,
Контактні телефони: 239-31-84; 239-34-96; 239-34-10.
Адреса в Інтернеті: E-mail: uaznavstvo@univ.kiev.ua.
<http://uaznavstvo.univ.kiev.ua>.

Центр українознавства розпочав роботу як самостійний науковий підрозділ у системі наукової-дослідної частини університету з 30 серпня 2000 р.; його керівником є доктор історичних наук, професор Володимир Сергійчук.

Науковий потенціал Центру складають фахівці різних спеціальностей, які займаються комплексними дослідженнями в галузі українознавства.

Основна наукова тема на 2006—2010 роки: "Дослідження соціокультурних перетворень в історичному досвіді та сьогоденні української спільноти".

У Центрі працюють наукові групи за такими напрямками:

— філософсько-світоглядний аналіз культурно-свідомісних чинників становлення українського соціуму;

— теоретико-методологічні засади дослідження проблем генези етно-та культурозбереження;

— етнонаціональні та соціо-культурні трансформації в історичному досвіді та сьогоденні українського народу;

— здобутки української спільноти в контексті світового культурно-наукового простору.

Започатковано ряд видань: науково-популярний календар-щорічник "Українознавство", вісник "Українознавство" Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Планується заснувати щоквартальне видання "Українознавчі студії". Упродовж 2000—2005 рр. як результат наукових пошукувань науковців побачили світ такі видання: Українознавство-2001; Українознавство-2002; Українознавство-2003; Українознавство-2004; Українознавство-2005; Українознавство-2006; Україна і Схід: панорама культурно-спільнотних взаємин. — К.: 2001; Симон Петлюра. Невідомі листи з Парижа як політичний заповіт борцям за самостійну Україну. — К., 2001. — 92 с.; Освіта в українському зарубіжжі. Матеріали I Міжнародної науково-практичної кон-

ференції. — К., 2001. — 240 с.; Відновлення Української держави в 1941 році. Нові документи і матеріали. — К., 2001. — 200 с.; В. Сергійчук. Український Крим. — К., 2001. — 304 с.; Михайло Грушевський — науковець і політик у контексті сучасності. — К., 2002. — 399 с.; Всеволод Петрів. Військово-історичні праці. Спомини. — К., 2002. — 640 с.; В. Сергійчук. Неусвідомлення України. Ставлення світу до української державності: погляд у 1917—1921 роки з аналізом сьогодення. — Львів, 2002. — 704 с.; Українська Центральна Рада: поступ націєтворення та державобудівництва. — К., 2002. — 360 с.; В. Сергійчук. Трагедія Волині. Причини й перебіг польсько-українського конфлікту в роки Другої світової війни. — К., 2003. — 140 с.; В. Сергійчук. Як нас морили голодом. — Вид. 2-е, доповн. — К., 2003. — 252 с.; Патріарх Йосиф Сліпий як визначний український ієрарх, науковець та патріот. Матеріали міжнародної наукової конференції. — К., 2003. — 176 с.; Три голодомори в Україні в ХХ столітті: погляд із сьогодення. Матеріали міжнародної наукової конференції. — К., 2003. — 312 с.; Україна: земля і люди. Збірник, присвячений 125-річчю від дня народження академіка Степана Рудницького. — К., 2003. — 248 с.; А. Зінченко. Три ієрархи Української церкви. — К., 2003. — 156 с.; Душею завжди з Україною. Пропам'ятний збірник на пошану українського правника та політолога Володимира-Юрія Даниліва. — Київ—Торонто, 2003. — 552 с.; В. Сергійчук. Поляки на Волині у роки Другої світової війни. Документи з українських архівів і польські публікації. — К., 2003. — 576 с.; Т. Олесюк. Соборна Україна — К., 2004. — 640 с.; С. Русова. Щоденник. Спомини. — К., 2004. — 540 с.; Героїка трагедії Крут. — К., 2004. — 342 с.; Всеволод Петрів. Військово-історичні праці. Листи. — К., 2004. — 626 с.; Україна і світ. Етнічні, науково-інтелектуальні та освітні виміри. — К., 2004. — 352 с.; Митрополит Андрей Шептицький у документах радянських органів державної безпеки (1939—1944 рр.). — К., 2005. — 480 с.; В. Сергійчук. Український здвиг: Закарзоння. 1939—1947.; Волинь. 1939—1955; Прикарпаття. 1939—1955; Поділля. 1939—1955; Наддніпрянина. 1941—1955. — К.: 2004—2005. — 840 с.; В ім'я майбутнього нації. Документи і матеріали про організацію допомоги українською діаспорою студентам-емігрантам у 1920—2000 роках. — К., 2005. — 920 с.